




NOVA
ACTA
ERUDITORUM,

ANNO
MDCCLIX
publicata.

Cum Regis Pol. atque Electoris Saxoniae Privilegio.

LIPSIAE

Proſtant apud IO. FRID. GLEDITSCHII et
LANCKISII heredes.

Venduntur etiam Romae apud PAGLIARINOS: Venetiis apud IO. BAPT. ALBRIZZIUM: Bononiae apud LAELIUM della VOLPE: Pariſiis apud BRIASSONUM: Ultraiecti apud IO. BROEDELETUM: Lugduni Batavorum apud SAM. et IOH. LUCHTMANSIOS: et Amſtelodami in SCHREUDERI et MORTIERII iunior. officina.

MDCCLIX.

LECTORI
BONARUM LITTERARUM
STUDIOSO
S.



In ea provincia administranda, quam a maioribus, antiqua fide et candore spectatis, quasi per manus traditam accepimus, ita nos quidem versatos esse adhuc existimamus, ut memores sincerae illorum modestiae, neque in laudandis Scriptoribus, quorum census hic agitur, neque in reprehendendis, videamur stateram transiliisse. Nam cum illud nil admirari, *quod praecipuum vitae sapienter et suaviter peragendae adminiculum perhibetur, diligentissime sequamur et ipsi: fieri vix potest, ut amplioribus, quam pro re, verbis, bona librorum quaedam extollamus. Sed iidem, quae animadversione, aut castigatione digna, in eruditorum hominum scriptis reperimus, libero quidem et gravi stylo notamus; neque tamen infesto, et qui ab humanitate discedat. Ne leviora quidem Scriptorum peccata intacta relinquimus; eorum adeo, quorum alioquin doctrinae impensius favemus. Quam severitatem noster ille poeta ad iudicandos versus adferri iubet, alienam a voce illa:* cur ego amicum Offendam in nugis? *quando* hae nugae seria in mala ducunt: *eandem nos in omni Scriptorum choro lustrando observamus; sed tamen nonnulla, quemadmodum par est, comitate mixtam. Iam ab hoc tramite, dixerit forte aliquis, nos in exacti anni commentariis nonnihil deflexisse. Arguerit is forsitan, acerbius aliquanto dictam de operibus doctorum quibusdam sententiam; quam hoc minus ferendam putet, quod lapsus illorum, si qui occurrant, videantur maioribus*

ioribus meritis condonandi. At nos ne hic quidem pristinos mores exuimus; iracundiae autem et fellis perparum, quod effudisse possumus videri, id recte, et loco suo fecisse nos existimamus. Incidimus enim in libros nonnullos, duplici stultitia insignes, aut, si mavis, obscuratos. Alterum genus haeret hominibus iis, qui, ubi vel Auctores veteres edendos denuo illustrandosque sumunt, vel narrationes rerum, in gente aut provincia aliqua gestarum, instituunt, non hoc unice agunt, ut eleganter, vere, atque utiliter argumentum libri persequantur; sed multo magis, ac primum fere, ut luculenta et ponderosa volumina, (quorum in fronte nomen suum, immo vultus etiam, conspiciatur,) multo sudore procudant. Hoc igitur consilio undique corradunt, comportantque inepti, partim pueris nota, partim ea, quae vix tenuissima cognatione adtingant rem propositam, denique campos exspatiandi illic aperiunt, ubi eos in fauces quasdam et angustias redactos malis. Alterum genus est superciliosorum hominum, qui praeter gentis aut sectae suae Scriptores, immo praeter se et paucos suorum, sapere vix quemquam putant. Illi monitoribus, quamvis lenissime secum agentibus, asperi, in studiorum socios inhumani, atque adeo feroces, aliorum delicta mordicus insectantur, sua vident nulla, auctoritatem arbitrii et dirimendarum controversiarum sibi solis arrogant, detrahunt longe se acutioribus: ut alias illorum virtutes taceamus. Utraque haec Scriptorum classis, cui non bilem moveat? Quis non indignetur nobiscum, cum ad eos legendos accedit? quis non succenseat, cum istos videt Sophistas ἀλάζονας impingere in locis talibus, in quibus forte non impegissent, quos illi nullo loco habent. Et tamen secum natas et morituras litteras, si non iactant, putant certe. Ad defendendam quidem rationem, quam in percensendis illis tenuimus, haec eorum imago suffecerit. Te, Lector humanissime, vehementer rogamus, ut, studiorum nostrorum constantiam intuendo, nihil a Tua in nos benevolentia remittas.

Vale.

No. I.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Ianuarii Anno MDCCLIX.

LE PITTURE ANTICHE D' ERCOLANO E CONTORNI con qualche ſpiegazione, rel.

i. e.

PICTURAE ANTIQUAE EX HERCULANO ET vicinis locis erutae atque in aes inciſae cum animadverſionibus. TOMUS PRIMUS.

Neapoli 1757. e typogr. regia charta max. pagg. 87. tabb. 50.

Tandem aliquando licet reſtinguere ſitim, quam fama de Herculano, & repertis ibi, viciniſque locis, reliquiis antiquitatis, accenderat omnibus, qui bonarum literarum atque artium ſcientia præditi eſſent, & elegantiæ ſtudio quodam tenerentur. Nam qui ante hoc tempus ad nos venerunt de iis rebus libelli, adeo non ſatisfecere cupiditati noſtræ, adeo abeſſe viſi ſunt a rei ipſius vel veritate vel magnitudine, ut eorum in his noſtris Actis mentionem facere vix dignati ſimus. Nunc autem opus hoc, cuius titulum propoſuimus, auſpiciis Regiis inſtitutum atque perfectum, Regia munificentia ad nos pervenit, quod cum omnes, quibus id oculis uſurpare contigit, tum nos inprimis, ita cepit magnificentia, varietate, delectu, aliiſque bonis ſuis, ut eius notitia quamprimum beandos atque exhilarandos lectores noſtros duxerimus. Ac cum primum oculis eſſet oblatum, nihil prius nobis venit in mentem, quam ut gratias ageremus fortunæ,

tunæ, quæ ſub CAROLO Rege potiſſimum hos terris tamdiu abditos theſauros in lucem protrahi voluiſſet, hoc eſt, eo, qui regio animo in ea re uteretur, nec modo pulchrum putaret, eas res reperiſſe atque poſſidere, ſed multo pulcrius, eas communicare cum omnibus, qui propter ſcientiam literarum & antiquitatis amorem venire in ſocietatem repertorum bonorum cuperent, & in eo nullis parcere ſumtibus, ut quam maxime magnificum & regium opus videri poſſet: deinde vero agnovimus iudicium virorum, quorum de conſilio & ſententia initium publicandæ novæ gazæ factum eſt a picturis, genere antiquitatis pulcherrimo, & in reliquiis antiquitatis Græcæ & Rom. rariſſimo, quod eam ob cauſam a ſtudioſis maxime expeti ſolet. Etenim nullius generis tam paucæ ac tenues ſunt reliquiæ: quæ etiam ſua ſponte minuuntur, ut mox videbimus. In ipſa Urbe Roma, & Italia, perpaucæ ſunt picturæ veteres reliquæ, cum multæ inde a XVI. ſeculo erutæ ſint e terræ viſceribus, h. e. e latentibus ibi ſepulcrorum porticuumque vel parietibus, vel tectis, quarum magna pars, æneis inciſa lamnis, ſervatur in libris, ex iisque reſtituta eſt vera & veteri ſimillima pictoria. Nam ipſæ prope omnes paullatim periere. Septuaginta amplius anni ſunt, cum ſepulcrum *Naſonum*, prope Pontem Mulvium (Pontemole) repertum eſt, in eoque picturæ in tectorio. Earum exemplum transferri in linteum per pictores curavit *Maximus*, Cardinalis, & lineari pictura expreſſas edidit *P. S. Bartolus* Rom. 1680. f. ipſæ autem picturæ inductæ illæ quidem ſunt ſucco allii, quo maxime conſervari putantur picturæ in tectorio: ſed tamen evanuere. Nempe hoc genus picturæ in locis ſubterraneis, cum ab iis arcetur omnis aëris vivi allapſus, retinent colorum ſplendorem, &, ut ita dicam, viriditatem integram atque incolumem: ubi in aërem liberum protractæ ſunt, eius vi & actione brevi tempore plane delentur. v. *Reflexions critiques ſur la poëſie & la peinture* P. I. ſect. 38. p. 198. ſqq. Atque etiam hac de cauſa bene conſultum eſt ab Viris præclaris, quibus cura edendorum monumentorum Herculanenſium permiſſa eſt, quod initium

eorum

eorum edendorum a picturis fecere: in quibus ipsis quædam iam aliquid vegeti coloris perdidere. Sed de opere ipso videamus.

In capite, bene factum, quod exhibetur imago CAROLI Regis, facta radio *Philippi Morghenii,* excellentis artificis, a cuius manu sunt etiam pulcherrimæ quæque operis tabulæ, ut a festinantibus ad fruendum opus pulcherrimum primum spectaretur os Principis, cuius munificentia id fruendum dedit. Sequitur accuratissima tabula geographica, exhibens partem sinus Neapolitani, quem *Craterem* vocant, in qua est Vesuvius cum circumiacentibus regionibus: post ipsæ picturæ: quarum sunt duo genera: alterum maiorum & insigniorum, quarum cuique adiectæ sunt narrationes de argumentis picturæ cum notis, de quibus post: alterum minorum, quod ornamenti caussa vel præpositum est narrationibus in capite, vel subiectum, vel etiam adiectum ipsis maiorum tabulis. Maiorum hæc distributio est, atque hic ordo. Primum visuntur quatuor e genere monochromatum, pictæ in marmore: deinde novem historicæ, argumenti mythologici: tres, ut ita dicam, voluptariæ & obscenæ: duodecim, in quibus sunt species variæ saltationum & saltatricum: novem, geniorum varios lusus exhibentes: sex architectonicæ: reliquæ argumenti miscellanei. Claudunt opus observationes, sive admonitiones, ad opus universum pertinentes. Earum tria genera sunt. Primum pertinet ad picturas minores, per totum opus sparsas, ut ante diximus: alterum ad pretium picturarum: tertium ad consilium operis universi. Ita, quod in omni opere quæritur in principio, reiectum est ad finem. Nos autem per ὕστερον πρότερον primum de consilio operis, deinde de picturarum ingenio, denique de notis dicemus.

Cum magnus numerus esset picturarum in Museo regio, quæ uno volumine edi non possent, aptissimum fore visum est, si primo volumine omnis generis exempla ederentur: in quo prudentiam editorum nemo non agnoscet. Atque ita etiam omnium picturæ generum, quæ a veteribus, *Plinio* inprimis & *Vitruvio,* commemorantur, exempla proposita sunt. Pag. 278.

De picturarum pretio nihil dicere in animo erat ab initio, sed
Pag. 273. iudicium intelligentibus liberum relinquere. Sed cum extitis-
sent, qui contemtius de picturis repertis iudicarent, idque
iudicium suum libellis in publicum editis vulgarent, mutata
est sententia, placuitque aliquid in eam partem dicere. Ne-
mo dubitavit ante, veteres pinxisse in tectorio udo coloribus
aqua dilutis (*al fresco*). Dubium erat, an in parietibus etiam
pinxerint coloribus glutine quodam mixtis (*à tempera*). Sed
præterquam, quod id e locis *Vitruvii* (*VII, 10.*) aliorumque
intelligi potest, picturæ Musei regii nullam dubitationem re-
linquunt, quarum si non omnes, pleræque certe, sunt ex eo
276. genere. Picturæ ipsæ præter paucas, quarum ruditas & du-
ritas incurrit in oculos, ostendunt manum doctam & magi-
stram, & τὸ ἐυφαντασιωτὸν artificis: & si quæ non ab omni
parte sunt perfectæ, tamen in partibus apparet ars & inge-
nium auctorum, si quis afferat oculum eruditum, & notandis
artificiis pictoriis exercitatum: nam in permultis etiam indo-
ctus oculus perspicere pulchritudinem atque artem potest.
277. Sunt etiam in his picturis, quæ momentum facere possint in
controversia de picturæ genere eo, quod imitatur speciem,
quam affert oculis prospectus rerum longinquarum (*la pros-
pettiva*), diminuendis proportione quadam magnitudinibus re-
rum atque intervallis. Nam fuere qui dubitarent, illud ar-
tificium an cognitum & usurpatum fuerit veteribus, nec ne.
Viri doctissimi autem, qui huic operi præfuerunt, iure mi-
rantur, quomodo de ea re dubitari potuerit, cum clara ex-
tent apud veteres testimonia, quibus eius artis scientia vindi-
cari antiquitati possit. Quo pertinent duo præcipua loca, *Vi-
truvii* alter, *I, 2. Scenographia est frontis & laterum absceden-
tium adumbratio, ad circinique centrum omnium laterum respon-
sus:* alter magis perspicuus *VII. praef.* de eadem σκηνογρα-
φίᾳ. Sed testimoniis talibus clarius loquitur res ipsa, hoc
est, picturæ plurimæ in hoc opere, species tales exhiben-
tes, in quibus sunt vestigia illius rationis: ex quibus appa-
ret, rationem artis ignotam non fuisse, perfectionem artificii
pictoribus iis defuisse, a quorum manu eæ picturæ venere.
Et

Et hæc de ratione & genere picturarum dicta sunt. De picturis ipsis earumque argumentis restat, & virorum doctissimorum explicationibus notisque, ut dicamus.

Primæ quatuor picturæ sunt e genere *monochromatum*, ut supra diximus. In eo genere veteres cinnabari utebantur, auctore *Plinio XXXIII, 7.* quamquam id post non servatum, eodem auctore: eiusque coloris species est in his quatuor. Sed præcipua dos earum est, quod sunt omnes in marmore, atque adeo primæ ex hoc genere, quæ in lucem venerunt. Itaque etiam dubitatum ante est, an veteres pinxerint aut pingere potuerint in marmore. Nam *lapidem pingere* ap. *Plin. XXXV, 1.* aliud est, hoc est, marmoris speciem imitando exprimere, quod vulgo *marmorare* vocant. De altero ordine, in quo sunt historica, s. mythologica argumenta, (*μεγαλογραφίαν* veteres vocant) nihil est, quod universe dicamus; nec magis de tertio genere, quod obscenum vocavimus, *libidines* appellat *Plinius*. Quartum genus, quod saltationes s. saltatrices habet, præter pulcritudinem figurarum, animadversione dignum est propterea, quod lucem adfundit loco de arte saltandi apud veteres, & aliis præterea antiquitatis partibus. Sunt autem picturæ duodecim paris magnitudinis & artificii, eiusdemque haud dubie manus, in eodem repertæ sive oeco, sive triclinio, sive cubiculo. Sed in iis sunt quatuor, quæ exhibent species centauricas, duas masculini, totidemque muliebris sexus. In quo quæri potest, quid hæ figuræ in coetu saltatricum? Viri docti putant (p. 139.) aut fortuitum pictorum lusum esse in his picturis, aut latere consilium. Nobis quidem suspicio est ex ipso loco & sodalitio nata, ipsas quoque ad saltationem pertinere, & quidem genus illud, quod *pyrrhiche* dictum est, in quo etiam abditi bestiarum specie homines saltarent. *Sueton.* Ner. 12. Videant doctiores. Sequuntur picturæ geniorum, modo regia insignia, modo varias, etiam sordidas artes, piscaturam, venationem, sutoriam &c. tractantium. De eo genere non consensere viri docti (p. 157. not. 3.), cum alii putarent, exprimi his picturis educationem infantum, alii genios earum rerum,

ad quas se applicant studiosi. Hæc opinio maxime placuisse videtur viro docto, qui notas scripsit, ut patet ex eius philosophia de geniis (p. 202. not. 17.). Nobis quidem, salvo viri doctissimi iudicio, videtur his tabulis exprimi varietas studiorum humanorum, quorum caussam ad genium homines referebant. Nihil usitatius fuit omni tempore pictoribus, quam sub variis speciebus, symbolis atque figuris, exprimere vitæ humanæ, studiorumque humanorum rationem ac varietatem, auctoribus philosophis, Platone, Cebete, & aliis, qui tales figuras ipsi excogitavere.

Genus porro picturarum, quod species quasdam fictas architectonicas exhibet, quibus parietes ornare pictores solebant, ut hodie tapetas, quibus parietes induєuntur, id igitur etsi nihil admodum artis habet, quod magnopere delectare oculos intelligentium, aut prodesse arti possit, tamen non omnino contemnendum visum est atque omittendum. Dedit enim locum pluribus observationibus, quæ utiles esse possent. In quibus prima est hæc, quod bene illustrant loca quædam veterum, inprimis *Vitruvii*, vix satis ante intellecta, aut illustrata. Primum committitur *Plinius XXXV*, 4. cum *Vitruvio VII*, 5. quibus locis agunt de expolitionibus, (ita *Vitruvius* appellat,) parietum per picturas, quæ ædificia, villas, porticus, topiaria opera, scenarum frontes &c. exprimerent. Nam *Plinius* inventionem harum expolitionum tribuit cuidam *Ludio*, qui sub *Augusto* fuit; *Vitruvius* autem antiquis. Nec tamen dissident vera discordia. Nam *Vitruvius* loquitur de picturis talibus, quæ a veris exemplis ductæ essent, quod genus, suo tempore, queritur improbari, inductis picturis, species commentitias exhibentibus; atque eius rei forte auctor *Ludius* fuit. Ita conciliantur *Vitruvius* & *Plinius* a viris doctissimis. Optime nostro iudicio. Atque, ut nobis videtur, nec in eo veremur, ne erremus, hæc ratio cum aliis inventis voluptariis, veluti Pantomimica, originem duxit ex Asia, in qua talis pictura non modo in parietibus, sed etiam in textili, i. e. in vestibus stragulis, antiquissimi usus fuit. Peristromata Medica, Babylonica, Phrygia, Alexandrina, laudan-

dantur apud veteres, quæ commentitiis animalibus picta erant (*v. Vossium ad Catull. p. 196.*) quæ etiam apud Romanos in magno pretio, eorumque mentio est ap. *Plautum, Lucretium,* qui *Babylonica magnifico splendore* habet: in quo loco, si quis ridere cupiat, videat interpretationem *Dousae* ad *Catull. epigr. 30.* Ab hac radii & acus pictura nata est similis pictura parietum, in ædificiis, plantis, floribus, & similibus rebus. Sed hoc obiter dictum sit. Sed *Vitruvius,* eodem loco, ridet pictores ineptos, qui in ædificiis & porticibus pingendis non servarent architectonicas leges, atque ita monstra potius, quam imagines veras, pingerent. *Pro columnis enim,* ait, *statuuntur calami, pro fastigiis harpaginetuli striati, cum crispis foliis & volutis: item candelabra aedicularum sustinentia figuras:* quem locum planissime illustrant picturæ Herculanenses hic propositæ. *v. inpr. p. 211. not. 8.* Quod de *candelabris* dicitur, ante non intellectum, perspicuum faciunt candelabra reperta in Herculano ænea, parvo pede & catino, longissimo & tenuissimo scapo. *v. ibid. not. 10.* Atque etiam *harpaginetulorum striatorum,* loco fastigii, speciem in porticu tab. XXXIX. esse putat vir doctus, p. 212. not. 12.

Restat genus minorum picturarum, de quo aliquid universe dicendum videtur. Earum maxima pars habet imagines villarum structarum ad mare, atque adeo in mari ipso: quo genere tum plenum erat litus Italiæ, præsertim in regionibus amoenioribus, Campano, Neapolitano, & Baiano, ut ex *Horatio* constat, cuius loca *Carm. II. 18. III. 1.* egregie his picturis illustrantur: nec mirum est, in picturis id genus maxime expressum esse, quod tantopere homines tum adamaverant. Et sunt in illis ipsis picturis partes variæ, quæ illustrandis pluribus locis scriptorum, inprimis agrariorum, prodesse possunt. Et hæc quidem de picturis universe dicta sunto. Restat, ut de notis aliquid dicamus.

Eæ universe sunt, ut modeste profitentur auctores doctissimi, scriptæ in usum, non tam doctorum, quam omnium, qui inspicere has picturas, & cognoscere atque intelligere velint. Explicatur primo argumentum, deinde traduntur, quæ

rebus

rebus intelligendis proſint ex antiquitate Romana. In quibus ſane multa ſunt vulgaria, & doctis notiſſima: ſed ad eos hæc non pertinent, verum ad tirones & indoctos. In quibus tamen veremur, ne interdum modus excedatur, ut in iis, quæ ad tab. 37. de venatione &c. dicta ſunt. Sed inſunt tamen etiam multa docte animadverſa, quoties picturæ occaſionem dabant. Ex his quædam decerpere, in eorum gratiam, quibus inſpicere & excutere opus non detur, non alienum videtur.

In tabula prima exhibentur plures figurae muliebres, additis nominibus graecis, in his *Phoebe* & *Ileaera* (ἰλέαιρα), amores *Caſtoris* atque *Pollucis*. In qua ſcriptura niſi vitium eſt, pro ἰλάειρα, ut græci ſcriptores ſummo conſenſu habent, exiſtimandum, utroque modo id nomen ſcriptum fuiſſe.
Pag. 3. Sed id nomen, admonet vir doctus, corruptum eſſe in omnibus ſcriptis & editis *Propertii (I. 2.)* & *Hygini (III.)* libris. De *Propertii* quidem libris lapſus eſt vir doctus. Ac de ſcriptis quidem non mirum ſit: nam omnes ex uno exemplo vetere fluxerunt. Sed tamen *Ilaira*, vel *Hilaira* in non uno libro ſcripto eſſe teſtatur *Broukhuſius*, qui & *Hilaira* poſt *Beroaldum* edidit. Sed in eadem tabula exprimitur ſpecies talorum & luſus, qui Græcis, auctore *Poll.* IX. 126. *Pentalitha* dictus.

Oculum vel leviter curioſum adverterit ſpecies Polyphemi, (tab. X.) habentis præter duos oculos, quo loco ſunt in aliis hominibus, tertium in media fronte: quod eſt contrarium traditioni poetarum omnium, quæ unoculum Polyphemum facit. Sed ne quis pronior ſit ad irridendum errorem pictoris, vir doctiſſimus docet, opinionem de uno Cyclopum oculo non omnium fuiſſe. Profertur locus *Servii ad Virg. Aen. III. 36. Multi Polyphemum dicunt* unum *habuiſſe oculum, alii* duos, *alii* tres: qui eſt de ea re unus in omni antiquitate. Pictor igitur ſecutus eſt eorum opinionem, quamquam non admodum multorum, qui tres oculos Cyclopi tribuerent. In quo bene admonet vir doctus, hoc quoque exemplo intelligi poſſe, quam imbelle ſit argumentum inficiale,

le, quod Dialectici vocant: quod illum tamen non universe intelligere existimamus. Est enim illud argumentum interdum gravissimum, si bene circumscriptum sit, si loco adhibeatur, & bene tractetur: sed ita, ut saepissime fallat, nec nisi cum magna cautione adhibeatur. Illud quidem inde plane intelligitur, in operibus historicis veterum non esse statim reprehendendos artifices, si quid habeant abhorrens a vulgata, poetarum inprimis, traditione: cuiusmodi est in hoc opere illud quoque, quod in Minotauri specie (tab. V.) nihil taurinum, praeter caput, est.

Tab. XIII. exhibet picturam pulcherrimam feminae, in cu- 69.
ius vultu eminet aegritudo, desperationi simillima, & complicatis manibus, *qui est luctantium cum desperatione gestus*, tenentis gladium vagina tectum. Eius vaginae species egregie illustrat loca Graecorum in eo, quod finis vaginae *fungi* speciem habet, cui tamen similes sunt apud *Montefalconium*. Nam hic est, quem Graeci, *Herodotus III. 64. Pausanias II. 16.* μύκητα vocant, faciuntque exemtilem, ut quo temere delapso Cambyses, dum succinctus gladio festinat conscendere equum, vulneratus traditur. add. Schol. Nicandr. Alex. 103. A quibus dissentiunt & *Hesychius* & *Suidas in h. v.* qui de capulo gladii interpretantur, etiam *Etymologus*: quae interpretatio sane cum *Herodoti* loco non consentit, ut bene monet auctor, mirumque est non vidisse *Kusterum*. Quia tamen consentiunt *Hesychius*, *Etymologus*, & *Suidas*, videtur post invaluisse, ut etiam capulus sic diceretur: nam *Etymologus* etiam ipsum gladium sic vocatum, sua aetate, tradit.

In tab. XVII. saltatrix altera habet *vestem* luteam praetextam 94.
purpura (v. not. 6.), altera *herbidam*, quae in deliciis erant mollioribus: unde reprehenduntur Athenienses ab Apollonio ap. *Philostr. IV. 21.* quod uterentur *crocotis*, *purpureis*, & *croco tinctis*. Vir doctus luteam illam, ait, proprie dictam *crocotam* vel *crocotulam*, a colore croceo. Sed ea opinio e pictura nullum firmamentum accipit: locus autem *Philostrati* ei repugnare, & confirmare videtur opinionem *Salmasii*, late defensam in Comment. ad Scriptores. Hist. Aug. qui crocotam

non ἀπὸ τῦ κρόκυ, sed ἀπὸ τῆς κρόκης *trama* vel *subtemine*, dici disputat, propter densiorem tramam, unde vestis mollior. Nam pro diversis rebus poni videntur κροκωτὰ & κροκοβαφεῖς, interpositis etiam ἀλυργίσι.

Tab. XX. saltatrix manu sinistra tenet tympanum, manu dextra pulsatura: id est ex genere eo, quod *levius* erat, sic vocat *Catullus:* usitatum bacchis &c. altera tantum parte tectum pelle, altera apertum, de quo pluribus agitur ad tab. XXI. & discrimen (p. 112.) tympanorum & cymbalorum illustratur. Non ergo bene viri quidam docti, etiam *Vossius* ad Catullum p. 161. qui tympana magnitudine tantum discrepasse, non structura, putant.

Tab. XXVI. & XXVIII. est species *Centauridum*, cuius supra facta mentio, in quibus pingendis se exercuisse veterem artem pictoriam etiam *Philostrati* locus arguit *Imagg. II. 3.* Fuisse autem auctorem huius generis picturæ, docet vir doctus, *Zeuxin.* Quo minus mirum est, hanc picturam usurpatam esse in Magna Græcia, ubi *Zeuxin* multa pinxisse, nominatim apud Crotoniatas, auctor est *Cicero,* de Invent. II. init. e cuius exemplis potuerunt ab aliis tales figuræ imitando duci. Sed altera Centauris (tab. XXVIII.) habet in collo laxum & velut fluctuantem circulum, h. e. qui ipsa figura illa fluctuante indicet non esse e materia vel dura, vel continente. Vir doctus *phaleras* facit: nobis *torquis* videtur: qui in equitibus fere iungitur *phaleris*, ut ap. *Iuvenal. Sat. XVI. extr. Sil. XV. 255. 56.* & de phaleris nondum satis liquidum est. Locus *Ciceronis* Verr. IV. 12. arguit, in phaleris elaborationem artis maxime spectatam esse, *Plinii* autem, H. N. XXXVII. 12. pensiles in pectore fuisse, quæ huic figuræ non conveniunt.

Sunt plura huius generis in notis, quæ lectu iucunda fore confidimus doctis, ut p. 267. not. 9. de *braccis:* not. 10. de *turribus villaticis.* cf. not. 30. de *fumariis* &c. Sed quæ dicta sunt, speciminis loco sufficere cognoscendo ingenio notarum possunt.

Ad

Ad extremum vota facimus, ut cetera monumenta, pari modo, regia munificentia edantur, & ad illuſtrandas antiquitates, literas, atque artes bonas conferantur.

ALOYSII ANTONII VERNEII, EQUITIS TORquati, Archidiaconi Eborenſis, de Re Logica, ad uſum Luſitanorum Adoleſcentium, Libri Sex. Editio altera auctior & emendatior.

Romæ 1757. ex typographia Generoſi Salomonii. 1. Alph. 2. plagg. octonis.

Ad librum egregium, laudatum a nobis iam tum, cum *primum in lucem prodiret,* (*in Actis* noſtris Anni MDCCLIV. pag. 349. ſqq.) nunc ſollicita acutiſſimi Auctoris manu retractatum, non ſine quodam voluptatis ſenſu, quem illa bonorum librorum hac ætate raritas mirifice acuit, redimus. Præſtat etiam, hunc & ſimiles huic libros iterum iterumque commendare, quam verſari in enarrandis iis, qui, ubi novitatis gratiam exuerint, mox e manibus ipſaque memoria hominum excidunt. Ac verendum eſt ſane, ne multis noſtrorum, qui Philoſophi audiri volunt & audiunt, ea calamitas obeunda ſit. Tantas enim pars magna philoſophantium hodie Scriptorum ſcitis ſuis tenebras offundit; adeo ſalebris & tricis nove repertis gaudet, ut qui vix de Ariſtotelico-Scholaſticorum manibus elapſi ſumus, & recte philoſophandi exemplum præivimus aliis, iam ipſi nobis labyrinthos ſtruere, & paſci ſpinis videamur. Quæ quidem hoc loco præfanda duximus vel ideo, ut Philoſophiæ liberæ, utilis, apertæ, verbo eiusmodi, quæ & mentem illuſtret, & proſit in commune, ſtudium, quoad eius fieri poteſt, in oris noſtris animemus. Hic ipſe doctiſſimi Verneii liber, multum meritoque Germanici nominis gloriam, in perpolienda Philoſophia partam, extollit. Quo magis eam rite conſervari, & augeri etiam, ſi licet, optabile eſt. Sed ad inſtitutum veniamus.

Conſilium operis Verneiani, partes, formam, & quaſi

ſpiritum, genus denique ſcribendi, loco, quem diximus, perſecuti ſumus. Neque nos illius priſtinæ ſententiæ tædium adhuc cepit. Digniſſima vero Philoſopho exiſtimamus: remotum Auctoris ab omni partium ſtudio animum; ſagacitatem in intelligendo & iudicando; ingenuam in laudandis iis, quos ad veritatem cognoſcendam duces habuit, modeſtiam; exempla declarandorum præceptorum cauſſa eleganter & commode propoſita; ſermonis naturalem pulchritudinem; alia his non leviora. Generoſo certe impetu Vir diligentiſſimus pleraque omnia hominum noſtrorum, qui Philoſophiam felicius tradiderunt, ſcripta ſibi pervolvenda ſumſit. Unus tamen eſt quem neſcire videtur, isque minime omnium ignorandus, *Erneſtus* noſter, Vir Cl. cuius Initia Doctrinæ Solidioris vix eum credimus neglecturum in reliqua ſcriptorum mentione fuiſſe, ſi oculis uſurpaſſet. Verum, ut æquiſſimus ſit Ven. Auctor Proteſtantium Philoſophis; tamen diſſidia rei Chriſtianæ, quamvis Philoſophus, dimittenda non omnino putavit. Itaque monet adoleſcentes, pag. 31. plures eorum, quos confirmaverit nonnihil adiumenti Logicæ diſciplinæ adtuliſſe, *Haereticos* eſſe, nec niſi, ſi per leges licuerit, idque caute, legendos. Nec tamen, inquit, ægre nos eorum lectione caremus. Nam quidquid iidem boni cogitarunt, id viri nonnulli Catholici ſcriptis ſuis admiſcuerunt. Prudenter hæc Verneius, conſulturus coetus ſui rationibus. Sed quis ſibi perſuaſerit, eorum animos, qui his placitis Verneii, (&, cuius artem Logicam ab eadem iudicandi libertate commendat, Antonii Genuenſis, in Acad. Neapolitana Prof. Philoſophiæ,) imbuuntur, nullo deſiderio adeundi fontes ipſos laboraturos. Quidquid autem ſit, dubitari non poteſt, ſummæ utilitatis hos tales inſtituendæ iuventutis labores, ad corrigendas de rebus divinis humaniſque opiniones vanas & futiles, in Eccl. Rom. futuros. Certe in Galliis nulla re magis debilitata eſt ſuperſtitio, & religionis aliquanto rectior conformatio præparata, quam emendatione philoſophiæ, & liberioribus ingeniorum exercitationibus. Iuvabit hos fructus ſapiens Verneii noſtri induſtria, qua ſæpius præcepta logica ad

uſum

usum Theologiæ transfert, & ad mores hominum religione abutentium emolliendos; ut, cum de sensu mystico Script. S. disputat, p. 257. cet. Ita non solum peramoenus est liber omnis, sed multis vere atque opportune monitis utilissimus; quem si solis scriptum credas adolescentibus, falleris.

In hac autem secunda editione quid præstiterit Vir doctiss. ipsius fere verbis dicemus. Principio errata, vel librarii, vel typographi incuria commissa, quæ sensum penitus mutabant, sustulit. Deinde tum verbum, tum explanationem aliquam, ex contextu ipso desumtam, paucis in locis addidit, quo apertius mentem suam exponeret. Tum notationem unam & item alteram ad oram libri adiunxit, quæ tironibus in iudicando parum *exercitatis indicarent loca, in quibus* ea susius *tractarentur*. Præterea quædam aliquanto brevius explicanda reputavit, quod in aliis libris suis paullo copiosius de iis disputasset. Ad hæc unum pro alio exemplum, quod significantius esset & utilius, pluribus locis posuit. Librum item secundum, qui est de natura & necessitate Logicæ, claritatis gratia divisit, & Caput ultimum primæ Partis Libri Quarti, in quo de nonnullis propositionibus, quæ in usu sunt apud Philosophos, v. c. definitione, divisione, tradit, adiungendum existimavit. Ad extremum de sermonis venustate & perspicuitate ita sollicitus fuit, ut utrumque decus, vel necessariam potius virtutem, sit assecutus.

Tulit præmium operæ suæ Vener. Auctor in ipsa, cuius *caussa* eandem susceperat, patria. Nam & Episcoporum, & scholis præfectorum complures, novam lucem Lusitaniæ adfulgentem avide amplexi, ea iuvenum ingenia illustrari acriter voluerunt. Quo facto necesse est præclaram adolescentes Lusitanos capessere utilitatem, instructos videlicet his recte libereque sentiendi præsidiis, quæ huic & aliis nonnullis *Verneii* libris debent. Accedit sapientissimi Regis *Iosephi I.* providentia, litteris perquam salutaris: cui & inscripsit librum Cl. Auctor, epistola elegantiæ verarumque laudum plenissima. Optet iam Hispania, optet Germania, qua Pontificem Rom. colit, optent aliæ eiusdem ritus provinciæ, suos sibi *Verneios*,

hoc eſt, Philoſophos ingenuos, humanos, qui religionem & rempublicam probe exornent, dignos hac ſeculi felicitate viros.

SOLUTIO DIRECTA PROBLEMATIS DE INVEniendo centro oſcillationis. Per IOS. STEPLING, S. I. Caeſ. Reg. Direct. Philo. & Artium in Pragenſi Studiorum Univerſitate.

C D

A————*B* ſit linea *AB* rigida, gravitatis & inertiæ expers, mobilis circa *A*, ſintque in ea in *C, D*, puncta inertia ut *M, N*: ac vires activæ iis punctis adplicatæ ut P, *p*; diſtantiæ autem ab *A* ſint *a*, *b*; & celeritates, quas vires activæ producere poſſunt *v, u*; erit acceleratio angularis vi *P* producta $= \frac{dv}{adt} = \frac{aP}{a^2M+b^2N}$. Acceleratio autem vi *p* producta $= \frac{du}{bdt} = \frac{bp}{a^2M+b^2N}$, & tota acceleratio $= \frac{dv}{adt} + \frac{du}{bdt} = \frac{aP+bp}{a^2M+b^2N}$.

Sumamus, *x* eſſe longitudinem virgæ, cuius extremitati concipiantur adplicata *M*, & *N*, item *P*, & *p*; ſit autem acceleratio eius angularis $\frac{dc}{xdt}$; erit $\frac{dc}{xdt} = \frac{P+p}{x(M+N)}$. Ponamus iam accelerationem hanc æqualem accelerationi virgæ *AB*; & erit $\frac{P+p}{x(M+N)} = \frac{aP+bp}{a^2M+b^2N}$; igitur etiam $\frac{a^2M+b^2N}{aP+bp} = \frac{x(M+N)}{P+p}$; ſi iam *P* ipſi *M*, *p* ipſi *N* proportionalis ponatur, uti eſt in caſu penduli compoſiti; erit: $\frac{a^2M+b^2N}{aM+bN} = x$, ſeu diſtantiæ centri oſcillationis a puncto

ſuſpen-

suspensionis, seu ab A. Patet autem, solutionem latius patere, quam requirat problema de inveniendo centro oscillationis, & eam tum demum ad hoc restringi, cum vires activae inertiis fiunt proportionales.

INTRODUCTION A L' HISTOIRE DE Dannemarc, &c.

i. e.

INTRODUCTIO IN HISTORIAM DANIAE, CUM supplementis, in quibus Edda, per Dn. MALLETUM, Professorem Regium elegantiorum litterarum Gallicarum.

Hafniae 1755. 56. Alphab. 2. plagg. 10½. in 4.

Dedicatio, qua hoc Opus Regi Daniae inscribitur, non est saporis vulgaris, sed nova, eaque ingeniosissima ratione, laudes describit Sapientissimi Principis. In Introductione ipsa agmen ducunt Odinus, & dein Cimbri. Primi has oras tenuisse dicuntur Gigantes, genus hominum immane, hoc tamen inclutum, quod promissa sanctissime servaret, unde manasse Proverbium, *Trollorum fides*, aiunt. Agitur hic scite de diversis Historiae Danicae hypothesibus, & praecipuis Septentrionis Historicis, Rudbeckio, Torfaeo, Saxone Grammatico, & reliquis.

Libro II. exponitur religio vetus Septentrionis, quod argumentum lingua Gallica numquam tam late expositum est. Principia eius simplicissima erant. Deus omnium regnator, cui cetera omnia subiecta atque parentia. Vocabant eum auctorem omnium, quae existunt, aeternum, Seniorem, Ens vivum & terribile, scrutatorem occultorum, immutabilem. Tribuebatur huic Deo potentia immensa, scientia sine fine, iustitia incorruptibilis. Deo Scandinavii opponebant principium malum, quod Lockium appellabant. Erat is iis calumniator deorum, magnus artifex fraudis & falsorum, opprobrium deorum & hominum. Graphice describitur Chaos

Chaos in Mythologia Islandica, dicta Volu-Spa. In principio neque mare erat, neque litus, neque Zephyri flabant refrigerantes. Neque subtus terra conspiciebatur, neque cælum superne. Abyssus omnia erant, sine herba, sine seminibus. Domo carebat sol: stellis certus deerat locus: Lunæ incognita erat vis sua ac potestas. Diei novissimæ, & animæ immortalitatis quoque notitiam habuerunt. Ad cultum divinum externum pertinebant Templa, Aræ, Idola, dies festi, Oblationes, Sacrificia, Sacerdotes, Oracula, Aruspices, Magia. Inveniebantur tamen inter eos & Increduli & Athei.

Libro III. describuntur Politia & leges veterum Danorum. Reges eligebantur, ita tamen, ut familiæ regiæ ratio haberetur præcipua. Frotho, tertius Rex Danorum, idemque adhuc paganus, celebratur inter legislatores. Recensentur leges ab eo latæ, eæque tam ad belli, quam pacis tempus, pertinentes. Inter omnes nulla magis barbara, quam hæc: „Si peregrinus Danum occiderit, pro hoc Dano duo occidantur peregrini." Frequentabantur etiam probationes vulgares, seu Ordalia, & nominatim probatio per Duellum, per ferrum candens, vel vomeres ignitos, per aquam calidam & frigidam. Postremæ rationem nuspiam magis perspicuam inveneris, quam quæ hic proditur p. 116. 117. petita ex superstitione pagana. Tribuebat hæc suum cuique fluvio Genium. Iam innocens habitus est, qui submergebatur, quoniam eum Genius, dum ad se traheret, protegere velle videretur. Contra, qui supernatabant, reiici a Genio videbantur, quod iram eius crimine meruissent. In fine libri exponuntur rationes reipublicæ Islandicæ. Regebatur ea a Statibus Generalibus, quorum Præsides 38. recenset Arngrimus. Fuerunt inter eos insignes aliquot Poetæ & Historici. Eiusmodi Præses Statuum Generalium Islandiæ quoque fuit Snorro Sturleson, qui Chronicon Regum Norvegiæ reliquit, accuratum in temporibus suo vicinis. Occisus fuit in seditione populari 1241.

Libro IV. dicitur de fortitudine, de bellis & re maritima veterum Danorum. Ius eorum omne positum erat in viribus. Potentiori proinde ius in omnia vicini impotentioris tri-

tribuebant, quoniam hic tuendis suis impar esset. Vagina gentium dicitur Septentrio: sed numerus militum ab Historicis sæpe exaggeratur, ut maius videatur robur suorum, victis ut pudor sit minor, vel solo etiam amore mirabilium. Acies eorum in modum cunei formabatur; ceterum sine ordine prælia committebant, pugnante quovis, ut esset ferocior. Arma gladius, bipennis, arcus, & iacula. Ad tutelam corporis clypeus adhibebatur, confectus ex ligno, cortice, aut corio; galea ex ferro plerumque conflata. Sed expeditiones maritimæ veterum Danorum inprimis claræ sunt. Tectus Oceanus classibus eorum Sæculo VIII. IX. X. & XI. Capta Anglia, Parisii bis obsessi, ingens Galliæ portio conversa *in Ducatum Normandiæ. Sed Pelasgi* quoque non minus latrones, quam piratæ fuerunt. In Normannis hanc ferociam dein sedavit mansuetudo religionis Christianæ, quum antea Angli & Franco-Galli frequenter ingeminarent illud: a furore Normannorum libera nos Domine! Americæ Septentrionalis, & in ea Canadæ, detectio facta initio Sæculi XI. Islandis late vindicata sub finem libri huius. Egit de ea plenius *Torfaeus*, in Historia Vinlandiæ Antiquæ, seu partis Americæ septentrionalis, ex Antiquitatibus Islandicis eruta. Prodiit hoc Opus 1705. Perierat memoria Coloniarum eo deductarum, per temporis longitudinem, & posterorum negligentiam.

Liber V. idemque ultimus complectitur mores, ritus, & artes veterum Danorum. Usitata apud eos Polygamia, etiam decimo adhuc Sæculo. Baptismus infantium fieri solitus, etiam ante quam Christianismo nomen darent. Cadavera defunctorum primum igne cremata, dein terræ mandata. Agriculturæ præcipua cura. Opificia & ministeria servis, mulieribus, & senibus relicta. Insigne dein navigationis studium, non tam commerciorum, quam deprædationum maritimarum causa. Monetæ, in tribus Septentrionis Regnis cusæ, ante Sæculum nonum nulla memoria. Astronomia culta navigationis causa, astris nomina a diis eorum tributa. Sic Orion cunicula, sive colus Friggæ dictus est. In re littera-

ria notæ virgulæ eorum Runicæ, quibus utebantur instar Calendarii. Runæ distinguebantur in amaras, sive nocivas; salutares, victoriosas, & medicinales. Supersunt Inscriptiones his litteris saxis inscriptæ. Lingua, qua Dani veteres utebantur, Celtica erat, quæ per totam Europam regnavit, usque ad fines Hispaniæ, exceptis Sarmatis. Antiquissima eius vestigia supersunt in Poematibus Scaldorum, sive Poetarum Septentrionalium, inter quos primi fuerunt Islandi. Sunt inter ea, quæ Sapphicis Græcorum appropinquant. Sua iam his Poetis clavis erat poetica, suum poeticum aerarium, suus Gradus ad Parnassum. Inter expressiones poeticas nulla nobilior, quam ea, qua aurum lacrimas Fregæ dixerunt. Analistæ præterea Islandi vincunt Chronographos ceterarum Europæ gentium, certitudine & accuratione, omnes, quotquot post exstinctum Imperium Romanum scripserunt.

Sequuntur Supplementa, separatim edita. In Præfatione agitur de Edda. Edda aviam significat, & proinde hoc libro continentur traditiones veteres religionis Celticæ. Duæ eius Collectiones notæ sunt. Prior in ordinem redacta est a Sæmundo Sigfusson, nato 1057. Posteriorem congessit Snorro Sturleson, iam supra laudatus, CXX. annis post, in forma Dialogi. Huius posterioris Eddæ pars prima hic curate in linguam Francogallicam conversa, proponitur cum annotationibus. Ex secunda parte præcipua tantum seliguntur. Ex Edda prima Sæmundi supersunt: 1. Voluspa, sive Oracula Prophetissæ; 2. Hava-maal, sive Discursus sublimis, aut Odini doctrina moralis; 3. Caput Runicum, sive Magia Celtica. Ex hac prima Edda excerpta suppeditantur, post finem secundæ. Crude de Edda iudicat *Huetius*, de Origine fabularum Romanensium p. 116. Scripta fuit Edda utraque in veteri lingua Islandica, sed iam dudum translata est in linguam Danicam & Suecicam. Primam eius Editionem Resenius dedit Hafniæ 1665. in 4to. Continet hæc Editio textum Eddæ, versionem latinam, factam a docto Ecclesiaste Islandico, Stephano Olai, & versionem Danicam Stephanii. Textus a Resenio parum illustratur. Prolixa est præfatio eius: sed maxima

xima illius pars expletur excurſionibus in Platonem, de optimis Ariſtotelis editionibus, de novem Sybillis, & de Hieroglyphis Aegyptiorum. Ex Edda ipſa, hæc ſpecimini inſerviant. Ex fabula prima. Gangler ſic coepit colloquium ſuum. Quis eſt antiquiſſimus, aut primus deorum? Har reſpondit. Appellamus eum Alfader, id eſt, Patrem omnium. Pergit Ganglerus: Quis eſt deus iſte? quæ eſt eius poteſtas, & quid fecit, ut celebraretur gloria ipſius? Reſpondet Har: vivit in perpetuum, gubernat regnum ſuum, & res parvas perinde ac magnas. Iahnfar addit: creavit cælum & terram & aerem. Proſequitur Tredie: plus fecit, quam cælum & terram; creavit enim homines, eisque dedit animam *immortalem, & qui nunquam interibit, etiam* poſtquam corpus evanuerit in pulverem & cineres. Omnes autem iuſti homines habitabunt cum eo in loco dicto Gimle, mali autem ibunt in locum dictum Hela. — Alterum exemplum ex Fabula XXXIII. depromimus. Gangler interrogat: quid ſupererit, poſtquam mundus combuſtus erit, & perierint dii, heroes & homines? Tredie reſpondet: erunt poſt cuncta hæc prodigia complures habitationes amoenæ, & complures ingratæ; — — in illis habitabunt homines boni & iuſti — — in his periuri, aſſaſſini, & adulteri — —. Naſcetur ex mari alia terra, pulcra & amoena, tecta pratis & graminibus, ubi herbæ ſponte naſcentur, & ſine ſeminibus. — Ex cultiſſimis annotationibus ad hanc Eddam hæc delibamus. *Eccardus* de Origine German. pag. 41. Odinum non ex Aſia, ſed ex Wandalia, ſive Pomerania, in Sueciam veniſſe, cenſet: ſed repugnant traditiones omnis ævi. Teut, patrem deſignat in lingua Celtica, & ſupereſt ſignificatus hic in lingua Britonum. Roſtrenen (in Diction Celt. p. 712.) Semideæ illæ, quæ in Fabulis Romanenſibus Fées appellantur, ex Theologia Celtica originem habent. Hydromeli & carnibus aprugnis Normanni noſtri inprimis delectabantur. Unde in Lege Salica caput II. conſtans 20. articulis, de iis ſolum agit, qui porcos abegerint. Eadem de cauſa Aeſtii, inſigne ſuperſtitionis, formas aprorum geſtabant. Ex Perſarum Philoſophia

manaſſe videtur doctrina Odini. Mundi exuſtionem tamen etiam Stoici prædixerunt. Ex mente eorum Lucanus:

Hos populos ſi nunc non uſſerit ignis,
Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.
Communis mundo ſupereſt rogus. —

Secundæ partis Eddæ Epitome tantum datur. Eſt ea mere hiſtorica, ſeu potius fabuloſa. Proxima eſt Scalda, ſeu Dictionarium Poeticum Snorronis Sturleſon. Gaudet in eo Odinus Epithetis 126. Verſus accedunt ad hodiernos noſtros, & ad Acroſticha, quorum frequens uſus apud Hebræos. Excipit hæc Breviarium Eddæ Sæmundi, ſive Eddæ veteris. Inter Odini præcepta moralia hæc optima viſa ſunt: Felix ille, qui laudem & benevolentiam ſibi hominum conciliat; quicquid enim ab aliorum nutu pendet, periculoſum eſt & incertum. — Homo ignavus credit ſe ſemper vita fruiturum, ſed ſi ei lancea parcat, non parcet ei ſenectus. — Præſtat vivere bene, quam diu; excitat aliquis ignem, & moritur antequam exſtinctus ſit. — Præſtat habere filium tarde, quam nunquam; raro monumenta ſepulcralia in ſepulcris mortuorum ab aliis manibus, quam filiorum, eriguntur. — Senem ne irriſeris, neque avum tuum ſenem; ſæpe ex rugis ſenilibus proficiſcuntur verba plena ſapientiæ." Magiæ nomine Odino veniebat ars ſcribendi litteris Runicis. Quando video hominem mortuum, inquit Odinus pag. 146. & ſuſpenſum ex altitudine arboris, ſcribo litteras Runicas tam mirabiles, ut ſtatim deſcendat, & mecum colloquatur. In fine libri comparet verſio Odæ, quam Regnerus Lodbrog, Rex Daniæ, ſæculo IX. ineunte, inter tormenta, quæ mortem eius antecedebant, compoſuiſſe dicitur. Periit ex morſibus ſerpentum, quibus carcerem repleri iuſſerat Ella, Rex Angliæ, a quo captus erat. Dictavit hanc Odam fanatiſmus gloriæ, excitatus fanatiſmo ſuperſtitionis. Forſitan unam aut duas Strophas Regnerus ipſe compoſuit. Reliquas adiecit e Scaldis aliquis, in funeralibus eius. Sequuntur Excerpta ex Oda, quæ inſcribitur Elogium Haquini; & verſio Poematis, cuius titulus, Hiſtoria Caroli & Grymmi, Regum Sueciæ, & quod ante 22. annos pri-

primum edidit Dn. Biörner, Suecus. Hæc hactenus. Optamus autem, ut Opus egregium, cuius primus Tomus iam est in manibus nostris, sine remora perficiatur.

USUS OPII SALUBRIS ET NOXIUS IN MORBOrum medela, solidis & certis principiis superstructus, a D. BALTHASARE LUDOVICO TRALLES, Med. Vrat. atque Acad. Caes. Nat. Cur. Socio. SECTIO PRIMA.

Vratislaviæ 1757. sumptibus Caroli Godofredi Mayeri, Alph. 2. in 4to.

Quamquam tot scripta de opii natura & viribus prostant, ut *magis copia, quam inopia eorum, laborare videamur*: eorum tamen, qui librum hunc perutilem attento animo perlegerint, nemo facile quisquam, celeberrimum TRALLESIVM scriptione sua labores iam actos denuo præter rem suscepisse iudicabit. Instrumenta enim, quibus artis opera perficienda sunt, nisi bene perspecta cognitaque fuerint, a nemine medentium dextre regi adhiberique posse satis constat. Hactenus autem opium, quod remediorum omnium maxime necessarium esse, medicus, artem reapse exercens, dubitare nequit, multis difficultatibus obnoxium fuisse ex eo potest intelligi, quod pharmacum hoc ab aliis summa laude dignum, ab aliis plane noxium habitum est. Tot igitur tantisque dubitationibus scrupulisque propositis permotus Celeberrimus Auctor, singulari studio in id incubuit, ut medicamenti huius virtutes cognosceret, erutasque cum orbe litterato communicaret. Id quod etiam, nostro quidem iudicio, tam præclare executus est, ut exemplo esse possit iis, qui de aliis generosis pharmacis, de mercurio, ferro, cortice peruviano, tractare in animum induxerint. Prior autem hæc Sectio, quam posterior propediem sequetur, medicamenti huius theoriam continens, octo capitibus distincta est. *Cap. I.* Historia generalis usus Opii, & factorum eius in praxi medica enarratur. Notum est omnibus discrimen illud inter opium & meconium. Istorum prius esse veram papaveris lacry-

mam lacteam, alterum vero nil nisi succum ex papaveris capitibus expressum, & igne inspissatum, plerique de materia medica scriptores contendunt. Nonnulli tamen opium, quo nos utimur, ex vero opio & meconio mixtum esse perhibent; pauci cum Cl. ALSTONO ipsam papaveris lacrymam ad nos venire credunt. Opio illi, ex orientalibus plagis ad nos allato, recte substitui posse lacrymam papaveris Europaei, & aliorum, & propriis experimentis cognovit Cl. Auctor. Monet autem lectores, ut duo illa extrema vitent, in quae delapsi sunt HEQVETVS & STAHLIVS; quorum ille plus iusto laudat, hic cum asseclis suis tantum non damnat opii usum. Et Stahlianorum quidem ideam vitare difficile non est, cum ii ipsi pilulas illas de cynoglossa, quarum virtus opio soli debetur, haud infrequenter commendent adhibeantque. Papaver ipsum, h. e. eius semen, antiquissimis temporibus cognitum fuisse, omnique vi soporifera carere, A. docet; quo autem tempore eius lacryma, huiusque vis soporem inducens, in artem recepta sit, ipsi parum constat. In scriptis enim HIPPOCRATIS, praeter illum locum *Lib. II. de morb. mulier. §. 79.* vix alius quisquam exstat, qui de usu opii ipsius testetur; cum interim ille ipse locus allegatus non parum difficultatis habere doctissimis interpretibus videatur. Maiori igitur veri specie laudem hanc tribuendam Empiricis esse putat, quod opii frequentiorem usum in praxin medicam introduxerint. Post Empiricorum tempora, usus opii minus frequens fuit, GALENO etiam valde suspectus. Neque AETIVM, TRALLIANVM, PAVLVM AEGINETAM, aliosque ex Graecis, opium valde commendasse, scripta eorum satis probant. Quae cum vera sint, mirari subit, quid causae fuerit, cur compositiones opiatae, notissimae illae, tam frequentatae olim fuerint? Procul dubio vim nocentem opii, additis variis pharmacis, correctam sublatamve crediderunt. GALENI sectatores postea usum opii, tanquam medicamenti in quarto gradu frigidi, reformidarunt; donec PARACELSVS, laudano suo miracula praestare visus, doctissimos quosdam viros excitaret, & opio faventes faceret. Ex eo tempore opium varia fortuna usi m

est,

est, ita ut ab aliis laudaretur, ab aliis culparetur. *Cap. II.* continetur succincta recensio phænomenorum omnium, quæ opium assumtum in corpore humano insequuntur. Sunt autem sequentia: a) Opium exhibitum, pulsum cordis & arteriarum, adeoque omnem circuitum humorum, intendit, & accelerat. Hoc phænomenon semper advertet, & contrarium asserentes Auctores errare fatebitur, observator satis solers. Causa, cur illi contrarium defendere sustineant, in eo sita est, quod arteriarum ictus non statim post assumtum opium, sed finita propemodum eius operatione, explorarunt; aut etiam ea phænomena annotarunt, quæ auctam ultra modum dosin sequi solent. Vis quoque cardiaca, opio ab optimis *Auctoribus tributa, veritatem sententiæ nostri Auctoris* satis firmat. b) Opium calorem corporis naturalem auget. Refelluntur hoc loco ab A. illi, qui, contrariæ sententiæ addicti, vim refrigerandi opio tribuunt. Et quamquam phænomeni huius veritatem satis superque probat experientia; clari tamen viri rectiora sentientes adducuntur, & præterea ex analogia vini, alcoholis vini, salium volatilium, atque opii, & ex experimentis cum animalibus brutis institutis, tandem ex experimentis in hominibus, ex sapore calido & acri, ex siti, aliisque, opii virtus calefaciens ulterius confirmatur. c) Opium sanguinem, celerius a se motum, per vasa, & calidiorem redditum, rarefacit, attenuat, eiusque volumen auget. Maior hæc sanguinis expansio optime colligitur ex *vasorum* omnium maiori amplitudine & turgescentia, quam sedulus observator, post datum homini opium, non potest non usurpare oculis. Nec fieri potest, quin effecta illa priora litt. a. b. sequatur hoc tertium. d) Opium respirationem citatiorem & difficiliorem reddit. Circa hoc phænomenon nobis exiflit dubitatio, neque nos, ab opio iusta dosi dato, respirationis difficultatem ortam observare adhuc potuimus. Opium quidem, minori etiam copia sumtum, respirationem facere paulo citatiorem debet per litt. a. b. c. sed hoc celeritatis augmentum in perpaucis tam magnum est, ut in sensus incurrat. Rariores vero observationes de quibusdam hominibus, aut

de

de opio nimia quantitate ingesto, regulam non efficiunt. e) Opium, sanguinem celerius provolutum, calidioremque & rariorem redditum, copiosius determinat ad caput. Hoc & alii observatores annotarunt, & Cel. Auctor in se ipso expertus est. Idem etiam docuit dissectio canum, opio enectorum. f) Opium pacat animum, eumque exhilarat, atque alacrem & audacem reddit. Quæ quidem observatio non solum ab omnibus in Asia & Africa peregrinantibus confirmatur, sed quotidie etiam in nostris regionibus occurrit. g) Opium temulentiam, torporem, & ebrietatem inducit. Neque de hoc phænomeno dubitari potest. h) Opium naturale acumen sensus obtundit & minuit, eoque præter naturam aucto, natos dolores sedat. Neque de hac opii virtute, est, cur multas afferamus probandi rationes, cum nemo medentium de ea ambigere queat. i) Opium vires, motui animali famulantes, debilitat. Hanc virium imminutionem cernimus in omnibus animalibus, quibus opii copia paulo largior data fuit: paulò enim post omnibus membris, quin toto corpore, contremiscunt; homines autem, qui opium assumserunt, sequenti die de insigni membrorum torpore conqueri solent. k) Opium somnum invitat, interdum in altum soporem extensum, qui si ingravescat, accedente vera apoplexia vel convulsionibus, necat. Hoc nimis notum est. l) Opium dormientibus insomnia, ab usu autem eius in somnum non prolapsis, sed vigilantibus, conciliat phantasmata atque deliria etiam. Nonnunquam largiore, vel chronico usu, insaniam, stuporem, memoriæ defectum, dementiam & fatuitatem adfert. m) Opium stimulos venereos excitat. n) Opium excretionem cutaneam, diaphoresin, valide, & utplurimum cum pruritu movet, sed alias serosas compescit. o) Opium functioni ventriculi inimicum est: & p) alvi libertatem inhibet. Atque hæc omnia testimoniis Auctorum probatissimorum, & propriis observationibus illustrat doctissimus TRALLES. *Cap. III.* analysis opii physico-chemica traditur. Opium autem igni expositum, quocunque demum modo, spargit vapores olentes. Aqua ab opio per alembicum transcendens, manifestum opii odo-

odorem naribus offert. Spiritus vini ab opio destillatione abstractus, & saporem & odorem secum ducit. Opium, aqua calida infusione, digestione, vel leni coctione solutum, in superficie exhibet spumosam, pinguem, viscidam materiam, haud ita multam, odoris valde graveolentis; ipsa autem hæc aqua, evaporando inspissata, largitur extractum opii gummosum. Istud tamen non penitus gummosum est, ex quo quippe spiritus vini rectificatus partes duas tertias solvit. Illud vero crassum residuum, quod aqua solvere non poterat, ne tingit quidem aquam secunda vice superinfusam, vini vero spiritum affusum tingit. Qui quidem spiritus ita saturate tinctus, si aquæ instilletur, lactescit aqua, ac principium resinosum subsidit; quod dein *collectum & siccatum, igne admoto flammam concipit*, & deflagrat. Notandum est, nullo menstruo ita solvi opium posse, ut non remaneat terra plane insolubilis. Uti aquoso extracto inest multum resinosi, ita extracto ope spiritus vini rectificatissimi parato non parum inest gummosi; aqua enim ei affusa magnam eius partem solvit. Ex magmate quoque, a solutione spirituosa residuo, partem quandam in se recipit aqua affusa; quæ si deinde igne difflatur, remanet verum & purum gummi. Præter illas partes, opio esse salinas quasdam, acidæ indolis, peritissimis chemiæ artificibus credendum esse A. putat. Actio vero partium earum in hominem sic habet. Vapores, quos opium ratione quacunque tractatum spargit, caput valde tentant, hominemque somnolentum reddunt. Aqua ab opio destillata, spiritus ab opio abstractus, substantia illa spumosa aquæ innatans, ipsum opium crudum, vel extractum opii aquosum, aut spirituosum etiam, vim soporiferam exserunt. At opium igne tostum aut in vase maxime aperto sat diu cum aqua coctum, item extractum spirituosum, aqua sat diu coctum, nec non gummi illud paucum cum aqua extractum, ex magmate post solutionem opii in spiritu vini factam residuo, nullarum virium est. Inde colligitur, principium opii vaporosum & volatile, esse veram causam omnium effectuum, quos præstat opium. Nunc *Cap. IV.* instituit A. indagationem actionis pri-

mariæ opii in corpus humanum, ex principio agente cognito, per prægreſſam analyſin; atque cum PITCARNIO, aliisque eum ſecutis claris viris, ex rarefactione ſanguinis, ab opio effecta, deduci poſſe credit phænomena uſum opii conſequentia, ſic tamen, ut ſimul certa quædam opii actio in nervos aſſumatur, inexplicabilis illa quidem, haud tamen ficti-tia, ſed compluribus rationibus aſſerta & comprobata. Postea-quam & rarefactionem ſanguinis, & mutationem nervorum, ad actionem opii primariam in corpus humanum pertinere demonſtravit, *Cap. V.* phænomenorum, poſt uſum opii emergentium, ætiologiam exponit, deductam ex actione opii primaria cognita illa, in ſanguinem & nervos. Quod quidem ita peragit, ut experientias quindecim illas Cap. II. litt. a - p. ordine pertractet, viamque & rationem doceat, qua effectus illi ex iſta primaria actione opii conſequantur. Quæ quidem diſputatio cum in utramque partem habita ſit, neque adeo compendium admittat, lectores noſtros ad ipſum librum ablegamus, & ad *Cap. VI.* properamus, quo corporis humani diverſus ad opium habitus exponitur. Reperiuntur haud pauci homines, qui ob idioſyncraſin opium, vel minima doſi ſumtum, quin correctum etiam, prorſus ferre nequeunt, quin protinus ſymptomata graviſſima oriantur. Cauſa videtur eſſe fabrica vaſorum cerebrinorum illa, qua fit, ut vaſa nimis facile cedant, ſuique impletioni nimis facile faveant. Præter hanc vero etiam textura cerebri ipſius pulpoſi, huiusque teneritas atque mollities maior, facit, ut cerebrum preſſioni vaſorum incumbentium facilius cedat, comprimatur adeo, actionemque nervorum interturbet. A qua quidem cerebri teneritate procul dubio pendet totius ſyſtematis nervoſi mobilitas; & inde porro eſt, quod opium, ventriculo vix dum ingeſtum, homines afficere nonnullos, valdeque mutare ſoleat. Hinc celeberrimi medici experti aſſeverant, eos, qui corpore valido quadratoque gaudeant, pharmacum hoc melius ferre, atque ſecurius eo uti; vehementer autem id officere illis, qui oppido graciles ſint, carnesque molles ac flaccidas habeant: quare etiam recte monent, ſi membra partes-que

que motivas languor & enervatio cum ſtupore occupet, opiatis remediis omnino ſuperſedendum eſſe, eaque debilitatis ab hæmorrhagia, inedia, morbisque diuturnis, non convenire. Unde ſimul liquido patet, opium in corpore humano aliud quid agere, quam ut rarefaciat humores; homines enim illi remedia re ipſa rarefacientia, aromatica & volatilia, vinumque ipſum, ſæpius magno cum levamine ſumunt. Tandem & cutis fabricam, raritatem & denſitatem maiorem minoremve, aeris ambientis conſtitutionem, perſpirationi magis minusve faventem, ipſiusque adeo coeli & climatis differentiam, ad cauſas pertinere A. putat, propter quas alii opiata facilius, alii difficilius ferant. Nempe ii, qui liberiori tranſpiratione cutanea *gaudent, facile opiata ferre obſervantur. Hinc* orientales populi doſes opii largiores, diuque continuatas, ſine notabili noxa devorant. Quod ſecus accidit gentibus plagas ſeptentrionales habitantibus. *Cap. VII.* de correctionibus opii inutilibus & imaginariis agitur. Ab antiquiſſimis inde temporibus opii vis nocitura, medentibus reformidata, excitavit medicorum ſolertiam, qua, ſi poſſent, viam certam quandam reperirent, aut nocivum ex opio & papavere ſeparandi, aut id additis variis pharmacis corrigendi. Hinc tot compoſitiones opiatæ olim excogitatæ, magnamque conſecutæ famam, tot molitiones chemicorum medicorum, opium lenire conantium. Longa ſerie recenſet Cel. Auctor opiniones Medicorum, pro neceſſitate correctionis militantium; neque tamen illos omittit, qui nihil ad feliciorem curationem conferre iſtas correctiones contendunt. Quo quidem loco de præparationibus & correctionibus variis mercurii, martis, & corticis Peruviani, utilia quædam affert, & medicamenta ea ſimplicia omnibus laborioſiſſime præparatis præſtare arbitratur. Hoc oſtenſo, tranſitum facit ad ipſas correctiones opii. Notum omnibus eſt, veteres, opii frigus metuentes, addidiſſe aromata calidiſſima, & pharmaca acerrima quævis. Alii caſtoreo, alii croco, nonnulli recentiorum ſalibus volatilibus, peculiarem virtutem corrigendi opium tribuerunt. Hæc tamen omnia vana ſunt, ſi opium magis calidum quam frigi-

dum pharmacon dicendum eſt. Quare omnes illas, tum veterum tum recentiorum, compoſitiones opiatas nihil putat; ſed purum putum opium, tempeſtive & iuſta doſi datum, æque bona effecta præſtare credit. Uti vero compoſitionibus parum favet, ita nec cæteris præparationibus multum tribuit. Toſtione & effumatione ſuper lamina ferrea, ſubiectis carbonibus, opium non corrigi, ſed vim eius deſtrui, neque correctionem ſive ſpirituoſam, ſive aquoſam, crudo opio præſtare, tum exquiſitis rationibus, tum experimentis docet. Idem iudicium fert de correctione per fermentationem, per acida, per alcalina; ac prorſus in ea ſententia eſt, omnia illa correctionum molimina opium vel depravare, vel vi naturali ſua exuere, & medico practico ſufficere, ad curationes elegantiſſimas, & feliciſſimas morborum opiatis levandorum, vel crudum opium in forma ſolida, vel, ſi forma fluida deſideretur, ſolutionem vinoſam illam SYDENHAMII. Tandem *Cap. VIII.* de doſibus opii ſermonem habet, ac primo quidem largas doſes populorum orientalium enarrat, & fide ſcriptorum refert, haud paucos in Aſia & Africa natos, ibique degentes, opium ad drachmam unam, ad drachmas duas, tres, imo plures, ſine notabili noxa devorare, & per plures quidem annos quotidie. Cuius quidem rei admiratio celeberrimos in Europa degentes medicos ita perculſit, ut, populos orientales non efficaciori illo opio, quo nos utimur, ſed longe mitiori quodam, delectari, opinarentur. Quod tamen prorſus falſum eſſe Cl. Auctor oſtendit, & ſolam conſuetudinem facere, ut populi illi tantam opii copiam impune aſſumere queant. Neque deſunt exempla apud nos, quæ, quid conſuetudo poſſit efficere, ſatis ſuperque doceant. Fumus tabaci, ſpiritus vini, vinum ipſum, quantas pariunt turbas non adſueto? Quæ tamen ab adſuetis incredibili nonnunquam copia hauriuntur. Quare & Europæorum nonnulli magnas opii doſes quandoque ferunt, & per conſuetudinem ferre diſcunt; quorum non minimum indicem A. exhibuit. Sed damnat hanc temeritatem, & fatetur, ſe nunquam in praxi opium ultra granum exhibuiſſe, neque unquam ægris ſuaſorem fuiſſe, ut

con-

consuetudini doses opiatorum in dies augendi indulgerent; quanquam consuetudinis vim magnam esse non nesciret, eorumque Europæorum etiam exempla non pauca exstarent, qui opium largissima manu, sine manifesto quidem damno, quin interdum quoque cum magno levamine, assumserint. Ut enim illa satis vera sint, ita nec deesse tristes casus, ubi homines propter paulo largius exhibitum opium æterno somno oppressi sint, aut, damnosæ consuetudini opium quotidie vorandi indulgentes, omne robur cum animi tum corporis fregerint perdiderintque. Tandem notat, & merito admiratur, animalia bruta, canes, feles, catos, cuniculos, multo plus opii tolerare, superstite vita, quam umquam ferre homines queant; *prorsus enim impune animalia ferre grana quatuor vel quinque, quæ summa dosis sit, & ultra summam iam extensa, pro hominibus.* Adducit expertos medicos, quidque de iusta opii dosi senserint, refert. Optimum videtur, ut granum unum, vel duo, in aliquot præbia dividi curemus, quæ partitis vicibus per temporis intervalla longiora aut breviora exhibeantur, donec aut somnus obrepat, aut dolores minuantur, aut spasmi conquiescant. In fine demum libri monet lectores, apud Europæos, & inter eos apud homines non adsuetos, doses a quarta grani parte ad granum unum, unum cum dimidio, vel ad summum duo sufficere, maxime si repetantur, ad producenda effecta illa, de quibus Cap. II. dictum sit. Sectionem alteram libri eximii avide exspectamus.

IN VARIOLARUM INOCULATIONEM DISSERtatio epistolaris ad Nobilem & Sapientem Virum D. SYLVESTRUM ANTONIUM PONTICELLI, &c. scripta a FRANCISCO COMITE RONCALLI, Parolino.

Brixiæ 1759. pl. $1\frac{1}{2}$. in 4.

Insitio variolarum, nostrâ ætate magis, quam præterlapsis temporibus, Medicos Europæos faventes quidem nacta, haud

haud paucis tamen, iisdemque non levibus dubitationibus, implicita & impedita, Celeberrimo huius dissertationis Auctori tam parum laudanda visa fuit, ut is subinde etiam acriter eam perstringeret. Rem profecto tam arduam, spatio tam parvo, pro dignitate pertractari potuisse, plurimi lectorum nostrorum dubitabunt. Putat quidem Cel. Auctor, variolosum fermentum in omni homine latere, & esse agens illud aptum ad promovendam humorum omnium effervescentiam, in puncto & casu illo, quo humorum despumatio, natura operante, effici debet, ut purum ab impuro separetur. Hinc quaestio enascitur, num variolosum luctamen arte possit promoveri, & suscipi sine umbra periculi, & cum minori corporis iactatione & labore. Ad eam quaestionem ut responderet Vir doctissimus, de inoculationis eventu sex capitulis agendum esse censuit. Nos libere, etsi breviter, de iis iudicabimus, quando placuit Auctori illustrissimo, nostrum de hac scriptione iudicium humanissimis litteris requirere. Primo igitur experimenta inoculationis & contagii Brixiae ad actum perducta retulit. Et casus quidem primus iam anno 1739, saevientibus in urbe Brixia variolis confluentibus, observatus est. Inter multos alios perierunt fraterculi sex, septimo, tres annos nato, superstite. Hunc servare cupiens patruus, de insitione variolarum cogitavit. Purgato corpore, extracto sanguine, observata diaeta, insitio peracta est; quatuor in locis, brachiis scilicet & coxis, sumta sanie a variolis benignis, ad maturationem iam redactis, pueruli, qui per solum nycthemeron lecto decumbere coactus fuerat. Per quinque dies nihil novi atque insoliti; sexta nocte vigilavit, febris surrexit, dolorque capitis, omnia in peius ruere, ita ut cum celeri pulsu, tendinum subsultibus, convulsionibus, & orthopnoea ac stertore, puer morti proximus videretur. Summo mane septimae diei pulsus fuit exilis, facies ad instar cadaveris, oculi strabismo affecti. Die nona puer somno sepultus iacuit; at imminuta febri, & quiescente tendinum subsultu, cibum non respuit. In vultu apparuere maculae futurarum papularum indicia. Die decima deliravit, tandem tamen variolae

evi-

evidentes emersere, & undique in multis locis consueto more ad maturationem pervenere, parum dissimiles illis, a quibus sanies petita erat. Quatuor inflicta vulnera evasere ulcerosa, & per mensem integrum pus fuderunt. Suborta denique diarrhoea, puer secundam valetudinem recuperavit. Casus alter eventum variolarum contagio ortarum respicit. ANTONIVS RINALDINVS, medicus doctus, filiolam quatuor annorum, ad lectum filioli, variolis benignis & utique boni moris frequenter adstare iussit, ut variolosum morbum contraheret. Puerulus morbum superavit, at filiola variolis contagio acceptis diem obiit, quanquam nihil eorum, quae a primis inde morbi initiis, perque totum morbi decursum agenda erant, neglectum esset. *Sed quid inde? nihil profecto*, quod insitionem reiiciendam esse suadeat. Nam fraterculi sex periere variolis contagio contractis, septimus, qui insitione eas acceperat, incolumis evasit. Nonne hoc commendabilis fit insitio? Filiola autem illa, quae variolis contagione acceptis periit, fortasse servata esset, si per insitionem consueto more peractam excitata essent ulcuscula, pus fundentia. Capitulo II. sententiae exponuntur recens exortae, clarissimorum virorum, qui omnes inoculationem improbant. Capitulo III. fundamenta & rationes, quibus innititur & probatur sententia Clarissimi Viri, comprehenduntur. Sunt autem fere haec. Eo, quo inoculatio peragitur tempore, temperamentum pueri fortasse non esse dispositum ad despumationem; hinc si exacta suppuratione forsan non satis expurgatus sit sanguis, futurum esse, ut cutis a cicatricibus vitiata eruptionem variolarum denuo oriundarum impediat; dari homines, quibus cutis ita densa sit, ut tota vita nulla exanthemata efflorescere possint; porro vim puris iniecti esse magnam, hinc de vita timendum esse; aut vim eam esse tenuem, impotentem, ideoque exiguum luctamen, ergo sanguinem forsan non satis expurgatum facere metum recidivae, cum non desint homines, qui bis, ter, quater, quinquies, imo septies passi sint morbum variolosum; tandem non per omnia adhibendam esse fidem Auctoribus, qui de utilitate insitionis scripserint. Cap. IV. reli-

religio incutitur animo eorum, qui insitionem suadent. Cap. V. iusto vehementius declamat Cel. Auctor contra patronos inoculationis; nec tamen quidquam probare nobis videtur. Cap. VI. remediorum curationi morbi variolosi idoneorum formulæ nonnullæ, eædemque haud novæ, traduntur. Denique in postscripto rursus adducuntur testimonia virorum quorundam eruditione excellentium, narraturque, Regem Prussiæ, re prius excussa, variolarum inoculationem palam damnasse, atque in exilium misisse non solum, sed poena gravissima multasse insitores, ipsosque insitos, aut pro ipsis, si pueri sint, eorum custodes, agnatos, tutores; de quo tamen nobis plane nihil innotuit. Si igitur liceat, libere, ut solemus, dicere sententiam, fatebimur, ill. Roncallium, neglectis recentissimis pro variolarum inoculatione scriptoribus, Anglis inprimis, multa in contrarium dixisse, ingeniose magis, quam vere; alia, quæ non pertinent ad rem; iterum alia, (ut p. 8. Punctum Theologis proponendum,) quæ a Viro talis doctrinæ scripta nollemus; denique plurima, quæ præiudicium auctoritatis sapiunt, quod præstringit aciem iudicii: v. in primis pag. 5. & 11. Neque in Lusitania, hoc nostro tempore, ita quisquam, sine reprehensione æquissima argumentabitur: *Vir pietate & doctrina singulari, Iesuita, dixit, igitur verum est.* Istiusmodi autem argumentorum, in dissertatione Roncalliana plena sunt omnia.

SEBASTIANI CORRADI QUAESTURA, PARTES DUAE, quarum altera de Ciceronis vita & libris, item de ceteris Ciceronibus agit: altera Ciceronis libros permultis locis emendat, nunquam antea extra Italiam edita.

Lipsiæ 1754. ap. Ioh. Wendlerum, 1. Alph. 3. pl. in 8.

Si litterarum græcarum & latinarum, cum discendarum, tum docendarum, accurata & promta disciplina, eadem bene & intelligendi & cogitandi disciplina est; si his litteris, id quod magnus *Lutherus* sæpius dixit, via ad christianæ religionis

gionis integritatem restituendam sic munita est, ut earum neglectu nihil aliud, quam ut foedissimae barbariei & superstitioni fores quasi aperiamus, efficiatur; si denique hae litterae ingenium acuunt, per omnes vitae humanae partes venustatem & elegantiam quandam explicant, & liberalissimam nobis voluptatem adferunt: quantam admirationem debent sui iniicere, qui in his litteris quasi domicilium ingenii atque doctrinae constituunt? quantis laudibus, quali amore digni videri, qui veterum libros bene interpretantur, hominum animos ad pulchritudinis sensum acuunt, omnemque ad honestatem conformant, utilissimos reipublicae cives praestant, vitamque nostram suaviter exhilarant? *Ernestium* igitur nostrum, *quis tam parum venustus, tam nullo pulchrarum rerum* sensu praeditus est, quin omnibus laudibus dignum censeat, quae virtutis praestantiae, amoenitati ingenii, maximae diligentiae, summoque de bonis litteris, atque adeo de toto humano genere optime promerendi studio debentur? Iam quantum, (etsi enim & *Ernestianis* virtutibus eiusmodi theatrum datum est, ut nemini illae ignotae esse possint, & vir doctissimus non tam ut laudes audiat, quam ut laudabilia faciat, bene de litteris mereri cupit, dicamus tamen, quod sentimus, libere:) quantum igitur laborem, quantam operam, ad illustrandos Ciceronis libros contulit! Nam ut de eo nihil dicamus, quam felici imitatione Ciceronianam dictionem expresserit, non ut verbum Ciceroni inauditum fugeret, *improvisum aspris veluti qui* —, *sed* ut illa elegantia, quae citius sentiri quam doceri potest, orationem quasi coloraret; nonne bis omnes Ciceronis libros describi curavit, atque ita curavit describi, ut neque elegantia illis deesset, neque sumtus esset emturis nimius? eruditissimisque indicibus hanc editionem ornavit? Ciceronem nonne diligentissime semper interpretatus est? Eiusdem diligentia, ut *Corradi* libelli de Cicerone in manus hominum pervenirent, effecit.

De elegantia atque doctrina *Corradi* nihil attinet multa dicere. Neque enim obscura, neque dubia est. Illud dicimus, (quod *Burmannum* dixisse aiunt, cum ex eo, quid de

Gesnero, illo, qui nunc, etsi ætate valde provectus, iuvenili tamen alacritate & studio litteras tractat, sentiret, quærerent): *Corradum* diligenter veterum libros legisse.

Atque nos quidem valde miramur, quomodo acciderit, ut hic liber tamdiu in tenebris iaceret. Titulo homines, credimus, decepti sunt. Hic enim sine dubio nimium indulsit suo ingenio *Corradus*. Cæterum, varia nobis legentibus emendanda & addenda visa sunt. Age, commemoremus quædam. *Corradus*, ubi de morte Ciceronis exponit, (p. 236.) *patrem patriae*, inquit, *Ciceronem Cn. Popilius Laenas, qui patrem prius interfecerat, & ab ipso Cicerone defensus fuerat, interfecit*. Non ignoramus, hanc opinionem de parricidio Popilii tam vetustam, tam omnibus insitam esse, ut nemini de eo dubitare in mentem veniat. Verum aliter nobis videtur. Cuius sententiæ rationem esse reddendam videmus. Non melius oratores illius temporis, in quo eloquentiam suam, quam in morte Ciceronis deploranda, ostentare possent, reperiebant. Invehebantur in Antonium, invehebantur in Popilium, omni ex genere orationem aucupabantur, omnesque undique carpebant flosculos. Quo vero crimine Popilii nomini ac famæ maiorem turpitudinis notam inurere potuerunt, quam si eum & tam impium fuisse dicerent, ut patrem trucidaret, & tam ingratum, ut neque illi, cuius defensione absolutus fuisset, parceret? Amplissimus, hercle, campus, in quo orator excurrere posset. Seneca, qui reliquias harum orationum collegit, facile, quantum ex his historiæ caliginis offunderetur, prævidit. Lectorem igitur de omni re monendum esse duxit. Is locus est in controv. L. III. XVII. Plutarchum autem, qui Popilium parricidii accusat, valde probabile est ex his fontibus non limpidis hortos suos irrigavisse. Forte ut Cicero pater patriæ, sic Popilius, qui ipsum interfecerat, parricida appellatus fuit. Forte Plutarchus non recte hæc intellexit, id quod ei sæpius usu venit. Atque hinc error ille natus est.

Valde Livius, cuius fragmentum de morte Ciceronis Seneca in Suas. I. VII. affert, a Plutarcho, in commemorandis ulti-

ultimis Ciceronis fatis, differt. Hic Ciceronem post varia itinera καπίτας pervenisse, ibique in lectica fuisse interfectum: ille, *Cicero*, inquit, *primo in Tusculanum fugerat, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Caieta navim conscensurus proficiscatur, inde regressus ad superiorem villam*, & quae sequuntur. Cui vero fidem habeamus? quomodo καπίτας interpretemur? per Capuam? per Caietam? an per librariorum oscitantiam errorem huc irrepsisse dicamus? N. L. Vellem *Corradus* haec interpretatus esset. Sed haec hactenus. Caeterum, quicunque Ciceronis libros in deliciis habent, (quis autem illos in deliciis non habeat? tantum ne? immo vero eorum lectione, tamquam suavissimis epulis, expleri satiarique possit?) illis igitur *Ernestii* diligentia iucunda & grata sit oportet. Nos quidem vehementer optamus, ut etiam reliquos, quos inchoavit vir doctissimus, prospere conficiat labores. Quod cum de aliis, tum de Iosepho, eo ardentius optamus, quo magis mirum videri potest, quid sit, quod Bosius, Morinus, Bernardus, Olearius, Boivinus, i. e. viri, qui in exponendo edendoque Iosepho multum desudaverunt, omnes, quasi soli *Ernestio* perfectio huius operis reservata fuisset, morte impediti sint.

BASILII MAGNI ORATIO, DE HUMANA CHRIsti generatione, graece & latine, ex recensione IULIANI GARNIER, in Sectiones primum descripta, nova versione, argumento, & notulis macta, per IOH. BENED. CARPZOV.

Helmstadii 1757. excudeb. vid. Schnorrii, pl. 24. quaternis.

Magnum fuit *Basilii* ingenium, magnum divinarum rerum studium, animus vero reverentia Dei & oraculorum divinorum plenus, atque vita ad omnem honestatem virtutemque conformata. Quare cum & ob eloquentiae flumen, vitamque honestissime sanctissimeque actam, *Magni* nomine ornatum esse Maffeus arbitratur, & Erasmus *Demosthenem Christianum* appellat. Non male igitur *Carpzovius*, vir

vir doctus, & iis artibus, quæ verum Theologum perficiunt, melius eruditus, quam nostrorum temporum ignavia vel cogitatione vel imitatione assequi potest, ille igitur in hac Basilii oratione edenda bene operam suam laboremque collocavit.

Nam etsi non sumus ii, qui negemus, doctores illos Christianæ religionis, quos *patres* appellant, tantum non omnes, hebraicarum græcarumque litterarum cognitione leviter imbutos; plerosque (nunc quoque accidit, ut homines ex compendiolis suis philosophicis libros divinos obscurent, illustrent volebam dicere, semper hic erro,) subtilitate philosophiæ in interpretando male usos, grammatici sensus prope oblitos, & non sine periculo divinæ veritatis allegorica interpretatione delectatos, eosdem sibi verba dari facile passos esse; & sæpissime se præbuisse credulos, (cuius in hac quoque oratione est insigne exemplum, in Sect. III. 1. ubi Magos *μαντείαις καὶ ἐπαοιδίαις καὶ φυσικαῖς τισὶν ἀντιπαθείαις προσέχοντας* fuisse *Basilius* dicit;) coniecturis denique & ingenio suo nimium indulsisse, (sic *Basilius* eodem loco, Balaami, ait, de stella ex Iudæis oriunda oraculum ad Chaldæos & Persas pervenisse, quo in memoriam revocato, (*κατὰ μνήμην τῆς παλαιᾶς προφητείας*) ex nova stella regem Iudæorum natum esse Magos intellexisse): neque tamen negari potest, in historia ecclesiastica cognoscenda, in libris de religione popularibus scribendis, in orationibus ad populum habendis, multum nos eorum lectione adiuvari. Poterit ex iis eloquentiæ studiosus discere, quomodo verbis & sententiis sacri codicis tanquam suis apte uti, iisque orationi maiorem cum elegantiam, tum auctoritatem, conciliare (cuius plura sunt in hac oratione exempla, ut p. 8. p. 47. &, quod *Carpzovius* hoc nomine laudat, p. 16. *ἐπειδὴ δὲ ἐφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, καὶ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τὴν ἐπιδημίαν οὐκ ἐνεγκών.*); quomodo de magnis religionis Christianæ rebus magnifice loqui, audientium animos commovere, & secum in admirationem abripere possit: (ut & in Sect. II. p. 11. ubi se ipsum *Basilius* superare videtur, *Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις.*

πεις. ὁ διὰ πυρὸς καὶ σάλπιγγος, καὶ ὄρους καπνιζομένου, ἢ γνόφου καὶ ζόφου καὶ θυέλλης ἐκδειματούσης τὰς ψυχὰς κ. τ. λ. & in peroratione orationis).

Eſt vero de *Baſilii* libris non una eademque doctorum virorum ſententia. Plurimos νοθείας ſuſpicione laborare, quis eſt qui neſciat? De orationibus, de aſceticis, de libris de baptiſmo, & de vera virginitate, de commentario in Eſaiam, de quinque in Eunomium libris, de numero homiliarum in Hexaëmeron vehementer diſputant viri docti. Quid? quod *Garnierius*, alias de *Baſilio* bene meritus, hanc quoque orationem, εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, a *Baſilio* ſcriptam eſſe negat. Ait, ut ſumus homines, *Carpzovius*, & contra *Garnierium* in notis, p. 12. 23. 39. 40. diſputat.

Illud certe negari non poteſt, maxime; quas nunc in manibus habemus, orationes *Baſilii*, ab iis differre, quas olim ipſe ſcripſerat; & hæc *Combefiſii*, quæ *Carpzovius* p. 28. laudat: *quia haec homilia, crebro Eccleſiarum uſu trita maxime, plurimisque libris eccleſiaſticis deſcripta erat, pro eo ac ſibi quisque deſcribens in uſum ſuae eccleſiae indulſit, ut vocem aliquam mutaret, ſeu aliquid interpolaret*, (ſic nos in loco ſupra laudato verbum ζόφου ab interpolatore ortum eſſe putamus:) *pro captu plebis, cui ſtudebat, ita obrepſit*: hæc, aimus, de pluribus dici poſſe.

Textum, ut aiunt, Græcum, quem cum codice Baſileenſi Frobenii contulit, ad editionem a Benedictinis monachis eleganter adornatam, nitidiſſime deſcribendam curavit *Carpzovius*. Tum interpretationem latinam novam, argumentum & notas, breves illas quidem, ſed non contemnendas, addidit. In quibus & difficiliora exponit, atque de verbis rarioribus docte diſputat: ut de differentia θεολογίαν inter & οἰκονομίαν p. 17. de verbo θεοτόκος p. 50. μετεωρισμὸς p. 21. θεοφόρος p. 20. aliis; & de lectionibus iudicium fert. Hic præter morem & conſuetudinem lynceorum noſtræ ætatis hominum, qui, quicquid infelix illa & garrula in cerebro reſidens Pythia delicatulis auribus inſuſurravit, id omne a veteribus auctoribus dictum eſſe ſomniant, maximam modeſtiam, ſummamque religionem, & animadvertimus & laudamus

maximopere. Nam *non ſumus ii*, inquit vir elegantiſſimus, d'Orville, in comm. ad Charit. p. 321. *qui veteres auctores in ordinem redigamus, & noſtro more, non ſuo lubitu, loqui cogamus. Critico non ſpectandum, quid vel quomodo debuiſſent veteres ſcribere, ſed quid revera ſcripſerint.*

Invitavit denique hac oratione, ut mos eſt, *Carpzovius*, cives Academiæ Helmſtadienſis ad γενέθλια Chriſti celebranda. Salubre vero conſilium, & *Carpzovio* dignum! quod utinam plures imitentur, monſtroſos ſuos & ridiculos foetus, ex Pitiſco, & aliis magno cum ſudore conſcriptos, foras protrudere deſinant, atque his veſtigiis inſiſtant! fertilis hic ager eſt, ampliſſimus hic campus. Neque hanc viam inſiſtentibus umquam aut circa Lexica erit trepidandum, aut materia talia ſcribendi deerit, quæ ad pietatis quendam ſenſum legentibus inſpirandum, ad veri honeſtique ſtudium excitandum & confirmandum, ad errores refellendos, ad explicandam & defendendam chriſtianam doctrinam, perutilia ſint, atque adeo omnibus modis expetenda.

FL. MALLII THEODORI DE METRIS LIBER, ex antiquiſſimis membranis Bibliothecae Auguſtae deſcriptus, animadverſionibusque brevibus emendatus, emittitur a IACOBO FRIDERICO HEUSINGERO, Conrectore.

Guelpherbyti, operis Bindſeilianis, pl. 5. quaternis.

Cum & plurimi, contemta illa via, quæ regia eſt, & per varios copioſæ doctrinæ anfractus ad veram eruditionis gloriam ducit, aliam breviorem, & ignaviæ gratiorem, ineunt, & non melius ſibi placent, quam ſi Grammaticorum ſtudia, quæ verbis, ſyllabis, ſingulis litteris, obſervatiunculis, & ſexcentis minutiis contineri aiunt, (quaſi aut ulla ſit ars, quæ non complures parvas res complectatur, a quibus maiora omne robur accipiant; aut quid in re, quam minime perſpectam & cognitam habent, minutum ſit, iudicare poſſint homines,) in contemtum adducant; hæc verō opinio late

ſparſa

ſparſa & diſſeminata eſt: non dubitamus fore, qui *Heuſingeri*, V. Cl. in hoc libello edendo diligentiæ non tantam & laudem & gratiam habeant, quantam meretur. Nos quidem hunc *Mallii* libellum tineis blattisque ereptum, atque eruditæ reipublicæ redditum eſſe, vehementer lætamur. Nam ut omnibus, qui de morbis iudicare, illisque mederi cupiant, coagmentatio, ſtructura, & motus corporis humani, ſingulorumque membrorum fabrica curioſe inſpicienda & diſcenda eſt: ſic, qui vel de carminibus aliorum iudicium ferre, vel ipſe verſus ſcribere velit, tritas habeat aures, multumque exercitatas generibus poetarum notandis, neceſſe eſt. Pervenerunt ad nos, benignioris fati indulgentia, multa veterum poetarum carmina. Vellem *perveniſſet quoque illam veterum in ſtructura verſuum, &* apta verborum compoſitione, elegantiam cognoſcendi facultas. Quare, quæcunque nobis in his tenebris lucem aliquam accendant, nosque, tanquam hoſpites in Latio errantes, quaſi domum deducant, diligenter conquirenda, exponenda, & cum aliis communicanda eſſe exiſtimamus. Etſi vero maximam huius doctrinæ partem ex recentiorum libris diſci poſſe non negamus: tutius tamen & melius veteres conſulimus, qui cum accuratius, tum elegantius, totam rem explicare & potuerunt, & voluerunt, quam plerumque fit.

Iam hic *Mallii* libellus ſic eſt deſcriptus, ut primum de ſyllaba, deinde de pedibus, tum de metris VIII. (dactylico, iambico, trochaico, anapæſto, choriambico, antiſpaſtico, ionico maiore, ionico minore,) denique de cæſuris verſuum, exponat. Eſt vero codex libelli, manu exaratus, & qui Seculi octavi ſcripturam præ ſe fert, in bibliotheca Sereniſſimorum Ducum Brunſuicenſium inventus. Librarium tamen valde imperitum & indoctum hunc librum ſcripſiſſe, cuivis ipſum inſpicienti facile apparebit. In eo emendando, & verecunde, & docte, *Heuſingerus* V. Cl. verſatus eſt. Exhibet textum ſincerum, ſe ne unica quidem littera ſcientem a præſcripto aberraſſe teſtatur, liberum ſuum cuique iudicium relinquit, & in notis ſuas coniecturas proponit. Iſtarum tamen nullam in textum, ut aiunt, recepit. Quod imitentur utinam,

nam, & Burmanni præceptis obtemperent, alii. Etenim *quales pleraeque* (ut *Lipsius* ait, in ep. XV. Cent. I.) *eorum coniecturae? quam non callidae solum, sed calidae, imo quam audaces? corrumpendis istae sive perdendis potius libris litterisque sunt, si dimanat haec labes. Et dimanabit.*

Age vero, afferamus quædam, de quibus vel a viro docto dissentiamus, vel quæ nobis medicina adhuc egere videantur. Sunto igitur hæc.

In præf. p. 8. *qui si solum syllabarum naturam ac modum temporum sibi consectandum putassent, obsoleta permulta atque absurda perissent.]* nos, si verbum *perissent* locum suum teneat, nullum, certe vix probabilem, sensum elicimus. Quare libenter in *fecissent* mutaremus. Omnia tunc erunt faciliora.

eod. loc. *aurium voluntatem ab his metris — divellendam non existimarunt].* Exigua mutatione verbi *voluntatem* in *voluptatem* facta, melius respondebunt hæc iis, quæ antea de delectatione & suavitate dicta sunt.

c. 1. p. 11. *id enim ratio sermonis latini & pronuntiandi forma expetit.]* legendum esse censemus *norma.* Verbum *forma* obversatum est librarii animo ex præcedentibus, ubi similis est sententia, — secundum legem atque usum pronuntiandi *informant.*

c. 2. p. 13. *Nam cum ars musica, quae est in omni vocis sono* MODVLATIONIS, (hoc enim verbum, Mallio familiare, pro *moderationis* ponendum est,) *ac suavitatis inventrix, metricae quoque rationis princeps ac magistra sit, eadem vero ita nervos testudinis adiunxerit, ut eorum alii acutum, gravem alii sonum redderent,* EADEMQVE, (sic enim pro *eandem* scribendum,) *vocum distinctionem tibiarum foraminibus* APTAVERIT, &c. Sic necesse est, ut pro *aptaverint* scribamus.

c. 6. p. 27. — *procul omnia repellere, quae ab auditorum delectatione discrepent, quamvis ea pedum ratione recipiant.]* Legit Heusingerus *rationem.* Mallemus *ratio recipiat.* Sic dicit aliquoties Mallius; ut paullo infra, prout uniuscuiusque metri ratio declarat, &c.

Sequen-

Sequentem periodum ſic conſtituemus. — *Id tamen aurium ſenſu efflagitatur. Quemadmodum intromitti in metrum dactylicum — anapaeſtus non poteſt, ita metrum anapaeſticum — dactylo inhoſpitale.* Erit *accommodatiſſimus vero in hoc metro locus primus* et *ceteri atque omnes* &c. Quam emendationem, vix cuiquam diſplicere poſſe, arbitramur: non fiducia noſtri, ſed textus.

c. 8. p. 28. legimus nos quidem ſic: *Nam* ut nunc quem *ab exordio propoſuimus, ordinem perſequamur, metrum choriambicum* &c. Certe hæc lectio propius ad veri ſimilitudinem accedere videtur, quam quæ ab Heuſingero V. Cl. propoſita eſt.

c. 11. p. 34. illud *preſpiciens*, ſi in *perſpiciens* mutetur, *τὸ ut* vero per *quomodo* explicetur, fortaſſe in textu retineri poteſt.

Sed hæc hactenus. Optamus vehementer, ut etiam reliqui libri MALLII, viri, et dignitatis honorumque amplitudine, & ingenii, doctrinæ, atque eloquentiæ laude clariſſimi, ex tenebris, ubi deliteſcunt, in lucem protrahantur: quod ſi Heuſingeri V. Cl. ſtudio atque diligentia fiat, & Mallio honorificum, & bonis litteris perutile futurum, credimus.

CAROLI CHRISTIANI KRAUSE, PHIL. ET MED. Doctoris in Acad. Lipſienſi, Diſſertatio de quaeſtione ab Academia Imperiali Scientiarum Petropolitana pro praemio in annum MDCCLVI. propoſita: Quaenam ſit cauſa proxima mutans corpus foetus, non matris gravidae, huius mente a cauſa quadam violentiore commota, & quidem cur id fiat in ea parte corpuſculi foetus, ad quam in ſuo corpore mater manum applicuit? Ubi illorum quoque cogitata ad certamen admittere viſum eſt, qui contrariae ſententiae addicti, argumenta probabiliora in medium ſint prolaturi: in eadem Academia Scientiarum Petropolitana die VI. Sept. MDCCLVI.

 prae-

praemio affecta; una cum alia Dissertatione, negativam quaestionis partem adstruente.

Petropoli, typis Academiæ Scientiarum, plag. 11. in 4.

Opinio de nævis maternis, quæ per tot secula hominum animis insedit, nostra ætate magis, quam olim, a doctis quibusdam addubitata, Academiæ Scientiarum Imperiali Petropolitanæ satis digna visa est, quæ pro præmio in annum MDCCLVI. proponeretur. Ex plurimis de quæstione proposita ad eam missis dissertationibus una hæc selecta est, quæ præmio statuto centum aureorum condecoraretur. Quoniam autem in illa pars quæstionis affirmativa, originem mutationum in foetu ab imaginatione materna repetens, stabilitur, non ingratam eruditis operam se præstituram arbitrata est Illustris Academia, dum unam quoque ex iis, quæ negativam defenderunt, sibi quidem optimam visam, simul typis curaret exscribi. Eius Auctor est D. IOAN. GEORG. ROEDERER Med. & Anat. Prof. in Acad. Georgia Augusta. In dissertatione igitur præmio affecta, origo nævorum maternorum, non omnium quidem, sed quorundam saltem, ab imaginatione matris repetitur. Istud fieri ratione idonea non poterat, nisi eorum, qui huic sententiæ refragantur, dubitationes obiectionesque diluerentur. Quare ad momenta quatuor respexit, eademque perspicue pertractavit Auctor. Nimirum: 1) Dari exempla foetuum ita mutatorum, ut non sola plebs & materculæ ipsæ, sed acutissimi quoque & doctissimi atque in praxi medica exercitatissimi viri, aliquam effectus partem ad matrem vehementius animo commotam referant; 2) hoc ipsum fieri iure meritoque; 3) nec contraria omnia sentientium dubitationibus scrupulisque iniectis rem effici falsam. His propositis A. deinceps 4) de causa proxima effectus illius disseruit. Et quidem ut, quæ no. 1. posuimus, plana fierent, ad consensionem gravissimorum doctissimorumque virorum ea in re provocavit, & exstantiora exempla quædam excitavit, ad quæ stupeat vel maxime incredulus. Deinde & obiectiones adversariorum diluit, sic, ut ubique osten-

ostenderet, eadem via ac ratione, qua nævorum maternorum origo imaginationi maternæ tribueretur, homines in vita communi, medicos vero in facienda arte sua, argumentari solere. Quæ omnia postquam diligenter & modeste disputavit, transitum facit ad rei propositæ explicationem. Humanam naturam, eiusque vires primitivas, homini ipsi ignotas esse, eumque nil nisi mera naturæ humanæ effecta nosse, ante omnia ostendit; in quo quidem postulato fundata est explicationis summa, ita ut ex effectibus haud dubiis possibilis via ac ratio, quomodo nævorum origo ab imaginatione materna dependeat, intelligatur. Quæstio proposita ipsa a Cl. KRAVSIO paulo generalior reddita, & sic expressa est: Quæ *sit causa proxima, quæ mutet corpus foetus, non matris gravidæ*, huius mente a causa quacunque violentiore commota; & quidem cur id fiat in ea parte corpusculi foetus, de qua, in suo corpore, mater aliquam concepit ideam in suo animo, quam tunc temporis de alia corporis sui parte non concepit. Et hanc quidem quæstionis mutationem recte factam esse ex eo patet, quod applicatio maternæ manus ad aliquam corporis partem supponit *τὸ velle* applicare manum ad partem eam, & hoc *velle* supponit cogitationem de ea parte. Cum autem imaginatio matris pro causa mutationum in corpore foetus allegari nequeat, nisi constet, eam esse coniunctionem animæ humanæ cum corpore, qua fiat, ut anima in corpus agat, & vicissim: coniunctio illa argumentis ab experientia repetitis asseritur. Anima vero in corpus eiusque partes agere non potest, nisi ipsi innatæ & insitæ sint ideæ de corpore eiusque partibus. Quarum quidem idearum præsentia in animo, variis argumentis exemplisque comprobatur. Deinceps imaginationis vis & potentia mutandi totum corpus ostenditur. Ea autem mutatio corporis cum soli nervorum mutationi debeatur, nervi vero, datis quibusdam causis morbosis, sensibiliores fiant, idemque gravidis foeminis accidat: imaginationis quoque effectus, positis illis conditionibus, crescere debere

bere patet. Ipſam autem illam nervorum mutationem ab imaginatione profectam, ſi ſatis vehemens fuerit imaginandi actio, propagari per totum corpus, porro evincitur. His præmiſſis, & per argumenta probabilia aſſertis, iam contendit Auctor, foetum cum matrice ſatis arcte cohærere, & cum eadem unum continuum conſtituere, nervosque matris utero innexos mediato quodam nexu cum nervis foetus, adminiculis placenta & funiculo umbilicali, copulari; ſic ut duo illa ſyſtemata nervoſa, matris ſcilicet & foetus, ſint unum quoddam; nervos autem cum matris tum foetus inde a cerebri medulla venire; idem ergo, quod in medulla cerebri materni fiat, fieri etiam in medulla cerebri foetus; porro, eidem ſtatui medullæ cerebri reſpondere ideas easdem, eundemque mentis ſtatum, ergo foetus animam ſimiles ideas a matre communicatas habere; animam foetus ab ideis excitatis plane determinari ad agendum ſic & non aliter, indeque intelligi poſſibilem aliquem modum, quo foetus anima per ideas a matre acceptas quaſi inſtructa, corpus proprium mutare queat. Et ſi quis de eo nexu inter matrem & prolem dubitare velit, non protinus tamen cauſa cadere nævorum patronos, cum alia via ſuperſit, qua matris ideæ cum foetus anima communicari poſſint: placentam enim, ergo & foetum, perpetuo novos a matrice accipere humores, igitur & tum, cum mater animo commoveatur, accipere. Iam vero exemplis hydrophobia affectorum conſtare, in eo morbo ideas canis rabidi communicari cum mente hydrophobi, hominisque mentem ſimilem fieri canis menti, & cogi ad ſuſcipiendas actiones eas, quas edit animal rabidum: eadem igitur via ac ratione fieri poſſe, ut matris vehementi animi affectu percitæ, aut valida imaginatione agitatæ, humores cum foetu communicati, eundem quoque animi ſtatum in foetu producant, qualis ſit in matris mente dicto modo mutata. Tandem cauſas, cur corporis pars illa, non in matre, ſed in foetu mutetur, ſubeſſe

esse ait has: 1) teneritatem corpusculi foetus, actionum celeritatem in foetu: 2) actiones matris gravidæ omnes magis versus uterum tendentes, quam versus alias eius partes. In fine dissertationis Cl. Auctor ingenue fatetur, se cum aliis veram viam ac rationem, quomodo hæc omnia fiant, nescire, neque alium quam possibilem aliquem modum ostendere voluisse. Hanc autem dissertationem nunc sequitur altera, quæ Cl. ROEDERERI nomen in fronte gerit. Auctor Clarissimus in ea viam ingressus est duplicem, qua nævorum maternorum originem ab imaginatione matris repeti non posse lectoribus persuaderet. Neque enim ullum commercium immediatum inter matrem & foetum *esse, neque experientiam opinioni* de *nævis* ab *imaginatione* matris repetendis favere, sustinet. Itaque primo matricem cum placenta per fibras, vasa, nervosque, arcte coniungi negat, & utramque contiguitate tantum gaudere, sibique mutuo adiacere, hinc ideas matris cum foetu ope nervorum non posse communicari, credit. Et si quis humores matris cum foetu communicatos pro causa mutationum in foetu factarum habere velit, ponendum esse ait, matris sanguinem a quovis animi affectu specifica ratione mutari, eamque mutationem simul in placentam & foetum transire. Inde quidem intelligi, quo modo matris morbi hæreditatis iure in prolem transferri queant, minime vero quo modo pars foetus certa quædam mutetur; omnes enim humores illos morbosos per universum foetus corpus distribui. Sin nervos ex matrice in placentam propagatos assumere quis velit, mutationes tamen eas, quas vocant nævos, nimis magnas esse, quam ut nervorum potentiæ, licet alias satis efficaci, tribui possint. Præter ea quæri iure posse, qui fiat, quod eædem causæ, a quibus nævorum patroni horum ortum repetant, neque in matre, neque in infantibus recens natis, tam teneris, nævos tales progignere nequeant? Et si nævos ipsos cum rebus illis, quæ animi affectum imagina-

 tio-

tionemque in matre commovisse dicuntur, contuleris; saepissime vix aliquam similitudinem inter naevum & eiusmodi rem intercedere. Haud paucos reperiri naevos, sine ulla suspicione praegressae animi materni commotionis violentioris. Alio tempore fieri, ut gravidae vehementius animo commoveantur, neque tamen foetui inde quicquam mali accidat. Ex his Cl. Auctor colligit, causam, quae sit eiusmodi, ut neque effectum ipsi assignatum semper det, neque ad eum producendum semper requiratur, esse perperam assumtam causam. Ob dicta igitur, naevorum ortum aliis causis tribui oportere putat, scilicet, vel causis ipso conceptionis tempore agentibus, vel variis embryonis iam formati vicissitudinibus, ab externa quadam vi utero illata, a morbis foetus externis, a vi foetui per partum difficilem illata, &c. Quae quidem omnia exemplis illustrantur.

NOVA LITTERARIA.

Editus est anno superiore, prope Nycopingam, praecipuam Sueciae urbem, typis Petri Momma, liber utilissimus, non ille quidem omnino novus, sed tamen novis quamplurimis instructus copiis, &, nisi fallimur, minus adhuc quam esse debebat frequens in eruditorum hominum manibus. Praefert autem hunc indicem: *An English and Swedish Dictionary: wherein the Generality of Words and various Significations are rendered into Swedish and Latin, forms of Speech, Proverbs and Terms of Art in Husbandry and Gardening especially, observed, above 2400. English Words traced from their true Original Gothick, and the mistakes of Iunius, Menagius, and other Etymologians remarked. Thereunto is added a large Collection of terms of Trade and Navigation, and an Herbal,*

bal, or Index of Plants common to both Nations. By IACOB SERENIVS, D. D. Dean of Nykoeping, F. R. S. *The Second Edition*, with large Additions and Amendments: 3. Alph. plag. 14. quaternis. Quæ in addiſcendis linguis, & pervidenda earum natura, recte commendatur cognatarum dialectorum comparatio, ea magno lectorum emolumento inſtituta hoc in Opere eſt. Illud ſatis conſtat, linguas plerasque omnes, quibus ſurgens inde ab ipſa Germania noſtra ſeptentrio, per Suecos, Danos, & diviſos toto orbe Britannos utitur, clariſſima inter ſe neceſſitudine contineri, & a communibus ſine dubio natalibus profectas eſſe. Quæ res facit, ut non difficilis pateat per *hanc tantam Europæ partem ſermonis connexio*: quemadmodum fere qui meridiem verſus colunt, quibusdam Romanæ linguæ reliquiis iunguntur. Has igitur borealium populorum dicendi formas qui penitus cognoſcere cupiat, & ſubtilius ceteris tractare, non ſigillatim, & diviſis, quas mutuo ſibi ferunt, ſuppetiis, eas conſectetur neceſſe eſt, ſed facto veriſſimo compendio, eadem opera omnes: tum qua per ora gentium hodie quoque vulgantur, tum qua ſervatis ex antiquitate reliquiis propius ad ultimam originem ſuam deducunt grammaticæ & criticæ laudis ſtudioſos. Hæc talia noſtrorum ſtudia egregie adiuvat & hic Serenii, Viri S. R. liber. Nam cum ad linguarum, Anglo-Saxonicæ hodiernæ, & Suecicæ, intelligentiam plene adcurateque comparandam, nihil quod deſideres reliquum fecerit: habet etiam innumeris locis adiectas in extremis paginarum obſervationes, quæ, arceſſitis ex Gothica, Anglo-Sax. vetere, Islandica, & aliis dialectis, ſimilitudinibus, utramque linguam mirifice illuſtrant, univerſam vero, quam diximus, cognationem, multiplici fructu confirmant. Hæc autem repetita libri editio, quam ipſa Potentiſſ. Sueciæ Daniæque Regum munificentia ſuffulcivit, ſollicite correcta, locupletata inſigniter ab

ab Auctore est, qui multum se debere ait Etymologico Iunii a Cel. Lyeo edito, itemque doctiss. Iohnsonis Lexico linguæ Anglicæ. Quare dubitandum non est, quin maiores etiam posthac gratias referat Serenius a Lectoribus suis, Britannis præcipue, qui omnium commodissime hanc operam in rem suam vertere poterunt. Sed etiam exterorum cuivis, qui septentrionis linguas cognoscere voluerit, (quod fere necessum est, posteaquam sua lingua, quæque natio, libros, non ut olim latina, communi doctis hominibus omnibus, procudit,) magno adiumento bonus hic liber Serenii futurus est.



STRUTIO-CAMELUS.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Februarii Anno MDCCLIX.

DE L' ORIGINE DES LOIX, DES ARTS, ET DES Sciences, &c.

i. e.

DE ORIGINE LEGUM, ARTIUM, ET SCIENTIArum, earumque progressu apud veteres. *TOMUS I. II. III.*

Parisiis 1758. Alphab. 5. plagg. 16½. cum 3. tabb. Chronol. & 9. tabb. aer. incisis, in 4.

Auctor huius libri est *Antonius Yves Goguetus*, Consiliarius Parlamenti, quod vocant, Parisini, fato functus, magno litterarum incommodo, anno proxime praeterito LVIII. aetatis XLIII. *Tomus primus* a diluvio inde descendit ad mortem Iacobi. Quae ante diluvium contigerunt, tenuem messem exhibent scrutatoribus mundi primordiorum. Suppressit Moses, quaecunque vanam sciendi cupiditatem explere poterant. Tomis singulis adiungitur Tabula chronologica, quia temporum series est basis omnis Historiae. Recte verum, (Praefat. p. 20.) seiungitur a verisimili; & digna lectu sunt, quae ib. pag. 9. referuntur de Panciroli rerum memorabilium, sive deperditarum, libris.

Egreditur Noe, cum suis, hoc Dei consilio ex Arca, ut multiplicentur in diversis huius universi partibus. Ipsi uniti manere malunt, ideoque exstruunt turrim Babel. Sed dispergit eos Deus, confusione linguarum. Praecepta prima, quae secuti

cuti videntur, & quæ natura ipſa cordibus eorum inſcripſerat, hæc fuiſſe videntur: Neminem læde: Pacta ſerva: Nemini uſum rerum ſuarum vel poſſeſſionem intercipe: Parentum heredes liberi ſunto: Nemo turbet ſocietatem. Migravit has regulas homo, per animi impotentiam. Inde nata bella, & ex bellis imperia, victo victori cedere coacto. Prima imperii forma monarchica fuit. Filius in imperio ſucceſſit patri, plerumque primogenitus. Arbitria Principum primum pro legibus erant, donec uti placeret legibus poſitivis, quæ ex agrorum præcipue diviſione natæ ſunt. Inde a bove aratore antiqui manus ita abſtineri voluerunt, ut capite ſancirent, ſi quis occidiſſet.

Aſia prima legibus & moribus exculta eſt. Antiquiſſima in ea regna Babylonicum & Aſſyrium. Inter Reges Aſſyriæ clara Semiramis. Inter inſtituta hæc memorabilia:

Nemo aliud vitæ genus amplecti poterat, quam quo pater eius uſus eſſet. Venuſtæ virgines a præcone publice vendebantur. Ex pretio inde coacto conflabatur dos, qua dotabantur deformes; qui modus valde ingenioſus erat multiplicandi matrimonia. Uxorem verberare nefas erat, neque licitum eam abducere in regionem peregrinam. A Babyloniis mos manavit inſtrumenta conficiendi in ſcriptis. Sequuntur leges Aegyptiorum, quas Rex eorum Mneves primus litteris tradidit. Primi Aegyptii leges matrimoniales ſanxerunt. Dotem feminæ maribus adferebant. Mares in pactis nuptialibus omne uxoribus obſequium promittebant. Nuptiæ inter fratres & ſorores licitæ. Expoſitio infantum vetita. Ioſeph acquirit Pharaoni omne Domanium Aegypti; ſed redduntur populo terræ ipſius ea lege, ut quintam partem fructuum Regi quotannis præſtet. Advocatis ibi locus nullus erat. Quisque cauſſam ſuam ipſe tuebatur in ſcriptis. Putabant enim ab Advocatis veritatem obſcurari, ut iudici illuſio fiat. Neque minus reformidabant illecebras fallaces eloquentiæ forenſis. Exceptiones eorum terminabantur Duplica. Ab Aegyptiis inventa ſigilla. A mulieribus gravidis ante partum non ſumtum ſupplicium, quod in mores tranſiit omnium

nium gentium humaniorum. Sermones funebres ab Aegyptiis sunt. Nulla in iis mentio maiorum. Incognita genti nobilissimæ nobilitas barbara.

Proximæ sunt leges & constitutio Græciæ. In hanc brevis introductio datur sub finem Lib. I. Seliguntur Athenæ & Argos, quales fuerunt ab initio.

De Artibus & Opificibus inscribitur Liber II. Usus ignis multis primum mortalibus incognitus. Notitiam eius Aegyptii fulminibus acceptam ferebant. Glans primum græcorum alimentum. Inde glans mixta panibus, oblata nupturientibus. Glans tamen illa castaneæ nostræ similior fuisse videtur. Cessare passim coepit Anthropophagia, ex quo inventum est mel. Agitur deinde de Agricultura. Aratrum *triplex aeri incisum exhibetur* ad pag. 84. 1) Aegyptiacum, 2) Græcum, 3) Franciæ meridionalis. Succedit ars pistoria (ubi ingeniosa sunt, quæ de inventione fermenti leguntur p. 97.); potus vini, cerevisiæ, hydromeli, torcula olearia, horticultura. Ficus & vitis primæ arbores fuerunt, quarum insignis habita est cura. Salsuram carnium & piscium, in quorum numero hodie eminent halices, Aegyptiis iam cognitam fuisse, unde de eius inventione frustra gloriantur Belgæ, observatur pag. 113. Agitur posthæc de vestimentis, de arte baphiorum, de Architectura, de Metallifodinis, de Pictura, & artibus affinibus, ac denique de scriptura. Lib. III. exponit A. de Scientiis. Sistitur Medicina, Chirurgia, Anatomia, Botanica, (ubi inter cætera pag. 194. observatur, *Dudaim*, quorum mentio fit Genes. XXX, 14. 15. non fuisse cerasos, quod vult *Matth. Hillerus*, in Hierophytico, edito Traiecti ad Rhenum 1725. in 4. sed plantam illam, quam Galli Truffes vocant), Pharmaceutica, (ubi animadvertitur, destillationes veteribus Medicis Græcis incognitas fuisse), Mathesis, Arithmetica, (ubi binis tabulis exhibentur quatuor tabulæ Aegyptiorum Hieroglyphicæ), Astronomia denique. Annus apud plerasque primum gentes menstruus tantum fuit, mensis autem erat lunaris. Sunt, qui hos annos menstruos recentioribus temporibus excogitatos credunt, ut explicari pos-

ſet duratio immenſa, quam populi quidam primis Regibus ſuis tribuunt. Reiiciunt hi annos menſtruos propter aliud abſurdum. Vita enim longævisſimorum hominum ita vix expleret annos 27. vel 28. & iidem liberos genuiſſe dicendi eſſent ætate duorum aut trium annorum (pag. 219. not. 1.). Demonſtratum eſt ſumma evidentia, annum, quo Moſes utitur, fuiſſe dierum 360. (pag. 223. not. a). Repetuntur tum origines Geometriæ, Artium mechanicarum, Geographiæ; iisque adiiciuntur meditationes de origine & progreſſu Scientiarum in Aſia & Aegypto.

Lib. IV. inſcribitur de Commerciis & Navigatione. Cap. I. ſigillatim de commerciis agit; de navigatione Cap. II. Ancora prima uno dente contenta fuit; Anacharſis invenit ancoram bidentem (p. 279.). Sed Phoenices inprimis navigatione floruerunt; unde conſilia eorum ſeparatim explicantur. Phoenices comitantur Aegyptii, in poſtrema libri ſectione.

Lib. V. uno capite abſolvitur, quo Ars militaris illuſtratur. Belli fons unicus, cupiditas fuit, ab ortu inde generis humani. Late hic agitur de armis primorum mortalium belligerantium, de præliis eorum & certaminibus, de crudelitate in victos. Recenſentur poſthæc etiam bona & commoda, quæ ex bello nata ſunt. Servitutem hoſtium captorum ſuaſit utilitas.

Pendere quum poſſis captivum, occidere noli,
Serviet utiliter. —

Lib. VI. Mores & Conſuetudines primorum hominum recenſentur. Mas a femina veſtitu diſtinctus inde a tempore immemoriali; dignitas magiſtratuum ſignis externis diſtincta; convivia tempore nativitatis, nuptiarum, & ſepulturæ, & olim & nunc ubivis celebrata, oſtendunt humanum genus omne ab una ſtirpe ortum. Aſia, matrix illa humani generis, primo loco producitur in Cap. I. Iam Abrahami tempore epulæ bis in diem fiebant. Prandium tribus Angelis Abrahamus, coenam Loth miniſtrat. Sedentes, non accumbentes, cibum cepiſſe videntur, & ſequiorum temporum mos eſt accumbentium. Anulus non digitum cingebat, ſed dorſo

manus

manus iunctus gestabatur (pag. 323.). Corpus inclinabant, qui aliquem salutarent. Conviviis non intererant feminæ. Non aderat trium Angelorum convivio Sara. Non comparet Rebecca in convivio, quod propinqui eius apparaverant.

Aegypto sui sunt proprii mores in Cap. 2. Pro frumento Olyra utuntur, (ut Herodotus appellat, forte nostra oryza est:) pro vino zytho. Ficum aspernantur. Frequentissimus apud eos speculorum usus ex metallo, antiquissimis iam temporibus. Uxori maritus obnoxius. Pastores pecudum, alibi honorati, hic in aversione publica erant. Incendio orto, Aegyptius felem ante omnia servabat. Crocodilum Aegyptus pro parte adorabat. Sectæ & dissidia in sacris coniuncta *cum odio internecino. Adorat Arsinoë Crocodilum; Heracleopolis Ichneumonem*, hostem eius capitalem. Abundat inter hæc Aegyptus eunuchis.

Tomo I. subiiciuntur Dissertationes tres. Prima est de Sanchoniatone, cuius fragmentum apud Eusebium Auctor pro genuino & authentico habet. Secunda agit de authenticitate & antiquitate libri Iob: tertia autem pertractantur sidera, quorum mentio fit apud Iobum.

Tomus II. a morte Iacobi pergit ad conditum Regnum Hebræorum. Continuatur hic series populorum veterum iisdem sub rubricis, quibus Auctor usus est in Tomo I, insertis gentibus, quæ deinde subnatæ sunt, novis. Quod etiam in Tomo III. fit. Talis est Lib. I. Græcia, & in ea, cum Athenis, Argos, Cecrops, Theseus,

Codrus, pro patria non timidus mori;

Areopagitæ, Amphyctiones, docte describuntur pag. 17. seqq. Submittuntur Micenæ, Thebæ, Lacedæmon, Heraclidæ, & inter Heroes Cadmus & Perseus. Exinde pertractatur Ius Publicum Græciæ. Adsunt post consuetudines, & leges Græcorum. Humanitas, doctrina, religio, iura apud Athenienses, in Europa orta, atque in omnes terras distributa sunt. Cecrops unam uni iunxit, quum antea Græci feminis promiscue uterentur, more pecudum. Adulteria mulcta puniebantur. Vetita polygamia; licita repudia iustis de causis. Liberorum illegitimo-

 rum

rum macula nulla. Non enim erat vetitus eo tempore concubinatus, neque concubina a matrona, nisi dignitate, distabat. Furum nulla infamia, nisi deprehensi essent in ipso delicto. Agriculturam docuit Ceres legifera. Datum hoc nomen Almæ matri, quia ab institutis eius profecta sunt initia vitæ, & victus cultioris, & mansuetudinis; quare in honorem eius introducta sunt Sacra Eleusinia. Minos, & leges Cretensium, sistuntur in ultima Sectione libri huius.

Lib. II. enumerantur incrementa artium & opificiorum, quorum incunabula detecta sunt eodem libro Tom. I. Fertilitas Aegypti, Purpura, Smaragdus, Vitrum, proponuntur c. 1. & 2. Subsequitur Architectura Aegypti & Asiæ minoris. Obeliscos duos erigit Sesostris. Unum dein Romam deferri iubet Augustus. Detectus is est nostra ætate. Alium obeliscum filius ipsius posuit. Romam is delatus est iussu Caligulæ. Nunquam navis tam magna in mari visa fuerat, quam quæ hunc Obeliscum eo devexit. Sed omnium maxime memorabilis est Obeliscus, quem Ramesses, Rex Aegyptiorum, elevavit prope palatium Heliopolitanum. Hunc Constantius, Constantini filius, Romam detulit. Quum concidisset, instauratus est cura Sixti V. Pontificis Maximi, operam navante Dominico Fontana, Architecto. Describuntur deinceps Thebæ, quibus C portas Homerus tribuit. Memphis ab hoc Poëta ne nominatur quidem. Insequens tractatio ad Metallurgiam, Plasticen, Aurificinam, Picturam & Sculpturam pertinet Aegyptiorum. Proximi sunt Græci, qui artes, quas ex Asia & Aegypto nacti erant, perfecerunt. Nomen Triptolemi Clericus ex oriente derivat. Nostro græcum videtur, compositum ex τρὶς & πολέω, ter verso, eo quod Græcos sementem triplicem facere docuerat (pag. 184. not. c.). Vinum Bachus, oleum Minerva adinvenit. Nobilis in Cap. 3. Labyrinthus Dædali. Litteras Phoenicum Cadmus in Græcas commutavit: tandemque a sinistra ad dextram scribere placuit, modo naturali, & cui manus scribentis adsuescere faciliter posset.

Lib. III. ad Scientias pertinet. Moschus Sidonius primus mun-

mundum ex concursu Atomorum fortuito concrevisse statuit, quod systema deinde repetitum est ab Epicuro. Praecedit & hic Graeciam Asia, & Aegyptus. Obelisci apud Aegyptios Gnomonum vice fuere, ut ostenditur Cap. de Astronomia. Iam Osimandis, Regis Aegyptiorum, Sepulcrum, Bibliotheca instructum fuit. Legebatur in porta inscriptio: Remedia animae (pag. 261.):

Lib. IV. explanat incrementa, quae per hanc temporis epocham commercia & navigationes ceperunt. Phoenicibus subiecti populi Chananaei, quos Iosue subegit: dum solum vertere coguntur, navibus pro parte in Hispaniam profecti sunt, ibique Gadir (i. e. refugium), nunc Cadix, condiderunt (pag. 299. seqq.). *Velleris aurei, quod Argonautae e Colchide petitum navigabant*, minus cognita est Etymologia; Colchi aurum ex torrentibus pellibus arietum piscari soliti fuerunt (pag. 319.). Eusthathii ad Dionys. periegetam v. 689. opinio probabilis est. Oriuntur inter haec, Phryges, Lydii, apud quos Croesus, Troiani. De navibus Graecorum, in obsidione Troiana adhibitis, pulcre hic differitur, reiecta Bianchinii sententia, qui bellum Troianum non propter Helenam, sed propter dominium maris Aegei & Ponti Euxini gestum censet, in historia sua universali pag. 333.

Lib. V. hic quoque arti militari tribuitur. Aegyptios & Asiatas excipiunt Graeci. Describitur bellum Troianum ex Homero, Diodoro Siculo, Pausania, reliquis. Et fatendum est, mores Graecorum in hoc bello, valde adhuc barbaros fuisse. Recte rationes subducunt homines aulici, qui Tassonem quam Homerum legere malunt. Multo maiorem enim humanitatis speciem prae se ferunt Heroes Tassonis, quam illi Homeri, quicquid dicat Dacieria. Etsi & hoc verum est, aulicorum plurimos, etiamsi legere Homerum velint, non posse. Graeca sunt, non leguntur,

Incrementis morum & consuetudinum tribuitur Lib. VI. Prodeunt primi incolae Palestinae, sequuntur cives Asiae minoris, agmen claudunt Graeci. Nondum notus Graecis mos castrandi animalia tempore belli Troiani. Iam tum vero in conviviis bibebatur in sanitatem assidentium (p. 353.).

Mares

Mares in inferioribus ædium conclavibus habitabant, feminæ in ſuperioribus. Ceterum ius omne poſitum in viribus. Gladio cincti etiam adoleſcentes ſaltabant.

Tom. II. duæ ſubiiciuntur Diſſertationes, quarum prior de nominibus & figuris ſiderum: poſterior de nominibus planetarum agit. Ex hac excerpſimus ſequentia. Signum Saturni ♄ a falce depromtum eſt, quia tempus omnia deſtruit. Signum Iovis ♃ exhibet litteram primam denominationis Græcæ ζεῦς, cum interſectione. Signum Martis ♂ ſiſtit iaculum & ſcutum. Signum Veneris ♀ exhibet ſpeculum cum manubrio. Signum Mercurii ☿ repræſentat caduceum (pag. 435. n. 1.).

Tom. III a condito inde regno Hebræorum progreditur ad reditum uſque Iudæorum ex captivitate. Deſtruitur hic primum regnum Aſſyriæ, cui in Aſia duo alia ſuccedunt, Babylonicum & Medicum. In Aegypto, poſt mortem Seſoſtris, novem ſeculorum intercidit memoria. Poſt hæc tempora clarus inter Aegypti legislatores Bochoris, rex. Conſtituit hic inter reliqua, ne uſuræ ſortem excederent, quod in leges Romanas migravit. Athenis, Regibus ſuccedunt Archontes. Primus Athenienſium legislator Draco, cuius leges ſola crudelitate inſignes ſunt. Nam & capite plectebantur qui olera ſurripuiſſent. Mitior Solon, qui, adiutus ſententiis Aegypti ſacerdotum, leges Athenienſibus iuſto moderamine tulit. Lacedæmoniis Lycurgus leges dedit, non litteris, ſed memoriæ civium mandandas. Bene habuerunt Spartani, dum iſtis uterentur, quod factum eſt per tempus diuturnum. Ephoros Spartæ id fuiſſe, quod Romæ plebis Tribuni, omnibus notum eſt. Iones, Aeoles, Dores, & reliquæ Græcorum coloniæ, ſervarunt mores & inſtituta maiorum.

Lib. II. Artes & opificia in hac quoque Epocha complectitur, pro ea methodi lege, quam ſibi auctor dixerat. Ninive ſeptuplo maior Lutetia Pariſiorum (p. 52.), octuplo Babylon. Prætermittimus Græcorum fabulis vulgatum miraculum, penſiles Babylonis hortos, & cætera urbis mirabilia, vulgo nota. Auctori prætermittere viſum eſt templum Salomonis,

monis, ab aliis iam satis descriptum. Cap. II. Pyramides Aegyptiorum sistit. Nulla earum mentio apud Homerum. Illustrantur tribus iconibus aeri incisis. Prima altissimam earum sistit, absque & cum operimento. Secunda machinam exhibet, qua lapides sublatos Herodotus narrat. Tertia ipsam construendi rationem apertissime & venustissime repræsentat. Iungitur descriptio Labyrinthi Aegyptiaci, sed qui periit temporis iniuria. Architectura Aegyptiorum valde informis: unde nec Græci eam imitati sunt, nec Romani. Incognita ipsis ratio fornicum. Vincit Aegyptum longe Francia, vel per sola opera publica a Ludovico XIV. exstructa. Rudera ædificiorum Aegyptiacorum sistunt icones tres, quæ sunt pag. 70. *Antiquissimæ inscriptiones Peloponnesi & Atticæ, obviæ in marmoribus crudis.* Pictura sub Alexandro demum ad ἀκμὴν per v venit. Inops quoque vestimentorum apud Græcos ratio. Incognita iis lintea, incogniti calcei, incognita tibialia, incognitæ braccæ.

Lib. III. iterum potissimus Auctoris labor ponitur in illustrandis artibus veterum. Producitur Astronomia Chaldæorum & Aegyptiorum. Iam Auctor Orphicorum montes, homines, animalia, lunæ tribuebat. Apud Græcos Anaximander solem non maiorem putabat, quam Peloponnesum. Astronomia pedetentim defecit in Astrologiam. Stellas primæ magnitudinis brevi dignoscere discunt homines opulenti. Cetera non curant. Fame igitur moriebatur Astronomus, donec fata tentare disceret hominum divitum, & per themata genethliaca prædicere futura. Tunc gratus & acceptus divitibus esse coepit Astrologus, quoties horoscopus votis hominum responderet.

Lib. IV. de Commerciis & Navigatione in hac Epocha agit. Aegyptii rem maritimam serio curabant, & proeliis navalibus fuderunt Phoenices. Sidoni succedit Tyrus. Oritur Carthago & Corinthus.

Lib. V. rem denuo militarem A. proponit. Disciplina militari præstitit Lacedæmon. Bovem immolabant Spartani, quando astu ducis parta esset victoria; gallum, quando hostem vice-

rant vi aperta. Athenis, mutilati in bello sumtibus alebantur publicis. Tacticam quoque Athenienses consummarunt.

Lib. VI. & ultimus mores & consuetudines spectat. Babylonii non sedentes, sed accumbentes cibum cepisse videntur. Mulieres non continebantur gynæceis, sed in celebritate versabantur, & conviviis intererant. Apud Athenienses contra feminæ in interiore ædium parte agebant, & cibum separatim a maribus capiebant. Coena Atheniensium epulum præcipuum. Pacis tempore, gladio accinctum in urbe incedere, incivile visum. Seponebatur gladius, donec hostis instaret.

Subiiciuntur huic Tomo III. Dissertationes IV. Prima agitur de supputatione monetarum & mensurarum Græcarum. Secunda Chaldæorum periodos astronomicos continet. Tertia Antiquitates Babylonicæ, Aegyptiacæ, & Sinenses illustrantur. Quarta, lux affunditur loco *Herodoti* L. II. no. 142. A binis retrogradationibus solis, quarum mentio fit in Scriptura Sacra, repetitur interpretatio huius loci, illarum altera tempore Iosuæ, altera tempore Regis Hiskiæ accidit. Conspirat *Calmetus* in Dissertatione præliminari, præmissa Libro IV. Regum.

Ad calcem nunquam satis laudandi Operis comparet compendium Historiæ Sinensis, confectum a Dno *le Roux de Hautes-Reyes*, Professore Regio.

Substravit Auctor Originem chronologicam veteris foederis, spretis fabulis Ctesiæ, Sanchoniatonis, Berosi, Manethonis. In fine Operis præsto est Catalogus librorum, quibus usus est, plane eximiorum.

Des Teutschen Reichs Münz-Archiv, Fünfter Theil.

i. e.

ARCHIVI MONETALIS IMPERII GERMANICI PARS V. Auctore IOHANNE CHRISTOPHORO HIRSCHIO.

Noribergæ 1759. Fol. Alphab. 5. plagg. 12½. Tab. I.

Per-

Pergit in hac V. Parte Collectio nostra ab Anno inde 1667. usque ad finem Sæculi 17. Occurrit proinde hic No. VI. Recessus Zinnensis, inter Electorem Saxonicum & Electorem Brandenburgicum d. 27. Augusti 1667. initus. Fecerat nimirum caritas argenti, ut ratio Valvationis, pedem vocant germanice, 1559. servari non posset. Ex Bohemia enim, Silesia, & Polonia, plurimi numi vilissimi terris Saxonicis & Brandenburgicis inferebantur. Cautum est vero Recessu Zinnensi, ut ex Marca argenti pura fiant numi Imperiales 10½. Cetera pleraque pertinent ad tres Circulos Imperii de Moneta Correspondentes, Franconicum puta, Bavaricum, & Suevicum. Adsunt tamen etiam præclara Documenta, quibus res monetalis Circulorum *Saxoniæ Superioris, ut mox exemplo Pedis Lipsiensis* manifestum fiet: *Saxoniæ* porro inferioris, & nominatim Hannoveræ, Hamburgi, Westphalici denique, & in eo Coloniæ, illustratur. Inseruntur quoque Consultationes monetales notabiles. Talis est, quæ reperitur No. XXXIII. agens de Institutione novæ Monetæ, in qua inter cetera Cap. 3. quæritur, utrum Regale Monetæ utilius per administrationem, an per locationem exerceatur, & quid in utraque considerandum sit. Expendi in eadem Consultatione quoque meretur Cap. XIII, ubi proponitur Paradoxon, quomodo maiori cum emolumento numi Imperiales cudi possint, quam Floreni vel semi-floreni. Similis Consultatio Anonymi proponitur No. LXXXVII. de pretio argenti: ea ostenditur, id semper valorem monetæ sequi. Eximia porro est Consultatio occurrens No. CXVII. de Quæstione, an locus sit Inquisitionis Commissioni Imperiali de Moneta contra Status Imperii. Conscripta ea est A 1688. & affirmatur in ea hæc quæstio. Nostris hominibus nihil in hac Collectione gratius esse potest, quam Recessus inter Electorem Saxoniæ, Electorem Brandenburgicum, & Domum Brunsuicensem initus in puncto monetæ. Datus is est Lipsiæ 16. (26.) Ianuar. 1690. Ex hoc enim Recessu ortus est ille Monetæ valor, qui vulgo *der Leipziger Fuss* dicitur. Sequuntur No. CXXII. rationes, cur Recessus monetalis 1690. Lipsiæ confectus sit.

 Pro-

Proxima Pars VI. ea continebit, quæ ab A. 1701, præcipue vero in Annis 1736. 1737. & 1738. in Comitiis Ratisbonensibus monetæ caussa notabiliter consultata sunt. Proponentur ea ex Actis Comitialibus, originaliter Dom. Auctori suppeditatis, & finietur ea VI. Pars cum Anno 1754. quo pes Viennensis, qui & pes 20. Florenorum dicitur, celebrari coepit. Finietur hoc Archivum Monetale nostrum cum hoc ipso anno.

Ratione Circuli Rhenani Electoralis, Rhenani superioris, & Westphalici, quædam tantum a Dn. Auctore Collectioni huic inseri potuerunt. Sed communicatus cum eo est, ex insigni quodam Archivo Principis cuiusdam Imperii, magnus Apparatus Recessuum Monetalium, qui in singulari Sylloge proxime edetur. Antecedet Conspectus, ut intelligatur, an aliquid lateat, vel Collectioni desit, & ut plenum & integrum prodire Corpus possit.

Iam quoque sub manibus est, initio Archivi nostri Monetalis promissum, Opus, quod inscribitur Detectum Mysterium Scientiæ Monetalis practicæ, cum adiectis Iconibus, lingua Germanica edendum. Schema Operis legi potest in Præfatione Partis nostræ V. Quumque maxime intersit, novisse differentiam & comparationem ponderum argenti in & extra Germaniam, Dn. Franciscus Taurinus, Administrator Monetæ Suabacensis, vir in hoc genere exercitatissimus, ad instantiam Dni Auctoris Nostri Tabellam confecit Responsoriam, quæ conferri potest initio Operis nostri. Rogantur omnes rerum monetalium periti, ut, si qua error quidam, more humano, irrepserit, si quod dubium iis obveniat, si qua occurrat notabilis differentia, amice eam indicent. Referentur propensæ eorum voluntati gratiæ, etiam re ipsa.

Sequetur etiam Bibliotheca Numismatica. Communicavit Ill. Editor Noster Collectionem suam cum alio Viro Erudito, & extranei Principis Consiliario, qui per annos complures in eodem stadio desudavit: unde sperandum est, plenissimam fore hanc Notitiam.

Fini Partis huius V. subiicitur Index realis locupletissimus.

INFI-

INFINITINOMII AD POTENTIAM INDEFINITAM elevati: Formula: Auctore ABRAH. GOTTHELF KAESTNERO, *Mathem. & Phys. in Acad. Goettingensi Prof. Publ. Ordin.*

PROBLEMA. Seriei coefficientium datorum, $1 + \alpha z + \beta z^2 + \gamma z^3 + \delta z^4 + \varepsilon z^5 \ldots$ quæritur potentia m;

SOL. 1) Series ipsa ſtatuatur $= 1 + y$; ſit vero alia ſeries, coefficientium quæſitorum; $1 + Az + Bz^2 + Cz^3 + Dz^4 + Ez^5 \ldots$ quæ dicatur w; & ponatur $(1+y)^m = w$; adeoque $m.(1+y)^{m-1} dy = dw$ ſeu $mwdy = (1+y)\, dw$

3) Iam $dy = (\alpha + 2\beta z + 3\gamma z^2 \ldots)\, dz$; $dw = (A + 2Bz + 3Cz^2 \ldots)\, dz$; unde

4)
$$
(1+y)\frac{dw}{dz} = \begin{array}{lllll}
A & + A\alpha z & + A\beta z^2 & + A\gamma z^3 & + A\delta z^4 \ldots \\
+2B & +2B\alpha & +2B\beta & +2B\gamma & \\
 & +3C & +3C\alpha & +3C\beta & \\
 & & +4D & +4E\alpha &
\end{array}
$$

5)
$$
\frac{mwdy}{dz} = \begin{array}{lllll}
m\alpha & +2m\beta z & +3m\gamma z^2 & +4m\delta z^3 & +5m\varepsilon z^4 \ldots \\
+mA\alpha & +2mA\beta & +3mA\gamma & +4mA\delta & \\
 & +mB\alpha & +2mB\beta & +3mB\gamma & \\
 & & +\ mC\alpha & +2mC\beta & \\
 & & & +\ mD\alpha &
\end{array}
$$

6) Aequando terminos homogeneos 4; 5; eſt

$$A = m\alpha;\quad B = \frac{(m-1)A\alpha + 2m\beta}{2};\quad C = \frac{(m-2)B\alpha + (2m-1)A\beta + 3m\gamma}{3}$$

$$D = \frac{(m-3)C\alpha + (2m-2)B\beta + (3m-1)A\gamma + 4m\delta}{4}$$

$$E = \frac{(m-4)D\alpha + (2m-3)C\beta + (3m-2)B\gamma + (4m-1)A\delta + 5m\varepsilon}{5}$$

7) Hinc proſpicitur fore

$$F = \frac{(m-5)E\alpha + (2m-4)D\beta + (3m-3)C\gamma + (4m-2)B\delta + (5m-1)A\varepsilon + 6m\zeta}{5}$$

8) Ut formula generalis commode eruatur; dic ſeriei $1+y$ coefficientem quemvis λ, addito eius numero, ut ſit $\lambda 1; =$

 α &

α & $\lambda_{2} = \beta$ & λ_{n}; sit qui pertinet ad z^n & λ_{n-1}; qui pertinet ad z^{n-1}, & sic porro. Similiter sit L coefficiens quivis seriei w, addito numero, ut sit $L_{1} = A$ & $L_{2} = B$ & L_{n}; L_{n-1}; pertineant ad z^n; z^{n-1}; hoc posito erit

$$1+y = 1 + \lambda_{1}\, z \ldots\ldots + \lambda_{r}\, z^r \ldots\ldots + \lambda_{n}\, z^n$$

$$w = 1 + L_{1}\, z \ldots\ldots + L_{r}\, z^r \ldots\ldots + L_{n}\, z^n$$

$$\frac{dy}{dz} = \lambda_{1} \ldots\ldots\ldots + r.\lambda_{r}\, z^{r-1} \ldots + n.\lambda_{n}\, z^{n-1}$$

$$\frac{dw}{dz} = L_{1} \ldots\ldots\ldots + r.L_{r}\, . z^{r-1} \ldots + n.L_{n}.\, z^{n-1}$$

9) *Quaeritur coefficiens producti* $(1+y)\frac{dw}{dz}$ *ad* z^n? Termini seriei $\frac{dw}{dz}$ in quibus variabilis elevata est ad potentiam n; n-1; n-2; .... n-r; .... 1; ducti respective in terminos seriei 1+y qui habent variabilem elevatam ad potentiam 0; 1; 2; ... r; n praebent facta continentia z^r. Igitur summa coefficientium horum factorum est coefficiens quaesitus, qui adeo sit

$$1.L_{1}.\lambda_{n} + 2.L_{2}.\lambda_{n-1} + 3.L_{3}.\lambda_{n-2} \ldots + (n-r+1).L_{n-r+1}.\lambda_{r} \ldots\ldots + n.L_{n}.\lambda_{1} + (n+1).L_{n+1}.1$$

10) *Quaeritur coefficiens producti* $\frac{w\,dy}{dz}$ *ad* z^n? Componitur is eodem modo ex seriei $\frac{dy}{dz}$ coefficientibus qui pertinent ad potentias n; n-1; ... n-r ... 0 ductis in eos seriei w, qui pertinent ad 0; 1; ... r ... n; estque adeo

$$(n+1).\lambda_{n+1}.1 + n.\lambda_{n}\, L_{1} + (n-1).\lambda_{n-2}\, L_{2} \ldots + r.\lambda_{r}.L_{n-r+1} \ldots + 2.\lambda_{2}.L_{n-1} + \lambda_{1}.L_{n}$$

11) Singulae partes coefficientis (10) multiplicentur per m; quod prodit aequetur coefficienti (9) & hinc eruatur L_{n+1}; (6) fiet

$$(n+1).L_{n+1} = (m-n).L_{n}.\lambda_{1} + (2m-n+1).L_{n-1}.\lambda_{2} \ldots\ldots + (m.r-n+r-1).L_{n-r+1}.\lambda_{r} \ldots\ldots + (m.n-1).L_{1}.\lambda_{n} + m.(n+1).\lambda_{n+1}$$

12) Eo igitur, quod hic est ad partem dextimam signi aequalitatis, diviso per n+1 habetur L_{n+1} per datos ab initio, seriei 1+y, & iam inventos, praecedentes seriei w. Q. E. I.

13)

13) Huius ipsius coefficientis *generalis* (12) *pars generalis* est $\frac{(mr-n+r-1). Ln-r+1; . \lambda r}{m}$ quae substituendo successive 1; 2; . . . n+1 in locum ipsius r, praebet partes coefficientis, primam, secundam, ... ultimam; Nam L0; est = 1 Si L1 = A quia 1 praecedit coefficientem A quem seriei w primum appellavi, coefficientes vero hanc unitatem praecedentes, cum nulli sint, erit L-1; = 0; L-2; = 0 & sic porro.

14) Si eliminentur Seriei w coefficientes, reperitur

$$B = \frac{m.(m-1)}{1.\ 2.}\alpha^2 + m\beta$$

$$C = \frac{m.(m-1).(m-2)}{1.\ 2.\ 3.}\alpha^3 + m.(m-1).\alpha\beta + m\gamma$$

Sed expressio cuiusvis coefficientis seriei w per praecedentes, & legem progressus melius ante oculos ponit, & praxi aptior videtur.

15) Haec facile ad casus particulares applicantur. Ita pro *trinomio* fit $\gamma = \delta = \varepsilon = 0$ hinc ex (12)

$$Ln+1; = \big((m-n).\ Ln;\ .\ \alpha + (2m-n+1).\ Ln-1;\ .\ \beta + (3m-n+2)\ Ln-2;\ .\ \gamma\big) : (n+1)$$

Hic coefficiens ipse primus seu A, habet n = 0, & ex (13) fit L1 = m. α Similiter secundus & tertius reperiuntur, plane quales illos reperimus (6).

16) Alia determinatio est *indicis, manente indefinito numero partium radicis*. Ita si m = 2; coefficiens generalis quadrati infinitinomii fit

$$\big((2-n).\ Ln;\ .\ \lambda 1; + (5-n)\ Ln-1;\ .\ \lambda 2; + (8-n)\ Ln-2;\ .\ \lambda 3\ .\ .\ .\ + (3r-1-n).\ Ln-r+1;\ .\ \lambda r\ .\ .\ .\ + 2.(n+1)\ .\ \lambda n+1;\big) : (n+1).$$

17) Pro quadrato trinomii (15) coefficiens hic generalis (16) abit in $\frac{(2-n).\ Ln;\ .\ \alpha + (5-n)\ Ln-1;\ .\ \beta}{n+1}$. Qui, in locum ipsius n positis successive 0; 1; 2; 3; 4; 5; dat

$A = 2\alpha$; $B = \frac{A\alpha + 4\beta}{2} = \alpha^2 + 2\beta$, $C = \frac{0 + 3A\beta}{3} = 2\alpha\beta$;

D =

$D = -\frac{C\alpha + 2B\beta}{4} = \beta^2$; $E = -\frac{2D\alpha + C\beta}{5} = 0$

$6F = -3.E + 0.D = 0$; deinde pro n > 5 evanescunt tam Ln; quam Ln-1; unde habetur trinomii quadratum ut calculo consueto.

18) Hoc autem exemplum monstrat, quomodo pro multinomio definito, scripto integro positivo in locum ipsius m, series abrumpatur, coefficientibus (16) evanescentibus.

19) Detur series ⊙) $\pi u^{e} + \alpha u^{e+w} + \beta u^{e+2w} + \gamma u^{e+3w} \ldots$ quæ resolvitur in $\pi u^{e} . (1 + \alpha u^{w} + \beta u^{2w} + \gamma u^{3w} \ldots = \pi z^{\frac{e}{w}}. (1 + \alpha z + \beta z^2 + \gamma z^3 \ldots)$ vel $\pi z^{\frac{e}{w}} (1 + y)$ si loco u scribatur $z^{\frac{1}{w}}$. Data vero ex (12) potentia indefinita seriei $1 + y$; datur eadem potentia ipsius $\pi z^{\frac{e}{w}}. (1 + y)$ & adeo seriei ⊙; Proinde methodus tradita complectitur series omnes, in quibus exponentes potentiarum variabiles constituunt seriem arithmeticam. Notum vero est, series omnes eo reduci posse.

20) Si seriei ⊙ exponentium unus vel plures sint negativi, erunt e, w, ambo vel alteruter horum numerorum negativi, & hinc determinabitur $z^{e:w}$, sed series $1 + y$ hac negativi conditione non adficietur ut nec illa universalitati methodi noceat. Hæc explicare operæ pretium erat, quia IAC. BERNOVLLIVS Oper. T. II. n. 103. art. 1. dubitat, an series $1 + y$ satis generalis sit, minus recte, ut iam CRAMERVS in notis monuit.

HISTOIRE DE DANNEMARC, &c.

i. e.

HISTORIA DANIAE, QUAE IBI GESTA SUNT INDE ab origine Monarchiae, usque ad tempora Celsissimae Gentis Oldenburgicae: conscripta a Dom. MALLET, Professore Regio

gio elegantiorum litterarum Gallicarum, &c. TOMUS PRIMUS.

Hafniæ 1758. in 4to, cum mappa geographica & icone Regis affabre ſculpta, Alphab. 2. plag. 11. cum dimidia.

Dania, non, ut vult Conringius, Marcam Danorum ſignificat, ſed potius Danorum regionem: Dani autem ipſi, ab ultimis duabus ſyllabis ſinus Codani, non certe aliunde, dicti videntur.

Liber I. elegantiſſimi Operis complectitur tempus Paganiſmi, a Rege Skioldo, uſque ad Canutum Magnum. Skioldus hic, primus *Danorum Rex, 60. annis ante Chriſtum natum* Danos rexiſſe dicitur. Recte autem hic, utut cum iudicio hypotheſis Islandica, quam ſecutus eſt *Torfaeus*, in Serie Regum & Dynaſtarum Daniæ, præfertur ei, quam ſequitur Saxo Grammaticus. Eſt enim hæc multo pluribus dubiis Chronologicis obnoxia, licet in reliquis Saxonem Grammaticum, & Cancellarium Huitfeldum, tamquam præcipuos viæ duces, ſecutus ſit Celeberr. Auctor, qui ab ineunte ætate in Dania habitat. Henricus Auceps Danos Germanis reddidit tributarios, Regemque illorum Nubam Baptiſmum ſuſcipere coegit (pag. 18. 19.). Ab Ottone I. vincitur Haraldus Coerulidens, & ſimiliter cogitur baptizari. Hic primus, vulgo, religionem Chriſtianam publice profeſſus dicitur. Sueno Barbæ furcatæ Angliam ſubigit, & Rex eius proclamatur A. 1014.

Agitur deinceps ſeparatim de Statu Eccleſiæ in Dania, ab eo inde tempore, quo religio Chriſtiana primum ibi prædicata eſt, uſque ad finem Regni Suenonis I. Carolus M. vi & armis Saxones, cum gentibus vicinis, ad fidem adigit Chriſtianam. Inſtituuntur eam in rem Iudicia Weſtphalica, ſæva in apoſtatas. Annuntiatur ea occaſione Danis quoque Evangelium. Agitatur hic, per modum excurſus, quæſtio, an Haraldus Daniam ab Ottone I. feudi lege recognoſcere coactus fuerit, eaque deciditur negative.

Lib. II. a Canuto M. XXX. Rege Daniæ, & ſecundo Rege Angliæ, pergit ad Waldemarum M. Canutus Norvegiam occupat, pulſo Rege, Olao, qui in Ruſſiam profugus, Sancti nomen meruit. Romam deinde petit Canutus, & coronationi Conradi I. Imperatoris adeſt, 1027. qui, die coronationis, inter ipſum & Raoulum, Regem Burgundiæ, incedit medius. Componitur iuſſu Canuti Codex legum, dictus Ius Aulæ, cuditur in Dania prima moneta, idemque Canutus, etiam Canutus dives appellatur. Suenon II. Gudam, Regis Sueciæ filiam, in matrimonium duxerat, quæ ei cognata erat gradu in Iure Canonico prohibito. Nuntios ad eum mittit Adelbertus, Archiepiſcopus Bremenſis, qui minentur Excommunicationem, niſi dimiſerit conſanguineam ſuam. Reſiſtit Rex, ſed Papa accedente partibus Adelberti, cedere Rex cogitur, & dimittere coniugem amatam. Canutus IV. qui & Sanctus vocatur, Decimas Clero addicit, qui ei perſuaſerat, eſſe eas Iuris Divini. Repugnat populus, petuntur vi, & inter hæc Rex occiditur Odenſeæ in templo S. Albani, 1086. Ericus I. dictus Bonus, iter Ultramarinum ſuſcipit in Terram Sanctam. Conſtantinopoli honorifice excipitur ab Alexi Comneno, Imperatore Græcorum. Sed dum ultra pergit, moritur in inſula Cypro 1103. Magnus, filius Nicolai XXXIX. Regis Daniæ, Halberſtadii 1134. adeſt Imperatori Lothario Saxoni, dat ei obſides, & iureiurando promittit, neque ſe, neque ſucceſſores ſuos ſumturos Coronam Daniæ, niſi permittente Imperatore. Portat etiam gladium ante Imperatorem. Paullo poſt prima vice Dani equitatum claſſe vehere coeperunt. Diſtributi equi quatuor per ſingulas naves. Iudicium inter Canutum & Suenonem, Principes regios Daniæ, de Regno contendentes, & Martisburgum evocatos, interponit Imperator Fridericus I. Suenoni Coronam ſua manu imponit Fridericus, eoque redditam Imperio Romano Daniam Germani aiebant.

Lib. III. inde a Waldemaro I. ſive Magno, deſcendit usque ad Ericum IV. Invitatur Waldemarus ab Imperatore Friderico I. ad Concilium, præfato, præſentiam eius deſiderare diſſi-

dissidia, quibus mergatur Ecclesia Christiana. Quum advenisset, frustra reluctans Homagium iurare cogitur. Hafniae prima in Annalibus Danorum mentio fit Anno 1167. Dicta Koppenhagen, tamquam Portus Mercatorum, hunc enim significat vox Kiöbmændshaven. Acciduntur vires a Waldemaro Rugiorum. Evertitur templum & Idolum Swanto-Witti, destruitur Iulinum. Editur Lex Scaniae & Lex Selandiae, una cum Iure Ecclesiastico utriusque Provinciae huius. Sunt hae leges simplices, clarae, concisae & valde idoneae ad firmandam libertatem & possessiones civium. Gedanum quoque fundasse Voldemarus dicitur Annalistis Pomeranis, quum fudisset Sobieslaum, Dynastam Pomerelliae. Poloni nomen Gdansk suis potius in Danos victoriis tribuunt. Sed Pomeranorum relatio maiori gaudet verisimilitudine. Absalon, vero nomine Axel, Archiepiscopus Lundinensis, moritur Anno 1201. Plurima ei Regnum, multum Historia debent. Excitavit enim Saxonem Grammaticum, Clericum, sive Secretarium suum, ad scribendum Opus illud suum. Litterae Patentes, quibus Imperator Fridericus II. Waldemaro II. provincias, quas Dani in Germania tenebant, cedit, & quibus nititur titulus Regis Vandaliae, inseruntur pag. 190. & seq. Vexillum Danebrog, quod vulgo coelo demissum dicitur, ante praelium cum incredulis Livonis commissum, inter ea fuisse potest, quae Papa Regi Daniae misit. Capitur, nihil tale exspectans, Woldemarus II. cum filio, a Comite Schwerinensi, & in Germaniam abductus, post captivitatem trium annorum e carcere dimittitur, aere ingenti promisso. Crescentem Lubecensium potentiam frangere cupiens Woldemarus, praelio ab iis maritimo vincitur, & vix fuga elabitur. Promulgavit deinde legum Codicem Iutlandiae, qui commendatur laudibus aequitatis & sapientiae, & qui hodienum pro parte obtinet in Ducatu Slesvicensi.

Lib. IV. complectitur res a Danis gestas, inde a tempore Erici IV. usque ad aetatem Reginae Margarethae. Ericus IV. a tributo aratris imposito dictus Plog-Penning, insidiis fratris Abelis perit, & inter Sanctos refertur. Fratricida Abel, ex

prælio contra Eyderſtadienſes inferior diſcedens, occiditur in fuga. Fabula de Spectro eius ne hodienum quidem ex animis quorumdam evelli potuit. Chriſtophorus I. poſtquam Archiepiſcopum Lundinenſem, Erlandſen, cuſtodiæ tradiderat, veneno tollitur. Ericus V. cognomine Glipping, clava ferrea occiditur ab aliquot nobilibus. Vocatus eſt Glipping, quod oculis ſæpius connivere & nutare conſueviſſet. Chriſtophorus II. exauctoratur & in exilium pellitur. Redit, ſed preſſus a vicinis, preſſus a ſubditis, ægre Regnum tuetur. Interregnum ſeptem annorum poſt mortem eius. Inſtauravit regiam poteſtatem Waldemarus III. in eo præterea felix, quod filiam genuit, Margaretham, Semiramidem Septentrionis. Favore ſexus tamen Margarethæ primum prælatus eſt filius ipſius, Olaus, puer ſexennis, qui diem obiit anno ætatis decimo ſeptimo.

Lib. V. idemque ultimus, a Margaretha tendit ad Chriſtianum I. e Domo Oldenburgica. Daniam & Norvegiam tenebat Margaretha, quum bello cum Suecis implicaretur. Capitur in eo Albertus, qui paullo ante Margaretham, ancillam Monachorum, Reginam ſine caligis, appellaverat, eique cotem miſerat, qua forcipem & acus acueret. Mare tum Balticum infeſtabant Vitaliani, piratarum genus, dicti a Victualibus, ſeu annona, quam captis Germanis Holmiam advehere primum promiſerant. Unitur Suecia Daniæ & Norvegiæ, & ſucceſſor Margarethæ deſtinatur Ericus Pomeranus. Eam in rem confecta Unio Colmarienſis, cuius verba recenſentur pag. 369. ſeq. Moritur Margaretha 1412. in navi, reditum Flensburgo parans in Daniam. Erico ſæpe hæc tria inculcaſſe fertur: Suecia te nutriet, veſtimenta tibi dabit Norvegia, tuebitur te Dania. Poſt mortem Margarethæ peſſime rem gerit Ericus. Ducatum Slesvici cedere cogitur Comiti Holſatiæ. Subditorum opes tributis exhauſtæ. Deficiunt Sueci, ſibique Adminiſtratorem conſtituunt. Exauctoratur Ericus etiam a Danis, qui Chriſtophorum III. Bavarum ſibi Regem eligunt. Ericus in Gothlandiam inſulam fugit, ibique piraticam exercet per decennium. Tandem

Ru-

Rugenwaldiæ moritur in ſumma paupertate Anno 1459. ætatis ſeptuageſimo ſexto. Succeſſor eius Chriſtophorus primus ſedem Regiam, Hafniam, quæ antea Epiſcoporum Roſchildenſium fuerat, detulit.

Avidiſſime exſpectamus Tomum ſecundum venuſtiſſimi Operis, qui Hiſtoriam Daniæ recentiorem complectetur.

CHRISTEIS, HOC EST, ACTA APOSTOLORUM E lingua originali in Latinam translata, & carmine heroico expreſſa, notisque ſubiunctis illuſtrata a IOANNE IOACHIMO GOTTLOB AM-ENDE, S. S. Theol. Doct. Paſtore ac Superint. & Protoſynedrii Dreſdenſis Aſſeſſore.

Vitembergæ 1759. apud Io. Ioach. Ahlfeldium, Alph. 1. pl. 10. quatern.

Quod a prima pueritia complexus eſt, neque in ſenectute dimittit pulcherrimum poeſeos ſtudium Auctor ſumme venerabilis. Hic cum omnes, quæ ad humanitatem pertinent, litteras diligenter omni tempore coluit, & poeticam in primis artem ardentiſſimo amore amavit, atque dulci muſarum conſuetudine delectatus eſt, tum nunc quoque in earum hortulos interdum exſpatiari, animumque ex graviſſimarum rerum tractatione recreare atque reficere ſolet. Iam olim ex divini *Popii*, de homine, carminis verſione, vehementer doctis viris probata, quæ ſit ingenii elegantia, quam teretes aures, intelligensque iudicium, ſatis perſpectum eſt atque cognitum. Quare, quid de hoc, quem nunc in manibus habemus, libro, ſentiendum ſit, facile intelligitur; neque is noſtris laudibus magis, quam ſola commemoratione, lectoribus proponendus eſt.

Cum vero res eſt omnino ardua & difficilis librum in aliam linguam bene transferre, tum in hac verſione omnes difficultates illas multo maiores eſſe nemo ignorabit, qui vel de poetica iudicare potuerit, vel ipſe eiusmodi laborem tentaverit. Magnas interpreti modi & numeri moleſtias afferunt: multa

ſunt verba, quæ carminis leges non admittant, multa, quæ duriuſcula in carmine & aures offendant, alia quaſi lingua quadam loquuntur poetæ. In aliis denique libris interpretandis ferri poteſt, certe non magni refert, ſi, quæ exprimi nequeant, mutet aut omittat interpres, qui, *quae deſperat tractata niteſcere poſſe, relinquit.* Interpretationis autem librorum ſacrorum longe alia eſt ratio. Maior hic cautio, maior religio adhibenda eſt. Maioris omnia ſunt momenti, quam ut vel minimum mutandi omittendique poteſtas nobis concedi poſſit. Quanti vero laboris eſt, tot Hebraiſmos, certe Græciſmos, tot nomina urbium atque hominum, a latino carmine quæ plane abhorrere videantur, ita transferre in linguam latinam, ut & bene latine loquaris, & poetæ partes agas? Quas difficultates & moleſtias ſic vicit Vir S. Rev. ingenio atque induſtria, ut multas etiam virtutes adiungeret, quæ bonum poetam perficiunt. Dictio eſt pura atque latina, magna non in ſingulis modo verbis, ſed in toto quoque orationis habitu elegantia, diligens & felix veterum poetarum imitatio, mira denique ſuavitate concentus, quem numeroſa verborum in verſibus compoſitio gignit, aures & animum perfundit. Age vero, ut probemus iudicium noſtrum lectoribus, adſcribamus aliquot verſus, qui legentibus nobis arriſerunt præ reliquis. Sunt illi in Libr. I. c. 2. v. 134. ſeq.

Ecce! repente fragor ſuperis delatus ab oris
Exoritur, qualem validi vis incita venti
Secum ferre ſolet. Venti velut agmine facto,
Qua data porta ruunt, ac totam turbine tentant
Impleruntque domum, qua conſedere quieti.
Turbine mirifico flammae miſcentur & ignes,
Ignes linguarum ſimiles ſurſum atque deorſum
Nunc huc nunc illuc, illorum tempora circum
Diviſi volitant. Coit hinc atque inſidet ignes
Unoquoque ſuper capite, ipſas denique linguas
Oraque tota putes ſacris ardeſcere flammis.
Divino implentur confeſtim Numine. Sanctus
Spiritus intus agit cunctos, agitante caleſcunt

Intus

Intus & extra illo. Fundunt, mirabile! voces
In linguis variis varias, & Numine plenas.
Spiritus ipse operans & res & verba ministrat,
Quem penes omnis erat tum vis, tum forma loquendi.

Ut plena hæc! ut gravia! ut redolent diligentem veterum lectionem! Iam, ubi quæ cum Stephano acta sint, commemorantur (p. 55.), altius efferri Vir S. Rev. ardore quasi quodam accendi, & se ipsum videtur superare. Sed longior ille locus est, quam qui adscribi possit.

Neque tamen iis solum huius libri lectionem commendamus, qui poeticæ elegantiæ studiosi sint, sed illis quoque, qui se sacrarum litterarum studiis dederint, utilissimam fore arbitramur. *Sunt enim notæ subiectæ, quæ cum interpretationum rationes reddunt, tum magnam obscurioribus locis lucem affundunt.* Plurima quidem ex versione Syriaca illustrantur, cuius quantus sit usus, quanta dignitas, ex *Io. Dav. Michaelis*, viri doctissimi, *Curis* in illam versionem intelligi potest. Sic V. S. R. sequitur Syriacum interpretem, p. 3. dum *διὰ τȣ̃ πνεύματος ἁγίȣ* ad *ἐλέξατο* refert, p. 5. a Syro in eam sententiam se adductum esse fatetur, ut in hoc *λήψεθε δύναμιν ἐπελθόντος τȣ̃ ἁγίȣ πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς*, post *δύναμιν* distinctionem, ut aiunt, minorem poneret, p. 25. cum Syro verba *ἐπὶ τὸ αὐτὸ* novæ pericopæ initium esse tradit, & cum eodem p. 31. verba *ἀποκατάστασις πάντων* per *impletionem omnium temporum* interpretatur. Memorabile etiam est, quod p. 79. annotatur, Syrum & ibi & Matth. XIX. 12. verbum *εὐνȣ̃χος* per *fidelem* reddere. Deinde vero non pauca ex Philologia repetita in notis proponuntur, ut p. 3. de verbo *τεκμήριια*, p. 4. de particula *εἰ* pro *utrum* vel *an*, p. 8. de particula *ὅτι* pro *etsi*, quam significationem etiam Hebræorum כִּי habet. p. 12. docetur formulam *ἐν τῷ συμπληρȣ̃σθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς*, certum præscripti temporis spatium, quod non prorsus expletum, sed cuius ultimus dies advenerit, indicare, atque igitur Hebraismum sapere, qui in verbo מָלֵא sæpe occurrit. p. 35. verbum *ἰδιώτης*, p. 42. *ψεύδεσθαι*, p. 55. *ὄχλος*, p. 159. *σπερμολόγος* explicantur,

Deni-

Denique varia, quæ ad Theologiam pertinent, traduntur in notis, p. 13. exponitur de flammulis super Apostolorum capitibus visis, p. 22. docetur, formula βαπτισθήτω ἕκαστος ἐπί τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ confessionem indicari, quæ baptismum anteierit. p. 39. de bonorum communione inter primos Christianos instituta, p. 44. de umbra Petri, quam morbos tollere credebant, p. 54 de ordinatione sacerdotum precibus & imponendis manibus facta, varia afferuntur, eaque non iniucunda lectu. p. 125. vindicantur verba ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, & contra eos defenduntur, qui absolutum Dei decretum de salvandis damnandisque hominibus inde apparere tradunt; eaque *de situ auditorum & habitu ad Dei verbum cum fructu audiendum,* accipienda docetur. Sunt etiam multa alia, non contemnenda, quæ nos præterimus.

Cæterum V. S. R. versionem hanc Actorum Apostolorum in Libros IV. distinxit, huiusque divisionis fundamentum ex verbis Christi in Act. c.I. v. 8. repetiit. Nam cum ibi Christus Apostolos sibi ait testes fore *Hierosolymis, in omni Iudaea & Samaria, & usque ad extremum terrae,* primum de iis, quæ Hierosolymis, deinde quæ in Iudæa & Samaria, tum quæ inter Gentes, denique quæ Romæ, a Paulo maxime, acta sint, exponendi occasionem Auctor nactus est. Præfixa denique est præfatio, in qua V. S. R. & instituti rationem enarrat, & Musis atque Apollini hisce versibus valedicit.

Nunc, o dulce meum decus! o divina poesis!
Quae mihi fecisti gaudia mille, vale.
Non fert officium, non fert ipsa amplius aetas,
Antiquo ut tecum vivere more queam.
Gratus dum vivo tamen, (& meminisse iuvabit)
Gratus amicitias commemorabo tuas.
Immo dum veri studium, & cultura vigebit,
Dumque erit ingenuis artibus ullus honor:
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt,
Coelitibusque ipsis sacra, poesis, eris.

Quid si vero eadem illa poesis (dabit enim Viri S. Rev. humanitas nobis hanc veniam, ut, communis utilitatis causa, quæ

quæ ſentiamus eloquamur libere,) quid igitur, ſi poeſis hæc reſpondeat?

Ergo potes noſtris divelli amplexibus? ergo
Me fugere & noſtro certus es ire ſinu?
Non gelidos poſthac lucos, fontesque ſonantes,
Non virides montes grata nec antra petes?
Non hilares mecum choreas celebrare iuvabit,
Non vario doctum cingere flore caput?
Non Tua ſaxoſae referant ad ſidera valles
Carmina? non reſonet collis & omne nemus?
Immemor o noſtri! meritorum oblite meorum!
Quo Tibi cura mei, quo Tibi ceſſit amor?
Noſter per totam vitam quot gaudia fecit,
Quotque voluptates, ipſe fateris, amor!
Nunc me contemnes? nunc dulcia gaudia, noſtra
Munera ſordebunt deliciaeque Tibi?
Hoc de Te merui? noſtro hoc Tu reddis amori?
Tu grates meritis haſce referre potes?
Quod divina Tibi ſapientia detulit, illud,
Crede, mei cultum poſtulat officium.
O mea quis, quoties vilem abiectamque catervam
Adſpicio vatum, tum rubor ora ſubit!
Inſano ſtatuunt aras, & multa furori
Thura ferunt, noſtrum dedecorantque decus.
Inſpirare decet vates probitatis amorem,
Virtutisque decus concelebrare decet.
Quae mare, quae coelum, quae totum condidit orbem,
Extollant dextram laudibus usque ſuis.
Magnorum memorent inſignia facta virorum,
Claraque carminibus nomina ad aſtra ferant.
Namque intrant facile mentem & radicibus altis
Haerent, quae manibus cunque polita meis.
At Tu nonne eadem facis? o dulciſſime, nonne
Haecce Tuae partes officiumque Tuum?
Per Te olim Popius, muſarum dulcis alumnus,
Romano docuit carmine quid ſit homo?

Per Te quae comitum Christi sint fata, labores,
Quae sint doctrinae, musa latina canit.
Macte tui ingenii virtute, o docte poëta,
Et quam coepisti, perge tenere viam.
Nec Tibi ne vires animi, ne forte vigorem
Eripiat priscum cana senecta, time.
Arridens hilari nascenti fronte, canorus
Hic dixi vates hic mihi charus erit.
Hic canet, & cantu cygnos imitabitur, usque
Ad mortem & moriens carmina blanda canens.
Tunc rosa, tunc violae, viridans tunc laurus obumbret
Et tumulum decorent plurima serta Tuum.

COLUMNA THEODOSIANA, QUAM VULGO HIstoriatam vocant, ab Arcadio Imperatore Constantinopoli erecta in honorem Imperatoris Theodosii iunioris, a GENTILE BELLINO delineata, nunc primum aere sculpta, & in XVIII. tabulas distributa.

Venetiis, fol. oblongo, plag. 2. & ½. fig. æn. XVIII.

Quam *Claudius Franciscus Menetreius*, S. I. vir doctissimus, atque omnis antiquitatis peritissimus, olim Columnæ istius descriptionem dedit, eam hoc loco integram exhibebimus, quod in hac Editione Veneta, (quam dubitamus in multorum manus venturam,) tabulis æneis præmittitur, estque ita comparata, ut neque doctiorem monumenti incomparabilis interpretem, neque elegantiorem super ea historiæ medii ævi particula, quam columna exhibet, iudicem, quisquam desideret. Ita autem Menetreius.

Qui Urbem Constantinopolitanam descripserunt; quique eius historiam literis mandarunt, adeo varia de hac Columna historico-anaglyptica loquuti, & tam dissimiles imagines reliquerunt, ut quæ demum ea fuerit, difficillimum sit coniicere, & certo statuere, qua de caussa posita? & quisnam Impera-

perator construi iusserit? tribuentibus id aliis Theodosio Magno; aliis Arcadio, & Honorio, filiis; quibusdam etiam Theodosio iuniori.

Chronica Alexandrina testantur, prioris iussu positam in Foro, quod extrui mandaverat; eamque anno XV. Imperii, cum esset Consul cum Abundantio, solemniter ipsius nomine consecratam: eundem praeterea anno posteriori suam ipsius Statuam ibidem collocari voluisse in Columna marmorea, cava intus, & ducta cochlea ad fastigium usque, in quo posita erat statua: hancque Columnam exterius exornatam victoriis, quas Imperator de Scythis, & aliis barbaris nationibus victis reportarat. Quod & Cedrenus confirmat: *Tauri statuam posuit magnus Theodosius, suas contra Scythas, & barbaros continentem pugnas, & victorias; habet in his viam sursum ferentem*, pag. 323.

Vetus quaedam descriptio Constantinopolitanae urbis, statuit Columnam inter septimam & octavam regionem, quae vocabatur regio Taurina, aut Tauri, cuius Palatium in ea regione erat. Forum Theodosii ab una ad alteram regionum producebatur; hinc fit, ut Cedrenus Tauri statuam nominet. Sapiens Lambecius, suis in Codinum notis de origine Byzantii, illum auctorem de hac Columna loquutum credit, cum Tauri Forum describens dicit: ὁ μέγας κίων ὁ χρῦφος, *Columnam Cochlidem Theodosii in Tauro sitam, hic intelligendam esse censeo, quae ad summitatem usque intra se pervia erat, & circum circa figuris sculptis exornata.*

Quidam Historici dicunt, hanc Theodosii Magni Statuam fuisse equestrem, argenteam; & terraemotu duabus testudinibus disiectis concidisse. Codinus fultam dicit duobus fornicibus, aut marmoreis arcubus, in quibus erant imagines Theodosii filiorum, Arcadii & Honorii, una in dextera, altera in leva parte Columnae.

Du-Cangius, in sua Constantinopoli Christiana, nobis reliquit figuram Columnae historico-anaglypticae, quam putat esse Theodosii Magni; eamque sibi communicatam dicit a R. P. Molinetto, Canonico Regulari Abbatiae S. Genovefae:

 illum

illum vero desumpsisse ex sua curiosa Bibliotheca, cui praeerat, quamque exornarat cellula alia, copiose referta praeclaris monumentis, quorum descriptio cum figuris iam evulgata. Equidem patet, eam figuram cum huiusce imaginibus nullam relationem habere; praeterquam quod temporibus Theodosii Magni non videntur incessisse viri induti vestibus, quibus conspiciuntur in Columna a Du Cangio relata.

Sponius, in descriptione itineris in Graeciam, & alia Orientis loca, de hac Columna loquitur his verbis: Columna, quae Constantinopoli media urbe est, tota historico-anaglyptica, erecta fuit honori Imperatorum, Arcadii & Honorii, quorum repraesentationis notae in basis latere inspiciuntur. Victoriae duae eorum capitibus imponunt coronam, iique magno Senatorum numero stipantur. Infra eos autem aliae duae Victoriae coronatas pinnis feminas pertrahunt, totidem imagines Civitatum, quas duorum Principum exercitus imperio subiecerant. Columna tota est marmorea, & eius generis, ac ea, quae Traiani Romae. Seulptura quidem non ita elegans; quippe eo saeculo, quo artes maxima ex parte perfectionem amiserant. Nihilominus est satis concinna: & aeque demiratus sum, quod alii prorsus despicerent, alii Traianae praeferrent. Quod ad altitudinem, illam superat; nam secundum Gyllii mensuram, haec 147; e contra vero Traiana tantum 123. pedes habet. Haec Columna, de qua loquor, cochleam habet interius; verum nunquam a Turcis obtinere potui, ut ascenderem: aut quod religioni ducant illuc admittere Christianos; aut quod gradus sint diffracti. Figurae basis, & ad imum Columnae, male vexatae, potius Turcarum superstitione; qui vel neque eas pati possunt, quam sui vetustate.

Grelotius, qui publici iuris fecit anno 1680. Relationem novam itineris Constantinopolitani, undique repletam areis per se demensis ibidem loci; & figuris cuiusque rei ea in urbe notatu dignae, quam duobus aut tribus annis ante Regi obtulerat, aliquanto dissimilem Columnae Du-Cangii & Sponii descriptionem huius emisit. Is eam collocat prope qua-

quadratam turrim, quæ in mari eſt, ſpatio pedum viginti procul ab urbis moenibus, ubi olim triremium portus, in quo Imperatores, Theodoſius, Arcadius, eorumque ſucceſſores, diu remiges detinuerant. Superius, hic inquit, & in portus conſpectu, olim Forum magnum habebatur, in quo media celebris Columna, quæ adhuc ſtare cernitur: verum hodie, addit, Forum oppletur domibus: earum etiam aliquæ in ſtylobaten Columnæ innituntur.

Marmorea hæc eſt, quaqua verſus circumdata figuris perpulchre inciſis, quæ expeditionem Arcadii deſignant; verum non omnes ea artificis manu elaboratæ, atque illæ in Columna Traiana Romæ. Altior tamen multo eſt, æque cava, cum cochlea, per *quam ad ſummum usque facile aſcendi poteſt. Sed id prope impoſſibile in* præſens obtentu eſt. Rationem addit, quam Sponius ignorarat, aſſerens, Viatorem, quem nominare renuit, feliciorem, quam ſapientiorem, ante aliquot annos aſcendendi illuc libertatem obtinuiſſe; ſed cum ſupre eſſet, ita imprudentem fuiſſe, ut ſe palam oſtenderet, contra datum monitum; nempe caveret, ne quis animadverteret: atque maiora aggreſſum ibidem ſeſe detinuiſſe, ſuum deſcribendo nomen in vertice Columnæ; & plura alia ſigna edidiſſe, appenſo linteo ad extremitatem arundinis, quam deſerebat. Qui regionem illam pertranſibant, quique domicilium prope habebant, magnopere omnes mirari, quod contra conſuetudinem quis hominum Columnam aſcendiſſet; tum vero maxime, cum animadverterent, eum ex Gallis eſſe, qui pileum in capite geſtaret: momento temporis vicus repletus multitudine, & regio tota commoveri. Alii turmatim accurrere, curioſitate impulſi, ut viderent novam hominis ſpeciem, exiſtimantes illius animam eſſe, qui Columnam extolli iuſſerat, nunc vero iam occupatum a ſua ipſius ſtatua locum repetitum rediret: alii vero, perciti zelotypia, quam excitare poterat vel ſola cogitatio, eorum mulieres ſpectatas fuiſſe a Gallo Chriſti ſectatore, cito e domibus erumpere, hominem inſpecturi Columnam ſcandere auſum: omnes extemplo credere, conſulto id feciſſe, ut inde facilius mulierum conſeptum

introſpiceret, atque ſibi amabiliorem deſignaret. Itaque quisque, variis laceſſitus motibus, quos animi affectus excibat, ad Columnam accurrit, obſedit domum, quam Gallus intrarat; & cum citiſſime deſcendere iuſſiſſent, pugnis & calcibus adducunt ad domum Sub-Bachæ, aut Præfecti regionis, ut illius curioſitatem ulciſceretur. Iam parari cippus, vulgo *Falaca*, & fuſtes; atque haud dubium, quin miſer Gallus ſub planta pedis ictus ad quinquaginta pertuliſſet, niſi Gallorum Legatus huiuſce rei ſtatim certior factus, quam citiſſime fieri poſſet miſiſſet interpretem cum munere, ut eius nomine Sub-Bachæ ſupplicaret, ne ultra procederet: qui Gallum in Columnam intromiſiſſet, cum maiori culpa obnoxium, quam qui advena, quique nec noverat Turcarum mores: inſuper animadverti debere, quod cum neque ille prorſus ſanæ mentis homo eſſet, dignus videbatur, cui & Legati, & delati muneris cauſſa, remitteretur culpa, ad quam ſola amentia adegerat: cæterum, ſi dandum exemplum, potius in Columnæ oſtiarium, quam in infelicem alienigenam edendum. Revera immunis verberibus fuit Gallus; ſicque retributum munus: Columnæ vero oſtiarius pro eo mulctatus. E mari ſatis conſpicitur hæc Columna Honorii & Arcadii; verum quod ad eorum triremium portum, qui ex adverſo litoris erat, haud in præſentia ſignum, aliquando extitiſſe.

Harum Relationum nulla ad eum dignoſcendum quidquam ſuppeditat, qui iuſſerit Columnam erigi; quamque expeditionem illa repræſentare poſſet; nam inter Theodoſium Magnum, Arcadium, Honorium, & Theodoſium iuniorem, partiuntur ſententiæ.

Cum ea omnia perpenderimus, quæ veteres auctores ſcripſere, præſertim Græci, ad huius Columnæ erectionem quam proxime accedentes, ad eos conciliandos dicendum videtur, eam, ni elaborata ſit tempore Imperatoris Theodoſii Magni, cuius victorias, ex Scythis & aliis barbaris nationibus reportatas deſignat, opus fuiſſe Theodoſii Iunioris eiusdem fratris filii, qui in baſi repræſentavit victorias Arcadii, patris ſui, & patrui Honorii, ut horum trium Imperatorum, qui eum præceſſerant, memoriam conſecraret. Plu-

Plures iam Conſtantinopoli habebantur Columnæ: nam poſtquam Conſtantinus vetus Byzantium in novam Romam redegit, deligens, ut eſſet imperii ſedes, non ſolum eam Romæ ſpoliis ditavit, verum maxima ædificia extruxit; & plerique Imperatorum, qui eidem ſucceſſere, certatim conati illam magnificentiſſimam efficere, ut nihil cederet terrarum dominæ, quam Reſpublica, Cæſareſque, ad tantam nominis celebritatem tot publicis ornamentis evexerant. Quod hiſtoricorum quemdam ex ea ad dicendum impulit, non oculos, ubi conſiſterent, invenire, tot mirabilibus perculſos; & neque mentem inter ea prodigia diſtractam noſſe, cui primas dare: cum omnia æque in admirationem raperent, & ſingula ſingulis ſplendore & magnificentia anteirent.

Quoniam inter ea monumenta, *Traiani & Antonini* Columnæ non ultimo loco erant, ſtatutum Orientis Imperatoribus, ut urbs imperii princeps huiusmodi ornamentis diſtingueretur. Itaque Conſtantinopoli non ſolum viſebantur Circi & Theatra, Thermæ & Porticus, Coloſſi, Obeliſci, Amphitheatra, Palatia, Viridaria, Fontes; verum & plures Columnas erigendas iuſſerunt, quarum dignior notatu ea Porphyrii, quam ſupra poſita erat Statua Conſtantini. Hæc cum decidiſſet, Imperator Alexius Comnenus maximam crucem ibi poni curavit. Cernebantur aliæ Columnæ in Hippodromi Foro, victricibus erutæ factionibus in curſu equorum, & curruum, atque aliis exercitationibus & certaminibus Circi.

Illud etiam dici poſſet, Theodoſios Imperatores, qui ſeſe Traiano ortos vocabant, quique ſaltem ex una eademque Hiſpaniæ civitate originem ducebant, voluiſſe ſibi erigere monumentum ei ſimile, quod Romæ poſitum Traiano, atque adeo Columnam hiſtorico-anaglypticam, ac ille, perficere.

Gottofredus Villharduinus, qui bello ſubacti Byzantii nobis hiſtoriam reliquit, ad annum 1207. loquitur de hac Columna hiſt. anaglyptica, oblata occaſione Alexii Ducis cognomento Murſuphli, deiecti præcipitis ab altitudine Columnæ, quod mortem intuliſſet Alexio Imperatori, quem ſacram militiam

pro-

professi in regnum reduxerant. *A ce fut accordé li Conseil* (inquit auctor vetustis suæ linguæ vocibus) *que il avoit une Columne en Constantinople emmi la Ville qui ere une des plus haltes & des miels ouvrées de marbre qui onques fut veue d'oil, & en qui le feist mener & lo feist saillir aval, voyant tote la gent que si halte justise devoit bientot li mong veoir. Ensi fu mené l' Empereor Morchuflex & fu mené sus, & tot li peuples de la cite accorrut por veoir la merveille. Lor fu boté a val, & chut de si halt, que quand il vint à terre que il fu tot esmiez; or oyez une grant merveille, que en celle Columne dont il chai à val, avoit imaiges de maintes manieres ouvrées el marbre; & entre celes imaiges, li en avoit une qui ere laborée en forme d' Empereor, & cele si chait outre val; car de longtemps ere profeitrieié qui auroit un Empereor en Constantinople qui devoit estre gitez à val cele Columne, & ensi fu cele semblance & cele Propheicie averée.*

Omnes hæ relationes descriptionesque nihil satis diligentiæ habent, ut intelligamus, ecquid ea Columna hist. anaglyptica designetur; mihique persuadeo, non alia de caussa tam varie auctores loquutos, nisi quod alii alteram Columnam hist. anaglypticam descripserint; alteram vero alii: duas enim in veteri Byzantii descriptione invenio; alteram in regione septima; alteram autem in regione duodecima. En septimæ regionis descriptionem, quæ hist. anaglypticæ Columnæ Theodosii mentionem facit: *Regio septima. In comparationem sextae planior, quamvis & ipsa circa lateris sui extremitatem habeatur in mare declivior. Haec a parte dextra Columnae Constantini usque ad Forum Theodosii continuis extensa porticibus, & de latere aliis quoque pari ratione porrectis, usque ad mare velut se ipsam inclinat, & ita deducitur. Habet autem in se Ecclesias tres, hoc est Irenem, Anastasiam, & S. Pauli. Columnam Theodosii intrinsecus, usque ad summitatem gradibus perviam. Equites magnos duos, partem eiusdem Fori.*

Vides igitur Columnam Theodosii in septima regione distincte locatam, cum cochlea interius, sit, ut ad fastigium usque

que perveniatur. Huic duæ ſtatuæ equeſtres comitantur; atque eæ videntur eſſe, quas Codinus Arcadii & Honorii fuiſſe dicit, duobus fornicibus, aut arcubus impoſitas, earum alteram in dextera, alteram vero in ſiniſtra parte Columnæ, ut in Tabula videre eſt, portus Theodoſiaci Fori, eiusdemque Fori ſitus a latere maris.

En vero deſcriptionem regionis duodecimæ, in qua Columnam alteram invenio, ut priorem, interius cavam, cum cochlea ad faſtigium aſcenſuris: *Regio duodecima. Porta a civitate petentibus in longum plana omnis conſiſtit, ſed latere ſiniſtro mollioribus clivis deducta maris confinio terminatur, quam moenium ſublimior decorat ornatus. Continet in ſe portam auream, Porticus Troadenſes, Forum Theodoſiacum, Columnam itidem intra ſe gradibus perviam, Monetam, Portam Theodoſiacam, &c.*

Hæ Columnæ gradibus ductis in morem ſpiræ inſpiciuntur in quadam Byzantii Tabula, atque eadem prorſus, quæ anno 1422. erat, antequam urbs Turcarum imperio ſubiiceretur. Eius figura ad huius explicationis calcem conſpici poterit.

Monumentorum huiuſce urbis publicorum enumeratio veteris deſcriptionis tempore facta, eidem quinque Palatia attribuit, Templa bis ſeptem, ſex divinas domos imperatricum, familias tres nobiliſſimas, octo Balnea, aut Thermas, duas Baſilicas, quatuor Fora maxima, aut mercatus, duo Senatus, quinque Horrea publica, duo Theatra, quatuor Portus, Circum unum, quatuor Ciſternas, quatuor Aquæductus, duo & viceſimos vicos ultra trecenos, quatuor millia & trecenas octoginta octo domos, Porticus duo & quinquaginta. Apponit deinde Columnam Porphyrii, & duas Columnas Cochlides: *Columnam purpuream, Columnas intra ſe pervias duas.*

In altera Columna veteris Tabulæ Conſtantinopolitanæ, iuxta Villharduini hiſtoriam, cernebatur Murſuphlus capite demiſſo.

Verum nunc exponendum videtur, unde prodierint figuræ inſculptæ tabulis bis octo, quas Vallettus Deſignator, &

Sculptor Regis ex Regia Academia Picturæ & Sculpturæ, incidendas commisit filio, postquam Roma rediisset, quo se contulerat, ut veteres consectatus, delineandi & sculpendi arte perficeretur. Vallettus Pater delineatas vidit huius Columnæ figuras in Museo Accarti Parisiensis: is enim Museum habebat variis refertum antiquitatibus, quæ illuc pertrahebant quotquot res eximias videndi studium incesserat. Vallettus tanta diligentia elaboratas figuras invenit, ut sibi homines devincturum existimarit, si lineamenta communicaret. Accarto preces admovit; & cum sumendi exemplum data facultas, rogavit consanguineum Paillettum, ex Pictoribus ordinariis Regis, & Regiæ Academiæ Professorem, cuius fuerat Rector, ut figuras delinearet, atque in minorem formam redigeret; quoniam priora lineamenta duo & quinquaginta extensionis pedes habebant; & illud iis incommodum videbatur, qui typis, & librorum forma divulgare volunt. Hoc Paillettum impulit, ut eam extensionem reduceret ad duo & triginta pedes, quos Vallettus cælandi facilius caussa in sexdecim Tabulas divisit. Cum vero scire voluisset, quanam ratione habita lineamenta, intellexit, Venetum Legatum ad Magnum Turcarum Imperatorem, tempore Muhammedis II, pulcherrimas pictas Tabulas secum attulisse, ut sibi Palatium Constantinopoli exornaret: mira res Turcis, qui nullas picturas admittunt. Muhammedes II. factus certior, & quoniam curiosus Princeps erat, Legato significavit, se teneri desiderio inspiciendi picturas. Legatus eas misit, præsertim vero virorum imagines, quibus Princeps ita in admirationem raptus, ut nullo modo sese continere potuerit, quin opifici laudem tribueret, atque ad se adduci postularet. Is erat Iohannes Bellinus, qui tunc temporis divi Marci Palatio depingendo occupatus detinebatur. Bailus, (hoc enim nomine Reipublicæ Legati ad Magnum Turcarum Imperatorem vocantur,) scripsit ad Senatum, cui Muhammedis petitio negotium facessit, quod relinquere imperfectum nollet opus Iohannis Bellini, nimium iam provectæ ætatis, ut maris iter institueret, quin maximis incommodis, atque etiam moriendi periculo

culo in itinere esset obnoxius. Hic fratrem, cognomento Gentilem, habebat, qui in eius arte versabatur, neque ita ingravescente ætate: decretum, facilius eum posse iter aggredi, & satis præterea idoneum esse, qui cupienti videre, quomodo imagines pingerentur, satisfaceret Muhammedi.

Gentilis Bellinus Venetiis profectus, & aliquot pictas Tabulas secum attulit. Bailus ad Muhammedem deduxit, qui petiit, an is seipsum pingere posset. Cumque Gentilis fieri posse respondisset, statim se pingendo incubuit, magno speculo usus, atque sui adeo similem effecit, & vivo tenus expressum, & animatum, ut cum Muhammedes vidisset, fascinum intercedere crediderit, Gentilique aliquid divini inesse; & nisi aulicorum, *subiectarumque gentium querimonias timuisset, si vetitas* lege pingi res vellet, ut sibi Palatium picturis exornaret, Gentilem detinuisset. Cum testatus tandem esset, se maximam ex eo voluptatem percepisse, atque eius studium commendasset, dixit, quidquid vellet, posceret. Gentilis, qui & permodestus, satis obsecrandum ratus, si Reipublicæ significaret, suam Celsitudinem sibi complacuisse in pictore, quem illa miserat, atque Senatoribus commendaret. Muhammedes ei recepit; & cum equitem creasset, torque, pondo duo supra centum & quinquaginta aureorum, pluribusque aliis muneribus donavit.

Quo tempore Gentilis moratus Constantinopoli, inter antiquitates, quas perlustrarat oculis, notavit Columnam, quæ sibi cura dignior visa, designandæque facultatem facile obtinuit; id quod maxima diligentia & emendatione fecit, estque exemplum Gentilis manibus sumptum, quod in Museo Accarti extabat, nunc vero in Pictorum atque Sculptorum Academia, postquam Vallettus Accarto ostenderat, id opus asservari dignum; neque id fieri melius posse, quam si per eos, qui pretium agnoscerent. Probe intellexit Accartus propositionem Valletti, & testamento cavit, ut remitteretur opus ad Pictorum Academiam; quod & factum diligentia Bucherii, ex maioribus Sorbonicæ domus doctoribus, quem executorem testamentarium Accartus nominarat. Vallettus, qui

consilium indiderat, a Bucherio recepit opus, Paillettumque rogavit, ut munus, munerisque largitorem, offerret Academiæ, quæ maxima grati animi testificatione, beneficio utique debita, excepit. Cautum, hæc lineamenta glutine in telam extenderentur, ut servari possent; feralesque precationes fierent ad animæ requietem ei impetrandam, qui munus reliquerat.

Interim Vallettus, ut filium delineandi & sculpendi arte perficeret, eamdem columnam insculpendi auctor ei fuit; quod annos quatuor expletos occupatum tenuit. Porro ad explicationem figurarum deveniamus, atque eorum, quæ repræsentant; quatenus consentaneas rationi coniecturas subministrare historia poterit.

Facile in primis visu est, non omnes repræsentatas Columna nunc figuras haberi; aut quod Gentilis Bellinus nonnisi in eas institerit, quas suo utiliores studio invenerat; aut quod aliqua ducta lineamenta fuerint distracta, atque amissa, ut sæpius fieri solet Pictoribus vita defunctis, cum veneunt eorum opera, quodque maxima cura congesserunt: iis rebus ad quorumdam heredum manus fere pervenientibus, qui neque pretium agnoscunt, neque quid sit futurum curant, dummodo numeratam pecuniam habeant.

Quod me ad illud impellit, ut non integrum opus esse credam, in caussa est, quod aliquibus locis interruptus ordo videatur, & frusta aliquot, ut apparet, diruta vetustate: præterquam quod, cum Theodosii insignes pietate Principes fuerint, tamen nullum signum Religionis Christianæ, quam profitebantur, in hoc opere discerni potest. Insuper cum hæc Columna altior sit, quam quæ Traiani, ex qua 105. Tabulæ desumptæ, vel nimium exornatæ figuris; ex hac nisi sexdecim habentur, figuris itidem maioribus, quam quæ in Columna Traiana, insculpta primum Tempestæ manu, deinde Petri Santi, qui multo etiam breviores, ac Tempesta, effecit. Hæ valde ad vivum expressæ, atque magnopere emendatæ videntur, tantaque sui significatione, ut inter se mutuo colloqui diceres. Inspiciuntur item in Columna Traiana fenestræ, aut

aut lumina, quæ intus eam ſplendidam reddebant: hæc quoque alas habere debuit, verum Bellinus neglexerat; cum, non ut ea erat, repræſentandi voluntatem habuiſſet, ſed id tantum ſumere ſtatuiſſet, quod ad ſuum artis ſtudium commodius videret. Hoc vero Pictoribus, Sculptoribus, aurificibus, atque iis omnibus, qui delineandi ſtudio detinentur, maximo adiumento eſſe poteſt.

Poſt huiusmodi animadverſiones in genere, deveniamus nunc ad hiſtoricas, iis inſervientes, qui antiquitates conſectantur. Tabula decimaquinta incluſum totum opus videtur. Imaginem aſpicies manu tenentem baſim Columnæ, quam Imperatori offert. Eum credo Cyrum Conſtantinum, Præfectum, aut rectorem urbis, *qui muros ab Antemio poſitos, deinde terræ motu disiectos, reparari iuſſit.* Ad eorum inſtaurationem adhibuit factiones Cyaneorum, & Praſinorum, qui tanta diligentia uſi, ut ſexaginta diebus refecti muri fuerint; orſa factionum altera ab aurea Porta, altera a Porta nemoroſi Circi ad Portam usque Andrianopolis, quæ aliis Porta Polyandri. Itaque, quos viros cum Cyro Conſtantino tres repræſentat, credo fuiſſe Magdalam Architectum, caput factionis Cyaneorum, & Charſiam factionis Praſinorum, artifices operis; quo perfecto navaſſe operam Columnæ hiſtorico-anaglypticæ, ſi Theodoſii iunioris opus ſit. Nam illa, cuius figuram retulit Du-Cangius, quamque Guntherus deſcripſit, videtur eſſe ea, ex qua præceps deiectus Murſuphlus, huius diſſimilis; cum Guntherus notarit navium figuras, ſcalas, atque obſidionem civitatis, quæ minime in hac conſpiciuntur.

Quinque faſtigia triangularia repræſentant Byzantii triumphantis Civitatem, tropæa, & caritatem, qua victos barbaros proſequebatur.

Quod mirum videri poſſit, illud eſt, quod Traiani & Antonini Columnæ in eorum numiſmatibus repræſententur; nullumque huius veſtigium in numiſmatibus duorum Theodoſiorum appareat, & neque in iis, quæ Arcadii; quodque Theodoſiaci panegyrici auctor nullam fecerit mentionem.

Explicatio figurarum, quas Columna exhibet, in quaque Tabula invenietur; ut earum figurarum aſpectus faciliorem intelligentiam reddat. Peregrinis eruditionibus eas exornare haud fuit in animo; neque Græcorum & Latinorum contextubus, qui in antiquitate affatim verſatis ſunt inutiles; iisque impedimentum afferrent, qui figuris uti nolunt, niſi ut delineandi arte perficiantur.

1. Hoc ædificium repræſentat Thermas, aut Balnea, quæ Imperator Arcadius, Theodoſii Iunioris Pater, extrui mandaverat, quæque Cedrenus, Comes Marcellinus, aliique auctores, qui Urbem Conſtantinopolitanam deſcripſerunt, in prima huiuſce urbis regione collocarunt prope Portam Orientalem. Theodoſius Iunior, qui ſtatuerat, hanc Columnam fore monumentum maieſtatis domus ſuæ, in ea repræſentari curavit publica geſta Patris, Avi, Patrui, coniugisque. Locus hic exornatus pluribus antiquitatis Statuis, ex Templorum exculptis ruderibus, quæ veteres idolorum cultores poſuerant; haud perferentes Chriſtiani Imperatores, ut hæc perfecta, & quantivis pretii opera diſperderentur; verum id ſibi curæ datum, ut in profanis ædificiis ornamento urbis inſervirent, quemadmodum hodie locantur in viridariis, aut fontium labris, atque Palatiorum pinacothecis. Sculptores noſtri ad ſumenda exempla adhibentur, quin hoc idololatriæ vitio aliquid vertat, aut iis, qui ea ſumunt; aut iis, qui ad domorum ſuarum ornatum ſumenda conſtituunt.

2. Milites Prætoriani, aut excubitores Imperatorum.

3. Scythæ, ſive Gothi, iumentorum ſarcinariorum pro exercitu ductores.

4. Balnea, a Conſtantino Magno inchoata, perfectaque a Conſtantio, eius filio & ſucceſſore; ex quo appellatæ Thermæ Conſtantianæ, iuxta Chronica Alexandrina, quæ docent, Amantio & Albino Coſſ. inchoatas menſe Aprili, licet Euſebius *lib. 4.* atque etiam Themiſtius, Conſtantino Magno tribuere videantur. Nihilo tamen minus eæ non perfectæ, niſi ſub Theodoſio iuniore; quod in cauſa fuit, ut appellari coeperint Thermæ Theodoſiacæ: & hæc eſt ratio, cur Imperator

rator eas in Columna repræſentari iuſſerit. Anonymus, qui Byzantinæ urbis rariora quæque congeſſit, illud etiam notavit, in iisdem Thermis Perſei atque Andromedæ conſpici ſtatuas, quas Conſtantius Antiochia deportarat, ut hæ, quemadmodum plures aliæ, Balneis ornamento eſſent.

5. Sacerdotiſſa Dianæ, quam Scythæ venationi dediti colebant, ducit cervum, ſive damam, eidem deæ ſacram.

6. Mercatus magnus, ſive Forum Theodoſianum porticibus exornatum. Græci appellabant Forum medium, ΜΕΣΗΝ, quod in medio magnæ urbis ſitum eſſet.

Hoc ædificium patens eſt milliarium aureum, Romano diſſimile; quod illud nil aliud eſſet, niſi ſimplex Columna, unde ſumebantur *diſtantiæ agrorum, qui ſubiecti Romanorum imperio*; hoc vero magna patens porticus, intus exornata picturis, & quamplurimis ſtatuis. *Porticum abſidatam* vocat Petrus Victorius. Conſtantini, atque Helenæ matris ſtatuæ illic poſitæ; itemque ſtatuæ equeſtres Traiani, & Theodoſii iunioris, qui ſemper id anxie conſectatus eſt, ut oſtenderet, ſe ex eo Imperatore ortum. Repræſentabatur Theodoſius manu tenens globum, in quo Victoriæ imago, quæ eidem Coronam offerebat. Die dedicationis ſtatuæ, diſtribui populo iuſſit congiarium.

7. Currus Scytharum Principum cum uxoribus, (ii nunc minores Tartari vocantur,) qui captivi ducuntur Conſtantinopolim. Hic currus a bobus vehitur, illorum populorum more.

8. Miles ex caſtris amicum quemdam militem urbis præſidiarium offendens amplectitur.

9. Optimates Scythæ, & Gothi, qui cum ſeſe Romanis dedidiſſent, ab iisdem varia belli officia ſunt conſecuti, honoribusque & maximis muneribus aucti. *Syneſius* in Panegyrico, quem dixit Arcadio Theodoſii Magni filio, ait: *Scythae nuper non venerunt arma inferentes, ſed preces porrigentes, cum ex ſuis ſedibus pulſi eſſent. Cum autem humanitatem Romanorum, non arma experti eſſent, inſolentia evecti beneficium corruperunt, quo nomine Theodoſio Patri ſuo adverſus*

ipſos

ipsos armato cum poenas dedissent, iterum ad misericordiam eius confugientes, supplices una cum uxoribus suis ad pedes eius procubuerunt: ille vero supplices excitavit, belli socios adscivit, civitate donavit, honores omnes communicavit, & partem agri Romani attribuit.

Hi optimates, licet Romanorum more induti, tamen armis superimpositam habent longam lacernam ex pellibus caprarum, aliorumque animalium, iuxta consuetudinem suæ regionis, stantque nudo capite, quamvis armati, sic enim communiter incedebant.

10. Illos comitari inspiciuntur plures ex populo, mulieresque, quos Theodosius civitate donaverat, iisque agri partem attribuerat in terris Imperii.

Hæc arborum series designare videtur genus quoddam ambulacri, extenti in modum aggeris, ex quo mare conspicitur. Græci appellabant *Phylopatium.* Procopius descripsit, veluti locum situ amoenissimum.

11. *Pacatus* in Panegyrico, quem coram Theodosio pronuntiavit ad huius Imperatoris laudem, dicit, postquam in suam servitutem recepisset Gothos, in milites adscivisse eos, qui arma ferre possent, reliquos vero ad colenda arva amandasse: *Dicamne receptos ad servitium Gothos, castris tuis militem, terris sufficere cultorem?* Hic inspiciuntur, qui ad cultum agrorum sunt destinati, ex bobus, qui in antiquitatis numismatibus sunt communia signa originis Coloniarum.

12. Senes, atque inter eos primariæ mulieres, curribus a bobus tractis vehuntur. Theodosius Magnus devicit Scythas, qui in Thraciam profugerant, Gothosque; idque Modaris virtute, regio sanguine orti, qui eorum maximam cædem fecit, cum imparatos adortus esset, captivasque duxit mulieres, & earum liberos, plaustrorum quatuor millibus captis. *Hos perdendi, Theodosio talis demum oblata & occasio erat apud eum, cum Modares, regio apud Scythas sanguine ortus, sed propter fidelem navatam Romanis operam, imperio ab eis militari ornatus. Hic cum imprudentibus Gothis magnam militum manum in colle quodam haberet, atque hostes in castris temulentos,*

lentos ac prope securos iacere per exploratores didicisset, ex improviso cum suis descendit, atque imparatos adortus, plerosque aut vulneribus, aut morte affecit. Viris autem deletis, in mulieres & pueros impetus factus, plaustrorum quatuor millia capta.

13. Equus Principis Scytharum ducitur in triumpho a militibus. Pedibus Princeps subsequitur sine armis, casside sola tectus. Neque ensem, neque missile telum habet, ut Princeps victus, qui victoribus militibus arma tradidit.

Principis Scytharum uxor, & liberi, curru ducuntur a bobus vecto; duoque senes, aulæ atque concilii primores.

14. Famuli Principis Scytharum, eiusdemque coniugis ancillæ.

15. Elephas Principis Scytharum, qui hoc animantium genere utebatur in maximis solemnitatibus, quemadmodum ii equos in militares expeditiones adhibebant. Elephas ducitur a servo, omnibus ornamentis spoliatus. Ex eo constat, bello captum.

16. Primores duces militiæ Imperatorum, in quorum triumphis partem habebant, quod strenue præliati fuerint, atque hostes devicerint.

17. Quod in hac Columnæ historico-anaglypticæ parte repræsentatur, quodque diffractum atque labefactatum, satis possunt ostendere, ibi deesse spatium magnum figurarum huiusce Columnæ.

18. Equi hostium capti, & curæ traditi proletariis. His præest Scytha, quorum plurimis gratificari voluit Imperator, iisdem servandos tradens proletarios, atque armentorum greges.

Hoc fragmentum a reliquo triumphali progressu seiunctum esse videtur: & in iis omnibus auctoribus, qui Constantinopolim descripserunt, nullus alius inspicitur adeo rusticanus locus, quam hic, nemus repræsentans, atque palustre solum, ubi pascuntur & bibunt equi.

19. Idola, sive barbarorum numina, camelis insidentia. Hæc idola trunci arborum erant: non figuram hominum, nisi caput habebant, reliquum talari veste ornatum, in quo repræsentabatur genus quoddam repaguli, aut portæ in castris;

oſtendentes, ſe Deos tutelares eſſe exercituum eorum, atque aſylum ſacrum, veluti antiquitus in Romanorum caſtris erant Aquilæ.

20. Sacerdotes idolorum.

21. Ex his figuris haud certo coniici poteſt, quosnam Imperatores deſignent; cum non ſatis iuſte referantur ad numiſmata Theodoſii Magni, Arcadii, Honorii, & Theodoſii iunioris. Equidem difficile propter altitudinem Columnæ, in qua ſunt, eas accurate effingere; præcipue cum neque inſcriptionem habeamus, neque certi ſignum aliquod, ut cognitione illos aſſequamur; quemadmodum neque dici poteſt, quænam ſint mulieres, filiæque captivæ, quæ duo victores Imperatores ſubſequuntur.

Alter Imperatorum, cuius caſſidi inſidet Aquila, ut dignitatis ſignum. Stragula in equis Imperatorum, magnum aurificis opus.

22. Captivi ad Colonias deſtinati.

23. Arcus triumphalis, aut Porta, quæ aurea vocabatur, (id quod veriſimilius videtur,) nil commune habens cum vetuſtis arcubus triumphalibus, qui Romæ. Imperator Theodoſius hanc Portam decorari iuſſit, poſtquam Maximum tyrannum viciſſet, ibique inſcriptionem poſuit. Chronica Alexandrina dicunt, Imperatorem Triumphi die Portam transiiſſe, uti deductus fuerat Theodoſius Magnus.

24. Præfectus Excubitorum Imperatoris.

25. Satellites Imperatoris.

26. Equi telis miſſilibus, & clypeis onuſti.

27. Captivi ad triremes Imperatoris deſtinati.

Romanis diſſimillima ratio militum, quos bello ceperant: licet enim omnes in ſervitutem redigerent, tamen cum omnibus non eodem modo actum. Qui ſponte conceſſerant victoribus, ponentes arma, vocatique *dedititii*, ſpecie aliqua libertatis utebantur, quin tamen obeundum conſequi poſſent munus, aut officium, cui quid honoris annexum videretur. Bello domiti, & vocati *mancipes, quaſi manu capti*, ſervituti obnoxii detinebantur. Qui vero ſemel victi, & libertate donati, a dominorum imperio deficiebant, poena criminis multaban-

tabantur, bestiis expositi, aut ad Amphitheatri certamina destinati; deinde sub Christianis Imperatoribus ad triremes, & ad remigibus inserviendum. Per triumphum etiam vario discrimine ducebantur. Qui nobili genere orti, veluti Principes, Magistratus, vehebantur plaustris; sed præpostere, & tergo inverso, ut in Tabula 3. & fig. 7. si quando ex ignominia cum iis agendum videbatur: ceteri affectabantur pedibus; rebellesque post tergum manus vinctas habebant: inermes omnes.

28. Mulier Scythica ad inserviendum remigibus servata.

29. Equus sarcinarius.

Notari debet discrimen inter equos sarcinarios, & militares. Sarcinarii frænis habenisque coercebantur; cum militares equi nisi filum *simplex haberent*; *equitesque sine ocreis*, sine *stapiis* essent, cum simplici cothurno; sicuti dux quilibet subsequentem pedibus calonem habebat.

30. Duces exercitus Imperatoris.

31. Ibi posita figura Mursuphli, deiecti præcipitis ab altitudine Columnæ, ut casus notetur a Gottofredo Villharduino relatus; etsi alii auctores Columnæ Taurini Fori attribuant.

Pars hæc Columnæ hiscit terræ motibus diffracta; aut forte deformata a Græcis, qui cum Columna haberi crederent figuras Byzantii excidium præsignificantes, eas malleorum ictibus confregerunt, quemadmodum tradit Guntherus *cap. 21. Histor. Constantinopolit.* Evidens est, ibidem spatium magnum interesse, ubi extare poterant figuræ, quas plurimi auctores in hac Columna fuisse dicunt, neque amplius conspiciuntur.

32. Horreum Theodosianum, quod in nona Regione ponit antiqua urbis descriptio.

33. Hæ Porticus repræsentare videntur decimæ regionis partem Urbis Constantinopolitanæ, ubi sex Porticus erant, & Placidiæ Eudoxiæque Palatia, & fons *Nymphaeum maius*.

34. Milites reliqui subsequentes suosmet duces. Omnes Romanorum more sunt induti, cum clypeo atque hasta, sive spiculo. Alterum ducum captivus sequitur cum clava; neque enim servis concessum alia arma ferre, sicuti neque deferunt accensi, apparitores, lictores, nisi bacillos, clavas, & virgas ad submovendam turbam.

35. Hoc repræſentat captivorum addictionem ad paſcendos caprarum greges, iuxta conſuetudinem regionis eorumdem. Capræ vero ſunt, quales Plinius, plurimique auctores Scyticas deſcribunt. Arcus erectus trifariam, aut in piramidatam crucem, oſtendit, eos populos ſub iugo victorum eſſe; ex quo domitis bello ſubiugatarum nationum nomen impoſitum.

36. Captivi, qui vinctis poſt tergum manibus ducuntur, ii deſtinati ad triremes.

37. Duo tropæa, quæ duas Victorias Imperatoribus partas deſignant.

Tria ſuperiora faſtigia oſtendunt clementiam Imperatorum, qui victis gratificati ſunt, parcentes vitæ, dempta tantummodo libertate, & receptis bonorum ſpoliis, poſtquam eosdem ſubegiſſent. In his figuris elucet caritas erga filios, qui nullam partem habebant in defectione patrum; quique haut infelices, niſi quod ab iis orti, qui contra dominos rebellarant.

38. Hæc eſt figura urbis Conſtantinopolitanæ, quæ de hoſtibus triumphat; quæque per adoptionem miſericordiæ beneficentiæque captivos filios adſciſcit in cives.

39. Ectypon figuræ traditæ Imperatori a Præfecto Prætorii, comitato duobus factionum ducibus. qui diebus ſexaginta muros conſtrui curarunt; id opus ſumentes ductu Græci Architecti, quos inter conſpicitur.

Iuvenis Scytha deiiciens capreolum præcipitem, ſymbolum eſt deſperationis Scytharum, qui amiſerant libertatem, cuius vel maius a natura ſignum inditum veteribus erant capreoli, propter eorum animantium alacritatem, atque pernicitatem. Ita etiam repræſentantur in Scriptura Sacra.

40. Inſpicitur hic duplex porta, recurſusque ſinus, aut portus in hac terræ lingula, in qua ſtant duo Præfecti deſtinati ad deportandos captivos, quos inter conſpiciuntur duo ex eorumdem optimatibus, in utraque porta, induti animalium pellibus, iuxta Scytharum morem.

41. Scythæ, aliique barbari, victi a ducibus exercitus Theodoſii, poſtquam in triumpho ducti eſſent Conſtantinopolim, in varias Provincias ad colenda arva addicuntur, ut captivi;

ptivi; atque in navem sunt immissi, ductu aliquot militum, qui excepturi eos veniunt ad portum: aliis est porta Phanarii, quam Gyllius ita describit: *Porta Phanarii, a loco vicino sic dicta. Phanarium est pars Urbis orae maritimae, quam murus urbis claudit: duas portas habet, in quas eminent clivi collis quinti. Quibus finitur flexus sinus. Cuius e regione finis est Navalis Regis.*

42. Ripa portus Theudosiani.

43. Navis militibus instructa ad deportandos Scythas.

44. Observari etiam potest in navi Labarum, quod unum retinuerunt Imperatores Christiani signum, reiectis aliis militaribus variorum animantium, quibus antea utebantur Romani. – Constantinus is fuit, qui Labarum substituit.

DE NEPOTE CORNELIO BENE MERENDI ALIQUOT subsidia Bibliothecae Guelpherbytanae, — priscae eruditionis amantibus indicat IACOBUS FRIDERICUS HEUSINGERUS, Rector designatus.

Guelpherbyti 1759. typis Ioh. Guil. Bindseil, pl. 2. & dimid. in 4.

Sunt huius libelli tria capita, quorum primum duo fragmenta Cornelii Nepotis habet, alterum de codice, qui in bibliotheca Guelpherbytana asservatur, manu exarato, exponit, tertium de Cornerana editione Nepotis varia disputat. Nos, quoniam eiusmodi libelli & raro ad exteros perferuntur, & facile evanescunt, eorum causa, qui de Cornelio bene mereri, atque hunc codicem excutere cupiant, de singulis breviter dicemus.

Iam duo fragmenta, quæ codici Philippicarum Ciceronis orationum, undecimo, ut *Heusingero*, V. Cl., videtur, seculo exarato, sunt præscripta, hæc sunt.

Cornelius Nepos

in libro de historicis Latinis de laude Ciceronis.

Non ignorare debes, unum hoc genus Latinarum literarum adhuc non modo non respondere Graeciae, sed omnino rude at-

que inchoatum morte Ciceronis relictum. Ille enim fuit unus, qui potuerit, & etiam debuerit historiam digna voce pronuntiare: quippe qui oratoriam eloquentiam rudem a maioribus acceptam perpoliverit, philosophiam ante eum incomtam latinam sua conformaverit oratione. Ex quo dubito, interitu eius utrum respublica, an historia, magis doleat.

Idem.

Locuples ac divina natura, quo maiorem sibi pareret admirationem, ponderatioraque sua essent beneficia, neque uni omnia dare, nec rursus cuiquam omnia voluit negare.

Etsi vero *Heusingerus* V. Cl. *genuina haec esse Nepotis monimenta, ex indiciis tam manifestis tamque consentientibus elucere sibi persuasit, ut neminem fore credat, qui de eorum integritate dubitet;* etsi *purum, elegans, diffusum, maxime perspicuum historici dicendi genus ita clare & ita aperte in his conspici dicit, ut non peritos stili iudices solum, sed eos etiam, qui latinitatis antiquae & incorruptae non plane sint expertes, Nepotem hic agnituros esse confidat:* nobis tamen, qui & Cornelium, & alios bonos scriptores satis legisse, & antiquæ Latinitatis non plane expertes esse nobis videmur, longe alia mens est. Sed docendum est, quare a viro docto dissentiamus. Iam primum lubet quærere, quæ tandem sint illa indicia manifesta & consentientia? *Heusingerus* quidem, quæ tamen omnes & exspectabunt hoc loco, & suo iure poscent, nulla affert. Nisi, quæ de Cornelii libris, de latinis historicis, & de studio, quod Cicero in historia patriæ scribenda posuerit, huc referenda sunt. Quibus minime contenti, plura desideramus. Vellemus enim ita in his fragmentis exponendis versatus esset *Heusingerus*, ut nuper in Horatiana in Lucilii defensores Satyra, i. e. examinasset singula verba diligenter & accurate, ad Criticæ regulas exegisset, eaque & Latina, & Cornelio digna esse, demonstrasset. Quæ igitur ille omisit, nos agamus. Primum de toto orationis habitu, etsi ex paucis versibus vix iudicari potest, non dubitamus tamen fore, ut, si quis unam atque alteram vitam a Cornelio scriptam legat, deinde hæc fragmenta recitet, sonum, nescio quomodo longe diversum, & quasi peregrinum & barbarum in auribus sentiat. Verum hoc sentiri magis, quam verbis explicari potest. Faciant

ciant igitur periculum, qui teretes & doctas aures habent. Deinde vero ex ipsa dictione nihil Cornelio, nihil Roma dignum spirare nobis videtur. Quem non offendet repetitio illa verborum *unus* & *rudis*, nimis angusto spatio facta? Non ignoramus quidem, in optimis scriptoribus eiusmodi negligentiam & inveniri, & laudari quoque a peritis harum rerum iudicibus, ut in pulcherrimo loco *Odyss.* T. v. 204. in nobili *Ciceronis* epistola ad Lucceium (L. V. ep. 12.) & in *Livio* passim, ubi videndus Gronovius, & consulendus Cel. *D'orvillus* ad Chariton. p. 307. Sed & horum longe plerumque alia ratio est, & in Cornelio, si recte meminimus, nullum eiusmodi exemplum nobis occurrit. Quid vero est, cur Nepotem in his paucis versibus a prisca dicendi ratione declinasse, nec suo more locutum esse dicamus? Quam parum illa, *qui potuerit & etiam debuerit: adhuc non modo non: nec rursus cuiquam*, aurea ætate digna! Quam dura omissio verbi *esse* in hoc: *omnino rude atque inchoatum Ciceronis morte relictum!* Hoc vero insolentissimum, *historiam digna voce pronuntiare*, quis Cornelio tribuere audeat? Quam male positum verbum *Latinam: philosophiam ante eum incomtam Latinam* —. Sapitne deinde, *philosophiam latinam incomtam sua oratione conformare*, non barbarum potius hominem, quam Cornelium, elegantissimum Scriptorem? Nos profecto ne intelligimus quidem *hoc maxime perspicuum dicendi genus*. An denique *oratoriam eloquentiam perpolire*, an *ponderatiora beneficia*, an *hoc genus latinarum litterarum Graeciae respondet*, hæc an Cornelii ætatem redoleant, vehementer dubitamus. Vellemus, viri docti conferrent cum his fragmentum illud Livii de primo bello Punico, quod a *Matthdeo Kluckio*, in monasterio Salemitano repertum esse dicitur, & in Actis Societatis regiæ Parisiensis T. V. (*histoire de l' Academie Royale des Inscriptions & des belles lettres*) exhibetur. Ibi enim, ut bene *Suchaeus* (*Souchay*) contra *Schoepflinum* demonstravit, tale dicendi genus observabunt, quod huic simillimum, & ab eodem prope homine profectum esse videatur. Pudeat vero nos hæc fragmenta, nec latina, nec perspicua, nec Cornelio digna, purissimo & elegantissimo Scriptori tribuere: potius reiiciamus hunc pannum, nisi nos omnia fallunt, ab homunculo otio nimio affluenti, purpuræ Cornelianæ assutum. Sed illud quoque addendum est, *Heusingerum*, pro *sua conformavit orationem*, quod erat in codice, rescripsisse *sua conformaverit oratione:* &

& pro *locuplex locuples* posuisse. Ceterum fatemur, acute suspicari *Heusingerum*, Cornelium fortasse, Ciceronianorum carminum mentione facta, quam parum feliciter ei hoc studium successerit, commemorasse, & deinde addidisse, *locuples ac divina natura*. Sed de tota re, quid sentiamus, iam diximus. Est praeterea in eadem membrana, sed recentiore manu, sub finem seculi decimi tertii, aut ineunte decimo quarto, *Alberti, Abbatis Stadensis, Troilus* scriptus. In quo bellum Troianum, carmine elegiaco, &, ut tum erant tempora, probabiliter scripto, enarratur. Ut gustum aliquem habeant lectores, poematis huius adscribemus versiculos aliquot, qui in fine carminis leguntur:

Abbatem nosti Tirricum, cui dedit olim
Ecclesiae dictae virgo patrocinium,
Cui virtus animum decorat, facundia linguam,
Dapsilitate nitet, utilitate viret.
Ille suos quondam non ultimus inter amicos,
Ante virum talem qui tulit eius onus.
Edidit hunc sexto finitum mense libellum,
Cui tamen hoc tempus syncopa multa scidit.
Correxit pigritans. Labor hic, quam scribere, maior.
At corrector ait, sint tua, si qua valent.
Nulla poetarum posuit figmenta, Daretis
Historiam, soliti scribere vera, tenens. —

Alter codex Guelpherbytanus in membranis octuplicatis, sed forma paullum maiore, scriptus est. In eius priori parte *Valerii Maximi dictorum factorumque memorabilium* libri octo exhibentur. Temeraria enim hominis audacia, pristino librorum & capitum ordine neglecto, multis omissis, multis aliter dispositis, novem Valerii libros valde & confudit & breviavit. Huius codicis inspectionem ad refellendam illorum sententiam valere *Heusingerus* existimat, qui Valerii libros, quos nunc in manibus habemus, ex maiori opere in epitomen a Nepotiano redactos esse suspicentur. Altera codicis pars non solum Cornelii vitas Catonis, Attici, & imperatorum, sed monimenta quoque Corneliae, matris Gracchorum, quae ex epistola Corneliae, ex libro Nepotis de latinis historicis excerpta, in codice hoc dicuntur, & notum Probi Carmen, mutatis paucis, exhibet. *Heusingero* aetatem quingentorum circiter annorum habere videtur, & emendate scriptus est. Habet etiam varias emendationes, ex bonis exemplaribus excerptas, & ab homine docto, eodem, quo reliqua, seculo adscriptas.

De editione Cornelii, quae cum praefatione *Petri Cosneri*, sine mentione anni, urbis, & typographi, in chartis octuplicatis prodiit, varia afferuntur, quae Maittarius & Anton. Saxius vel omisere, vel non dixerunt satis diligenter.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Martii Anno MDCCLIX.

Pars I.

C. A. HEUMANNI EMENDATIONES OPERUM TERTULLIANI.

Inter libros veterum Ecclesiæ Scriptorum, quos eruditissimi Lutetiæ Benedictini ediderunt, nondum est *Tertullianus*. Polliciti quidem sunt eius editionem in *Iournal des Scavans T. 82. p. 34. sq.* duo Benedictini Parisienses, *Mallinghevius* ac *Duretus*. Sed non steterunt promisso. Ac sane timide aggrediendus hic labor est. Singularem stylum habet hic Afer: quem multa lectione cognitum habere debet, qui eius libros emendandos suscipit. Stylus Tertulliani non est *ter Tullianus*, sed quam minime Tullianus.

Sæpe, ac, ni fallor, decies perlegi *Tertulliani* opera, eo fine, ut eius stylum perdiscerem, ac deinde scripta ipsius emendare, ac simul multa eius loca obscuriora interpretari possem. Hac occasione observavi *vocabula, alio a Tertulliano, quam ab aliis Scriptoribus, sensu usurpata.* En nonnulla!

conditio pro *creatio* vel *creatura*, p. 73. 268. 276. 292. 332. *bis* 341. *bis* 358.
conditor pro *creator*, p. 341.
proinde pro *deinde*, p. 86. 321. 419. 485.
si pro *an*, p. 159. 333. 343.
caeterum pro *alias*, p. 173. 386. 454.

tinguere pro *baptizare*, p. 178.
deformare pro *formare*, p. 13.
confusio pro *pudor*, p. 250.
parere pro *apparere*, p. 267.
quanti pro *quot*, p. 283.
tanti, *quanti* pro *tot*, *quot*, p. 286. 367. 384. 418. 479.
nedum pro *vel potius*, 69.
magis pro *potius*, p. 325.
quid pro *cur*, p. 416.

Paginæ a me indicantur editionis optimæ *Operum Tertulliani*, quam Lutetiæ 1664. edidit *Philippus Priorius*.

Iam aliis in libris multa emendavi Tertulliani loca, quæ hic non apponam. Possunt ea illis in libris legi. Quæ secuto tempore ibi adscripsi, hic exhibeo. Errata etiam typographica hic corrigo.

In *Actis Eruditorum anni* 1715. p. 299. sqq. emendavi *Tertulliani librum de praescriptionibus adversus haereticos*. Linea 3. lege: *Omnino autem maximum*. P. 302. ad lineam 3. adde: Vid. Laurembergii *Antiquarius* v. *abiugat*, & v. *deiugare*.

Continuavi has emendationes in *Actorum Erud. Supplementorum* Tomo sexto, p. 196. sqq. Ad p. 197. cap. XLIV. adscribe: Tamen Cicero *Offic. lib.* II. *cap.* 18. extremo: *qui in villam suam devertisset*. Ad paginæ 198. lineam ultimam adscribe: Vocabulum *mirionis* olim in usu fuisse, ex Varrone Laurembergius docet in suo *Antiquario*. Sic *Mitio* a *mitis* apud Terentium in *Adelphis*. P. 203. linea antepenultima lege *licuerit*.

In *Poeciles* meæ Tomo primo, p. 25. sqq. emendo *Tertulliani Apologeticum*, & in eiusdem Tomi p. 195. sqq. P. 197. lin. penult. adscribe: Recte *noxae*. Vid. Curtius X. 4. 3. Ac duo Tertulliani codices MSS. habent *noxae*. P. 200. lin. 12. post *conscios* adscribe: imo cum in *lib.* I. *ad Nationes cap.* 2. clare & indubie legatur: *socios consciosque*. In eadem pagina lin. 15. post *iungunt*, adscribe: & illud Curtii VI. 9. 17: *Hic Amyntae, qui capiti meo impias comparavit insidias*, *socium*

ſocium ſe & conſcium adiunxit. Cicero in Oratione pro M. Coelio, cap. 23: *quo ſocio? quo conſcio?* In eadem pagina lin. 19. lege: *Curtius* VI. 10. 20. P. 203. lin. 14. *ſortitur.* Vid. Cuiacius *Obſervationum* lib. XIX. cap. XI. P. 207. ad lineam ultimam adſcribe: Vid. Cuiacius *Obſ.* lib. XIV. cap. 34. Aliter, quam ego, correxit hunc locum Cuiacius. Sed credo, meam correctionem prælatum iri. P. 209. l. 19. lege *Actor.* XIII. 45.

In *Miſcellaneorum Groninganorum* Tomo ſecundo, Groningæ 1739. edito, p. 470. ſqq. exſtant meæ *Obſervationes criticae ad Tertulliani Apologeticum.* P. 472. ad lin. 8. adſcribe: Ac in Ovidii quoque *lib.* 1. *de arte am. v.* 112. *ludius* reſcribendum puto pro *Lydius.* P. 473. lin. 6. lege *credet.* P. 478. ad lin. 14. adſcribe: Inprimis huc pertinet ille Ovidii locus, *lib.* 1. *de rem. am. v.* 20. ubi Deum amoris ita alloquitur. Similis eſt locus eiusdem, vel potius Pedonis Albinovani, in carmine *ad Liviam de morte Druſi,* v. 190. ubi dii Romani dicuntur pudore affecti latere & nolle adſpici, ſcilicet *invidiae, quam meruere, metu,* hoc eſt, facile credentes, ſe exoſos eſſe Romanis ideo, quod iis eripi ſint paſſi Druſum, Liviæ filium. P. 481. ſqq. exhibeo emendationes *primi capitis* libri Tertulliani *adverſus Valentinianos.*

Petrus Molinæus in libro *de peregrinationibus religioſis,* cap. 5. recte in Tertulliani *de praeſcript.* cap. 44. pro *debiles* (id eſt, clandos,) *reformaſſe,* reſcribit *debiles reſirmaſſe.*

Emendationes meae reliquae operum TERTULLIANI, editionis Priorii.

P. 41. lin. 44. legendum: *cum tam horrenda tamque monſtruoſa de nobis deferantur.*

P. 42. lin. 23. lege *Chreſtiani.*

P. 45. cap. VIII. lin. 6. ſcribe: *ſed de ſuo promentes.*

P. 46. lin. 32. pro *loca oppida* lege *tota oppida.*

P. 48. lin. 15. lege *ſupervacua eſui.*

P. 53. lin. 1. lege: *Quonam igitur uſque.* Sic p. 60. lin. 36: *Quonam uſque.*

Pag. 53. lin. 2. legendum *inter vos*.

P. 59. lin. 32. pro *in ius*, Freinshemius ad *Curtii* VIII. 6. 16. recte rescribit *furiis*.

P. 60. lin. 43. lege: *nam quasi oblitos agitis*. Sic supra p. 11. lin. 15: *certe enim oblitos agitis*.

P. 61. lin. 30. pro *ut si alii vocant*, lege *ut Salii vocant*. Sic *Apolog*. cap. 10.

P. 61. lin. 41. pro *quod et* lege *quo et*.

P. 61. lin. 44. lege: *Dei veri vera vates*. Ita corrigendum e fragmento, quod *Apologetico* subiectum est, p. 443. editionis Havercampianæ.

P. 63. lin. 26. lege *meruisse*.

P. 69. lin. 24. *a Deo consecutum est*. Dele *est*. Lin. 33. lege *agamus*.

P. 70. lin. 22. *haec vexatio*, id est, hic morbus tuus, — — *interpellatio sanguinis*, id est, hæmoptysis. Lin. 36. *Thysdri*. Est urbs Africæ. Lin. 32. lege *satisfaceret*. Tò *tumultuosum* emendet alius.

P. 71. lin. 6. & 7. pro *Torpacion* scribendum esse *Torpeion*, & *Evodi* pro *Evhodiae*, docet Sam. Basnagius *Annal*. ad a. 193. §. 22. p. 201.

P. 75. lin. 5. pro *ludos* lege *ludios*.

P. 85. in libro *de idololatria* cap. 3. lege: *suo quodque nomine*.

P. 106. lin. 8. lege: *Si sic & tu coronaris, licitum est*.

P. 108. lin. 27. *an cadaveribus lamnis ornatur*. Iacobus Durantius Casellius *Var lect*. lib. I. cap. 19. p. 220. editionis Gruterianæ, ita emendat: *atque adoreis & lemniscis inauratur*.

P. 112. lin. 17: *temporalitas vestit*. Hæc verba Vossius interpretatur lib. III. *de vitiis sermonis* cap. 52. p. 621.

P. 113. lin. 12. pro *aliud idem* lege *alius & idem*. Lin. 27. lege *regnarit*.

P. 114. lin. 10. pro *pluma vestis* scribe *pluma vestitus*.

P. 115. lin. 2. lege: *qua illum ex Libya Ammon facit novum divum*, id est, deum. Vid. Curtius IV. 7. 25.

Pag.

Pag. 117. lin. 13. De verbo *ſubverbuſtus* agit Reineſius in epiſt. 30. ad Caſp. Hoffmannum p. 146.

P. 120. lin. penult. lege: *quia caret fructu ſuo.*

P. 122. lin. 18. lege: *de factis ſolum iudicat.*

P. 127. lin. 10. *caris Dei adgeniculari.* Uti Priorius, ita & Binghamus hoc interpretatur, *Antiq. eccl.* lib. XV. cap. 5. §. 3. p. 449.

P. 129. in libro *de oratione* lin. 1. lege: *et ſermo rationis;* lin. 2. *utriusque*, id eſt, & rationis & ſermonis.

P. 130. lin. 29. lege *non ceſſat.* Lin. 30. pro *meminerimus* lege *meruerimus.*

P. 131. lin. 19. lege: *ad id pertinet, ad quod.*

P. 136. lin. 10. Reliqua huius libri, a Muratorio reperta, exhibeatur in *Iournal des Scavans* 1719. P. II. p. 663. ſqq.

P. 136. cap. 1. lin. 11. pro *ita vos inde*, ſcribo *uſque vos inde*, hoc eſt, e carcere.

P. 137. cap. 1. lin. 4. pro *qui pax*, ſcribo *quia pax*, & *quidam* pro *quidem.*

P. 138. lin. 2. pro *Sic nunc carcer etiam Chriſtianis moleſtus*, ſcribo *Sit nunc*, cætera, id eſt, ponamus, carcerem eſſe etiam Chriſtianis moleſtum.

P. 138. lin. 34. Non *exuſſit*, ſed *exſuxit*, ſcripſiſſe Tertullianum, ſuſpicatur Reineſius in Epiſtolis ad Hoffmannum & Rupertum p. 228.

P. 139. lin. 18. pro *de affectione* lego *de affectatione.*

P. 140. lin. 11: *qui caeci vivunt*, id eſt, ethnici. Lin. 22: *totius geniturae tributa*, id eſt, fructus agrorum.

P. 141. lin. 11. pro *ſic enim non magis*, ſcribo *ſic etiam non magis.*

P. 141. lin. 31. pro *ſubnixis* ſcribo *obnoxiis. Obnoxius* dicitur de ſervis.

P. 149. lin. 16: *in reſurrectionem carnis & ſpiritus* credimus. Sic & in libro *de carne Chriſti* cap. 12. ait, *animam reſurrecturam eſſe cum carne.* Etiam Polycarpus apud Euſebium

sebium *Hist. eccl.* lib. IV. cap. 15. p. 108. ait, *se credere resurrectionem animae & corporis.*

P. 155. lin. ult. *vacat,* id est, inutile est, vel *otiosum,* ut loquitur p. 158. lin. 1.

P. 156. lin. 1. pro *si naturaliter speciosae, non adeo sit occasio,* scribo *si naturaliter speciosa, non gaudio sit occasio.* Lin. 11. *suspectus* significat *suspicax*, uti p. 162. lin. 3. Lin. 29. pro *credite* lego *cedite,* a *cedo*, die mihi. Lin. 31. pro *Germaniae atque Galliae,* scribe *Germanae atque Gallae.*

P. 157. lin. 27. pro *barbam acrius caedere,* Christius *Noct. Acad.* Obs. 25. p. 286. male rescribebat *barbam acrius radere.* Dixit Tertullianus *caedere barbam* ita, uti dicitur *caedere sylvam.* Barba enim est sylva quædam.

P. 161. lin. 1. deleo hæc verba: *etiam tunc aurum ignis est,* & pro *transfiguntur, praeparantur, sustinentur* scribo *transfigantur, praeparentur, sustineantur.*

P. 162. lin. 3. *suspectum,* id est, verentem. Lin. 12. pro *aut imputari* lege *haud imitari.* Lin. 13. *legis adimplendae,* id est, ad perfectionem perducendæ. In eadem linea *Ita* lege pro *Item.* Lin. 30. pro *atque* scribo *at.*

P. 163. lin. 4. lege: *Praelatio enim superioris dissuasio est inferiorum.*

P. 164. lin. 7. lege *omnia habere te.* Lin. 32. lego *qua pleraeque.*

P. 166. lin. 22. pro *loqui noluit* lege *loqui novit.* Lin. ult. pro *proclivium tibi cavendi ablationem faciam,* recte rescripsit Priorius: *proclivium tibi labendi ab altioribus faciam.*

P. 167. lin. 13: *nuptias suas de ecclesia tolleret*, hoc est, divortium faceret a marito Christiano. Lin. 1. lege *est* pro *esse.*

P. 168. lin. 20. & 21. post *prohibitum est*, & post *stuprum est*, & post *violat*, & post *commiscet,* pone signum interrogandi.

P. 169. lin. 15. pro *credit* lege *credet.*

P. 172. in libro *de virginibus velandis* lib. 1. pro *Proprium iam negotium passus meae opinionis,* scribo *Improperium iam & odium passus meae opinionis.*

P. 173.

P. 173. lin. 22. pro *eruditur* ſcribo *eruderatur*. Utitur hoc verbo Sidonius Apollinaris ſæpius. Lin. 28. pro *uſque nunc non olim* lege *uſque nunc, non ſolum olim*. Lin. 30. *barbarias eius*. Deleo *eius*. Lin. 42. pro *diligenda* lege *deligenda*. Lin. 45: *quae virgines negat, dum oſtendit*, id eſt, qua cognoſcimus, eas non eſſe virgines, quæ aperta facie incedunt.

P. 174. lin. 9. pro *multoque inſtitutorum* lege *auctorque malorum inſtitutorum*. Lin. 12. pro *dedantur* lege *cedant*. Lin. 40. & 41. pro *quas non diviſit, tacendo inalteravit*, ſcribo: *quam non diviſit, tacendo in altera innuit*. Sic infra p. 177. lin. 30: *in muliere virginem intelligit*.

P. 175. lin. 14. pro *Generalis etiam ſpeciale*, lego *Generale ſubeſt ſpeciale*. Lin. 24: *Hoc Genus ſecundi hominis a Deo factum eſt*. Conſtituit Tertullianus duas claſſes hominum, in quarum ſecunda ſint feminæ, in prima mares.

P. 176. lin. ult. & p. 177. lin. 1. lege: *ſi ita virgines caeſum capillum decere mentitur, quemadmodum pueros promiſſum*.

P. 177. lin. 17: *cum Deo aſſiſtens*, hoc eſt, in eccleſiaſtico conventu præſens.

P. 187. lin. 16. lege *praeceptum ſibi a Deo*.

P. 189. lin. 5. ſcribo *trans Cyrenen habitantes*. Lin. 19. lege *potitus eſt* pro *potius eſt*.

P. 219. lin. 12. ſcribit Rigaltius: *Stylus certe non abſimilis videtur ſtylo Tertulliani*. Ego vero iudico, eum eſſe diſſimillimum. In *verbis Agobardi* lin. 11. pro *a daemone ſe oberrante, quid eſſet ſapientia, deſcendiſſe quaerendum apud Iudaeos*, lego: *ad homines aberrantes, &c, quid eſſet ſapientia, quaerentes, deſcendiſſe apud Iudaeos*.

P. 224. in libro *de baptiſmo* lin. 2. *digeſtum iſtud*, id eſt, liber hic. Lin. 4. *intentatam*, hoc eſt, non tentatam. Hoc verbum etiam infra cap. 20. lin. 24. occurrit. Male Rigaltius reſcribit *In tentatum*. Lin. 10. pro *integre* ſcribo *integrae*, id eſt, ſine hæreſi Chriſtianæ.

P. 227.

P. 227. lin. 6. pro *Christum deformantes* scribe *crucem deformantes*, id est, *formantes*, uti supra p. 13. lin. 6.

P. 233. in libro *adversus Hermogenem* lin. 8: *Nubit assidue*, hoc est, nuptias secundas approbat, & tertias, & plures. Vide libri *de monogamia* caput 16.

P. 250. lin. 1. pro *quia plurimum* scribo *quia, ut plurimi*. Lin. 2: *& disciplina non terretur.* Hæc infra cap. 30. p. 261. lin. 16. ita interpretatur: *Nulla disciplinae munia observant.* Lin. 4. pro *custodiae officium* (id est, *silentii officium*, ut paulo post explicatur,) *conscientiae officium est*, scribo *Custodiae officium conscientiae vitium est*, hoc est, qui putant, se suas doctrinas occultare debere, hoc ipso produnt, se conscios esse sibi doctrinæ malæ. Potest & pro *vitium* legi *indicium*. Lin. 5. pro *Confusio* (id est, pudor,) *praedicatur, dum religio adseveratur*, scribo: *Confusio praedicatur, dum religio obscuratur*, hoc est, tacite prædicant, se erubescenda docere, qui religionem suam occultant. Lin. 6. pro *aditum prius cruciant* lego *aditurum prius cruciant*. Lin. 15. pro *caritate* lege *curiositate*. In eadem linea pro *succedere est* scribo *succidere est*. *Est* ponitur pro *licet*. Sic & infra loquitur p. 255. lin. 15. & p. 292. lin. 5. & p. 298. lin. 9. & p. 327. lin. 8. Lin. 16: *Valentiniani fecerunt.* Deleo *Valentiniani*. Lin. 17. pro *concreto vultu* scribo *contracto vultu*. Lin. 18: *Negant, quicquid agnoscunt*, hoc est, omnia negant, quæ revera sentiunt. Lin. 19. pro *fatuam simplicitatem sua caede dispergunt*, scribo *tuam simplicitatem facete dispergunt*. Lin. 22. pro *ut hoc tantum* lege *at hoc tantum*.

P. 251. lin. 6. pro *Repuerascere nos & apostolos*, scribo *Repuerascere nos vult apostolus*. Lin. 35. pro *de ecclesia authenticae regulae*, lege *de ecclesiae authentica regula*.

P. 251. pro *Colarbaso* scribo *Colarba suo*. Ex *Irenaei* loco quodam vitiose scripto *libri primi*, & quidem *cap.* 10. editionis Erasmi, *cap.* 14. editionis Massueti, scriptores historiæ ecclesiasticæ fecerunt hæreticum, *Colarbasum*. Alii *Colorbasum*, alii *Colobarsum* nominant. Irenæum scri-

ſcripſiſſe *col arba*, vel potius כָּל־אַרְבַּע, clariſſime demonſtravi in Tomo primo *der Hamburgiſchen vermiſchten Bibliotheck*, p. 152. ſqq.

P. 251. lin. 42. pro *qui per Valentinum*, ſcribo *quia per Valentinum*.

P. 252. lin. 14. pro *virginis ſenectae & Chriſtianae eloquentiae dignitas*, ſcribo *virginali ſenecta & Chriſtiana eloquentia dignatus*. *Dignatus* paſſive. Lin. 19. pro *calido ſuffundat*, ſcribo *caligo ſuffundat*. Lin. 27. pro *non erit delibatione transfunctoria*, lego *non erit velitatio transfunctoria*, id eſt, perfunctoria. Verbum *expugnatio* deleo. Lin. 31. pro *ne riſus eius rideatur*, ſcribo *ne riſus ullus rideatur*. Lin. 37. pro *ſunt forma* ſcribo *ſunt formam*.

P. 253. lin. penult. lege *numerorum* pro *humerorum*.

P. 256. lin. 5. Quid ſit *Neſtoris cocetum*, docet Caſaubonus in notis ad caput quartum Theophraſti *Characterum*, non longe ab initio.

P. 257. lin. penult. *ſubavit*. Recte. Male pro vitioſo habet Priorius.

P. 258. lin. 34. *dicibulorum*, id eſt, dicteriorum.

P. 165. lin. 9. pro *quod a Deo habeat*, ſcribo *quod a Deo habet*.

P. 266. lin. 12: *totum eſt*, id eſt, ſufficit. Sic ſupra p. 85. in libro *de idololatria* lin. 1. *tota cauſa*, id eſt, cauſa ſufficiens.

P. 267. lin. 37. *parent*, hoc eſt, apparent. De hoc uſu verbi *parere* vide Parei *Lexicon criticum*.

P. 275. lin. 29: *animam enim non opinari*. Deleo *non*.

P. 280. lin. 19. pro *Saturnius* ſcribendum *Saturninus*, vel *Saturnilus*. Lin. 33. pro *circumgelaverint* male reſcribit *circumcaelaverint* Thirlbius, in notis ad Iuſtini Martyris *Dialogum cum Tryphone*, p. 270.

P. 281. lin. 1. pro *non cedam* ſcribo *non concedam*.

Analyſis mea Libri de praeſcriptionibus, accuratior Pameliana.

Cap. I. docet, non eſſe mirandum, eſſe hæreſes. Cum enim prænuntiatæ ſint, non poſſe non eas eſſe.

Cap. II. Abominandas eas eſſe & præcavendas, quia mortem afferant æternam. Nihil virium eas habere ex veritate, ſed ex eo, quod quidam in fide infirmi ſint.

Cap. III. Neque offendi nos oportere, ſi Epiſcopus, ſi Diaconus, ſi vidua, ſi virgo, ſi doctor, ſi etiam martyr, lapſus a regula fuerit: quia 1. ex perſona non probatur fides, ſed perſona ex fide, 2. interdum aliquis extrinſecus videtur vir magnus, qui in oculis Dei non eſt verus Chriſtianus, 3. etiam a Chriſto & Apoſtolis quidam defecerunt.

Cap. IV. Quin potius memores ſimus ſacrarum literarum, quæ, futuras eſſe hæreſes, prænuntiarunt, &, fugiendas eſſe, præfinierunt.

Cap. V. ex dicto Pauli *1 Cor.* XI. 18. 19. probat, hæreſes eſſe malas.

Cap. VI. pergit probare verbis Pauli, hæreſes eſſe malas, adeoque fugiendas.

Cap. VII. Idem probat inde, quod hæreſes ortæ ſint ex philoſophia, a qua cavere iubeat Paulus.

Cap. VIII. Nihil obſtare illud: *Quaerite, & invenietis:* nam dictum id eſſe ad Iudæos, nondum agnoſcentes Chriſtum.

Cap. IX. & X. Licet concedatur, illud: *Quaerite, & invenietis,* ad omnes pertinere, tamen deſinendum eſt quærere, poſtquam veritatem ſive veram religionem iam ininvenimus.

Cap. XI. Qui enim quærit veram religionem, eam aut non habet, aut perdidit.

Cap. XII. Si tamen adhuc quærendum eſt, non apud hæreticos eſt quærendum, ad quos vetamur accedere, ſed apud noſtros: & quidem illud duntaxat, quod non exſtat in *Symbolo fidei.*

Cap.

Cap. XIII. *Regula* enim ſeu *Symbolum fidei*, quod hoc loco recitatur, ea continet, quæ iam credimus, quæque adeo in diſputationem vocanda non ſunt.

Cap. XIV. Dubitare licet de iis, & veritatem quærere in iis, quæ non exſtant in *Symbolo fidei*. Hæretici vero, qui, & in his quærendum eſſe, dicunt, non ſunt Chriſtiani. Qui enim quærit, nondum habet id, quod quærit.

Cap. XV. Iam ad propoſitum veniens Tertullianus, præſcribit, non eſſe admittendos hæreticos ad illam ex Scripturis diſputationem.

Cap. XVI. Primum, quod Paulus Apoſtolus diſputationes cum hæreticis diſerte prohibet.

Cap. XVII. Deinde, quod nihil *proficit diſputatio* ex Scripturis inſtituta, cum hæretici libros quosdam non recipiant: &, quos recipiunt, adiectionibus ac detractionibus corrumpant: &, quos non corrumpunt, ſed integros ſervant, prava interpretatione pervertant.

Cap. XVIII. Etiam proptèrea nihil proficitur tali diſputatione, quod & hæretici nobis obiiciunt corruptiones, & ψευδερμενείας ſacræ Scripturæ.

Cap. XIX. Illud itaque ſolum diſputandum, quinam habeant veram religionem, & veram Scripturam. Hinc enim elucebit, orthodoxos habere veram Scripturam, eamque recte interpretari.

Cap. XX. Illa eſt vera religio, quam Chriſtus inſtituit, & Apoſtoli propagarunt: & illa eſt vera Eccleſia, quæ eſt Apoſtolica.

Cap. XXI. Illa vero Eccleſia eſt Apoſtolica, quæ condita eſt ab Apoſtolis. Ergo quicquid tales Eccleſiæ docent, id verbum Dei eſt: diverſæ autem doctrinæ ſunt falſæ.

Cap. XXII. Apoſtolos omnia & ſciviſſe & tradidiſſe, ex ratione & ex Scriptura ſacra demonſtratur.

Cap. XXIII. Reſpondet ad obiectionem hæreticorum, ex eo, quod Petrus reprehenſus ſit a Paulo, probantium, Petrum quædam ignoraſſe.

Cap. XXIV. Continuat illam reſponſionem, ſimul refutans

 hæ-

hæreticos, ex Pauli in tertium coelum raptu probantes, Paulum cæteris Apoſtolis fuiſſe doctiorem.

Cap. XXV. & XXVI. Probat, Apoſtolos omnia omnibus tradidiſſe, nihilque ſecretum habuiſſe.

Cap. XXVII. Reſpondet hæreticis, obiicientibus, eccleſias & religionem, licet optime ab Apoſtolis inſtitutam, depravari poſtea potuiſſe, & erroribus contaminari.

Cap. XXVIII. Argumentatur contra eosdem ab abſurdo conſequenti, quod ſcilicet fieri non poſſit, ut omnes eccleſiæ in eosdem incidant errores: adeoque hinc concludit, ex eccleſiarum in doctrinis conſenſu apparere, eas adhuc tenere doctrinas primitus traditas.

Cap. XXIX. Hæreticos in errore verſari, inde probat, quod eorum doctrinæ doctrinis Eccleſiæ ſunt poſteriores.

Cap. XXX. Marcionem enim & Valentinum, hæreſiarchas, eſſe omnino poſteriores doctoribus Eccleſiæ. Porro hæreſiarchas nullis miraculis probare poſſe, ſe novos eſſe Apoſtolos.

Cap. XXXI. probat e ſacra Scriptura, quod a poſterioritate doctrinæ liceat argumentari ad eius falſitatem.

Cap. XXXII. provocat hæreticos, ut probent ex ordine Epiſcoporum ſuorum, ſe originem ab Apoſtolis trahere. Addit: Si vel maxime id confingerent, id tamen nihil ipſis prodeſſe, quia doctrinas foveant Apoſtolorum doctrinis contrarias.

Cap. XXXIII. oſtendit, dogmata quædam hæreticorum iam diſerte damnatas legi in codice ſacro.

Cap. XXXIV. pergit, hæreſes, ab Apoſtolis non notatas, ex hoc ipſo cognoſci eſſe poſteriores, adeoque doctrinas falſas.

Cap. XXXV. docet, nullam dictarum præſcriptionum competere adverſus noſtram diſciplinam, ſed noſtras doctrinas eſſe primas vetuſtate, & Apoſtolis conſentaneas.

Cap. XXXVI. probat, Eccleſias orthodoxas originem habere ab Apoſtolis ipſis, adeoque veram tradere religionem.

Cap. XXXVII. probat, hæreticos non eſſe Chriſtianos, adeo-

adeoque non esse admittendos ad disputationem e Scriptura instituendam.

Cap. XXXVIII. docet, nos integram habere Scripturam: hæreticos eam corrumpere vel detractione, vel falsa interpretatione;

Cap. XXXIX. in eo comparandos illis, qui Virgiliocentonas & Homerocentonas composuerint.

Cap. XL. docet, fieri hæc ab hæreticis instinctu Diaboli, qui & in ethnicorum religionibus & in hæresibus æmuletur Ecclesiam Dei.

Cap. XLI. Hæreticos falsam habere Ecclesiam, etiam ex eo probat, quod apud ipsos nulla vigeat disciplina ecclesiastica, nullus ordo.

Cap. XLII. Idem ex eo probat, quod negotium illis sit, non ethnicos convertendi, sed nostros pervertendi: nec suis præsidibus reverentiam præstent: & in doctrinis inter se ipsos varient, nec certas ecclesias habeant:

Cap. XLIII. item ex eo, quod commercia cum magis, circulatoribus, astrologis, & philosophis habeant, nec ulla sit inter eos disciplina.

Cap. XLIV. Si his præscriptionibus non moveantur hæretici, ad futurum iudicium eos provocat, ubi sua quisque fidei sit redditurus rationem.

Cap. XLV. Conclusio.

IOHANNIS CHRISTIANI DANIELIS SCHREBERI Lithographia Halensis, exhibens Lapides circa Halam Saxonum reperiundos, systematice digestos secundum Classes & Ordines, Genera & Species, cum Synonymis selectis, & descriptionibus Specierum. Praefatus est IOH. IOACH. LANGIUS, Math. P. P. O. Acad. Imp. Nat. Cur. & Reg. Boruss. Scient. Collega; cum figuris aeneis.

Halæ 1759. impress. Ioh. Iac. Curt, pl. 6. chart. octuplicat.

Sequitur Auctor in enarrandis describendisque, qui in regione Halensi reperti sunt, lapidibus, ordinem, quem Ill. *Linnaeus* in *Systemate Naturae* proposuit. Præmonuit primum quædam de instituti sui ratione, de iis, qui de lapidibus Halensibus scripsere, ut Val. Cordo, Carolo Schæffero, Buttnero, Langio, aliis; de finibus, quibus Lithographia hæc contineatur; deinde omnem rem in tria capita descripsit. quorum primum de *Petris*, alterum de *Mineris*, tertium de *Fossilibus* exponit. Lapides, quorum mentionem facit, præter paucos, se oculis vidisse & tractasse manibus testatur, neque eorum solum naturam, colorem, pondus & figuram commemorat, sed Synonyma quoque addit, auctores, qui copiosius de re scripserint, laudat, loca, in quibus reperiatur hic vel ille lapis, indicat, & quibus usibus plurimi inserviant lapides, paucis attingit. Memorabilia præ cæteris nobis visa sunt hæc, p. 44. Mentionem facit Auctor silicis in quo cornu ammonis tribus flexibus conspicitur. P. 52. ubi de Ichthyolitho exponitur, *in museo cel. Dn. Prof. Langii,* ait, *est piscis malacopterygius, marmori albido subfissili immersus, ad dimidium corporis diffractus. Pinnae dorsales nullae, ventrales hic tres conspicuae,* 1. *ad caput non in eodem plano cum corpore, sed ad latus flexa,* 2. *&* 3. *ad duas tertias partes longitudinis corporis, ambae ad latus flexae. Corporis pars tecta squamis rhombeo-ovatis, laevibus, fuscis, quibus inhaerent nonnullae bracteae nigrae, laeves, splendentes. Caput non discernendum, praeter vestigium aliquod branchiae. Latitudo maxima ultra* $1\frac{1}{4}$ *poll. Lapis alias albido cinereus, ubi corpus replet, gaudet colore griseo lutescente.* P. 54. enarratur mirabilis petrefactio maxillæ, *quae substantiae est osseae, fusca, in superficie striata; ramus alter secundum totam longitudinem, quae est ultra* 5. *poll. rhen. patet. fissuras habet multas marmore repletas. Dentes* 14. *conspicui sunt — omnes medio diffracti, intus materia lutea repleti. — Matrix est marmor, conchyliis repletum Ophusanum.* Accedit etiam disputatiuncula de *Creta terrestri Testaceorum.* Est enim ad viam, quæ *Hala Islebiam* ducit, piscina quædam, aggere mediocri inclusa, qui ter-

terram calcariam ex teſtis zoophytorum comminutis ortam in ſinu fovet. Hæc vero terra, leviſſima, & quæ aquæ innatat, particulis farinaceo-aceroſis non cohærentibus impalpabilibus albis, inquinantibus conſtat. Amplo ſi vitro hanc terram iniicias, & aliquot guttas aquæfortis vulgaris inſtilles, ſubito aqua effervet, grandes bullæ naſcuntur, & orificium vitri ſuperant. Hæ ſunt tenaces, & paſtam unguinoſam habent reſiduam. Iniicias alterum tantum aquæ puræ, quantum inieciſti fortis, ſolutionem videbis flavam, pellucidam, amaram, & in fundo ſabulum exigua copia. Vitrum ſi cauſticum Tſchirnhuſianum admoveas, nihil efficies. Calcinata fit terra, & copioſum fumum empyreumatici odoris efflat. Hæc terra, lente viſa, particulas ſubpellucidas, difformes, ex teſtaceis diffractis ortas ſiſtit. Neque tamen divinabit quisquam, quomodo ſint teſtacea & comminuta, & huc delata. Teſtacea, quæ integra terra condit, ſunt *cochleae lacuſtres* plurimæ, *tubuli dentaliformes*, mirabili ſtructura & ſingulari compoſiti, & quos Ill. *Roſelius de Roſenhof* pro phryganearum domiciliis, Auctor vero pro zoophyti alicuius teſta habet, *tubuli ſimplices*, cavi, recti aut incurvi, longitudinaliter coadunati, modo petiolati, modo apice conniventes, & denique *corpuſcula minima ovi figuram referentia, oblique ſtriata*. Hæc hactenus. In præfatione Cel. *Langius* de differentia inter Lithographiam & Oryctographiam, de ſcriptoribus quibusdam, hanc rem qui illuſtraverint, & de novis verbis & terminis non male ab Auctore adhibitis, quædam diſſerit.

OBSERVATIONS SUR LES ANTIQUITES D' HERCULANUM, avec quelques Reflexions ſur la Peinture & la Sculpture des Anciens; & une courte deſcription de pluſieurs Antiquités des environs de Naples.

i. e.

ANTIQUA HERCULANEI MONUMENTA, LITTERIS lineisque ex aere ductis deſcripta, cum Obſervationi-

tionibus de veterum Pictura & Sculptura nonnullis; & brevis Antiquitatum, quae in Neapolis confinio reperiuntur, Descriptio. Auctoribus COCHINO & BELLICARDO. Editio altera, apud Iombertum, typographum & librarium Regis. 1755. plag. 15. Octonis. Tabulae insunt lineis pictae omnino XL.

Treviri huic, faustum omen, conficiendo exstitere libro; *Cochinus* nempe, qui de tabulis pictis ac sculpturæ monumentis, Herculanei sunt reperta, utiliter egit, quod sit satis, si modo item modeste: *Bellicardo* autem debetur, quicquid de ædificiorum reliquiis exponitur in hoc opusculo: superest tertius, nomine ignotus, qui Herculanei historiam contexuit brevem. Nos more utemur nostro, Lector, & secundum ordinem libri enarrabimus argumenta paucis, simul iudicium de scriptorum opera edemus, hoc certius, quod Antiquitates Herculanenses, quas Neapolis Rex inclutus erudito orbi proposuit, ipsi vidimus, pulchre delineatas & descriptas.

Contigit bona sane fortuna Cochino & Bellicardo, ut comites in Italiam essent itineris Domino de *Marigny;* illustri hic genere natus, regique Gallorum a consiliis est. Optandum esset omnino, ut principes viri atque beati vellent Marigini modo laudati exemplum sequi, eligerentque sibi, si comparandi elegantiam usumque rerum artiumque bonarum caussa instituerent iter, in Italiam præcipue, ubi docta, ex antiquo ævo quæ supersunt, monumenta, vere domicilium habent, eligerent, inquam, eos comites, qui lineis pingere scirent, atque essent architecturæ periti, ut vere de istis prædicari potest duumviris. Id modo crimini dari potest Cochino, quod non satis æquus earum rerum exstiterit iudex, quibus exteri iure gloriari possunt, quemadmodum infra docebimus pluribus.

Brevis ista Herculanei oppidi historia primam omnis libri partem occupat, si exceperis litteras, quibus Cochinus

&

& Bellicardus opus suum Marigino, illustri genere nato, dedicaverint, atque id genus alia, quæ ad rem primariam pertineant minus. Inibi narratur primo, qua occasione inventa sint rudera oppidi misere olim cineribus atque igneo flumine, ex Vesuvio monte erumpunt, obruti, diuque quasi sepulti. Deinde quomodo de nomine inventi oppidi certaverunt eruditi; alii Pompeii nomen oppido fuisse; Retinæ putant alii: sed errant utraque pars; illud enim ad Sarni ripam erat situm; Retinæ vero nomen a *Plinio* minore villæ tantum tribuitur. Tum de diversis eiusdem oppidi agitur nominibus, quæ varie ab utriusque linguæ scriptoribus feruntur. Latinorum enim Herculanum alii; pars Herculanium; plurimi Herculaneum, & quidem semper penultima *longa, appellant: a poetis Herculea dicitur urbs, sive Salinæ* Herculeæ. Græci autem scribunt nomen eius Heracleion, Heraclanon & Herculaneion.

Herculaneum vero oppidum, quod ad originem eius attinet, inter antiquissima Italiæ referri potest, atque, ut fabula est, *Dionysio* quidem *Halicarnasseo* auctore, Herculi debet originem. Fabulam dices falsam? per nos licet: sed ne propterea accuses Nostrum, quisquis est, quod Dionysii sententiam adduxerit; caussa & ratione id fecisse puta, reddet tibi, si legas. Quæ tandem in scriptoribus Græcis ac Latinis de Herculaneo invenit monumenta, collegit, ediditque iste ignotus: sed ea enarrare pro nostro instituto nimis esset longum.

Ad librum Cochini & Bellicardi ipsum convertimur, qui est tributus in Sectiones tres, quarum prima & ultima ex Bellicardi, Architecti Academiarum, quæ Florentiæ ac Bononiæ habentur, observatione provenerunt; secundam autem Cochinus, qui a Gallorum Rege ad pingendas aerique incidendas lineas alitur, operi addidit. Nos argumenta, secundum tabulas lineis ex aere ductis enarrabimus pictas.

Prima tabula Vesuvii montis descriptio datur, Cochini filius lineam duxit, quam Gallimardus cælo expressit in aere. Diligenter satis facta sunt omnia, multoque labore; difficilem

lem tamen cognoſces manum, ut igitur gratia & venuſtas deſiderari videantur. Quæ Bellicardus de Veſuvio mandavit litteris, nihil habent præcipui, præter quam quod anni a. C. n. CIƆIƆCCXLIX. & inſequentis hiſtoriam continent montis.

Secunda tabula Theatrum, Herculanei quod erat, exhibet, lacerum ac corruptum; neque alia eius facies pictura exprimi potuit, ſi vera ſpectare velis, quoniam illud per partes, diverſisque temporibus, effoſſum eſt; ut prætereamus, quod vetuſtate, ac montis Veſuvii rabie, magnum damnum ſecerit. Sed dolendum eſt ſane, quod iſtud theatrum non integrum adhuc exiſtat; ex ornatus enim cultusque reliquiis, in marmoribus conſiſtunt pulcerrimis, ſtatuis, columnis, picturis, & quæ id genus ſunt alia, ſplendidiſſimum fuiſſe, magnique ſumtus ædificium, intelligi poteſt.

Quæ de Marcelli theatro, quod ſub Auguſto conditum eſt, adhuc ſuperant Romæ, tertia oſtenduntur tabula. Rudera eius tot fere habent admiratores, quot ſpectare contigerit ea.

Quarta exhibetur tabula theatri, Olympicum vocatur, area, quod Vincentiæ a Palladio, architecto celebri, ad imitationem veterum ædificatum eſt. In eo differt tamen ab antiquis, quod iſtud tecto inſtructum eſt, quo illis opus non fuit; nec forma convenit: Palladii enim theatrum dimidiati circuli oblongi habet formam, antiquorum contra abſoluti rotundi.

Tabula quinta ædificii alicuius, ut apparet, publici, quod fori ſpeciem præbet, cum duobus templis continuis lineis ex aere ductis area fertur. De nomine non conveniunt eius rei intelligentes; alii chalcidicam veluti χαλκȣ̃ δίκην, quod ibi de re monetaria cognoſceretur, dicunt; forum alii.

Quæ tabula ſexta, reliquiſque, uſque ad decimam quartam picturæ lineares continentur, hic indicabimus una: iis nempe exhibeantur ſepulcra cum urnis, pavimentorum partes, quæ ſtrata erant tabulis marmoreis varii generis atque colo-

coloris, supellectilis tandem antiquæ copia, cuius inprimis fuit usus in sacris faciendis. Sic omnis prima pars libri, quam Bellicardus symbolam dedit, absolvitur. Hic quidem, quantum intelligere potuimus, satis æquus harum rerum exstitit præco, neque malevolentiæ aut invidiæ corruptus vitio, ad hos commentarios condendos accessisse videtur. Atque erat hoc tali viro, tam præclaro artifice, omnino dignum; quod in vulgus notum est, recentiorum opera, imitando veteres, qui summa diligentia præiverint, atque adeo despiciendi non sint, summam laudem mereri.

At iste alter, quam velimus eandem ut inierit viam, neque male adfectus pessimo invidiæ morbo, quæ vestigia picturæ veterum Herculanei cineribus sepulta, atque litterarum artiumque bono magno ac vere regio conatu sumtuque quæsita sunt, hæc fere spreverit omnia, contemserit, ac flocci nihilque præ hodieque adeo tabulis pictis fecerit. Dabimus id quidem facile, neque Romani ipsi, quamvis magnifice de suis sentiebant, id confiteri erubescerent, Græcos pinxisse doctius. Sed, inquies, *Horatius* (Lib. II. ep. 1. v. 32.) adfirmavit contra, se suosque, arte pingendi, aliisque artibus, superare omnino Græcos. Minime. Falleris: tam impudentem, tamque duro fronte Horatium noli existimare. Eius sententia, si quidem ceperimus veram, longe est alia: absurdissimam nempe futuram esse opinionem suorum, si palmam in his artibus se præripuisse putarent Græcis, hoc potius innuit verbis, quæ scribemus infra:

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri:
Venimus ad summum fortunae; pingimus atque
Psallimus, & luctamur Achivis doctius unctis.

Sed recte hic potest quæri, quare apud Romanos pictura non in tantum processerit fastigium, in quo apud Græcos eam fuisse comperimus. Fortassis illi caruerunt elegantia spectandi diiudicandique picturas? Id quidem non adfirmaverimus: sed culpam potius habuisse putamus, quod nullam pæne gloriam, laudem, atque honorem hac arte consecutus

ſit quamvis eius peritus. *Honos alit artes: omnesque accenduntur ad ſtudia gloria; iacentque ea ſemper, quae apud quosque improbantur.* Teſtem eius rei dabimus Ciceronem, qui Tuſculanarum primo: *an cenſemus,* inquit, *ſi Fabio, nobiliſſimo homini, laudi datum eſſet, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos & Parrhaſios fuiſſe?* Sed, bone Cicero, quantum poſt te immutata ſunt tempora, moresque hominum atque inſtituta, ut ſpeciem tantum inanem rerum, uti in ceteris rebus, ita in litteris artibusque diſcendis & exercendis, ſectarentur; quantum a natura duce ſanaque aberraverunt ratione, ut fere nulla pictura, nullaque alia ars, in omni terrarum orbe appareret, ſi quidem cum antiquioribus eas comparare velimus.

Verum enim vero his non amplius illudendi illas, quæ nuper repertæ ſunt Herculanei picturas, materiam tibi ſubminiſtravero, Cochine, largiorem, aut te purgandi denique. Dignæ illæ omnino ſunt, quæ ſuſpiciantur a nobis, laudentur, & ad imitationem proponantur. Tempus quidem latet, quo factæ ſint: ſed quid intereſt? nihil moramur; veſtigia artis pingendi in iis apparent præclara, argumenta docta, nec præter rationem facta. Tu eas reprehendis tamen atque incuſas: ſed quare? leves admodum, libere dicam, cauſſas affers. Formæ non ſunt rotundæ, deſideras umbram lumenque, ac colorum ſplendorem: ſed quibus eius rei culpam dabis? Pictoribus fortaſſis? erras: iniuriæ temporis potius, atque iniquæ fortunæ. Sed de hoc ſatis; poſteaquam nuper admodum, recenſendo Tomo I. Herculanenſium antiquitatum, ſuper iſta re plura diximus.

Argumenta deinceps enarrabimus paucis, ſecundum tabulas, ut antea fecimus, lineis pictas.

Tabula itaque decima quinta Theſeus refertur, Minotauri victor; decima ſexta mulier magnifica forma ſedens, Flora habetur, poſt eam Faunus organon tenens tibiis ſex, ante eam Hercules; decima ſeptima Chiron centaurus, qui Achillem cythara canere docet; duodeviceſima iudicium Appii Claudii, quod putatur; undevigeſima apparent mulie-

res

es tres dimidiatæ, poſtilla vir in aqua uſque ad pectus accedens cum lituo, iudicium Paridis habetur; viceſima, & inſequenti, ſacrificia oſtenduntur, ea Aegyptiorum eſſe Noſter putat; viceſima ſecunda & tertia minutæ exhibentur tabulæ varii ac diverſi argumenti; viceſima quarta, & quinta, bis una eademque oſtenditur ſtatua equeſtris Nonnii Balbi. Sic ea quoque, quam Cochinus addidit, pars, abſoluta eſt.

Reſtat igitur pars libri tertia, quæ ex Bellicardi denuo profecta eſt obſervatione. In ea quidem non Herculanei quæ reperta ſunt monumenta exponuntur antiqua, ſed in confinio Neapolis quæ ſpectantur hodieque, item antiqua. Multi iam ea dederunt litteris ac lineis deſcripta, ſed non tanta diligentia, quantam Bellicardus de ſe prædicat. Tabulæ, quibus ea exhibentur, numero omnino ſunt quindecim, quarum enarrandis argumentis nos ſuperſedere poſſumus, quod iam alii eorum fecere copiam. Ceterum, utiliter quidem ſatis ſtilum adcommodavere uterque, ſed tamen ubivis eius deſideres operam, litteris qui Græcis Latinisque bene ſit imbutus; amice enim veluti conſpirant litteræ taliaque monumenta, ſibique invicem, niſi idoneo deſtituta ſint interprete, opem ferunt. Sed hæc ſufficiant.

CONRADI GESNERI, PHILOSOPHI ET MEDICI celeberrimi, Hiſtoriae Plantarum Faſciculus, quem ex Bibliotheca D. CHRISTOPHORI IACOBI TREW, Sac. Caeſ. Mai. Conſil. & Archiatri, Marggr. Brand. Onolzbac. Conſiliarii & Archiatri, Reipublicae Norimbergenſis Phyſici ordin. Senioris, Comitis Palat. S. R. I. Nobilis, Societ. Imper. Nat. Cur. Directoris, Societat. Regiar. Londinenſ. & Berolinenſ. Sodalis, edidit & illuſtravit D. CASIMIRUS CHRISTOPHORUS SCHMIDEL.

Norimbergæ 1759. impenſis Ioh. Michaelis Seligmanni, typis Fleiſchmannianis, Alph. ½. tabul. æn. 14. fol. mai.

Iam ante aliquot annos *Schmidelius* V. Cl. edendis Conradi Gesneri, viri summi, reliquiis botanicis, de litteris bene mereri coepit. Atque tum quidem consilium ceperat, totum opus in Centurias distributum edendi, quod vero deinde, ob certas rationes mutavit. Hoc igitur volumen, & pulchritudine figurarum, a *Seligmanno* atque etiam ipso *Schmidello*, affabre sculptarum, vivisque coloribus pulchre exornatarum, & nitore chartarum splendidum, quinquaginta plantas exhibet. Quo in negotio ita versatur vir doctus, ut primum nomina & appellationes ponat, a Gesnero plantis inditas, & cum hæ, (nam, ut quodque in mentem venit, a Gesnero positum esse videtur,) plerumque vagæ nec accuratæ satis sint, tam priscos quam recentiores auctores consulat, &, quæ memoratu digna videantur, nomina adscribat. Sic Penneium, Aretium, Hallerum, Clusium, Dalechampium, Bauhinium, Linnæum, alios complures diligenter laudat, eorumque auctoritates vel ad confirmandas, vel ad illustrandas Gesneri sententias adducit. In annotationibus Gesnerus, qui maximam fiduciam in figuris posuit, non satis diligentem curam adhibuit, brevissimisque plantas descripsit. Quare & addidit Schmidelius, quæ ad illustrandas icones pertinere putavit, & orationis Gesnerianæ partes divulsas, nec bene sæpe cohærentes, continuatione quadam coniunxit. Accedunt denique eiusdem adnotationes non contemnendæ, quæ plantarum figuras describunt & illustrant. Non iniucundum, opinamur, erit harum litterarum studiosis, hoc quæ volumine contineantur, cognoscere. Quare adscribemus nomina plantarum Gesneriana. 1) Saxifraga montana, radice squamis seu nodis dearticulatis insignis, 2) Saxifraga montana floribus pallidis, 3) Dentaria, seu Coralloides Cordi. 4) Coralloides triphyllos, cognata Saxifragæ montanæ. 5) Urtica mortua, seu Lamium Plinii. 6) Thymelæa minor, vel Daphnoides alpinum, 7) Daphnoides rarum, foliis supinis hirsutis, 8) Phacoides Oribasii vel Empetrum, 9) Daphnoides verum, vel Laureola circa Lemanum lacum, 10) Daphnoides vulgare, 11) Hepatica alba,

albæ, 12) Iuncus ramulosus, 13) Iunci genus aliud, 14) Gramen pilosum, Luciola ab Italis dicta, 16) Ischæmon aliud, 16) Iuncus idæus vel petræus, Petroschoenos, vel ὀρεόσχοινος, 17) Aceris genus oxyphyllum, Lynbaum, 18) Acer maior, 19) Masholder Tragi, 20) Orminum luteum, Klibkraut, 21) Orminum verum Matthioli, 22) Horminum rarum Rauwolffii, 23) Salvia Cretica cum Gallis, 24) Salvia peregrina Rauwolffii, 25) Sanicula alpina, Wildschellkraut, 26) Sedi (alias Phylli) genus montanum, 27) Sedum aliud montanum, cuius flores albi punctis sanguineis adsperguntur, 28) Sedum seu sempervivum, sive potius Cotyledon alpinus, 29) Cotyledon alter alpinus minor, 30) Sedi aut Phylli species minima alpina, 31) Sedulum, quod *Moschatella alpina lutea* vocari potest, 32) Sedulis Alpinis cognata: Schoen blaue Bergblumle, 33) Herniaria petræa, 34) Nasturtiolum petræum, 35) Sedulum tertium, id est, sedum parvum ex Tasans. 36) Sedulum alpinum quartum. 37) Cotyledonis aut sedi species quædam, 38) Sedula montana pulchra, 1 Mas. 2.) Foemina, 39) Sedi minoris species in saxis montis Pilati, 40) Saxifraga alba, 41) Anonymos Matth. 152. Wolph. 42) Taxus, 43) Chamæcerasus, Bergkriesse, 44) Chamæcerasus alpina maior, 45) Chamæceraso alpinæ & Periclymeno recto cognata, 46) Periclymeni montani species, 47) Periclymenum rectum sylvestre, 48) Periclymenum alpinum nigrum, 49) Periclymenum hortense, 50) Periclymenum perfoliatum. De his omnibus non solum eleganter & copiose disputatur, sed ipsæ quoque plantæ tanto cum artificio sunt expressæ, ut illas vivere, seque tibi ad decerpendum offerre credas. Cæterum ut, quem inchoavit, laborem & iucundum & utilem, absolvat vir doctus, artis medicæ causa optabile est.

ENCOMIA COELITUUM, DIGESTA PER SINGUlos anni dies, una cum veterum fastis, recensentibus victorias, triumphos, sacrificia, ceterasque res insignes Romanorum imprimis atque Graecorum, quibus Christianae

ſtianae religionis praeponuntur faſti. Auctore IOH. BAPTISTA MASCULO, Neapolitano, e Societate Ieſu, ob raritatem & elegantiam recuſa, ornata tabulis aeneis, cura & impenſis AA. LL. Societatis.

Viennæ & Auguſtæ Vind. P. I. 1753. P. II. P. III. 1754. P. IV. 1755. Alph. 2. fig. æn. 366.

Si ſplendori & elegantiæ, quem hic liber præ ſe fert, reliqua, quæ bonum librum perficiunt, reſponderent, næ, qui illum laudibus ſuis defraudare vellet, iniuſte ageret, nec eſſet ferendus. Tantum vero abeſt, ut, quæ a nitore chartarum, & pulchritudine imaginum habet ornamenta, ſervent & augeant reliqua, ut extinguant potius, certe deprimant. Quod cuivis, qui hunc librum inſpiciat, & ſine partium ſtudio iudicare velit, facile apparebit. Totus quidem liber ita deſcriptus eſt, ut ſingulis anni diebus vita ſancti cuiusdam viri aut feminæ, atque martyris, brevi oratione enarretur, eiusdemque laudes celebrentur. Iam cum *Maſculo*, viro alias non indocto, ſed qui temperare magis quam indulgere ingenio, neque argutiolis hiſce captandis eruditionis gloriam aucupari debebat, illi igitur cum ſe non quævis materia benignam præberet, quæ niteſcere poſſe deſperavit, reliquit, & ex multis coelitibus, quorum memoria eodem faſtorum die coli ſolet, eos elegit, puerili huic & ineptæ eloquentiæ amplum qui exſpatiandi exſultandique campum aperirent. In faſtis, cum ex Græcis Latinisque antiquitatibus res maxime inſignes paucis attinguntur, tum quæ ad Martyres & coelites pertineant, paullo copioſius exponuntur.

Iam quid ſibi propoſitum habuerit his vitis enarrandis Maſculus, nemo ignorat. Omnis vero hic labor quam fruſtra ſuſcipiatur, & quantum detrimenti afferat, quam vehementer ſuperſtitionem & inſpiret, & alat, dudum alii docuerunt. Age, afferamus quædam ex hoc libro, quæ non pietatis ſenſum inſpirent animis, non ad virtutem lectores confor-

forment, ſed vel Heracliteæ ſeveritatis homini riſum excutiant. Neque enim ſolum multa falſa & ridicula narrantur; ſed ita quoque narrantur, ut, quæ mala antea, nunc peſſima videantur. Totus vero hic liber ineptiis ſcatet, quæ a verbis, a nominibus petitæ ſunt, & iam olim omnem veræ eloquentiæ ſplendorem extinxere. Sic p. 40. „Superavit Priſca veteris exempla conſtantiæ; — ſed recens ſemper eſt eius facti gloria, ideo accepit ab antiquitate nomen, ut impios antiquaret ritus: p. 43. maluit Agnes vellere cruento eſſe, quam aureo: p. 50. Chryſoſtomi oratio perennis funditur inſtar fluminis, niſi quod ſonanti ſæpe abit in fulmina, auro ſuo detinebat aliorum aures: p. 84. non eſt dedignatus apud ſocios panificium facere, *panifex ante quam pontifex*: p. 88. *Meletii nomen tam dulce Antiochenis fuit*, — nullum accidebat auribus ſuavius melos. — Arianis tantum viſus eſt amarior: p. 79. nullum in virtute paſſus eſt iſthmon, qui non patitur ægros vexari pariſthmiis: p. 138. Obliviſci ſui videretur ars bene dicendi, ſi ſine elogio præteriret Eulogium —; carcerem ipſum fecit literarium Muſeum, alligatus vinculis geſta martyrum alligavit metro, niſi quod menſuris uſus in immenſa laude: p. 154. nulla firmior rupes, quam tua, Ruperte, conſtantia: p. 188. Ades huc — Aedeſi: p. 236. Feliciter in te, Pelagia, velificata religio eſt, ſolus fecit Cupido in hoc pelago naufragium: p. 322. de Petro: oratorio maior eſt calamo, qui piſcatorio excepit regna: p. 531. Rhemenſis gubernator navis, remis uti maluiſti, Remigi, quam velis, quia nihil a te tam alienum, quam tumor: p. 533. Arnulphum — laborantem calculo pie ſanaſti, nihil videlicet in homine volebas eſſe lapideum —; didicit Arnulphus beneficia — ad calculos revocare liber a calculo.“ At ohe! iam ſatis eſt! Atque iſtiusmodi ſalibus, Alpina nive frigidioribus, totus liber repletus eſt. Neque in ipſis Faſtis hæ deliciæ, a politulo limatuloque Maſculi ingenio profectæ, deſunt. En tibi, quæ p. 161. leguntur: „Menſem nunc — (Aprilem) Nero ſibi depopoſcit, iuſſitque appellari Neroneum: nondum conſtat, quid Nero invenerit ſibi

cum hoc mense commune, præter hoc unum, quod sicut Aprilis dictus est, quod tunc se tellus communis mater aperiat ad foetum, ita ipse suæ viscera matris aperuerit ferro." Macte virtute esto! nihil, hercle! audivimus unquam acutius. Sed lubet, ut appareat, quam parum mascula sit Masculi eloquentia, (ludere enim licet, quoniam lusus in manibus habemus,) lubet igitur locum adscribere, in quo se ipsum superavit homo ab ipsis Gratiarum manibus ad facetias compositus. Est vero ille p. 556. de Crispino & Crispiniano, martyribus. *Non puduit vos, nobili ortos genere, artem exercere sutoriam, digne calcatis sidera, qui calceis conficiendis ideo dediti, ut ad pietatis iter incitati alii, vestra opera conficerent cursum: perforastis animantium pelles subula, perforandi vos sudibus; immanior fuit iudex ipso Caligula, cum inaudito supplicio extractam vestri corporis pellem incidi & aptari iussit in caligas, artis commodum non modo vertit in probrum, sed in exitium vitae; at offecit sibi hostis, cum effecit, ne deessent in religionis castris caligati milites: acutae digitis adactae sunt sudes, sed mire resilierunt in hostem, vulneratus est hic telis suis: hoc tantum acutis accepistis a sudibus, quod manus acuerunt ad pugnam; sutrina vobis cessit in campum, acus in hastam,* &c. Ad hæc vel rideat quis, vel lacrymetur, nobis perinde est. Fatemur tamen, nos vix illustriora styli frigidi specimina nosse, quam toto hoc libro sunt. Si tamen cuiusdam ad palatum hæ deliciæ sint, per nos illis fruatur, ea lege, ne ad coenam promittere cogamur. Sentes esitent, quibus volupe est. Nos vix laborem, quem in evolvendo libro posuimus, licet exiguum, ferre potuissemus, nisi subinde recreatus esset animus pulcherrimarum imaginum adspectu. Miramur denique, quomodo factum, ut hic liber tot mendis foedissime deformatus sit. Non otium nobis est, plura indagare: sed quot non in imaginibus, de encomiis nihil dicamus, mensis Ianuarii invenimus! ut: d. 1. hoc nomen ipsi *impositam* fuisse, quod anno esset *ornamenta:* d. 4. cum *dynestis:* d. 9. *fama* pro sana: d. 18. leonibus *familicis:* d. 20. *fontior* dux: d. 21. *alluditas:* d. 22. *vingelis* ferreis: d. 23. ut barbaris

baris *ſtupore* eſſet: d. 26. hæreticos eſt *inſedatus:* d. 30. *fulnere.* Sed in his longiores vel ſagaciores eſſe nolumus, ne putidiuſcula ſit diligentia noſtra, aut quærere in muſtaceo laureolam videamur.

RITUALE ROMANUM, CAEREMONIALE EPISCOporum, ac Pontificale Romanum, Sanctiſſimi Domini noſtri Benedicti Papae XIV. iuſſu edita & aucta.

Romæ 1752. excud. Generoſus Salomoni. P. I. pl. 12. P. II. pl. 12. P. III. pl. 18. octon.

Serius, *quam noſtra fert conſuetudo,* huius libri mentionem facimus, quem ideo non ſilentio prætereundum eſſe arbitramur, quoniam, tanquam in tabula, quæcunque ad Romanæ eccleſiæ ritus pertineant, exhibet. Iam complures pontifices, quorum litteræ ea de re ſcriptæ in præfatione leguntur, multum in hoc operæ & ſtudii poſuerunt, ut eiusmodi liber exſtaret, ad quem, quaſi normam & regulam, dirigerent omnia in ſacris huic eccleſiæ addicti ſacerdotes. Pius V. Breviarium primum, & deinde Miſſale Romanum: Paulus V. Rituale Romanum, & Clemens VIII. Cæremoniale Epiſcoporum, ſtudio & opera eorum, quorum maxima erat cum dignitas, tum auctoritas, collectum, edendum curavit. Quos vero in libros cum & temporis, & typographorum vitio, plurimi errores irrepſiſſent, operæ ſe facturum pretium eſſe putavit Innocentius X. ſi Cæremoniale Epiſcoporum emendaret. Quod cum Benedicto XIII. nondum omnibus numeris abſolutum videretur, illud rurſus ſic edidit, ut obſcura quædam in eo & ambigua illuſtrarentur, (ipſius Pontificis verbis utimur,) corrupta alia & depravata emendarentur, nonnulla præterea inter ſe pugnantia & contraria conciliarentur, aliaque demum hactenus prætermiſſa ſuis locis opportune adderentur. Mirum eſt, hoſce tres Pontifices in litteris ſuis hæc poſuiſſe: *Per praeſentes autem antiqua Caeremonialia, in his, quae praefato Caeremo-*

remoniali emendato sunt conformia, minime aboleri aut abrogata censeri volumus, sed illorum etiam usum (salva emendatione praedicta) permittimus. Hoc enim quid aliud est, quam errasse quidem priores, se meliora invenisse, suaque ecclesiæ probata esse velle, sed dicendum non esse, humanæ naturæ imbecillitatem ab erroribus omnino immunem & liberam in pontificum personas cadere? Sed hæc obiter. Redeamus ad historiam libri. Clemens VIII. Pontificale Romanum correxit; sed Urbano VIII. quædam corrigenda reliquit. Cum vero plura adhuc addenda essent, collegit tandem omnia Benedictus XIV. & his libris proposuit. Præmissa est libro Methodus, in schola sacrorum rituum in Gregoriano Collegio Romano servanda. Libri prima pars in Titulos X. descripta est. I. De sacramentorum administratione in universum. II. de Sacramento baptismi. III. de Sacramento Poenitentiæ. IV. de Eucharistia. V. de iis, quæ circa morientes observanda sint. VI. de exequiis. VII. de matrimonio. VIII. qui est copiosissimus, & valde lepidus, de benedictionibus variis, ut panis, thalami, ovorum, navis. IX. de processionibus. X. de ratione referendi in libros baptizatos, defunctos, coniugatos &c. exponit. Pars secunda in tres libros divisa est, & quæ ad Episcopos pertinent complectitur. Tertia pars in tres partes dispescitur, & copiose enarrat, quæ a Pontificibus agenda & observanda sunt. Cæterum de iis, hoc libro quæ continentur, non multa dici possunt. Hoc dicimus, non solum preces, vestes, cæremonias, gestus, alia describi; sed numeros quoque & modos carminum appositos, totum vero librum sic scriptum esse, ut, cui illum perlegendi necessitas imponatur, ille non parum puniri videatur.

COMMENTARII SOCIETATIS REGIAE SCIENtiarum Goettingensis TOMUS I. ad Annum MDCCLI.

Goettingæ 1752. apud viduam Abrah. Vandenhoeck, Alph. 2. pl. 3. quaternis.

Debere

Debere se hoc credidit Regia Scientiarum Societas Goettingensis, & reipublicæ eruditæ, & munificentiæ Georgii Regis, cuius sub auspiciis floret, quem non illa solum, sed totus, qua patet, qua humanitati pretium statuit, orbis, tanquam ad litteras ornandas fovendasque natum veneratur, ut suorum laborum rationem redderet. Iam hic liber apte in duas partes dividi potest, quarum prior habet historiam legesque Societatis, litteras regias, orationem *Halleri*, die natali Georgii dictam, & argumentum breve dissertationum, in conventu Societatis recitatarum; altera ipsas dissertationes exhibet. Nos de singulis breviter exponemus. Sunt igitur —.

I. ALBERTI VON HALLER *Commentatio, de Hermaphroditis, & an dentur?* Adductus est ad hanc quæstionem, ob insignem fructum, qui inde in artem medicam, in iurisprudentiam, atque adeo totam vitam redundat, sæpius iam agitatam, denuo inquirendam, arieto, quem aliquid vulvæ simile in perinæo una cum scroto habere, atque, quia alii arietes in illum, non secus ac ovem, libidinose ruebant, hermaphroditum esse vulgo dicebant. Eum cum Hallerus cultro anatomico curiose dissecuisset, famæ & erroris causam facile invenit. Apparuit enim in perinæo rima longa, eaque rubra, quasi cruenta, tenera, mollitudinem pudendi foeminini habens, ab imo pene ad anum ducta, & in sinum profundiorem versus extremum intestinum terminata. In cuius recessum inserta patuit urethra, quæ, non proxime penem, in vicinia ani aperiebatur. Varia deinde afferuntur exempla eorum, quorum de sexu, ob rimam aliquam patentem in perinæum urethræ, falso dubitatum est. Instituit quoque hæduli anatomen, in quo verus penis clitoridis speciem præ se tulit, & cuius testes, quos veros fuisse ex epididymide apparuit, in abdomine, ubi ovaria solent, inventi sunt. Hæc de genere primo eorum, qui, falso pro hermaphroditis habiti, veri mares sunt. Alterum genus constituunt foeminæ, quarum longior clitoris virilis sexus speciem habet. Non magis his, quam illis, copiose & diligenter expositis,

varia, quæ ad androgynos pertinent, Hallerus explicat. Diſputat porro de ſumma difficultate, qua duorum ſexuum organa in unum corpus ſtipari poſſint, &, ſumma cogitationum facta, pleroſque homines arbitratur, quos androgynos crediderunt, ad genus hypoſpadiæorum referendos eſſe, quosdam ad foeminas longiori clitoride inſtructas, de aliis nihil certi dici poſſe; raro accidere, ut in quibusdam utrumque probabile ſit, primaria utriusque ſexus organa commiſta fuiſſe. Addit denique A. varia de ſignis, ex quibus androgyni invicem a ſe diſtinguantur, quæ in maribus ſunt facies hirſuta, barba robuſta, ani piloſus ambitus, ſemen, teſtes &c. in foeminis, glabritas, mollities corporis, leves genæ, levisque ani ambitus, cupido veneris, quæ foeminino ſexui convenit, &c. & nihil atrocius de eiusmodi homine ſtatuendum eſſe, (nota eſt enim crudelitas veterum, cuius nobile exemplum eſt apud *Livium* in L. 31.) niſi quæ in morbos ægre tollendos ſtatui poſſint, fas eſſe, ut eum, quem natura tribuit, & medici indicarunt, ſexum, hi infelices tueantur, punire vero illos immaniſſimum eſſe arbitratur.

II. IO. ANDREAE SEGNERI *diſputatio de extendendo campo micrometri.* Huius enim uſus etſi tantus eſt, ut vix reliqua inſtrumenta Aſtronomorum illum præſtent, exiguum tamen coeli ſpatium complectitur, & ea de cauſa paucis obſervationibus inſervire poteſt. Iſtud incommodum, ſi maiorem rerum viſibilium campum comprehenderet, tolleretur. Illud Segnerus, adhibitis duabus lentibus ocularibus, tuboque, qua parte oculum ſpectat, ampliato, fieri poſſe demonſtrat. Hac ratione cum micrometrum ſolito maius fiat, gradusque octo decemve comprehendat, radiorum quidem aberrationes quasdam evitari non poſſe intellexit, ſed eas non tanti momenti eſſe iudicat, ut inſtrumenti uſum tollant.

III. SAM. CHRISTIANI HOLLMANNI, *de exiguo, qui adhuc appareat, obſervationum meteorologicarum uſu,* Commentatio. Intelligit V. Cl. per obſervationes meteorologicas, omnia, quæ ad aëris nos ambientis mutationes quomodocunque ſpectent; illa vero utilia eſſe cenſet, quæ vel ad ſcientiarum

tiarum incrementa, vel ad vitæ communis bona & commoda promovenda, pertineant. Hinc quærit, quæ ſit utilitas obſervationum, quæ in ſingulas aeris mutationes, ſive ſenſibus, ſive inſtrumentorum ope deprehenſas, nullo interrupto ordine ſic inſtituuntur, ut quaſi annales phænomenorum dici poſſint? Plerasque quidem fructu carere ait, cum neque certo tempore aut orbe quaſi eodem mutationes redeant, nec poſterorum interſit ſcire, quo die pluvia fuerit, quo ſerena tempeſtas. Eſſe tamen harum obſervationum aliquem uſum, ſeque ipſum inde intellexiſſe, falſo ob inclementiam coeli, & Hercyniorum montium vicinitatem, Goettingæ regiones accuſari; ubi ſæpe clementius coelum riſerit, blandiusque aer ſpiraverit, quam in Germaniæ Galliæque auſtralioribus, aut Italiæ ſuperioris partibus. Evagatur quoque longius V. Cl., varia de baroſcopio, de hyetometris & de Mariotti opinione diſputat, qui multitudinem aquæ pluviæ, ac ſi ſtagnaret in terra, altitudinemque metiendo, fontium fluminumque omnium originem ab iſtis aquis pluviatilibus repetendam eſſe docuit, ſed Hollmanno non ſatisfecit.

IV. IOH. MATTHIAE GESNERI, *de animabus Heracliti & Hippocratis, ex huius L. I. de diaeta,* diſputatio. Multus in hoc eſt Geſnerus, ut demonſtret, Heraclitum iam & Hippocratem, ſola coniectura adductos, credidiſſe, eſſe animas ſpermaticas, Leuwenhoeckianis ſimillimas, ex aere hauſtas, easque in hominis corpore per aliquod temporis ſpatium ſervari, ali, atque cum ſemine ſimul emitti. Deinde, ut librum de Diæta Hippocratis eſſe, certe eius temporis æqualis, vel antiquioris, & Heraclitеas ſententias complecti, demonſtret, agit. Denique, quæ Heraclitus & Hippocrates de animabus ac de generatione ſenſerint, in unum quaſi corpus colligit, & tanquam in tabula exhibet. Quare partem libri, cuius Græcum textum cum variis lectionibus addit, latine interpretatus eſt, & doctis notis illuſtravit. Nos nulla alia de cauſa breviores ſumus, quam ut invitemus homines doctos, & neceſſitatem quaſi illis imponamus, ipſum librum evolvendi & perlegendi.

V. IOH.

V. IOH. DAV. MICHAELIS, commentatio *de Cherubis*. Sunt huius libelli, cuius in prooemio variæ variorum de Cherubis ſententiæ enarrantur, tria capita. Primum Cherubos Iſraelitis idem fuiſſe, quod Latinis equi tonantes fuerint, docet: alterum, quo iure hac equorum tonantium forma & angeli & homines conveſtiri poſſint: tertium de figura illorum, exponit. Locus claſſicus de Cherubis eſt Ezechielis, in vaticiniorum principio. Ibi V. Cl. ſibi eandem poeticam fictionem reperire videtur, qua Latini in deſcribendis Iovis imbricitoris & fulminatoris equis tonantibus uſi ſunt; ut *Virg.* Aeneid. L. VI. v. 587. ſeq. & *Horat.* L. I. od. 34. Qua opinione pro vera habita, & aſſumta, plura S. S. loca explicat. Sic per Cherubos & flammam gladii ancipitis ante hortum Edenis, fulminis telum, ac perpetuas intelligit tempeſtates, quas Deus paradiſo iuſſerit incumbere. Quod ne durius videatur, Moſen oſtendit, carminibus veterum hiſtoricis uſum, ſæpe eorum verba ſervaſſe, ut Gen. c. IV, 23. 24. &, ne audacius orientales poetæ ceciniſſe videantur, ῥῆσιν illam Latinis verſibus exprimit:

Fulminis hic telum omnipotens, currumque tonantem
Conſtituit, ſcelus effrenum rutilante coercens
Flamma: mortales ſacrum ne invadere pomum
Auſi immortales fierent, innoxiaque eſſent
Crimine furta novo.

Sic verba Pſalmi 99. *Iehova rex factus eſt, commoventur terrore gentes, ſedet in Cherubo, nutat terra:* per *Iehova tonat* interpretatur. Atque inde etiam intelligi poſſe exiſtimat, cur in adyto templi Moſes Cherubos collocaverit. Neque enim Dei numen melius oculis ſubiici poterat, quam poſito curru tonante, cui Deum inſidere hoc magis Iſraelitis credendum erat, quoniam inde fulmina in profanos ſubinde vibrabantur. Cherubos vero arcæ foederis impoſitos ea de cauſa currus potuiſſe dici arbitratur, quoniam ipſi מרכבה dici poſſunt, ſive illud per vecturam Dei, ſive per currum equis iunctum interpretari velis. Non negat Auctor, Cherubos quoque hominum & angelorum perſonæ ſubiici poſſe.

Sic

Sic verba Pſ. 104. *ponens nubes currum ſuum, & ambulans in alis venti, faciens angelos ſuos ventos, & miniſtros ſuos ignem flammarum:* ita interpretatur, *nubibus tanquam curru, angelisque qui ventos tempeſtatesque cient equis tonantibus utitur.* Sic per quatuor illa Ezechielis animalia, electos atque conſummatos iuſtos ex Iſraelitis intelligit, & fundamentum interpretationis ex Apocalypſi V. 9. repetit. De figura Cheruborum Auctor hæc ſentit: erectam fuiſſe illorum atque humanam ſtaturam, os plerumque quadrupedis, aut alius etiam animalis, nec tamen pronum, quanquam verecunde deiectum, alas ſingulis quaternas. Formam hanc ad ſimilitudinem ſphingum accedere, ſed ab Aegyptiis vix petitam eſſe, ait. His diſputatis, tranſit Auctor ad fabulam de aſino aureo, quem a Iudæis cultum, & cuius caput ab Antiocho Epiphane & Pompeio M. in ſacrario viſum eſſe, notum eſt. Quæ ſit Michaelis V. Cl. tota de re ſententia, breviter dicemus. In adyto aureum primum, & deinde ſubaureum aſini caput, idque ab Antiocho & Pompeio viſum, minime tamen a Iudæis cultum, ſed Cherubicum fuiſſe, ſibi perſuadet. Fuiſſe in adyto non illos ſolum, qui arcæ foederis imminerent, ſed in interioribus quoque tabernaculi tapetibus a Moſe textos, & a Salomone in parietibus templi ſculptos Cherubos. Ab Ezechiele & Ieſaia deſcriptos Cherubos, facies atque vultus a quinque animalium generibus habuiſſe; non eſſe igitur dubitandum, etiam ad aliorum animalium, atque adeo aſini, (quem minime Hebræis vilem viſum fuiſſe multis demonſtratur,) ſimilitudinem Cherubos Hebræos efformaſſe. Valde ingenioſe, acute, & eleganter omnia hæc diſputantur: ſed, neſcimus quomodo nobis idem, quod Ciceroni, acciderit. Legentibus nobis hanc diſſertationem, omnia probantur, paullatim vero, quando a lectione receſſimus, illa aſſenſio elabitur.

VI. *De aberrationibus lentium ſphaericarum,* diſſertatio ABRAH. GOTTH. KAESTNERI. Non ſolum quantitas aberrationis in lente quavis ſphærica definitur, ſed docetur quoque, quomodo eiusmodi lentem invenire poſſimus, in quam incidentes radii minimæ aberrationi obnoxiæ ſint.

VII. *Theorema Arithmeticum demonstratum*, ab eodem. Hoc a Cel. *Kraftio* Prof. Tub. propositum, singularem numerorum triangularium proprietatem continet.

VIII. ALBERTI von HALLER *observationes botanicae, ex horto & agro Goettingensi.*

IX. *De Mercurii in barometris diversis, eodem tempore, eodemque in loco, diversa altitudine, repetitae observationes* SAM. CHR. HOLLMANNI.

X. IOH. MATTHIAE GESNERI *γραμματικὰ θεολογούμενα; de Dei laude per septem vocales, & VII. spiritibus Apocalypticis.* Est in libro περὶ ἑρμηνείας, quam Demetrio Phalereo vulgo tribuunt, locus subobscurus hic: ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τοὺς θεοὺς ὑμνοῦσι διὰ τῶν ἑπτὰ φωνηέντων οἱ ἱερεῖς, ἐφεξῆς ἠχοῦντες αὐτά, καὶ ἀντὶ αὐλοῦ καὶ ἀντὶ κιθάρας τῶν γραμμάτων τούτων ὁ ἦχος ἀκούεται ὑπ᾽ εὐφωνίας. ὥστε ὁ ἐξαίρων τὴν σύγκρουσιν οὐδὲν ἄλλο ἢ μέλος ἀτεχνῶς ἐξαίρει τοῦ λόγου καὶ μοῦσαν. Hunc locum docto commentario Gesnerus illustrat, & explicat. Primum docet, huius libelli ætatem non male circa M. Antonini tempora constitui; Aegyptum hic esse talem intelligendam, qualis seculo secundo Christianorum fuerit; ex quo Psammetichus Græcos invitaverit, hospitium omnium fuisse cuicunque religioni addictorum; Alexandreæ scholam habuisse Iudæos; in una civitate ecclesiaque Christianam & Iudaicam religionem cum idolorum cultu coaluisse; fuisse tum sacerdotes, qui recepta certe inter Iudæos & Christianos Aegyptum habitantes ratione Deum laudare potuerint. Deinde monet, non alias quam Græcas litteras hic intelligendas; Demetrii verba ad nomen divinum septem vocalibus constans referendum esse; sacerdotes, qui ἐφεξῆς hoc pronuntiaverint, horum sonorum compositione mysticum dei nomen contineri putasse; lectionem nominis יהוה, ex utriusque linguæ legibus, ΙΕΗΩΟΥΑ esse oportere. Hac sententia lucem aliquam Iohanneæ Apocalypsi affundere A. conatur. Observat primum, comparasse olim Hebræos cum anima & spiritu vocales, quarum corpus reliquæ litteræ sint, atque vocales

cales eſſe h. e. vocari ſpiritus; & deinde coniicit, Iohannem cum Deo ἑπτὰ πνεύματα tribuit, nomen heptagrammaton Græcis, idemque Hebræis tetragrammaton, ſimulque divinam maieſtatem & nomen indicare. Salutem igitur Iohannes eccleſiis a VII. ſpiritibus, i. e. a nomine Iehovæ, a Iehova ipſo, annunciare, Geſnero videtur. Eadem ratione alia loca, Apoc. 3, 1. 5, 6. explicat.

XI. ALBERTI *von* HALLER *experimenta de cordis motu a ſtimulo nato*; quibus ſententiam illorum, qui motum cordis ex tactu ſanguinis oriri, dum ex venis in cor influens illud irritet, ut vi, animalibus corporibus propria, contrahatur, illuſtrat & confirmat.

XII. IO. DAVIDIS MICHAELIS diſſertatio, *de Iehova ab Aegyptiis culto, ac pro Cnuphi ſeu Demiurgo, Numine Aegyptiorum, habito.* Fuit cultus Iehovæ antiquiſſimus, ac Babylonico exſilio ſuperior apud Aegyptios. Pharao Necho, cum Eliacimum bello ſuperatæ a ſe Iudeæ regem imponeret, nomen illius Eliacim, i. e. Deus ſtabiliet, mutavit in Ioiacim, i. e. Io, ſeu Iehova, ſtabiliet. Quod nec valde mirum. Edidit Moſes Iehovæ nomine maxima miracula, immo magi ipſi veritatem miraculorum & intellexerunt, & profeſſi ſunt. Hunc vero Moſaicum Deum, cur Demiurgum, ſua lingua Cnuph, dixerunt Aegyptii? Deum ſuum mundum creaſſe Moſes prædicabat, idem Aegyptii de Demiurgo ſuo: Moſes deinde ipſum ovipari Dei ſymbolum, quod eſt apud *Euſebium* præp. Ev. III. 11. in libri ſui exordio expreſſit. Verba enim Moſis, *halitus Dei fovebat ſuperficiem aquae,* i. e. terra aqua tecta halitu quaſi & aura Dei vitali incaluit, atque ovi inſtar vivificata eſt; hæc igitur proxime accedunt ad Aegyptiorum ſententiam, Deum ex ore ovum effudiſſe, ovum autem mundum eſſe. Quam phraſin Moſes, Philoſophia Aegyptia bene inſtructus, ex ea repetiiſſe videtur. Denique Iſraelitæ, Aharone auctore, ſub vitulo nullum alium quam Iehovam ſuum venerabantur; quod deinde a tribubus X. ſub Ieroboamo etiam accidit. Notum enim eſt, Aegyptiorum aliquos, pro Cnuph ſeu Demiurgo bovem adoraſſe.

Obiter in hac diſſertatione diſputantur quædam *de magis Ægyptiorum.* Confirmatur *Dav. Millii* coniectura, maxime verbo חרטם, quod idem eſt ac Græcum *ἱερογραμματεύς.* Qui a Moſe Chartummim, vulgo magi dicantur, eſſe *ἱερογραμματεῖς*, i. e. qui hieroglyphicam & arcanam ſcripturam bene callerent. Negatur deinde, magos ulla dæmonum ope, ſi quam profanis iactabant etiam, uſos eſſe, etiam tum, cum Moſi reſtitiſſent. Hoc tantum affirmabant magi, quæcunque faceret Moſes, ad percellendum Pharaonem, arte humana effici poſſe; & quibus nunc utatur, eos naturæ receſſus Moſen in ſcholis magorum didiciſſe. Inde & hoc apparet, quod verbis hiſce, *Dei hoc opus ſive digitus* eſt, indicarint nihil aliud, quam, quæ antea feciſſent, non Dei opus, ſed humanas artes fuiſſe. Quomodo rem illam de baculis efficere potuerint, & Michaelis & Hallerus oſtendunt. Hic, earum Serpentum, quæ vivos catulos pariant, adeo rigida & immobilia corpora eſſe obſervavit, ut cauda prehenſa nequeant ſe ad manum advolvere, ſed pendulis capitibus, rectoque tractu corporis, baculi recti imaginem repræſentent. Ille, vel ſerpentes pro baculis ſubſtitutos eſſe furtim, vel, cum ſerpentes quidam baculorum colorem & formam habeant, narcotio veneno magos uſos eſſe arbitratur, quo ſerpentes verſare, atque ut lignum manu tractare potuerint.

XIII. IOH. AUG. ERNESTI *de Vexillariis* diſſertatio. Sunt tres de vexillariis doctorum hominum opiniones, quarum nulla Erneſtio probatur. Diſſenſus igitur cauſis expoſitis, quid ipſe ſentiat commemorat. Ait vero, vexillarios fuiſſe peculiare genus militum, qui certo numero, & cuique legioni attributi, ſub propriis vexillis militarent; qui milites legionarii eſſent; qui denique tirones in legionibus, iidemque qui olim haſtati.

XIV. Eiusdem, *de Navibus δίπρῴροις & διπρύμνοις.* Locus de hac re nobilis eſt apud *Athenaeum* L. V, ubi magnificæ Ptolemaicæ navis mentio fit. Invenerunt olim, quod maximopere opportunum erat, ut una eademque navis duo guber-

gubernacula haberet, alterum in puppi, in prora alterum. In talis igitur navi prora interdum puppis, & puppis proræ vices habuisse, usumque obtinuisse apparet. Unde δίπρωρος & δίπρυμνος cum videbatur, tum dicebatur.

XV. IO. ANDR. SEGNERUS, *de figuris superficierum fluidarum.* Multa hic de fluidorum natura & indole, illa præcipue vi, qua quævis liquoris particula in contiguas, sive attrahendo, sive cohærendo, agit, afferuntur, non contemnenda.

XVI. TOB. MAYERI *Latitudo urbis Norimbergae, e novis observationibus deducta.*

XVII. Eiusdem *observationes quaedam Astronomicae,* Norimbergæ a. 1749 & 1750 habitæ.

Ex his primi Observationum Tomi Excerptis, quæ sit celeberrimorum Regiæ Societatis Sodalium, amplificando bonarum litterarum studio, assiduitas, quam exquisitus omnis eruditionis apparatus, etiam nobis non monentibus Lectores nostri intelligent, optabuntque, una nobiscum, tam præclaro instituto, incrementa atque perpetuitatem. Nos, & de reliquis Tomis Observationum, suo tempore referemus.

ELOGIUM
IO. FRIDER. CHRISTII

POESEOS PROFESS. PVBL. ORDIN. COLL. MIN. PRINC. COLLEGIATI, NATION. BAVAR. SENIORIS.

Magnam habet antiquitas commendationem suavitatis: sive natura ipsa eo sensu imbuit animos nostros, sive opinio quædam hanc ei gratiam temere adiunxit. Sed nihil iucundius est antiquitate illa erudita, Græca atque Romana, cuius vel vestigia per literarum græcarum latinarumque prisca monumenta curiose indagamus, vel reliquias ipsas in operibus artis cum magna admiratione spectamus. In quo si nihil aliud esset, quod probari posset, animus certe de-

deberet laudari gratus adverſus eos, a quibus omnium bonarum artium præcepta egregia, &, quod multo maius eſt, exempla perfecta, accepimus. Sed vehementer falluntur, qui in antiquitate illa cognoſcenda nihil præter aliquam voluptatem, liberalem illam quidem, ſed inanem tamen, ineſſe arbitrantur. Illi ipſi, qui omnem antiquitatis ſcientiam ad veterum ſcriptorum divinorum humanorumque intelligentiam, & hiſtoriam antiquam referunt, etſi honorificentius & verius iudicant: eſt enim ea res permagna: tamen longe anguſtius utilitatem eius circumſcribunt, quam res & uſus patiuntur. Itaque recte iudicat intelligentiſſimus ille, & elegantiſſimus operum antiquorum ſpectator & interpres, *Caylus*, Comes, non optime feciſſe antiquorum monumentorum interpretes, cum aut nihil aliud, aut maxime id egerint, ut per reliquias antiquitatis græcæ atque latinæ, lucis aliquid ſcriptoribus antiquis hiſtoriæque adferrent: ſapienterque ipſe in operibus antiquis, quæ mirifica artis elegantia expreſſit, hoc maxime & videndum præcipit, & ipſe videt, ut artium elegantium incrementa & perfectio, artificumque ingenia cognoſcantur, eaque intelligentia ad imitationem artificum, h. e. ad uſum perfectionemque artium conferatur. Sed quod *Caylus* interpretibus antiquorum operum agendum cenſet, ipſe autem in interpretatione eorum nuper eleganter, & cum magna peritorum laude, egit, hoc dudum fecerunt artifices ſummi in omni artium genere, quod habet aliquam cum Græcæ Romanæque vetuſtatis monimentis coniunctionem. Nam ſi verum velimus fateri, quicquid recentioris ætatis pictura, ſtatuaria, ſculptura, cælatura, architectura denique, habet admirabile, venuſtum, & exquiſitum, id omne ductum eſt ab antiquorum operum imitatione, ad quam omnem artem retulerunt, quicunque primi in aliquo tali genere excelluerunt, & inſignes eſſe voluerunt. Picturæ apud Græcos quæ perfectio fuerit, quam ipſam propemodum naturam æquarit, ſciunt omnes, qui veterum teſtimoniis credere didicerunt. Nec Italica ingenia, ad eam artem vel intelligendam dura, vel conſequen-

dam

dam tarda & invenuſta fuere, præſertim poſteaquam Græcorum opera Romæ publicata, & in imitationem vocata ſunt. Itaque Italia plena fuit pulcherrimis picturæ operibus, ut quæ etiam in ſepulchra deſcendere, & ea exornare iuſſa eſt: ita machinante fortuna quadam artibus favente, ut in eorum tenebris perfugium haberet ars pulcherrima, unde aliquando, liberata a barbaris Italia, & literarum luce terris reddita, & ipſa revocari in lucem poſſet. Quod ita accidiſſe ſatis conſtat. Etenim cum bonarum literarum amor & ſtudium occupaſſet hominum animos, depulſaque Philoſophiæ ſcholaſticæ barbarie, coepiſſent homines ſapientiam petere e ſcriptoribus græcis atque latinis, requiri coeptæ ſunt reliquiæ veteris Romæ, & omnium antiquarum artium. Ita dum eæ ubique e terra protrahuntur ab antiquitatis ſtudioſis, e ſepulchris etiam in lucem ac pæne vitam revocata eſt pictura: quæ tum etiam non aliter pingebat, quam olim in iſtis ſepulchris pinxerat, hoc eſt, in tectorio camerarum atque parietum, & ſine oleo. Sed multo magis ea res clara eſt in ceteris generibus, e quibus maiores & meliores reliquias antiquitatis elegantis habemus. Contemnimus hodie opera Gothici & Langobardici ingenii, & ridemus, quicquid ab eo eſt profectum: adeo in omnibus barbaries eius, hoc eſt, valde abhorrens a natura, & ſimplicitate, & pulchritudine, ratio apparet: nec quiſquam eſt, qui vel imitari ea ullo in genere velit, ac pulchra ducat, vel qui fieri quicquam ad eum modum, ædes, ſigna, vel in ſaxo, vel in aere, vel in gemmis, velit. Omnes aliquid elegantius requirimus, & venuſtius. Sed quibus vel hunc meliorem in omnibus talibus rebus guſtum, quem nemo ingenuus ac politus habere nolit, quibus huius artium elegantiſſimarum emendationis initia debemus, niſi iis, qui antiqua earum opera undecunque conquiſivere, ut vel in locis publicis muſeiſque propoſita, vel in libris pictura lineari per æneas laminas expreſſa, ſpectarentur?

Enimvero id quantum, & quam multiplex, & amabile beneficium ſit, quis adeo parum humanus eſt, atque invenuſtus,

nustus, quin facile intelligat? Atque non ignoramus, in iis rebus omnibus nullam esse partem necessariam vitæ humanæ, quæ etiam sine ædificandi illa elegantia, & ceteris istis deliciis agi potest, & a multis gentibus per multa secula acta est. Neque tamen propterea audiendus est, si quis eas res omnes, ut non necessarias, contemnat ac repudiet. Omnes alias vitæ humanæ oblectationes ac delicias in vestitu, in victu, in reliquo vitæ cultu, in hortis, expellamus licet, si ad necessitatem vitæ revocare omnia velimus. Sed nemo ita est inhumanus, ut hanc necessitatem tantopere amplectatur, nemo ita ab omnibus vitæ suavitatibus alienus, ut iis nihil in ullo genere artium tribuendum ducat. Carere potest istis omnibus vita humana: sed ægre careat, sed doleat negatis atque ademtis: quod ei hoc ignoscendum sit magis, quo liberalior ea oblectatio debet iudicari, quæ non ad corpoream voluptatem solam, ut in cibo, potu, alisque talibus rebus, refertur, sed ad oculorum sensum, & quidem eum, qui sine ratione, & sine ingenii quadam elegantia, vel naturæ beneficio insita, vel artium studio & iudicio aucta, contingere non potest. Quodsi qua in talibus rebus vanitas accusanda sit, ea profecto magis reprehendi debeat in iis, qui talium rerum possidendarum immoderata cupiditate incensi sint, quam in his, qui earum adspectu iudicioque & pascere oculos pariter atque animum, & acuere ingenium ad sensum pulcritudinis omnis, & vitam ipsam elegantiorem reddere velint: qui est fructus talium rerum præstantissimus, maximeque liberalis. Etenim non est tacendum id, quo videntur ea artis vel antiqua, vel recentia opera, eorumque spectandorum & intelligendorum studium, maxime commendari.

Maxima pars humanitatis, & decus prope omne vitæ humanæ, quo distamus a bestiis, inest primum in sensu quodam ordinis, decoris, & pulchritudinis; deinde in dictis factisque omnibus, & partibus vitæ humanæ externis, ad illius sensus legem & normam componendis fingendisque. Hunc sensum obruit atque exstinguit barbaries, inimica rebus

bus pulchris omnibus: eo autem exſtincto, totius vitæ in omnibus rebus deformitas, aberrans longiſſime a naturæ humanæ lege ac dignitate, conſequitur. Sed ubi ille ſenſus viget, aliturque ſuis nutrimentis, & acuitur artibus idoneis, ibi vero omnes accipiunt ſuum ornatum ac decus, conſentaneum naturæ humanæ dignitati, exiſtitque elegantia quædam, per omnes vitæ humanæ partes fuſa & explicata. Hinc naſcitur vera eloquentia, non modo popularis illa & libera, ſed etiam altera exquiſitior, & adſtricta numeris certis: hinc morum facilitas, elegantia, venuſtas: hinc in operibus artis omnibus pulchritudo & lepos. Sed hæc omnia genera habent coniunctionem inter ſe talem, ut ſuam ſibi invicem communicent vim, & iisdem ſemper in locis habitent, *ſitque iis quaſi commune* domicilium. Neque enim ignorat quisquam, quibus temporibus eloquentia, poëſis, & aliæ artes liberales, in Græcia & Italia maxime floruerint, iisdem perfectiſſimam ibidem fuiſſe picturam, ſtatuariam, architecturam, ceterasque tales artes, certe elegantiſſime tum de talibus rebus homines iudicaſſe. Quare, quemadmodum ii, qui libros veteres græcos & latinos, vel in lucem protraxere, vel emendare ingenio, & explicare doctrina inſtituerunt, & cum maxime inſtituunt, adducuntque homines non modo ad eorum intelligentiam, ſed etiam guſtu pulchritudinis eius imbuunt, qua ibi ſunt oblita omnia, hi igitur, ut præclare merentur de genere & vita hominum, propterea, quod ex iis libris omnis vera ſapientia humana, dicendique elegantia & ſuavitas, venit: ſic & ii plurimum proſunt vitæ humanæ, eiusque iucunditatem adiuvant, qui vel reliqua vetuſtatis Græcæ & Romanæ opera e viſceribus terræ eruenda curant, quod multi non modo eruditiſſimi homines, ſed etiam Principes fecere, facitque cum maxime CAROLVS, utriusque Siciliæ Rex, magno & regio ſumtu protrahens Herculani reliquias in lucem, in eoque ſe ad omnem poſteritatem victuro beneficio literas artesque elegantes adficere exiſtimans; vel eorum artem & venuſtatem demonſtrando, acuunt homines, ad pulchritudinis eius,

quæ talibus rebus attributa est, sensum, non modo ad illas ipsas artes iudicandas exercendasque profuturum, ad quas ea proprie pertinent, sed etiam ad reliquas, in quibus elegantiæ ratio habetur, vitamque universam.

Atque non ignoramus, eos, qui in aliis sua rident vitia, quædam antiquitatis interpretibus obiicere, quibus eorum studia in contemtum adducere conentur, in his quædam oppido frigida: qualia sunt in iis, quæ, sub *Sectani* nomine, in eos effudit *Lagomarsinus;* cetera aut communia, aut levia, aut omnino nulla. Nam quod minutias consectari dicuntur, ea non est, nisi maioris diligentiæ reprehensio, quæ est valde lubrica & fallax. Neque enim cuiusvis est, iudicare, quid sit, in illis præsertim generibus artium elegantiorum, & quas ipse ignorare se fateatur, minutum ac contemnendum: nec ullius artis perfectio, sine multis parvis rebus constat: denique nulla pars doctrinæ reperitur, cuius professoribus non minutiæ soleant obiici. At vident sæpe, velut in numis ac gemmis, quæ nemo alius videt, nec omnino insunt. Primum, non mirum fit, si oculus, in aliquo genere exercitatus, videat, quod alii non cernant, qui se non in eodem genere exercuerint: cum etiam aures, exercitatæ audiendis musicis concentibus, audiant, quæ aliæ non assequuntur. Enimvero, an in ceteris artibus ac disciplinis nemo videt, nisi quod est ante oculos, positumque in re ac natura? Immo vero quam multi videat in sacris libris, quorum nullum ibi vestigium impressum est divinitus? in legibus, quorum nihil in mentem legislatori venerat? Physici ii, qui arcana naturæ perspicere, per microscopiorum auxilia, tentarunt, quam sæpe irrisi sunt, quod viderent ea, quæ per eadem microscopia nemo alius posset assequi? Metaphysici autem, quod in verbis inanibus viderent notiones rerum? Quid? quod gravius est, quotus quisque non in se atque in animo suo videt res maximas, sapientiam, doctrinam, virtutem, etiam cum ab eo longissime absunt? quam multa in liberis parentes, in amasiis amantes, bona vident, quorum alii nihil admodum agnoscunt?

ſcunt? quam multa porro vitia atque peccata in aliis vident male acuti homines, a quibus eos facile liberent æqui aliorum oculi? Non igitur tolerabilis erit in Antiquariis error innoxius oculi, cum alii plerique haud paullo graviori animi errore peccent? Immo condonabitur ceteris magnis bonis, quæ eorum diligentiæ debentur: eruntque ipſi in tanto maiori honore, quanto pauciores ſunt, qui in eo genere vel elaborare ſuſcipiant, vel efficere probabile aliquid poſſint.

Neque enim facile eſt, aut cuivis datum, in antiquitatis iſtis reliquiis cum laude verſari: adeo multa requiruntur vel ingenii, doctrinæ, artiumque præſidia; vel ſtudii, laboris, exercitationisque adiumenta! Opus eſt primum ingenii ac prope oculorum ipſorum quadam elegantia, quæ ſentire & agnoſcere talium operum pulchritudinem, & manuum artificia poſſit, ſine qua nihil in toto iſto genere quævis cura effecerit. Doctrinæ porro antiquæ copia inſignis requiritur, quæ gemmarum, numorum, arcuum, columnarum, figuris antiquis refertarum, aliorumque talium operum erudita argumenta aſſequatur, & apte interpretari doceat. Oportet etiam artes ipſas, quæ talia opera effecerunt, non prorſus ignorare, tenere ſaltem linearis picturæ artificium, in quo inſunt fundamenta & principia omnium illarum artium, & ſine quo nullum certum eſt de ullo tali opere iudicium. Quanta denique diligentia eſſe debet vel in iisdem operibus ſæpe tractandis, inſpiciendisque, vel in comparandis ſimilibus; ne coniecturis uti neceſſe ſit, ne ſuſpicionibus acquieſcere cogare, aut videre videare, quod non inſit: quod eſt unum certum genus antiquitatis talis bene cognoſcendæ; ſicut accurati Phyſici, in operibus eventisque naturalibus inſpiciendis obſervandisque, faciunt. In quibus rebus quanta difficultas, quam paucis ſuperanda oſtendatur, quis non ſua ſponte intelligit?

Sed talem nos, proh! habuiſſe IO. FRID. CHRISTIVM, harum rerum vel mediocriter intelligens nemo negaverit. Primum, quanta doctrinæ veteris, cum univerſæ, tum maxime

 xime

xime eius, quæ ad hanc rationem pertineret, copia fuerit Viro, & ſcripta eius loquuntur, & cognoverunt, quicunque eum vel diſputantem de talibus rebus diſcendi cauſſa audivere, vel cum eo ſermones ſuper talibus argumentis familiariter contulerunt. Omnia cognorat latinorum ſcriptorum monimenta, in primis ea, in quibus eſſet veluti domicilium antiquariæ illius ſcientiæ, ut *Plinii* maioris libros poſtremos, & poetarum carmina, quæ etiam proprio quodam rei poeticæ ſtudio adamarat, & accurate magnoque cum iudicio tractabat, in his etiam, quæ alii præterire ſolent, hiſtoriæ denique auctores univerſos. Sed in omnibus omnia antiquitatis veſtigia, etiam leviter impreſſa, & ab aliis vix animadverſa, curioſe indagarat, & vel ſcriptoribus ipſis e numis gemmisque ſuis aliquid lucis affundere, vel his ex illis accendere tentarat. His adiunxerat reliquias antiquitatis, quas docti ubique terrarum viri per lineares in æneis lamnis figuras expreſſas edidiſſent, quorum operum librorumque magnam & lautam copiam haud parva pecunia compararat, non ut haberet, & per eam ſe imperitis iactaret, ſed ut perſpiceret, excuteret, & inde cum ſuam in hoc genere ſcientiam augeret, tum intelligentibus prodeſſet. Quid? quod etiam quibusdam ſupellectilis antiquariæ generibus non parvam pecuniam impenderat, ut numis gemmisque antiquis, quarum non parvum ille numerum reliquit, in his quasdam exquiſiti artificii, & non vulgaris raritatis. Viderat denique in peregrinatione, quam per Germaniam & Italiæ partem fecerat, permulta eius generis, non obiter, ut peregrinantium plerique ſolent, ſed quemadmodum periti & artifices ſuæ artis opera ſolent ſpectare. Et erat tanto melior & ſpectator operum ipſorum, & exemplorum inde ductorum in libris iudex, quod non modo a natura ſenſum quendam talis elegantiæ habebat, ſed eum etiam omni ratione acuerat. Nam linearem illam in charta pingendi rationem tenebat, & radium in æneis lamnis ducere didicerat: non ille quidem, ut artificum venuſtatem & ſubtilitatem aſſequeretur, at, ut artem ſe callere oſtenderet. Acceſſerat exercitatio operum artis inſpiciendorum com-

comparandorumque assidua & scita: ut qui etiam pictorum omnium recentiorum tabulas, de quibus & ipsis eleganter iudicabat, ita accurate, ita sæpe inspexerat, ita propriis quibusdam notis discernere didicerat, ut, cuius artificis quælibet esset, facile diceret: in quo genere ille tantum diligentiæ posuerat, ut etiam signa omnium pictorum, quibus opera sua notare consuevissent, collegerit, & perite interpretatus sit proprio libro, (*de Monogrammatis Pictorum,*) qui nuper e germanico francicus factus est Parisiis. Itaque, quicunque apud nos in tali aliqua re hærerent, aut intelligere aliquid cuperent, CHRISTIVM consulebant, a quo se putarent optime, quæ vellent, cognoscere posse. Quibus ille ita plerumque e vestigio respondebat, ut, sibi ab eo satisfactum egregie, faterentur. Neque vel alium, quam ipsum, interpretem adhibebant, qui antiquitatis partem aliquam, ut gemmarum argumenta, explicari vellent, ut in Richteriano Museo publicando factum est; vel alius iudex facile adhibebatur, cum in Actorum istorum nostris Commentariis, de libris antiquariis iudicandum esset. Quo maius in eo se ornamentum habere Academia nostra putabat: quo amisso, merito, ut in gravissima iactura, non modo communi literarum nomine, sed etiam sua caussa proprie dolet: præsertim cum etiam alia, vel a literis, vel a virtute & sapientia, permagna in eo bona fuerint, quibus ægre sibi carendum posthæc videt.

Eum debuimus *Coburgo* Francorum: quo in oppido natus erat anno huius ipsius seculi primo, e gente antiquæ in Franconia claritatis: patre *Io. Sebastiano*, in Aula Ducum Saxoniæ e Coburgensi Domo Ernestina Consiliario, & Gymnasii Curatore, avo paterno *Georgio Iulio*, Marchionis Baruthini in Fisci procuratione Consiliario, materno *Io. Adamo Drechslio*, in eadem Aula Consiliario. Pater, cum & filium amaret, præsertim in quo præclari ingenii signa comparerent, & literas, quas ipse calleret egregie: primum domesticos præceptores aluit, quos optimos nancisci posset, deinde ab his bene præparatum publicis Gymnasii magistris erudiendum tradidit. Horum doctrina, & vero etiam Pa-

rentis domeſtica diſciplina, conformatus, miſſus eſt in Academiam Ienenſem: unde perceptis, trium annorum ſpatio, philoſophiæ, matheſeos, iurisque partibus omnibus, itemque hiſtoria Imperii Germanici, redux in patriam, rector datus eſt nobiliſſimis Iuvenibus, primum *Volzogiis* tribus, uni, quocum profectus in eandem Academiam, & ſcientiam earum diſciplinarum & amorem ſibi auxit, duobus eiusdem fratribus, *Halas* in Saxonibus ituris, denique *Rud. Bunavio*, Comiti, magni illius *Henrici* fratri, in Lipſienſi Academia, quæ ei, per viciniam, dum *Halis* commoratur, cognita, plurimum omnium placebat. Inter hæc ei in Aula Meinungenſi, Volzogiana ſuffragatione, datus fuerat locus inter ſcribas Principis, etiam ſpe maiorum honorum propoſita. Sed ille literas, latinas inprimis, & elegantiores artes, ita adamarat, ut Academicam in literis vitam aulicæ præferret, nihilque magis optaret, quam ut docere, quas didiciſſet, literas, in Academia, in primis Lipſienſi, poſſet. Cuius voti compotem fecit Bunavia Domus, impetrata ei Profeſſione hiſtorica extraordinaria: ad quam ſibi, Magiſtri Philoſophiæ honoribus capiendis, & diſputationibus legitimis, in primisque doctrinæ & virtutis opinione, viam munierat. Neque tamen ea res ipſum impedivit, quo minus comes iret *Bunavio*, primum per Germaniam inferiorem, Belgas, Batavosque, in Britanniam, poſt per Bohemiam, Moraviam, Auſtriam, in Venetos: unde per Suevos, Bavaros, Francos & Bohemos, rediit Lipſiam. Nam Italiam reliquam, quod maxime cupierat, & Francogalliam viſere, bellicæ turbæ non ſiverant.

Reverſus Lipſiam, totum ſe dat erudiendæ iuventuti bonarum literarum ſtudioſæ, auctus mox Profeſſione Poëtica ordinaria, quam ad finem usque vitæ ornavit, & ſcholis hiſtoricis, poeticis, literariis, antiquariis, aſſidue habendis, & ſcribendo multa, quibus literis communibus prodeſſet, & dignitatem bonarum artium omni ope aſſerendo. Pleraque ſcripſit per occaſiones Academicas, Proluſiones, Diſputationes, Carmina, quosdam etiam alios libros, ut *Noctes, de Mo-*

nogram-

nogrammatis Pictorum, Fabulas Aesopicas, exquisitae eruditionis plenos: nec ulla est pars elegantis doctrinae, cui non aliquid lucis adfuderit scriptis suis: quorum prope omnium titulos & argumenta uno loco ipse prodenda curavit *). Et reliquit quaedam affecta, quae dolendum est perfici ab ipso & publicari non potuisse. Genus orationis erat, in disserendo purum, perspicuum, copiosum & profluens; in scribendo exquisitius ab delectu verborum, & structura curiosiori, & latine doctioribus magis, quam qui leviter tincti latinis literis essent, aptum ac probatum. Docendi rationem non modo ad scientiam referebat, sed etiam ad virtutem & bonam mentem, digredi saepe solitus ad praecepta sapientiae & virtutis, commendationemque elegantis in vita humanitatis: cuius tanto melior & praeceptor & commendator erat, quanto ipse in omni vita erat elegantior & urbanior, domestica Patris disciplina olim in prima aetate imbutus humanitatis & elegantiae sensu, & ad eam plane conformatus consuetudine cum viris magnis, cuius ei copiam & nobilium iuvenum rectura, & peregrinationes fecerant. Vitae genus sequebatur, quale literis maxime convenit, tranquillum, sine ignavia ac solitudine, neque assidua & promiscua cum aliis consuetudine occupatum & distractum, neque nimia literarum aviditate solitarium & obscurum: nunquam se minus solum existimans, quam cum inter libros suos ageret, nunquam magis, quam cum inter homines, quibuscum nihil loqui liceret de communibus literis, aut quod in diem posterum iuvare ingenium animumque posset. Bonarum literarum tantus amor erat, tantum studium, ut in earum laude ac dignitate tuenda modum excedere mallet, si tamen in tali re modus excedi potest, quam non satis acer defensor videri.

Sed illa ipsa vita, domi maxime & in literis acta, sicci corporis

*) In Viris Eruditorum nostrae aetatis P. IV. Index scriptorum ibi editus desinit in Prolusione & Panegyrico a. 1749. editis. Accessere his Prolusiones atque Exercitationes: *Magisteria Veterum in poculis: de poetica recte intelligenda: de poetarum imaginibus: de Carminibus Saturnis:* Panegyrici: *Studiorum constantia: Scriptionis labor: Scriptionis bona & ratio: Corrigenda rerum inanium studia: Urbis Lipsiae bona.*

poris virum, nec nimis a nervis robusti, quamquam satis prospera valetudine a pueris usum, tamen paullatim debilitaverat. Cuius imbecillitatis vis primum erumpere ante paucos annos coepit sputi copiosiori fluxu, per intervalla recurrente, qui interdum etiam vomendi conatum ciebat. Hunc etsi represserat aliquoties, & primarum viarum debilitatem roborare tentarat, *Ludovicus* noster, cuius excellente scientia, & fideli consilio utebatur *Christius:* tamen tanta mali vis fuit, ut plane tolli nulla arte posset. Nam secuta hieme ita aucta est imbecillitas, ut de salute viri dubitare medicus inciperet, post breve autem a vernalis temporis benignitate levamentum, etiam desperaret, cum adpropinquante autumno ita vires frangerentur, corpusque totum contabesceret lentæ febris accessione, ut ad extremum succumberet malo, & leniter exspiraret.

In tanta imbecillitate corporis, tamen ad extremum animus conservavit cogitandi vigorem: qui & amicis, & ipsi, spem quandam recuperandæ valetudinis relinquebat. Itaque ei licebat, sermonibus cum familiaribus, qui visendi causa venissent, habendis, libris inspiciendis legendisque, sed maxime rerum divinarum cogitatione, mali sensum subinde vel minuere, vel obruere: videbaturque ipsa cogitandi contentione recreari potius, quam defatigari. Quo magis etiam corroboratus est animus, accepto de *Christophori Wollii,* Viri S. Rev. manibus corporis & sanguinis Christi viatico, auditisque sermonibus, ad contemnendam huius tam fragilis vitæ miseriam, & melioris spem atque cupiditatem confirmandam alendamque, accommodatis. Neque vero aut impatientia se opprimi sinebat in tam longo malo, aut querelis molestus cuiquam erat, sed dissimulabat potius magnam mali partem, & in melius verbis vertebat, quæ timor etiam augere solet. Una re gravius est commotus, cum bello repentino oppressam patriam audisset. Sed ille dolor admodum ei brevis fuit, tertio die post, II. Sept. 1756. ex huius vitæ miseria & turbis, ad coelestia gaudia & æternam tranquillitatem translato. Nos vero, quicunque bonas literas amamus, memoriam Viri de iis præclare meriti conservabimus, eamque iustis laudibus ad posteritatem propagare, sed maxime insigne eius studium in iis tuendis, imitari conabimur.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Martii Anno MDCCLIX.

Pars II.

DICTIONAIRE HISTORIQUE, OU MEMOIRES Critiques & Litteraires, &c. par PROSPER MARCHAND. TOME SECOND. K-W.

i. e.

LEXICON HISTORICUM, SIVE COMMENTARII Critici & Litterarii de vita & operibus hominum illustrium, quorum pars maior doctrina laudem meruit. Scripsit PROSPER MERCATOR. TOMUS ALTER.

Hagæ Comitum 1759. apud Petr. Hondium, Alphab. quatuor, forma folii.

De Parte priori Operis, iucunda utilitate ſpectabilis, ita diximus, (in Act. Erud. A. 1758. pag. 673. ſqq.) ut nihil fere, quod ad efformandam illius in animis Lectorum imaginem quandam pertineat, prætermiſiſſe videamur. Iam igitur, accepta Parte poſteriori, non curabimus communes illius cum priore dotes, ſed paullo ampliorem potius eorum, quæ *Mercator* noſter de viris claris, certe memorandis, hac Parte tradidit, repetitionem ſuſcipiemus. Sequemur autem eundem, quem ille tenuit, litterarum ordinem, neminem tacituri eorum, quos ille memoria dignos iudicavit.

Kiranides. Liber, artis magicæ futilia præcepta nonnulla complexus, quem alii Mercurio Trismegisto, alii Zoroastri, plurimi denique *Kirano* aut *Kiranidi*, (aiunt Regem Persarum fuisse,) tribuunt. Vero autem proxima est suspicio Reinesii, qui illum existimat fragmenta habere earum opinionum, quas olim Aegyptii, Persæ, atque Arabes amplexi fuerint. Nec Κείρανις Auctoris nomen est, sed libri, in quatuor Κοιράνιδες distincti. Ex Græco, an Arabico? sermone latine vertit Gerardus Cremonensis. Supersunt in Bibliothecis duo libelli, hoc propemodum argumento & indice, qui sæpius inter se miscentur. Alter Græcus est MSCtus, inscribiturque, *Cyrani & Harpocrationis* περὶ Φυσικῶν δυνάμεων: alter latine editus exstat. *Kirani Kiranides*, & *Liber Physico-Medicus Kiranidum Kirani*, quem Lipsiæ A. 1638. edidit Andreas Rivinus, cuius etiam Codicis Autographon servat Bibliotheca Academiæ Lipsiensis *).

Iohannes Lannelius, (de Lannel.) Huius nomine prodiit Lutetiæ A. 1622. Historia Iohannis Secundi, Regis Castiliæ, vero Auctore libri Cardinale Richelio, qui eo impetebat Connetabulum de Luynes. Hoc eodem loco eidem Richelio vindicatur *Testamentum politicum*, quod negarunt nonnulli ab eo scriptum fuisse.

Leonardus Utinensis, Dominicanus Seculi XV. sermonibus sacris habendis claruit. Ostendit Auctor, errasse sine dubio Ioh. Gotfr. Olearium, in Abaco Patrologico, qui omnium librorum typis descriptorum primum reputet editionem Sermonum Leonardi de Sanctis anni 1446, quam teneat Bibliotheca templi Mariani Halensis. Errasse autem, ita, ut tempus scripti operis, cum tempore editi, commutaverit. Adparere enim in prima horum Sermonum editione anni 1473, annum illum 1446. huius rei documentum.

Iohan-

*) Scribentibus ista ad manus est *Defensio Variarum Lectionum Tho. Reinesii*, (qui & ipse Auctor libri est,) *contra iniquam censuram Poetae L.* Rostoch. 1653. 4. liber rarior, qui non solum totus est in lacerando misere Rivino, sed inprimis hanc eius Kuranidon editionem a pag. 150-168. exagitat.

Iohannes Licaragus, (de Licarrague.) Hic Novi Foederis libros in linguam Vasconum seu Cantabricam transtulit, inductus iussu, & subsidiis a Iohanna Albretana, Regina Navarræ, ministratis. Eius versionis perquam raræ index hic est: *Iesus Christ Iaunaren Testamentu Berria,* &c. *Rochellan Pierre Hautin imprimicale,* 1571. 8. Obiter de Henrici IV. R. Galliæ, ad sacra Pontificia transitu, disputat Mercator: observat item, in Antonii Bibliotheca Hispana Nova non esse, quod multi putant, omissam Mich. Serveti mentionem; legi enim de eo nonnulla Tom. I. p. 69. sub alius nomine, *Andreas Servetus de Aninon.*

Vascus Lobeira. Primus Auctor fabulosæ Historiæ de *Amadis de Gaula,* ex qua, velut ex equo Troiano, innumeræ fabulæ Romanenses progressæ sunt.

Iulianus Macho, Augustinianæ familiæ monachus exeunte Seculo XVI. Lugduni Gallorum. Complures libros latinos Francogallice vertit.

Mandevillus, qui & *Mondevillus, Mundevillus,* imo *Amondevillus* scribitur. Medicus & Chirurgus Philippi Pulchri, Gall. Reg. ipsis Gallorum plerisque ignotus.

Colardus seu *Nicolaus Mansion,* typographus Brugensis, sub exitum Sec. XIV. Metamorphoses Ovidii Gallice vertit.

Theodorus Martinus, (Martens & Mertens). Vir doctus, Erasmi amicus, qui primus artem typographicam in Belgio exercuit, Alosti quidem, Lovanii, & Antwerpiæ. Non est nobis silendum monumentum viri sepulchrale, quod Alosti spectatur, ubi octogenario maior A. 1534. decessit. In eo quippe disertis verbis perhibetur, Martinum artem typorum, beneficio scribendi, ex *Germania* & *Gallia* in *Belgium* intulisse.

David Martinus. Clarus Reformati coetus Minister Sacrorum, primum in Galliis, deinde in Belgio. Quas ad viros doctos dedit epistolas, merito eas singulari Volumine comprehensas edi optat Noster. Kettnerus autem, quem Superintendentem *Fridlinburgensem,* mox *Queidlimburgensem* adpel-

pellat, *Quedlinburgi* Ecclesiam rexit, quam urbem Abbatia satis nobilem facit.

Masutius, (Masuccio). Ineunte Seculo XV. fabellas L. *(Cinquanta Novelle)* contexuit, quibus minus dextre imitatus est Bocatium, & impietatis simul notam contraxit. Longior digressio Auctoris, de fabulosis Historiis, quas Galli, adscitis nominibus veris, finxerunt.

Ludovicus Maius, (Louis du May), Scriptor Sec. XVII. Celebratur inprimis illius *Scientia principis*, seu in Naudæum, de callidis Principum administrandi regni rationibus, (sur les coups d' état,) commentarius, in quo tamen plusculos errores notat *Mercator*. Accusat etiam in transcursu insignem plagiarium, qui, editis A. 1739. Lugd. Bat. *Reflexions historiques & politiques sur les moyens, dont les plus grands Princes & habiles Ministres se sont servis pour gouverner & augmenter leurs Etats,* Naudæi librum, paullulum mutatum, pro suo venditavit.

Silvester Mazolinus, vulgo *Prierias*. Satis ille quidem vel publicatis adversus Lutherum scriptis notus, quem tamen non primus, ut multorum fert sententia, sed inter primos, stylo petiit. Ceterum iure Noster ridet eos, qui Silvestro tribuunt *Modum solennem & authenticum ad inquirendum & inveniendum & convincendum Lutheranos,* cet. editum A. 1519. 4. quum sit potius liber facetus, qui Inquisitorum stultitiam

— naso suspendit adunco.

Numi, (Medailles). Dicit primum de duobus Operibus sane victuris, Antonii Augustini altero, altero Ez. Spanhemii. Tum Bibliothecas numarias præcipuas indicat. Adiicit exempla numorum plura, quæ doceant, non esse his monumentis plus iusto tribuendum, quippe quæ verum sæpius corrumpant. In his est numus Iulii Cæsaris, quo nomen suum & dignitatem tecte designavit. Illustrius exemplum præbet splendida collectio, *Historia Ludovici XIV. in numis.* Sed curiosius tractatur, atque adeo aere expressus proponitur (p. 51.) numus infamis, male adscriptus Beuningio, Batavorum Consuli, cusus ille potius & conditus Norimbergæ aut

aut Augustæ Vindelicorum, hac epigraphe: Stetit sol in medio coeli. Succedit numus, cuius item species exhibetur p. 54. quo minus honesta, sed ridicula traditur imago foederis, cum Anglorum tyranno Cromwellio, a Gallis & Hispanis pari ardore expetiti. Alia postea numorum exempla proferuntur, quorum errores, Historiæ ope, emendandi sint. Denique eos impugnat Auctor, qui præferre Numis Inscriptiones studeant, additis Inscriptionibus nonnullis, quæ manifesto falsa perhibeant, ut illa in Arcu Triumphali Titi verba: *Urbem Hierosolymam, omnibus ante se ducibus, regibus, gentibusque, aut frustra petitam, aut omnino intentatam.* Observat etiam, nec numos, nec inscriptiones, quamvis utrumque genus coniungas, ad perfectam historiam sufficere.

Petrus Merlinus. Hic, cum celeberrimo Navarcho Catiloni (Chatillon) a sacris esset, ea ratione effugit funestæ diei Bartholomeanæ cædes, quam possis miraculosam dicere. Quod calumniati sunt nonnulli, hunc Merlinum, præfectum deinde ecclesiæ Reformatæ in Britannia minore, & insignis apud suos auctoritatis virum, verum esse Henrici IV. seu Magni patrem, id nullo negotio refellitur.

Iohannes Mysenus, (Meyssens). Idem picturæ artem, & lardi vendendi mercaturam ignobilem, exercuit Antverpiæ. Ibi edidit A. 1649. librum infrequentiorem: *Images de divers Hommes d' Esprit sublime,* &c. fol.

Ioh. Monelarius, (Monthyard). Dubium est, an Reformati cuiusdam coetus antistitem egerit; illud certum, fuisse ab epistolis Condæo Principi, sub initia seculi superioris. Multa Gallice convertit, ut Natalis Comitis Mythologiam, Apuleii Asinum Aureum, alia. Legas hic enumerationem versionum omnium libri Apuleiani Gallicarum; & de Iac. Clemente, qui sicarias manus Henrico III. admovit; de diebus item fatalibus, singularia.

Ioh. Morellus, Frater Guil. Morelli, quem norunt omnes typographum Regis in Græcis excellentem fuisse. Iohannes autem, veriora sacra sequutus, inhumanas ob ea ipsa vexationes, mortem denique pertulit, egregium constantiæ exem-

operis Boëthiani recenset Auctor, incipiendo ab antiquissima, quam Seculo XIII. perfecit *Iean de Meun*, cognomine *Clopinel*, h. e. claudus.

Iacobus Palladinus, vulgo *Iacobus de Teramo*, quod est nomen patriæ, cum illud prius familiam viri designet; utroque tamen nomine, velut diversorum hominum, descriptus a Toppio in Biblioth. Neapol. Iurisconsultus celebris Sec. XIV. fuit. De eius *Processu Luciferi contra Iesum, coram iudice Salomone*, qui liber stultitiam illius ætatis satis manifesto prodit, curiosius disputatur; instituta etiam iniquiore comparatione cum eo libro poematis Miltoniani, aliorumque, qui res sacras fictionibus exornarunt. Per occasionem Ioh. Hussi vaticinia examinantur, reiiciunturque, de cuius & numis legas quædam p. 124. 125.

Ferrantes Pallavicinus, Ingenio & scriptis nobilis, sed idem maledicus. Qua styli intemperantia quum inprimis adversus Barberinos, gentem illustrem, & Urbano VIII. Pontifice præpotentem, grassaretur, ab his interceptus Avenione supplicio adfectus est, A. 1644. mense Martio. Frustra sunt, qui negant, scriptum esse ab eo *Divortium Coeleste*, Satyram in Ecclesiam Romanam, quæ legatur non indignam.

Pantalion seu *Panthaleon*, Medicus Seculi XV. Italus, an Gallus? Raræ sunt eius *Vitae Sanctorum*, A. 1475. *in Casellarum oppido* impressa, hoc est Casellis in Hibernia, ut putat Mercator.

Paulus Middelburgensis. Scriptis Astronomicis & Chronologicis famam adeptus est, primusque adeo fundamenta iecit corrigendorum a Gregorio XIII. Pontifice fastorum.

A. S. sive *Andréas Peregrinus*. Nomen fictum, quo insignita prodiit *Hispaniae Bibliotheca*, Francof. 1608. tribus Voll. quaternis. Huius auctor, communi eruditorum sententia, creditur *Andreas Schottus*, Iesuita celebris. Negat Noster, motus gravitate errorum, quibus hoc opus laboret, præcipue ea pars, quæ de Mariana tradit. Itaque sibi persuasit, verum Bibliothecæ huius Auctorem esse

Vale-

Valerium Andream, qui triennium integrum in disciplina & domo Schotti egerit, & uti illius Collectaneis potuerit. Addidit Auctor narrationem criticam Operis Marianæ clarissimi, de rebus Hispaniæ, persequendo Editiones illius, Versiones, & Apologias plerasque omnes.

Iacobus Petitus, sive *Parvus*, Monachus Augustinianus Sec. XV. gente Gallus, addictus Principibus Burgundiæ. Dubitatur, an eius Historia Caroli VI. R. Gall. typorum opera vulgata fuerit.

Picatrix, Arabs, qui medio Seculo XIII. vixit, & magicarum superstitionum collectionem compilavit, numquam typis descriptam.

Caspar Pilleterius, sive *Pelleterius*, Medicus sub exordium Sec. XVII. in patria, Middelburgi Selandiæ. Scripsit: Plantarum, tam patriarum, quam exoticarum, in Walachria, Zeelandiæ insula, nascentium, Synonymia, Middelb. 1610. 4.

Christiana, seu *Christina Pizan*, Femina docta in Galliis, Seculo XV. Patre nata Astrologo Caroli V. Regis. Multa scripsit, & versibus & prosa, quæ ineunte anno solebat familiæ regiæ & proceribus offerre. De his tamen omnibus opusculis nonnisi duo typis expressa leguntur. Nupserat Stephano Castello cuidam, reliquitque filium Ioh. Castellum, Historicum diligentem.

Iohannes Meraeus Poltrotus, Gallus, nobili genere natus, & Reformati coetus sectator, qui fanatico oestro percitus, Guisiam Ducem, præcipuum religionis suæ hostem, trucidavit. Notat Auctor eos, qui impium hominis factum non veriti sunt heroicum dicere, scriptisque celebrare: superest in eundem laudatorium Adr. Turnebi carmen, quod tamen vix videtur a viro tam humano profectum esse.

Guilielmus Rancinus, (Ranchin), in Academia Montispessulana Antecessor, ineunte Sec. XVII. vir egregie doctus. Præstantissimum eius opus censetur quod sic inscripsit: Revision du Concile de Trente, conténant les Nullitez d'iceluy, &c. 1600. 8. Dignum, quod iteratis curis publicetur.

Erh. Ratdolt, Augusta Vindelicorum oriundus, clarus Venetiis typographus, cui multum ars sua debet. Docuit enim primus, figuras mathematicas, ligno insculptas, eadem facilitate, qua litterarum elementa, chartæ imprimere. Alia item ornamenta typis adiungere, ut videtur, instituit, quæ dicunt les Lettres grises, les Fleurons, les Vignettes. Forte & inscribendorum librorum rationes, seu Titulos, primus hoc ordine digessit, quo adhuc usurpantur. Rediit tandem Augustam, ubi libris porro edendis ad A. 1505. operam dedit. (Meminimus, nos in Annotationibus ad Catalogum Bibliothecæ Smithianæ, qui prodiit Venetiis A. 1755. 4. pag. 217. legere, Ratdoltum nostrum *deridiculae rusticitatis* adcusari hoc nomine, quod in epistola dedicatoria, qua librum quendam summo Venetorum Duci inscripserat, suum nomen primo loco posuerit. Sed si hoc est rusticum agere, quot, quæso, antiquitatis eruditæ scriptores, omnem urbanitatis laudem amittent?)

Guilielm. Rebolus, (de Reboul), scriptor malignus & dicax, a Reformatis in Gallia communione exclusus, stylum in eos vehementissime exacuit, facta ad Pontificiorum sacra transitione. Romam deinde migravit, usus Patrocinio Baronii Cardinalis. Sed cum Pontificem ipsum, qui hominem paupertate attritum sublevare nollet, scripto lacesseret, eius iussu capite truncatus est A. 1611.

Gui de Roye, mortuus Præsul Rhemensis, A. 1409. Scripsit librum nugacem & ridiculum: Le Doctrinal de Sapience.

Iohannes de Sancto Iusto, (de St. Iuste). Huius diarium itineris Philippi IV. Regis Francorum, in tabulis fagineis ceratis scriptum, singulari libello A. 1746. Florentiæ edito, descripsit Ant. Cocchius.

L'Abbé de Saint-Réal. Scriptor ingeniosus, qui vivere desiit A. 1692. Multorum ille operum poeta, de quibus longam narrationem composuit Noster, a pag. 164-181. Sed satis habemus, Lectores eo ablegasse. Commendatur inprimis eius methodus discendæ historiæ, & Descriptio coniurationis Hispanæ contra Rempublicam Venetam.

Sa-

Salignac. Septem hac familia prognatos laudat Mercator, quorum primus Sec. XIII. secundus XIV. ceteri XVI. vixerint, indignatus Gabrieli de Lurbe, qui nullum eorum, in libello de illustribus Aquitaniæ viris, produxerit. Octavus additur, qui reliquos omnes celebritate & meritis vincit, Franc. de Sal. de la Mothe Fenelon.

Rodericus Sancius, Rodrigue Sancio, seu *Santhez*, Episcopus Hispanus Sec. XV. quem complures ab Episcopatibus quos gessit varie cognominatum, male a se ipso distinxerunt. Nostri illum in Testibus veritatis collocant: num recte? dubitat Mercator.

Henricus Schorus, seu *Schorius*, Scriptor Belga Seculi XVI. de quo perpauca memoriæ sunt prodita. Obiter Auctor dolet Lexicorum Geographicorum vitia, adiungens seriem omnium huius generis librorum, in quibus extremum est voluminosum opus: Le grand Dictionaire Geographique & Critique par M. Bruzen la Martiniére, quod acriter reprehendit.

Iohannes Serranus, (de Serres). De hoc ampliorem tradit Mercator relationem a pag. 197-213. Merito certe eius. Nam & eximia versione Operum Platonis, & Commentariis de Statu Religionis & Reipublicæ in Regno Galliæ, quas ἀνωνύμως edidit, & Inventario Historiæ Gallicæ, lingua patria scripto, insignem laudem adeptus est. Sed cum postremo libro nomen gentilitium *(de Serres)* adponeret, factum est, ut multi eum crederent esse diversum a *Serrano* illo, quo nomine dialecti Francogallicæ asperitatem emolliverat. Excesserat patria, ut libere religioni Reformatæ satisfacere posset, Lausannam. Tandem in Galliam rediit, rexitque ecclesiam primum Nemausi, dein Arausii, ubi A. 1598. obiit. Aiunt non pauci, eum Henrico IV, ad sacra Pontificia transituro, suasorem exstitisse, imo magis aulæ quam coetui suo favisse, & supremo vitæ tempore omnino ab hoc descivisse. Verum hæc singula suspiciosa magis, quam vera esse, existimat Mercator.

Wilhelmus Iacobus s' Gravesande, a pag. 214-241. De

hoc illuſtri Philoſopho non Mercator ipſe, ſed Editor operis, Cl. *Alamanus*, commentatus eſt. Intercesſerat enim ei cum Graveſando coniunctiſſima familiaritas, ut adeo vera atque certa omnia de eo referre in litteras potuerit. Nos potiora delibabimus. Natus erat Delphis A. 1688. familia patricia. Cum nondum annum ætatis XIX. attigiſſet, operamque daret ſtudiis academicis, primum opus ſuum, Eſſay de Perſpective, compoſuit. Mox Lugduni Batavorum Doctoris Iuris dignitatem, una cum fratribus duobus, obtinuit. Cum his Hagam Comitum converſus, præcipuas partes egit in conſcribendo Diario Erudito, *le Iournal litteraire*, quod in optimis ponitur. Inſeruit eidem Diſſertationes varias, quarum maxime memoranda eſt, Periculum novæ theoriæ colliſionis corporum; qua pro Menſura Virium Leibnitiana pugnat. A. 1715. in Angliam miſſus eſt, ut legatis Batavorum ab epiſtolis eſſet. Id muneris annum unum geſſit. Sed A. 1717. a Curatoribus Academiæ Lugdunenſis Profeſſor Ordinarius Matheſeos & Aſtronomiæ conſtitutus eſt. Tum primus ibi Phyſicam per experimenta docere coepit. A. 1721. invitatus a Landgravio Haſſiæ, ut ſe conveniret, iudicaretque de machinis nonnullis, quas conſtrui faciebat Princeps hic Mechanices non ſolum amans, ſed etiam gnarus, venit Caſſelas. Ibi oblata oculis ipſius eſt celebris machina Orffyrei, qua is *perpetuum mobile*, quod vocant, effeciſſe ſe exiſtimabat, multisque perſuaſerat. Contemplatur Graveſandus, & examinat, præſente Landgravio; neque invenit quidquam, quod ſuſpicionem fraudis in artifice argueret. Qua de re ad ſummum Newtonum litteras dedit, deſcriptas & hoc loco pag. 223. Omnino Graveſandus eam opinionem fovebat, *perpetuum mobile* non eſſe ex ἀδυνάτοις. Imo tentabat etiam illius poſſibilitatem, ſi quidem ita loqui liceat, docere. Edidit enim brevem commentationem, Remarques touchant le Mouvement perpetuel, quæ cum rarior hodie appareat, recte in hos commentarios translata ab Alamano eſt, p. 225 - 228. A. 1734. Profeſſoris Philoſophiæ munus accepit, hoc eſt, facultatem, omnes Philoſophiæ

phiæ

phiæ partes publice profitendi. Auditorum caussa A. 1720. & 1721. primum edidit Physices Elementa Mathematica, experimentis confirmata; cuius libri historia omnis hic panditur, adiungiturque doctissimi viri, Iohannis Bernullii, de eo iudicium. Postea dicitur de Gravesandii Introductione ad Philosophiam, quæ ei non merenti graves accusationes peperit. Statuerat idem telam Philosophici Systematis, adiungenda morum doctrina perficere, sed non præstitit. Aliorum quoque operibus edendis sæpius præfuit, ut Hugenii, Keilii, Newtoni, aliorumque scriptis. Decessit A. 1742, postquam triennio ante utrumque filium amiserat; decessit autem animo, Christiano homine digno, quidquid calumniati sint nonnulli. Ceterum utilem operam non eruditis solum, sed patriæ etiam reipublicæ, navavit, adiuvando publica commoda variis ingenii viribus. Quam patriam adeo dilexit, ut nec vocanti Petropolin Petro I. nec Borussorum Regi Berolinum invitanti, ut adscriberetur Socius Academiæ in illa urbe regiæ, paruerit.

Simon Genuensis: alii *Ianuensem* dicunt. Medicus Nicolai IV. Pontificis Seculo XIII. sed idem & Canonicus Rothomagensis. Laudant eum impense populares, velut Arabice Latineque egregie doctum; alii rectius versiones ab eo perfectas contemnunt. Fuerunt, qui ex uno homine duos facerent, *Sim. Genuensem, & Sim. a Cordo,* ut Wolfg. Iustus in Chronologia Medicorum apud Lindenium renovatum; imo tres, ut Oldoinus in Athenæo Liguft. p. 499. & 500. atque adeo quatuor, quem insignem errorem erravit Mangetus in Biblioth. Script. Medic. T. I. p. 115. II. p. 455. III. p. 21. IV. p. 266.

Simon Tornacensis, (de Tournai). Male eum ab Anglis patria Cornubiensem, & cognomine Thervaium dici, iam Oudinus in Commentariis suis docuit. Floruit ineunte Sec. XIII. sed, quod addunt, Oxonii, id valde dubium est. Certius illo est, fuisse Canonicum Tornaci, & Doctorem Theologum Parisiis. Hic annos decem studia humanitatis, philosophiam inprimis, summo audientium concursu, docuit;

postea non minore gloria Theologiam. Cum esset studiosissimus Aristotelis, accusatus est hæreseos, videturque eius in disputando subtilitas inimicos ipsi conciliasse. Hos verosimile est finxisse voces blasphemas, quæ ei tribuuntur, poenas item, quas dederit, miraculosas. Quem Balæus, Scriptor. Britann. Centur. XII. p. 96. commemorat, *Simonem Thornaye*, is a Tornacensi nostro fortassis non differt.

Soveranus, (Souverain). Istius scripta, quam vita, notiora sunt. Deiectus munere præfecti sacrorum apud Reformatos, in provincia Pictaviensi, ob studium Arminianismi, paucis ante sublatum Edictum Nannetense annis, ad Batavos profugit, ubi Synodi Dordracenæ præcepta recipere recusavit. Tum in Angliam transiit, cum aliis quinque sacrorum ministris ὁμοψήφοις. Ibi in gravem Socinianismi suspicionem incurrit, mortuusque est supremorum seculi superioris anno quodam. Magnorum motuum auctor exstitit liber eius, *le Platonisme dévoilé*, quo aperte Socinianis accessit. Scripsit etiam in Evangelium Iohannis dissertationem, quæ nondum lucem vidit. Ex quinque illis Theologis, qui cum ipso & Colomesio Londini familiariter vixerunt, *Carolum le Cene*, clarum versione Script. S. Francogallica, producit Mercator, eiusque vitam & scripta enarrat.

Iacob. Paulus Spifamius. Supplementum hic editur eorum, quæ Bælius de hoc homine celebri prodiderat, petitum illud e *Valteri (Gautier)* Adnotationibus ad *Sponii* Historiam Genevensem.

Henrica Colinaea, Comes Susae, (Henriette de Coligni, Comtesse de la Suze). Femina illustris, & forma & ingenio. Dicitur de impio eius consilio, Orationem Dominicam ioculari stylo exprimendi; item de laudibus in eam cumulatis; & per occasionem de Menagio, in plagiariis censendo.

Guilielm. Tardivus (Tardif), Professor Rhetorices Parisiensis exeunte Sec. XV. Cum in scriptis eius sit Anti-Balbica, seu Recriminatio Tardiviana in Balbum; de hoc *Hier. Balbo,* qui simile munus in eadem Academia gerebat, pluribus exponitur, sed & de alio *Hier. Balbo,* Episc. Gurcensi Sec. XVI. & de Fausto Andrelino. Ta-

Taxae Sacrae Cancellariae & Poenitentiariae Romanae & Apostolicae. In eo est in primis Auctor, ut Editiones libri huius, qui profecto splendorem Ecclesiæ Romanæ nihil auget, recenseat, quoad eius fieri potest, omnes. Indicat autem XLIII, numerando & illas, cum liber maioribus Operibus insertus fuit. Prima editio est anni 1471. procurata à Sixto IV. P. M. Postrema hoc titulo publicata est: Taxe de la Chancellerie Romaine, ou la Banque du Pape, à Rome, à la Tiare, chez Pierre la Clef, 1744. 8. Amplissima est, & apud Gallos excusa. Tradit porro nonnulla Mercator de Auctore Taxarum Apost. Iohanne XXII. P. M. & institutum ipsum non immerito castigat, adducta etiam longa serie *librorum poenitentialium.*

Hermannus Torrentinus, Grammaticus eximius Sec. XVI. Memorandus, præ ceteris eius scriptis, est Commentarius in Doctrinale, seu Grammaticam Alexandri de Villa Dei. *Elucidarius* vero *Carminum & Historiarum* quem scripsit, ediditque A. 1510, primam ostendit originem Operum immensorum, quæ Lexica historica adpellant, quibus obruta pæne ætas nostra est. Enumerat illa diligenter Noster, & quo loco quodque habendum sit, indicat. Prodeunt hic Stephani, Hoffmanni, Morerii Opera.

Ioh. Veldenerus, seu *Veldenarus.* Ex primis Belgii Typographis fuit. Indicantur libri, quos formis suis descripsit. Ad eos pertinet Chronica, quæ Fasciculus temporum dicitur, cuius multi Veldenerum Auctorem faciunt; cum tamen composita sit a *Wernero Rolefinck de Laer*, Cartusiensi Monacho.

Angelus Vergetius. Male Bælio *Vergerius.* Candia prognatus, a Francisco I. Galliarum Rege ad pingendas Græcarum litterarum formas, quæ postea in typographia regia cuderentur, adhibitus est. Vertit etiam ex Græco librum de fluviorum & montium appellationibus, sive cognominibus. Filius quoque eius, *Nicolaus*, litterarum studiosus fuit.

Raemondus Vissenius, (Raymond de Vieussens). Medicus illustris fuit, cui multum præcipue Anatomia debet. Mortuus

tuus eſt A. 1715. in Academia Montiſpeſſulana, quam ſolus fere exornavit.

Franciſc. Villon, helluo, impoſtor, & ſcriptor ludicrus Sec. XV. En epitaphium, quod ſibi ipſe ponebat, cum eſſet ſuſpendio necandus:

Ie ſuis Francois, dont ce me poiſe,
Né de Paris emprès Pontoiſe,
Or d'une corde d'une toiſe
Scaura mon col que mon cul poiſe.

Philip. Vitriacus (de Vitry), Epiſc. Meldenſis, medio Sec. XIV. Legas hic exempla carminum illius Gallicorum, cum interpretatione latina *Nicol. de Clamengis*, non *Clemangis*, ut vulgo dicitur.

Matthaeus Voſſius, *Gerardi Iohannis* filius, ſcripſit Annales Hollandiæ Zeelandiæque, quos frater *Iſaacus* ad maturitatem perduxit.

Ioh. Segerus Weidenfeld, auctor libri de ſecretis adeptorum, Londini A. 1684. 4. & mox Hamburgi A. 1685. 12. editi, pſeudonymus videtur eſſe noſtro.

Wigandus Wirt, ſeu *Caupo*, Dominicanus ſub exitum Sec. XV. & initia XVI. Noſcas ingenium hominis violentum ex ſcriptis contra Iohannem de Weſalia, Trithemium, Brandtium, & Capnionem; fraudulentum vero ex infami tragoedia Bernenſi, acta A. 1507, cuius ille princeps auctor habendus eſt.

Subiungitur Appendix duplex: altera, quæ Commentarios Balletianos de libris in *Anti* ſuppleat; altera Epiſtolas Reginæ Navarrenſis, *Iohannae Albretanae*, nonnullas complexa, quæ Licarragi & Spifamii hiſtoriam illuſtrant. Claudunt librum indices, ſic ſatis utiles. Multa legiſſe, & ſagaciter indagaſſe Mercatorem, abunde hi Commentarii teſtantur, diligenter lectitandi ab illis, qui hiſtoriam, litterarum inprimis, colunt. In quibus ſi paullo plus a conſectandis rebus minutis abſtinuiſſet, ſtylique acerbitatem coercuiſſet ſeverius, multo maiorem apud omnes gratiam initurus erat. Sed nos grati proſequentes Cl. Alamani edentis hoc amici opus ſtu-

ſtudium, memores promiſſi eius in præfatione Tomi I, de publicando iterum utiliſſimo libro Mercatoris, *Hiſtoire de l' Impriméríe*, ut illud impleat propediem, optamus.

DE RECONDITA FEBRIUM INTERMITTENtium, tum remittentium, natura, & de earum curatione, variis experimentis & obſervationibus illuſtrata, LIBRI DUO.

Amſtelodami 1759. ſumptibus Fratrum de Tournes, plag. 18. in 8.

Reconditam febrium intermittentium remittentiumque naturam perſcrutare, earumque medelam rationi & experientiæ congruam tradere, quo magis arduum opus eſt, hoc eſt optandum magis, ut medici, & uſu & doctrina præſtantes, pro viribus quique ſuis, difficili huic artis parti, eidemque non minimæ, lucem clariorem accendant. Laude igitur ſua minime fraudandus eſt ſcripti huius Auctor Anonymus, quod ea, quæ ipſum librorum lectio & uſus docuit, cum iunioribus medicis communicare voluit. Diviſit autem ſcriptum ſuum in libros duos, quos deinceps in plura capita digeſſit. Et L. I. quidem *Cap. I.* varias febrium intermittentium ſpecies enumerans, quintanam facile admittit, de ſextana vero & ſeptana nonanaque dubitationes movet: nec quotidianam ad intermittentes referendam eſſe putat. *Cap. II.* medicorum quorundam placita, de variis febrium intermittentium cauſis, enarrat, ac minus quidem probat. Quare *Cap. III.* alia, quæ ipſi propius a vero abeſſe videntur, ponit, ſcilicet, bilem acriorem, aut materiam quandam putridam, in corporis receſſu quodam latitantem. *Cap. IV.* cauſas remotas & occaſionales recenſet, tempeſtatum locorumque indolem nocentem, decubitum in locis humidis, exercitium nimium laboremque, animi pathemata, vigilias protractas, excalefacientium medicamentorum abuſum. *Cap. V.* & *VI.* frigus febrile, eiusque antecedentia & conſequentia, conſiderantur. Frigus quidem illud tribuit

 ner-

nervis, caussa occulta quadam in motum actis, sententiamque suam illustrat frigore, quod calculus biliaris in ductum choledochum actus, aut catheter vesicam urinariam attingens, excitat. Frigus ipsum oppido varium est, modo breve, modo longum; alias vehemens, alias mediocre, utplurimum universum corpus concutiens, interdum unam vel alteram corporis partem constringens. Rarius locum frigoris explet dolor, parti cuidam infensus. Effecta frigoris sunt vasculorum contractio, pallor, fluidorum stagnatio circa cor & pulmones, secretiones perturbatae, transpirationis defectus. *Cap. VII.* de calore & sudore febrili agitur. Et calor quidem partim frigori antegresso, partim aliis caussis, quas tamen non adfert, tribuendus Auctori videtur. *Cap. VIII. IX.* & *X.* sermo habetur de apyrexia eiusque caussa, quae medicorum ingenia mire exercuit. Auctor noster, postquam variorum opiniones retulit, ex aliis morbis periodicis, v. c. hemicrania, tumoribus sanguinem periodice fundere solitis, podagra, & epilepsia, infert, dari in febribus intermittentibus materiam quandam in corpore genitam, vel aliunde advectam, quae in universas partes diffundatur; b) eam tamen praecipue hepati esse infestam, in hoc eam colligi, in illudque vires suas exerere; c) postquam ad certum gradum devenerit, ac certa vis ei addita sit, ipsam veluti stimulo admoto visceris illius textum nervosque vellicare, sanguinis cursum retardare, acrimoniam pravasque dotes illi conciliare; eamque, d) facto veluti impetu in nervos agere, totumque corpus commovere, ac tandem ex loco primum affecto, & ex omnibus aliis partibus febre insequenti excuti & difflari; e) denique remanere fomitem, qui sensim iterum auctus easdem turbas concitet. *Cap. XI.* num actio caussae febrilis varia sit, disquiritur: nulla vero notabilis reperitur diversitas, quae constans sit, nisi earum febrium decursum solutionemque & curationem respicias, qua fit, ut quartanae longiores sint, & ad annum, imo diutius aliquando, excurrant. *Cap. XII.* adducuntur febres quaedam intermittentium naturam mentientes, v. c. catarrhales, item pleuriti-

ritidem aliquando insequentes, feminis, quæ foetum excluserunt, infensæ, aliæque; ad quas & quotidianas refert. *Cap. XIII.* dicitur de affectibus, quos mentiuntur febres intermittentes a natura sua degeneres, ut sunt dolores acerrimi statis temporibus revertentes, v. c. in orbitis oculorum, in oculis ipsis, in externa capitis superficie, motus convulsivi, & tremor, frigoris calorisque sensus singularum partium periodice recurrentes. *Cap. XIV.* de febre intermittente maligna exponitur. Hanc vocat, quando materies febrilis convertitur ad partes ipsas nobiliores, veluti ad cerebrum, ubi lethargi, apoplexiæ, & paralyseos causa fit; porro ad pulmones, aliasque partes respirationi inservientes conversa, catarrhos suffocativos, asthmata, aliaque respirationis vitia infert. Stomacho & intestinis dolores atroces excitat, nec non singultum, imo acres deiectiones. Aliquando observantur sudores copiosi, sudori Anglico non dissimiles, dolores artuum, crurum maxime, anæstesia, horrendum frigus, quod calor nullus subsequitur. *Cap. XV.* Auctor, febres intermittentes non solum alios morbos, v. c. pleuritidem comitari, sed in continuos etiam abire solere, monet: & *Cap. XVI.* observationibus dicta comprobat. *Cap.* vero *XVII.* singularis constitutio epidemica, ex stagno latissimo, materia putrida referto, describitur. Febres intermittentes comitabantur pectoris oppressio, delirium, apoplexiæ & lethargi species, aliaque gravia symptomata. *Cap. XVIII.* traduntur signa, quibus febris intermittens, sub alia specie morbi latens, detegitur, quæ quidem sunt lucida intervalla insignia inter duas quasque exacerbationes, periodicus recursus exacerbationum, urina lateritia. *Cap. XIX.* quænam ex febrium intermittentium symptomatis metuenda sint, enarratur. A frigore fit spissior sanguis, obstructiones viscerum, hepatis maxime, palpitationes cordis, aliquando mors ipsa. Calor non ita valde terret, ut potius accenso calore res ægri in tuto esse soleant. Tamen, si æstus ægrum nimis extorret, si sudores nimis profusi sunt, tum & sanguis corrumpitur, & solidæ partes depravantur, unde multa

 mala.

mala. *Cap. XX.* revertitur Auctor ad varios illos affectus, qui febribus intermittentibus iunguntur; ubi antea iam dicta minus commode repetuntur. *Cap. XXI.* febrium illarum curatarum reliquiæ exponuntur, quæ sunt: sudores nocturni, hepatis vitia, durities pancreatis, lien inflatus, tumores œdemotosi, hydrops ipse. Posteaquam *Cap. XXII.* de vario relapsu in febres intermittentes A. dixit, *Cap. XXIII.* vitia, quæ in cadaveribus post febres intermittentes reperiuntur, enarrat. Reperiri, ait, cordis cava pulmonesque sanguine atro turgida; ventriculum inflatum; hepar albidum ac veluti exsangue & maceratum, idem interdum valde turgidum, & glandulis flavis obsitum; pancreas scirrhosum; lien in magnam molem distentum, aliquando a sanguine copioso, eoque atro, ruptum; mesenterii scirrhos & abscessus; intestina aliis locis tumida, aliis constricta. Sequitur Lib. II. qui febrium curationem complectitur. Et *Cap. I.* quidem de difficultate febribus intermittentibus medendi tractatur. *Cap. II.* diluuntur quæstiones aliquot, scilicet: an omnes febres intermittentes iisdem curari debeant remediis? quod negatur; deinde, an febres illæ, sibi relictæ, per se ipsas desinant, vel crisin quandam moliantur? hoc in plerisque locum habere putat Auctor, si debito regimine excipiatur morbus; tandem, an curatio statim ab initio instituenda sit? disquiritur, & sic decernitur, ut curatio ea fere semper locum habere dicatur, nisi alius morbus febre intermittente expugnandus sit. *Cap. III.* de sanguinis missione agitur, eaque laudatur, si sanguis turget, si intensior sit febrilis motus, si calore urente, aut acutissimo capitis dolore, vexentur ægri; reiicitur vero, si contraria omnia adsint. *Cap. IV.* emesis commendatur, tanquam magnarum virium remedium. *Cap. V.* parum accurate de alvum subducentibus dicitur. Et *Cap. VI.* demum transitus fit ad aperientia, ubi multum tribuitur succis herbarum, & iusculis purgantibus ex Lapatho sylvestri, cichoreo, scolopendrio, addito Sale Glauberi, arcano duplicato, aut crystallo minerali. *Cap. VII.* docetur, remedia generosiora, ut sunt emetica & purgantia, ita

danda

danda esse, ut eorum operatio ante novam exacerbationem finita sit. *Cap. VIII. & IX.* methodus, febres intermittentes per sudorifera tractandi, probatur, si calor per ea non nimis accendatur, si sudoriferis misceantur aperientia, si in hepatis aliorumque viscerum læsionibus, atque in summa cachexia non exhibeantur, denique si sanguis non turgeat, nec ventriculus scateat pravis succis. *Cap. X. & XI.* specifica antifebrilia varia, satis cognita, enumerantur. *Cap. XII.* laudes corticis Peruviani celebrantur, moneturque, in cortice medio, eoque duriori & ponderosiori, summam inesse vim, cavendumque omnino, ne hic ipse cortex medius in tenuissimum alcohol reducatur, quia tritu nimio diacrisis vegetabilium, & summa virium iactura, fiat. Postea de variis formis, sub quibus cortex exhiberi soleat, deque variis medicamentis ipsi admiscendis, sermo habetur. *Cap. XIII.* de corticis non innoxiis effectibus præmisso, A. deinceps *Cap. XIV. & XV.* methodum exhibendi corticem invenire studet, docetque, per sex vel octo dies post febris discessum certam dandam esse corticis dosin, deinde eam sensim per idem circiter temporis spatium minuendam esse; porro citius seriusve remedii huius usum omittendum esse, prout partium functiones melius aut deterius se habeant; tandem nunquam securum esse debere Medicum, si quid desit in bilis secretione, in alvi laxitate, in urinarum colore aut copia. *Cap. XVI.* seorsim de quartana quæritur, num peculiarem sibi vendicet medendi methodum? negaturque, si recens sit; affirmatur, si vetustate pertinacior reddita, & tunc quidem, post alia quædam, thermæ & acidulæ valde extolluntur. *Cap. XVII.* comprehendit impedimenta illa, quæ in certarum partium affectibus, aut in variis temperamentis occurrunt. *Cap. XVIII.* exponit impedimenta ex ipsa febre, ex vitiis, quæ in varias partes inferre solet, & ex perversa medendi methodo ortum trahentia. *Cap. XIX.* curatio traditur febrium, quæ cum desierunt, iterum exsurgunt. *Cap. XX.* febrium intermittentium, quæ mali augurii sunt, curatio docetur: ea huc redit, ut symptomatum ferociæ, metho-

dica curatione, tempore paroxyſmi obviam eatur, tempore vero apyrexios cortex Peruvianus exhibeatur. *Cap. ultimum* doctrinam de febribus remittentibus, nimis breviter expoſitam, continet.

CL. CLAUDIANI, QUAE EXTANT, VARIEtate Lectionis, & perpetua adnotatione illuſtrata, a IO. MATTHIA GESNERO. Accedit index uberrimus

Lipſiæ 1759. in officina Fritſchia, Alph. 2. plag. 13. 8. mai.

Quod Ciceroni olim inter civilia arma maxime probatum fuit, ut, cum videret, inter arma nullum eſſe locum eloquentiæ, neque in foro, neque in curia, omnem ſuam curam & operam ad Philoſophiam conferret non ſolum, ſed aliis quoque, ut ad eas ſe referrent artes, & literas, quibus a primis ætatis temporibus ſtudium ſuum quisque dediſſet, optimum eſſe perſuaſit: id Cl. etiam Geſnero viſum eſt, qui inter arma, quibus Germania in ſua ſævit viſcera, ad Muſas totum ſe contulit, nobisque Claudianum ſuum dedit exoptatiſſimum, cuius virtutes & ornamenta, quibus ornatus prodit, in tabula quaſi exhibere animus eſt, ut videant exteri, in Germania quoque, inter ipſa arma, bonarum litterarum ſtudia vigere.

Iam ad Claudianum, cui chartarum typorumque nitor, eaque, quæ circa emendanda typothetarum vitia adhibita eſt cura, ſingulare inter reliquos, qui in Germania prodeunt, libros, addit ornamentum: nimia enim inter noſtros plerumque ſolet eſſe typographorum & librariorum feſtinatio, quo fit, ut iis, quibus corrigere has mendas datum eſt, non ſufficiat tempus: in hoc autem imprimendo Claudiano totum abſumtum pæne eſt triennium, quo factum, ut magna mendarum, ſollemni illo noſtrorum librorum vitio, mole, non deformis iam appareat.

Prolegomena, quæ Cl. Geſnerus præmiſit Claudiano, in XVIII. deſcripta ſunt Sectiones, quarum breviarium, ut ipſe vocat,

vocat, indices alias dixerimus, in tabula secundum numeros exhibuit.

Prima harum Sectionum occupatur circa describendam patriam, aetatem, vitamque Claudiani, in quibus Auctor neque Vossium, neque Gyraldum, neque Crinitum secutus est, sed ea tantum diligenter collegit, quae ex ipsis Poetae carminibus de eius vita constant. Alexandrinum eum fuisse, colligit ex XXXIX, 20. ubi Alexandrum M. conditorem patriae appellat; & ib. 457. ubi Nilum *suum* dicit. Non imae sortis hominem Claudianum fuisse, sed cognatum forte Hadriani Praefecti, Gesnerus intelligit ex XXXIX, 55. Ex eo, quod in Stilichonis clientelam mox se contulit poeta, infestum eius in Rufinum & Eutropium animum, eiusque Orientis & Constantinopoleos odium, explicat. Tribunum eum fuisse nemo negat: sed an Celerum, an Praetorii, an alius? omnes ignorant; sicut neque de militia eius quidquam certi constitui potest. De calamitate ab Hadriano ipsi illata, de qua queritur epistola, itidem nihil adfirmari potest. Plura alia, ad favorem, quem in aula expertus est noster, & ad matrimonium dives pertinentia, silentio praeterimus.

II.) Secundo loco disquiritur, an Claudianus Christianus fuerit homo? quod Cl. Editor negat, ab aliis iam satis in dubium vocatum: illis autem, qui volunt nostro inter Christianos locum vindicare, non omnino adversatur quidem, sed inter eos tantum habendum putat, in quibus fuit Ausonius. vid. *Barth.* ad Stat. Tom. II. p. 921.

III.) Quae sequitur, tota versatur in exponenda Claudiani eruditione, Sectio. Eam non vulgarem fuisse autumat Cl. Editor, & ex ipsis carminibus colligit, fuisse eum praeclara quadam philosophiae Heracliteae scientia imbutum; in siderum autem cognitione, in naturali scientia, quam physicam appellant, & in Mythologia denique, ad summum pervenisse Claudianum, eiusdem Cl. Gesneri opinio est. Spem nobis eo loco facit Venerandus Senex, libri, si Deus vires dederit, adhuc a se edendi, quo clarum faciet, quae nova vulgo ferun-

feruntur Philoſophorum inventa vel dogmata, ea non eſſe nova, ſed antiquis iam ſatis nota; qui liber ut prodeat, vehementer & ſerio precamur: certum enim eſt, multa novorum ſpecie noſtris hominibus obtrudi, quæ antiquis iam nota, a ſuperſtitione illa barbarieque omnibus literis olim interitum minitante ſuppreſſa, per tempus in oblivione iacuerunt. Sic ante paucos hos menſes, cum Mathematici Aſtronomique noſtri multa ſcriberent de cometa, ex calculi ab Anglis poſiti, ratione, redeunte ad nos; cuius de reditu vere facto multum gloriabantur, & nova ſe inveniſſe iactabant: cupido nos cepit recolendi ea, quæ de Cometis haberent veteres. Obtulit hic ſe nobis, præter alios, *Seneca,* in Natur. Quæſt. Libris, ubi permulta ſane, quæ noſtri tanta verborum copia a ſe inventa gloriantur, cognita ei fuiſſe apparet. Ex longa autem, quam per Septimum Quæſtionum ſuarum librum inſtituit integrum, de cometis diſputatione, in qua multa invenies iucunda & erudite diſputata, ea præſertim noſtris opponi poſſe videntur, quæ habet cap. XXII. „Non enim exiſtimo, Senecæ ſunt verba, Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ": item ea, quæ capite XXIII. de Cometarum natura & curſu diſſerit. Ait e. c. Cometas ſideribus adnumerandos eſſe, quia orbem ducant, quod ſiderum proprium ſit: docet porro, Cometas tenere iter ſuum, ex duobus ab ipſo obſervatis: Cometes, inquit, habet ſuam ſedem, & ideo non cito expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum, nec exſtinguitur, ſed excedit. A noſtri ævi Aſtronomis non poteſt pronuntiari accuratius; & tamen, Senecæ temporibus, quam raræ fuerunt Cometarum obſervationes, quam tumultuariæ? Et quam digna ſunt tanto Philoſopho, quæ Capite XXV. leguntur. „Quid ergo, ait, miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis, nec initia illorum finesque noteſcere, quorum ex ingentibus intervallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

— ſtellis numeros & nomina fecit.

Ve-

Veniet tempus, quo iſta, quæ nunc latent, in lucem dies extrahet, & longioris ævi diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas una non ſufficit, ut tota cælo vacet. Veniet tempus, quo poſteri noſtri, tam aperta nos neſciſſe, mirentur." Hæc Seneca: in quibus viri verbis habemus tam magnifice a noſtris, tanquam noviter inventa, iactata. Vides, Senecam non ignoraſſe, Cometas eſſe ſtellas; vides, Senecam non ignoraſſe, Cometas habere ſuum iter, quod abſolvant. Igitur Horatianum illud hic uſurpes —

Ne, ſi forte ſuas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula riſum
Furtivis nudata coloribus —

Quæ ſunt igitur nova noſtrorum Mathematicorum inventa? nil illis relinquitur, niſi annorum, inter quos abſolvit unus alterve ſuum ſpatium Cometa, ratio; exiguum ſane, ex longo temporis intervallo, inventum, quod Seneca, ſi illi tres aut quatuor Cometas adhuc obſervare datum fuiſſet, ſane non ignoraſſet. Sed pergimus.

IVta Prolegomenorum Sectione de ingenio Claudiani, eiusque facultate poetica, diſſeritur; quæ diſputatio Geſnero eſt digniſſima. Admiratur ille ſplendidas Claudiani poeticas virtutes, nec occultat eius vitia; adiecit etiam diſſertationi elenchum quendam locorum, quæ de Claudiani teſtantur poetica elegantia.

V.) Quamvis autem Poetæ non omnino negari poſſint vitia, eiusmodi tamen ſunt, ut multis eius bonis facile compenſentur: habet enim non ſolum multa eleganter dicta, ſed ſententias quoque non ſpernendas, ut adeo Claudianum pariter ob verba ac τὸ ἠθικὸν legendum G. putet. Adnotat quoque, Poetas, & poeticam dicendi rationem, non illico tantum ab antiqua elegantia defeciſſe, quam oratores; quod exemplis probat Auſonii, Martialis, Papinii, quorum carmina dicit longe elegantiora eſſe eorum proſaica oratione. Eius rei cauſſam imitationi poetarum, qui ſemper antiquos ſequebantur, & inde multum de antiqua elegantia retinebant ſibi, ineſſe non temere exiſtimat, immo obſervatum ſibi eſſe

ait, poſt renatas quoque literas plures bonos poetas, quam oratores, extitiſſe.

VI.) Quæ Claudiani magna merita Geſnerum impulerunt, ut de eo edendo cogitaret; cui conſilio tamen nonniſi hoc bello præſenti otium ſuppetebat. Cum enim V. C. tempus audiendis legendisque fictis de proeliis, victoriis, cladibuſve narrationibus conſumere nollet, ad ſuum Claudianum ſe retulit, omnemque operam in eo exornando collocavit. Finem, quem in eo edendo ſibi propoſuit, ipſius malumus verbis proponere: „Redeo (ait) ad Claudianum, & meum in illo in ſcenam quaſi reducendo „conſilium. Huius duo velut capita conſtitui, ut darem „verba Scriptoris, quantum eius mea opera fieri poſſet, „emendata, ac talia, qualia ab ipſo literis commendata „eſſe vero ſimile ſit; deinde ut ea adnotatione perpe„tua explicarem, quo intelligi, & ad vitæ aliquem uſum „transferri etiam a mediocriter doctis vel occupatis, ſine „multo labore aut diſcurſu ad alios libros, poſſint.“ Hæc Geſnerus.

VII.) Priorem ad partem quod attinet, quæ verſatur in conſtituenda Claudiani lectione, dicit Cl. Editor ſe exprimendos dediſſe typographo verſus Claudiani ex exemplo prioris editionis Heinſianæ, mutatis modo illis locis, quæ ipſe in ſecundis curis mutari iuſſerat Heinſius, aut in quibus ab illo diſcedendi iuſtas ſe habere crederet, quas adnotare non neglexit, cauſas. Ex omni ab Heinſio notata vel obſervata aliunde varietate lectionis, quæ ſententiam mutaret, nullam omiſit. Sed cur ſingulorum, pro Heinſiano more, codicum nomina non addiderit Cl. Editor, aliaque, quæ huc ſpectant, Lectorem hæc ipſa docebit Sectio

VIIIva: quo loco demonſtrat Cl. Geſnerus originem varietatis, quæ in Claudiano ſat frequens eſt, lectionis; eamque non uni librariorum deberi ignorantiæ ſtuporique, ſed plerumque, quod alias ipſi de Catone & Palladio obſervatum fuit, olere emendatorem putat; variaque huius rei teſtimonia adfert & exempla. Silentio non prætereundam eſſe duci-

ducimus eruditam, quam profert, obſervationem: non duas, quæ omnino inter ſe convenirent, editiones ſibi repertas eſſe, quod quidem cauſæ ſit, cur editionum claſſes conſtituere haud potuerit.

IX.) Exhibet nonnulla, in quibus ab Heinſiana lectione receſſit, loca; ut eo facilius poſſint, qui volent, de ratione, quam ſecutus in conſtituenda lectione eſſet, eruditi iudicium ferre.

X.) De adnotationibus loquitur, quas Claudiano adiecit Cl. Editor, eorum in uſum ſcriptas, quorum aut ætas, aut educatio & ratio ſtudiorum, aut vitæ genus occupatioque, obſtare videntur, quo minus primo obtutu aſſequantur, quæ ab hiſtoria, vel ab alia parte eruditionis repetita præſto eſſe debent intellecturo Poetam. Noluit autem Auctor commentarios ſcribere collectos undique, aut locos communes; noluit dictionem poetæ, congeſtis aliorum formulis, illuſtrare, ſed efficere, poeta ut intelligatur, ſed iudicio ſuo iuvare iuniorum iudicium: quod ſi aliquando non feciſſe videatur, & lectorem deſtituiſſe, indicem adire hortatur, quem quidem magna cum cura confectum eſſe, ex ipſo quibus deſcriptus eſt paginarum numero ſatis apparet.

XI.) Catalogus ſiſtitur editionum Claudiani longe uberior, quam Fabricius olim dedit.

XII.) Illæ Claudiani enarrantur editiones, quarum exemplis uſus eſt vel ipſe; vel aliæ, de quibus non recte hucusque relatum fuiſſe videtur: quibus inſunt multa bona ad rem literariam ſpectantia, neque adeo ſpernenda.

XIII.) Docemur ordinem, quem Cel. Editor in conſtituendis carminibus ſecutus eſt; cui ſubiungitur

XIV.) Ordo in edendis Claudiani carminibus ab Heinſio ſecundum literarum ſeriem adhibitus, qui cum variis, quos alii in collocandis his carminibus obſervarunt, ordinibus, non ſine magno labore collatus ſiſtitur.

XV.) Antiquus Claudiano ab Arcadio & Honorio Impp. Augg. inſcriptus legitur lapis, cui ſaxo æneam Claudiani imaginem credunt olim fuiſſe ſuperimpoſitam.

XVI.) Disputatur, an fuerit Claudianus Comes Orientis.

XVII.) Duos lapides honori Stilichonis positos: &

XVIII.) Genus Theodosii M. Augusti habet. In hoc desinunt prolegomena Cl. Editoris, ad quae legenda omnes eruditos amandamus. Multa insunt bona, & digna tam gravi tantamque eruditionis laudem habente viro.

Iam progredimur ad ipsum Claudianum, Lectoribusque eruditis pauca ex annotationibus Cl. Gesneri exhibebimus. Dum hoc facere instituimus, copia facit nos inopes; atque nescimus adeo, quae ex tot bonis eligamus potissimum. Tam est, quicquid inest omni libro, dignum Gesnero. Igitur classes tantum, & doctrinae partes, ad quas spectant adnotationes, indicabimus.

Prima, quam primi carminis inscriptioni subiecit adnotatione, nos docet, quales esse voluerit adnotationes suas. (Primo autem loco Cl. Editor in Probini & Olybrii Fratrum Consulatum Panegyrin exhibet, quod Lectoris causa monendum duximus.) „Nostra, ait, adnotatio Poetae servire „debet, maxime qua *poeta*, & *ingeniosus*, & *doctus*, & *philosophus* est.“

Ad primum genus spectare nobis videntur: III, 123. (in *Rufinum* I, 123:) in qua adnotatione ingenium nos intelligere facit poetae, qui Rufinum ut ab Acheronte excitet, ponit aditum illum ad inferos Homericum fuisse in extrema Gallia, patria Rufini; cui poetae fictioni favet fabula de litoris Gallici incolis piscatoribus, Francorum imperio subiectis, traiicere animas e Gallia in Britanniam solitis. Fabulam refert *Tzetzes* ad Lycophr. 200, quam ex eo integram descriptam legimus hoc loco.

Poetae maxima est elegantia in adhibendis picturis, quas saepe ab eo, quanquam non semper felici conatu, adhibitas, nobis ante oculos ponit Cl. Editor. Sic III, 23. adnotat: est hic locus inter pulcherrimos, qui ad pictorem etiam formandum utilis esse potest. Ita pictorem se exhibet Claudianus V, 211. (in *Rufin.* lib. II, 211.) & VII, 76. (de III. Consf. Honor. 76.) aliisque pluribus in locis.

Do-

Doctrina autem & philoſophica Poetæ eruditio indicatur nobis a Cl. Sene v. c. X, 65. (de Nuptiis Hon. & Mar.) ubi ſentire nos facit, Poetæ antiquorum philoſophorum notas fuiſſe ſententias de plantarum ſexu: III, 9. de phaſibus lunæ: ib. 16, de atomis Epicureis: V, 222. de origine tonitruum: ib. 482. de corpore ex Pythagoraeorum ſententia animorum carcere; aliaque plura, ex ſanctiori Philoſophorum diſciplina deſumta, aliis non facile obſervata, ſiſtit Ven. Editor in adnotationibus.

Sunt inſuper alia, quæ indicio ſunt conſummatæ eius doctrinæ. Sic v. c. apud Claudianum XXI, 238. (de laudib. *Stilichonis* lib. I.) eſt: —

Quos dederis. acies —

Addamus & hoc (Geſnerus ibi adnotat), *poſt Heinſium, ultimam in verbo dederis produci etiam exemplo optimorum, id quod firmavit idem ad Ovid, Heroid. 7, 53.*

Evolvimus Heinſii commentarios, in quibus hæc leguntur ad locum *Ovidii* commemoratum:

Quid? ſi neſcieris, inſana quid aequora poſſint? —

ultima producta—*ſimiliter in* dederis, tuleris, *alibi produxit ultimam; ratio eſt, quod interdum quartam ſyllabam producebant, in* neſcieritis, *&* audieritis, *ſimilibusque:* quibus ſuis verbis Heinſius ſubiicit varia Ovidii loca, in quibus ultima *is* producta eſt. Heinſii tamen, quam profert, ratio, nobis minime probatur; aliam nos nobis videmur inveniſſe huius rei cauſam, quam in Romana patriæ linguæ pronuntiatione poſitam arbitramur. Poetis enim licitum fuiſſe, pro arbitrio ſyllabas producere, aut corripere, nemo ſanus ſibi perſuaſerit. Sunt quædam, quod non negamus, in quibus contra legem Paediam peccaſſe videntur; tunc autem cauſa non in eorum negligentia, ſed in noſtra linguæ ignorantia quærenda eſt. quod & hic factum opinamur. Producunt poetæ ſæpius ultimam ſyllabam in dederis, tentabis, neſcieris, aliisque huius generis, ſed numquam, quod quidem ſciamus, niſi in cæſura. Sic Noſter:

Quos dederis acie —
Ovidius Heroid. 7, 53.
Quid? si nescieris, insana —
Id. Metam. X, 560.
Forsitan audieris aliquam —

quibus adde reliqua ab Heinsio ad locum Ovidii commemorata exempla. Inde intelliges, nostram observationem non omni destitui fundamento; neque unquam ultimam in his vocibus productam fuisse extra cæsuram. Nunquam leges:

Reddere tunc superis tentabis aurea dona.

Caussa huius poeticæ, ut ita dicamus, licentiæ, facile intelligitur: in cæsura enim hæ ultimæ syllabæ asperius quid sonant, ac si scriptæ essent,

Quos dederiss acie —
Quid? si nesciериss, insana —
Forsitan audieriss aliquam —

Inde fit, ut etiam voces in aliam exeuntes litteram consonam, quæ facile geminari potest, in cæsura producantur. Sic apud *Virgil.* Eclog. X,

Omnia vincit amor, & nos —

ibi pronuntiatur vox *amor* fere ac si scripta esset *amorr.* Hanc, ad Græcos si recurras, nostram sententiam, tot innumeris ornare poteris exemplis, ut plane nullus dubitationi sit locus. Confer, si lubet, quæ doctus observavit *Clarkius* ad Hom. Il. *α.* 51. A Græcis itaque ad latinos transiit poetas, ius eiusmodi syllabas in cæsura producendi. Illa autem, cuius Heinsius mentionem facit, poetica licentia, syllabas penultimas, in *contigeritis, transieritis*, aliisque huius generis, producendi, itidem non omni destituitur ratione; quam tamen, ut temporis & Lectoris rationem habeamus, iam proferre supersedemus. Alio forte loco super ea re plura. Hoc unum hic addere liceat, ne temeritatis arguamur: commune Latinorum Græcos imitandi poetas studium, & frequentiorem observationem, nobis persuasisse, hanc esse productionis

ctionis eiusmodi caussam. Sed ad Claudianum, in quo Cl. Editor nihil neglexit quod faciat ad intelligendum poetam, redeamus. Explicat igitur & antiquos mores, ad quos respicit saepe Claudianus. Sic V, 112. describit antiquum barbarorum morem, recens natos flumini immergendi: VIII, 174. (de IV. Conf. Honorii) clamorem militum, Imperatorem novum levantium: ib. 497. tabulas, in quibus bona proscriptorum pendebant venalia: ib. 573. solemne Aegyptiorum sacerdotum, *linigeri* qui dicuntur, cognomen: aliaque innumera.

Mythologiam, quae & ipsa multum facit ad explicandum Poetam, neutiquam neglexit G. quin potius ea, quae lectorem possent in lectione offendere, bene, neque tamen nimiis verborum ambagibus, (quod antiquorum, Scholiastarum qui nomine veniunt, plerumque est vitium,) sed breviter & docte, ex fabulosa poetarum fictione exponit. Sic. III, 81. spicula Athamantheae dextrae: 82. 85. ad Orestis quae pertinent fabulam: ib. 254. Diomedis equorum pabulum: V, 418. Aonii montis historiam, pulchre narrat.

Earum porro, quae ipsi probantur, lectionum, caussas, erudite & prolixe saepius tradit. Sic ad I, 4.

Blandius elato surgant temone iugales:

blandius, ait, neque ad elato, neque ad *surgant*, bene accommodatum est: itaque valde placet Basileensis lectio, (anno 1534. 8. apud Isingrinium edit. impressa,) *blandius rubeant*. roseus color ignis blandior est. Ib. v. 111. III, 39. V, 71. & 148. Et in his Vir Clarissimus singularem saepe demonstrat eruditionem. Tandem, ut nulla eruditionis pars in adnotationibus omissa sit, varia attulit G. quibus singularem nonnullarum vocum in Claudiano usum observat. Sic VIII, 140. *ululare* verbum medium esse monet: ib. 278 *τὸ suspectus* a Claudiano docet active efferri: ib. 288. adnotat, vocem, *qui*, duplicem personam sustinere; taliaque plura. Et quamvis V. Cl. in prolegomenis moneat, se non ex congestis undique aliorum classicorum locis poetam suum illustrare, & inde molem adnotationis augere, quod plerunque faciunt: non tamen adeo ab hac poetam illustrandi ratione abstinuit, ut plane omitteret;

teret; quin ubi ſine aliqua negligentiæ ſpecie fieri non poterat, præſertim in indicandis, quæ imitanda ſibi propoſuerit Poeta, locis, diligenter ea addidit. Sic III, 56. 208. V, 473. VIII, 532. & alibi ſæpius.

Ne autem aliquid deſiderari poſſet in Cl. Editore, ingenuum quoque ut virum decet, vitia poetæ ſui, excuſari quæ nequeunt, rotundo profitetur ore: & quanquam multus eſt in demonſtrandis eius elegantiis & virtutibus, vitia tamen nullo modo reticet. Talia ſunt: VI, 2. (Præfat. de III. Conſ. Honor.) XXI, 193. (de laudibus Stilichonis lib. I.) ib. 218. 226. 254. Reprehendit in Poeta G. luxuriam ingenii non ſatis caſtigatam, VII, 129: nec ſatis obſervans temporum videtur noſtro ac Barthio, VIII, 154. abutitur etiam licentia in enarranda Honorii vita; & XXVIII, 48. (de VI. Conſ. Honor.) cum de roſtris navium loquitur, commemorat puppim, cum tamen roſtra in prora ſemper fuerint.

Vides ex his L. B. quæ delibavimus, adnotationes Viri Clar. multifaria doctrina repletas eſſe, & Claudianum, quod fatebitur quisquis attente inſpexerit, ſic faciliorem redditum eſſe legentibus, quam voluminoſo Barthii commentario. Et habet ſane Noſter, quæ eruditiſſimo cuique ſatisfaciant: alia, quæ tirones in legendo Claudiano multum iuvabunt.

Ut autem intelligatur, nos non fugitivo tantum oculo inſpexiſſe hunc Cl. Geſneri Claudianum, communicabimus cum Lectoribus, quæ inter legendum nobis nata dubitatio ſit; quam quidem eximi nobis vehementer cupimus, ortam forte ex nimio retinendarum, quæ in Codicibus ſunt, lectionum ſtudio. Non erimus pertinaces, ſi quis tueri Geſnerianam lectionem velit; quin in partes cl. viri, tot annorum & palmarum militis, lubentes tranſibimus. Eſt autem, de qua dubitamus, lectionis varietas, I. 81. ubi edidit Cl. Geſnerus

— *hic ſub iuga ferrea mittit:*

in adnotatione autem ait, *cum primis editionibus malim legere nectit, ne quis,* mittit ſub iuga, *nimis proprie accipiat, quaſi de bubus*

bus ſermo ſit. Iuga ſunt transverſae regulae, ſub quas i. e. ad quas adligantur loris equi.

Hæc vir eruditus. Non poteramus concoquere illico, cur legere mallet, *ſub iuga nectit,* cum poeta nobis elegantius dixiſſe videretur, *mittit; & ſub iuga mitti*, ut Florus tradit, pecudum proprie ſit. Inde in aciem (Flori verba ſunt, Lucii Quintii Dictatoris, ab aratro, victoriam deſcribentis: I. 11, 13.) profectus, ne quid ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos more pecudum ſub iugum miſit. Nec, quid ſibi vellet illud, *ne quis proprie accipiat, quaſi de bubus ſermo ſit*, ſatis intelligebamus; donec ex Theſauro Stephaniano, edito ab eodem Viro. Cel. videremus, ex eius ſententia *iugum,* quoties ſignificet ligneum illud inſtrumentum, quod cervicibus iumentorum imponitur, ut eius auxilio moveant currum, de bubus tantum dici; ſi autem de aliis iumentis dicatur, tunc ſignificare lorum illud, quo iumenta iungantur currui. Tale fuiſſe Gordium illud, quod Alexander ſolvit, iugum; velut in adnotatione ad Claudiani hunc locum nos docet Vir Cel. *iugum, ſunt regulae tranſverſae, ad quas ligantur loris equi.* quæ regulæ eius, ea ſine dubio ſunt ligna, quæ dicuntur noſtris *eine Waage*, quibus quia loris alligantur equi, *τὸ nectit* neceſſarium videtur, ut ita lori ſimul in mentem veniat notio. Nobis antiqua & in Codicibus recepta lectio magis placet, Certe iugum de aliis etiam iumentis dictum, ſignificare inſtrumentum videtur, quod cervici imponitur, ligneum plerumqué. Ita eſt apud Homerum, Il. ἕ. 731.

— — ὑπὸ δὲ ζυγὸν ἤγαγεν Ἥρη
Ἵππυς ὠκύποδας — —

ad quæ Poetæ verba Pſeudodidymus: ζυγὸν τὸ ἐπιτιθέμενον ξύλον τοῖς τραχήλοις τῶν ἵππων; cui adſentit Heſychius, qui explicat ζυγὰ τὰ ἐπιτιθέμενα τοῖς αὐχέσι τῶν ζώων: & Græcorum ἄγειν ὑπὸ ζυγὸν ad verbum reſpondet Latinorum *ſub iugum mittere.* Iam cum illud de equis dicatur, cur hoc latinorum non debeat eo ſenſu accipi, non videmus. Quæ Geſnerus in aliis iumentis putat iuga vocari lora, Homerus appellat ζυγόδεσμον Il. ώ. 270.

Ἐκ δ' ἔφερον ζυγόδεσμον ἅμα ζυγῷ ἐννεάπηχυ
Καὶ τὸ μ' εὖ κατέθηκαν ἐϋξέστῳ ἐπὶ ῥυμῷ
Πέζῃ ἔπι πρώτῃ — —

accurate hoc in loco Homeri diſtinguuntur ζυγὸς & ζυγόδεσμον: quanquam demus, ζυγὸν h. l. etiam per regulas illas, quas Cl. Editor intelligi vult l. c. commode explicari poſſe; iisdem tamen plane verbis utitur Homerus de bubus pariter ac equis. Sic Odyſſ. γ. 383. de bove dicit

— ἣν ὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ:

& de equis Il. ψ. 294.

— ὑπὸ δὲ ζυγὸν ἤγαγεν ὠκέας ἵππους

Latinis autem, etiam in equis, iuga eſſe ligneum illud cervicibus impoſitum inſtrumentum, ex Ovidio nobis colligere videmur, qui Metamor. II, 315. narrans, equos ſolis a Phaëtonte rectos currum fregiſſe,

Colla, ait, *iugo excutiunt* — —

& Met. XII, 77. equorum colla dicuntur iugo preſſa:

— — *colla iugo candentia preſſos*

Exhortatur equos — —

Ovidio addi Curtius poteſt, qui lib. IV, 15. Equi, ait, crebra iactatione cervicum, non iugum modo excuſſerant, ſed etiam currus everterant: hinc nullam cauſam videmus, cur non legi debeat cum Codd. *mittit;* etſi non negamus, iugum ſignificare etiam lorum illud, quo iunguntur equi. Centies ſic dicitur; & noſter in eo tantum poſitus fuit labor, ut pateret, iugum etiam in aliis iumentis eſſe ligneum, quod in cervicibus habent, inſtrumentum. Sed hæc ſufficiant. Quod reliquum eſt, gratulamur bonis litteris Claudianum, Viri ſummi ſtudio, atque diligentiſſima opera, in manus traditum doctorum hominum, qui, quidquid a Geſnero eſt, libenter, & cum fructu legunt.

ELO-

ELOGIUM
IOANNIS ERNESTI HEBENSTREITII

MED. DOCT. ET PROF. PRIMARII, ORDINIS SUI DECANI PERPETUI, ACADEMIAE DECEMVIRI, COLL. MAI. PRINC. SODALIS, CIVITATIS LIPS. PHYSICI, ACADEMIARUM MASSILIENSIS ET NATURAE CURIOSORUM COLLEGAE.

Non eget noſtra commendatione memoria IO. ERNESTI HEBENSTREITII, cuius ingenium doctrinamque, Academiæ & literis acerba morte interceptam, dolemus: adeo ipſam per ſe omnibus eſſe, ut debet, caram putamus, adeoque multis monimentis eam ipſe vivus ſtabilivit, & ad omnem poſteritatem propagavit. Sed ut non nolumus habere imagines parentum, coniugum, liberorum, & fratrum; in quibus nihil, præter oris figuram, lineamenta, coloresque, expreſſum videmus; cum in animo multo luculentiores imagines, non modo corporum, ſed etiam animorum, repoſitas ſpectemus: ita nec iis, qui vel vivi Hebenſtreitii ingenium, doctrinam, virtutesque e propinquo, & per uſum diſciplinamve fruendo, vel ſcriptis expreſſas legendo, cognoverunt, iniucundum fore putamus, in hac veluti tabula, aliquam Hebenſtreitiani ingenii, animi, totiusque vitæ imaginem propoſitam intueri: quæ ſi non ad vivum exprimat, quicquid vel ab natura datum habuit, vel ſtudio curàque partum, vel denique per doctrinam & virtutem aliis publice privatimque impertivit, ſaltem eorum cum ſuavitate quadam admoneat. Nam etiam de bonis iucundisque rebus, nec modo noſtris, ſed etiam alienis, valet, quod eſt de adverſis acerbisque apud poëtam dictum: *etiam meminiſſe iuvabit.* Editus eſt in hanc lucem in Villa nova (Neuenhof), Dioeceſeos Neoſtadienſis in Variſcis, a. d. XV. Ian. a. C. CIↃIↃCCII. patre *Io. Davide,* qui tum ibi,

 poſt

post Neostadii, sacra fecit, matre felici ingeniis praeclaris edendis, *Esthera Susanna*, *Io. Georgii Gutneri* filia, qui Luscaviae, dioeceseos Colditianae oppidulo, sacerdotium obtinuerat, e *Susanna Schuzia*, sacerdotis in dioecesi Neostadiensi filia. Avum paternum habuit *Ioannem*, in eadem villa nova sacerdotem, qui in matrimonio habuit *Reginam*, *Davidis Stemleri*, Archidiaconi Neostadiensis, filiam. Initia religionis & literarum cum pater ipse tradidisset, datus est primum in disciplinam *Io. Oswaldi Thoelitschii*, in ludo Neostadiensi Conrectoris, & *Davidis Wendleri*, Rectoris; post missus in Vinariense Gymnasium, ubi magistris usus est magno illo *Io. Matthia Gesnero*, qui tum Conrectoris ibi munus sustinebat, & *Io. Christophoro Kirschwettero*, Rectore, hospite autem *Io. Friderico Hebenstreitio*, ad aedem S. Iacobi tum Pastore, post Butstadiensis Ecclesiae & Dioeceseos Praesule: qui eum, ut filium, aluit atque amavit. Ibi cum sub tam excellentibus doctoribus praeclare profecisset in literis latinis & graecis, in Ienensem Academiam se contulit a. CIↃIↃCCXIX. natus annos duodeviginti. Sed cum ibi non reperiret, unde viveret, in hanc urbem se contulit, sperans fore, ut, quae fratrem maiorem benigne ad id temporis aluisset, eam ipse quoque benignam experiretur. Quae spes eum non fefellit. Nam & in Convictu publico locus ei contigit, & stipendium regium, & Patronus *Aug. Quirinus Florens Rivinus*, qui eum, perspecto ingenio, celeriter adamavit, & omnibus in rebus, quoad vixit, enixissime iuvit. Praeceptores secutus est philosophiae & literarum caussa *Lehmannum* Physicum, & *A. F. Mullerum*: in medica autem doctrina, illum ipsum maxime *Rivinum*, tum *Paullum*, *Schacherum*, *Emmullerum*, *Waltherum*, *Platnerum*, & *Lischuicium*, herbariae rei caussa, praeter *Rivinum*, etiam *Hahnium*. Emensus studiorum curriculum, ad docendum adiunxit animum, disceptataque pro cathedra, sub *Lischuicio*, Exercitatione *de continuanda Rivinorum industria in emendando plantarum charactere*, Magistri philosophiae honores cepit a.

CIↃ-

cIↄIↄccxxvII. & anno poſt, ius privatim docendæ philoſophiæ, defendenda Exercitatione *de Ordinibus Conchyliorum methodica ratione conſtituendis.* Secutus eſt poſt duos annos a. d. v. Maii, a. cIↄIↄccxxx. Doctoratus artis medicæ, ſcripta & feliciter defenſa *de viribus medicis mineraruin & mineralium diatriba:* quo accepto etiam aditum ſibi munire coepit ad Collegium Ordinis Medici per aliam Diſputationem, *de ſenſu externo virium in plantis indice.* Sed cum omnes medicæ doctrinæ partes ſtudioſe diligenterque tractaret, tum vero in primis, & ſuo quodam ſtudio incenſus, & *Rivini* cohortatione & exemplo invitatus, rem herbariam cupidiſſime & feliciſſime colebat, adiuvante etiam memoria, cuius prope divina vis erat. Quod cum videret *Rivinus,* impenſe eum commendarit *Caſpari Boſio,* ædilitio Senatori, & Horti Boſiani maioris tum domino, ut eius opera uteretur in plantis raris, quæ ibi alerentur, tuendis & ordinandis. Ille vero ei rei præfectus, tanta non modo diligentia, ſed etiam ſolertia uſus eſt, ut non modo ipſe *Boſius* vehementer probaret eius operam, ipſumque ea cauſſa omni genere benignitatis foveret, ſed ut etiam maiores iudices mirifice curam eius & ſolertiam laudarent. In quibus vel maxime fuit celeberrimus ille *Heucherus,* Medicus regius, qui, cum horti plantas inſpexiſſet, *Hebenſtreitium*que per eam occaſionem propius cognoviſſet, mirifice collaudato ipſo, memorem ſe eius fore apud Regem, liberaliter promiſit. Cui promiſſo mox fides conſtitit. Itaque quod ſtudium, liberalis delectationis maxime cauſſa, erat ſuſceptum, etiam ad utilitatem valuit, quæ eſſet tanto magis iucunda & honeſta, quanto minus ab initio fuiſſet quæſita. Erat tum adhuc in vivis AUGUSTUS Rex, huius Noſtri Pater, inter ceteras virtutes plurimas & maximas, etiam amore incredibili omnium bonarum & pulcrarum artium atque rerum præditus, inprimisque naturæ operum omnium cognoſcendorum, inque ſedem ſuam, Dreſdam, ex omnibus terræ partibus congerendorum, cupidiſſimus,

plane alter *Ptolemaeus Philadelphus*. Nam *Ptolemaeus* ille, ut (ex *Agatharchidis Periplo Maris Rubri*) *Diodorus Siculus* tradit (*III. p. 169. ed. Rhod.*) non modo libros ex omnibus locis congerebat, & eruditiſſimos quosque viros liberaliſſime fovebat & alebat, ſed etiam rariora & ſpecie admirabilia animalia Alexandriam magno ſumtu adduci curabat, propoſitis ingentibus præmiis, ſi qui in eo genere aliquid, quod viſendum eſſet, cepiſſent, atque ad ſe adduxiſſent. Is igitur AUGUSTUS induxerat in animum, mittere in Africam, qui inde vel viva animalia maiora, vel eorum exuvias & membra peterent, nec plantas aut alia naturæ opera, quæ illi terræ propria eſſent, negligerent. Deſtinabatur autem iis peragranda Africa, primum ſeptentrionalis, quæ mediterraneo mari adluitur, Barbariam vulgo vocant, ad deſerta uſque Libyæ, Saram nunc appellant; deinde occidentalis, inde ab Atlante ad Bonæ ſpei promontorium: nam orientalem, hoc eſt, Aegyptum, iam perluſtrarat *Turnefortius*. His deſtinatis perficiendis cum quæreretur vir idoneus, commendabatur Regi ab *Heuchero Hebenſtreitius*, in quo eſſet & hiſtoriæ naturalis, & linguarum ſcientia ei rei apta. Miſſus igitur eſt, cum adoleſcentum, quos ipſe ſibi delegiſſet, in his *Ludovici*, qui nunc Ordini medicorum apud nos præeſt, comitatu, inſtructus literis Regum Franciæ, Britanniæ, & Principum Belgii foederati, quibus non modo Legatis eorum, ſed etiam Principibus Africæ commendaretur. Profectus Dreſda, a. d. XXIII. Octobris, a. CIↃIↃCCXXXI. per Germaniam, Helvetos, & Franciam, extremo anno pervenit Maſſiliam: unde cum ſolviſſet a. d. XXIV. Ianuarii proximi, difficili & moleſto curſu, a. d. XXVII. demum Februarii portum Algerii attigit. Ea in urbe cum tres amplius menſes ita commoratus eſſet, ut ſubinde in vicinas regiones excurreret, medio Iunio inde navi digreſſus, venit Bonam, Tunetanorum finium, ſed Algerianæ ditionis, oppidum, haud procul Hipponis regii ruinis: unde excurrendi facultas dabatur

batur in Constantinæ fines, quæ & ipsa est Algeriani regni, & veteris Numidiæ pars, versus Orientem sita, antiquitatis Romanæ reliquiis in primis referta, cuius caput est Constantina urbs, olim Cirta, Numidiæ regum sedes. Inde oram maritimam legens, adiit Thabracam insulam, nobilem coralliorum captura, quam ibi Genuenses exercent, Bisertamque urbem, (quæ est Hippo Diarrhytus, s. Zarrhytus, unde & nomen corruptum est in Bisertam,) brevi intervallo ab Utica distantem, ad ultimum terrestri itinere Tunetem. Ea urbs cum vicina sit veteri Carthagini, e cuius excidio olim incrementa cepit, non modo eius ruinas spectabat, sed & visendarum vicinarum regionum facultatem sibi datam sperabat. Sed ea tum quidem spes irrita fuit. Etenim Princeps Tunetanus ita infesto erat in Christianos animo, ut eis peragrandorum Tunetanorum finium potestatem omnem adimeret. Itaque mox Tripolim contendit, inspectisque diligenter, quæ regio ea visenda habet, per Melitam insulam Tunetem reversus est. Sed dum aberat, *Ludovicus*, qui valetudinis caussa ibi remanserat, aditu ad Principis benevolentiam reperto, impetraverat visendarum regionum vicinarum veniam, easque peragrando pervenerat ad Saræ usque fines. Qua re cognita, persecutus eum est *Hebenstreitius*, & cum alias regiones, tum maxime Africæ partem eam peragravit, quæ inter Tunetanum & Tripolitanum regnum ab angustiis initiis ducta, latioribus spatiis versus interiora Africæ propagatur: Arabes *Biled-ol-Gerid* *) vocant, hoc est, terram palmarum, quarum ibi magnus proventus est. His terris peragrandis cum multa spectanda præberet natura, tum vero vir antiquitatis eruditæ & amans & intelligens sæpenumero mirifice adfectus est animo, cum reliquias vel urbium clarissimarum, ut Car-

*) Lingua vulgari incolæ vocant *Bled-ol-Gerid:* in libellis Geographicis est *Bilidulgerid.* Sed *Schavius* Britannus (*Shavv*) in Itinerario T. I. p. 272. ait, esse *Bled al*, vel *el Ieridde*, vel *Iereed*, *terram siccam.*

Carthaginis, ut Uticæ, ut Hipponis utriusque, magnificentiæ porro antiquæ in viis publicis, in aquæductibus, similibusque videret, vel vestigia summorum & clarissimorum Imperatorum, Episcoporum, & campos victoriis maximis insignes calcaret, cum per ruinas Carthaginis erranti, Hannibalis, Scipionis, imago offerretur, cum etiam Marii, qui in eiusdem urbis ruinis quondam delituisset. Atque utinam neque cupiditati eius vel visendorum monumentorum, vel describendorum titulorum, stultus error barbarorum, existimantium thesauros terris abditos inspiciendis titulis quæri, neque consilio edendorum eorum, quæ vidisset ac descripsisset, omninoque itineris illius describendi, negotiosæ vitæ occupatio atque brevitas obstitisset! haberemus, aut habituri certe essemus, quæ antiquitati vel accuratius cognoscendæ, vel ornandæ, egregie prodessent.

Sed cum ex illo itinere a. d. XIV. Martii a. XXXIII. esset reversus Tunetem, inopinatum ac triste impedimentum itineris persequendi, quo vellet, oblatum est, nunciata AUGUSTI morte, quæ necessitatem revertendi in patriam imponeret. Itaque non multo post, relicta Africa, per Galliam & Batavos, mense Octobri, rediit Dresdam, inde, rationibus itinerum redditis, Lipsiam; adiitque mox d. XX. Nov. Physiologiæ Professionem Ordinariam, quæ ei absenti erat decreta, ut quam celerrime præmium ferret laboris eruditi, & periculorum, quæ terra marique adiisset. Ipse vero tanta Principis liberalitate ita incensus est ad studium bene de Academia, de iuventute medicæ artis studia æmulante, deque arte sua merendi, ut totum se ad medicinam vel docendam, vel scriptis illustrandam atque ornandam, vel faciendam denique conferret. Cuius studii & alimenta habuit a multitudine eorum, qui eius vel doctrinam in discendo, vel opem in valetudine tuenda & recuperanda, expeterent, & præmia a Principe plurima. Nam intra sedecim annos, ab ultimo Ordinis sui loco in primum est provectus, cui ille cum

magna

magna & ſua dignitate, & Ordinis Academiæque univerſæ utilitate, per octo annos præfuit. Quo magis omnes, non modo ipſius & familiæ ampliſſimæ cauſſa, ſed etiam Academiæ nomine, doluimus, cum ille præmatura morte e vivis eſt ſublatus: de qua priusquam dicamus, breviter de eius ſtudiis, diſciplina, & ſcriptis commemorandum videtur.

Cum eſſet omnium bonarum literarum & amans, & ſtudioſus, imbutus eo amore primum a patre, deinde a præclaris, quos ſupra commemoravimus, præceptoribus, maxime tamen & adamarat, & colebat poëticam latinam, & literas græcas, quarum ſcientia maiorem ceteris humanitatis partibus copulationem cum arte medica haberet. Et ad poëticam quidem ab ipſa natura impellebatur, ut, ſi vitæ genus conceſſiſſet, in ea plane excellere potuiſſet. Etenim extemporali facilitate fundebat verſus, etiam cum aliud ageret, cum luderet. Teſtis eſt libellus *de uſu partium*, hexametris verſibus ſcriptus, ad Lucretiani carminis ſimilitudinem, cuius partes plures fecit, ludens aleam cum *Iunio*, affine ſuo, Viro Conſultiſſimo: cum interea colluſorem, qui nihil aliud, niſi de movendis ex arte calculis cogitaret, tamen vinceret. Literarum græcarum autem ſtudium maxime conferebat ad medicos græcos cognoſcendos, ac legendos: in quibus quam tritus fuerit, ſi quis ipſi de ſe dicenti †) nolit credere, quamquam alieniſſimo ab omni vanitate, *Palaeologiae Therapeuticae* credet, in qua præcepta Therapiæ, ex omni antiquitate, græca maxime, quamquam & latina, exhibet, comparatis iis, quæ nunc ſunt in uſu, ſentiendi, loquendi, faciendique formis: in quo ſe dicebat non modo hoc ſpectare, ut græcæ linguæ extinctum apud

†) In Tentamine Philol. Med. ſuper Aetii libris ineditis &c. pag. 4.

apud quamplurimos amorem refocillaret, ſed etiam præcepta morborum curandorum, ſub eruditæ linguæ involucris latentia, exponeret, atque ſic iuvenes artis medicæ ſtudia æmulantes ad fontes artis revocaret †). Sed multo maius eius ſcientiæ documentum dediſſet, ſi ei contigiſſet, ut *Aetium*, ill. *Gunzii* morte deſtitutum, abſolveret, cuius exemplum manu ſcriptum, cum ei traditum eſſet ab *Erneſto* noſtro, legeretque ipſo audiente loca quædam, ſtatim non modo dicebat ex quo ſcriptore eſſet quodque ſumtum: eſt enim in *Aetii* libris Synopſis quædam medicorum veterum: ſed etiam quædam memoriter ex illis ipſis, alia ingenio corrigebat, accommodate ad linguæ rerumque rationem. In medicæ doctrinæ partibus maximo ſtudio tenebatur rei herbariæ, ut ſupra diximus, rerum naturalium omnium, inprimisque earum, quæ e terræ viſceribus eruuntur: in quibus generibus ita notata mente omnia & trita habebat, ut eum nihil fugeret, omnia in promptu eſſent. Itaque communis interpres adhibebatur in Muſeis noſtris, Richteriano, Boſiano, Linkiano, ſi quis ad ea viſenda venerat, erantque demonſtrationes rerum eiusmodi, ut non modo peritia earum, ſed etiam amor appareret, qui conſuetudine videndi non imminutus, ut fit, ſed auctus & confirmatus eſſet.

Ad artem faciendam ſe contulerat ſtatim, cum ex itinere Africano redierat. Et expetebatur opera eius a multis. Erat enim in viſendis ægrotis aſſiduus, præſertim cum periculi aliquid ſubeſſe videretur, in curando diligens, lenis, & qui ægrotos non modo remediis artis iuvaret, ſed etiam orationis humanitate, ad animos erigendos & confirmandos apta, quæ interdum plus prodeſt, quam remediorum ſalubritas. Nam & amabat eos, a quibus adhiberi ſolebat, & in aliis quoque rebus conſilio

†) Palæol. Therap. Specim. I. pag. 4.

filio aut re prodesse cupiebat. Nec minus assiduus ac diligens erat in docendo. Erat autem disciplina eiusmodi, ut non modo necessaria ad artem vel intelligendam, vel faciendam, accurate traderet; sed etiam, quae ad ornandam artem valerent, promeret liberaliter ex interiori doctrina. Quod erat perfacile Viro lectionis prope infinitae, memoriae autem ita felicis, ut facile suggereret, quicquid res & locus posceret. Nam legendi insatiabilis aviditas erat, & quicquid ex Italia, Gallia, aliisque locis adferebatur librorum, ad aliquam vel naturalis scientiae, vel medicae doctrinae partem pertinentium, id omne legebat, & ita accurate legebat, ut summam rerum traditarum, & quicquid in iis novum esset & exquisitum, in literas referret, & his *Eruditorum Actis* inferendum curaret. Itaque a multis annis nemo alius magis istis Commentariis profuit. Atque beata haec doctrinae exquisitae & variae copia cernitur etiam in iis, quae per occasiones Academicas, aliasque, scripsit in omni genere doctrinae suae, quorum indicem subiecimus. Sed ut magis libero a domesticis curis animo, & in muneribus publicis administrandis, & in studiis doctrinae tractandis, versari posset, mature de matrimonio ineundo cogitavit, duxitque anno XXXIX. a. d. IV. Non. Febr. *Io. Guilielmiam, Ulr. Iunii*, Mathematum quondam apud nos Professoris clarissimi, ex *Olearia* filiam, ornatissimam sexus sui decoribus, ex qua eodem anno, prid. Cal. Decembres, tulit filium, *Georgium Ernestum*, felicissimi ingenii paterni heredem, sed cum acerbissima ipsius iactura. Nam septimo a partu die obiit. Sed eam iacturam reparavit a. XLII. ducta a. d. XVII. Cal. Aug. *Christiana Eugenia Bossekia*, Virgine Ornatissima, quae nunc ereptum sibi praematura morte maritum moeret. Ex ea sex liberi vivo, unus filius mortuo, natus est: *Christiana Sophia*, *Gottlieb Ernestus*, *Henricus Michael*, *Christianus Benedictus*, quarto mense mortuus, *Christiana Benedicta*, ipso natali

 die

die mortua, *Christiana Benedicta*, denique *Ernestus Beni. Gottlieb*, a. d. IV. Idib. Febr. LVIII. quæ soboles, ut sub matris tutela feliciter adolescat, & communis humanitatis, & multo magis parentis, tam bene de rebus nostris meriti, caussa, optamus: præsertim cum nulla alia de caussa magis miseranda videri debeat mors viri, vita longiore dignissimi, quam quod tam multos parente amantissimo privavit, qui eius consilio & cura cum maxime indigebant. Eam contraxit ex tali caussa. Habuerat in ceteri corporis robore, & constante sanitate, ante aliquot annos utrumque oculum male adfectum e suffusione. Sed ea ita erat curata, ut, cum oculum vitreo instrumento iuvaret, legendo, scribendo, ceterisque rebus sufficeret, quæ oculi aciem desiderant. Itaque cum e lugubri apud Rosbacum pugna vulnerati essent in hanc urbem delati, assiduus aderat vulnerum curationibus, & vulnera ipsa inspiciebat, non modo ut consuleret ægrotantibus, & qui vulneribus manu curandis adhiberentur, sed etiam ut exemplo suo discipulorum studium ad visendum, ac visendo discendum, excitaret. Ibi, dum sæpe propius admovet oculos vulneribus, nimio plus hausit putridi & perniciosi vaporis. Primum quidem febricula eum corripuit, a. d. VII. Cal. Dec. quæ catarrhali similis esset, nec ab consuetis laboribus abstraheret. Sed paucis diebus post, maior vis mali prorupit, apparuitque, periculum subesse. Nam marcor quidam & dormiendi assidua libido, cum putrida febre, accesserat. Convolant Collegæ, Viri artis medicæ Consultissimi, omnemque artem expromunt, si possint servare Virum, sibi necessitudine Collegii carum, & humanitate iucundum. Sed artem superavit vis morbi. Itaque Nonis Decembr. CIↃIↃCCLVII. placide exspiravit, magno cum dolore, non modo suorum, sed etiam omnium, qui, quantam in eo iacturam fui, quantam Civitas hæc, quantam denique Academia, & universa res literarum publica fecisset, satis æstimarent. Sunt autem Scripta Viri incomparabilis hæc fere: De

De usu partium, carmen, seu Physiologia metrica, ad modum T. Lucretii Cari de rerum natura, in gratiam auditorum concinnata. Lipsiæ 1739. 8. *Libri.*

Pathologia metrica, seu de morbis carmen, in gratiam auditorum concinnatum. ib. 1740. 8.

Museum Richterianum, continens fossilia, animalia, vegetabilia mar. illustrata iconibus & commentariis D. I. E. H. accedit (IO. FR. CHRISTII) de gemmis scalptis antiquis liber singularis. ib. 1743. fol.

Παλαιολογία Therapiæ, qua Veterum de morbis curandis placita recentiorum sententiis æquantur. Specim. I-XXXV. ib. 1748-54.

Anthropologia forensis, sistens medici circa rempublicam caussasque dicendas officium, cum rerum anatomicarum ac physicarum, quæ illud attinent, expositionibus. ibid. 1751. 8.

Idem liber. Editio altera c. f. æneis. ib. 1753. 8.

Ἐξήγησις ὀνομάτων τῶν περὶ παθῶν. Exegesis nominum græcorum, quæ morbos definiunt. *Erklärung griechischer Wörter von Krankheiten des menschlichen Körpers.* ib. 1751. 4.

De homine sano & ægroto carmen, sistens physiologiam, pathologiam, hygienen, therapiam, materiam medicam: præfatur de antiqua medicina carmen: subnectuntur similes poetarum sententiæ: accedunt singula quædam carmina. ib. 1753. 8.

Ordo morborum caussalis. Specim. I-VII. Lipf. 1754-1757. 8.

Aetiologia chemica, seu expositio caussarum sani & ægroti hominis secundum principia chemica, dissertatiunculis clarissimorum quorundam iuvenum exposita, c. indice necessario. ib. 1757. 4.

Tentamen philologicum medicum super AETII *Amideni* Synopsis medicorum veterum libris octo, post illos

octo, quos Aldus Manutius Venetiis 1534. evulgavit. ib. eod. 4.

Præter ea præfatus est ad libros sequentes: D. *Christian Gotthold Schwenke, vom gesunden Landleben &c. Leipzig* 1751. 8.

Ioh. Woyt, Gazophylacium medicum, *oder Schatzkammer medicinisch- und natürlicher Dinge in einer richtigen und ordentlichen Alphabeth-Ordnung. Leipz.* 1751. 4.

D. Anton. Heins Pharmacia rationalis, *oder vernünftiger Gebrauch auserlesener Genesmittel &c.* ib. 1757. 4.

Dissertationes. De continuanda Rivinorum industria in eruendo plantarum charactere. Præside *Io. Christoph. Lischwitz.* Lipsiæ 1726. 4.

De ordinibus conchyliorum methodica ratione instituendis. Resp. *Io. Gezaur.* ib. 1728. 8.

De vitiis nominum in significatu tentamina quædam. Resp. *Io. Christian Bartholomaei.* ib. 1729. 4.

De viribus minerarum & mineralium medicamentosis. 1730. 4.

De sensu externo facultatum in plantis indice. Resp. *Christian. Gottlieb Ludwig.* ib. eod. 4.

Definitiones plantarum. Resp. *Christ. August. Ebersbach.* ibid. 1731. 4.

De indicatione medica. Resp. *Ge. Aug. Langguth.* ibid. 1733. 4.

De usu hydrargyri interno ad mentem recentiorum. Resp. *Christoph. Fridr. Sartorius.* ib. 1735. 4.

De partium coalescentia morbosa, *von den widernatürlich wieder zusammengewachsenen Theilen des menschlichen Körpers.* Resp. *Gottlob Carol. Springsfeld.* ib. 1738. 4.

De dentitione secunda iuniorum. Resp. *Io. Andr. Ungebauer.* ibid. 1738. 4. c. fig.

De morbis a pervigilio. Resp. *Io. Car. Puscher.* ibid. 1740. 4.

De

De pulsu inæquali. Resp. *Io. Andr. Ungebauer.* ibid. 1741. 4.
De capitonibus laborioso partu nascentibus. Resp. *Anton. Heins.* ibid. 1743. 4. c. fig.
De oculo lachrymante. Resp. *Io. Frid. Kappe.* ibid. eod. 4.
Historiæ naturalis Fossilium caput de Terris. Resp. *Io. Geo. Luther.* ib. 1745. 4.
Exercitationes adolescenti ætati salubres. Resp. *Frid. Sam. Sparr.* ib. eod. 4.
Funiculi umbilicalis humani pathologia. Resp. *Io. Andr. Lehmann.* Lipf. 1747. 4. c. fig.
De metaschematismo morborum. Resp. *Io. Gottlieb Meyer.* ib. eod. 4.
De suspecta valetudine. Resp. *Io. Christoph. Elhard.* ibid. 1757. 4.

Programmata.

De organis piscium externis. Lipsiæ 1733. 4.
Anatome hominis recens nati repetita. ib. 1738. 4.
De basi calvariæ. ib. 1738. 4.
De cerebrum incidendi methodo. ib. 1739. 4.
De arteriarum corporis humani confiniis. ib. eod. 4.
De rarioribus quibusdam ossium momentis. ib. 1740. 4.
De diploe ossium. ibid. eod. 4.
De venis corporis humani. ib. eod. 4.
De vaginis vasorum. ibid. eod. 4.
De methodo plantarum ex fructu optima. ib. eod. 4.
De medici cadavera secantis religione. ib. 1741. 4.
De flexu arteriarum. ibid. 1741. 4.
De medicis archiatris & professoribus. ib. eod. 4.
De vermibus anatomicorum administris. ib. eod. 4. c. fig.
De vasis sanguiferis oculi. ib. 1742. 4.
De insectorum natalibus. ibid. 1743. 4. c. fig.
De mediastino postico. ibid. eod. 4.
De corpore delicti, medici secantis culpa incerto. ib. eod. 4.
De venis communicantibus. ib. 1744. 4.

Hi-

Historiæ naturalis Insectorum institutiones. Lips. 1745.

De foetu vegetabili. ibid. 1747. 4.

De ordinibus gemmarum, verbis C. Plinii Secundi, ex eius naturalis historiæ libr. XXXVII. ib. eod. 4.

Ἐυπραγία ἀγαθȣ̃ ἰατρȣ̃. ibid. 1748. 4.

Medicinæ cum iurisprudentia comparatio. ib. 1749. 4.

De cura pascuorum. ibid. 1752. fol.

Περὶ ἀναφωνήσεως, de declamatione. ib. 1753. 4.

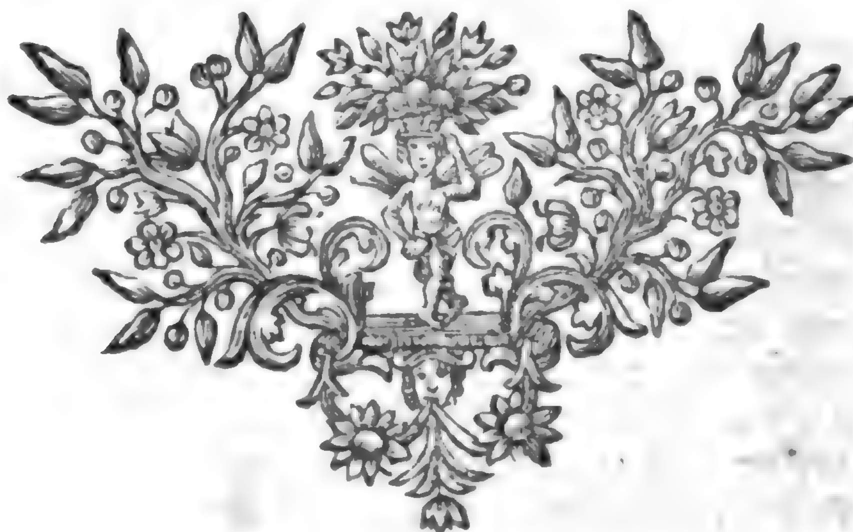
De læsionibus ex dispositione vulnerati morbosa letiferis. ibid. 1755. 4.

De obsequio Principum erga medicos. ib. eod. 4.

Misericordiæ limites in exercenda arte. ibid. 1756. 4.

AETII *Amideni* Ἀνεκδοτων lib. IX. c. XXVIII. exhibens tenuioris intestini morbum, quem ileon & chordapsum dicunt, una cum veterum super hac ægrotatione sententiis. ibid. 1757. in 4.

Oratio. Quæ antiquitatum Romanarum, per Africam repertarum, memoriam recolit. Lips. 1733. 4.



NOVA ACTA
ERUDITORUM,
publicata Lipsiæ
Calendis Aprilis Anno MDCCLIX.

D. Christoph August Heumanns Erklärung des N. Testaments, Zehnter Theil.

i. e.

CHRISTOPH. AUG. HEUMANNI, THEOL. DOCT. & Prof. Ord. in Acad. Georg. Aug. Commentariorum in Novi Foederis Libros divinos PARS DECIMA, qua quidem prior S. PAULI ad Christianos Corinthios epistola explicatur.

Hanoveræ 1759. apud heredes Foersteriorum, Alph. 2. plag. 10. octonis.

Hanc arduam verbis & sententiis Epistolam eadem illa felice dexteritate tractavit Vir Summe Venerabilis, quam priora Operis Volumina tot editis speciminibus testantur. Primis pagg. 12. de Corintho pauca, plura de argumento epistolæ, quod eundo per singula capita persecutus est, disserit. Scriptam esse Ephesi, cum aliis agnoscit; annum quo exarata fuerit, in medio relinquit; sed tamen illo tempore, quo ad scribendum accesserit Apostolus, Paschatis annuam celebrationem rediisse, motus locis C. V, 7. 8. & XVI, 8. existimat. Quod nos quoque vero proximum credimus. Hæc de præfatione.

Ex ipsa enarratione flores qui præ ceteris arriserint delibabimus: nam insunt bene & utiliter observata multa, quæ adcuratius epistolam scrutanti reservamus. Sosthenes qui

Cap. I. v. 1. commemoratur, non videtur esse idem cum illo Synagogæ præfecto, Act. XVIII, 17. Quidni enim plures eodem tempore homonymi vixerint? Adiunxit autem Paulus illius nomen suo, quoniam illi epistolam dictaverat, nec nisi quatuor versus postremos propria manu scriptos adiunxit. Ἡ ἡμέρα τȣ̃ Κυρίȣ v. 8. est dies extremus iudicii. Quamvis enim Corinthiorum nullus hoc die superstes futurus sit; tamen cum a die hominum emortuali ad diem iudicii, nullum vel bene agendi vel resipiscendi spatium pateat, utraque dies tamquam coniuncta spectatur.

V. 10. τὸ ἀυτὸ λέγειν non est diversum quid a phrasibus continuo subiunctis, indicatque studium concordiæ. Qui se Corinthi *discipulos Christi* dicebant v. 12. ii sine dubio Christiani fuerunt, qui a peculiari factione alieni, veram Servatoris religionem simpliciter tuebantur. Confirmatur hæc interpretatio, proposita iam a Clario, loco alio, (C. III, 22.) ubi in capitibus partium a Christianis initarum, Paulus, Petrus & Apollos, non item Christus refertur: quod documento est non fuisse, qui ab hoc divino nomine singularem sectæ adpellationem mutuarentur. Verba v. 13. Μεμέρισαι ὁ Χριστὸς; reddenda sunt: *Num plures uno Christo sunt?* Sed *Christus* non incommode pro *doctrina Christiana* capi potest. Vox ὀικος v. 16. infirma est pro pædobaptismo demonstratio.

Obscurior est oratio Pauli v. 17. scribentis, *non esse se a Christo missum ut baptizaret, sed ut Evangelium doceret homines.* Heumannus, repudiata probabili expositione Bezæ, Glassii & aliorum, quæ τὸ ȣ̓ *non tam* reddit, suam tradit his verbis: „Apostoli non ipsi semper baptizarunt religionis Christianæ candidatos, sed plerumque per alios, eosque laicos. Hoc Petrum fecisse patet ex Act. II, 41. X, 48. Paulus itaque hoc ait: Christus non ministrum baptismi duntaxat me constituit, ut iussus ab aliis Apostolis baptisarem, sed eadem mihi cum illis iura, doctoris nimirum Evangelici dignitatem, tribuit."

Τὸ μωρὸν τȣ̃ Θεȣ̃, & τὸ ἀσθενὲς τȣ̃ Θεȣ̃, v. 25. est id, quod

quod Deus minus sapienter & infirme facere videtur. Parallela his verbis leguntur v. 27. de rebus humanis. Τὰ μὴ ὄντα v. 28. sunt *quae nihili aestimantur.* V. 29. pro αὐτοῦ plures codices, & ii antiquiores, τοῦ Θεοῦ legunt: ut adeo hæc lectio illi non immerito præferatur.

Ad v. 3. Capitis II. hæc commentatur Vir Doctissimus. „Verba: ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς, equidem reddo: *pusillo apud vos animo fui.* Docuerat Paulus (v. Act. XVII, 17.) Athenis; sed risu exceptus, paucos ibi Christianæ religioni conciliaverat. Cum ergo ad urbem Athenis similem, id est doctrina illustrem, Corinthum, accederet, verebatur ne eodem illic fato uteretur. Has tenues spes minuebat etiam malevolentia Iudæorum Cap. XVIII, 6. donec eas Servator, erigeret, v. 9. 10." Ad v. 4. defenditur lectio ἐν πειθοῖς λόγοις, quæ a multis mutatur, certe torquetur. De ἀποδείξει eiusdem versus ita statuit S. R. Auctor: Ἀποδεικνύειν non est hoc loco *demonstrare,* sed *monstrare,* ipsumque Substantivum inde formatum *monstrationem* designat. Respicit enim Apostolus ea quæ v. 1. scripserat, se in proponenda doctrina Christi nec eloquentiæ nec subtilitatum philosophicarum auxilio uti. Philosophi puta & Oratores apud ethnicos, multa de virtutibus egregie disputabant, neque tamen ipsi eas, vel auditores, vita exprimebant. Sed nostra religio, inquit Paulus, hac vi pollet, ut auditores exemplum eorum quæ illis commendo, divino a Spiritu adiuti, præbere possint."

Verba versus noni C. II. iudice Heumanno, non eo sensu ab Apostolo scripta sunt, quo illa Iesaias, ex quo ducta esse videntur, usurpavit. Propheta enim non de Messia loquitur; Paulus autem nihil aliud adducendis his sententiis agit, quam ut institutam orationem de felicitate æterna suavius exornet. Πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες v. 13. est: res spirituales & coelestes interpretamur iis, qui S. Spiritus illuminationi se permittunt. Ἡμεῖς v. 16. non soli Apostoli sunt, sed & reliqui Christiani. Νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, non solum hoc vult: sanctitati mentis ad exemplar Servato-

ris ſtudemus; ſed plenius: Conſilium Chriſti de ſalute noſtra, cum Patre captum, omnino novimus.

In Capitis III. verſus 13. 14. 15. ſuam facit Auctor Ven. interpretationem Chemnitii in Examine Concil. Trid. P. III. L. III. Sect. III. C. III. §. 19. additque, intelligendos etiam hoc loco eſſe auditores, qui doctorum ſuorum dogmata recipiant, vel ſana illa vel prava: nam & hos, ſi modo principes fidei articulos retinuerint, per ignem probari & intemeratos diſcedere. Dicit hic Noſter de vanis-conatibus doctorum Pontificiorum, ex ſcintillis huius verſus Purgatorium accendendi, imo præcipuos quosdam ex eorum numero producit, qui nullum hic præſidium ignis purgatorii adeſſe fatentur.

Poſtremo eiusdem Capitis verſui hic ſenſus adſcribitur: Caput veſtrum Chriſtus, Chriſti caput Deus eſt. Conf. Cap. XI, 3. Dicitur vero Deus Chriſti caput, quod non ſolum humanam eius naturam creavit, ſed etiam ad ſalvandos homines eum miſit, eoque ad mortem usque obedientiſſimo uſus eſt. Atque hæc pertinent ad ſtatum exinanitionis Chriſti, qui facile patitur frequentes illas in Evangelio Iohannis voces, nihil iniuſſu Patris agere Filium.

Cap. IV. verſus 6. & 7. Chriſtianos Corinthiacæ eccleſiæ, exemplo Pauli & Apollonis admonent, ut doctores ſuos pari honore adficiant. Verſus 8. acrem refert ironiam. Hanc nonnulli in Chriſti & Apoſtolorum ſermonibus obviam eſſe perperam negarunt. Exemplis autem quæ Glaſſius in Phil. S. protulit, addenda ſunt loca, Matth. IX, 13. & Ioh. XXI, 15. Utinam, inquit Paulus noſtro loco per ſarcaſmum, domini aut reges iam eſſetis, tum ego quoque, qui princeps doctorum veſtrorum ſum, imperarem. Angeli v. 9. mali genii ſunt.

Crimen quod in principio Capitis V. caſtigatur, tale videtur fuiſſe Heumanno. Fuit qui cum noverca inceſtos amores agitaret, quæ nupſerat viro provectæ ætatis, eiusque tædio capta privignum adamarat. Ethnicam fuiſſe inde colligas, quod Apoſtolus in eam non ſimul animadvertit.

tit. Verba: συναχθέντων, κ. τ. λ. v. 4. concilium ostendunt, in quo Servator ipse, Ecclesia Corinthiaca, & Paulus aderant. Τὸ παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ, Rabbinorum quidem formula, significat *ex ecclesia eiicere;* at hic rectius de morbo atque doloribus, miraculosa ratione inflictis, exponitur. Observat hic Noster, hoc Apostolicæ potestatis exercitium non esse ad doctores Ecclesiæ hodiernæ translatum, eosque propterea, ubi quenquam coetu excludunt, recte omittere verba: *tradimus te, vel illum Satanae.* Versum 7. peculiari Programmate Ven. Auctor A. 1756. illustravit, in quo verba καθώς ἐστε ἄζυμοι, ita sumit ac si scripta essent: καθὼς ἄζυμοί ἐστε; *sicut* ἄζυμοι *estote.* Hæc interpretatio cum nexu orationis pulchre conspirat; monstratque mandatum Pauli, cui statim ratio subiicitur. Vulgaris autem verborum versio summam obvolvit rebus caliginem. Traiectio porro verborum qualem hic statuit Heumannus, frequens occurrit in Pauli scriptis. Exempla suppeditat vocula ὡς, Rom. XII, 3. 1 Cor. III, 5. & VII, 17. item ἵνα, 2 Cor. II, 4. Gal. II, 10. 1 Cor. IX, 15. Hæc transpositio inprimis loca Rom. XI, 3. & Ephes. III, 18. clariora facit, quod Beza aliique viderunt. Unicum huic explicationi opponas; videlicet, vocem ἐστε in N. Testam. non legi in Imperativo. Quod si ita se haberet, parvi tamen momenti observatio esset, cum aliunde hic vocabuli usus satis cognitus sit. Sed eundem probat Heumannus nonnullis in ipso N. Foed. exemplis, 1 Cor. V, 7. 1 Thess. V, 4. Act. I, 8. Epistolam quam se scripsisse dicit Paulus, v. 9. deperditam credere fas est, velut plures illius aliorumque Apostolorum ad nascentes coetus litteras.

Cap. VI. v. 1. 2. admonentur Christiani, ut contentiones inter se exortas non ad ethnicos, sed ad proprios arbitros deferant: cur enim non inter se minora negotia componerent, cum olim supremo iudicii die iudicanti Christo adsessuri sint. Vox ἐπὶ denotat sistentem se coram iudice, ut 1 Tim. VI, 13. Act. XXIII, 30. XXV, 9. Iudicium in angelos v. 3. idem est, cuius Matth. XXV, 41. mentio iniicitur. In ver-

ſus a 12-20. age adſcribamus Heumanni explicationem omnem. Ita vero ille: „Prohibent hi verſus ne dicamus, licere nobis quidquid vetitum non eſt. Scortatio v. c. a magiſtratu non prohibetur, nec punitur. Neque tamen idcirco ſectanda eſt. Nam omnes actiones quæ ſaluti noſtræ noxiæ ſunt, quamvis libere perpetrari poſſint, vitandæ ſunt. Non decet nos a pravis maioris partis moribus abripi, & cacoethes vulgi ſervili modo imitari. Dicat autem aliquis: Sicut venter cibis capiendis deſtinatus eſt qui corpus alant, ita & membris gaudemus, quæ voluptate fruantur. Illud verum eſt; hoc tum demum religioni & naturæ conſentaneum erit, ubi matrimonium rite inierimus. Corpus enim ſancte cuſtodiatur neceſſe eſt, quippe quod æternæ felicitatis aliquando partem capiet. Omnino cibus & venter mutui uſus cauſſa, hoc eſt vitæ humanæ commodo, adſunt. Uterque tamen res fluxa eſt, abolenda a Deo cum morte hominis. Corpus autem non ſcortationis cauſſa creavit Deus, ſed ut ipſi ſerviat. Neque illud abolevit, ſed reſuſcitabit olim mortuum, ut in omne ævum vivat. Quod maximum nobis eſſe debet caſtitatis argumentum."

Capite VII. quinque quæſtionibus Chriſtianorum ſatisfacit Apoſtolus. I. utrum præſtet cælibem manere, an matrimonium inire? v. 1. 2. II. utrum liceat coniugibus, debitum coniugale ſibi invicem negare? v. 3-6. III. utrum viduis & viduabus ſecundæ nuptiæ contrahendæ ſint? v. 8. 9. IV. utrum Chriſtiano divortium faciendum ſit ab uxore ethnica? v. 10-16. V. utrum cælibes a matrimonio dehortandi ſint? v. 25. ſqq. Ex v. 7. patet, Paulum dono continentiæ uſum eſſe. Facile etiam refelluntur qui illum duxiſſe uxorem exiſtimant. Matrimonium quod *ἐν Κυρίῳ* contrahitur, v. 39. illud eſt, quod Deo placeat, quo referri poteſt matrimonium Chriſtiani cum Chriſtiana, non cum femina gentile.

Ad Cap. IX. v. 18. Zeltnerus notatur, qui ſtatuit, Paulum accepiſſe ſtipendium a nonnullis eccleſiis. Quod ut probet, poſterioris Epiſtolæ Cap. XI, 18. profert; qui tamen locus

locus interrogative, atque adeo ſic reddendus eſt, ut Apoſtolus potius neget, ſibi remunerationem eiusmodi tributam eſſe. Pro Θεῷ, ἀλλ᾽ ἔννομος Χριστῷ v. 21. legit Ven. Auctor Θεῷ καὶ Χριστῷ, ἀλλ᾽ ἔννομος: hoc enim habent Codices plerique.

Cap. X. v. 9. non eſt legendum τὸν Χριστὸν, ſed τὸν Θεόν. Poſterius enim habet Codex Bezæ & Alexandrinus. Quam lectionem ſi recipias, diffugiunt difficultates, cum illa vulgari coniunctæ. Neque enim Exod. XVII, 7. Numer. XXI, 5. 7. Pſ. LXXVIII, 18. & XCV, 9. Iudæi *Meſſiam* dicuntur tentaſſe, ſed *Deum*. Ad v. 16. 17. Lutheri, Formulæ Concordiæ, Hunniique & Gerhardi loca quædam adſcripſit Heumannus, quæ formulam inſtitutæ Euchariſtiæ non eſſe metaphorice ſed litteraliter capiendam docent. Verba v. 28. Τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, quæ & v. 26. leguntur, nec Codex Claramontanus, nec Verſio Syriaca, nec Vulgata habet, videnturque illa utique a librario ex v. 26. per lapſum repetita eſſe.

Capitis XI. verſus primus rectius decimi Capitis exitum tenet, quo loco eum & Lutherus collocaverat, ut in editione bibliorum Wittebergenſi anni 1664. videre eſt. V. 4. docet, Pauli ætate indignum eſſe reputatum doctoris eccleſiaſtici perſona, in concione capite tecto dicere. Verſum 10. qui multos obſcuritate vincit, diligentiore & longiore illuſtratione (a pag. 411-446.) proſecutus eſt Vir Doctiſſimus. Iucunda eſt & ad acuendum iudicium apta narratio, quam de variis variorum huius loci interpretationibus ad pag. usque 438. deducit. Poſtquam in ſingulis reprehenſioni locum eſſe oſtendit, monuitque, unam ſupereſſe vocis ἄγγελος notionem, ab omnibus interpretibus prætermiſſam, ſolam vero ad declarandum locum hunc idoneam, his fere verbis eam tradit. „Voces מלאך & ἄγγελος generatim eum denotant *qui aliquorſum miſſus eſt*. Sed eorum genera multa ſunt, quæ contextus demum orationis patefacit. In his & illi ſunt, quos *emiſſarios, ſpeculatores, exploratores* adpellamus. Hi מלאכים dicuntur Geneſ. XXXII, 3. &

Ioſuæ

Iosuæ VI, 25. & ἄγγελοι Iac. II, 25. & κατάσκοποι, Hebr. XI, 31. Eodem ſenſu vox græca apud Polyænum legitur. Solebant autem ethnici ſæpius ſpeculatores in conventus Chriſtianorum mittere, qui illorum rationes explorarent, experirenturque, num vera eſſent quæ de illis in vulgus ſpargebantur. Refert hoc Tertullianus in Apologetico Cap. VII. & Lib. I. ad Nationes Cap. VII. Hi quum renuntiarent ſuis, in his conventibus feminas velato vultu ſpectari, neceſſe erat interire calumnias, quæ Chriſtianorum pudicitiam accuſabant. Horum ergo exploratorum cauſſa, ait Paulus, velamen feminis Chriſtianis in publica concione retinendum eſſe." Hanc Heumanni explicationem multis nominibus commendabilem adoptavit Laurentius Mullerus, ſeu, quemadmodum in fronte ſcriptorum ſuorum legi maluit, Theophilus Alethæus, in illuſtratione obſcuriorum utriusque Foederis locorum, lingua vernacula conſcripta, p. 272. & Chriſtianus Feuſtelius in Miſcellaneis ſacris p. 241. & 253. ſq. Eandem propria ſagacitate eruit Gerardus Croeſius, Auctor Hiſtoriæ Quackerorum, & Richardus Gough, ſacris apud Britannos præfectus, edita A. 1742. in hunc locum diſſertatione. Nam neuter horum commentationem Heumanni A. 1709. publicatam legiſſe videtur. Obſervat denique Noſter, Paulum data opera in hoc verſu obſcurius ſcripſiſſe, adhibita voce ambigua ἄγγελος, ne ethnici, in quorum forte manus epiſtola inciderit, ſentirent, ſuos notari emiſſarios. Eodem illum conſilio vocem ἐξουσίας rariore ſignificatione induiſſe, quæ forſitan a plebe Corinthiorum ficta fuerit.

Ἡ Φύσις v. 14. eiusd. Cap. eſt *conſuetudo,* quæ recte altera *natura* dicitur; *conſuetudo* nimirum *inveterata.* Ita Salmaſius quoque de coma pag. 718. Grotius de I. B. & P. Lib. II. C. XII. §. 26. n. 2. & Pufendorfius de I. N. & G. C. III. §. 10. eam vocem reddunt. Αἱρέσεις v. 19. non ſunt ſchiſmata in minoribus fidei articulis, ſed hæreſes. Ipſa particula καὶ adſurgentem orationem indicat. Ad v. 23. 24. 25. ex Buddei Inſtitutionibus Theol. Dogm. p. 1101. ubi

ubi contra Werenfelsii dissertationem in verba Domini, Hoc est corpus meum, disputat, dein ex Mart. Chladenii Diss. de verbis institutionis in S. Coena ex formula Iudaica non explicandis, quædam producuntur.

Capitis XII. versum 2. 3. ita παραφράζει Heumannus. Accedebatis ad idola, quemadmodum ab ethnicis doctoribus vestris manuducebamini, qui se & oracula suorum divino Spiritu afflari iactabant. Verum ego scire vos cupio, doctorem nullum, sive ethnicus sit, sive Iudæus, qui Christum repudiat eique maledicit, a Spiritu S. regi. Is duntaxat divino Spiritu eiusque donis gaudere potest, qui Servatorem nostrum recipit. Σοφία v. 8. est *prudentia*, γνῶσις *scientia* multifaria; πίστις v. 9. fides, cuius auxilio Christiani sibi ipsi sanitatem reddunt, orantes Deum ut eam restituat, certique sunt, se voti compotes futuros; cf. Matth. IX, 22. & XV, 28. προφητεία autem v. 10. est explicatio Script. Sacræ. Ἀντιλήψεις v. 28. Heumanno sunt constituti ab Apostolis Act. VI, 1. Diaconi, qui pauperum curam gerebant, item Diaconissæ; κυβερνήσεις vero doctores ordinarii, qui coetus Christianos regebant, iidemque dicuntur 1 Thessal. V, 12. προϊστάμενοι.

Capite XIII. v. 1. non de eo sermone angelorum loquitur Paulus, quo illi ad nos delati usuri essent, sed de illo, quo sua sibi cogitata exponunt. Quod de caritate dicitur v. 4. ὐ περπερεύεται, significat eam non esse *iactabundam* & ostentationi deditam. Καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην v. 12. redditur; *quemadmodum & ego tum cognitus fuero,* ab aliis puta æternæ beatitudinis candidatis. Urget enim Heumannus, Aoristum, qui hoc loco adhibetur, futuri vim habere, veluti Ioh. XIII, 36. XV, 8. obtineat. Illos autem logomachiam exercere pronuntiat, qui ad v. 13. defendunt, non solam caritatem, sed fidem etiam atque spem in vita æterna superaturam.

Ex interpretationibus versus 6. Capitis XIV. eam deligit Ven. Heumannus, quam b. Langius proposuit. Versus 21. & 22. non ex Deut. XXVIII, 49. sed ex Ies. XXVIII,

11. 12. desumtos credit; priorem enim horum locorum nonnisi exiguam partem eorum quæ hic leguntur, continere. Excidit hic magno Grotio, ut scriberet, Paulum verba hæc ex versione Aquilæ accepisse, quæ tamen secundo demum Seculo nata est. Ad v. 34. & seqq. pag. 617. abiicit Vir Doct. sententiam suam, quam supra p. 407. ad Cap. XI. v. 5. prodiderat, licuisse quodammodo feminis in Ecclesia docere. Hoc enim loco Apostolus diserte & iteratis vicibus vetat feminas hoc iuris sibi arrogare. Quid quod, cum in eo Corinthiaca Ecclesia erga feminas iusto indulgentior fuisse videatur, subiratus quærit v. 36. quibus prærogativis nixi hanc sibi Corinthii potestatem tribuerint, ut pro lubitu in ecclesia ordinem sacrorum mutarent?

Caput XV. a pag. 629-821. explicatur. Exstat in illud Commentarius Ioh. Crellii, Sociniani, Racoviæ A. 1635. editus, & alius Mosis Amyraldi, quem Carentoni A. 1659. publicavit. Sed nostra ætate clarissimus Groninganæ Academiæ Theologus, Daniel Gerdesius, tredecim Dissertationibus ab A. 1752. ad A. 1758. scriptis, quibus Disputationes isagogicas duas A. 1744. præmiserat, idem Caput illustravit. Ii contra quos hic Paulus resurrectionem mortuorum adserit, Sadducæi sine dubio fuerunt, qui ad Ecclesiam Christianam primum transierant, mox ad pristinos errores redierunt. Ἐι κατέχετε v. 2. vertendum est: *an* adhuc retineatis; hanc enim τὸ ει potestatem sæpius tuetur, Act. XIX, 2. VIII, 22.

Versum 5. 6. & 7. singulari commentatione A. 1740. explicavit Heumannus in Miscellan. Groninganis Tomo III. p. 285-310. unde eam huc aliquanto breviorem transtulit. Expedit illa nodos quosdam narrationis Paulinæ, nimirum, quod quæ in hac occurrunt, ab Evangelistis omissa sint; quæ hi referant, ea Paulus siluerit. Inter hæc ostenditur, versum 7. præponendum esse sexto. Proclive ad mutandum ordinem scriptori librario fuit verbum ἔπειτα, quo uterque versus incipit. Versu quidem septimo adparitio Thomæ facta traditur. Nam quem Paulus Iacobum adpellat, Tho-

Thomas eſt. Non erat illi proprium nomen Thomæ, ſed cognomen, quod teſte Iohanne C. XI, 16. XX, 24. XXI, 2. *didymum* ſeu *gemellum* notat. Sed cum in Apoſtolorum choro iam duo numerarentur Iacobi, quorum alter Marc. XV, 40. *ὁ μικρὸς, iunior* dicitur, tertius hic Iacobus a cognomine Thomas vocatus eſt. Ceterum illa verſuum tranſpoſitio aliis quoque exemplis firmatur ab Auctore Venerando. Docetur deinde, Chriſtum a Paulo non in ecſtaſi ſed oculis ſuis viſum eſſe. Adpellat ſe Apoſtolus v. 8. *ἔκτρωμα*, h. e. foetum abortivum, ſeu rem inutilem & abiiciendam. Ad v. 16. narrat Heumannus nonnulla de Treibero quodam, qui hunc locum impie tractavit. Vocem *ἐγένετο* v. 20. quæ ex plurimis Codicibus & verſione latina antiqua abeſt, & qua abſente ſenſus commodius fluit, repudiat. Chriſtus dicitur *ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων*, quia primus omnium ex reſuſcitatis a morte vivus permanſit, cum ceteri qui a mortuis revocati fuerant, mortem denuo oppetierint. Verſu 28. abutuntur Sociniani ad deprimendam maieſtatem Chriſti divinam. In expoſitionibus autem illius, quæ a pag. 701-713. recenſentur, optima eſt Cameronis, quam Langius Moshemiusque & Biblia Vinarienſia ſequuntur.

Iam de vexatiſſimo loco, de *βαπτισμῷ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν*, v. 29. diſpiciamus. Verſatur hic primum Vir S. R. in recenſendis interpretationum divortiis a pag. 715-736. quibus plures p. 746-748. addit. Miſſis omnibus, ſuam exponit, quam paraphraſi incluſam exhibemus: „Cur autem tamen, cum tot Chriſtiani mortui ſunt, nihilque adeo iis quod in mundo ſperent, ſuperſit, cur præter hos tot alii baptiſmum & religionem Chriſtianam recipiunt, niſi ideo, quod credunt mortuos omnino reſurrecturos, eosque qui fidem in Chriſtum vivi morientesque conſervarunt, beatiſſimæ tum vitæ participes fore. Cur, inquam poſt tot mortuos Chriſtianos inſuper alii ad Chriſtianam religionem per baptiſmum accedunt.“ Non tacet Vir S. R. obiectionem huic expoſitioni metuendam; *τὸ ὑπὲρ* nimirum, ubi *praeter* ſignificet, non Genitivum regere, ſed Accuſativum. Fatetur,

tetur, ſe exempla in contrarium nulla habere, habet autem ex Latinis, ubi *ſuper* hoc ſenſu cum Ablativo iungitur, in Virg. Aeneid. L. II. v. 348. & Horatii Sermon. L. II. Sat. VI. Obſervat etiam pag. 750. ſcripſiſſe hæc Paulum ad eos, qui cum Iudæis ſtatuerint, corpus & animum pari ſomno premi ad diem uſque iudicii, ſimulque utrumque reſuſcitatum iri. Hæc plerorumque qui ſub Vet. Foed. vivebant, ſententia fuit, quemadmodum Heumannus programmate A. 1757. edito docuit. Imo eadem opinio MCCCC. p. C. N. annos in Eccleſia Chriſtiana regnavit. Sed hoc loco eam non impugnat Apoſtolus, verum potius, tamquam a lectoribus ſuis receptam, & ipſe adſumere videtur.

V. 32. non vere cum beſtiis ſe pugnaſſe ait Paulus, ſed metaphorice. Non enim prætermiſſurus hoc erat ipſe 2 Corinth. XI, 23 - 28. nec Lucas in Actis, ſi revera hoc periculum ſubiiſſet. Nec civis Romanus huic ſupplicio tradi poterat. Ergo & phraſis: **Κατὰ ἄνθρωπον,** reddenda: *ut ſic loquar,* quamvis ea nullibi hoc ſenſu occurrat. V. 41. lunæ claritas adſcribitur non minus quam ſoli, a quo tamen lucem ſuam mutuatur. Sed ſunt hæ *phraſes opticae*, de quibus nuper docte diſputavit Dietelmaierus, Theologus Altorfinus.

Subiungitur huic Capiti pag. 822. appendix quæ ad Cap. XIV. ſpectat. Huius verſio a Luthero noſtro inſtituta ideo maxime obſcurior videbatur Heumanno, quod is multis locis *lingua* pro *ſermo (Zunge* anſtatt *Sprache)* poſuit. Sed hic demum excuſat Lutherum, ſequentem in eo morem ætatis, quæ voce *lingua* pro *ſermone* uti ſolebat; quod hodie Germani reſpuunt, ſecus quam Romani.

Nec alia appendix, quæ paginæ 870. ſuccedit, tacenda nobis eſt. Hæc quidem illuſtris cuiusdam Viri interpretationem novam loci difficilioris, Luc. XVI, 9. **Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας,** proponit. Momentum eius in eo verſatur, ut hæc verba *interrogative* capiantur: Conciliatiſne vel poteſtiſne conciliare vobis amicos opum terreſtrium beneficio? Interrogatio eſt negans

Ac

Ac ſive τὺς φίλυς *pauperes* eſſe dicas, ſive vocabulum hoc ad ipſum Deum referas, ſenſus facilis & Servatoris ore dignus elicietur. „Quamvis, inquit Chriſtus, divitiæ veſtræ multa vobis commoda & parata aliorum auxilia comparare poſſint, tamen eos amicos vobis non conciliant, qui in futura vita prodeſſe poſſint; vel hoc modo: tamen eæ Deum vobis propitium non reddunt, nec ab eo impetrant, ut vos aliquando in beatis ſedibus ſuis collocet.“ Non dubitamus nos cum Heumanno ſperare, multos hanc interpretationem libenter amplexuros eſſe.

Vir autem Summe Reverendus & meritis in litteras egregiis clariſſimus, rude nunc donatus, otiumque honeſtum & debitum ab ordinariis muneris laboribus nactus hoc conſilio, ut huic cum ſacris litteris conſuetudini omne reliquum vitæ tempus tribuere poſſit, incolumis & vegetus in hoc ſtadio perget, perfectique etiam operis gloriæ ſupererit, ſi modo vota noſtra, quod valde cupimus, rata fuerint.

USUS OPII SALUBRIS ET NOXIUS IN MORborum medela, ſolidis & certis principiis ſuperſtructus, a D. BALTHASARE LUDOVICO TRALLES, Medico Vratisl. atque Academ. Caeſar. Nat. Cur. Adiuncto.
SECTIO SECUNDA.

Vratislaviæ 1759. ſumtibus Caroli Godofredi Maieri, Alphab. 2. in 4to.

Magna cum animi voluptate legimus continuationem operis, cuius honorificam mentionem iure meritoque in his Actis noſtris faciendam eſſe haud ita pridem exiſtimavimus. Secunda hæc ſectio de ipſo uſu opii in morborum medela præcipit, & quomodo in curatione hæmorrhagiæ, febrium, ac dolorum, cum vero ægrotantium levamine, generoſum hoc pharmacon dandum ſit, abunde docet. Qui quidem morbi cum alios quampluri mos ſub ſe comprehendant, multisque aliis fere iungi ſolant; non minimam therapiæ ſpecialis partem Celeberrimo

Trallesio obiecerunt pertractandam. Primo igitur generali de hæmorrhagiis, a caussa interna ortis, tractatione docetur, hæmorrhagias opio tunc potissimum sisti, cum sensus in parte, ex qua effluit sanguis, vellicans, mitigandus esse videatur; igitur opium illis tantummodo convenire hæmorrhagiis, quæ occasione sensibilioris irritationis aut excitantur, aut continuantur, aut sæpius redeunt; vel quæ occasione inordinatorum spasmorum in vasis sanguiferis subinde accidunt. Atque hæc iam pridem fuit sententia Celeberrimi quondam *Ettmülleri* nostri. Generale hoc effatum deinde applicatur ad hæmorrhagias e naribus, pulmonibus, ventriculo, renibus, & vesica urinaria, vasis hæmorrhoidalibus, partibusque genitalibus mulierum. Ubique simul obviam itur dubitationibus scrupulisque iniectis. Ita exempli caussa, ut hoc utamur, ostenditur, qui fiat, ut idem pharmacon & sistere sanguinis fluxum ex genitalibus, & provocare eundem queat? Nimirum, quia utrumque symptoma, ab una eademque caussa, spasmis scilicet, excitari soleat, facile intelligi, qua ratione symptomata adeo inter se diversa ab una eademque medicina corrigi & tolli possint. Ad sistendas sanguinis ex utero muliebri fluxiones varia remedia externa, veluti Spiritum vini rectificatum, item epithemata ex aceto, nitro, & saccharo Saturni, nec non linteum contortum & solutione vitrioli martis madens, pessi in modum efformatum, aliquoties utilia fuisse, expertus est. Egregiam quoque opem in sanandis fluxibus sanguinis diuturnis attulit decoctum corticum aurantiorum subviridium, a *Ludovico Septalio* & *Riverio* laudatum; item rheum, parvis, sed iteratis dosibus, diu usurpatum; porro cortex Peruvianus, & fons Spadanus. Posteaquam de hæmorrhagiis Auctor docte & plene disseruit, progreditur ad febres, quæ post ignem de coelo sublatum incumbunt terris. Ac primo quidem ostenditur, intermittentium febrium sanationi conveniens remedium a priscis iamiam medicis habitum fuisse opium; id tamen in ipso paroxysmo valde noxium esse solere, extra paroxysmum vero datum, vi sudorifera nonnun-

nunquam febrem, una cum causa eius, ex corpore expellere, ac cortici Peruviano quandoque cum fructu iungi, maxime quidem tunc, cum cortex datus, diarrhoea concitata, intestinorum canalem nimis cito transeat. In febrium acutarum curatione ab opiatis abstinuerunt prisci ad unum omnes. Neque prius, quam dolenda illa methodus, acutis febribus per bezoardica & alexipharmaca medendi laudata esset, usus opii in febribus illis invaluit. Ab hoc vero tempore multi celebres medici opio, ad refrænandos febriles impetus, usi sunt. Nocere tamen opium ostendit Clarissimus Auctor, dum pluribus evincit, opium non quadrare rationibus febrilibus atque inflammatoriis; retardare abitum in sanitatem, si hæc beneficio naturæ, vel aliorum remediorum congruorum simul usurpatorum sequatur; favere generationi aliorum morborum, in quos interdum abit febris; accelerare mortem, eamque gignentes causas; adversari indicationibus iustis; turbare coctiones & crises; obsistere remediis veris; nil facere ad minuenda symptomata, sed pleraque intendere, aut minus opportuno tempore & modo illa minuere. His tandem omnibus docte disputatis additur: sagaciores practicos ab usu opii in febribus acutis abstinere, eosque, qui opium laudent, haud raro sibi ipsis repugnare. Post generaliorem hanc disputationem agitur deinceps de variolis & morbillis. Ad illas enim sanandas proficuum opium iudicarunt recentiorum plerique. Docet vero Cl. Auctor, ad primam variolarum febrem prorsus non pertinere opium: in secunda vero confidenter dari quidem posse, tanquam remedium perspirationem movens, humoresque adeo versus cutem determinans; attamen rerum suarum gnarum deposcere medicum, qui alvi rationem habere recte didicerit. Morbillorum curationem tradens, opium fortasse, si febris languida sit & torpeat, convenire existimat; fluctuat tamen magis quam ut decernat. In quo Cel. Viri prudentem moderationem, atque laudabilem circumspectionem, vehementer probamus. In mitigandis symptomatibus, palpitationibus cordis, pavoribus in somno,

ſomno, vomitu enormi, ſpaſmis motibusque muſculorum convulſivis, in tuſſi & diarrhæa, opium, prudenter datum, boni quid præſtare aſſeverat. A variolis & morbillis ad febres malignas tranſit Auctor, quarum princeps eſt peſtilentialis. Huius malignitati a veteribus, tantum non omnibus, oppoſitum eſſe opium, nemo neſcit. Clariſſimus vero Auctor de eius utilitate adeo decantata iure meritoque dubitat, imo opium, ad ſolutionem peſtis genuinam valere, ſymptomatibusque mederi, negat. Neque ad prophylaxin facere, teſtimoniis variis, (cum exempli cauſſa peſtis tempore publica divenditio theriacæ interdicta fuit, ut Gedani,) diligenter probat. De reliquis febribus malignis ſententiam non diſſimilem fert A. aliquando tamen diarrhæam opiatis caute regendam eſſe, fatetur. Pertractatis febribus ſubiungit dolorum therapiam rationalem. Ex qua præmiſſa deinceps elicit canones generales circa uſum opii, in mitigandis doloribus, in praxi clinica uſum inſignem habentes, qui fere ſunt: Opium ſolummodo minuere doloris ſenſum, ipſam eius cauſam vix attingere, vel ſaltem rariſſime eidem removendæ par eſſe: minus opportune datum, effectus quosdam producere, qui non a morbo, ſed ab ipſa data medicina pendeant; igitur obſcurare ac turbare morbos; dolorem tantummodo ad tempus mitigare, quo elapſo, ſiquidem cauſa manet, fere atrocius recrudeſcat; haud raro ne repetitas quidem opii doſes dolori mitigando pares eſſe, tum ſcilicet, cum doloris cauſa fortius, quam data medicina opiata, agat; opio minui excretiones omnes, ſola diaphoreſi excepta, igitur claudi vias, per quas alioqui elabi morbi cauſſa poſſet; interdum actionem cauſæ dolorificæ opio intendi, dum plethora, circularis humorum motus, orgaſmus, & humorum ad caput vergentia, illo augeatur; ſi dolor ſit morbi ſymptoma, non morbus ipſe, opium tantum præſtare palliationem; ſin dolor ſit morbus princeps, vel ſymptoma maxime urgens, eum ocyus opio mitigandum eſſe: tandem, ſi cauſa doloris vehementioris lateat, aut etiam cognita, vel plane non, vel ſero demum tolli queat,

ſi

ſi quid prohibeat, quo minus nervos male affectos deſtruamus, ſi emollientia aliaque remedia incaſſum adhibeantur, unum ſupereſſe auxilium, ut ſenſorium commune opio obtundatur. Et his quidem generalibus præceptis, ſuperſtruitur doctrina de mitigandis doloribus, qui morbos bene multos concomitantur. Sermo igitur Auctori cel. eſt deinceps de dolore pleuritico & cephalico, de cardialgia, de doloribus variis inteſtina peſſime habentibus, ſive illi a nimia nervorum mobilitate concitentur, ut fere accidit feminis hyſtericis; ſive a cauſa materiali, eademque acri, pendeant. Hinc de colica flatulenta, biliosa, ſaturnina, inflammatoria; de ileo tandem & herniis, deque colica Pictonum agitur, & tempeſtivam medelam rationalem mitigationi ſymptomatum opium præſtare, & quando hæc poſterior admittenda ſit, pluribus oſtenditur. Poſtea nephritis, & ſymptomata inde pendentia, ſpaſmus veſicæ, rheumatiſmus in univerſum; rheumatiſmi particulares, veluti dolor iſchiadicus eſt, arthritis vera, eiusque variæ ſpecies, odontalgia, otalgia, ita pertractantur, ut nos ignoremus, an Auctoris experientiſſimi iudicium magis, an ſummam diligentiam in colligendis Medicorum ſententiis, admirari ac laudare oporteat. Sola operis prolixitas fortaſſe diſplicebit illis, qui ætate noſtra, ex librorum compendiis, doctrinarum & eruditionis diſpendia quærunt. Ceterum, vehementer cupimus, ut Sectio operis tertia, quam Cl. Auctor in præfatione huius partis promiſit, cito prodeat, bono rei medicæ. Ampliſſima Viro Cel. ſeges hic futura eſt, in quam excurrere mira eius ſolertia poſſit. Exhibiturum ſe ea dicit morbos convulſivos, & chronicos quosdam, tum & mentis morbos, morbos infantum, ſenum, ſexus item ſequioris, & quæ ad hæc capita quoquo modo pertinere videbuntur.

IAC. THEOD. KLEIN, IMPERIAL. ACADEM. Scient. Petropol. Regiae Societatis Londinenſ. & Academ. Bononienſ. Membri, Stemmata Avium, quadraginta

ginta tabulis aeneis ornata; accedunt Nomenclatores Polono-Latinus & Latino-Polonus.

Lipsiæ 1759. ap. Adam. Henr. Holle, pl. 6. tab. 40. quatern. maior.

Novam & singularem viam in distinguendis variis avium generibus iniit Kleinius, V. Cl. quem nuper luxerunt Musæ, quem diu non elugebunt, diu desiderare non desinent. Nam, quoniam totum avis corpus salvum & a putredine integrum servari non semper potest, affixit vir doctus capita, omnibus mollibus partibus resectis, pedes, atque etiam linguas multarum, tabulæ, balsamum superinduxit, & in occluso armario sub vitro curiosis oculis ostendit. Qua ratione magna cum copia collecta esset, cepit consilium earum imagines, tabulis æneis expressas, edendi. Sed aliter fato videbatur. Quare iam ante, quam in vivis esse desiit, *Titio*, V. Cl. in Academia Vitembergensi Mathematum doctori celebri, Collegæ nostro, illud dedit negotii, huius ut operis edendi curam, pro veteri consuetudine atque amicitia, susciperet. Quod ab illo ita factum est, ut, si in vitam Kleinius rediret, non parum suavissimo adspectu elegantissimi libri delectaretur, & bene suis partibus functum esse Titium fateretur. Charta est nitida, typi elegantes, tabulæ splendidæ, quæ quasi incantamentis lectorum oculos deliniant, retineant, diuque retentos magna cum voluptate dimittant. Versatus vero ita *Kleinius* in hoc negotio est, ut quasi stemmata avium proponat, avesque in familias & genera, iterumque in tribus, dividat. Illas ex capite pedibusque; hæc ex rostro diiudicari debere, ingeniose, ad naturæ ductum tamen, arbitratur. Quæ divisio, ut maxime naturalis est, sic multum & doctorum hominum, & indoctorum, intellectum iuvabit. Singula capita & rostra, una cum pedibus digitisque, eadem, quam natura illis tribuit, magnitudine, ope circini explorata, expressa sunt. Quare provocat etiam Auctor viros doctos ad examen institu-

ſtituendum, & ut circino menſuram avium explorent, eamque hiſce cum delineationibus comparent, cupit. Unde illos dicit intellecturos eſſe, multos, qui, quoad colores, aves eleganter depingant, in capitis tamen, pedum, & digitorum formis exprimendis, non iuſtam diligentiam adhibuiſſe. Sed neque acerbius examen Vir doctiſſimus ſubire recuſat. Turdorum exoticorum convenientiam cum indigenis, & noſtratium paſſerum per ſuos tribus cum avibus utriusque Indiæ, ſalvo hoc ſyſtemate, examinabunt. Non opus eſſe credidit, ut cuilibet generi ſingulæ ſpecies & varietates, vel etiam omnibus ſpeciebus ambo pedes adderentur. Verebatur, ne vel nimia copia tabularum tædium afferret, vel ſumtus augeret. Neque ſingula avium capita ad anatomicas regulas exegit, ſatis eſſe ratus, neglectis oſſiculis & compagibus, altitudinem cranii, & figuram formamque roſtri & mandibularum, obſervare. Eius rei, ut haberent Lectores noſtri exemplum, atque ut eos efficaciter ad legendum Kleinii librum invitaremus, primam Tabulam, quæ eſt de Strutio-Camelo, huic noſtræ recenſioni addidimus. Tab. I.

Deſcriptio avium latino quidem ſermone compoſita eſt, ſed, ne illius ignari hoc fructu careant, e regione Germanica verſio reſpondet. Cuiuslibet generis deſcriptioni brevis Obſervatio latina addita eſt. In ea Synonima, aliorumque auctorum deſcriptiones adducuntur, de natura avium monentur quædam, aliorum ſententiæ examinantur, & maxime memorabilia afferuntur. Sic in Tab. V. exhibetur *Iſpida*, cuius pes ab Edwardo negligenter exprimitur. Sunt vero *pedes*, obſervante Auctore, *tetradactyli, ſingulares: digiti, ſedente ave, per paria ante & pone: extra quietem pedes quaſi frondoſi.* — Quam fabricam Auctor, nec luſum, nec errorem naturæ, ſed anomaliam familiæ appellavit. Pag. 15. *caprimulgum,* quoniam apicem habeat roſtri aduncum, prouti omnes hirundines, non ad accipitres, ſed ad hirundines referri debere docetur. Pag. 17. obſervat Auctor, neque definitionem Barerei, cui paſſeres ſunt roſtro conico, craſſo,

 val-

valvis æqualibus; neque Moehringii, roſtro conico ſubito attenuato, Generi paſſerum ſufficere: ſed Tribus potius hic inter ſe confundi. Pag. 21. quis ſit uſus brevis membranæ, quæ intercedit Glareolarum digitum extremum & medium, exponitur. Huius nempe cuticulæ ope paludoſa loca facilius ſuperare poſſunt, ſimul ac curſu loca arenoſa; hac, ut accipitres, obtinent prædam & retinent; hac ad dimicandum, ut gallinaceum genus, utuntur. Aves aquaticæ facillime hac natant, & mergunt. Pag. 34. copioſe de *Ploto,* ſ. *Phoenicoptero;* & pag. 35. de *Planco,* diligenter diſputatur. Subobſcuræ obſervationes hæ, exteris inprimis hominibus, ob verba Germanica admixta, & nimiam brevitatem, fortaſſis videbuntur. Sed cogitent, quanta Lectoribus ſæpiſſime, in eorum libris, devoranda incommoda ſint, ſi velint, quæ Scriptoris ſententia ſit, plane intelligere. Accedit, quod Kleinius intelligentioribus potiſſimum ſcripſit, quibus gratiſſima eſſe brevitas ſolet. Duplici indice, ſeu nomenclatore potius, bonam popularibus ſuis Kleinius operam præſtitit. Præfationem adiecit Cl. *Titius,* & libros Kleinii, ineditos quidem, ſed quibus ipſe, quaſi mortem ominatus, ultimam manum admovit, recenſuit. Qui ut a viro illuſtri, cuius in tutelam & fidem ὁ μακαρίτης illos tradidit, edantur, vehementer, Scientiæ naturalis commodo, optamus.

COMMENTARII SOCIETATIS REGIAE SCIENtiarum Goettingenſis, TOMUS II. ad Annum MDCCLII.

Goettingæ 1753. apud viduam Abrami Vandenhoeckii, Alph. 2. pl. 8. tab. æn. 15. quatern.

Expoſuimus nuper de prima horum Commentariorum parte, nunc dicemus de altera, in qua idem, qui in priori, ordo ſervatus. Primum enim hiſtoria Societatis brevibus commemoratur, deinde diſſertationes, in conventibus recitatæ, exhibentur. En tibi, Lector, illarum argumentum.

I. *Io.*

I. IO. MATTHIAE GESNERI *Socrates ſanctus Paederaſta.* Ut, qui corpus iuris Iuſtinianeum omni poſita fronte reprehendunt, illiusque auctoritati, quantum fieri poteſt, detrahere conantur, in Iuſtinianum plerumque calamum ſtringunt, optimique principis nomini maximas infamiæ notas inurere ſtudent: ſic, qui veterum philoſophorum libros opprimere, atque e manibus hominum extorquere cupiunt, ſi patrem philoſophiæ in invidiam adducant, facilius ſe voti ſui compotes fore, arbitrantur. Eſt vero illud præcipue crimen iactatum varie ſæpiusque prolatum, Socratem impuro amori puerorum fuiſſe deditum. In quo diluendo etſi non pauci elaboraverunt, nondum tamen ſatisfeciſſe videntur doctiſſimo Geſnero, iterum qui boni philoſophi defenſionem ſuſcepit. Qui vero ſunt tandem illi, pæderaſtiæ qui Socratem poſtulant? Neque Cyrillus, neque Theodoretus, iniqui gloriæ Socratis, etſi illum ad libidinem proclivem fuiſſe ſcribant, de hoc crimine ullum verbum dicunt. Neque Ariſtophanes, acerrimus Socratis inſectator, neque alius quisquam ex antiquitate illa remotiore, & temporibus philoſophi propinqua, huius ſceleris accuſator eſt. Fuerunt recentiores quidam, & noſtri inprimis ſunt homines, cenſores vitio & ſine populi ſuffragio creati, Socrati qui diem dicant. Cauſæ facile apparent. Nam ut de naturali noſtra *κακοηθείας*, de invidia, de calumniandi libidine, quam philoſophis fere, fortaſſe iniuria, tribuunt, nihil dicamus: plurimi ſic legunt Platonis libros, tales ut inde errores neceſſario oriantur. Non uno tenore totos libras perlegunt: ab aliis dicta repetunt, ultra verſiones vix ſapiunt, quod primum in oculos incurrit legunt. Inde neſciunt, quam ſententiam Socrati Plato tribuat. Monendum eſt etiam, ſæpiusque inculcandum, caute & circumſpecte eſſe de iis, quæ in Platonis libris Xenophonti repugnent, iudicandum. Notum eſt illud Socratis: *ὡς πολλά μου κατεψεύδεθ' ὁ νεανίσκος*. Iam locus ille, quo, tanquam fundamento, tota accuſatio nititur, eſt in dialogo Platonis, Phædro. Ibi enim auctor huius Mythi, ſive Plato, ſive Socrates, animam

ait post mortem in locum pervenire, ubi vel poenas vel præmia accipiat, & mille exactis annis novum sibi corpus eligere, ut novam vitam, sive hominis sive bestiæ, inchoare possit. Quæ anima, exactis millenis illis annis, ter sibi vitam τῦ φιλοσοφήσαντος ἀδόλως, ἢ παιδεραστήσαντος μετὰ φιλοσοφίας delegerit, illam absoluto ter mille annorum spatio pennas denuo accipere, in ardua tolli, deum aliquem sequi, & contemplatione coelestium delectari. Nihil obscoenum, nihil impurum hic latere & inde apparet, quoniam felicissima omnium animarum classis τῶν παιδεραστησάντων μετὰ φιλοσοφίας constituitur, maximumque illis promittitur præmium, & ex hisce Socratis constat: ὁ μὲν ἒν μὴ νεοτελὴς ἢ διεφθαρμένος, — ἡδονῆ παραδὺς τετράποδος νόμῳ βαίνειν ἐπιχειρεῖ καὶ παιδοσπορεῖν. καὶ ὕβρει προσομιλῶν, ἒ δέδοικεν ἒδ᾽ αἰσχύνεται ΠΑΡΑ ΦΥΣΙΝ ἡδονὴν διώκων. Quare non debebat Lucianus Socratem accusare, qui musas advocaverit, virgines, συνεσομένας τὰ παιδεραστικά. Ubi vero in hoc dialogo non tam laudatorem, quam nimis mitem lentumque pæderastiæ castigatorem invenimus, seiungenda est Socratis causa a causa Platonis, qui illi tribuit, de quibus fortasse nunquam cogitavit. Quod ad Platonem attinet, distinguenda est persona philosophi a legislatoris persona. Solon quidem gravissimas poenas tam in corruptorem, quam in corruptum, constituerat: sed fuit etiam in Græcia παιδεραστεία quædam honesta, sancta, qua ad virtutis amorem homines accendi, qua illis honestatis sensum quasi inspirari credebant. Laconem quendam, alias virum bonum, Aelianus memoriæ prodidit, nulla alia de causa multatum esse, quam quod nullum haberet, quem amaret, quem sui similem redderet. Quid igitur est, cur vitio vertatur Socrati eiusmodi amor adolescentulorum? At mitior fuit Plato, quam decet, quam par est. Scimus. Neque enim egit accusatorem: non metu poenæ deterrere, sed virtutis amore avocare voluit a turpitudine homines. Parcendum erat Alcibiadi, Critiæ, aliis, ab hoc crimine non plane puris; nec durioribus verbis

bis ſpes omnis ad virtutem reditus illis eripienda. Sed iam monuit Geſnerus, ſi quid in Phædro incautius dictum ſit, dictum eſſe culpa Platonis. Nunc videamus, an ex convivio Platonis aliquid præſidii accipiat Socratis defenſio? Primum ibi, ſi perſonas loquentes bene diſtinguas, ſi allegorias, ab amore venereo petitas, & ad animos, quorum lenonem ſe dixit Socrates, translatas, recte intelligas, nihil eſt quod caſtis auribus ſit indignum. Deinde ultima præſertim huius libelli pars attente legenda eſt. Hic Alcibiades, quem facundi calices diſertum fecerant, & vera ſe dicturum confirmat, & verbis honeſtis commemorat, quam fruſtra corporis forma fretus elaboraverit, ut Socratem ad impurum ſui amorem pelliceret. Neque ſe ſolum, ſed Charmidem quoque, Euthydemum, alios, fruſtra temperantiam continentiamque Socratis tentaſſe, fatetur. Ex eo vero, quod Critiam, pudori Euthydemi inſidiantem, ὑϊκόν τι πάσχειν dixit, hominemque potentem ſibi infeſtiſſimum reddidit, nonne ſatis apparet, expertem fuiſſe illum huius criminis? Sit vero expers. Alio nomine illum accuſabimus. Fuit malæ libidinis leno & ſuaſor. Nam in Xenophontis convivio ὀρχεῖσθαι πρὸς τὸν αὐλὸν σχήματα ἐν οἷς χάριτές τε καὶ νύμφαι καὶ ὧραι γράφονται, aptius convivio ſpectaculum exiſtimat. Verum hoc: ſed Gratiæ decenter veſtitæ pingebantur. Ipſa Ariadne illa ſaltatrix, ὡς νύμφη κεκοσμημένη, atque adeo non nuda erat. Interiecta de amore diſputatio, & exſecutio ipſa conſilii, omnem, ſi quam appellatio τῶν σχημάτων iniecit, ſuſpicionem eximit. Neque ipſe finis & effectus negotii habet aliquid, quod ſit reprehendendum. Quid vero? habuitne Socrates, ut quidam ſcribunt, duas uxores, Xantippen & Myrto? Erat ſane tum lex, ὥστ' ἐξεῖναι καὶ δύο ἔχειν γυναῖκας τὸν βουλόμενον, augendorum civium cauſa, quorum paucitate bello exhauſta Attica laborabat. De Myrto in matrimonium ducta excuſari poteſt Socrates, quoniam hæc Ariſtidis neptis, & vidua, & paupercula fuit. Sed melius de hoc iudicari poſſet, ſi exſtaret Panætii ea de re liber, a Plutarcho laudatus. Obiter interpre-

pretatur vir doctus nobilem illum locum, de equo pravo, ex Mytho Platonis de anima. Putat vero, non tam equi mali proprie dicti ſigna, quam ſui corporis formam, quatenus vitioſum inde ingenium colligebat Phyſiognomon Zopyrus, Socratem pingere. Quare ad libelli Ariſtotelici, *Φυσιογνωμικὰ* inſcripti, leges examinat Zopyri iudicium, & ex artis, qualis tum erat, præceptis defendit. Acuta hæc eſt interpretatio, & tota diſputatiuncula non iniucunda lectu. Sed maiorem veritatis ſpem nobis habere videtur, ſi Platonem, imaginem Homerici Therſitis expreſſiſſe dicamus. Certe, hunc locum cum Homeri illo de Therſite comparanti, non abſurda hæc coniectura videbitur.

Accedit Corollarium *de antiqua aſinorum honeſtate*, quo, quæ cel. Michaelis, in libello de Cherubis, de aſinorum in ſanctuario figura diſputavit, illuſtrantur. Summa autem corollarii hæc eſt. Antiquiſſimis temporibus Scriptores aſinis honorem habuiſſe: collocatos eſſe aſinos, fortitudinis bellicæ cauſa, in coelo: apud Hyperboreos *κλεινὰς ὄνων ἑκατόμβας*, Apollini iucundas, fuiſſe: Carmanes aſinis in bello uſos eſſe, & Marti immolaſſe: Gubernatorem Meſopotamiæ hodienum Turcis audire aſinum Meſopotamiæ, ob complura munera, quæ in illa inſula eius præfecto fortiter ſuſtinenda ſunt. Vellem, tandem manu mittant homines ingenioſi bonum aſinum, neque diutius vellicent, qui per aliquot ſecula tantis in deliciis illis fuit, ut, tanquam bellum filiolum, in ſinu foverent, mulcerent, blande cum illo luderent, de illo cogitarent, loquerentur, ſcriberent. Non ſine tædio legi poſſunt, quæ tum toleranda fortaſſe erant, cum nova viſa ſunt.

II. IO. DAVIDIS MICHAELIS *de ſiclo ante exilium Babylonium, commentatio*. Sunt huius libelli tria capita: primum de pecuniæ apud Hebræos origine & antiquitate exponit; alterum diverſum Iſraelitis ſiclum fuiſſe, ſacrum & vulgarem, neutrius pondus cum illo ſiclo convenire, qui ſub exitium reipublicæ Iudaicæ, ac Chriſti tempore in uſu fuit, mutabile denique vulgarium ſiclorum pondus fuiſſe, demonſtrat; ter-

tium

tium de pretio ſicli ad res emendas relato quædam proponit. Fuit antiquiſſimus in Palæſtina, ortuque Iſraelitico longe ſuperior, uſus argenti. Abrahamus pro agro, ad uxorem ſepeliendam conceſſo, quadringentos argenti ſiclos ſolvit. Abrahamo Saræque, a Philiſtæorum regulo, mille argenti ſicli donantur. Emit Iacobus a Sichemitis agrum centum Keſitarum pretio. Quod male, auctoritate LXX. interpretum ducti, per agnos plurimi interpretantur. Nimis tenue pretium agri eſſent centum agni, ſic ne digni quidem quorum mentionem feciſſet Moſes. In frequentiorium agnorumque per totum Hebraicum codicem commemoratione, nunquam tale nomen agnorum occurrit. Interpretes ergo illi, cum ſcirent, agnos aliis populis pro pecunia eſſe, in ignoto vocabulo coniectura uſi ſunt. Eſt vero Keſita nummi genus, & ab Arabibus originem ducit. Illis enim verbum *kaſata* (קשט) rectitudinem indicat, propriumque uſum in librando habet. Unde verbum קשט (*kiſt*) ortum, & trutinam, & ſtateram, & numum ſignificat. De pretio Keſitæ nihil certi conſtat: maius fuiſſe videtur ſiclo, quia alias nimis vile munuſculum obtuliſſent Iobo, opulentiſſimo viro, divites amici. Utebantur igitur Iſraelitæ, in Palæſtina & Aegypto, pecunia. Mirum hoc videri poteſt: maximæ enim Iſraelitarum divitiæ greges erant. Sed vivebant in Palæſtina, atque inter Cananitas, magna qui habebant commercia, & inde pecuniæ uſum acceperant. Numi ſignati natales, vir doctus in Geneſ. XXIII, 16. apud Phoenices inveniſſe ſibi videtur. Nam per ſiclum *tranſeuntem mercatori, ſ. mercatorem transgreſſum*, (ex verbo עבר (*Abbara*), Arabibus in Piel numos appendere, & ſigillatim quidem, ut iuſtum pondus exploretur, indicante, coniecturam faciens,) intelligit maſſam argenti, ſicli pondere, a mercatore probatam, & ſigno impreſſo notatam. Antiquiſſimos enim ſiclos non regia auctoritate, ſed a mercatoribus exploratos notatosque fuiſſe, cenſet. Neque tamen exiſtimandum eſt, ſiclos, quorum pondus lege definivit Moſes, & quos ſanctos appellamus, cum ſiclis mercatorum, quibus quatuor ſe-

 culis

culis ante uſi ſunt, eosdem eſſe. Huic mercatorum ſiclo nimis mutabili & incerto, aut ſucceſſit, aut additus eſt a Moſe per aliquot ſecula duraturus ſiclus ſacer, certi ponderis. De hoc atque menſuris, ex tabernaculo ita exſtructo, ut, (ſicut in adytis Aegyptiorum menſuræ ſervabantur, ita ex illo poſt multa ſecula ſacerdotes Moſaicas menſuras & pondera definire poſſent,) ſi ſupereſſet, certo nobis conſtaret. Etſi enim Moſes, viginti Geras ſiclum ſacrum conſtituere docet: tamen, quanta ſit Gera, quæ ſit verbi vis, omnino ignoratur. Acute quidem vir doctus, ex eo, quod idem verbum, maſculina inclinatione (جَرو *Garr*) Arabibus conchas marinas ſignificat, quo multi, atque etiam Romani ante Numam, pro pecunia uſi ſunt; & quia Iudæorum magiſtris pecunia etiam מעות, obolus מעה ex Ieſ. XLVIII, 19. dicitur, (ubi animantia in arena fundoque maris ſunt מעות,) minores quam vulgo habentur Geras fuiſſe coniicit. Traditur vulgo, ſiclum Moſis ſacrum tetradrachmum Atticum, didrachmum Alexandrinum, Atticum ſtaterem, adeoque ſemiunciam Romanam fuiſſe; quæ pondera æqualia ſunt, ſibique invicem reſpondent. Sed minime ſiclum ſacrum ante exilium Babylonicum pro eodem cum illo, qui poſt exilium fuit, habendum eſſe, vir doctus exiſtimat. Magnam intulit exilium Babylonicum, moribus & linguæ Iudæorum, mutationem. Neque enim, ut in Aegypto, Iſraelitæ ſeorſim habitabant, ſed per Babyloniam diſperſi, neque linguæ, neque morum priſcum decus ſervabant. In menſuris deſcribendis Iudæorum Scriptores non patriis, ſed Babylonicis uſi ſunt, id quod ex eo conſtat, quoniam Ezechiel cubitum Moſaicum *cubitum angeli* vocat. Quare valde probabile eſt, Iudæos, Babylonicis moribus adſuetos, verum ſicli pondus non tenuiſſe. Ille ſiclus, cuius tertiam partem, ſub Perſarum imperio, præfectura fungente Nehemia, ſinguli, octogeſimo tertio poſt reditum anno, templo quotannis pendendam ſacrarunt, ſine dubio Perſicus ſeu Babylonicus fuit. Neque enim veriſimile videtur, Iudæos, Perſarum imperio ſubiectos, alia,

quam

quam Perſica pecunia, uſos eſſe. Erat autem Perſarum Babyloniorumque ſiclus tertia pars illius ponderis, quod LXX. interpretes ſiclo tribuunt, ſeu, ſi ad Attica pondera exigas, drachma una & pars tertia. Neque ea de ſiclo ſententia, quæ ſub Græcorum imperio invaluit, ulla ſe perpetuæ traditionis auctoritate tueri poteſt. Etenim ſub imperiis Græcorum, tribus integris poſt excidium Hieroſolymæ ſeculis, ducentisque & quinquaginta poſt captam Babylonem annis exactis; Alexandrinus interpres Pentateuchi ſiclum didrachmo Alexandrino æquat, Perſici ſicli pondere in triplum aucto. Sed ut nihil dicamus, ſuſpectum videri debere utriusque numi Græci & Hebraici idem pondus pretiumque, quod in diverſarum gentium ponderibus raro accidit, quoniam Græci Hebræique nummi idem etymon eſt, & Alexandrinus interpres Hebraicum שקל *appendit*, in prima ſicli mentione ἀπεκατέστησε reddidit, cuius verbi primitivum nomen dedit ſtateri, Alexandrinum didrachmum æquanti: non dubitandum eſt, Iudæos, ſub Græcorum imperiis, numum Græcum arripuiſſe, etymo vocisque origine cum ſiclo convenientem, atque hunc pro ſuo ſiclo ſubſtituiſſe, quamvis maioris ponderis eſſet. Hos primum Græce loquentes Iudæi ſecuti ſunt, & deinde alii religioſiores, (erant enim iam tum doctores, qui plus præſtari iubebant, quam lex ſcripta poſceret,) pro ſiclo Moſaico ſtaterem Atticum pendebant; liberati tandem Iudæi ſiclos ſacros, græco pondere ſtaterem Atticum æquantes, conflarunt, cum in tenebris antiquitatis facile ea opinio obtineret, plurimum quæ templo tribuit. Gera etiam nimis magna fieret, ſi Alexandrinum ſiclum pro Moſaico habeamus; neque pretia rerum a Moſe commemorata, ut ſervi Exod. XXI, 32. & Deuteron. XV, 18. ſatis apta ſunt, ſi ſiclum ſacrum ſtaterem Atticum dicas; qui illo multo minor fuit. Varium ante Moſen ſicli pondus fuit, & inſtabile: nam etſi ſiclum ſanctuarii ſtatuit, tamen reliquos ſiclos non ſuſtulit. Duplex fuit in Palæſtina præterea ſiclus, alius mercatorum, alius regius, qui multo minor ſemiuncia Romana, ſive ſiclo Alexandrinorum inter-

pretum, fuit. Abſalomo caput tondente, pilus capitis ipſius æquaſſe *ducentos ſiclos ex pondere regis* dicitur. Errat hic Clericus vehementer, qui more ſuo numeros corruptos eſſe clamitat, cum & Alexandrina Græca, & Ionathanis Chaldaica verſio, in hoc conveniant. Veriſimilior fiet hiſtoria tota, ſi (numero rotundo utitur vir doctus per coniecturam) decimam partem ſicli ab Alexandrinis conficti faciamus regium, ut ducenti ſicli non ducentæ ſint, ſed viginti ſemiunciæ Romanæ. Atque tali ratione non Davidis theſauri tantum a fide abſunt, quantum, ſi aliam rationem ſequaris, abeſſe videntur. Neque enim illa auri argentique talenta maiora & plura videbuntur, quam ex opulentiſſima Arabia colligi potuerunt; neque timendum erit, ne incredibile ſit, ullis ſumtibus, in templi ædificationem faciendis, hanc auri argentique vim exhauriri potuiſſe. Quod, ſi quis talenta illa ad ſiclum Alexandrinum æſtimet, atque mille & quingentarum unciarum Romanarum talenta a Davide ſacrata fuiſſe, ut fere fit, exiſtimet, non poteſt non accidere. E pretio denique montis Moriæ, & pondere regis Ammonitici, apparet, multo minorem ſiclum Davidicum ſemiuncia Romana fuiſſe. Sunt vero non pauca exempla, de quibus dubium eſt, ad quem quodque ſiclum referendum ſit: ut de armis Goliathi; etſi probabile eſt, ſiclum, ad quem exacta ſint, Alexandrino longe minorem fuiſſe: de mille talentis argenti, ab Ammonitis ad conducenda ſibi auxilia impenſis: de pluribus, ex quibus conſtat, duplicem ſiclum, minorem & maiorem, utrumque a Moſaico diverſum, in Palæſtina fuiſſe. Etſi igitur in vero & certo ſicli pondere definiendo paucæ ſunt difficultates, Clar. A. tamen ſententia de eo hæc eſt. Siclus regius unciæ Romanæ pars decima quinta ($\frac{2}{15}$ ſemiunciæ); Moſaicus, unciæ Romanæ pars nona ($\frac{2}{9}$ ſemunciæ,) fuiſſe, mercatorius circa Babylonicum oberraſſe ſiclum ſeu groſſum, qui fuit tertia ſemunciæ pars, ſexta unciæ, videtur. Hæc de ſiclo. Adſpergit ſubinde varia vir doctus, non iniucunda lectu, ut de Tyriis Sidoniisque, primo nummo ſignato uſis: de oſtraciis pro pecunia adhibitis: de ingenti poſt exi-

lium

lium Babylonicum morum Iudaicorum mutatione: de thesauris Davidis. de divitiis Arabiæ: de auro Hispanico: & alia huiusmodi plura.

III. ALBERTVS DE HALLER *de partibus corporis humani sensilibus & irritabilibus.* Cum, quæ adhuc de utraque corporis humani vi disputata fuerunt, nondum satis experimentis confirmata sint, novam quasi hanc divisionem partium corporis, varie & exploravit, & illustravit Ill. Hallerus. Vivis enim animalibus, varii generis ætatisque, eam partem, de qua certior fieri voluit, nudavit, eam, animali quiescente, & a quiritando remittente, irritavit spiritu vini, scalpello, lapide infernali; oleo vitrioli, butyro antimonii, & deinde attendit, an parte illa male adfecta animal ex quiete excitaretur, se iactaret, artum attraheret, an convulsio in eo artu accideret? Ad partes sensiles cutis, caro musculosa, ventriculi & intestinorum membranæ, vesicæ, tunica nervea, ureteris vaginæ, & uteri fabrica, penis, cor, lingua, oculi, retina præcipue, (quanquam nec chloroideæ, nec iridi deneganda hæc vis,) denique nervi referuntur. His enim partibus aliquo modo lacessitis, manifesta in animali doloris indicia deprehendimus. Insensilibus epidermidem, telam cellulosam, tendines, (etsi plurimi aliter sentiant, decepti illa confusione, qua νευρον & pro vero nervo, & pro τενοντι & pro συνδεσμῳ sumserunt,) ligamenta, capsulas articulationum, periosteum, (quoniam pars sit, in qua nulli nervi demonstrari possunt; ubi ipse vir Ill. se a toto prope genere humano dissentire fatetur,) ossa ipsa, ossium medullam, meningem cerebri duram & piam, alias corporis membranas, ut peritonæum, pleuram, & mediastinum, adnumerat. Arterias in iis sedibus credit sentire, quatenus nervos habeant adnatos, cæterum obtuso nullove sensu esse. Glandulæ in universum obtusi sensus sunt, quem habent a nervis, quibus sæpe percurruntur, acceptum. Obiter hic observat vir Ill. ubi de dura matre agit, motum esse quidem manifestum, qualem Schlichtingius descripsit, in dura matre, aut in toto potius cere-

 bro,

bro, & adſcendere cerebrum in exſpiratione, & deſcendere inter inſpirandum: ſed non moveri membranam neque cerebrum, niſi cranium demſeris, & venas maiores; cavam nempe utramque in toto thorace & abdomine, ſubclavias, baſilicæ partem ſuperiorem, & iugulares denique, alterno motu, cui perpetuus ſit cum reſpiratione concentus, agitari. Irritabilem illam partem dicit vir Ill. quæ ab externo aliquo contactu brevior fit. Irritabile igitur a ſenſili ita differt, ut & partes ſumme ſenſiles ſint, & tamen omni irritabilitate careant, & irritabiles absque ſenſu. Primum demonſtrat, irritabilitatem non, ut vulgo putant, a nervo naſci, verum ipſi fabricæ partis irritabilis innatam eſſe. Nervus enim, a quo omnis ſenſus ad animam perfertur, ab omni irritabilitate ipſe remotus eſt. Neque ideo pars corporis ſenſibilis eſt, quia irritabilis. Virtus illa ipſi parti innata eſt, non animæ imperium exſpectat, & in parte a corpore avulſa integerrima ſupereſt. Carent irritabilitate cutis celluloſa, pulmo, hepar, lien, renes, tendines, ligamenta, perioſteum, dura piaque mater, & omne genus membranarum. Arteriis irritabilitatem non plane quidem denegat, nondum tamen experimentis confirmatam vidit Vir Ill. In venis, & ductibus excretoriis, aut nullam, aut languidam eſſe arbitratur. Iris, ſi cauſa irritationis mechanica fuerit, irritabilitate deſtituta eſt, qua vaſa lactea non plane carent. Inter muſculos, qui omnes tactu contrahuntur, diaphragma, & muſculoſa membrana inteſtinorum, hac vi & oeſophagum & ventriculum ſuperant. Maximam omnium irritabilitatem in corde obſervamus, quam neque opium deſtruxit. Ex his apparet, nihil præter fibram muſculoſam irritabile eſſe, eamque vim in partibus vitalibus eſſe maximam: hæc vero irritabilitas in glutine fibræ muſcularis ſedere videtur.

IV. *In Parallaxin Lunae, eiusdemque a terra diſtantiam, inquiſitio: Auct.* TOBIA MAYER. Nimis eſſent huc multa transſcribenda, totum ſi diſſertationis argumentum explicare vellemus. Quare præſtat tacere, quam pauca dicere.

V. ABRAH. GOTTH. KAESTNERVS *de aberrationibus lentium.* Quod

Quod in prima parte Commentariorum abrupit, pertexit filum vir doctissimus. Agit inprimis de aberrationibus, quæ a diversa radiorum refrangibilitate oriuntur, quorum effectus & maior est, & distinctam visionem magis impedit iis, quæ a sola figura sphærica proficiscuntur. Quæ de his Hugenius disputavit, & confirmat Kæstnerus, & addit varia, simul visionis confusæ rationes ac mensuram definit.

VI. I. A. SEGNERVS *de parallaxi reticuli Astronomici.* Non fieri potest, ut reticula plana astronomica, ampliora præsertim, ita in tubi optici foco collocentur, singula ut eorum puncta ab obiectiva lente æquis intervallis absint. Inde imago obiecti, quamvis immoti, quamvis immoto tubo, non potest non respectu linearum reticuli mobilis apparere. Quomodo igitur errores ex hac parallaxi oriundos vel tollere, vel certe ita minuere possis, ut nulli observationum generi multum noceant, Vir Ill. exponit.

VII. *Ossium fossilium insolitae magnitudinis in praefectura vicina Herzbergensi, A. 1751. e marga erutorum, descriptio* SAM. CHRIST. HOLLMANNI. Ossa hæc, insoliti ponderis & magnitudinis, elephantina primum videbantur. Exegit igitur doctiss. Hollmannus & comparavit accurate hæc ossa partibus sceleti elephantini, in *Transactionibus philosophicis* diligenter descriptis: sed multa & satis evidentia discrimina animadvertit. Tandem ex variis, quæ hic repetere nihil attinet, indiciis intellexit, ossa hæc rhinocerotis, neque tamen unius, sed plurium, minimum quinque, esse. Inventa simul sunt & aliorum animalium ossa, ut equorum, ingentis magnitudinis. Ipse collis, qui in sinu hæc ossa habuit, vi aquarum, contra altiores montes irruentium, congestus esse videtur.

VIII. *Marmoris Cassellani, quo Aesculapius, Hygea, Telesphorus celebrantur, explicatio* IO. MATTHIAE GESNERI. Repertum est hoc marmor in vicinia Athenarum, a legionibus duabus, quas anno seculi superioris septimo supra octogesimum, Carolus, immortalis Hassorum princeps, in Peloponnesum militaturas misit, dein Cassellas relatum. In eo explicando ita versatur doctiss. Gesnerus, ut primum ipsius

mar-

marmoris litteras repræſentet, totumque, ut aiunt, textum proponat; deinde, uti quemque verſum legendum eſſe putet, declaret; (ubi illam ἀγχίνοιαν καὶ στοχαστικὴν δύναμιν ſatis prodere potuit;) denique rem ipſam, ſubiectis notis, illuſtret. Habet marmor hymnos tres: primo celebratur Aeſculapius. Hunc hymnis, qui νόμοι etiam dicebantur, antiquos coluiſſe non eſt dubitandum, eo præſertim tempore, quo certamina quædam canendi in ludis illius, Ασκληπίεια dictis, inſtituta ſunt. Eſt inter Orphicos, eſt inter Homericos, hymnus in honorem Aeſculapii. Lucianus carmina Aliſodemi Troezenii & Sophoclis memorat; atque Ariſtides quædam in hoc genere ſolemnia fuiſſe ſcribit. Forte prima pars huius inſcriptionis eſt veteris poetæ alicuius, ſive Aliſodemi, ſive Sophoclis, cuius hymnum Aeſculapio dicatum Athenienſes ceciniſſe ex Philoſtrato conſtat. Non iniucundum erit fortaſſe Lectoribus, ipſum hymnum legere. Eorum gratia illum adſcribimus.

Αγαθη τυχη

Ἔγρεο ὦ παιήων, Ἀσκληπιέ, κοίρανε λαῶν,
Λητοΐδου, σεμνῆς τε Κορωνίδος ἠπιέφρων παῖ.
Ὕπνον ἀπὸ βλεφάρων σκεδάσας, εὐχῶν ἐπάκουε
Σῶν μερόπων, οἳ πολλὰ γεγηθότες ἱλάσκονται
Σὸν σθένος, ἠπιόφρων Ἀσκληπιέ, πρῶτον, ὑγίειαν.
Ἔγρεο ὦ, καὶ τεὸν ὕμνον, ἰήϊε, κέκλυθι, χαῖρε.

Alter hymnus, ſ. Pæan, Hygeæ dicatus eſt. Eſt idem ille, cuius Lucianus de lapſu inter ſalut. cuius Maximus Tyr. diſſert. 13. cuius Athenæus, qui auctorem Ariphronen appellat, in fine Δειπνοσοφιστῶν, mentionem facit; quem, præter alios, Scaliger in Poetices I. 44. edidit. Eius initium eſt: Ὑγίεια βρότοισι; ſed temporis iniuria in marmore miſere laceratus. Neque tamen plane inter ſe conveniunt verba hymni, ut Athenæus exhibet, & quæ marmor habet.

Tertium hymnum, Teleſphorum celebrantem, peſſime habuit

habuit imber edax, & longa annorum ſeries. Quare reſtituit illum, quantum potuit, Geſnerus, & de nomine atque hiſtoria Teleſphori, quæ illi non illuſtrata ſatis videtur, copioſe diſputat. Ex eo, quod nominis Teleſphori prima mentio, ſi tamen in nummis, (in nullo enim adhuc illud invenit, quam apud *Morellum*, in ſpecimine numar. ant. p. 52. qui numus ſuſpectus videtur,) ſub Antonino Pio, imago paullo antiquior in numis, ſi non ſub Vitellio, certe ſub Hadriano, coniicit, vix ſeculo ſecundo & Antoninorum ætate antiquius hoc marmor eſſe; ſed nihil obſtare, quo minus tertio vel quarto adeo ſeculo poſitum ſit.

IX. *Nova methodus perficiendi inſtrumenta geometrica, & novum inſtrumentum goniometricum, Auctore,* IOB. MAYER. Eſt huius inventi ea ratio, ut ſine figuris intelligi nequeat, quam in ipſis commentariis invenient harum rerum ſtudioſi.

X. ALBERTI DE HALLER *obſervationes botanicae.* Plantæ, quæ & deſcribuntur, & iconibus illuſtrantur, ſunt hæ: 1) allium umbellatum, foliis fiſtuloſis, compreſſis, radice reticulo obducta: 2) allium radice ſimplici, foliis gramineis, umbella ſphærica bicolore: 3) Aſtragalus ſiliquis recurvis, depreſſis, hirſutis: 4) Aſtragalus caule erecto, ex alis ſpicifero, ſiliquis teretibus hirſutis: 5) Lathyrus foliorum paribus quinque, floribus racemoſis, ſiliquis incurvis: 6) Melilotus foliis hirſutis, rariter dentatis, ſcapo paucifloro: 7) Teucrium foliis cordatis, crenatis, petiolatis, ſpicis oblongis denſiſſimis: 8) Moldavica foliis cordato-triangularibus ſerratis: 9) Cataria floribus inverſis: 10) Axyris: 11) Pharnaceum: 12) Chenopodium caule brachiato, ramoſiſſimo, floribus ſpinulis inſidentibus: 13) Seſeli foliis glaucis, radice prælonga, ſeminibus ſubhirſutis: 14) Rhamnus inermis, foliis glabris, crenatis: 15) Flos deformatus Elatinae.

XI. D. IO. GEORGII ROEDERERI *Sermo de Mola.* Molam deforme eſſe ovum A. exiſtimat, quod iniqua ad embryonem & iuſto maiora incrementa capit, & cum embryone minore utero excidit. Eorum igitur ſententiam amplectitur,

 tur,

tur, qui originem molæ imperfectae conceptioni tribuunt. Si quæ sunt molæ, in quibus nullus embryo appareat, hoc inde evenire arbitratur, quod embryo sub ipsum excretionis actum contentus, atque minimus, dirupta, in qua hæret, cavitate, cum sanguine una effluit, atque omni examini sese subducit; vel quod compressus ita vitiatur, ut humani corpusculi partes non amplius distinguantur. Iure ad molas pertinere censet eas massas, in quarum medullitio, cavum liquore gelatinoso plenum, cum corpusculo quodam minore reperitur, dubie embryonem referente. Describitur simul copiose mola, quam, cum gravidam canem incideret, vir doct. observavit.

XII. L. GOTTF. ZINNII *Observationes ex corporibus morbosis*. Sunt observationes quinque. Proponit prima oedema pedis expressa vena crurali: altera Sarcoma utero adhærens: tertia suturas ossium cranii, in puella undecim annorum, plurimas deletas: quarta portionem membranæ villosæ intestini recti per anum excretam: quinta narrat, mamma virginis, cancro exulcerata, amputata, glandulas quasdam subaxillares, iam scirrhosas & induratas, ex orta in vicino vulnere suppuratione disparuisse, & vulnus bene sanatum esse.

XIII. IOH. PHILIPP. LAVRENT. WITHOFII *Anatome pili humani.* Varia de colore, annuo incremento, pondere, raritate ac densitate, robore etiam pilorum, Auctor disserit. Animadvertitur in omni pilo primum tenue filamentum, & deinde crassius tuberculum, ex quo pilus nascitur. Hæc quasi radix in maioribus pilis folliculo includitur, cui liquor viscidus inest, ex minimis meatibus exsudans. Filamentum pili cortice pellucido, vel in nigerrimis pilis, plures fistulas ambit, quae exiguis filamentis transversis colligatæ, in medio pili canalem, humore viscido & globulis splendentibus plenum, faciant. Ex quo humore, color pilorum, per reliquas pellucidas partes transparet.

XIV. *Novae Tabulae motuum Solis & Lunae, Auctore* TOB. MAYER.

XV.

XV. IOH. GOTTFR. ZINNII *Obſervationes de Scirrhis Cerebelli & Cerebri.*

CONCILIA GERMANIAE: QUAE CELSISSIMI Principis, Ioannis Mauritii, Archiepiſcopi Pragenſis, ſumtu, Cl. IOHANNES FRIDERICUS SCHANNAT, magna ex parte primum collegit, dein P. IOSEPHUS HARTZHEIM, S. I. eiusdem celſiſſimi Principis impenſis plurimum auxit, continuavit, notis, digreſſionibus criticis, Charta & diſſertatione chorographicis illuſtravit. TOMUS I.

Coloniæ Auguſtae Agrippinenſium 1759. typo viduæ Ioh. Wilhelmi Krakamp & haeredum Chriſtiani Simonis. Alph. 3. Fol.

Mirifice lætabamur, cum ante aliquot annos, de conſilio Cl. *Hartzhemii*, colligendis Germaniæ Conciliis, edendisque, bene de patria promerendi, certiores fieremus, & Germaniæ honorem, nunquam antea habitum, gratulabamur. Neque enim, ut in Gallia *Sirmondus*, in Britannia *Spelmannus*, in Hiſpania *Garcia Loayſa*, ante Hartzhemium in Germania extitit quisquam, (*Lunigii* enim & Cel. *Pfaffii* opera atque ſtudium nimis anguſtis cancellis includitur,) qui inde ab ultima eccleſiæ memoria usque repetens omnia Concilia & colligeret, & litteris mandaret. Dedit Archiepiſcopus Pragenſis, Ioannes Mauritius, cui hoc munus in acceptis ferre debet respublica erudita, primum Cl. Schannato illud negotii, ut, quæ adhuc deeſſent, Germaniæ ornamenta afferret. Hic tamen, iratioris fati acerbitate ereptus Muſis, nihil præter triſte ſui deſiderium reliquit. Quare Cl. Hartzhemius, qui ſolius Provinciæ Colonienſis Concilia edere ſibi propoſitum habebat, quod morte Schannati abruptum opus videbatur, coepit pertexere. Iſtud ut ad finem perducatur, non ſolum vehementer optamus, ſed multo etiam iucundius & gratius fore profitemur hoc Opus, ſi Cl. Auctor, omnibus graviter di-

ctis in aliarum religionum mores, instituta, & disciplinam, abstinuerit; quod sperare nos etiam Viri humanitas iubet.

Iam huius primi Tomi descriptio hæc est. Occupat primum locum Epistola ad Archiepiscopum Pragensem, modo laudatum, cuius etiam effigies in fronte libri conspicitur, eleganti delineatione expressa. Hanc excipit Præfatio, satis longa, in qua Auctor & de instituti ratione, & de aliis, quæ præmonenda censuit, exponit. Indicantur primum fontes, ex quibus hæc historia hauriatur, nimirum Concilia ipsa edita, vel MSC. ecclesiarum Germaniæ, collectores vel Conciliorum, vel canonum certe in iis conditorum, atque Concilia, quibus Germaniæ Episcopi primo millenario interfuerunt. Deinde enumerantur Canonistæ, sive canonum collectores Germani, eorumque vita breviter exponitur. Hi sunt Bonifacius, Chrodogangus, Angilramnus, Simpertus, Hatto, Remedius f. Remigius, Halitgarius, Ansegisus, Benedictus Levita, Rhabanus, Regino, Rutgerus, Burchhardus. Atque hic, qui a Baluzio malæ fidei, mendacii, & plagii reus postulatur, breviter defenditur. Præstantissima Conciliorum & canonum collectio videtur Auctori Dionysiana, Seculo VI. Romæ scripta. Porro variæ quæstiones proponuntur, & illustrantur, quadam cum proposita materia cognatione coniunctae: Quæ personæ vel ex iure, vel ex consuetudine conciliis intersint? quo tempore concilia celebranda sint? cuius sit convocare concilia? ad ea ita respondet Auctor, ut disciplinæ religionis, quam profitetur, consentaneum est, & quod, quale sit, nemini obscurum esse potest. Atque hic etiam disputatur de divisione Synodorum in generales, nationales, provinciales, dioecesanas; de Episcopis apud curiam principis morantibus; de materia conciliorum, quam fidei conservatione, promulgatione errorum & confutatione, disciplina Cleri, atque ordine & pace in hierarchia ecclesiastica, absolvi arbitratur. Denique afferuntur causæ, cur Synodum Agrippinensem, A. CCCXLV. celebratam, ut dicunt, & a Surio, Binio, Sirmondo, et aliis descriptam, omiserit. Illam enim nullam fidem mereri

mereri existimat, sed Seculi IX. aut X. figmentum esse, quod Abbas Laubiensis, Harigerus, Seculi XI. initio historiæ Episcoporum Leodiensium inseruerit, ut inde gloria Sancti Servatii, Episcopi Tungrensis, & Maximini Treverensis, cæterorumque Germaniæ Rhenanæ & Galliæ antistitum, illustrior fieret. Quinque argumentis hanc sententiam superinstruxit, quæ repetere non iniucundum erit. Constat, Euphratam, episcopum Agrippinensis Coloniæ, cum Vincentio, Capuano episcopo, A. CCCXLVI. ex concilio Sardicensi ad Augustum Constantium Legatum missum fuisse: nihil detrimenti capit historia episcoporum Germaniæ, eliminata vel obscurata Agrippinensi Synodo: habet sinceriorem & indubitatum fontem, pro suis Seculi IV. episcopis asserendis, nempe Sardicensem Synodum, cui Maximinus, Servatius, Euphratas, reliqui in Agrippinensi Synodo laudati, interfuerunt: notum est, Photini hæresin ante A. CCCXLVI. & Synodum Sardicensem innotuisse ecclesiæ orientali, non igitur fieri potuisse, ut Patres ecclesiæ occidentalis, tanto temporum locorumque spatio interiecto, anno uno citius eam Coloniæ cognoscerent atque damnarent, & Euphratas, quasi illi errori patrocinans, ante A. CCCXLVI. damnaretur: floruit Euphratas maxima insignis probitatis fama, nec ab ullo coævo Scriptore sine laude nominatur: Maximinus ante A. CCCXLIX. ex oriente ad suam ecclesiam Treverensem non rediit, & anno eodem diem suum obiit; Euphratas Coloniensis, A. CCCXLVI. CCCXLVII. CCCXLVIII. non Coloniæ, sed in Oriente fuit. Omisit Auctor etiam Concilium in Provincia Coloniensi, aut in Austrasia, sub Theodorico III. circa A. DCLXIV. celebratum, in quo Lambertus & Leodegarius dignitate suorum munerum exuti, & in exilium pulsi dicuntur, & cuius primus auctor est Sigebertus in Chronico. Negat enim Auctor, probatam fidem secutus, hanc Synodum intercessisse. His expositis, sequitur Præfatio Chorographica & Hierarchica, de Episcopatibus Germaniæ, ab A. CCC. ad a. MD. Nam quia multæ ecclesiæ, quæ olim ad Germaniam referebantur, alio pervenerunt, maximaque muta-

tio rerum facta est, et ea propter non licuit, ex hodierna ratione antiquum Germaniæ statum metiri: non solum chartam s. mappam addidit Auctor, in qua antiqui temporis episcopatus proponuntur; sed hanc quoque præfationem. Per veteris Germaniæ Episcopos intelligit V. Cl. illos, qui a Seculo IV. ad XV. in matricula, ut aiunt, Imperii, ut membra, proceres, principes Imperii Romano-Germanici, recensiti inveniuntur. Hic enumerantur, qui, & quot de hierarchia Germanicarum ecclesiarum scripserint, & ex Goldasti *rerum Alamannicarum* T. II. ex Miræi *notitia orbis Christiani*, ex *notitia antiqua Patriarchalium & aliarum ecclesiarum*, annexa novæ editioni *Geographiae Sacrae* Caroli a S. Paulo, (qui in totius orbis Catholici, primo millenario noti, descriptione, nullius ecclesiæ Germaniæ mentionem fecit,) ex Bertii *commentariis de rebus Germaniae*, brevia excerpta inseruntur. Additur Catalogus ecclesiarum Germanicæ Hierarchiæ, seu Metropolitanarum & Cathedralium. In quo ita versatur Auctor, ut earum primordia enarret, & episcoporum dignitates; deinde, quas ecclesias Metropolis quævis sibi subiectas habeat, & qui eas circa A. MD. tenuerint designet. Sequitur index episcopatuum Germaniæ ab A. CCC. ad MD. ubi nomina, quibus cum veteres, tum recentiores illos appellaverunt, apponuntur. Huic adiunctus est Conciliorum & epistolarum canonicarum, hoc Tomo primo exhibitarum, duplex index, & chronologicus, & alphabeticus. Hunc excipit Catalogus Romanorum Pontificum, sub quibus Concilia, in hoc Tomo recensita, celebrata fuerunt, ab A. XII. seculi IV. usque ad sec. IX. A. XVI. perductus. Hic post nomen, nationem, ordinem successionis a Petro, quando Pontificatum adierint, quamdiu illo functi, quando mortui sint, relatum legimus. Agmen claudit & series regum Franciæ Austrasiæ ex Merovingicis, in qua Auctor annum mortis, concilia sub quoque celebrata, & pauca alia exponens, Cl. Eckhartum in historia Franciæ Orientalis secutus est: & stemma atque series Francorum regum Carolingorum, usque ad A. DCCCXVI.

Hæc

Hæc igitur veluti vestibula magni ædificii emensi, pervenimus ad ipsa Concilia Germaniæ. Hæc edidit Auctor ordine temporis vel certo, vel verisimili, ex testibus coævis aut supparibus. Maximam partem Schannatum, ex Bibliotheca Vaticana, Moguntina, Wormatiensi item, et ex quibusdam aliis, quae singulae suo loco indicantur, descripsisse testatur. Retinuit etiam ipsa MSCtorum verba, neque a scriptura illorum recessit. Quod ideo monemus, ne, si lectores bonum Priscianum sæpe non verecunde satis, nec humane tractatum, inveniant, id Hartzhemio V. Cl. tribuant. Praemonentur, ubi necessarium visum est, quæ ad historiam Concilii, ad locum, ad personas pertinent. Epistolarum & canonum breve argumentum singulis est præfixum, utile & iucundum iis, qui, quid quodque complectatur, cognoscere, nec tamen molestias, ex scribendi genere certe oriundas, devorare cupiant. Laudantur ubique auctores, e quibus illa petita sint; & in notis subiunctis, quod exemplar Auctor secutus sit, quæ sint variæ lectiones, quomodo alii ediderint, exponitur. Afferuntur etiam aliquoties integræ aliorum notæ, ut Harduini, Mansii, Hansizii, Sirmondi: cuius etiam admonitio de canone II. concilii Francofordensis, quo reiecta est secunda Synodus Nicæna; & de Capitulari, seu L. IV. Caroli M. quos adversus eandem Synodum scriptos Hadriano papæ misit, tota pag. 322. inserta legitur. Cuiuscunque seculi conciliis subiuncta est digressio, in qua potissimum illud sibi propositum habuit Auctor, ut, quibus conciliis extra Germaniam, in Gallia, Italia, Thracia, Germaniæ episcopi interfuerint, enarraret. Sed commemorantur obiter alia quoque, non iniucunda scitu. Sic in digressione ad secul. IV. exponit Vir doctiss. causas, cur seculo V. nulla Synodus ecclesiastica in Germania sit celebrata. Causae sunt tres. Romani primum Imperii in occidente imminutio; deinde Gothorum e septentrione versus meridiem migrationes, & incursiones in Italiam, Galliam, Hispaniam; denique mutationes gravissimæ circa Rhenum, dum Franci populi, & principes e Saxonia Ost- & Westphalia, Rhenum transeuntes, Belgium

&

& Gallias occupant. Præfertim digreffiones Seculo VIII. additæ, præ aliis memorandæ funt. Ibi agit Auctor de numero Synodorum a S. Bonifacio coactarum; &, aliorum fententiis expofitis, feptem minimum, (nam & octo vel novem numerari poffe oftendit,) diftincta tempore & loco concilia, in Bavaria, Thuringia, Auftrafia, Neuftria, intra A. DCCXL. & DCCLIII. celebrata fuiffe, ex epiftolis pontificiis, ex Bonifacianis, ex actorum Apoftolicorum natura, ferie, & fucceffione, verifimillimum iudicat. Ibi refpondet Pagio in crifi Baronii ad A. DCCXLII. eique anno primum concilium Bonifacii alliganti; deinde Manfio, qui primum concilium Germanicum, a nullo vetere aut recentiore Scriptore memoratum, in quo tres epifcopales fedes, Wurceburgenfis, Buraburgenfis, Erphesphordenfis, in Germania a Bonifacio erectæ fuerint, ad A. DCCXLII. & fecundum, cui Burchardus interfuit, & quod a Labbeo primum dicitur, ad A. DCCXLIII. refert. Deinceps Auctor etiam Eckhartum refutare aggreditur, qui A. DCCXLVIII. concilium habitum fuiffe fcribit, cui Auftrafiæ & Neuftriæ Epifcopi interfuerint, qui omnes fe Bonifacio fubiecerint, & de unitate fidei convenerint. Primum epiftolam illam ab Othlono Zachariæ tributam, qua tota haec fententia nititur, pro fictitia habet, & in illa tres errores chronologicos invenit. Primus error eft in *data* pridie nonas Novembris, imperante Domino Augufto Conftantino, anno XXXII. imperii eius, Indict. V; quem errorem Cointius & Pagius iam delendum effe exiftimaverunt. Alter error, quod Bonifacius hucusque minime fibi Cathedralem fedem arrogaverit, & iam ante annum DCCLI. quadriennio in Moguntina cathedra federit. Tertius, quod Bonifacius, poft ordinationem, annos XXV. in prædicando Evangelio confumferit; ab anno vero DCCXXIII, quo Romæ ordinationem accepit, ad A. DCCLI. non XXV. fed XXIX. anni effluxerint. Deinde falfitatis fufpicionem fibi inde nafci fatetur, quod omnes Scriptores coævi, & qui paullo poft vixerunt, tota de re taceant, quam demum Sec. XI. primus & folus Othlonus commemorat. Accedit, quod epi-

epiſtola XCVII. Bonifacii ad Stephanum Papam, qua queritur, quod Colonienſis epiſcopus Hildegardus Ultraiectinam eccleſiam ſuæ ditioni arroget; adeoque parum memor fuit Bonifacius, ſibi Coloniam A. DCCXLVIII. a Zacharia ſubiectam fuiſſe. Eadem in digreſſione de progreſſibus ſcientiæ & ſtudii Canonici apud Epiſcopos Germaniæ Sec. VIII. de diſſenſu PP. Concilii Francofurtenſis A. DCCXCIX. a Patribus concilii ſecundi Nicæni A. DCCLXXXVII. de numero ſynodorum contra Felicis Urghelitani hæreſin coactorum, varia diſputantur. Cæterum hic Tomus primus a Sec. IV. incipit, & deſinit in Sec. IX. Primum locum Germaniæ primæ & ſecundæ epiſcoporum concilium loci incerti, A. C. CCCLVIII. Liberii Papæ VII. Conſtantii Imperatoris XXII: ultimum Capitulare Aquisgranenſe A. DCCCXVI, de rebus pertinentibus ad Epiſcopos & eccleſias, occupat. Etſi vero nos libenter fatemur, multa eſſe a Cl. Hartzhemio annotata, quæ a Crabbeo, Surio, Binio, Sirmondo, Labbeo, atque etiam Harduino omiſſa ſunt: ex Programmate tamen, quod ante biennium Vir Cl. de hac Collectione emiſit, intelleximus, non omnia cognita eſſe Viro docto & perſpecta. Sic deſideramus ad A. 1533. *Statuta ſynodalia epiſcopi Oſnabrugenſis,* ad A. 1539. *Statuta ſynodalia epiſcopi Hildeshemenſis,* ad A. 1571. *Statuta ſynodalia epiſcopi Oſnabrugenſis,* ad A. 1630. *Statuta ſynodalia epiſcopi Oſnabrug.* ad A. 1652. *Statuta ſynodalia epiſcopi Oſnabrug.* quæ, ut cætera Oſnabrugenſia, ſunt in Collectione Colonienſi ex officina Kalcovii, A. 1653. edita. Neque tamen mirabitur quiſquam, latuiſſe quædam diligentiam Viri docti, ſi, quam amplum campum ſibi propoſuerit, quam largam & copioſam materiam tractandam ſumſerit, cogitaverit, & inde intellexerit, quam prope ingenii humani vires excedat, prima vice perfectam eiusmodi collectionem exhibere. Merlinus, Pariſinus Sæc. XVI. Theologus, omnium eccleſiæ catholicæ conciliorum codicem primus inſtituit, atque duobus voluminibus

Gg eden-

edendum curavit. Quam parum vero totum hoc argumentum Merlinus exhauserit, inde apparet, quod deinde Regia Parisina multis & magnis Voluminibus auctior collectio visa fuit, quam tamen non ita perfectam & absolutam censuerant, quin sua adiicerent, Labbeus, Cossartius, Harduinus. Est enim ea talium librorum indoles, ut vix unius, sed plurium diligentia, & longa annorum serie, emendentur & perficiantur.

SERMO ACADEMICUS DE SIMILITUDINE VIS electricæ & magneticæ: in solenni conventu Academiæ Imperialis Scientiarum A. O. R. MDCCLVIII. die VII. Sept. cum Dies Nomini Augustæ Russorum Imperatricis Elisabethæ Primæ sacer celebraretur, publice prælectus a F. U. AEPINO, in Academia Imperiali Scient. Physices Professore rel.

Petropoli, typis Acad. Scient. pl. 4. in 4.

Ex quo tempore viri eruditi, rerumque naturalium curiosi, phænomena corporum electrica paulo studiosius diligentiusque rimati sunt, inde usque fuerunt, qui similitudinem vis electricæ & magneticæ suspicarentur. Nihil tamen, quod applausu valde dignum esset, de hac re scriptum est. Quare Cel. Auctor operam suam perbene posuit, istiusmodi evulganda exercitatione, quæ & eximiam ingenii vim, summamque animi attentionem demonstrat; & eruditorum hominum oculos in se merito convertit. Asserit autem Cl. Auctor: ***eam esse inter phaenomena magnetica & electrica similitudinem, ut nullum detur phaenomenon, a vi magnetica dependens, cui non possit simile inter electrica monstrari; sed non vicissim.*** Quod ut pateat, monet, duplex omnino esse genus electricitatis: alterum, quod in vitro polito, ac per manus aut pannos trito; alterum, quod in sulphure & resina simili

ſimili modo excitata cernitur. Quorum quidem illud *poſitivum,* hoc *negativum,* recentiſſimi rerum naturalium ſcrutatores appellare conſueverunt. Corpora, tam poſitive, quam negative electrica, in eo quidem ait prorſus convenire, quod omnia corpora electricitate non imbuta ad ſe trahant; at utrumque genus hoc inter ſe differre, quod corpus poſitive electricum ex corporibus electricitate imbutis eadem repellat, quæ a negative electrico attrahantur, & viciſſim quod a poſitive electrico attrahantur ea, quæ repellat negative electricum. Hanc autem legem plane ſimilem eſſe illi, quam ſequitur magnes: ab huius enim tam polo boreo, quam auſtrali, ferrum magnetica vi non imbutum æque attrahi, polum vero borealem, ſi experimentum inſtituatur in alio magnete aut ferro vi magnetica imbuto, eam ipſius attrahere extremitatem, quam repellat auſtralis, ab hoc attrahi eam quam repellat boreus. Attamen hanc eſſe differentiam, quod vis magnetica in ſolum ferrum, & corpora ferrei generis, agat; electrica vero actio ad omnia corpora hactenus nota pertingat. Præter hanc etiam videri aliam obtinere diverſitatem corporum electricorum & magneticorum. Scilicet, nullum magnetem unico tantum magnetiſmi genere præditum eſſe, ſed utroque. Id vero non ita conſtans eſſe in corporibus electricis, ut potius frequenter, quin ordinario, aut tota poſitive, aut tota negative electrica deprehendantur. Nihilo minus tamen analogiam etiam reſpectu huius phænomeni oſtendit Cl. Auctor, & in lapide quidem mirabili illo, qui ex Inſula Ceylon ad nos affertur, & *Trip, Tourmalin,* Germ. *Aſchenzieher,* vocari ſolet. Nam lapidem eum exercere electricitatem duplicis generis, alteram quæ frictione, alteram, quæ calore gemmæ inducto, excitetur. Priorem nonniſi vulgaria illa dare phænomena, poſteriorem magis eſſe mirabilem. Lapidem enim eo gradu caloris, quem habet ſanguis hominis bene valentis, calefactum, in altero latere eſſe poſitive, in altero negative electricum,

 prorſus

prorſus ſicuti magnes duplici magnetiſmi genere conſpicuus eſt. Neque lapidem in eo tantummodo ſimilem eſſe magneti, ſed in attrahendo etiam repellendoque analogas omnino ſequi leges iis, quibus adſtrictus magnes ſit; id quod in annotationibus huic loco ſubiectis ab A. uberius illuſtratur. Neque in ſolo lapide illo, verum etiam in lagena Lugdunenſi, notiſſima illa, analogiam illam obſervari. Lagenam enim iſtiusmodi more conſueto electricitate repletam, ac vitreo fulcro impoſitam, aut ex filo ſerico ſuſpenſam, in interna ſui ſuperficie electricitatem oſtendere contrariam illi, quæ in ſuperficie externa obſervetur. Quin & faciliori modo analogiam illam obſervari poſſe, ſi ex materia quacunque, per ſe electrica, ſumatur lamina tenuis ac parva, friceturque in altera ſuperficie panno laneo, alteri vero ſuperficiei applicetur digitus: tunc enim alteram fore poſitive, alteram negative electricam. Idem præterea alio modo obtineri poſſe docet Auctor: ſed nobis modus adhibendus eſt. Alia porro ſimilitudo electricitatis & magnetiſmi deinceps ab A. proponitur. Nempe, quemadmodum magnetis tanta ſit foecunditas, ut is innumera ferri fruſta vi magnetica donare poſſit, neque tamen quicquam virium ſuarum hac prodigalitate perdat: ita idem prorſus datum eſſe electricitati, quippe quæ communicatione virium ſuarum non fiat debilior. Interea negandum non eſſe, ab alia parte ingentem diverſitatem illorum phænomenorum apparere; quam tamen apta ratione explicari poſſe docuit Cl. Auctor. Scilicet, quamvis corpus electrificatum in virga ferrea, vitreis fulcris ſuſtenta, ſibique propinqua, ſed tamen abſque contactu, electricitatem excitet ea lege, cui obedit magnes: rem tamen aliter habere, ſi corporum amborum extremitates ſe invicem immediate contingant. Tunc enim virgam electrificandam, per totam ſuam longitudinem, unico ſolum electricitatis genere donari, eo nempe, quod poſſidet corpus cui admovetur. Quod longe ſecus fit, ſi experimentum

mentum ſimile cum magnete inſtituatur. Veruntamen & huic difficultati medetur Cl. Auctor, cuius explicationem in arctius ſpatium cogere natura rei non ſinit. Poſthæc Vir doctiſſ. attingit novam aliquam ſimilitudinem inter vires utrasque illas. Nimirum, magnes virgæ ferreæ non admodum longæ vim ſuam ita communicat, ut virgæ extremitas altera borealem, altera auſtralem obtineat magnetiſmum. Sin virga longior ſit, res ſecus habet; non enim duos, ſed plures polos obtinet illa, hoc quidem modo, ut ſi v. c. altera extremitas habeat magnetiſmum poli borei, procedendo verſus alterum extremum invenies polum auſtralem, tum huic ſuccedentem boreum, & ſic porro alternis ſeſe ſemper vicibus excipiant poli contrarii. Idem in electricitate fieri aſſeverat Auctor. Cum enim provida ratione tentamen inſtitueret, rem eo perduxit, ut cylinder vitreus aut ſulphureus, plures quam duos per totam ſui longitudinem nanciſceretur quaſi polos electricos, atque hi ſibi alternis vicibus ſuccederent, partes eſſent poſitiva & negativa electricitate donatae. Tandem & de magnetis acusque magneticae vi, directiva illa, quae nautis viam per mare invium monſtrat, verba facit, docetque, phaenomenon iſtud eſſe nonniſi ſecundarium, atque a vi attractiva & repulſiva penitus pendere, indeque haud dubie effici, quod ipſe telluris globus vi magnetica imbutus ſit, ac ſuo iure pro magno, licet debili, magnete habendus. Itaque ſi comparatio magnetiſmi & electricitatis, qua vim directivam illam, inſtituenda ſit, corpus electricum, ut ſimiles ſint utrinque circumſtantiæ, vortici alii immerſum electrico imaginatur, quæque tum ſint eius, qua ſitum, mutationes, inquirit reperitque, ſi corpus, altera extremitate poſitive, altera negative electricum, circa punctum quoddam quaqua verſus liberrime ſit mobile, atque appropinquetur corpori immoto alteri, polis electricis ſimiliter prædito, fore in ſitu huius corporis variationes, cum iis,

quæ in acu magnetica obſervantur, omnino coincidentes. Leges enim, quibus attractio & repulſio electrica adſtringatur, cum ſint iis, quæ circa magnetem obtinent, ſimillimæ, fieri omnino non poſſe, ut cauſæ analogae phaenomena non analoga producant. Superſunt pauca alia, ad magnetem pertinentia, quae, cum non admittant epitomen, niſi deſcribere velis; una cum iis, quae de cauſarum ſimilitudine Cl. AVCTOR diſſerit, Lectoribus noſtris commendamus, ſuffectura, dum AVCTORI placuerit, hypotheſin de hac ſimilitudine iamiam elaboratam, & ad finem perductam, cum orbe litterato communicare.

DISCOURS POUR ET CONTRE LA REDUCTION de l'intereſt naturel de l'argent, etc.

i. e.

SERMONES PRO ET CONTRA REDUCTIONEM uſurarum pecuniae naturalium: ex Anglico ſermone verſi.

Veſaliæ 1757. P. I. II. III. in 8vo. Alphab. 1. plag. 16.

Sermones hi, dicti 1737. in Camera Communium Parlamenti Magnæ Britanniæ, occaſionem dederunt reductioni uſurarum a trientibus ad quadrantes. Vix tamen, quod mireris, in ullo Diario eorum invenias recenſionem. Pars I. abſolvitur introductione. Quærit hic Dn. Editor, an licitæ ſint uſuræ, idque adfirmat propter lucrum ceſſans, & damnum emergens. Sed quis de hac re noſtris temporibus dubitat? Prodit deinde conſilia quædam, quibus iuvari egregie ſalus Franciæ poſſit. Tale e. c. eſt p. 58. ut revocetur priſtina frugalitas: ut excitentur fabricæ et commercia: ut interdicatur conſumtio mercium peregrinarum. Suadet poſthæc p. 139. legi 500. viros eruditos, Mathematices inprimis et phyſicæ peritos, qui

qui cogantur in Societates, quæ distribuendæ sint per omnes urbes regni maiores, ubi invigilent reditibus regni, et observationes suas Parisios mittant. Ait, eiusmodi Societatem Galliae plus profuturam, quam semi-myriadem artificum et opificum. Inter ceteras curas, metallifodinas non amplius negligi vult a civibus suis. Monet, eas olim feliciter cultas fuisse. Nam auro Gallico Cæsar, fuso Pompeio, Romam subegit. Accedit, quod auri non expers esse solum Gallicum, testes sunt Possidonius, Diodorus Siculus, Suetonius, Plutarchus, Tacitus, Gregorius Turonensis, immo & Annales Franciæ recentiores. Se ipsum quoque, addit, eius rei experimentum fecisse in montibus Sevennes, non sine detrimento valetudinis suae. Blando denique nomine pag. 154. commendare nititur codicillos suos abundantiæ (Billets d'abondance), per quos fieri possit, ut tandem viris bonis, sed egenis, exantlatis mille molestiis, bene sit. Tandem diluuntur in fine obiectiones, quibus quidam premere docti Editoris consilia ausi sunt: quod est fatum privatorum omnium, qui, inconsultis Proceribus, emendationes temporum proponunt.

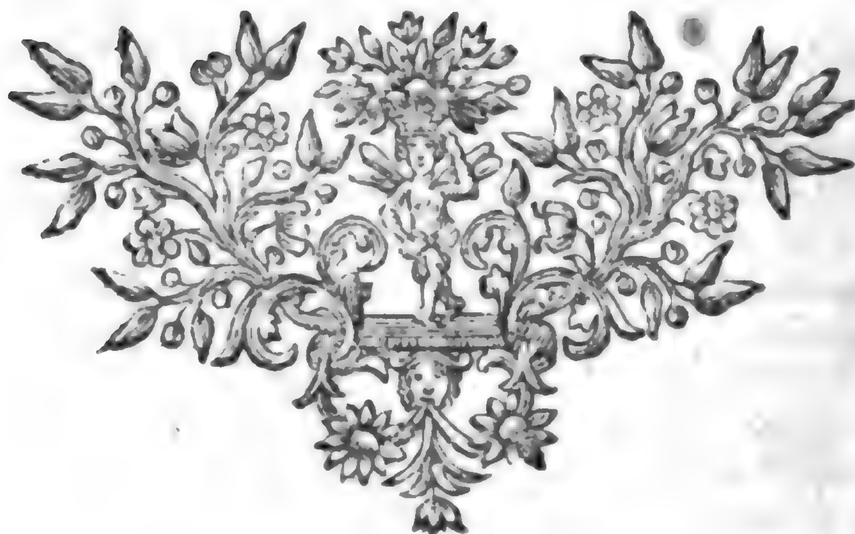
Hæc est summa Partis primæ. Iam secunda parte sistuntur sermones duo, alter pro reductione usurarum, alter contra eam habitus. Pro reductione dicit illustrissimus Dom. Ioannes Barnard, carus civibus, et cui vivo statuam posuerunt in Bursa Londinensi. Contra reductionem surrexit Eques Robertus Walpoole, admixtis etiam pigmentis oratoriis. Dixit autem contra reductionem ill. Walpoolius, ut placeret hominibus opulentis, quorum ope dirigere solebat electionem membrorum Parlamenti, & pondus adderet consiliis suis in camera ipsa. Ita est. In tali populi Anglicani libertate, semper extiterunt qui pro et contra, magna ingenii vi, dicerent.

Parte tertia exhibetur Sermo tertius, loco replicae pro reductione. Ignotum nomen auctoris est. Satis ille nervose rem agit. Esse indicio locus sequens potest ex sermone

mone eius pag. 295. Nihil eſt, inquit, quo vita humana indigeat, pro quo non pendamus tributa, præter ſolam aquam. Si quid etiam huic miſceamus, quo dulcior fiat, aut ſalubrior, iterum taxam ſolvimus. Aerem etiam non gratis haurimus, nec gratis cernimus radios ſolis. Solvimus enim taxam etiam pro feneſtris.

Obtinuit ſententia, quæ reductioni favebat: videturque merito prælata alteri fuiſſe.

Philoſophice hoc argumentum iam diſcuſſerat Lockius, in ſuis *Some conſiderations of the conſequences of the Lowering of the intereſt, and raiſing tho value of money*, quae ſunt inter opera eiusdem, non ſine præſtigiis Metaphyſices.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiæ

Calendis Maii Anno MDCCLIX.

CONTINUATIO PRIMA EMENDATIONUM HEUMANNIANARUM

TERTULLIANI.

P. 282. lin. 31. pro *de veſtro? de quo*, ſcribo *de veſtra? de qua*.

P. 285. lin. 33. *ſi capit, crede*, id eſt, ſi credibile eſt, crede. Tò *capit* ſæpe ita uſurpat Tertullianus, itemque Latinus Irenæus. Vid. infra *Gloſſarium ad Tertullianum*.

P. 288. lin. 41. *pariant* — *non pariant*, a verbo *pariare*.

P. 288. lin. ult. pro *ſi non eaedem perſeveraverint. Aeque ſi perſeveraverint in iudicium*, ſcribo *ſi non eaedem perſeveraverint in iudicium*. Interiecta verba deleo.

P. 290. lin. 36. pro *glorioſus*, ſcribo *glorioſius*. Adverbium.

P. 292. lin. 30. pro *ſeptimo menſe nativitatis plena eſt, facilius, quam octavo*, ſcribo *ſeptimo menſe nativitas plena eſt facilius, quam octavo*.

P. 294. lin. 21. pro *quamdiu recenſeatur*, ſcribo *quamdiu non recenſetur*.

P. 298. lin. 11. *nulla ſomnia evacuant*, hoc eſt, nulla ſomnia pro vanis habent.

P. 301. lin. 6. *Quod hoc Menandri balneum? Magicum credo.* Hanc ſcripturam defendit etiam Gronovius, in *Obſervationum* ſuarum *ad Scriptores eccleſiaſticos capite ſecundo*.

P. 301. lin. 18. pro *contrectet, & credidit*, ſcribo *contrectet, & credet*.

P. 306. lin. 42. pro *operiendo*, scribo *opperiendo*.

P. 307. in libro *de carne Christi* lin. 2. pro *ista student*, scribo *ita student:* & lin. 6. pro *quae in Christo*, lego *quia in Christo*.

P. 311. lin. 11. pro *vivorum avocatorem*, scribo *vivorum evocatorem*.

P. 311. lin. 12. *discentes*, id est, discipuli. Sic supra p. 141. lin. 13. & p. 212. lin. 38. & p. 228. lin. 34.

P. 311. lin. 27. pro *mutentur*, scribo *mutuentur*.

P. 313. lin. 32. post verba: *illi exclamationi:* omissa sunt a librario verba mulieris: *Beatus venter, qui te gestavit, & ubera, quae suxisti*.

P. 325. in libro *de resurrectione carnis* lin. 6: *At ego magis ridebo vulgus*. *Magis* ponitur pro *potius*.

P. 326. lin. 6. *Si vero & apud Deum aliqua secta est*, hoc est, si etiam inter Christianos aliqua secta est.

P. 326. lin. 13. *alterius divinitatis haeretici*, hoc est, illi hæretici, qui duos statuunt Deos.

P. 327. lin. 22. *quam tu ab illo*, subaudi *discas*.

P. 327. lin. 40. *& ipsorum temporum propria gula*. Alludit ad tritum illud: *Tempus edax rerum*.

P. 328. lin. 20. *distantiam*, id est, differentiam.

P. 329. lin. 30. *spolium*, id est, exuta vestis.

P. 331. lin. 4. *&, si infirmam*. Pro hoc & quinque sequentibus *& si*, scribo *etsi*.

P. 331. lin. 21. pro *cum nostrum, ut Dei templum*, scribo *corpus nostrum, ut Dei templum*.

P. 332. lin. 32. *de singularitate*, id est, de unitate.

P. 336. lin. 8. pro *cuius est revelari*, scribo *eius & relevari*. Sic supra p. 331. lin. 12. & infra p. 345. lin. 38.

P. 344. lin. 20. pro *decidet* rescribit Cotelerius, in notis ad Clementis Romani *Epistolam secundam ad Corinthios p.* 100. *decedet*.

P. 352. lin. 25. pro *Expone enim — veterem hominem*, scribo *Exspoliate* — (id est, exuite) — *veterem hominem*. Et sic est in Vulgata *Coloss.* III. 9.

P. 367.

P. 367. lin. 2. *quae summum magnum Deum efficiat.* Uti Deus dicatur esse *summum bonum,* ita Tertullianus censet, eum etiam vocari posse neutro genere *summum magnum,* quemadmodum vocatur *optimus maximus.*

P. 370. lin. 23. *si aliquanto posterior Moses primus videtur,* hoc est, si Moses, qui aliquanto posterior est, primus videtur, &c.

P. 378. lin. 18. pro *multari erit, non liberari,* scribo *mutilari erit, non liberari.*

P. 381. in *libro secundo adversus Marcionem* lin. 19. pro *Deum aliqui,* scribo *Deum alium.* Lin. 21. *&* *quando* ponitur pro *etiam quando.*

P. 382. lin. 6. *magnitudo non esset,* id est, Deus non esset tam magnus, quam magnus est, si magnitudinem eius mens caperet humana.

P. 382. lin. 37. pro *cui Deus cognosceretur,* scribo *cui Deus non cognosceretur.*

P. 382. lin. 46. pro *quae fecit tempus, — quae constituit initium,* scribo *qui fecit tempus, — qui constituit initium.*

P. 382. lin. 49. pro *provocantia,* scribo *provocatitia.*

P. 385. lin. 3. pro *occurreret,* scribo *curreret.*

P. 388. lin. 41. *Deum perfectum, & patrem, & dominum: patrem, clementia: dominum, patrem, disciplina potestate blanda: dominum, severa.* Aliter est interpungendum, & unum verbum transponendum. Scribo iam sic: *Deum perfectum & patrem & dominum, patrem clementia, dominum disciplina, patrem potestate blanda, dominum severa.*

P. 389. lin. 18. *quibus etiam directò bona pro malis damnantur. Quibus* ponitur pro *a quibus.*

P. 391. lin. 15. pro *agebatur,* scribo *arcebatur.*

P. 392. lin. 30. *Hebraeis enim etiam filios,* subaudi *necatos.*

P. 398. lin. 2. pro *aversionem etiam electorum,* scribo *ad eversionem etiam electorum.*

P. 399. lin. 20. *haereticorum Apostolus,* id est, Paulus, quem etiam Marcionitae agnoscunt Apostolum. Hinc p. 405. lin. 18. Paulum vocat *communem magistrum.*

P. 402. lin. 44. pro *Aliquantis enim indignis*, scribo *Aliquando enim indignis.*

P. 403. lin. 20. Omnino legendum *lubricos:* quod rescribere in mentem venerat Rhenano.

P. 404. lin. 16. pro *Signum autem a Deo*, scribo *Signum autem Deo.*

P. 416. lin. 6. *quid omissis eis.* *Quid* ponitur pro *cur.*

P. 419. lin. 22. *id est, commiseronem, id est, coodibilem.* Has interpretationes Græcarum vocum Priorius putat irrepsisse e margine in textum. Ego vero id non credo. Nam hæc verba, *commiserones, et coodibiles,* infra p. 453. lin. 17. rursus occurrunt.

P. 419. lin. 33. pro *nihil faciens*, scribo *nihili faciens.*

P. 421. lin. 8. pro *maluimus*, scribo *malumus.*

P. 425. lin. 54. *in Basiliis.* Hic est in græca versione Veteris Testamenti titulus *librorum Samuelis et Regum.* Credo, Tertullianum scripsisse hoc loco, *in Βασιλείοις*, & p. 435. lin. 8. *Βασιλείων.* Eodem modo p. 438. lin. 43. & 445. lin. 2. *in* Ἀριθμοῖς scripsisse videtur, non *in Arithmis*, id est, quarto libro Mosis.

P. 431. lin. 35. pro *Domino virtutum sermone*, scribo *Domino virtutem sermone.*

P. 432. lin. 34. pro *qui auditui suscitebat*, scribo *qui ad auditum suscitabat*, subaudi *eos.*

P. 433. lin. 35. *psalmus expungitur*, id est, impletur id, quod in psalmo prædictum fuit.

P. 437. lin. 51. *Quisquis es, eperchomene.* Credo, Tertullianum scripsisse: *Quisquis* es, *ἐπερχόμενε*, & p. 440. lin. antepen. *ἐπερχόμενος.*

P. 441. lin. 34. *in haeretico*, scilicet *Evangelio.*

P. 441. lin. 53. *Viderit nunc, si aeternam*, id est, verbum *αἰώνιον.*

P. 441. lin. ult. pro *suffugi*, scribo *suffodi.* Sic p. 446. lin. 2. *suffodit*, & lin. 4. *suffossus.*

P. 465. lin. 29. *Christianismi generositatem.* Hoc recte explicat Rigaltius supra p. 415. lin. ult.

P. 467.

P. 467. lin. 11. *boni duxit Deus per ſtultitiam praedicationis ſalvos facere credentes.* Uti dicitur *boni conſulere*, ſic noſter & hic, & p. 476. lin. 45. & p. 485. lin. 3. dixit *boni ducere.*

P. 474. lin. 30. pro *Oportebat enim corruptivum hoc, tenens utique carnem ſuam dicebat Apoſtolus, induere incorruptelam,* ſcribo *Oportet enim corruptivum hoc (tenens utique carnem ſuam dicebat Apoſtolus) induere incorruptelam.* Signa parentheſeos ſunt neceſſaria. Putat enim Tertullianus, Paulum hæc locutum eſſe *δεικτικῶς*, digito in ſuum corpus intento.

P. 477. lin. 18. *Quando opuſculum profligatur*, id eſt, quia opuſculum hoc propemodum finitum eſt. De hac phraſi vid. Parei *Lexicon criticum* p. 995.

P. 482. lin. 48. pro *Non Marrucine, ſed Pontice, cuius* (Chriſti) *ſupra ſanguinem confeſſus es, hic negas carnem,* ita ſcribo: *Non Marcion ne an Pontice, cuius ſupra* — *negas carnem?* Eſt enim interrogatio, et *non* ponitur pro *nonne. Marcionne*, inquit, *an Pontice*, id eſt, utrum Marcion appellari vis, an Ponticus? Erat enim Marcion in Ponto natus.

P. 484. lin. 35. pro *Antoniani Marcionis* ſcribo *Antoniniani Marcionis.* Aetatem Marcionis indicari, recte cenſet Ittigius *lib.* II. *de haereſiarchis cap.* VII. §. 2. quod ſcilicet Marcion vixerit ſub Imp. Antonino Pio. Nam & *cap.* 30. libri *de praeſcriptionibus* ſcribit, eum *Antonini principatu* vixiſſe.

P. 486. lin. 46. *ad unum hominem*, id eſt, Epiſtolam ad Philemonem.

P. 487. lin. 16. pro *ſubornantur*, lege ex linea prima *ſuppurantur.*

P. 487. lin. 17. *Hoc apud Chriſtianos perſecutio eſt. Hoc*, ſubaudi *tempus ardoris.*

P. 487. lin. 19. *calentes & ipſi offendere, figere, occidere.* Scribo *valentes.*

P. 488. lin. 12. pro *Et quomodo non peccatorum deſiderat* *mor-*

mortem, ſcribo *Et quomodo non-peccatorum deſideret mortem? Non-peccatorum*, id eſt, eorum, qui non ſunt peccatores.

P. 489. lin. 32. pro *qui animae tuae par eſt*, ſcribo *qui animae tuae pars eſt*: & lin. 35. pro *nec velis*, ſcribo *ne velis*.

P. 490. lin. 20. *Dominus tradidit eos in manibus diripientium*. Nil mutandum. Nam ita etiam loquitur p. 509. lin. 30. & 34. & p. 512. lin. 13. & p. 537. lin. 11. Etiam Lactantius ita loquitur, in libri *de mortibus perſecutorum cap.* 35. *in manu traditis*: ad quem locum videatur Columbus, qui hanc dictionem probe tuetur.

P. 491. lin. 2. *In alium ictum conſideremus*. Pro *In*, ſcribo *Iam*.

P. 491. lin. 12. *de communi aliqua malitia certat*. *De* ponitur pro *ex*. Lin. 12. pro *adverſario*, ſcribo adverſatio.

P. 493. lin. 17. pro *in vitam reductturum*, ſcribo *in vitam reducturum*.

P. 493. lin. 38. pro *ut credas natione praecepta*, ſcribo *ut credas*, *ratione praecepta*.

P. 493. lin. 44. pro *puellae pſalticae*, ſcribo *puellae ſaltatricis*. Loquitur de Ioanne baptiſta.

P. 496. lin. 22. *ingratis luminoſus*. *Ingratis*, id eſt, *ingratiis*. Utrumque dicitur latine. Vid. Parei *Lexicon criticum*.

P. 501. lin. 14. pro *ſi quo minus*, ſcribo *ſi minus*.

P. 501. lin. ult. pro *ſine diviſione patiuntur*, ſcribo *ſine diviſione patiantur*.

P. 502. lin. 34. pro *non aliunde puto*, ſcribo *non aliunde deputo*.

P. 502. lin. 42. pro *Videmur igitur*, ſcribo *Videmus igitur*.

P. 505. lin. 40. pro *oportebat & patrem*, ſcribo *non oportebat & patrem*.

P. 506. lin. 56. pro *ut ſibi iuberet*, ſcribo *ut ſibi iuberetur*.

P. 510. lin. 28. pro *quia ille proprie*, ſcribo *quia illi proprie*.

P. 515. lin. 25. pro *expoſita neceſſitate*, ſcribo *depoſita neceſſitate*.

P. 519. lin. 9. pro *nos etiam ſimilitudinem*, ſcribo *noſtram ſimilitudinem*.

P. 522.

P. 522. lin. 23. pro *laicus semel,* scribo *laicus, qui semel.*

P. 526. lin. 38. pro *quae dum melius amittere, quam duos,* scribo *quae dum melius unum oculum amittere, quam duos.*

P. 527. lin. 11. pro *Quod pertineat ad antiquitatem,* scribo *Quod pertinet ad antiquitatem.* Sic & lin. 53. *Quantum pertinet ad initii restitutionem.* Sic p. 529. lin. 15. *quod pertinet ad legem.* Nam & hic *pertinet* legendum, pro *pertineat. Pertinet* ponitur pro *attinet.* Etiam Curtius ita loquitur VI. 11. 30. & IX. 2. 19.

P. 527. lin. 45. pro *rursus α ad ω,* scribendum *rursus ω ad α.* Error typographi.

P. 531. lin. 44. pro *quod enim semel esse desiit,* scribo *quod enim unum semel esse desiit.*

P. 533. lin. 7. pro *nihil enim custodiendum est,* scribo *nihil tam custodiendum est.*

P. 538. lin. 14. pro *erit status in toto,* scribo *erit status in tuto.*

P. 538. lin. 41. pro *facio, non discendo,* scribo *facio non discedendo.*

P. 538. lin. 47. pro *Quin aliud voluit,* scribo *Quid aliud voluit.*

P. 543. lin. 32. *qui non capit, discedat,* id est, fugiat.

P. 552. lin. 29. pro *causam navitatis,* scribo *causam novitatis.*

P. 552. lin. 32. *Iovem, hodiernum de Pythagora haereticum.* Pro *Iovem* scribendum videtur *Leonem. Leonem* dico illum *Metapontinum,* de quo videatur Fabricii *Bibliotheca graeca lib.* II. *cap.* 13. (quod caput exhibet clariores *Pythagoreos,) p.* 493. & *lib.* V. *cap.* 5. *p.* 384.

P. 553. lin. 36. *etiam spiritalibus,* id est, Montani asseclis. Ipse se interpretatur supra *p.* 525. *cap.* 1.

P. 555. lin. 3. pro *qui minus castus,* scribo *qui minus incestus.*

P. 555. lin. 11. pro *Audio etiam,* scribo *Audio enim.*

P. 555. lin. 12. *Pontifex scilicet maximus.* Ironice loquitur. Legantur ad hunc locum Larroquani *Adversaria sacra lib.* 1. *p.* 63. *sqq.*

P. 555. lin. 19. *Non habet, (scilicet Ecclesia,) quibus hoc repromittat.*

P. 555.

P. 555. lin. 24. *me non magis dedecorabit utilis levitas*, id est, inconſtantia.

P. 557. lin. 43. pro *& per medium eorum*, ſcribo *& medium eorum.*

P. 563. lin. 31. pro *in Prophetis proprius agnitum*, ſcribo *in Prophetis prius agnitum.*

SVLPICII SEVERI OPERA AD MSS. CODICES emendata, notisque, obſervationibus, & diſſertationibus illuſtrata. Studio & labore HIERONYMI DE PRATO, Veronenſis, Congregationis Oratorii eiusdem Civitatis Presbyteri. TOMVS PRIMVS.

Veronæ, typis Seminarii, apud Auguſtinum Carattonium, 1741. 2. Alph. 6 pl. quatern. maior.

Quod Cornelius Nepos de Pauſania dicit, illum *ut virtutibus eluxiſſe, ſic vitiis fuiſſe obrutum*, idem ſi nos de Veronenſi hoc Sulpicii Severi editore dicamus, neque nimis eum extollere, et eruditæ reipublicæ illudere, neque debita laude fraudare, atque doctrinæ et ingenio illius iniuriam facere, ſed vera quodque aurificis ſtatera examinaſſe nobis videmur. Intuemur non ſine voluptate typos elegantes, & auguſtos, atque chartam nive candidiorem & plane virginem; operarum vitia, ſi pauca exceperis, ſtudioſe evitata obſervamus; fortunæ, quæ tot codicum excutiendorum Pratoni copiam fecit, gratias agimus; ipſum denique Pratonem, vitam Martini egregie explicantem, multa in antiquitatibus medii ævi obſcura eleganter illuſtrantem, atque in vero cuiusque temporis momento indagando acutiſſimum, maximopere laudamus et admiramur: iidem tamen, neque recte, neque diligenter ſatis, illum ſuis codicibus uſum eſſe; multa, difficilia intellectu, præteriiſſe; alia ſatis nota explicaſſe; ſæpe in exponendis locis erraſſe; veram latinæ linguæ indolem ignoraſſe; non pauca ab aliis

aliis iam obſervata pro ſuis venditaſſe; in textu mutaſſe quædam, nulla urgente neceſſitate, mutanda vero & defendiſſe, & reliquiſſe miramur, ingenueque fatemur, nos graviſſima iſta in diſſentientes convicia, iſtum bonorum & doctorum virorum contemtum, iſtam iracundiam, & inhumanum in omnes Lutheranae religioni addictos animum, ægre & moleſte ferre, atque ita iudicare: quantum Pratoni virtutes, nec paucæ, nec exiguæ, in hac editione conſpicuæ, gloriæ & ornamenti adferant, tantum hos mores viro, eas litteras, quæ ab humanitate nomen nactæ ſunt profitenti, plane indignos, hac editione comparandæ laudi & famæ detrahere. Quod ne quis temere a nobis dictum eſſe credat, paullo infra iudicii noſtri ſpecimina dabimus. Inſcripta vero eſt hæc Severi editio nomini Celſ. Cardinalis Quirini, quem tanquam primarium ſuum decus, egregiumque litterarum vindicem & ſtatorem, non ſine lacrumis luxerunt nuper Muſæ Italicæ. Atque huic viro tale munus congregatio Oratorii Veronenſis debebat. Ille enim ſua auctoritate effecit, ut reditus, a Benedicto XIII. ſibi conceſſos, retineret hæc congregatio, neque prius quievit, quam a Benedicto XIV. (a quo ita petiit, ut, ſi nollet precibus ſuis locum dare, tanta pecunia, quoad viveret, ſe ipſum multaret, quanta ex reditibus annuis huius collegii proveniret,) diploma Benedicti XIII. confirmaretur. Quare & litteras, teſtes huius favoris & benevolentiæ, & epigrammata aliquot Græca & Latina, in honorem illius compoſita, atque etiam ipſam effigiem Quirini, tabula ænea expreſſam, huic editioni adiunctam videmus. Sequitur præfatio, bene longa, & alias eleganter ſcripta, cuius duo ſunt capita. Quorum in primo de inſtituti ſui ratione Editor exponit, in altero Sulpicium contra illos defendit, qui eum fabulas falſaque miracula commemorare arbitrantur. Prooemii loco præfixum eſt iudicium de eorum labore & opera, qui ſibi huius Scriptoris libros de vita Martini emendandos, illuſtrandos, edendosque ſumſerunt. Lazii editionem, ex uno eoque, nec antiquiſſimo, nec optimæ

notæ codice deſcriptam, multis foediſſimisque ſcatere mendis, indicat. Qui vero cunque in Baſileenſi hac editione fuerint, eosdem bona fide in Pariſienſem, a. CIↃ IↃ LXXI. editam, transſcriptos fuiſſe errores, obſervat. Plantinianam, non omnibus quidem mendis carere, ſed præſtantisſimam eſſe, & Giſelinum aut ſolum, aut præ ceteris ad hanc diem bene meritum eſſe de Severo, exiſtimat. Hornianam nitidam quidem eſſe, ſed nihil præterea boni habere, illiusque commentarium nihil omnino ad Severum illuſtrandum conferre. Vorſtianam ad ſolam Grammaticam ſpectare. Lipſienſem vero omnium manibus teri, oratorio verbo *eheu!* adiecto, vehementer dolet. Nunc videamus, quibus auxiliis opibusque inſtructus Prato ad edendum Severum acceſſerit. Habuit vero Codices præclariſſimos, & primum quidem antiquiſſimum quendam, quem Capitularem dicit, a. C. DXVII. ſcriptum, et plurimum ad emendandum Severum conferentem. Habuit porro codicem Brixianum, forte decimo ſecundo Seculo, vel non multo poſt, exaratum, et ex antiquiſſimo aliquo optimæ notæ codice transſcriptum. Habuit denique tres alios codices, Seculo XIV. ſcriptos, omnes eiusdem ætatis, eiusdemque pretii. Uſus etiam eſt initio duobus aliis codicibus, ſed poſteaquam eos aliis *fere* ad unguem reſpondere intellexit, hanc collationem omiſit. Adhibuit et Aldinam editionem: evolvit hos de Martino libellos a Bonino Mombritio in Vitis Sanctorum editos: Lazianam denique editionem Pariſiis recuſam, Mercerianam, Hornianam, porro eam, quam Bibliothecæ Patrum Margarini de la Bigne inſeruit, tandem Rosweidi editionem libri, Vitæ SS. Patrum, conſuluit. Talibus igitur tantisque opibus inſtructum Pratonem, quis non omnibus numeris abſolutam Severi editionem nobis tradidiſſe credat? Neque tamen in hac prima & nobiliſſima prope parte nobis Editor ita ſatisfecit, nihil ut præterea optemus. Nollemus, collationem duorum codicum, in quibus, niſi magnas, certe aliquas, diſcrepantias animadvertit, omiſiſſet. Veremur nos vehementer, ne,

ne, ut *aliquando* se alias editiones consuluisse fatetur, ita in codicibus quoque tractandis versatus, imitatusque sit superiorum seculorum criticos, qui tantum in iis locis, ubi in vulgato hærerent, Codices inspexerunt. Atque hoc multis e locis de Pratone quoque coniicimus. Primum se ipse fatetur, quoties locus et ratio postulaverit, ad expiscandam & stabiliendam veram scripturam, codices codicibus composuisse, & si aliis, addit, imposterum alios manuscriptos libros cum hac editione conferre placuerit, hinc esse habituros, quæcunque meliora sui codices prætulissent. At dudum docti viri, & in his Cel. Ernesti, in præfatione ad Tacitum, monuerunt, nihil quamvis tenue, quamvis vitiosum, in codicibus excutiendis esse negligendum, cum sæpe vel ex corrupta scriptura vera lectio eliciatur. Cur igitur (p. 10.) tanquam re præclare gesta addit: *haec minutiora non curamus*. Quo iure (p. 78.) scribere potuit: *alias discrepantias minoris momenti omittimus*. Quid, si quæ Pratoni nullius, aliis magni momenti videntur? Ponemus aliquod, speciminis causa, exemplum. In dial. III. c. 15. pro *militiae actibus sorduisse*, habent Ald. & Laz. *militiae artibus*. *Male*, inquit Prato. Non repugnamus. At supra c. 11. pro *multis bonisque actibus praeditus*, habet codex Brix. *artibus*, & *praeditus* omisit. *Quod tamen notare piguit*, scribit Editor ad illum locum. O! si hoc notare piguit, quod fortasse non omnibus mendum videbitur, sed melius arridebit recepta lectione: quid tandem de aliis speres? Sed sunt etiam in hac parte alia quædam παροράματα. Sic p. 90. omisit notare coniecturam in Horn. edit. propositam, *Blemmyos* pro *Blembos*: sic p. 142. scribit, in Lazio & quatuor Lovan. esse *pseudophorum*: in ep. ad Desid. c. 1. omisit notare, quod notavit Giselinus, τὸ *unanimis* omisisse Lazium: sic dial. II. c. 3. omisit monere, Lazium legere *galligas mulurum poenam*, ut monet Horn. editio. Neque etiam a Iureto observatæ lectiones verbi *Librosso*, in Vita Mart. c. 14. satis accurate descriptæ sunt. Neque ratio reddita, cur *Postumianus* scribatur, cum in aliis editt. sit

Posthumianus. Atque non libuit plura eiusmodi indagare. Verum cum in exemplis, typis expreſſis, non vitavit lapſum Prato, facile coniicere poſſumus, qualem fidem mereantur excerptæ ex codicibus lectiones, in quibus quam multa vel lynceos oculos lateant, et oculatiſſimi diligentiam fallant, nemo ignorat. Hic vero aliud quoque, non prætereundum vitium deprehendimus. Non ſemel Prato lectiones in textum recepit, neque tamen monet, unde illas acceperit. Sic p. 46. ad illud: *donec emenſa aeris iſtius vaſtitate,* hanc notam adſcripſit: *donec emenſa.* Capitularis *inmenſa.* Bivil. Ven. & Ald. cum Lazio *immenſa, ſed omnes mendoſe.* Vnde igitur illam lectionem hauſit? quid alii codices, ut Brix. & Batav. habent? Idem dici poteſt de dial. III. c. 4. ubi ponit *percuſſus* in textu, neque, ubi legatur hoc, indicat. Nimis igitur negligentem ſe in Codicibus utendis præbuit Editor, nec multum laudis in hoc negotio ea de cauſa meretur, quoniam aliis moleſtam neceſſitatem, prorſus omnino tollendam, comparandorum inter ſe codicum & reliquit, & impoſuit. Hæc de primo capite præfationis. In altero, ut diximus, cum iis manum Editor conſerit, qui Severi de Martino libros, fabulis, fictisque ac portentoſis miraculis plenos eſſe, docuerunt. Hic vero illi præ aliis cum Clerico pugnam eſſe, facile apparet. Quem cum maxime conviciis refutet, & de miraculis ex religionis, quam profitetur, præceptis diſputet ea, quæ nemini ignota ſunt, vix illa repetere operæ pretium erit. Quæ autem ſupra de inhumanitate Pratonis diximus, ea nunc exemplis comprobabimus. Primum, quam contumelioſa, quam ruſtica ſunt, quibus in Clericum invehitur? *Iohannes Clericus, monſtrum hominis, nam cui potiſſimum ſectae addictum, Calvinianae ne dicam, an Arianae, an Socinianae, an omnino nulli, cum plerisque ignoramus, — hunc nobis ſumimus quaſi alterum Goliath, ſuo ipſum gladio obtruncandum.* At veremur, ut in Pratone Davidis ſit virtus, idque non ſine cauſa. Sed audiamus reliqua. *Videte hominis inſaniam. Pergit impudentiſſimus haereticus virus ſuum evomere —. Poſt-*

quam

quam calumniis in — evomendis rabiem ſuam furoremque ſatiavit Clericus. — mendax & obliviosſus Clericus, — o ſtultitiam incredibilem, o audaciam non ferendam! — mendaces, praeſtigiatores, impoſtores, periuros, omnesque huius farinae homines, abominationi maxime fuiſſe ſemperque futuros: quo in numero tu inprimis, o Clerice! habendus es. Sic meritum eſt tuum, — nunquam ſatis pro merito eius audacia, fallaciae, blaſphemiae, refelli, caſtigari, vituperari poſſunt. Sed ne in uno nimium commoremur, ad alios tranſeamus. Audiamus in primis, quid de Lutheranis Severi editoribus ſentiat. *Hoc perpetuum fere a Giſelini aetate ad hanc usque diem Severi fatum, ut ita loquar, fuit, ut impuris haereticorum hominum commentariis impune infarciretur, & contaminaretur.* Magna vero vox, magno hiatu pronuntiata! Hic ſane nihil deeſt, niſi dictatorium illud: *Quos ego!* Quid vero Hornius? Hic nihil ſapit, compilator fuit, *eſt heterodoxus homo, inſcitiae & oſcitantiae documenta prodit.* Claſſicus vero de Hornio locus hic eſt, p. 332. — *quidquid contra heterodoxi oblatrent, Hornius praecipue obſcoenus canis, qui ad ea Severi verba:* Hunc eſſe pro quo Martinus oraret, *plura, ut ita dicam, mendacia et blaſphemias, quam verba, effutiit.* Quæ vero ſunt illæ blaſphemiæ? quæ illa mendacia? *Ex hoc commento,* ait, *fabuloſus purgatorii ignis ſuccenſus eſt, ad quem ſe pingues monachi calefaciunt.* Hinc illæ lacrumæ! hinc illa iracundia! Neque ipſius Barthii, cuius annotationes, niſi vehementer erramus, melius Pratonianis verba Severi illuſtrant, nomini parcitur. Illius emendationem *circa eum,* pro *circa ſe, meras nugas* appellat, p. 43. Si vero illam ad nugas refert Prato, quid tandem de ſe ipſo dicet, p. 371. ad illa: *daemones, prout ad eum quisque veniſſet, ſuis nominibus increpabat* (Martinus), *Mercurium maxime patiebatur infeſtum, Iovem brutum* etc. hæc ſcribente: *Opinari libet, Mercurium Martino maxime infeſtum extitiſſe, quod ſub illo idolo daemon a Gallis potiſſimum coleretur, quos Sanctus Episcopus ab errore avertere ſatagebat.* Hic vero nullasne nugas Prato egit? Sententias loquitur?

Illum in eo, *quae — explicanda distuleras debitor sponsionis evolvas somniasse,* legendum *exsolvas* scribit, p. 124. quod tamen & latinius est, &, ob verba *differre, sponsio, debitor,* necessarium. Quare, adducta a Pratone exempla nihil iuvant, cum in eorum nullo hæc verba addita sint. Simili figura utitur Severus in dial. I. — *non sine fenore — depono sermonem — nos habemus in quo tibi mutuum vel sine fenore restituere possimus.* Eiusdem de origine significationis *fatigari* pro iocis vexari, illudi, *ridiculam* esse arbitratur p. 65. Quid vero magis ridiculum est? Illa Barthii sententia, si modo recte intelligatur, an hæc verba Pratonis? Ad illa enim verba *pulvere quo se ipsi foedaverant, caput atque ora consperfi,* scilicet milites, quorum equi nullo modo ad progrediendum adigi poterant p. 105, hanc notam adscribit: *doloris & poenitentiae signum, quod vel ex sacris scripturis, si modo Christiani erant hi milites, vel ex profanis poëtis haurire potuerant, praecipue ex* Virg. X. 844. O quanti est sapere! Sed nolumus longiores in conviciis eiusmodi, quorum pudeat doctissimum Pratonem, congerendis esse. Forte, quoniam eorum mores, quibuscum vivimus, facile discimus, Prato etiam hanc asperitatem verborum ex Sulpicio didicit. Qui, posteaquam se mendacii postulatum esse ab aliquo commemoravit, *non est hominis vox ista, sed diaboli,* addit, & eiusmodi homines *infelices, degeneres, somnolentos* appellat. Verum hæc hactenus. Præfationem excipiunt Scriptorum quorundam de Severo illiusque libris testimonia atque iudicia, brevibus notis a Pratone illustrata. Hæc sequitur Sulpicii Severi vita, in qua scribenda sibi illud potissimum Prato proposuit, ut et quæ dubia adhuc inter doctos luculenter exponat, & errores aliorum refutet. Tota vita in capita XVI. descripta est, unde notatu dignissima excerpemus. Agit c. I. de nomine, ubi *Severum* proprium & peculiare fuisse nomen, *Sulpicium* vero cognomen, seu potius nomen gentilitium, atque *Sulpicium Severum,* præeunte ipso Severo in epistolis, scribendum esse, docet. Cap. II. de Patria exponit, Opinionem illam,

illam, quæ ipsum Aginni in Nitiobrigibus natum differit, reiicit tanquam falsam, & potius in illa Aquitaniae parte, quæ ad Narbonensem provinciam spectabat, non longe a Tolosa sitam fuisse Severi patriam coniicit. Cap. III. de Familia & fortunis: cap. IV. de anno natali, disputat. De anno non plane constat, id unum constat, eum Paullino multo iuniorem fuisse, qui a. CCCLIII. natus sit. Quare A. CCCLXIII. plus minusve Severum natum fuisse statui potest. Cap. V. vitæ institutum: cap. VI. uxorem eius prodit. Quod quidam ex celebri Bassorum familia eam fuisse, coniecturam ducentes ex nomine socrus Severi, quæ Bassula vocabatur, tradunt, non est probabile Auctori. Perturbata & inversa fuit sub Imperatoribus, nominum, tum viris, tum mulieribus imponendorum, ratio. Præterea ex illo sequeretur, socrum Severi e Bassorum familia ortam fuisse, non filiam, quæ ex patris potius familia appellanda erat. Errat Bailletus, qui Severum se mutuo consensu ab uxore, paullo antequam obiret, separasse scribit. Hic coniicit Auctor, Bassulam socrum, post filiæ mortem, Severum filii loco habuisse, & adoptasse. Cap. VII. Severum saeculo se abdicantem proponit. Quoniam eodem, quo Paullinus, tempore, i. e. circa annum CCCXCII. mundo valedixit, ut loqui amant, trigesimum circiter secundum annum agens, seculo renuntiavit. Cap. VIII. num Severus monachus fuerit, A. quærit. Atque istud quidem adfirmat, siquidem Paullinus, qui monasticam vitam amplexus erat, de Severi vitæ genere non secus ac de proprio loquitur: quoniam apud priscos Scriptores, Severus Martini discipulus passim audit, atque ideo vitæ monasticæ leges ab illo accepisse videtur: quoniam monachorum vitam egit, ciborum abstinentiam adamavit, rudi & aspero vestitu usus fuit, in solitudine & cellulis vixit: quoniam in Capitulari codice, tum post vitam Martini, tum post Dialogos legitur: *Per Severum Sulpitium, monachum Massiliensem:* quoniam a Paullino, in vita Ambrosii, titulo *servi Dei*, monachis tum temporis proprio, insignitur. Neque Auctori monachus tantum, sed etiam

etiam monachorum pater, seu abbas, Severus videtur. Id quod ex epistola Paullini V. n. 15. & XI. n. 4. & ex carmine ad Cytherium, v. 715. sequ. apparere arbitratur. Cap. IX. in quos usus Severus divitias suas impenderit, ostendit. Cap. X. num Severus presbyter fuerit, & quo tempore, disquirit. Vni cum Gennadii testimonio innitatur Severi presbyteratus, non videre se Auctor fatetur, quid hoc tacentibus ceteris valeat. In epistolis quidem a Baluzio editis, titulus *presbyteri* apparet, sed in Capitulari antiquissimo codice nunquam hic titulus legitur, a librariis sine dubio, ex auctoritate Gennadii, Severo additus. Cap. XI. quæ ab a. CCCXCII. ad annum CCCCV. egerit aut scripserit Severus, commemorat. Cap. XII. num Severus a Pelagianis in senectute fuerit seductus, quærit. Auctor narrationem Gennadii, a quo omnis hæc suspicio profluxit, in dubium vocat, illumque incertis & vanis rumoribus nimium fidei adhibuisse, existimat. Neque enim, ut, ne longiores simus, reliqua taceamus, si Severus Pelagianis favisset, tam magnificis laudibus a Paullino Petrocoriensi, & Paullino Mediolanensi, acerrimo Pelagianorum adversario & accusatore, celebratus fuisset. Cap. XIII. quæ de Severo Guibertus Martinus, Abbas Gemblacensis, in Apologia scripsit, expendit. Varios in illa Auctor errores deprehendit. Falsum esse docet, Severum, relicta domo & cognatione, rebusque propriis in usum pauperum consumtis, ad Martinum se contulisse, & cum eo in Maiori - monasterio, usque ad mortem illius, familiarissime vixisse: falsum quoque, Severum mortuo Martino cellam Patris per quinquennium obtinuisse: falsum denique, Severum a Bituricensi clero ex monasterio eductum, archiepiscopum eius urbis constitutum fuisse. Cap. XIV. num Severus hic sit Severus ille, de quo Gregorius Turonensis, in libro de gloria confessorum, c. L. loquitur, inquirit. Auctor ex temporum ratione nullam aliam inter hos Severos, nisi nominis similitudinem, intercedere concludit. Cap. XV. coniecturam de loco & tempore, quo Severus mortuus sit, proponit. Censet Auctor, Severum, aliquot

quot post CCCCVI. annis, a. CCCCX. circiter, aut aliquanto post, quinquagenarium fere, Massiliæ diem obiisse. Adductus est ad hanc coniecturam perpetuo Paullini post illud tempus de Severo silentio; Capitulari codice, Severum, monachum Massiliensem appellante; misera denique & infelicissima temporum illorum in Gallia conditione, qua adductum verisimile est se recepisse in maritimam aliquam urbem Severum, ubi tutus esse, & in alias, urgente necessitate, terras migrare posset. Cap. XVI. an Severo is cultus, qui Sanctis tribuitur, aut antehac habitus sit, aut nunc habeatur, quærit. Profitetur quidem Auctor, hanc quæstionem non sui iudicii esse, sed ad ecclesiæ arbitrium spectare: verum tamen addit, nec esse Severum inter Sanctos publico cultu honorandos hoc tempore computandum, nec unquam fortasse fuisse computatum, nisi secundario & oblique, quatenus cum Bituricensi episcopo per errorem confusus fuerit. Venimus nunc ad ipsos Sulpicii Severi libros, qui hoc primo Volumine continentur. Sunt vero ii, qui ad vitam Martini spectant, nimirum Vita, epistolæ ad Aurelium, Bassulam, Eusebium, et Dialogi tres. In quibus edendis duo potissimum sibi proposuit, certe proponere debuit Cl. Prato, ut nos & verba Severi quam emendatissima haberemus, & dubia loca dilucide explicata legeremus. Iam illud cum non solum ex libris manu exaratis, sed ex coniectura quoque sæpenumero petendum sit: nos quidem de illo iam diximus maxima ex parte, sed sunt adhuc aliqua monenda. Emendationes ex codicibus repetitæ sunt nec paucæ, nec parvi momenti: præ aliis memorandæ videntur nobis hæ. In epist. ad Bass. init. pro *iusto loro traheremus*, dedit *iusto dolore*. In eadem ep. habent libri plerique *sine delicto ullo*, unus Capitul. habet *dilecto*, ex veterum scribendi ratione, pro *dilectu* s. *delectu*, quod etiam in textu posuit. In Dial. 1. c 28. *navigationis meae cursum longe ante praegressus*, quod iam Giselinus coniecit, ex auctoritate codicis Capit. posuit, cum vulgo haberent & *cursus* & *progressus*. In eod. dial. c. 10.

Kk pro

pro *duodennis*, quod in vulgatis antea fuit, & ex Pratonis opinione fortaſſe ex compendio ſcribendi *duodennis* pro *duodecennis* ortum, reponit *duodecennis*, idemque verbum, ut minime latinum, ex omnibus Lexicis expungi iubet. In Dial. II. c. 8. pro *Claudiomachus* ex MSS. ſcribit *Claudiomagus*. In Dial. III. c. 5. pro *totius ſermonis fidem apud te, Chriſte, depromimus*, invenit in codice uno *deponimus*, idemque melius huic loco convenire iudicat. Ibid. c. 13. invenit in codicibus *pſeudoforum*, & in textum recepit. Cap. 8. ibid. quod Giſelinus in Trudonenſi libro, Auctor in Brixiano invenit, & redonavit Severo, nimirum, *quae in conum ſublime procedens*, pro quo vulgo *thronum*. Ibid. c. 8. pro *quid me — ſic aſpicis!* ex MSS. ponit *accipis*. Ibid. c. 5. pro vulgato *omnes cuſtodia relaxari*, eleganter ſubſtituit *omnes cuſtodias relaxari*. Cap. 3. ibid. quoniam Capit. habet *ut pars ſummabonibus obſtr.* dedit *pars ſumma umbonibus obſtruendis* etc. in vulg. verbum neceſſarium, *ſumma*, deerat. Cap. 2. ibid. pro vulg. *Valentiniano*, ex Capit. ponit *Valentino*, quod, ut diligenter oſtendit, ponendum eſt. Dial. I. c. 28. *non poteſt omnium eſſe par gloria*, ex MSS. reſcribit. Ibid. c. 16. ex duobus codicibus *ſubinde reſtitans*, pro quo vulg. *reſpectans*, Severo donavit. In dial. II. c. 13. in Capit. invenit & antepoſuit vulgatæ, *ac obſtupentes*, lectionem elegantiorem, *mox horrore quodam circumfundimur, ac ſtupore*. In ep. ad Euſeb. ex capit. cod. *ne forte conſilio hoc, quod* etc. legit. Antea erat, *ne forte inconſultum hoc quod* etc. Præcipue memoranda eſt in Dial. I. c. 15. inſignis mutatio, qua pro *Memphis contiguum*, quod erat in omnibus codd. & edit. ex Brix. cod. poſuit *Blembis*. At in Dial. I. c. 12, contra omnium librorum auctoritatem, *τὸ faciam inquit Galle quod praecipis*, in *faciam inquit Sulpici, quod praecipis* etc. mutavit. Sed excedit medicina modum. Sunt profecto præcedentia verba, ut iam Giſelinus vidit, verba Galli, & *τὸ inquam* non indicat Sulpicium hic loqui, ſed eſt vox flagitantis vehementer, adhortantisque. In errorem adductus eſt Prato, quoniam ſupra, poſt *Ego autem*, maiorem diſtin-

ctionem

ctionem posuit, quasi esset, ego autem Sulpicius dico; sed est ibi continuatus Galli sermo, ego autem — graviter irascerer etc. Hæc profecto expositio huius loci est verissima. Sed fac quoque nos errare, non tam librariorum, quam ipsius Severi negligentia accusanda, & verbum *Galle* erit retinendum. Notum est, talia in dialogis παρορὰματα apud optimos auctores inveniri, ut apud Ciceronem in L. V. de Fin. ubi Pisonem loquentem producit: *quando igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate cum Catone est disputatum.* Qui sermo non Pisoni, sed Ciceroni convenit. Cui addas ipsum Severum in dial. 3. c. 5. *Exigit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quae hesterno memorata sunt, nutare dicuntur.* At tertius dialogus, ut Prato quoque p. 266. observat, aliquanto post editus fuit; & quomodo Severus, qui die præcedenti usque ad noctem dixerat, & summo mane colloquium, ut finxit, redintegravit, de infidelitate, prioribus demum dialogis editis perspecta, cognoscere potuit? Sed non opus est subtiliori hac defensione lectionis vulgatæ. Atque hic illud observamus, Pratonem sæpius lectiones reiicere tanquam mendosas, quæ vel æque bonæ sunt, vel receptis meliores etiam. Sic in Dial. 2. c. 4. pro vulgato *tum vero omnis multitudo — Christum Deum fateri,* habet unus liber *Christum Domini. Mendose* ait Prato. Minime vero. Quin sic scripsisse Severum certo nobis persuademus, & allusisse, ut sæpius solet, ad verba Lucæ, c. 2. — *nisi videret Christum Domini.* In Vita Mart. c. 27. vulgatas edit. cum non paucis MSS. fatetur habere, *non alii fuere insectatores eius, licet pauci admodum, non alii tamen, quam episcopi ferebantur.* Hanc tamen lectionem *apertissimum mendum* pronuntiat, & ex quibusdam codicibus *fere* substituit. Quare tamen? estne hæc repetitio sententiæ fortasse tam insolens, ut ferri nequeat? at, si argutari luberet, illud *fere* diceremus mendum. Nam illa altera repetitio *non alii* etc. satis demonstrat, non episcopos solos fere, sed omnino solos insectatores Martini fuisse. In Dial. 3. c. 17. habent vulg. pro *ut mox per illum*

ſacras viri laudes Roma cognoſcat, ſacra. *Inepte.* Nos nihil ineptum videmus. Vtrumque aptiſſime dici poteſt. In Dial. 3. extr. pro *ignoti pulveris regione* —, ex Capit. & Brix. ponit *ignoti pulveris ſyrte tegeretur.* Miramur profecto, quid ſit, quod ſe illam lectionem non aſſequi fatetur, multo faciliorem hac altera, tumida, barbara, & minime latina. Illam enim narrare tantum, eſt etiam refutare. In Dial. 1. c. 14. — *cum* — *beſtia non veniſſet, (nimirum audacis facti conſcia ad eum venire diſſimulans, cui feciſſet iniuriam,) aegre patiebatur eremita.* Capit. codex habet *diſſimulat.* Quod mendum putat Prato. At niſi diſſimulat legamus, nonne *et* ſaltem intrudendum eſt? Nonne hæc lectio elegantior multo? In Dial. 2. c. 7. pro *illi vero felices erunt, ſi a diſciplina exempli iſtius viri non recedant,* habet Lipſ. edit. *a diſciplina exemplo iſtius viri* etc. *Peſſime!* (eſt enim Lipſienſis editio,) clamat Prato. Optime arbitramur. Primum quid eſt *diſciplina exempli?* Vix ipſum Pratonem, qui illam ſyrten pulveris concoquit tam facile, hæc devorare poſſe credimus. Deinde, nonne optima eſt ſententia? Felices, ſi a diſciplina, quam eccleſia, quam religio præſcribit, quæ ſanctos viros & Chriſtianos decet, non magis recedant, quam ille. Diſciplinam vero pro obſervatione bonorum morum, pro inſtituto vitæ dici, docere pluribus, hoc eſſet ineptum. In Dial. 2. c. 8. utrumque bonum eſt, & tolerari poteſt, tam *eccleſia ibi eſt celebris religione ſanctorum, nec minus glorioſa ſacrarum virginum multitudine,* quam — *multitudo,* ut iterum ſubaudias *ibi eſt.* Hoc tamen non fert Prato, *res,* ait, *per ſe patet.* Idem denique dici poteſt de Dial. 2. c. 13. ubi in lectione Capit. *intente enim nos ſcilicet, intente* reiicit: idem de prooem. ubi, quod in quibusdam MSS. invenit, *omnia illius acta,* probat: de Dial. 3. c. 10. ubi *omnium ſpebus intentis,* lectioni alteri, *omnium aciebus intentis,* præfert: & in eod. Dial. de loco c. 9. ubi omnium MSS. lectionem, *nobis inſpectantibus,* ſive *ſpectantibus,* aptiorem multo altera, poſtponit lectioni Ald. edit. nobis *exſpectantibus.* Sic certe illa lectio, *fidei Evangelii derogatur,* quam *malam*

malam vocat, melior eſt hac, *fides Evangelii derogatur.* Etſi enim illam ex Cicerone defendere conatur, dudum tamen docti viri illius loci nullam eſſe auctoritatem docuerunt. *Dubius eſt*, inquit Cel. Geſnerus in Theſauro, in v. derogare, *hic locus. An ita interpungendum: Fides huius multis locis cognita: ne perfidia Naevii ei derogetur laborant. Illud ei hauſit forte Naevii.* Sic in Dial. 1. c. 10. non *confunditur quidem omnis verborum ſenſus*, ſi *ut* ponas pro *ac*, ut Vorſtius fecit, cuius verba non erant ad ridiculum trahenda: atque illa *cum prima ei lex obedientiae poneretur, ac perpetem polliceretur — patientiam*, bene explicari poſſunt ſic: haec fuit prima lex, cui obediret, ut patientiam polliceretur; *ac* tamen, MSS. auctoritate poſitum, & æque bonum, retinendum eſt. Nunc videamus de coniecturis, quibus Severi orationi ſubvenit Editor. Primum quidem laudamus verecundiam illius & religionem in hac parte præſtitam. Et quis eam non laudandam eſſe cenſeat hac tempeſtate, qua perpruriſcentes digiti Criticorum quorundam lubentiſſime crudelem falcem in veterum auctorum libros immittunt, & illis quaſi formulam quandam dicendi præſcribunt. Nec adeo multæ ſunt hæ coniecturæ, etſi quædam abeſſe poſſunt, neque, niſi aliquoties, in textum receptæ. Sic p. 47. in ep. ad Aurel. pro *etſi rationem ullam dolor admitteret, gaudere deberem*, in textum recepit *etſi ſi*, ex ingenio: in Dial. 3. c. 8. ex coniectura Barthii *idolium*, pro *idolum* ſcribit. In Dial. eod. c. 13. pro *creditis*, quod in omnibus MSS. invenit, poſuit *credetis*. Nihil opus. In Dial. 3. c. 17. *etſi maxime curſus in devio ſit, non tamen tibi tanti ſint, vel magnarum morarum ulla diſpendia, quin illic adeas virum* etc. *τὸ etſi* ſeparatim adhuc editum, coniunctim legit. Obiter hic, quoniam a nemine obſervatum eſſe videmus, monemus, hanc totam ῥῆσιν expreſſam eſſe ex Virg. L. III. v. 493. *Hic tibi ne qua morae fuerint diſpendia tanta Quin adeas vatem.* Hæc de emendationibus ex ingenio in textu factis. Reliquas coniecturas in notis propoſitas eſſe, & videmus, & laudamus. Sic in Dial. 1. c. 14. *quaſi impleto*

 officio

officio & praestita consolatione discedere, (nimirum lupam, quæ quotidie panem ab eremita cepit, variisque blanditiis illi gratias egit,) coniicit Prato *consalutatione*. Nobis vero scrupulum iniicit locus infra eod. cap. ubi eremita, ad quem lupa non amplius accedebat, *aegre patiebatur se alumnae solatio destitutum*. In Dial. eod. c. 13. *alia ibi germina nulla succedant*, coniicit *succrescant*. Sed quid opus? significatio hæc verbi *succedere* non adeo ab analogia, a reliquis significationibus, abhorret, ut expungenda sit vox. Sic in Dial. 1. c. 1. *quo minus amore tuo pendens*, coniicit, *ab ore tuo pendens*: c. 2. *neque gravabor quamlibet conserte vobiscum fabulari*, disiungendum esse coniicit *quamlibet*, ut sit pro *quantumlibet*. Quin, si pro *conserte* legas *conferre*, ut est in quibusdam libris, & *fabulari* in *fabulam* mutes, elegans restituetur Severo lectio. In Vita Mart. c. 21. extr. pro *videtis* & *videris*, quod erat in libris, coniicit *viderit is*, scil. qui bovis ictu periit, *cur tantam potestatem deus diabolo concesserit*. Vellemus, tota hæc ῥῆσις abesset; quomodocunque enim legas, vix cohærebit oratio, vix digna erit Severo. Ibid. c. 8. de servo laqueo suffocato, & in vitam redeunte, *mox viviscente vultu, marcescentibus oculis, in ora illius defunctus erigitur*, coniicit, *liviscente, vel livescente*. Falso. Non pingit hic locus hominem se suffocantem laqueo, sed qui vitam, qui colorem vitalem, recipit. Ut c. 16. *tunc paullatim singula contactu eius membra coeperunt viviscere*: & c. 2. *videt defunctum paullatim membris omnibus commoveri, & laxatis in usum videndi palpitare luminibus*. Quare & lect. Ald. *inardescentibus* prætulerimus vulgatae, etsi etiam hæc bene explicari potest. Locus Paullini, quo Prato suam coniecturam stabilire cupit, nihil huc facit. Nam hic hominem mortuum & suffocatum proponit; ille, ut diximus, hominem reviviscentem. Lubet hic aliquot exemplis ostendere, quam turpiter lapsus sit Prato interdum in cognitione accurata linguæ latinæ. Sic in vita Mart. c. 2. ubi pro vulg. *quibus rebus ita sibi omnes — devinxerat*, habet Capit. *pro quibus*, *elegantem* hanc lectionem appellat, quæ analogiæ verbi

verbi repugnat, quæ nunquam in bono Scriptore inventa est. In Dial. 3. c. 1. *qui hesterno auditorium amisit*, docet, hic *auditorium* sumi pro ipsa auditione, gr. *ἀκρόασις*, vel pro materia, quæ ad disputandum proposita est, gr. *ἀκρόαμα*. Hæc significatio est plane nova, inaudita, & ex capite solius Pratonis, tanquam Minerva aliqua ex Iovis, prognata. Vellemus illam exemplo confirmasset aliquo. Magis necessarium erat, quam docere, auditorium indicare auditorum turbam. Hoc pueris notum. Ibid. c. 6. ad *efferor siquidem spiritu*, hæc notavit: *non inutile puto lectorem monere, τὸ efferor non a fero verbum, sed a ferus nomen, derivatum videri*. Inutile omnino & falsum. Sed inprimis bella est interpretatio in Dial. 3. c. 6. *Sicut plerumque per clericos rotatur turbo verborum?* Quis non putet, *turbinem verborum* hic ita positum esse, ut, sicut apud Ovidium, *mentis turbine agi*, sit metaphora a *turbine*, i. e. *δῖνος, στρόμβος*, deducta? Quis nescit illud Lucretii, *Turbine rotanti portant res venti*. Quis, præter Pratonem, vel in somno *de trocho* vel *rhombo* hic cogitet? Nemo profecto sanæ mentis ita loqui potuit, ut per turbinem verborum intelligat puerorum instrumentum lusorium, gr. *βέμβιξ*. Etsi meminimus, apud Patrum aliquem, cuius nomen excidit, *tormenta verborum*, & *verbis tanquam flagris verberari*, legere; hic tamen turbo tam ineptus est, ut vel a tumore Severi longe abhorreat. In Dial. 3. c. 2. *proclamat pater — & — fatebatur*. Vix dubitare se ait Prato, quin Severus scripserit *fatetur*. Nihil mutandum, alias omnia poetarum & oratorum scripta singulis prope in versibus obelo notanda essent. Age, statim Virgilii illud corrige: *Anchora fundabat naves & littora curvae praetexunt puppes*. Sed de his, post egregiam Clarkii ad Iliad. Homeri disputatiunculam, plura dicere velle putidum est. Tamen sæpissime simili modo Prato, in temporibus verborum definiendis, haeret. Hæc de emendationibus dicta sunt; dicamus, ut proposuimus, etiam de adnotationibus. In iis, cum ex Paullino Petrocoriensi, Fortunato, Gregorio Turonensi, aliis, quæ a

Severo

Severo narrantur, illuſtrantur & confirmantur, tum loca & verba difficiliora explicantur. In Dial. 3. c. 4. docet, *cuſtodias relaxari* dici pro *reos vinctos & in carcerem detruſos dimittere:* p. 130. uſum verbi *quantocyus* ex ſcriptoribus poſterioris ævi illuſtrat. Ibid. c. 3. obſervat, *diffluere* pro *redundare, ſupereffluere;* c. 5. *adſerere* pro *laudare*, ſ. *defendere;* & in Vita Mart. c. 5. *expetere* pro *accedere, ſe conferre ad aliquem*, poni. Ibid. c. 18. *elogium* ſumi in malam partem, pro *ſermone minus honorifico,* docet. In Dial. 2. c. 12. *benedictionem* explicat per rem uſu & contactu ſanctae perſonæ alicuius quaſi ſanctificatam, & cum veneratione conſervandam, uno verbo, *reliquiam*. Ibid. c. 9. *epiſtolam ad aliquam facere* exemplo illuſtrat: ibid. c. 6. obſervat, ſicut Imperatores *reges* dicantur, ſic Imperatorum uxores, matres & filias, *reginas* dici. Quibus addantur, quæ in Dial. 1. c. 13. de verbo *diſſimulare* pro *negligere;* ibidem de verbo *praeſumere;* in Dial. 2. c. 5. de uſu particulæ *cur* pro *quod;* et in V. M. c. 5. de verbo *diaconio,* habentur. Atque hic vellemus multa abeſſent, molem quæ libri nulla urgente neceſſitate augent. Quid opus erat monere p. 24. *puerum ſervum* dici? quid opus formulam, *ne fando quidem auditum,* tot exemplis illuſtrare velle? Quid verbum *praetextus?* in ep. ad Aurel. quid in Dial. 1. c. 22. *ſpumante equo?* quid in D. 2. c. 5. *rerum potiri?* quid opus in D. 2. c. 1. *crinem* de igne dici, cur, aimus, opus erat, haec exemplis comprobare? Cur ad verbum *rheda,* ſatis vel pueris notum, locum Quintiliani adſcribit? cur ad verba in ep. ad Euſeb. *inter fabulas iuges,* advocavit locum Idatii, *inter familiares fabulas?* cur p. 86. annotat, *cothurnum* ſtilum ſublimem & tragicum, *ſoccum* pedeſtrem & popularem ſignificare? Neque monere debuit in Dial. 3. c. 14. *laborare* de iis uſurpari, qui capite vel fortunis periclitantur. Contra, non pauca nobis legentibus occurrunt, quæ difficiliora ſunt, & illuſtratione indigebant, ut *monaſterium magnae diſpoſitionis*, ubi neque Vorſtius nobis ſatisfacit: — *non leviter apud me actum eſt, ut ipſe procederem:* Dial. 3. c. 4. — *cum futuris proventibus per aſſidua damna trepi-*

trepidaret; ibid. c. 7. *in orationem prosternitur;* ibid. c. 2. — qui *tanti viri constantiam* præmissa *auctoritate sequerentur;* ib. c. 11. *huius diei communionem Martinus iniit;* ibid. c. 13. in Dial. 2. c. 1. *hoc ergo secretum beati viri pauper ille* captatum, *cum ei archidiaconus dare tunicam distulisset, irrupit.* an pro *cum* legendum forte *quam?* ut caperet vestem, quam etc. nihil certe melius videmus. Ibid. c. 2. *longa linea copiosi lactis.* Ib. c. 5. *mortibus imperavit.* Dial. 1. c. 26. *ego autem profiteor, quia etiamsi mutus esses non defutura tibi verba.* Quid hoc? fortasse levi mutatione facta legendum *qui.* Sic paullo post, *ut excuses imperitiam, quia exuberas eloquentia,* habet Venet. *qui,* quod melius placet. Ibid. cap. 13. *palmam cuius interdum pomis* uti *solebat.* Cap. 9. *tua nobis repetatur* orientalis *oratio.* Cap. 14. *parvo tugurio,* in quo *non nisi unus recipi posset.* In Vita M. cap. 13. *Tetradii cuiusdam — servus daemonio correptus dolendo exitu cruciabatur.* At in eodem capite dicitur Martinus immundum ab illo spiritum eiecisse. Quid igitur illud *dolendo exitu* sibi vult? an coniectura subveniamus huic loco, & legamus *dolendo cruciatu exercebatur?* sed non lubet hariolari. Cap. 18. *leprosum miserabili facie — osculatus est atque benedixit: statimque omni malo emundatus postero die ad Ecclesiam veniens — gratias pro sanitate, quam receperat, agebat.* Quis agebat gratias? nonne leprosus? at nisi *statim qui* legamus, nescimus quomodo nos hinc expedire queamus. Explicari quoque poterant, Dial. 1. cap. 26. *Bosporus exclusa.* Cap. 22. *in hoc desideriis meis aestuantibus:* cap. 20. *excludere a se confluentium populos.* Vita M. c. 20. *ut est nostrorum temporum aetas:* et plura, quæ præterimus. Sunt præterea duo loca, in quibus insignem librariorum oscitantiam & incuriam deprehendisse nobis videmur, sed a Pratone neglecta. Primus est in Vita M. cap. 22. *audiebantur etiam plerumque convicia, quibus illum turba daemonum* protervis vocibus *increpabat, sed omnia falsa & vana cognoscens non movebatur obiectis, testabantur etiam aliqui ex fratribus, audisse se daemonem* protervis vocibus *Martinum increpantem cur* etc.

 Illud

Illud prius *protervis vocibus* ſine dubio mendum eſt, inde ortum, quoniam curioſus oculus ſcribentis librarii hæc inferiora adſpiciebat, & per errorem ſupra intrudebat. Alter locus eſt in Dial. 3. cap. 6. *At parte in alia videres ſine interrogatione vexatos & ſua crimina confitentes, nomina etiam nullo interrogante prodebant.* Illud *ſine interrogatione vexatos* quid ſit, nemo facile divinabit. Quare tranſpoſita hæc verba ſuſpicamur, & ad ſequentia *& ſua crimina ſine interrogatione confitentes* retrahenda eſſe exiſtimamus. Sed hæc obiter. Proponamus vero quædam ex illis adnotationibus, quibus paullo uberius orationem & ſententiam Severi Prato exponit. In Dial. 2. c. 4. illum locum *non irrationabiliter in campo catechumenos fieri*, ex ſententia Valeſii interpretatur per campum, in quo martyres extremo ſupplicio afficiebantur. In Vita M. cap. 26. *nullumque vacuum ab opere Dei tempus, quo vel otio indulſerit, vel negotio: negotium* hic lites indicare cenſet, quarum componendarum cura epiſcopis mandata fuerit. Nobis hæc opinio vix probabilis videtur. Primum, quia, quod ipſe Prato fatetur, Martinus hanc curam presbyteris ſuis demandavit; deinde quoniam negotium ſimpliciter tantum *otio* oppoſitum eſt; denique totus locus nihil aliud indicat, quam Martinum ſive operibus quibusdam intentum, ſive negotiis liberum, ſemper de Deo cogitaſſe etc. De difficillimo loco in epiſt. ad Euſebium, *gentium praedicator, quem fluctus abſorbuit, & poſt triduum totidemque noctes* etc. Clar. Pratonis ſententia hæc eſt: ſuſpicatus eſt primum, Severum aut mendoſo Paulli codice uſum fuiſſe, aut prava ex græco interpretatione; atque ubi nunc legitur in vulg. *ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui*, fortaſſe ſic legiſſe: *tres naufragium faciens noctes & dies in profundo maris fui.* Neque ipſe tamen huic coniecturae magnum pretium ſtatuit: exiſtimat potius, non integram ad nos hanc epiſtolam veniſſe, ita ut, quæ nunc de Paullo dicta eſſe videantur contra veritatem S. S. ea potius ad Ionam ſpectaverint, ſed feſtinatione librarii fuerint omiſſa. Laudat percommode

locum

locum quendam de Iona ex Append. Tom. V. Opp. S. Augustini, ex sermone tertio in natali Petri & Paulli, ubi prope eadem verba Severi leguntur. Nobis quidem unum dubium, sed fortasse non magni momenti, formula *gentium praedicator* movet. Hanc enim non facile de Iona intelligi posse, monet locus in epist. ad Aurel. *Si vero gentium doctoris exemplo gladio deputatus* etc. ubi nullum alium quam Paullum significat, de quo in Hist. Sacr. Lib. II. cap. 41. In Dial. 1. cap. 11. *foribus affixam de poste pendere:* hic ex Capit. cod. *ante postem* legit, & ianuam Romanam supponendam esse docet, quæ non intro impelli, sed extra domum trahi debuerit. Verum hæc minime convenire videntur in tabernaculum, *quod sibi instituit monachus, qui ad eremum secesserat.* Nimis docta hæc ianua est, & scholam redolet. Multo facilius omnia intelligi poterunt, si nobis proponamus casam, non ad architectorum leges, sed irregulariter, ut aiunt, exstructam. Neque aliud tabernaculum, si de eremita cogitamus, nostro animo obversari potest. In Dial. 2. cap. 6. *liquet hinc*, inquit, *Severum ex iis patribus esse, qui Mariam, sororem Marthae, & foeminam peccatricem, unam personam faciunt.* Sed si quis recte & accurate omnia consideret, non videbitur Severus ita sensisse. Priora illa, *pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat*, foeminam peccatricem respiciunt, non vero *cum interim diebus ac noctibus* etc. In sequentibus paullo infra: *sicut Martha illa ministravit Domino — & audivit ut Maria*, longe alia est sententia, quae reginam cum Maria comparat. Nisi igitur vim verbis Severi adhibeas, non extorquebis inde illam sententiam. Hæc de commentario Pratonis in libros Severi de Martino. De dissertationibus, quæ sequuntur, alio tempore.

TRACTATIONES OMNIUM IVRIS CANONICI partium, ex historia ecclesiastica, & Conciliis ac Ordinationibus Principum, perpetuo illustratae, partim rarioris, partim nondum editi argumenti, ad Ius Eccle-

 siasticum

siasticum intra terminos suos revocandum accommodatae. Opus XX. annorum.

Brunswigae 1759. sumtibus Schroederi heredum, Alphab. 4. & 4. pl. cum dimidia in 4to.

Auctorem agnoscit hoc opus *Kippingium*, Helmstadiensium nuper Antecessorem non incelebrem, qui tamen, dum pars aliqua operis iam sub prelo sudaret, diem obiit supremum. Cum vero integrum absolutumque numeris omnibus opus in schedis auctoris defuncti reperiretur, nulla ratio fuit Schroederianis heredibus, cur a coepto desisterent, præcipue cum *Chrysander*, V. Cl. Verbi divini minister ad ædem d. Stephani Helmstadii, provinciam operis edendi, atque indicis conficiendi, imponi sibi passus esset. Constat autem totum opus Prooemio, Capitibusque viginti. Primum horum inscribitur: *de indole iuris ecclesiastici recte constituenda:* secundum, *de natura ecclesiae verae:* tertium, *de personis ecclesiam constituentibus, & earum officiis generatim:* quartum, *de modis constituendi ecclesias earumque ministros:* quintum, *de exercitio religionis Christianae publico, sive Liturgia:* sextum, *de primaria ministerii sacri parte, doctrina & doctoribus, pastoribus & diaconis:* septimum, *de Sacramentis eorumque administratione:* octavum, *de potestate clavium:* nonum, *de directione ecclesiae, Episcopis, Abbatibus, Praepositis, Superintendentibus, Decanis* etc. decimum, *de privilegiis, & immunitatibus, nec non stipendiis, & aliis ministrorum ecclesiae iuribus:* undecimum, *de eleemosynis & officio Pastorum circa eas:* duodecimum, *de locis & aedibus cultui divino publico assignatis, earumque immunitate:* decimum tertium, *de bonis ecclesiae, & officio Parochorum circa illa:* decimum quartum, *de temporibus cultui divino externo constitutis:* decimum quintum, *de rebus quasi ecclesiasticis, speciatim coniugio:* decimum sextum, *de scholis:* decimum septimum, *de orphanotrophiis, xenodochiis, & similibus piis corporibus:* decimum octavum, *de sepulturis:* decimum nonum,

num, *de delictis ecclesiasticis:* vigesimum denique, quod est ultimum, *de iurisdictione Ecclesiastica.*

Nemo existimet, consilium fuisse Viro doctissimo tradendi Ius Canonicum vel Ecclesiasticum, quo nostra aliave utitur ecclesia, eiusque usum distributim monstrandi, ut in quo plurimorum occupari solet opera, qui de Iure Ecclesiastico praecipiunt. Aliud prorsus ipsi propositum fuit. Scribit de iure constituendo, non de constituto. Principia itaque proponit, stabilit, ac vindicat, examinatque secundum ea, an recte nec ne constituta sint, quae inter Germanos usu vigent, Ecclesiastica iura. Quod ad illa quidem attinet, *Thomasium* inprimis, omnemque adeo eius scholam, confutandam sibi sumsit, utpote quae, quo liberalior in imperantes, hoc iniquior fuerit in ecclesiam. Neque vero hoc demum opere bellum indicit opinionibus, quae Caesareo-Papiae obstetricari existimat. Actum id a se in Prolusionibus, ait, ubi simul demonstrata fuerit falsitas opinionum plurium, axiomatum instar passim receptarum; quarum notabiliores sint: 1) *Iuris Ecclesiastici ambitum solis externi cultus divini terminis circumscribi.* 2) *Cultum Dei externum humani esse arbitrii;* 3) *regimen ecclesiae partem esse civilis imperii;* 4) *illius regiminis nullas iure divino positivo definitas esse partes;* 5) *rationes sacrorum, a legibus, quas — Thomasius & Boehmerus descripsere, discrepantes vel in fraudem abire, vel in tyrannidem;* 6) *iure Pontificio nos uti, etiam quoad capita nonnulla liquido a nobis repudiata.* Cum itaque contraria hisce iam ibidem sint evicta theoremata, se iisdem hic denuo demonstrandis posse supersedere non tantum, sed & illis, ut fundamentis iactis, omnem *ideam Iuris Ecclesiastici rite constituendi* superstruere.

Haec vero, qualis sit, ex sequentibus nostri principiis, ex universo opere passim collectis atque decerptis, intelligi posse existimamus. Censet autem, notionem Iuris Ecclesiastici nonnisi ex idea *verae* ecclesiae posse derivari: hanc neminem melius adumbrasse atque depinxisse Tertulliano, in Apologetico. Leges enim Ecclesiasticas, non tantum

ex proximis, ſed & ex remotioribus eccleſiæ finibus, ſcilicet ex externo & interno Dei cultu, converſione, æternaque hominum ſalute, gloria denique Dei, eſſe eruendas atque definiendas. Fontes itaque Iuris Eccleſiaſtici eſſe oracula divina, Ius Naturæ, (quo nomine Noſter quaevis virtutis præcepta ſana ratione cognoſcenda intelligit,) ac denique conventiones a quacunque eccleſia conſenſu legitime declarato initas, nec ulla ratione ſuperioribus illis adverſas. Ius Canonicum vero ut retineatur a Noſtratibus, nec opus, nec ſuadendum eſſe. Eccleſiam univerſalem complecti omnes vere *fideles:* particularem vero eſſe quamcunque ſocietatem, veri Dei rite colendi cauſa, pactis conſtitutam: verum Dei cultum non tantum internum, ſed & externum eſſe; hunc vero ſua natura requirere Symbola Fidei, atque conventus; ex utrisque omnia iura Collegialia eccleſiæ competentia poſſe facile derivari, ac comprobari: hæc itaque perperam negari, & perperam in iuribus imperii cenſeri: neque vero Credenda, divinis oraculis palam definita, a iure eccleſiaſtico prorſus poſſe exulare: diviſionem receptam ſtatuum, **in den Lehr- Wehr- und Nähr-Stand,** utique eſſe non tantum adæquatam, ſed & utilem. (Nobis neutrum videtur: licet vindicias ab auctore conquiſitas ſatis diu penſitaverimus. Vera forte ſunt, quæ ille inde infert. Sed vera forent, etiamſi iſta diviſio nunquam innotuiſſet). Eodem iure cenſendam & alteram, in Clericos ac Laicos, hominum diviſionem. Neque enim docentium ordinem humano ſtare arbitrio, ſed a Chriſto divina auctoritate eſſe conſtitutum. Ius eligendi doctores penes eccleſiæ ſocios eſſe univerſos: poſſe tamen illud, turbarum cavendarum causa, in repræſentantes quosdam transferri, dummodo coetui ipſi ſalvum ſit ſuffragium *negativum.* Ius Liturgiam adornandi, definiendi, mutandique, quatenus ſcilicet lege divina poſitiva non ſit definita, commune eſſe tribus illis memoratis ordinibus. Mentio fit quoque diſtinctionis illius pervulgatae, qua cultum divinum alium publicum, alium privatum, alium denique domeſticum-

mesticum dicunt. Sed ut facile quisque intellexerit, quid domestici nomine significetur; ita differentiam, quæ inter publicum & privatum intercedat, si scilicet arbitrium paciscentium atque legislatorum animo præscindas, hic non magis quam alibi definitam, contra quam sperabamus, deprehendimus: quæstiones vero his nominibus agitari solitas, silentio plane pressit Noster. *Potestatem Clavium* sacro ordini esse propriam, nec tamen cum iure *excommunicandi* temere confundendam. Hoc enim coetui universo competere. Ecclesiam Episcopis carere haud posse: esse & eidem ius eos vocandi, eligendi, constituendique; posse tamen & hoc ius Ecclesiæ collegiale, ut fere cetera omnia, in alios transferri exercendum, dummodo caveatur, ne isti eo abutantur: eandem esse originem iuris visitandi Ecclesias; poenas ecclesiasticas conventionales, quas vocant, haud esse omnino reprobandas; bene quoque ac utiliter fieri, quod Theologis in *Consistoriis* locus sit, etc.

Ex his satis forte constabit, qualem Iuris Ecclesiastici ideam mente conceperit Noster, quemque finem proposuerit operi. Tuetur nempe Iura collegialia Ecclesiæ cum Canzio, Pfaffio, aliisque, contra eos, qui omnia, quæcunque ab ecclesia fiunt, ab Imperio repetunt: sed tuetur etiam iura imperii circa sacra contra Pontificios: monstrat tandem, ex fine ecclesiæ proprio, qua ratione iura collegialia ecclesiæ, ab aliarum societatum in civitate æque existentium iuribus collegialibus, non possint non distare. In hoc sane acutior illis ICtis fuisse videtur, qui, dum de iure collegiali ecclesiæ disputant, non nisi ad ius societatis in genere animum advertunt. Immo, cum Noster ecclesiam non intelligat, nisi eam societatem, quæ ad Deum rite, i. e. oraculis divinis convenienter, colendum coierit, non poterat non & plurima ex fine *veræ* Ecclesiæ tantum proprio, i. e. ex S. Codice, deducere. Enimvero, licet præceptis a summo numine revelatis obligandi virtutem nemo Christianorum negaverit: nondum tamen constat, ea omnia ac singula in *Ius* posse deduci, & si etiam possint, forte

inter

inter eos, qui veræ Ecclesiæ socios se profitentur, vix tamen, quoties libertas conscientiæ adversus dissentientes tuenda venit, hisce argumentis multum proficiemus.

Diximus hactenus, quid in genere de Iure Ecclesiastico constituendo sentiat Noster. Non substitit tamen in his, sed potius specialiora quoque larga sparsit manu. Hisce tamen fusius commemorandis supersedere facile poterimus. Vix quidquam enim novi in illis deprehendas. Enarrat ea, quae inter Evangelicos in Germania legibus Ecclesiasticis moribusve constituta receptaque sunt. In exemplum proponit inprimis Ius Ecclesiasticum Saxonicum Electorale. Et tantum abest, ut novaturiat, ut potius de eo vel maxime sollicitus fuisse videatur, qua ratione ea, quae nostratibus hactenus probata fuerunt, cum *idea* sua *Iuris Ecclesiastici recte constituendi* conciliaret, ex ea deduceret, illam his confirmaret, hæcque contra acriores quorundam recentiorum notas defenderet. Videtur interdum melius sensisse, quam elocutus est. Videtur etiam propius interdum abfuisse ab aliorum sententia, quam ipse existimavit. In definiendo Philosophorum exactitudinem imitandam sibi proposuit. An satis feliciter, alii viderint. Natus fuisset ad quæstiones Iuris Ecclesiastici enucleandas, si diligentiæ par fuisset scientia Iuris universalis. Amavit loqui verbis alienis. Bene prolixa enim loca Thomasii, Boehmeri, Schilteri, Canzii, Pfaffii, aliorum, immo & haud pauca ex *Ordinationibus Ecclesiasticis* Evangelicorum, in suo opere extare voluit. Probat multa Boehmeriana, plura Schilteriana, Canziana & Pfaffiana vix non omnia. Vnus fere Thomasius semper ei vapulat, etiam tunc, quando forte non male sentit. Minus prolixum, immo & lectu minus taediosum fuisset opus, si modo alienorum, immo & suorum, parcior verborum fuisset.

Des jetzigen Canzlers zu Gießen, und Hochfürstl. Heßisch-Darmstädtischen General-Superintendenten, *D.* Pfaffen, Akademische Reden über den Entwurf der *Theologiae Anti-Deisticae.*

i. e.

i. e.

LECTIONES ACADEM. CHR. MATTH. PFAFFII, Cancellarii Academiae Giessensis, & Superint. Generalis terrarum Hasso-Darmstadiensium, super Idea Theologiae Anti-Deisticae: deteguntur & confutantur in his incredulorum obiectiones, quas revelationi toto die faciunt.

Francofordiæ, apud Raspium, 1759. Alphab. 2. plag. 8. in 4.

In ea nos Dei providentia servavit tempora, quibus homines, qui se sale & ingenii acumine præ aliis instructos esse iactitant, religioni, quam ipsi profitentur, Christianæ, arietem admovere, eandemque, quantum possunt, pessumdare conantur. Quamvis autem hæc mala Ecclesiæ Christianæ domestica lacrimis maiora sint; non tamen alto sopore sepulti iacent Viri, de re sanctiore optime merentes. Non intermittit Deus, pro sua bonitate, excitare viros doctos, & castiori religioni bene cupientes, qui causam eius strenue defendendam felici cum successu recipiunt. Inter hos, magno suo merito, inprimis eminet venerabilis *Christoph. Matth. Pfaffius*, eruditissimis copiosissimisque scriptis tam illustris, ut eius nomen venerentur Germani, eruditionem admirentur Galli, Angli, Itali, & quidquid est hominum litterarum amantium. Opus, de quo referre constituimus, ex lectionibus olim Tubingæ habitis, enatum est, prout in præfamine ipse Auctor indicat. Non uno igitur tempore, sed iam ab Anno MDCCLII. harum lucubrationum delineationes fuerunt institutæ, dum, ex desiderio eruditorum, in hanc, qua iam nitent, formam, cogerentur. Nemo nescit, difficile esse, Deistarum Theologiam, Matæologiam potius dixeris, in certum aliquod atque distinctum systema redigere. Etenim, hi infelicis nominis homines, nullo certo ordine utuntur, sed extra orbitam vagantes, quidquid demum in buc-

cam venit, magno cum hiatu effutiunt. Vt igitur hoc melius Deistarum argumenta, hinc & inde obtorto plerumque collo coacervata, intelligantur, Ven. Auctor omnem Naturalistarum matæologiam in certum aliquem ordinem digessit. Pauci omnino sunt, qui Deistarum ratiunculas ex ordine examinarint, atque confutarint: plerique omnes illorum insistunt, si quis est, ordini. Unus Ven. *Lilienthalius*, doctor & Theologus Regiomontanus, hanc ingressus est cum illis disputandi viam, in spisso admodum libro, quem, germanico idiomate, bonam causam revelationis inscripsit.
Pag. 3. Laudat Pfaffius hoc institutum Lilienthalii, illumque passim presso pede sequitur, cum totius theologiæ anti-Deisticæ ambitum, decem sectionibus, seu capitibus, absolvit. *Cap.* I. p. 1—66. tradit Historiam Deistarum, & recentiores potissimum Deistas, quos Fabricius, in syllabo Scriptorum, qui veritatem religionis Christianæ adversus Atheos, Deistas etc. vindicarunt, prætermisit, paulo curatius recenset, ex ephemeridibus litterariis, etiam peregrinis. Multa in hac commemoratione occurrunt rei momenta, quæ historiam litterariam excellenter illustrant. Nimis prolixum foret, horum Scriptorum hic prodere catalogum. Id saltem monuisse refert, Ven. Auctorem *Io. Craigii* Principia Theologiæ Christianæ mathematica, atro quoque notare carbone, ac fortiter improbare operam, quam in emitten-
pag. 23. da nova huius libri editione impendit Cl. Titius, Professor Wittenbergensis. *Caput* II. sistit obiectiones Deistarum adversus religionis Christianæ doctrinas & mysteria, p. 67—138. Communis omnium Naturalistarum sententia, est præiudicata opinio, nihil esse credendum, quod sanae rationi sit contrarium. Demonstratur hic ex adverso, rationem sobriam cum revelatione non pugnare, quod multis fidei articulis confirmatur. Ita inter philosophiam puram, & Theologiam, nullus est dissensus, quia mysteria, quæ ignorat ratio, plenius exponit revelatio. Si etiam impossibile est secundum rationem, parere virginem naturaliter, hoc est, sine congressu cum viro; non tamen impossibile est, eam super-

pernaturaliter & per miraculum concipere ac deinceps parere. Examinantur ulterius argutiæ adverſariorum contra ſpiritualitatem, omniſcientiam, ſapientiam, immutabilitatem, & reliquas Dei perfectiones confictæ. Obiiciunt inprimis Deiſtæ tria argumenta, quæ ſapientiam Dei imminuere ipſi putant. *Primo* Deum foviſſe aiunt fines, de quibus præviderit, illos nunquam eſſe futuros; *ſecundo*, Deum non ea elegiſſe media, quibus fines ſine impedimento aſſequi potuiſſet; *tertio*, contradictorium eſſe, Deum protoplaſtas ad felicitatem deſignatos tam ſtupidos creaſſe ac rudes, ut etiam a beſtia, qualis eſt ſerpens, decipi potuerint. Diluuntur hæc Deiſtarum ſcandala, & ſolide diſſolvuntur. Progreditur Auctor ad reliqua religionis arcana, ad circumciſionem, ſacrificia, imputationem peccati Adamitici, et cetera. Prolixe tandem infirmat opinionem paucis abhinc annis a Warburtonio, Theologo Anglo, inepte propoſitam, Deum in Pentateucho Moſis, doctrinam de præmiis & poenis, poſt mortem futuris, penitus præteriiſſe. Quam inſulſam Theologi, quem decebat religionem defendere, opinionem, Deiſtis oppido gratam, rationibus ſatis validis proſtravit Auctor. *Caput* III. eſt de obiectionibus Deiſtarum adverſus Theologiam Moralem, p. 138 — 158. Præteritas eſſe in Decalogo leges pleraſque morales, ſatis impudenter adſerunt Deiſtæ. Porro dicunt, pleraque præcepta moralia, a Chriſto & Apoſtolis tradita, naturæ & conditioni humanæ repugnare: qualia ſint, de abnegatione ſui ipſius, de deſerendis fortunis, de vita pro fratribus ponenda, & iſtiusmodi. Vindiciæ circa has ratiunculas ita inſtituuntur, ut eædem ſuo robore, ſi quod eſt, ac veritatis ſpecie prorſus exuantur. Tenues autem hae plagulæ nobis non permittunt, argumenta utramque in partem ventilata commemorare diligentius. *Caput* IV. complectitur obiectiones adverſus vaticinia in codice V. T. tradita, p. 159—282. Impugnant inſipidiſſimi homines revelationis divinæ modum, per ſomnia, colloquia, & viſiones aliquando factum: ſed demonſtratur ab A. diſcrimen inter ſomnia, quorum

pag. 75.

pag. 111

rum alia sint divina, alia vero humana, nec non diabolica, quæ in meras abeant phantasias, illusionesque; cum divina contra, ipso rerum eventu se divina sustentarunt inspiratione. Ridiculum porro est Deistarum argumentum, cum aiunt demonstrari nullo modo posse, hæc vaticinia ante rerum eventum esse consignata. Evictum enim est, viros Propheticos illis omnino vixisse temporibus, quæ a complemento vaticiniorum fuere remota longius. Heu! quam temere fingitur personarum temporumque fallacia. Nec hic subsistit Naturalistarum insania, sed Christo, eiusdemque legatis, hanc quoque imprimunt maculam, eosdem male ac
p. 277. sq. callide abusos esse Prophetarum vaticiniis, illaque in suam traxisse rem. Hæcce deliramenta, ut everterent veritatem religionis Christianæ, iam dudum attulerant Iudæi, quos solide confutarunt Gussetius in libro Chizzuck Emmunah, & Limborchius in collatione cum erudito Iudæo. Progreditur Auctor in *Capite* V. ad Deistarum impedimenta, in miraculis divinis ex ipsorum quidem persuasione, obvia, p. 293—387. Adferuntur miracula ex V. & N. Testamento, & a criminationibus hostium veritatis vindicantur. Ex amplissima horum miraculorum segete, unicum saltem proferemus, ne hoc argumentum sicco pede præterisse videamur. Commemoratur Num. XXII, 28. asinum Bileamum esse allocutum. Istud miraculum confirmatur N. Testamenti oraculis, 2. Petr. II, 16. & in Epist. Iud. vers. 2. conspicuis. Mirantur nonnulli, nuper admodum Venerabilem *Christoph. Aug. Heumannum*, illustrem Theologum Goettingensem, fama & meritis inclutum, in Interpretatione nova duorum Scripturæ Sacræ locorum, Num. XXII, 20. seqq. & Ioh. X, 11. seq. Hanoveræ 1758. edito, veritatem huius miraculi negare esse ausum. Rem inter Bileamum & asinum gestam, pro mero ille habet somnio. Ab hac tamen Heumanni V. Cl. nova interpretatione
p. 352. longius recedit Pfaffius. Transit Auctor in *Capite* VI. ad facta quædam in codice sacro commemorata, quæ omnem excedere fidem videntur, pag. 388—440. Huius commatis

matis sunt, descriptio paradisi, historia de costa Adamo dempta, de loquela serpentis, & sic porro. Prior obiectio facile corruit, si consideres, orbis situm post diluvium sine dubio esse mutatum; nec incredibile est, si alterum spectes, primum hominem Adamum dormiisse, neque dolorem sensisse; ad tertiam quod attinet obiectiunculam, in confesso est, ex ipsa poena serpenti imposita, serpentem tantum fuisse diaboli instrumentum, quare illa poena duplex fuerit, altera ad serpentem, altera vero ad seductorem pertinens. Innumeræ adhuc adducuntur Deistarum obiectiones, sed pleræque tam ieiunæ sunt atque levidenses, ut vix aliquam mereantur confutationem. *Caput* VII. commemorat nugas atque calumnias, quibus Naturalistæ onerant Patriarchas, Mosen, Davidem, quin immo ipsum Christum atque Apostolos, pag. 450 — 533. Nihil non convitiorum in hos sanctissimos viros evomunt, illorumque fraudulenter arrodunt sanctitatem. Davidem inprimis nobis sistunt tam deformem, ut monstrum illum potius dixeris, quam hominem. Tanta est horum homuncionum vesania! Librum porro, qui appellatur Canticum Canticorum, pro libro quodam habent amatorio, atque obscoeno. Permulta vero huic calumniæ obstant argumenta. Etenim hic liber semper pro libro divino ac canonico ab Ecclesia Iudaica est habitus. Sensus porro divinus nullo modo cum pia pugnat interpretatione. Ex his igitur, quæ hoc loco parca manu adduximus testimoniis, facile colligitur, quibus criminationibus Christus, eiusque legati, proscindantur; sed ab iis recensendis, religione ducti, modeste abstinemus. *Caput* VIII. eruit difficultates a rebus Astronomicis inprimis petitas, pag. 534 — 548. E multis, quorum mentio fit, miraculis, sumamus illud, quo sol & luna stetisse dicuntur. Deistæ hoc miraculum cum fabula Muhamedis comparant. Narratur enim in Corano, hunc impostorem, lunæ, ut se demitteret, aliquando imperasse. Peperit vero hoc miraculum inter Astronomos ac Mathematicos sententiarum divortia, iam omittenda. Elegit, quem supra excitavimus,

tavimus, Ven. Neumannus, novam interpretationis viam, adferens, verba דום de ſole, & עמד de luna uſurpata, nihil aliud ſignificare, quam ſilere, ita ut ſenſus ſit, ſolem & lunam obſervaſſe ſilentium; quo verbo *ſilere* utantur Scriptores profani de ſplendida ſolis & lunæ luce. Senſus itaque erit, radios ſolis & lunæ tam ſplendidos fuiſſe, ut victoriæ inſervire viderentur. Quæ ſi admittatur interpretatio, ſiderum curſus non fuit impeditus; nec in *totum*, ſed in *tantum*, τὸ ſtare ſolis & lunæ eſt admittendum. Non prorſus
pag. 536. alienus eſt Ven. Pfaffius ab hac ſententia.* Deſcendit deinceps in *Capite* IX. ad ea, quæ in Scriptura Sacra videntur eſſe contradictoria, p. 549—560. Deiſtæ has contradictiones in rebus dogmaticis, ethicis, hiſtoricis, ſed & propheticis potiſſimum, quærunt. Unicum tantum adferemus exemplum, ex Matth. V, 17. petitum, ubi dixit Chriſtus ſe non veniſſe ut diſſolveret legem. Rident ad hæc Deiſtæ, aiuntque, hæc cum veritate pugnare: ſed dextre reſpondetur, Chriſtum hic loci agere de lege morali, non autem ceremoniali, quam implevit, ac eo ipſo extinxit. Stat adhuc legis moralis auctoritas immota, ſoluta lege ceremoniali, nonniſi ad certum ſtatum, conditionem, & tempus, genti Iudaicæ data. Finem operis facit *Caput* X. de obiectionibus contra inſpirationem certitudinemque Scripturae Sacræ inſcriptum, pag. 561. ad finem. Aggrediuntur armata quaſi manu Deiſtæ libros ſacros, eosque ſatis audacter ſpurios nominant. Tela inprimis in Moſis Pentateuchum coniiciunt, quod Ioannes quoque fecerat Clericus. Contrahenda vero iam ſunt vela, ſiquidem in alia rei argumenta excurrere, anguſtiae huius ſcriptionis non permittunt. Dignum ceteroquin eſt hoc Ven. Pfaffii opus, eruditum iuxta ac perpolitum, quod ii omnes, qui religionem Chriſtianam contra argutias Deiſtarum defendunt, diligenter legant, atque in uſus convertant ſuos.

MEMOIRES CONCERNANT CHRISTINE, REINE de Suede, pour ſervir d'Eclairciſſement à l'hiſtoire de Son

Son Regne, et principalement de ſa Vie privée, et aux Evenemens de l'Hiſtoire de Son tems, civile et litteraire: conténant entre autres un Ouvrage de cette ſavante Princeſſe ſur ſa propre Vie: de même qu' une courte narration de ce qui s' eſt paſſé depuis la mort de Guſtave Adolphe Son Pére, juſqu' au tems qu' elle reſigna la couronne: comme auſſi un Abregé de l' hiſtoire de ſon propre Regne, composé par ſes ordres, et accompagné de ſes remarques; ſes Negociations, ſon Commerce de Lettres, ſes Inſtructions données à ſes Miniſtres, depuis l' an 1657. *juſqu' à ſa mort*, etc. *Le tout accompagné de Remarques. Enfin on y a ajouté quelques autres traités de la Compoſition de la Reine.*

Vincet Amor Patriae. —

Virgil. AEN. L. VI. v. 823.

TOMVS III.

Amſtelod. ap. Io. Schreuderum, & Petrum Mortier iun. 1759. Alphabeta 3. quaternis, cum mappa Geographica ad belli tricennalis epocham eam, qua Guſtavus Adolfus & Chriſtina Germaniæ incubuerunt.

Quod in his *Actis* Noſtris profeſſi olim ſumus, (Anno 1753. menſ. Maio & Octobri,) cum duos priores egregii iſtius Operis Tomos recenſeremus, nempe, egregie iuvari hoc *Arckenholtzii*, Viri illuſtris atque doctisſimi, ſtudio, non Chriſtinæ ſolum reginæ, ſed omnem propemodum eius temporis hiſtoriam: hoc eo lubentius iterum profitemur, quo ſunt ea omnia, quæ hoc tertio Volumine continentur, exquiſitiora, & ad argumenti aliquam ſeriem omnino pertinentia; quoque erat verendum magis, ne interirent, aut doctorum hominum oculos fugerent, quæ hic Editor ab Eminentiſſimo Romanæ Eccleſiæ Cardinali, Albano, monumenta nactus eſt. Summo igitur iure, tanto litterarum Patrono, Albano Cardinali, Editor hunc Tomum

Tomum inſcripſit, quod eius Bibliothecæ debentur Supplementa hoc loco propoſita. Iam, quæ ſint, ordine, Voluminis iſtius bona, videamus.

Sunt igitur: I.) *Vita Chriſtinae Reginae*, ab ea ipſa deſcripta, octo annis ante, quam mortem Romæ oppeteret. Deo dicavit, quod hic de ſe ſcripſit; eſtque tota oratio grandis, & pudica, tributa in Capita IX, quibus exponitur de Regno Sueciæ in univerſum (Cap. 2.); de initiis religionis Chriſtianæ in Suecia (Cap. 3.); ubi tamen in calculo error eſt: non enim a. 940. demum religio chriſtiana apud Suecos recepta fuit, ſed iam, fatentibus omnibus, anno 829. Anſcharius, monachus Benedictinus, Regem Sueciæ Bioerner, Ludovico Pio intercedente, permovit, ut poſſet libere prædicari in Suecia Chriſtus. Quæ eodem hoc capite de Lutherana hæreſi Sueciæ inducta, ſuæ ipſius gentis opprobrio, ſcribit Regina, talia ſunt, ut videatur Romanæ curiæ, a qua fovebatur cum hæc ſcriberet, obtrudere palpum voluiſſe. Reliqua capita ſunt de Chriſtinæ maioribus, nativitate, infantia, atque educatione; qua occaſione Patris ſui imaginem regina pulcre | delineavit p. 30: de rebus iis, quæ mortem Patris ſubſecutæ ſunt: de regni initiis Chriſtinæ: de ſtudiis litterarum; quo loco, quæ de moribus ſuis regina ſcribit, p. 56. legi merentur: de adminiſtratione regni, regina matre excluſa. Super qua re ita ſcribit Chriſtina: *Mon ſentiment eſt, que les Femmes ne devroient jamais regner; et j'en ſuis ſi perſuadée, que j'aurois ôté ſans doute tout le droit de ſucceſſion à mes Filles, ſi je me fuſſe mariée. Car j'aurois ſans doute plus aimé mon Roiaume que mes Enfans, et c'eſt le trahir que de permettre, que la Succeſſion tombe aux Filles. — Il eſt preſque impoſſible, qu'une Femme ſe puiſſe acquitter dignement des dévoirs du Trône, ſoit qu'elle gouverne pour elle même, ou pour ſon pupille. L'ignorance des Femmes, la foibleſſe de leur ame, de leur corps, et de leur eſprit, les rendent incapables de regner.*— — Paradoxon iſtud *Arckenholtzius*, Eliſabethæ, Anglorum reginæ, & Amaliæ Eliſabethæ, Haſſiacæ, exemplis, (poterat

vero

vero & aliis multis, e veterum atque nostrorum temporum memoria,) pulchre confutavit. Hic finis est eorum, quæ de vita sua Christina prodidit. Sequitur

II.) *Rerum gestarum, a morte Gustavi Adolphi, ad abdicationem Christinae, anno 1654. factam, historia.* Ad extremum autographi, qui fuit Reginæ ab epistolis, *Guldenbladius*, adscripsit, quæ essent in margine adnotationes, eas esse a manu Reginæ. Neque invidit eas Lectoribus *Arkenholtzius*. Recensentur igitur hic potissimi eventus, secundum annorum seriem. Concinnæ omnes sunt, atque elegantes, Reginæ adnotationes. Nihil unquam ingeniosius scriptum est a persona regia. Eas autem adnotationes ab ipsa Regina esse, eaque sola, etiam ipsa res loquitur. Admiscentur iis adnotationes prolixiores Celeberrimi Editoris. Crebra in iis vestigia veteris odii Danorum. Magis adhuc invisus Saxo, propter Directorium rei Protestantium, & Pacem Pragensem. Atris hic coloribus, neque tamen decebat, describuntur, Elector Iohannes Georgius I. & Administer eius, Arnheimius. Fata Messeniorum, eorumque vera causa, graphice describuntur pag. 166. sq. Ampla deinceps relatio, de Abdicatione Reginæ inseritur: quam excipit pag. 180. Mappa Geographica, qua designantur loca, ad quæ durante bello tricennali a Suecis depugnatum est; urbium item ac munimentorum, quæ Sueci, occupata armis, pacis Westphalicæ tempore in Germania tenebant, auctore *Matthaeo Seuttero*, Geographo Imperiali. Habet eam & Dom. *de Meiern*, in Historia Pacis Westphalicæ Tom. VI. ad calcem præfationis, sed tam mendosam, ut neque nomen Lucenæ, oppidi, ad quod Adolphus, fortiter pugnans, occubuit, exhibeat. Sunt post hæc

III.) *Commentarii de iis quae gesta sunt regnante Christina:* iterum cum adnotationibus reginæ ipsius. Auctor istorum Commentariorum, sine dubio est Scriba Reginæ, Galdenblad. Stilus fere tenuis, neque narrandis rebus tantis accommodatus, qualis in Historia superiore etiam

regnare nobis videbatur. Notæ Reginæ & Arkenholzii breviusculæ sunt, illustrando tamen contextui apprime utiles. Series chronologica commentariorum ab anno 1633. usque ad annum 1654. procedit. Pag. 212. occasione Instrumenti Pacis Westphalicæ observat Ill. Editor, se Domino de Meiern indicasse, quod in Authentico Pacis Osnabrugensis, Holmiæ servato, sint rasuræ quædam & correctiones vocum, quas Lambergius Comes, unus e Legatis Imperatoris ad paciscendum, sua manu, videntibus atque consentientibus Legatis reliquis omnibus, fecisse creditur. Ad pag. 218. adnotat Arkenholzius, quod vulgo scribunt, & nuper admodum *Koelerus*, in Hist. Imperii p. 569. confidenter scripsit, 5. Milliones thalerorum, a 7. Germaniæ Circulis, ad pacificationis præscriptum Sueciæ solvendos, solutos constituto tempore fuisse, id quidem certo non constare; absurdum igitur esse, quod vulgo aiunt, Christinam omnem eam summam suis deliciis impendisse. Hoc contra fide dignis testimoniis evinci, Electoribus, Moguntino & Palatino, itemque Hassiæ Principi, reipublicaeque Ulmanæ, maximam summæ partem, quam solvere receperant, remissam fuisse. Bavarus de solvendo ne cogitavit quidem, tutus forte paroemia: procul a Iove, procul a fulmine. Sequuntur

IV.) *Negotiationes et Commercium litterarium Christinae*, a pag. 225. usque ad finem Voluminis, ab anno 1654. quo regno se abdicavit Regina, ad annum 1679. Præmittitur ab Ill. Editore quædam quasi Introductio, ut, quæ consilia istis quidem Litteris & negotiationibus Christina foverit, pateret eas ipsas lecturis ante, quam legerent. Pendebat Regina, post abdicationem suam, inter fidem popularium suorum, labefactatam bello Polonico, & benevolentiam Aulæ Romanæ; ita tamen, ut difficulter videretur privatæ vitæ adsuescere, certe difficilius, quam Quintus olim Carolus, immortalis memoriæ Imperator. Cultui Pontificiorum cum se addixisset, multis modis eum in Suecia non solum, sed & in Dania, atque in urbe Hamburgo, etsi incassum,

incaſſum, conſtituere allaboravit. Bis rediit in Sueciam; altera vice, non ſine inſigni taedio, repulſa e regni finibus; Hamburgi item anno 1667. plebis inſultibus, etſi ſuo aliquo merito, expoſita. Exantlatis deinceps mille moleſtiis, quum in tuto collocaſſe ſibi videretur reditus annuos e Suecia, adſpirat ad Regnum Poloniæ, quo ſe tum abdicaturu ibat Rex Iohannes Caſimirus. Eduntur hic, pag. 338. ſqq. Acta Negotiationis huius, quæ, quod ſciamus, publice adhuc propoſita a nemine ſunt, imo neque ſuſpicatus eſt quisquam. Digna in his lectu inprimis eſt totius negotii iſtius, (quod clam Principibus Europæ reliquis, ſolo Pontifice conſcio, inſtituerat,) expoſitio, tradita Mandatario ſuo, P. Hackio, Ordinis Ciſtercienſium Monacho. Legitur autem a pag. 340. usque ad pag. 347. Deinceps pag. 375. ſq. ſunt reſponſa reginæ ad ea obſtacula, quæ Poloni electionem Chriſtinæ impedire dicebant. Sexum obiecerant, & coelibatum: ad utrumque regina pulchre reſpondet; niſi quod fallitur in hoc, quod, quæ Iagelloni deinceps nupſit, Hedwigen, Ludovici Magni, Hungariæ & Poloniæ regis filiam *unicam* dicit, cum ſoror eius, primogenita, Maria, Hungariæ regina, coniux Sigismundi Imperatoris fuerit. Pagina 367. proponitur Breve Pontificis, Clementis IX, ad Prælatos, Senatores, atque Nobilitatem Polonicam, ſuper eligenda Chriſtina. Pagina 386. memorabilis eſt Reginæ reſponſio ad obiectiones, P. Hackio, a Polonis, cum in Comitiis ſuper eligendo Rege conſulerent, factas. Sunt in his obiectionibus res tales, quas non poterat non regina, ſatyrica dictione, (qua legenda difficulter riſum teneas,) proſequi. Sed tamen irrita ſpes reginae fuit, electo in regem Michaele Koributh Wieſnowitzky. Qua in re, aut decepta a Romano Pontifice commentitia commendatione Regina; aut, ſuo more, hoc ſollicitius elaboravit, quo difficiliorem ſciret, atque adeo incertiorem, propoſiti conſilii exitum. Pag. 466. ſq. relatum legimus, reginam Chriſtinam, beneficio Clementis X. Pontificis maximi, Monaſterii S. Brigittæ, (Chartæ veteres utplurimum Birgittam nominant,)

quod Romæ est, Protectionem suscepisse. Regio Suecorum sanguine nata fuit Brigitta haec, mortua Romæ anno 1373. sanctis accensa 1391. Biblia in veterem sermonem Suecicum verti iusserat, quod nondum satis perita esset latinæ linguæ. Celebrantur eius revelationes, quas dicebat habere se ab Angelo. Sunt autem excusæ typis aliquoties; atque inter eas tales, (in primis quæ ad Sueciam pertinent,) quae inspirationem mentiuntur. Pag. 492. & seq. narratur, Status regni Galliæ administros, odio Christinæ, edi curasse anno 1676. *Memoires tirés des Depêches du Sieur Chanut, par Linage de Vauciennes;* quo libro vita anteacta reginæ teterrimis coloribus depingebatur, amoribus etiam recensitis. Ea omnia calumnias declarat Regina, & Bourdelotium, (quem Legatum in Gallia alebat,) per Epistolas, quæ hic leguntur, monet, ut ne desistat urgere impostoris, si quidem detegatur, coërcitionem. Quid Cardinali Bullioneo in Galliis, in favorem religionis Pontificiæ in Regno Sueciæ, & ratione redituum suorum, in commissis dederit, legitur pag. 500 seq. Reliqua Voluminis huius ea concernunt, quæ in Pacificatione Noviomagensi anno 1679. pro se decerni vehementer cupiebat. Facile vero ex iis, quæ nos non selecta, sed ut quæque incurrerunt in oculos, hic proposuimus, intelligitur, quam egregium Opus erudito orbi illustris Editor largiatur, quod & propter Sueciæ Reginam Christinam, cuius ita res gestæ in clarissima luce collocantur, & propter rerum, quas nemo unus Scriptorum prodidit, memoriam, lubenter & cupide legent, quotquot historiarum amantes sunt. Nos profecto vehementer cupimus, ut *Quartus Tomus* Operis, qui futurus est ultimus, atque ad finem vitæ Christinæ Reginæ pertinget, quantocyus prodeat, ut illustri *Arkenholtzio*, non instituti solum Operis, sed etiam absoluti, gloria frui liceat. Sunt in Bibliotheca Academiae Lipsiensis Epistolæ Grotii, cum esset Legatus Lutetiæ Parisiorum, ad Christinam & Regni Proceres latine scriptæ. E quo Codice Epistolarum si quid volet Ill. Arkenholtzius depromere, non credimus negaturam Academiam. *COR-*

CORNELII NEPOTIS VITAE EXCELLENTIUM Imperatorum, e recensione atque cum Animadversionibus Ioh. Andreae Bosii: libellum variarum Lectionum et praefationem addidit IOH. FRIDER. FISCHERUS.

Lipsiæ, in libraria Veidmania, 1759. Alph. 1. pl. 6. in 8vo.

Quod nuper Fischerus V. C. cepit, cum elegantioribus litteris saluberrimum, tum bonis & doctis viris gratissimum consilium, foedissimas sordes, quibus, irato Apolline, & indignantibus Musis, Minellii, Iunckeri, Stubelii, reliquorum eiusmodi capitalium Criticorum inepta diligentia, pulcherrima veterum Scriptorum monumenta conspurcavit, abolendi, atque e conspectu oculisque iuvenum quam longissime removendi, nondum abiecit; neque ut posthac abiiciat hoc magis est optandum, quo maius & incommodum, & dedecus, a puerilibus hisce & ridiculis conatibus in bonas litteras redundavit. Neque enim quemquam, nisi iniquum, & negotii, de quo agitur, imperitum, Virum doctum non magis sibi, quam litteris, honorificum laborem suscipere, negaturum esse arbitramur; neque illi ea de causa succensurum, quod *Scriptorum Latinorum sancta et veneranda monumenta ab impuris manibus et profanis ingeniis* eorum, quos modo nominavimus, hominum, *violata esse* dicit, notasque Stubelianas *pestes litterarum* appellat; aut nobis etiam, qui lubentissime illi assentimur. Quemadmodum vero nuper Cl. *Fischerus* Ovidium & Iustinum sic edidit, ut cum tironibus, tum iis qui longius in his studiis progressi sunt, consuleret; atque, ut mediocri ære bonum sibi quisque interpretem parare posset, efficeret: ita etiam, nec dissimili ratione, in Cornelio edendo versatus est. Verba ipsa expressa sunt ex altera Bosii editione, quam non immerito Vir doctissimus priori praetulit. Diligenter enim secunda vice Cor-

 nelium

nelium recognovit *Bosius;* suas animadversiones auxit & emendavit; quæ in priore editione sibi minus probabantur, omisit; alias denique, & meliores fere lectiones, in priorum locum suffecit. Eiusdem Bosii animadversiones integræ, ex eodem exemplo, subiectæ sunt. Non opus est, ut in his laudandis commendandisque longiores simus, cum Bosiana editio prope omnium manibus teratur, sitque vel ex Volumine Epistolarum, Bosiii manu scriptarum, (quod est in Paulina Academiæ nostræ Bibliotheca,) cognitum, quam solerter doctissimos quosque viros, antequam Scriptorem eum ederet, super variis locis, in quibus clarum ipse non videret, consuluerit. Unum dicimus, uberrima accuratæ eruditionis copia illas efflorescere; diligenter testimonia aliorum auctorum laudari; de lectionibus iudicari acutissime; denique non solum verba Nepotis, sed etiam orationem atque historiam egregie illustrari. Quare etiam suo iure Bosius a Fischero *sospitator et servator Nepotis* appellatur. Sequitur dein index idem, quem ex Boecleriano excerptum, editio *Staveriana* altera exhibet, non ille quidem omnibus numeris absolutus, sed utilis tamen. Additus est etiam libellus variarum lectionum, e libris cum scriptis, a viris doctis excussis, tum editis antiquis, a Fischero V. Cl. institutus. Contulit inprimis cum reliquis, & editionem primam *Iensoni,* quam ipse Fabricius ignoravit, quam nullus adhuc Editorum Nepotis evolvit, quam solus Metarius laudavit; & item aliam, quam seculo decimo quinto, anno fortasse extremo, adornatam esse suspicatur. Est illa formæ quadripartitæ, & tota fluxit ex Iensoniana, nisi quod Catonis & Attici Vitas, quæ in illa desunt, exhibet, multis ceteroquin operarum vitiis contaminata. Exstant in illa epistolæ tres: *Petri Corneri* ad Theodorum Platum: *Iac. Becheti* ad eundem Platum: *Francisci* denique *Philelfi*, (celebris illius decimo quinto Seculo Grammatici, Poetæ, Oratoris, Philosophi, cuius grammatica

matica ſcientia barba conſtitit Timotheo,) Mediolano ad Platum ſcripta. Quare Fiſcherus hanc editionem in eadem urbe curatam eſſe coniicit, & Mediolanenſem appellat. Excerpſit deinde lectiones diverſas, Vitæ Catonis & Attici, neque contemnendas eas; exemplo uſus, quod forma maxima Brixiæ, cum Vitis Plutarchi, anno nono & nonageſimo Seculi quinti decimi, prodiit. Inſpexit denique diligenter editiones Aldinam, Stephanianam, Argentoratenſem in ædibus Schureriis abſolutam, Pariſienſem ab Aſcenſio curatam, Venetam Aſulani, Colonienſem Ioh. Gymnici, ſive Longolianam, Lambinianam, Keuchenianam, Gebhardianam, Boeclerianam, Heuſingerianam, & Staverianas. Neque tamen his excuſſis, omnes Nepotis editiones excuſſas eſſe fatetur Cl. Fiſcherus. Non fuit illi copia Iuntinæ, non Parmenſis, anno octogeſimo Seculi decimi quinti editæ, non Brixianæ, a Iacobo Britanico anno duodecenteſimo curatæ, non Venetæ, anno undecenteſimo adornatæ, non Ingolſtadienſis, qua Schoppius uſus eſt, nec Ultraiectinæ, a Canteris Cauchiisque, ut Schottus putat, curatæ. Raro enim, ut in aliis rebus, ſic in hoc negotio, ſe tam benignam fortuna præbet, ut nihil, quod optemus, relinquatur. Coronidis loco impoſita eſt Cl. Heuſingeri, de codice Guelpherbytano & fragmentis duobus Cornelii, diſſertatiuncula, cuius nos nuper mentionem fecimus. In præfatione, quae copioſe & eleganter ſcripta eſt, quaſi hiſtoriam quandam editionum Cornelii Editor proponit, nec nudam hic aut exſanguem anni, typographi, editoris, formæ, commemorationem exhibet, ſed primum codices manu exaratos, quibus Italia, Germania, Hiſpania, Britannia, Gallia ſuperbiunt, enarrat; deinde de libris impreſſis ita exponit, ut iis prætermiſſis, quorum editores aut repetierunt priores, aut nullam in notis lectionis atque Critices rationem habuerunt, ut Cellarius, ut Chytræus, ut Curtinus, alii; ut igitur, quibus

e fon-

e fontibus quæque editio derivata ſit; quales illa lectiones exhibeat; quomodo in inſpiciendis comparandisque codicibus editores verſati ſint; quam fidem, quam diligentiam, in reddendis & recenſendis Cornelii verbis adhibuerint; an denique, & quænam lectiones ex coniectura natæ fuerint, & admixtæ, haec omnia accurate oſtendat. Hae ſunt virtutes Editionis huius, & prærogativæ, quas agnoſcent qui propius eam inſpicere, & componere cum aliis bene multis, voluerint Vehementer optamus, ut Cl. *Fiſcherus* in hoc, utili magis, quam iucundo labore, ſtrenue pergat; neque, virorum doctorum laudem, & reipublicæ eruditæ plauſum, laturum eum eſſe dubitamus. Videtur enim nobis, quod *Horatius* de poetis dixit, idem de veterum Scriptorum editoribus dici poſſe:

Si mala condiderit quis — mulio furque
Audiat, haud renuo, ſi quis mala: ſed bona ſi quis
Condiderit, ſano laudetur iudice. —



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iunii Anno MDCCLIX.

Pars I.

DELECTUS COCHLEARUM, CONCHARUM, aliorumque Animalium crustaceorum. Auspiciis et iussu Augustissimi Regis, omnia ad naturae veritatem picta. In aes incidit et coloribus suis illuminavit FRANCISCUS MICHAEL REGENFUS.

Hafniae, 1758. fol. Alph. 1. F. 13.

Cum multi hoc seculo nostro laboraverint mira diligentia, et pari felicitate, in rerum naturalium figuris ad naturae veritatem non modo caeli solertia, sed etiam colorum imitatione, exprimendis; tum vero nemo felicior in eo genere fuit *Franc. Michaele Regenfusio*, cui operis, cuius titulum posuimus, et institutionem, et absolutionem debemus: adeo ille non modo caelum, sed multo etiam magis colores omnes in potestate habet, ut species corporum naturalium, e vivis exemplis ductas, in chartas conferat eiusmodi, quae ita cum ipsa natura certare possint, ut si quis non satis attendat, aut moneatur, ipsa naturae opera in charta disposita putare, et gratissimo errore circumveniri possit. In quo fortunae favor bene respondit ingenii manusque artificis felicitati. Neque enim res tanta, ac tanti sumtus, perfici, certe non tanta cum magnificentia, potuisset, nisi Magni et Sapientissimi *Regis*

Daniae, FRIDERICI V, digna regis animo liberalitas, se promtam praebuisset artificis institutis, nulli parcens impensae, dum hoc tale opus quam pulcherrime et magnificentissime prodiret, quod ad seros posteros et munificentiae regiae, et felicitatis temporum, monumentum pulcherrimum, et imitatione dignissimum fore confidimus: praesertim cum etiam dimissa sint eius exempla in omnes terrae, qua literis honos est, partes, etiam ad nostram Academiam, quarum tacito quidem sed clarissimo praeconio ea liberalitas celebraretur. Sed planius de operis descriptione et ratione dicendum videtur.

Habet igitur haec pars tabulas figurárum, apte, et ad adspectum pulcre dispositarum, duodecim, et earum interpretationes germanicas et francicas, auctoribus *Kratzensteinio*, Physices Professore, et *Spenglero*, Viris clarissimis. In ordine ipso conchyliorum nullam certam legem secutus est artifex, cum nec operis ratio id pateretur, nec necessitas aliqua cogeret. Nam et omnino arbitrarius est ordo in his rebus, nec ad docendos tirones comparatum est hoc opus, quorum memoriae redigendis ad certa genera conchyliis consulitur. Ipsae conchyliorum descriptiones, nec longitudine, nec obscuritate fatigant lectorem, ita temperata re universa, ut et diligentiae doctorum, et studio ceterorum satisfieret. Operi universo praemissus est *primo* Index librorum, qui ad hoc genus rerum naturalium explicandum illustrandumque pertinerent, haud paullo locupletior et absolutior iis, qui antea a *Lessero*, *Adansono*, aliisque dati erant. Ei subiecta est *Notitia Museorum*, cum regiorum, in Dania, tum privatorum, in quibus conchyliorum inprimis selecta copia reperitur, longe eminente inter omnia regio, quod a *Friderico III*, medio seculo superiori, institutum, illatis museis *Rosenburgico* et *Gottorpiensi*, denique sub rege superiori *Christiano VI*. *Andersoniano* e Batavis, ita auctum est omni genere et copia conchyliorum, ut vix quicquam ei par uspiam, aut locupletius et absolutius reperiatur. Quanquam et alia duo regia Musea

Musea sunt, alterum ab ipso rege, sub quo nunc beata est Dania, institutum in *Arce Carolinae*, in quod ex omnibus Danici imperii partibus rerum naturalium exempla congeruntur, demonstrationibus physicis servitura; alterum Augustae, *Iulianae Mariae*, quod illa otii regalis pulcerrimum oblectamentum sibi paravit. His copia, delectu rerum, proxima sunt amicorum regiorum, et Maecenatum illustrissimorum, Comitis *Holstenii* et *Moltkii*, denique ill. *Tottii* Musea, cum aliis generibus rerum visendarum, tum conchyliorum exquisita multitudine conspicua. Itaque haec est gloria Hafniae verissima, ut in hoc genere gazarum principatum teneat. Hanc notitiam excipit erudita praefatio, explicans primum breviter modum et rationem conchyliorum, bene, et ad usus non modo physicos, sed etiam vitae humanae accommodate, tractandorum; deinde historiam huius generis, eruditorum cura et studiis tractati, tradit, initio facto ab *Aristotele*, qui in ceteris animalium generibus etiam testaceum attigit: quod etiam *Dioscorides*, sed, qua medicum usum, *Aelianus*, *Athenaeus*, et *Oppianus* fecere. Paullo diligentior his est *Plinius*, in Historiae Naturalis admirando opere, descriptis passim exquisita et vix imitabili elegantia conchyliis, eorumque natura et varietate. Sed quo exquisitius est, ut in rebus ipsis naturae, ita in iis describendis, ingenii artificium, hoc minus mirandum est, si barbaries, quae per tot secula dominata est late, totum hoc genus, omninoque naturam rerum, neglexit, et horridis Metaphysicae cuiusdam spinis contenta fuit. Sextodecimo demum seculo vertente, cum ceterarum doctrinarum barbaries fugata esset, rediit naturae operum, in his conchyliorum cognoscendorum, studium, per *Bellonios*, *Rondeletios*, *Columnas*, *Gesneros*, *Aldrovandos*, *Nirenbergios*, et alios. Sed longius rem provexere *Rupefortius*, *Tertraeus*, externa conchylia complexi, et *Ionstonus*, cum *Caroletono*, qui superiorum observata in ordinem redigere tentarunt; ut *Bartholinum* et *Vormium* mittamus. Sed horum diligentia observandi fere in externis consumta

 erat.

erat. Successere, qui etiam ad interna penetrarent, et interiorem animalium talium fabricam et structuram rimarentur, in his *Robertus Hokius, Th. Willisius, Io. Iac. Harderus*, et longe principes *Suamerdamus* et *Listerus*. Sed descriptio quaedam, et ordo rerum elegans, deerat. Ad hanc ergo etiam partem adiunxere studium plures, *Io. Eberardus Rumpfius*, Germanus natione, mercator et senator insulae Indicae *Amboinae, Hebenstreitius, Kleenius, Breinius, Linnaeus*, et alii. Sed nihil praestantius est operibus *Gvalteri*, Pisani, *Argentoppidani (Dargenville)*, et nuperrimi scriptoris *Adansoni*, cui Historiam conchyliorum incomparabilem debemus. De quibus omnibus, eorumque in hanc partem historiae naturalis meritis, breviter et perspicue traditur. Sequitur elegans et perspicua institutio, de hac parte historiae naturalis recte tractanda et cognoscenda, quae et in illis operibus, et in hoc ipso *Regesusiano*, bene et fructuose cognoscendo plurimum proderit. Ea, cum compendiaria ipsa sit, in compendium mitti non potest commode, nec id est huius instituti nostri. Nec vero exspectabunt Lectores nostri, ut aut singula genera, quae in hoc opere expressa et descripta sunt, enumeremus, et ipsi describamus. Commode autem factum est, ut unicuique tabulae subiiceretur indiculus latinus omnium generum, quae in tabula quaque visuntur: ductus fere e *Linnaeano* opere, quo adiuto facile erit cuique harum rerum studioso ea ad ordinem *Linnaei* V.C. redigere.

Ceterum, has imagines intuentibus veniat fortasse in mentem admirari inexplicabile artificium, et summam pulcritudinem, quam in his tam levis utilitatis animalibus consumsit natura. Sed res magnae, sua vel magnitudine ipsa, vel utilitate, satis movent sensus animosque humanos: res minutas, et non admodum utiles, talibus illecebris voluit Deus hominum studiis commendare: nec aliam magis ob causam ita institutum est divinitus, ut, quemadmodum *Plinius*, ille historiae naturalis conditor, ait, natura nusquam magis, quam in minimis, tota sit.

DAVI-

DAVIDIS MILLII MISCELLANEA SACRA, Iesaiae Cap. LIV, Psalmos CXXI et CXXII, aliaque argumenta, tam Theologica, quam Exegetica, enucleantia et exponentia. Inter illa eminent duae dissertationes, quarum altera demonstratur Obligatio hominis Christiani ad S. Coenam: altera complectitur Errores Virorum doctorum in delineando Tabernaculo Mosis: figuris aeneis illustrata et ornata: binis Orationibus adiectis.

Amstelod. ap. Adrianum Wor, A. C. 1754. Alph. 3. plagg. 10. quaternis.

Quo minor semper bonorum sacrarum litterarum interpretum numerus fuit, et quo pauciores nostra quoque aetate inveniuntur, qui studio artis interpretandi libros divinos teneantur, magnis forte eius difficultatibus deterriti: eo maioribus apparet dignos esse laudibus hos, qui omnem operam, omnem industriam, omne studium, collocent in explicandis veri Dei Oraculis, praesertim quum horum interpretatione omnis Christianorum theologia, veluti fundamentis aedificium, nitatur, quibus convulsis et eversis corruat simul omnis atque concidat religio. In numero huiusmodi interpretum fuit *Davides Millius,* humanis nuper rebus ereptus, Vir, quod e libris eius facile intelligatur, linguarum orientis valde peritus, qui et veterum et recentiorum scripta diligentissime legisset. Ratio, quam sequutus est in interpretando, haec est. Primo de consilio scriptoris quaerit, ut videat lector, qua de re in ῥήσει sacrorum librorum quaque exponatur: deinde ῥήσεις singulas describit et dissecat quasi in membra atque particulas minores, ἀνάλυσιν vulgo vocant: tum suscipit interpretari ipsa verba, ita ut leges Grammaticae, usumque et consuetudinem loquendi sequatur, et neque somniorum visa ac vocem audiat, neque furoris impetu abripi se patiatur: denique si locus, quem enarrat, e libro

Veteris Teſtamenti prophetico eſt, docere ſolet, quæ res Novi Teſtamenti fuerit a Vate, divino inſtinctu atque afflatu, praedicta; ſenſus myſticus vulgo dicitur. Quod ut laudari probarique poteſt, ſi res illa eſt vel a Chriſto, vel ab Apoſtolis ipſis, quaſi digito demonſtrata: ita valde lubricum idem, perincertum, atque periculoſum, vanum certe, arbitramur, ſi quis proprii ingenii commenta in eo amplectatur; inprimis quum Novi Teſtamenti temporibus nihil acciderit et adhuc accidat, cuius non veſtigia quaedam in libris Veteris Teſtamenti deprehendantur. At ea omnia in mentem veniſſe Prophetis, quamvis plenis dei ſpiritu, quis mentis ſanae dixerit? Atque haec univerſe de ratione interpretandi Milliana.

Iam ſingulatim de iis videbimus, quae eo Volumine, cuius indicem ſupra poſuimus, comprehenduntur. Atque *primum* quidem *locum* in eo tenet *Commentarius Philologico-theologicus in quartum et quinquageſimum Caput Ieſaiae vatis.* Deſcriptus ille eſt et diviſus in *Partes duas:* quarum *priore* [pag. 1 — 148.] ſenſus litteralis, ut vocant, aperitur: *poſteriore* myſticus. Sed quia haec multa pie quidem cogitata et dicta, verum arbitraria atque incerta, complectitur; eam praeteribimus, lectores rerum talium cupidos ad ipſum librum delegantes. Altera Pars reiicit *primo* oppugnatque aliorum opiniones, qui Ieſaiam afflatum dei numine putant ceciniſſe vel de urbe Hieroſolymitana, poſt reditum e Babylonia ab Iudaeis renovanda et inſtauranda [§. 4.], vel de reverſione univerſae Iudaeorum civitatis ex toto orbe terrarum in Palaeſtinam, ubi Meſſias eorum venerit [§. 5. 6.], vel de barbaris, ethnicos vulgo nominant, qui ſint Novi Teſtamenti temporibus Chriſto daturi nomina [§. 7. 8.]. *Deinde* docetur, ſermonem eſſe loco Vatis divini memorato de Eccleſia Iudaeorum vera atque integra, Patriarchalem vocat ipſe Millius, eademque ſaeculo Meſſiae proxima [§. 9.]. Videtur enim ſibi Millius clavem, ut ita dicamus, huius interpretationis inveniſſe apud Paullum Apoſtolum Gal. 4, 22 — 26: qui locus ab eo pluribus

pluribus explicatur [§. 10 — 18.]. Verba τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινᾶ ὄρος ἐςὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ cum verbis ſequentibus connectenda, neque uncis ſeparanda, ut vulgo fit, ab iis eſſe cenſet: et Ἄγαρ ipſum Sinai montis vocabulum eſſe demonſtrat. Atque quemadmodum ἡ νῦν Ἱερουσαλὴμ eſt *urbs Hieroſolymitana*, ut erat aetate Apoſtoli, et τὰ τέκνα αὐτῆς *oppida reliqua cum incolis*, quorum caput et princeps Hieroſolyma erat: ita ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ eſt *pars* eiusdem *urbis altior* et *ſuperior*, quae etiam ab Iudaeis ירוּשָׁלַיִם שֶׁל־מַעְלָה, et a Ioſepho ἡ ἄνω πόλις, appellatur. In qua quum templum poſitum fuerit, in quod conſtat Chriſtianos veteres, dei colendi cauſſa, propemodum quotidie itaſſe: intelligitur, et Evangelium inde propagatum ad omnes, et ipſam illam urbis partem μητέρα πάντων ἡμῶν recte dici poſſe. Conſtituto igitur hoc, Ieſaiam loqui de Eccleſia Patriarchali, utamur enim Millii verbis, cuius quaſi propago ſit Eccleſia Chriſtiana, ipſa tamen ſtirpe longe fecundior et laetior: exhibetur brevis ἀνάλυσις totius Capitis Prophetae [§. 20.]; quam excipit uberior et copioſior ſingulorum verborum interpretatio [§. 1 — 151.]. Ibi quum neceſſe ſit occurrere multa vulgaria et tralatitia: iis omiſſis, haec, quae Millio propria quodammodo queant videri, memorabimus. עֲקָרָה [v. 1.] arbitratur proprie de arbore radicibus carente dici: e qua quum nihil naſcatur, propterea ita feminam quoque ſterilem ab Hebraeis vocari [§. 2.]. שׁוֹמֵמָה quia opponitur τῇ בְּעוּלָה, eſt *uxor marito orbata, vidua.* Sicut verbis רָנִּי, פִּצְחִי, צַהֲלִי, univerſe ingens gaudium, ſingularis laetitia, ſignificatur: ita ſingulatim verbo צהל ea gaudii ſignificatio declaratur, quae fit vaſto inconditoque clamore, [§. 4. 5.] ut quodammodo verbo Graecorum ἀλαλάζειν reſpondeat. E formula אָמַר יְהוָה Millius, contra Clericum, probat, etiam verborum, non modo rerum, θεοπνευστίαν patere [§. 12.]. Verbis הַרְחִיבִי וגו׳ [v. 2.] indicatur ingens multitudo liberorum Eccleſiae Chriſtianae, veluti matris; nam uxores ſingulae olim habitabant in ſingulis

gulis tentoriis [§. 17.]: quae tentoria, aucto liberorum numero, necesse erat ampliora fieri, unde intelligere licet atque assequi vim loci Mosaici Gen. 9, 27 [§. 21.]. Iubetur autem Ecclesia parens firmare paxillos tentorii sui, quia ab nullis unquam hostibus poterit superari et deleri penitus [§. 23.]. Verba 'יָמִין וגו [v. 3.] monstrant admirabilem illam celeritatem, qua erat Ecclesia liberis in universo orbe augenda [§. 24—28.]. עָרִים נְשַׁמּוֹת sunt *urbes barbarorum:* et עָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ notat *ex incolis barbaris Christianos facere* [§. 33—35.]. בֹּעֵל [v. 5.] est *maritus:* cuius cognominis variae ab Auctore afferuntur caussae [§. 47.]. עֹשֶׂה Deus dicitur non modo propter creationem, verum etiam ob novam generationem, sive regenerationem, ut theologi loquuntur [§. 48.]: ex quo Hebraici verbi usu illustrari potest nomen *ποίημα*, quod et ipsum a Paullo Apostolo [Eph. 2, 10.] de hominibus denuo generatis usurpatur. Neque vero opus est cum Vitringa existimare, verba בֹּעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ esse transposita, quum commode ita explicari possint: *maritus tuus* est idem qui *creator tuus* [§. 62.]. Atque ut Millius praecipit, verbum הִקָּרֵא signare *coli celebrarique una voce ab omnibus* [§. 61.]: ita multis de caussis Deum nominari ostendit קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת [§. 50.], גֹּאֵל [§. 52—57.], יִשְׂרָאֵל [§. 58. 59.], אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ [§. 60. 61.]. Neque omisit multis docere, quomodo Deus diceretur עָזַב [v. 7.] et הִסְתַּר פָּנָיו [v. 8.]; porro quid esset רֶגַע et בְּשֶׁצֶף: et quam late pateret notio vocabulorum רַחֲמִים et חֶסֶד [§. 66—79.]. מֵי [v. 9.] dictum est pro כְּמֵי: nam particula כ aeque saepe deest apud Hebraeos, atque apud Graecos Coniunctio *ὡς*. Sic eodem versu אֲשֶׁר satis manifestum est pro כַּאֲשֶׁר positum esse. Iam quum Pronomen זאת ad superiora pertineat: e verbis מֵי־נֹחַ זאת לִי existit hic sensus: *eadem erit miseriarum prosperitatumque Ecclesiae ratio, quae fuit diluvii Noachici.* Quod quam vere, quam commode et eleganter, dicatur, fusius explicat Auctor,

Auctor, ostenditque, sibi videri, ab iureiurando, quo deus confirmavit orbem non obrutum iri amplius aquis, ductum esse iusiurandum per stygias aquas, quod a barbaris tribuatur diis commenticiis atque fictis [§. 80—89.]. Verba quae sequuntur [v. 10.] exponunt de constantia benignitatis liberalitatisque divinae erga Ecclesiam, quae sit nunquam cessatura [§. 90—97.]: et ultima Capitis parte [v. 11—17.] proponitur expressa imago summae felicitatis florentissimique status eiusdem Ecclesiae. [§. 98—152.]. סער proprie dicitur de mari ventis agitato, convenitque fere cum verbo Graecorum σαλεύεσθαι [§. 99.]. פּוּךְ, de cuius vocabuli origine et potestate variae sunt discrepantesque inter se interpretum sententiae, Millius opinatur proprie significare *caementa*, hoc est, Vitruvio interprete, *assulas*, quae decidant quum lapides marmoraque caeduntur. hae quum adhibitae fuerint, vel ad structuram colligandam arctius interlitae, vel fuci loco, pilis ferreis contusae et comminutae cribrisque decussae, vel denique ad tectoria: putat apparere primo, cur deus dicat אָבֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנָיִךְ: deinde quare interpretes Graeci, nominatim Symmachus, Aquila et Theodotio, pro בַּפּוּךְ habeant ἐν στίμμει· tum cur nonnulli, ut Vitringa, τὸ פּוּךְ interpretentur *crustam*. Ex his docet qui sint אַבְנֵי פוּךְ [1 Chron. 29.], et illustrat verba [2 Regg. 9, 30.] וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ [§. 106—110.]. כַּדְכֹּד [v. 12.] est aut omnino *carbunculus*, aut singulatim *carchedonius*, de quo etiam Symmachus accepit: et שִׁמְשׁוֹת videntur esse *tecta omninoque partes aedium altiores soli expositae* [§. 113—115.]. אַבְנֵי אֶקְדָּח sunt haud dubie *margaritae*: et quia verbum קדח chaldaica in lingua valet *perforare, terebrare*: intelligitur, quid sit quod lapides illi ab Aquila appellentur λίθοι τρυπανισμοῦ [§. 116.]. גְּבוּל *murus* est, et אַבְנֵי חֵפֶץ *lapides* omnis generis, *quorum species atque modus voluptate afficiant intuentium contemplantiumque oculos* [§. 117. 118.]. לִמּוּדֵי יְהוָה [v. 13.] sunt *ii*, qui non praeceptis institu-

tioneque humana acceperunt accipiuntve doctrinam divinam, ſed *quorum animum atque mentem deus ipſe ita colluſtrat, ut vel reconditiſſima diſciplinae divinae dogmata atque myſteria perſpiciant* [§. 125 — 128.]. שָׁלוֹם eſt *pax inter deum atque homines* per Chriſtum *reconciliata*, et quae inde proficiſcuntur bona [§. 129 — 133.]: et צְדָקָה [v. 14.] ea *iuſtitia quam* idem *Meſſias peperit et conciliavit hominibus*, ut accuſati apud deum ne condemnentur, verum abſolvantur [§. 135. 136.]. רַחֲקִי aut pro Futuro poſitum eſt; Imperativus enim haud raro vim Futuri habet: aut eſt dei confirmantis Eccleſiam, non admonentis, hoc ſenſu: *ſecuram te et otioſam eſſe iubeo: defendo a te hoſtium impetum et iniurias* [§. 138. 139.]. Atque hoſtium quidem Eccleſiae inſidiae clandeſtinaque conſilia notantur verbis Prophetae ſequentibus. גּוּר eſt *conſidere in inſidiis, inſidiari* [v. 15.] et verba הֵן גּוֹר וגו׳ Millio videntur ſic eſſe explicanda: *ecce omnino inſidiabitur* hoſtis *ſine me*, h. e. fruſtra, ita ut conſiliis non reſpondeat eventus: *quis tibi inſidiatus, ſuper te cadet?* i. e. nemo inſidiatorum imprudentem te aggredietur et opprimet [§. 142 — 144.]. חָרָשׁ ſignat [v. 16.] *fabrum ferrarium*, qui quatenus excitat ignem aura follis, dicitur נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם [§. 145.]. מַשְׁחִית eſt *telum*, inſtrumentum paratum ad perdendum, quod apud Ezechielem [Cap. 9, 1.] nominatur plene כְּלִי מַשְׁחֵת. לָשׁוֹן, ut ſaepe univerſe de hominibus legitur uſurpatum, ita hic apud Ieſaiam [v. 17.] ſingulatim de *adverſariis* in iudicio debet accipi. id quod ſatis declaratur verbis קוּם et הִרְשִׁיעַ: quae eſſe forenſia verba, nemo ignorat [§. 148.]. Atque ex his iudicium ferent facile lectores de facultate Millii, eiusque de ἑρμηνείᾳ Ieſaiae ſententia.

Iam progrediamur ad Commentarium eiusdem generis in Pſalmum CXXI. [pag. 213 — 260.] et CXXII. [pag. 261 — 326.]: quorum Pſalmorum interpretationem propterea coniunxiſſe videtur Millius cum Capite divini Vatis laudato, quia eos putavit exponere de eiusdem Eccleſiae felicitate atque bonis et commodis.

Atque

Atque prima quidem et vicesima Oda a Davide conatur ostendere, prima Commentarii parte, qua sensus eius litteralis continetur, praedictam fuisse beneficiorum excellentiam, quibus deus cumulaturus esset N. T. temporibus eos de barbaris, qui se in disciplinam Christi tradidissent [§. 5.], repudiatis et explosis aliorum interpretum de argumento Odes sententiis [§. 3. 4.]. Verba שִׁיר לַמַּעֲלוֹת, hic enim Psalmi index est, dicit commodissime accipi cum Iudaeis de *eo Psalmorum genere, quos Levitae aliique Israëlitae nobiles, exeunte primo festi tabernaculorum die, cecinerint in quindecim* illis *gradibus*, quibus atrium mulierum, ut vocant, ab atrio Israëlitarum diremtum atque secretum fuisse novimus [§. 2.]. Praemissa, ut supra, ἀναλύσει brevi Odes [§. 7.], ipsam enarrare instituit [§. 1 — 29.]. Verba אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים accipit interrogative, intellecto τῷ הֶ: quod sane novum non est: et per הֶהָרִים indicantur aut *templa* et *delubra deastrorum;* quos in montibus cultos fuisse a barbaris, quis nescit? aut *mons Moria*, in quo situm fuit templum veri dei; sed tum ante verbum אֶשָּׂא interrogatio tolli debet [§. 1 — 4.]. Post עֶזְרִי [v. 2.] apertum est repeti debere Futurum יָבוֹא: quod iam Lutherus vidit [v. 5.]. Quia deus deinde [v. 3.] שֹׁמֵר dicitur: agit paucis Auctor de diis custodibus et conservatoribus barbarorum [§. 12.]. צֵל [v. 5.] imago est atque symbolum *defensoris* et propugnatoris [§. 15.]: et post יָרֵחַ [v. 6.] intelligi e superioribus oportet verbum יַכֶּכָּה: nam הִכָּה, ut Latinum verbum *urere*, de aestu non minus, quam de frigore vehementi et gravi, usurpatur. Aestus autem, et frigus nocturnum vehemens, symbola magnarum calamitatum sunt [§. 19 — 26.]. צֵאת וּבוֹא [v. 8.] significant *omnem vitam, omnia conata, instituta, consilia, actiones:* neque *mortem* et *ingressum in vitam meliorem*, ut perperam et contra usum loquendi communem tradit Millius in altera Commentarii parte [§. 21.], quae, ut ante ostendimus, sensum Odes mysticum patefacit

cit [§. 21 — 27.], ſed quam eadem de cauſſa neque hic, neque deinde, attingemus, qua adducti eam ſupra praetermiſimus.

Quae igitur nobis in Commentario in Pſalmum CXXII. [p. 261 — 326.] digna quodammodo commemoratione viſa fuerunt, haec ſunt. Docetur primo, agi Oda illa proprie quidem de urbe Hieroſolymitana, qualis poſt Davidis tempora fuerit, quo omnes Iudaeorum tribus ad colendum deum undique confluxerint [§. 4.]: ſed myſtice [§. 1 — 39.] de Eccleſiae chriſtianae N. T. felicitate et commodis. Deinde brevem eius ἀνάλυσιν excipit ipſa verborum ſingulorum interpretatio. Verbum חֻבְּרָה praeſtat de *incolis* atque *civibus*, qui iisdem ſacris, tanquam communi vinculo, copulati inter ſe atque coniuncti eſſe debeant, quam de aedificiis, accipere [§. 19 — 25.]. שִׁבְטֵי יָהּ [v. 4.] ſunt Iudaei [§. 30.]: et עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל intellige de praecepto dei, ut Iudaei Hieroſolyma proficiſcerentur ad celebrandos obeundosque ſtatos atque ſolemnes dies feſtos: ita ut verba illa Latine reddi poſſint: *ut imperatum iis a deo eſt: iuſſu dei* [§. 32.]. Quid ſint כִּסְאוֹת [v. 5.], fuſius demonſtratur [§. 36 — 38.], doceturque genti Davidis propterea tribui ſolia, quod penes poſteros eius ſumma fuerit poteſtas iudicandi [§. 39.]. Verborum שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָםִ [v. 6.] ſenſus eſt: *coniungite preces pro ſalute et incolumitate Hieroſolymorum* [§. 40 — 42.]. Per אֹהֲבָיִךְ ſine dubio intelligendi ſunt incolae et *cives Hieroſolymitani*: neque opus eſt, ut quis cum Geiero ante verbum יִשְׁלָיוּ arbitretur deeſſe Infinitivum לֵאמֹר, quum poſſint eſſe verba optantis, aut intelligi queat particula וּ [§. 43. 44.]. Quia חֵיל *omnia quae ad defendendum pertinent*, ſignificat: non videtur dubitandum, quin eo nomine hic [v. 7.] *omnia ea* comprehendantur, *quae hoſtibus ante muros obiiciuntur*, quae eos morentur atque impediant, ne accedere illico ad ipſa moenia liceat; ita ut Alexandrini interpretes rectiſſime id per

προ-

προτείχισμα converterint [§. 45. 46.]. אַרְמְנֹת sunt quaevis *aedificia alta* et magnifica, ut quodammodo respondeat nomini *turris* Latinorum [§. 47. 48.]. Formulae דַּבֵּר שָׁלוֹם [v. 8.] et בַּקֵּשׁ טוֹב [v. 9.] idem declarant, *precari pacem omnisque generis commoda atque prosperitates:* et אַחִים sunt *gentiles*, *populares*, qui etiam a scriptoribus N. T. *ἀδελφοὶ* dicuntur [§. 50 — 55.]. Atque haec etiam de Commentario in hunc Psalmum.

Quartum in Volumine *locum* occupat *Theologica dissertatio de eo, quod Christiani teneantur uti Coena Dominica* [*p. 329 — *p. 414.]. Primo docetur quam cupide veteres Christiani usi sint coena memorata [§. 1. 2.]: neque tamen negatur, fuisse iam primis Ecclesiae Christianae temporibus inter haereticos, qui vel commentis humani ingenii coenam illam contaminarent et violarent, ut Encratitae, Artotyritae, alii: vel de praesentia corporis Christi dubitarent, quod genus Docetae, Gnostici, Phantasiastae: vel ab coena ipsa abstinerent, ut Archontici et Ascodrutae: vel conviciis eam proscinderent, ut Priscillianistae, Messaliani, Manichaei [§. 3. 4.]. Recentioribus temporibus idem facere ausi sunt multi, in primis Quaqueri et Gichteliani [§. 5.]. Horum igitur aliorumque eiusmodi furiosorum contra usum Coenae Dominicae ratiunculis reiectis et profligatis, quas in tres veluti classes descripsit Auctor [§. 6 — 43.], argumentis vincit confirmatque pluribus iisdemque gravibus, omnes omnino, qui velint digni disciplina Christiana alumni esse et haberi, oportere uti Coena Dominica. Rationes quas eam in rem affert, hae sunt. *Primo* Coenam illam constat a Christo *θεανθρώπῳ* institutam esse. qua de caussa a Paullo Apostolo [1 Cor. 11, 20.] *δεῖπνον κυριακὸν* vocatur. perperam enim Grotius aliique quidam id de agapis accipiunt [§. 45.]. *Deinde* Christus, idemque moriens, iussit Coena illa omnes disciplinae suae alumnos uti. nam *ποιεῖτε* laudato Paulli loco [v. 24.] Imperativus est, non Indicativus, ut Grotius fingit [§. 46. 47.]. *Tum* illa ipsa Coena est efficax quaedam

recordatio beneficiorum Christi, et publica quasi commemoratio atque praedicatio [§. 48—58.]: certioresque nos facit de peccatis condonatis, remissisque eorum poenis; quod probatur contra Beniaminum Hoadleium, Vintoniensem Episcopum [§. 59—62.]. *Porro* non debet cum eodem Viro docto dubitari, quin usu huius Coenae renovetur foedus, quod inter deum atque homines intercedit [§. 63—70.]. Et sicut eo ad studium sanctitatis vehementer excitantur et inflammantur Christiani [§. 71—73.]: ita arctissime non minus cum Christo Capite, quam inter se, unius corporis membra, copulantur et coniunguntur [§. 74—78.]. *Praeterea* nemo erit qui neget, Coenam illam esse notam signumque religionis certissimum [§. 79. 80.]. *Denique* haec ipsa Coena non modo facultatem praebet copiamque facit liberalitatis beneficentiaeque exercendae, qua virtute nihil est praestantius, nihil divinius [§. 81.]: verum etiam imago futurae felicitatis debet duci [§. 82. 83.]: cuius desiderio quis tam inimicus sibi suaeque saluti est, qui non summo teneatur opere? Atque haec etiam sit adumbrata quasi imago Millianae de Coena Dominica dissertationis.

Sequitur ut videamus de summa illius *libelli, qui est de tabernaculo Mosis* [p. 329—402.], ornatus cum ipsius tabernaculi, tum partium eius, instrumentorum, et vasorum, figuris, in lamnis aeneis, radii ope, eleganter descriptio. Absolvitur *Capitibus duobus. Primo* Capite commemorantur nomina aedis Hebraica et Graeca [§. 1—3.]. *Alterum* Caput in *partes tres* divisum est. *Prima* pars exponit de *atrio*, ut vocant, primo universe [§. 1.], deinde de singulis *eius partibus. Vela*, quae totum illud spatium, quod atrium dicitur, cingebant, putat Auctor cum Iudaeis fuisse reticulata, neque figuris ullis distincta [§. 2.]. Illud autem velum quod orientem versus portam atrii constituebat, solidum, non reticulatum, erat [§. 3.]. Haec vela suspensa erant in columnis ligneis, non aeneis, qui Iosephi error est: quamvis bases aeneas habentibus [§. 4.]. Harum

rum columnarum fuere fexaginta, de quarum ordine et intervallis diligenter ab Millio quaeritur [§. 6. 7.]. In ipfo atrio ad orientem erat *altare holocauftorum*, factum tabulis cedrinis, quae obductae erant laminis aeneis; unde vocatur [2 Chron. 1, 6.] מִזְבַּח נְחֹשֶׁת; fed cavum terraque repletum. Neque tamen propterea מִזְבַּח אֲדָמָה [Exod. 20, 24.] nominatur: immo loco illo Mofis videtur fignificari altare longe aliud diverfumque ab altari holocauftorum tabernaculi [§. 8. 9.]. Hoc vero inftructum erat quatuor קְרָנוֹת: quae Millius fufpicatur fuiffe totidem parallelipipeda, fuperne aperta, intus cava, in quae fanguis adfperfus influeret [§. 10 — 13.]. Focus eius erat triplex [§. 14. 15.]: et e ritu modoque cinerum inde colligendorum loca quaedam facrorum librorum [Prov. 25, 21 feq. coll. Rom. 12, 20. Apoc. 8, 5.] explicari debent [§. 17.]. Clivus quo confcendebant facerdotes altare, erat ab eo fecretus, non continens [§. 18.]. Poft vocabulum כַּרְכֹּב [§. 19.] agitur de verbis מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת, oftenditurque, iis non fignari craticulam in fummo altari, fed imam eius partem, reticulatam, quae ad medium altare pertinuerit, et ob foraminum multitudinem etiam מַעֲשֵׂה מִכְבָּר dicta fit. Ei affixi erant anuli, per quos vectes transmittebantur, quibus portaretur altare [§. 20. 21.]. Inftrumenta altaris memorantur סִירֹת, מִזְרָקוֹת, יָעִים, מִזְלָגוֹת, מַחְתּוֹת, [§. 22. 23.]. Prope ipfam aedem, auftrum verfus, ftabat *labrum* aeneum, cuius figurae eminentes a Mofe [Exod. 38, 8.] dicuntur מַרְאוֹת הַצֹּבְאוֹת [§. 24. 25.]. Caeterum e libris Iudaeorum demonftratur [§. 26.], non procul inde fuiffe octo menfas marmoreas, quibus imponerentur victimae a fordibus purgatae. iuxta eas erant totidem columnae lapideae, atque in his trabes cedrinae, in quarum uncis fufpendebantur victimae. *Altera* pars *fecundi Capitis* continetur *tribus Capitibus* aliis: quorum *primum* univerfe agit de prima et altera ipfius tabernaculi parte. Prima pars iuncta erat ab atrio afferibus, et velo quod loco portae

portae erat et מָסָךְ vocabatur; quemadmodum id, per quod aditus ad adyta patebat, פָּרֹכֶת nominatur [§. 1—4.]. Vtraque vero pars contecta erat velis quatuor, duobus internis, et totidem externis [§. 5—11.]. *Alterum* Caput descriptum est in *tria membra.* *Primum* eorum describit *altare suffitus* [§. 1—3.], laudatque odores qui in eo incendebantur [§. 4.], neque praetermittit modum illos adolendi, notatque errores Virorum doctorum de turibulo, quod in hoc altari positum fuerit [§. 5. 6.]. *Altero* membro exponitur de *mensa* in qua panes erant positi, qui לֶחֶם פָּנִים vocantur, eiusque instrumentis, קְעָרֹת, מְנַקִּיֹּת, קְשׂוֹת, כַּפּוֹת, erroresque ea de re quorundam convincuntur [§. 1—9.]. *Tertium* membrum monstrat materiem figuramque *lychnuchi* veram atque usum: et explicat oleum sanctum caeteraque candelabri instrumenta [§. 1—12.]. Denique *tertia pars secundi Capitis* complectitur nomina *adytorum* [§. 1.]; et depingit formam atque speciem *arcae foederis*, quam vocant: exponit porro de eiusdem *operculo*, docetque illud כַּפֹּרֶת dici a כפר quod verbum in lingua Arabica [كفر] significet *tegere*, *obtegere* [§. 2—4.]. *Cherubi* Millio videntur praediti fuisse facie adolescentum, qui etiam varios de iis errores multorum castigat [§. 5—9.]. Praeterea quaerit de *tabulis foederis* quae dicuntur [§. 11.]: itemque de eo *vasculo*, quod Mosi צִנְצֶנֶת audit [§. 12. 13.]; et de *scipione Aharonis* [§. 14. 15.], qui una cum vasculo illo, praeter tabulas foederis, in arca fuit Mosis aetate [Hebr. 9, 4.]: et de θυμιατηρίῳ [§. 17.]. Hactenus de libello Milliano de Mosis tabernaculo.

Post quinque Indices verborum rerumque, comparent, corollarii loco, *duae Orationes.* *Prima*, quam recitavit Millius Traiecti ad Rhenum, mense Octobri A. C. CIↃIↃCC XXVIIII, quum Professor Theologiae Ordinarius evasisset, docet *primo*, Theologiam Exegeticam fundamentum esse et basin reliquarum Theologiae partium omnium:

omnium: *deinde* nominantur quidam et celebrantur, qui, cum primis Ecclesiae Christianae saeculis, tum etiam posterioribus temporibus, laude facultatis interpretandi divinos libros eximiae floruerint: quo pertinent apud Iudaeos Abenesra, Abarbanel, Kimchi; apud Christianos Origenes, Eusebius Caesariensis, Iohannes Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus; Zwinglius, Calvinus, Paullus Fagius, Seb. Munsterus, Beza; Lutherus, Melanchton, Ioh. Brentius, Ioach. Camerarius, Flacius, Glassius, Aug. Pfeifferus; Cornelius a Lapide; Erasmus, Drusius, Grotius, Cocceius, et alii. *Alteram* Orationem, *de erudita pietate*, habuit Millius eadem in urbe, mense quidem Martio, A. C. CIↃ IↃCC XXXXIII, quum iterum poneret fasces Academicos. Ostenditur illa, solius pietatis auxilio nemini licere assequi laudem doctrinae litterarumque cognitionis, sed opus ad eam parandam esse magna industria, flagranti studio, assidua et diligentissima bonorum librorum omnis generis lectione: etsi sponte intelligatur, sine pietate adversus deum omnia illa conata vana fore atque irrita; ita ut nemo vere eruditus fieri possit, qui non idem sit pius in deum, sed non omnes pii evadant statim etiam eruditi.

Et profecto e toto hoc Volumine, cuius summam indicavimus paucis, abunde apparet, in Millio quidem non minorem pietatem erga deum, quam doctrinam rerumque et humanarum et divinarum scientiam, fuisse coniunctam, ut exemplum boni Professoris Theologiae proponi mereatur omnibus eiusdem ordinis hominibus. Ornatum est praeterea Volumen effigie Auctoris, radio in lamnis aeneis scite descripta, atque Elegiis Latinis Virorum quorundam doctorum ad eundem: in quibus maxime memorabilis est illa, quae *Ioh. Hildebrandum Vuithofium* auctorem habet; propterea, quod ei notam addidit, in qua locum Flori nobilem [lib. 3, 5.] a multis varie tentatum ita conatus est emendare: *Hierosolymam defendere tentavere Iudaei: verum hanc quoque intravit, et vidit illud grande impiae gentis arcanum patens sub aureo* coli *caelo. Dissidentibusque de regno*

fratribus, arbiter factus, regnare iussit Hircanum, Aristobulo, quia renuebat, carcerem et *catenas dedit.*

B. S. ALBINI ACADEMICAR. ANNOTATIONUM LIBER QUARTUS. Continet Anatomica, Physiologica, Pathologica.

Leidae, apud I. et H. Verbeek, Bibliopolas, 1758. plag. 15. in 4to, c. tab. aen. 7.

Celeberrimus harum annotationum Auctor, cui subtilior Anatome tantum debet, quantum alii fere nostris temporibus nulli, artis medicae cultores novo hoc munusculo sibi devincit. *Cap.* I. disquirit, quomodo cranium, crescendo, accommodet se iis, quae continet. Scilicet, nemini ignoti sunt sulci illi in interiore cranii parte, ramosi, quadam arbuscularum similitudine conspicui, quibus inhaerent arteriae crassae meningis. Sulcos illos, ab ipsis arteriis, non vi quidem, sed saepe pulsando, formari, Physiologiae doctores ad unum fere omnes opinantur. Hoc autem non ita habere, docet Auctor Clarissimus, dum evincit, sulcos illos cranio non ab arteriis imprimi, sed circum arterias potius, crescente demum osse, nasci. Assertum ex eo probat, quod sulci in calvaria sunt, quibus vena inhaeret nulla comite arteria. Exempla sane esse notissima; vestigia, et veluti semicanales magnos, quibus sinus laterales, et qui supra processum falciformem est, insident. Et quemadmodum sulci, quibus crassae meningis arteriae inhaereant, in parvis embryonibus, ubi iam ossea natura, inveniantur nulli, osse vero aliquantum confirmatiore, prima truncorum ramorumque maiorum initia, reperiri, quae deinde paulatim augeantur in maius, ac veluti radios emittant sensim sensimque ramosiores: ita idem prorsus verum esse de sulcis illis, quibus inhaereant venosa vasa. Haec quidem de sulcis vasorum. Sed similem de encephalo quoque sententiam fovet incomparabilis *Albinus*, atque ita existimat, ut vasis crassae meningis, sic encephalo,

lo, cranium ſenſim ſe circumcirca accommodare. Eandem rem illuſtrat iis, quae in arboribus fieri quotidie videmus. Nempe, quidquid incuſſum iis aut affixum firmiter eſt, diuturnitate temporis omne id a ſupercreſcente arbore comprehenditur. Paucis tandem rem totam Auctor complectitur, ac fatetur, quandam, ultra quam ſapere datum nobis non ſit, naturae legem eſſe, qua fiat, ut, vi interiore creſcente cranio, pariterque cum eo creſcentibus iis quae continet, calvaria ſe accommodet, aptaque inter ſe creſcere quaſi harmonice pergant, donec adoleverint, natura preſſionem temperante. *Capite* II. verba quaedam adiicit explicationi tabularum duarum, quibus impreſſae ſunt duodecim icones, aurem humanam interiorem repraeſentantes, ad quas delegamus lectores noſtros. Non enim exponi haec ſatis, nullis propoſitis tabulis, poſſunt. *Cap.* III. de vaſis deferentibus, veſiculis ſeminalibus, et emiſſariis, quibus ad urethram pertingunt, deque oſtiolis in capite gallinaginis, Auctor diſputat; atque ea, quae *Grafius*, *Svammerdamus*, *Leolis*, *Clarckius*, *Morgagnus*, *Boerhaavius*, ſuper his rebus commentati ſunt, expendens, ita tandem decernit, vas deferens, toto latere interiore veſiculae ſeminalis decurrens, ſenſim ſe in veſiculae ſpeciem dilatare, quae ſeminalem contingens, et cum ea connexa, in fine coarctet ſe, et coeat, atque adeo in unum quaſi confluat cum ſeminali, et ipſa ea parte contractiore; ex quo nata pars communis, ſenſim contractior, deſinat in emiſſarium canalem, ad urethram pertingentem. Cum veſica et urethra, veſiculae item ſeminales, vaſaque deferentia, modice diſtenta ſint, tunc emiſſaria a principio aliquantum diſiuncta, convenire angulo admodum acuto, poſt ſe invicem contingere. Proprium utrique exitum eſſe in urethra, oſtiolo contractiore, quorum alterum a dextra carunculae parte ſit, alterum a ſiniſtra, ibi, ubi capitis gallinaginis pars roſtro reſpondens ab ipſo capite, h. e. caruncula, procedere incipit. Semen etiam ex vaſe deferente, in veſiculam ſeminalem, inque commune emiſſarium.

rium, in quod desinunt, penetrare posse. Ubi vero emittendum non sit, recipere facilius vesiculam capaciorem, quam exitus contractior emissarii communis exire sinat. Atque, sive velis, vesiculas seminales, quem continent humorem, per deferentia accepisse; sive in ipsis generatum esse vesiculis; sive utrumque velis: quemque fabrica haud difficulter induci ad existimandum, seminalem in re venerea humorem, tum ex vesicula, tum ex deferente, per commune his emissarium, ab utraque parte, dextra aeque ac sinistra, erumpere. De carunculae foramine tertio, sinuque, cuius ostium est, a *Morgagno*, Anatomicorum, quotquot fuerunt, perspicacissimo, egregie descriptis, A. addit hoc, inter demonstrandum inflare solitum se fuisse, fistula non longe a foramine admota, sic quidem, ut non contingeret; eoque sinu distento, carunculam fuisse vesiculae membraneae specie distentam. Carunculam in urethrae principio eminere, quod, ubi distentum, capacius sit, inde sensim contractius. Prostata principium illud contineri, una cum extremis vasis deferentibus, proximaque parte vesicularum seminalium, cumque emissariis ad urethram pertinentibus. *Capite* IV. mentio iniicitur musculi cuiusdam cephalopharyngei, orti a basi cranii iuxta latus pharyngis, ac demissi sub eius constrictore superiore, deinde adiuncti stylopharyngei parti posteriori, quocum desiit. *Cap.* V. describitur musculus quidam subcruralis, in priori parte ossis femoris inventus, pertinens ad membranam, quae articulum genu continet. Origo eius erat in femore, infra longitudinem huius mediam; latescens exibat in caudas duas, quae divergentes, inque tenuem tendinem versae, membranae illi se innectebant, ab utroque latere patellae. Venter non continuus, sed in fasciculos, tanquam in plura capita, divisus. *Cap.*VI. A. narrat, se in procero robustoque homine reperisse musculum extensorem brevem digitorum manus, ad solum digitum medium pertingentem. Originem repetiit ex canali illo, per quem se a cubito ad manum tendines extensoris communis digitorum

rum demittunt; ac per manus dorsum porrectus, tendinem suum tendini extensoris communis, iuxta principium digiti medii, a parte indicis adiunxit, eo modo, quo extensor digitorum brevis in pede. Fuit exilis, satis latus, ex angusto sensim aliquantum plenior et latior, dein rursus tenuior et angustior, ventre longo, carne pallida, tendine tenui, angusto, longo. Alio tempore in manu utraque invenit musculum, qui, tendine ad postremum extenuato, pertinuit ad indicis principium, sub cuius tendinibus musculorum extendentium, in membranis, quae sunt circa articulum indicis cum metacarpo, evanuit, extrema parte in membranarum tenuitatem insigniter dilatata. *Cap.* VII. ea, quae de tendinis ortu ex carne musculi, in historia musculorum, scripsit, icone illustrat A. *Cap.* VIII. de arteriae membranis, et vasis, nonnulla profert. Et membranae quidem hae sunt: primo musculosa crassissima, ex fibris constans firmis durisque, flexilibus tamen, dense compactis, quae neque carneis, neque tendineis similes, circularem ductum sequuntur omnes, nec tamen circulos integros ostendunt. Dividi ea potest in multas veluti tunicas, fere pro lubitu. Hanc vestit ex interiore parte alia tenuis, densa, stricte adhaerens, ex interiore parte, qua capacitatem arteriae spectat, aequabilis et laevis, canalis capacitatem propria efficiens, et apta quae sanguinem contineat, et libere ac facile ruere sinat. Porro musculosae ab exteriore parte adhaeret alia, continens illam, tenuis, densa, alba, firma, dilatabilis, cellulosa, condensatior, nervosa dicenda, perficiens ab ea parte arteriam, firmansque. Sed ex densitate illa laxat se in exteriorem partem, vocaturque cellulosa, facile dilatabilis, et facile concidens, qua proximis cum partibus ita connectitur arteria, ut tum in loco suo retineatur, tum obsequente lubrica cellulosa cedat, et restituat se melius. Accedit tandem tunica, quam vocant externam, cuius vero ratio ibi, ubi de tunicis arteriarum agitur, non habenda videtur, cum ea non ubique, sed ibi tantum reperiatur, ubi arteria iter per loca



facit, quae ſingulari membrana inveſtiuntur, veluti per thoracis abdominisve cavum. Arteria etiam vaſcula in ſe recipit a vicinis. Exſciſſo rene, reſciſſo brachio, aliove membro, truncis vaſorum impletis, vaſcula parva impleta circa eos fuerunt. Glandulas arteria humana nunquam oſtendit, neque fibras per longitudinem iacentes. Neque telae celluloſae, inter muſculoſam intimamque membranam reperiundae, mentionem a ſe factam eſſe, ut nuper ſcripſit *Hallerus*, ſed a celeberr. *Monro* traditum eſſe, incipiente putrefactione tunica interna cum deceſſerit, celluloſam materiam, qua cum muſculoſa connectitur, cerni. *Cap.* IX. nonnulla inſeruntur, quae pertinent ad tabulam ab Auctore nuper editam, vaſis chyliferi cum vena azyga, arteriis intercoſtalibus, aliisque vicinis partibus. Hæc autem nec per ſe compendium admittunt, nec intelligi poſſunt niſi ab iis, qui tabulam eam, affabre aeri inſculptam, ipſi inſpexerint. *Cap.* X. obſervationes de hymene tradit Cl. Auctor. Nimirum, in maturo embryone, in recens natis, haec ait ſe animadvertiſſe. Rima virginali, nymphisque cum ſcaphula plane diductis, hymen intima in parte conſpiciebatur, ad vaginae introitum, membrana fere circularis, lata, media perforata, quadam uveae et pupillae ſimilitudine; latior autem, qua parte perinaeo propior, inde ſe ab utraque parte aliquantum anguſtans. Foramen rotundius; niſi quod, qua parte perinaeum ſpectabat, in angulum ſe contraxit, ob craſſiorem quandam hymenis partem, ab angulo illo ad ſcaphulam pertinentem, inſtar freni, quam tamen non invenit in aliis. Ubi autem rimam cum nymphis et ſcaphula non niſi modice diduxit, hymenis forma ovata, rima in eo recta, loco foraminis rotundioris, hymen anguſtior, non extentus, laxus, aliquantum rugoſus. Ubi tam parum diduxit, ut modo cernere hymen poſſet, hymen laxior, contingentibus ſe lateribus, rima eius clauſa, et laxitate contingentium ſe marginum ne quidem apparens; hymen colliculum referens rectum, ex lateribus ſurgentem, inſtar columnae, vel potius columellae.

mellae. Haec in mortuis. Sed ſimilia etiam in viventibus, recteque valentibus, vidit. Interim, hymenis integritatem, non vitiatae virginitatis ſignum non ſemper eſſe, inter alia docuit puella nubilis, cui viventi hymen magnus, amplus, firmus, et, cum rima eius admodum diducta eſſet, ore tanto hians, ut virum pati potuiſſe videretur, nec tamen corrumpi. *Capite* XI. diverſitates quasdam in oſſe ſacro interdum conſpicuas deſcribit Auctor. Aliquando os illud, quod plerumque e quinis partibus conſtat, partes ſex oſtendit, quae utplurimum quidem inter ſe coaleſcunt, in raro tamen exemplo, quod aſſervat Auctor, et Tab. VII. fig. 5. propoſuit, prima vertebra a ſecunda ſuo corpore ex toto notabilique intervallo disiuncta eſt, opplentibus intervallum ligamentis, ut inter corpora vertebrarum verarum; totaque praeterea vertebra illa prima imae lumborum ſimilis, ſeparataque, niſi quod proceſſu ſuo transverſo altero cum ſuperiore parte lateris ſacri coniuncta eſt, ſic ut partem eius efficiat. *Capite* XII. labium leporinum in puero recens nato deſcribitur. Labium ſuperius ſub utraque nare fiſſum erat, fiſſa quoque naſi ala utraque iuxta globulum, item gingiva ſuperior iuxta utramque labii fiſſuram. Praeterea totum defuit palatum, tum ſtabile, tum molle, cum uva, ſic ut capacitas os naresque eſſent una. Interſtitium narium, quia palatum, cui inniteretur, nullum, ſublime pendens; infra autem, qua parte ceteroquin palato innititur, veſtitum cute capacitatis narium, ab altero latere in alterum circumeunte imam oram. *Cap.* XIII. A. de *Ruyſchii* involucro penis nervoſo externo ſuperaddit quaedam illis, quae iam Lib. II. et III. ſuper ea re tradiderat. *Cap.* XIV. eſt polemicum, quo Cel. Auctor ſibi inventa nonnulla, ab *Hallero* ipſi erepta, vindicat. Et recte quidem. Etiam extra Hercyniam ſapiunt homines. Artes quaevis terra alit: ſuntque praeter eos, quibus ſolis ii, quos confutat Albinus, eruditis eſſe concedunt, bene multi, qui iſtorum hominum rident nugas, atque invidiam; quae, quia non laudant niſi ſua, in propatulo eſt. Nos

vero

vero gratulamur rei medicae universae Albini Commentarios, atque, ut Vir summus quam diutissime fruatur nominis sui gloria, vehementer optamus.

NOVI COMMENTARII ACADEMIAE SCIENTIArum Imperialis Petropolitanae. TOMUS III. ad annum MDCCL. et MDCCLI.

Petropoli, typis Academ. Scientiar. 1753. Alph. 2. pl. 13. Tab. aeneae 13. quatern.

Omne studium atque operam inclutae Academiae Petropolitanae in eo potissimum collocari, ut quae in Physicis et Mathematicis, vel obscura, vel nondum confirmata satis, et illustrentur, et confirmentur, atque etiam nova, et adhuc ignota, in lucem conspectumque protrahantur, et satis iam constat, atque ex his quoque Commentariis apparet, quibus quae proponantur, breviter iam indicabimus.

I. Methodus aequationes differentiales altiorum graduum integrandi ulterius promota, Auctore L. EULERO. Iam in Miscellan. Berolinensibus doctiss. Auctor specimen methodi, innumerabiles altiorum graduum aequationes tam expedite integrandi, ut unius operationis ope integralis statim aequatio obtineatur, ita proposuerat:

$$o = Ay + \frac{B\,dy}{dx} + \frac{C\,ddy}{dx^2} + \frac{D\,d^3y}{dx^3} + \frac{E\,d^4y}{dx^4} + \frac{F\,d^5y}{dx^5} + \text{etc.}$$

ubi elementum dx pro constanti sumitur, coefficientes autem litterae A, B, C, D, etc. indicant quoscunque constantes. Hanc vero methodum nunc ad hanc formam multo latiorem extendit

$$X = Ay + \frac{B\,dy}{dx} + \frac{C\,ddy}{dx^2} + \frac{D\,d^3y}{dx^3} + \frac{E\,d^4y}{dx^4} + \frac{F\,d^5y}{dx^5} \text{ etc.}$$

ubi X quamcunque quantitatem, ex x variabili et constantibus compositam, utcunque indicat. Neque solum Auctor hanc

hanc operationem semper succedere demonstrat, ad quemcunque demum gradum differentialium aequatio ascendat, ne infinitesimo quidem gradu excepto: sed etiam, ut huius methodi prae vulgari praestantiam ostenderet, casum admodum simplicem, aequatione hac $d^3y = ydx^3$ contentum, ex methodi vulgaris legibus persequitur, et, quam prolixum ac taediosum calculum eius solutio requirat, exponit. Perduci quidem docet illo ad aequationem differentialem primi ordinis, sed integrationem eius non exiguis laborare difficultatibus: huius vero methodi ope, facillima operatione, et specialem aequationem, et generalem, tam perfecte resolvi, ut aequatio integralis completa statim appareat: operationem illam reduci ad Algebraicae aequationis resolutionem, cuius forma sic ex proposita differentiali aequatione deducatur, ut sit

$$o = A + Bz + Cz^2 + Dz^3 + Ez^4 + Fz^5 + \text{etc.}$$

Omnem nunc rem in huius aequationis Algebraicae resolutione contineri, atque hoc quidem facillimum esse in quaestione de integratione instituta: omnes huius aequationis esse indagandas radices, quamlibet earum simplicissimae regulae ope portionem integralis quaesiti suppeditare, atque tali modo cunctis radicibus pertractatis, obtineri universum integrale completum.

II. De Serierum determinatione: seu nova methodus inveniendi terminos generales serierum, Auct. L. EULERO. Nactus est hac materia tractanda Auctor occasionem, usum methodi, in priori dissertatione traditae, demonstrandi. Docetur, seriem nondum pro determinata esse habendam, omnibus licet eius terminis datis, qui indicibus integris respondeant: innumerabiles diversas series inveniri posse, quibus iidem conveniant numeri: eandem esse serierum rationem, quae linearum curvarum, per data puncta ducendarum: sicut, etiamsi numerus punctorum infinitus sit, infinita genera curvarum linearum proponi posse, quae omnes per eadem puncta transeant; sic, quamvis infiniti seriei termini sint dati, neque tamen inde

 ipsam

ipsam seriem determinari, neque veram illius intelligi naturam: tum demum naturam seriei cognosci, si et omnes terminos, indicibus integris convenientes, et indicibus fractis quibuscunque respondentes assignare possimus: eiusmodi cognitionem perfectam continere terminum seriei generalem, quo terminus cuicunque indici indefinito respondens, generaliter designetur: hoc termino generali perspecto, ipsam seriei naturam nobis perspectam esse: plerosque alios modos, quibus series describi solet, hoc laborare vitio, ut series non perfecte determinentur: tradi posse methodum latissime patentem, cuius ope omnium serierum, quarum termini per antecedentes, sive sine indice, sive cum indice definiantur, terminos generales universalissime invenire liceat. Quare sequentia problemata pertractantur: invenire terminum seriei generalem, cuius quilibet terminus aequalis sit antecedenti, terminus vero primus $= 1$: Invenire terminum generalem seriei, cuius quilibet terminus excedat praecedentem data quantitate, et cuius terminus primus sit datus: Invenire terminum generalem seriei, cuius quilibet terminus prodeat, si praecedens per datum numerum m multiplicetur, et cuius terminus primus sit $= a$: Invenire terminum generalem seriei, cuius quilibet terminus oritur, si antecedens per datum numerum m multiplicetur, atque ad productum datus numerus c addatur, cuiusque seriei terminus primus sit pariter datus $= a$: Invenire terminum generalem serierum recurrentium secundi ordinis, in quibus quilibet terminus aequatur aggregato binorum terminorum antecedentium per quoscunque numeros multiplicatorum: Invenire terminum generalem serierum recurrentium cuiuscunque ordinis, quarum quilibet terminus aequatur aggregato aliquot terminorum antecedentium per numeros quoscunque multiplicatorum: Si seriei quilibet terminus aequetur quantitati cuipiam constanti c, una cum aggregato aliquot terminorum antecedentium per datos numeros multiplicatorum, invenire huius seriei terminum generalem: Invenire terminum

num generalem seriei, cuius quilibet terminus indici x respondens, aequatur praecedentis multiplo cuicunque, una cum multiplo ipsius indicis, et quantitate quapiam constante: Invenire terminum generalem seriei, cuius quilibet terminus aequetur praecedenti una cum functione quacunque ipsius indicis: Invenire terminum generalem seriei, cuius quilibet terminus aequalis sit praecedenti, per suum indicem multiplicato.

III. Consideratio quarumdam serierum, quae singularibus proprietatibus sunt praeditae, Auct. L. EULERO. Posuit in praecedenti dissertatione Auctor seriem aliquam singularem, cuius terminus primus ^{0}, decimus ^{1}, centesimus ^{2}, millesimus ^{3}, decies millesimus ^{4}, etc. ita ut in genere indici, qui denarii quaecunque potestas fuerit, terminus respondeat, ipsi exponenti huius potestatis, siquidem numerus integer sit, aequalis. Unde, cum fundamento huic logarithmi sint superstructi, quivis seriei terminus sui indicis logarithmus videatur: Auctor tamen demonstrat, terminum nonum huius Seriei esse 0, 89705085, atque adeo logarithmo novenarii minorem; simulque casum singularem memoratum exponit, qui generaliori hac forma continetur, ut cuicunque indefinito indici x in serie conveniat terminus

$$= \frac{1-x}{1-a} + \frac{(1-x)(a-x)}{a-a^{3}} + \frac{(1-x)(a-x)(a^{2}-x)}{a^{3}-a^{0}} + \frac{(1-x)(a-x)(a^{2}-x)(a^{3}-x)}{a^{6}-a^{10}} + \text{etc.}$$

quae expressio etsi est in infinitum continuanda, quoties tamen x sumitur aequalis cuipiam rationali potestati ipsius a ea non solum abrumpatur, sed ipsi quoque exponenti ipsius a fiat aequalis: unde, si pro a denarius sumatur, casus memoratus oritur. Priorem vero generaliorem formam considerans intelligit, si terminus indici x respondet, ponatur $= s$, qui autem indici ax respondet $= t$, fore

$$1+s-t = (1-x)\left(1-\frac{x}{a}\right)\left(1-\frac{x}{a^{2}}\right)\left(1-\frac{x}{a^{3}}\right)\left(1-\frac{x}{a^{4}}\right) \text{etc.}$$

 Unde

Unde apparet, ſi pro x capiatur poteſtas quaepiam ipſius a ob unum factorem certo evaneſcentem eſſe $t = 1 + s$. Atque hanc formam Auctor variis modis immutat, plurimaque alia, quibus doctrina ſerierum illuſtretur, proponit.

IV. De diviſoribus numerorum indagandis, Auct. G. W. KRAFFT. Inquirit Auctor, qui numerum propoſitum ex certis regulis diviſores admittere ſimplices docet, in generales numerorum formulas, et, quosnam illae admittant diviſores, indagat, ſimulque, quo modo diviſorem invenire poſſis, tradit. Sed etiam Theorema hoc: ſi numero quovis quadrato ſubtrahatur binarius, reſiduum nunquam dividi poſſe per ternarium: illuſtrat; et ſequens ſolvit problema: dato numero quocunque ita mutare notam unicam, ut certum ſit, numerum ita mutatum per omnes transpoſitiones poſſibiles non exhibere quadratum. Ambo propoſita ſunt in horum Actor. Supplement. Tom. VI. p. 471.

V. De partitione numerorum, Auctor L. EULERO. Fuit quondam Auctori quaeſtio propoſita, quot variis modis numerus 50 in ſeptem partes dividi poſſit? In qua ſolvenda cum vulgarem viam per inductionem iniret, valde incommodam eam eſſe intellexit; igitur omnino novam methodum ſolutionis huius problematis inveſtigavit. Inductioni igitur nihil auctoritati et fidei tribuens, ex certis analyſeos principiis formulas deducit, quae, quot variis modis numerus quicunque propoſitus in tot, quot volueris, partes ita dividi poſſit declarant, ut ne in maximis quidem numeris haereamus. Exponit etiam duplex problema, quorum altero quaerit: quot modis datus numerus in tot partes inaequales tantum, quot requiruntur, diſſecari poſſit; in altero, quot variis modis datus numerus in partes diſſecari poſſit, partium aequalitate non excluſa. Sic numerum 50 modis 522 in ſeptem partes inter ſe inaequales diſſecari poſſe; aequalitate autem omnium partium obſervata, numerum partitionum eſſe omnium 8946 intellexit. Addidit etiam Auctor tabulam bene longam, quot variis modis quilibet numerus per additionem produci poſſit, indican-

tem,

tem, ex qua ſine difficultate propoſitas huiusmodi quaeſtiones diſcutere licet.

VI. Meditationes de quantitatibus imaginariis conſtruendis, et radicibus imaginariis exhibendis, Auctore HENRICO KUEHNIO. Optat Auctor, ut, quas de quantitatum imaginariarum impoſſibilitate atque inaſſignabilitate imbiberint opiniones, dimittant eruditi, earumque Theoriam magis excolant. Hac enim exculta, viam aequationum altiorum exacte reſolvendarum aperiri, atque etiam radicum ad aequationes cubicas pertinentium conſtructiones genuinas dari poſſe, arbitratur. Ipſae meditationes longiores ſunt, quam ut hic exhiberi poſſint.

VII. Solutio problematis Geometrici, Auct. L. EULERO. Problema hoc eſt: datis diametris coniugatis ellipſeos, tam magnitudine, quam poſitione, invenire axes coniugatos tam magnitudine, quam longitudine. Huius problematis Auct. tres conſtructiones adſert, earumque rationes ſubiungit, ſed ipſe fatetur, conſtructionem, quam Pappus Alexandrinus ſine demonſtratione exhibet, his palmam praeripere. Qui quoniam demonſtrationem omiſit, ipſe conſtructionem Pappi cum ratione illius addit.

VIII. De perturbatione motus planetarum, ab eorum figura non ſphaerica oriunda. Auctore L. EULERO. Conſtat de motu lunae, illius Apogaeum fere duplo celerius progredi, quam per theoriam Newtoni inveniatur. Exhibent enim obſervationes, motum lunae medium ad motum anomaliae mediae ut 1, 0085193 ad 1, ita ut motus medius ſit ad motum Apogaei ut 1, 0085193 ad 0, 0085193, hoc eſt, ut 1 ad 0, 0084473. Ex theoria autem ob actionem Solis motus lunae medius ad motum Apogaei tantum eſſe deberet ut 1 ad 0, 0041045, unde exceſſus motus Apogaei veri ſupra theoreticum eſt ad motum medium ut 0, 0043428 ad 1. Quare probabile videtur Auctori, hunc motus Apogaei lunae exceſſum inde oriri, quod lunae corpus ſit oblongum, eiusque axis longior perpetuo ad centrum terrae fere directus. Unde etiam

rationem figurae iſtius oblongae definiri poſſe cenſet, cum eſſe debeat $\frac{{}^{6}ab}{bb} = 0,0043428$. Lunam quidem cum non ſit virga duobus globis onuſta, ut eius figura quaſi aequivaleat, multo longiorem dicit eſſe debere, ac fortaſſe 3. diametros terrae ſuperare, ita ut eius axis longior plus quam octies breviorem excederet, quod vix veritatis ſpeciem ullam habere videtur. Haec ſi igitur lunae oblonga figura non toleranda ſit, quamvis forte minor a figura ſphaerica defectus ad Apogaei accelerationem aliquid conferre poſſit: aliam tamen vim adeſſe debere exiſtimat inſuper in lunam agentem, tanto Apogaei motui producendo quae par ſit; ſeu ſtatuendum eſſe, vim terrae, lunam trahentem, non exacte eſſe quadratis diſtantiarum reciproce proportionalem. Quod etiam ex nonnullis lunae exiguis inaequalitatibus, theoriae repugnantibus, et inde, quod parallaxis lunae vera integro fere minuto maior deprehenditur, quam ſecundum theoriam eſſe deberet, concludendum Auctori videtur.

IX. De Machinis in genere, Auct. L. EULERO. Admodum imperfectam et mancam adhuc eſſe Machinarum cognitionem theoreticam Auctor exiſtimat; eumque, qui ſolis regulis in Mechanicae elementis traditis imbutus ad Machinarum fabricam ſe accingat, de earum ſucceſſu vel nihil certi promittere poſſe, vel ſpe concepta ſaepius deiici. Frictio, etſi actionem Machinarum non mediocriter perturbat, immerito tamen omnis culpa in eam transfertur. Vulgaris Mechanicae defectus ſola Analyſi ſublimiori tolli poteſt, et cognitione principiorum, et legum motus. Hoc variis exemplis Auctor illuſtrat. Perpendit caſum, ubi onus 1000 librarum, ope ponderis 100 librarum, elevari debet, ad quod axis in peritrochio adhibendus ſit. Hoc iam in vulgari doctrina traditur, ſi radius maior capiatur ad minorem in ratione 10 ad 1, onus a pondere in aequilibrio ſuſtentari, neque tamen adhuc moveri poſſe. Unde,

ad

ad motum producendum, radium maiorem plus quam decies minorem ſuperare debere apparet. Radius igitur ille ſi undecies longior capiatur, motus ſequetur tardus; celerior contra motus, ſi undecies vel duodecies. Unde diſcimus, ſi nimis longus, ut centies vel millies longior, ſtatuatur, ponderis quidem deſcenſum celeriorem, ſed oneris aſcenſum tardiorem fore.

X. De motu Tautochrono pendulorum compoſitorum, Auct. L. EULERO. Laborant pendula vulgaria hoc vitio, quod omnes oſcillationes, et ampliores et minores, non paribus abſolvantur temporis intervallis. Quae inaequalitas originem trahit, cum ex motu circulari, qui ad aequalem oſcillationum durationem minus convenit; tum ex reſiſtentia medii, in quo oſcillationes abſolvuntur. Hanc quidem cauſam Auctor totam ſeponit, quoniam veram curvam, quae in fluido tautochroniſmum gignit, invenit, et ad praxin accommodavit. Nam cum cyclois penduli tantum ſimplicis oſcillationes iſochronas reddat, Auctor pro quovis pendulo compoſito curvam, ad tautochroniſmum aptam, inveſtigat, quae pro varia oſcillantis corporis figura varie mutari poteſt.

XI. De argento vivo calorem celerius recipiente, et celerius perdente, quam multa fluida leviora, experimenta et cogitationes, Auct. G. W. RICHMANN. Examinavit Auctor variis experimentis, quomodo ſolida diverſa calorem inter ſe et cum fluidis communicent, iisque deprehendit, argentum vivum, vel in medio aere denſiori aqueo, vel in nive frigidiori, maiora, quam aqua, ſpiritus ordinarius vini, petroleum, oleum terebinthinae, ſpiritus rectificatiſſimus, et oleum lini, decrementa caloris capere: idem accipere in medio aqueo calidiori maiora, quam petroleum, oleum terebinthinae, et ſpiritus vini ordinarius, incrementa: eſſe ferme aequalia in aëre incrementa et decrementa caloris mercurii et petrolei, et decrementa caloris olei terebinthinae, petrolei, et mercurii: decrementa et incrementa caloris aquae et ſpiritus vini ordinarii in

aere

aere minora decrementis et incrementis caloris argenti vivi et petrolei, olei autem lini decrementa in aere esse minora decrementis petrolei et mercurii.

XII. De ratione calorum et ratione densitatis radiorum directorum ad densitatem per lentem refractorum definienda, Cogitationes, Auct. G. W. RICHMANN. Radiorum solarium efficaciam augeri vitris causticis, maiorem quidem animadverti in minori, minorem vero in maiori a foco vitri distantia, Auctor docet. Cum etiam radiorum solarium, vitrum causticum penetrantium, et in foco concurrentium, densitates sint in distantiis a foco diversis, ceteris paribus, ferme in ratione inversa quadratorum distantiarum a foco, facillimum videri posse, positis caloribus in ratione densitatum radiorum invenire rationem calorum per Thermometra ordinaria, et diversis expansionibus liquoris Thermometrici numeros rationi praedictae congruentes assignare. Patere tamen, non eodem tempore, in diversis a foco distantiis, Thermometra in axe coni radiantis locari, et observationes simultaneas institui posse: successivas observationes, cum unico Thermometro, in diversis a foco distantiis, erroribus ansam praebere posse, quoniam efficacia radiorum solarium semper mutetur: radios naturalis densitatis, cum radiis artificialis densitatis non facile comparari posse; cum ipso vitro et vaporibus multi radii intercipiantur: efficaciam radiorum solarium, per aerem his radiis antea calefactum transeuntem, minui post vitra caustica, variis experimentis confirmari: neque culpam esse in transitu ignis in aerem calefactum largiori, quam in alia corpora, sed intercipi potius radios a vaporibus inter vitra caustica et solem haerentibus. Deinde Auctor ex variis observationibus concludit, radios directos, cum radiis refractis, commode comparari non posse. Nam si comparare liceret, et crescente efficacia radiorum directorum crescere quoque constanter deberet efficacia radiorum refractorum, et contra; et eidem gradui a radiis producto directis, idem gradus a refractis productus

ctus respondere deberet, et contra; quod utrumque fieri nequit, quoniam calor a radiis solaribus in Thermometris productus non aeque velociter decrescit, ac radiorum solarium numerus vaporibus minui potest. Tandem, ut diversas radiorum in diversis spatiis collectorum efficacias comparare possimus, non parum facere Auct. docet, si duas lentes aequalium distantiarum focalium, et earundem amplitudinum et crassitierum, ex simili vitro confectas, verbo, duas lentes similes et aequales eligamus, et in diversis a foco distantiis, in utriusque coni radiantis axe Thermometri bulbum collocemus. Sic enim observabimus: 1) tantum radiorum ab una lente intercipi, quantum ab altera: 2) tot radios penetrare per unam lentem, quot penetrant per alteram: 3) per idem tempus in unius Thermometri bulbum efficaciam suam exercere radios solares, per quod exerunt in alterius Thermometri bulbum: 4) distantias radiorum ferme in ratione inversa quadratorum distantiarum Thermometrorum a focis, et in eadem ratione efficaciae radiorum refractorum esse.

XIII. Emendatio laternae magicae ac microscopii solaris, Auct. L. EULERO. Emendat Auctor primum vitia horum instrumentorum, et deinde novam proponit eorum constructionem. Primum vitium est, quod per laternam magicam et solare microscopium non omnis generis obiecta repraesentari possunt, sed tantum ea quae maximam partem diaphana sint. Inde figurae, laterna magica exhibendae, in tabulis vitreis coloribus dilutis valde pingendae sunt; et microscopia solaria non alia obiecta repraesentant, nisi ita tenuia, ut lumini liberum transitum permittant, et pro diaphanis habenda sint. Alterum vitium est, quod, cum obiecta in parte aversa illuminentur, unde depingendae partes propter pelluciditatem lumen accipiunt, radii libere transmissi in tabulam, qua pictura excipitur, incidentes, et imaginem perturbant, et, tabulam illustrantes, ipsam repraesentationem minuunt. Quare, ut obiecta etiam non diaphana exhiberi possint, nullaque perturbatio a lumine

alieno fiat, Auct. obiecta non per radios a tergo transmissos, sed a parte antica incidentes illustrare suadet. Obiectis repraesentandis vult illuminationem satis fortem induci, sic ut nullus radius a luce, ad hoc adhibita, directe in tabulam possit incidere: lux ista illuminans ad latera tubi, per quem repraesentatio accidit, constituatur, omnisque ei ad tabulam, imaginem recipientem, praecludatur aditus: adiungatur denique talis mechanismus, quo obiecto sive a sole, sive a lumine plurium lampadum, speculorum lentiumve convexarum, illuminatio magna induci possit. Dein Auctor pro cognita obiecti illuminatione per theoriam, in splendorem seu quantitatem luminis, quo ipsa imago exprimi debeat per lentem refringentem inquirit, splendoremque hunc cum lumine, quo ipsum obiectum a luna plena illustraretur, comparat, et sic lumen, quo imago quovis sub casu sit apparitura, a priori designat. Denique, pro magnitudine obiectorum repraesentandorum, et ratione multiplicationis in imagine factae, quatuor talium machinarum genera proponit. Primum ad obiecta sex pedum repraesentanda; alterum ad obiecta unius pedis; tertium ad duorum digitorum; ultimum ad duarum linearum obiecta, est accommodatum. Horum in quolibet genere tam magnitudo, quam apertura lentis idoneae, ab Auct. determinatur, et splendor imaginis, cuilibet multiplicationi conveniens, assignatur.

XIV. Annotationes circa constructionem horologii marini, Auct. C. G. KRATZENSTEIN. Recenset Auctor imperfectiones clepsydrarum mercurialium, a Dudlaeo nautis commendatarum; quo pertinere videtur 1) alteratio aeris vitro inclusi, propter calorem et frigus, modo plus, modo minus fluxui resistens: 2) dilatatio et contractio vitri et luminis mercurium transmittentis, caloris mutationibus oriunda: 3) humiditates, modo plus, modo minus mercurio adhaerentes, et fluxum retardantes: 4) acceleratio et retardatio fluxus, per vim centrifugam oscillatione navis mercurio impressam: 5) irregularitas fluxus, ex diversa cohaesione

haesione Mercurii inter se et cum lateribus vitri, pro diverso caloris frigorisve gradu. Hisce imperfectionibus Auct. mederi studet. Primam putat per aeris evacuationem tolli; alteram, tertiam, et quintam, per conservationem clepsydrae in eodem caloris gradu; quartam vero inevitabilem esse iudicat. His disputatis proponit Auctor, quibusnam proprietatibus horologium marinum, si perfectum in suo genere iudicandum sit, praeditum esse debeat. Requirit potissimum, ut nulla motus variatio in eo contingat 1) ex oscillatione et succussione navis, 2) ex differentia gravitatis sub diversis ab aequatore distantiis, 3) ex penduli elongatione et contractione, calore et frigore oriunda: ex mutatione densitatis et humiditatis aeris: ex aucta tenacitate olei ad inunctionem adhibiti: ex variatione vis elasticae sub diverso caloris gradu, si elater adhibetur: ex nova intensione vis motricis. Quae quomodo praestari possint, Auct. exponit, variaque de constructione horologii marini addit.

XV. Observationes meteorologicae, factae Tubingae, annis 1747, 1748, et 1749. Auct. G. W. KRAFFT.

XVI. Observationes Anatomico-practicae, communicatae a IO. FREDERICO SCHREIBER. In Observ. I, ut in chirurgia capitis suturarum varietates, quot possunt, cognoscantur, figura capitis delineatur, in quo ossa, quae triquetra appellantur, accurate proponuntur; in II. traduntur singularia visa in cadavere G. T. Iunckeri, sodalis Academiae; in III. enormis fractura delineatur, post obitum in cranio adolescentis visa, dies 19. sine malis signis superstitis; in IV. valde ingens anevrisma in pectore, ex cadavere viri proponitur; in V. cor villosum nautae sistitur; in VI. mentio fit scroti iuvenis, in quo praeter duo testiculos, recte constitutos, repertum corpus tertium, illis, quoad externa, simillimum, quasi testiculus tertius, sed vera hydatis.

XVII. Observationes generales, universam historiam piscium concernentes, Auct. G. W. STELLERO.

XVIII. Summarium obſervationis Eclipſeos ſolaris d. 8. Ian. 1750. ſt. n. a Cl. KRAFFT Tubingae habitae, e litteris ad Winsheimium datis cum Academicis communicatum.

XVIIII. Obſervatio eclipſis lunae totalis d. 19. Iunii ſt. n. 1750. Lipſiae habita Auct. G. HEINSIO.

XX. Obſervationum Lipſienſium a. 1748. habitarum continuatio, Auct. G. HEINSIO. Primo eclipſes Satellitum Iovis, deinde occultationes fixarum a luna, poſt Cometa 1748. viſus, porro apparitio Veneris, denique obſervationes meteorologicae a. 1748. inſtitutae, proponuntur.

XXI. Obſervationes Aſtronomicae Eclipſium Satellitum Iovis, durante expeditione Kamtzatkienſi, in diverſis Sibiriae locis habitae, a Centur. Vicario, ANDREA KRASILNICOW.

FATA ECCLESIAE CHRISTIANAE, INDE AB Eccleſia apoſtolica, usque ad initia Reformationis. Sive Commentarii in Apocalypſin Iohannis PARS I. continens quinque epiſtolas, ſigilla, et tubas, ſive Capita II—III. 6. VI. 1—11. VIII. 2—IX. 12. explicata per BERNARD. SEBAST. CREMER, dum viveret Theologum Harderovicenum, curante eius filio Succeſſore, FRANCISCO LUDOVICO CREMER. PARS II. continens Capita XII. XIII. XIV. usque ad vſ. 5. et Caput XVII. integrum.

Zutphaniae, apud A. I. van Hoorn, Bibliopolam, 1757. Alphab. 8. quaternis, c. effigie Auctoris.

Interpretationem Scripturae Sacrae myſticam variis libris exornavit *Bernardus Sebaſt. Cremer*, Theologus quondam Harderovicenſis, anno 1750. mortuus. Primum ſuam de hac S. S. interpretandi ratione ſententiam expoſuit in *Typologia* et *Naziraeo*, deinde in *Antiquitatibus Moſaico*

ſaico typicis, et in *Oedipo.* Eius filius, *Franciſcus Ludovicus*, qui patri in munere ſucceſſit, hunc in Apocalypſin Iohannis commentarium edendum curavit, praemiſſa praefatione, in qua, cum ſtudium ipſum Theologiae propheticae commendat, tum hypotheſin patris et methodum, qua in hoc libro uſus eſt, exponit. Nos eius ſummam exhibebimus Lectoribus prius, quam, in ipſo Commentario quid praeſtitum ſit, oſtendamus. Statim ab initio praefationis inſperſit Cl. Editor diſputationem Patris ſui, *de neceſſitate Theologiae propheticae*, et de eo quod requiratur ab his, qui ei operam navare velint, ad 1 Theſſ. V, 20. Ipſa vero hypotheſis, quam Auctor in explicatione Apocalypſeos fundamenti loco poſuit, hunc in modum a Cl. Editore exponitur. *Septem epiſtolae* Apocalypticae poſſunt quidem ſenſu hiſtorico accipi; praecipue vero ſenſus propheticus eſt inveſtigandus. Etenim, ſub ſtatu ſeptem illarum eccleſiarum, fata eccleſiae omnium temporum repraeſentantur; ita ut unaquaeque diſtincte exhibeat, quid in eccleſia laudandum aut reprehendendum fuerit. Quia vero ex ipſis *Epiſtolis* non intelligitur, quomodo eccleſia ſe gesserit ad iſtas admonitiones, reprehenſiones, comminationes, vel promiſſiones: *Sigilla* ſunt aperienda, quae docent, utrum eccleſia priſtinas virtutes receperit, an in vitiis, ob quae reprehendebatur, perſeveraverit. Atque ita in *ſigillis* fata eccleſiae *continuantur* ab eo tempore, in quod quaeque *epiſtola* deſinit. Sigilla *Tubae* excipiunt, quae poenas, per ſanctorum preces hoſtibus eccleſiae infligendas, annunciant. Sed quinque tantum Epiſtolae, Sigilla, et Tubae, ab Auctore explicantur. Etenim, quia in his fata eccleſiae usque ad tempora Waldenſium, Wicleſitarum, et Huſſitarum praedicta ſunt, et poſthaec tempora reformationis Lutheri et Zwinglii incipiunt, huius prophetiae implementum, nondum ſatis clare oſtendi poteſt, ubi initium, ubi finem ceperit. Quod ad *methodum* attinet, primo verba textus literaliter aut hiſtorice explicantur, atque ex criteriis ipſis illis rebus inſitis ſubiectum

propheticum investigatur et determinatur; deinde ex historia ecclesiastica implementum vaticinii demonstratur; tandem ex *parallelia* typorum vel prophetiarum realium et verbalium, nec non parabolarum miraculorumque, atque ex precibus Psalmi CXIX. confirmatur. Hanc methodum vindicare studet ab obiectionibus dissentientium Cl. Editor inde a pag. 28. praef. Longe certius ac tutius esse, subiectum propheticum ex insitis rei criteriis determinari, quam si alia argumenta pro periodorum distinctione allata fuissent, quae a multis improbentur; eos vehementer falli, qui parallelismum propheticum non admittant, qui historiam patriarchalem veteris Israëlis typicam esse negent, qui per parabolas non facta futura praedicta putent, sed mores hominum formari et instrui, qui in miraculis mystici aliquid nolint concedere, et Davidem dicant in Ps. CXIX. et in reliquis, de se tantum rebusque suis loqui. Suadet igitur, ut, sepositis omnibus praeiudicatis opinionibus, regulae interpretationis, quas Auctor in hoc Commentario secutus sit, legantur atque examinentur in *Antiquitatibus Mosaico-typicis;* in his enim data opera probatum esse, historias Vet. Test. typice esse exponendas, omnemque prophetias recte explicandi rationem esse indicatam; minime vero verendum esse, ne sensus literalis pereat, atque omnia in nudam allegoriam convertantur, si in parabolis et miraculis Iesu mysticus sensus admittitur et propheticus, quemadmodum ex verbis Pauli 1 Cor. X, *petra erat Christus,* nemo neget petram vere in deserto percussam esse.

(Hoc credimus Paullo viro θεοπνεύστῳ, qui ex inspiratione divina vere dicere poterat, quae res in Vet. Test. typus fuerit, atque esse debuerit ex voluntate divina. Sed scire velimus, unde Auctor probare possit, Cainum typum fuisse Pseudapostolorum, Lamechum Nicolaitarum, etc. Levissima harum rerum similitudo, nobis quidem sufficere non videtur, ut dicamus, Spiritum Sanctum, praeter sensum literalem, res alias sub his verbis latere voluisse, cum ne minimum quidem huius voluntatis

tatis divinae indicium inveniamus. Quid igitur faciunt, qui hoc asserunt? Venditant scilicet nobis suas cogitationes pro divinis. Num igitur tam bene de nobis merentur, quam quidem videri volunt?)

Auctor ipse praevidit fore, qui dubitent, an Psalmi et prophetiae recte possint de certis personis, e. g. Pelagio, Ario, explicari; igitur Cl. Editor quandam illius dissertationem inseruit, *de certis personis in prophetiis inveniendis:* cuius haec summa est. Cum *prophetia, historia futura* esse debeat, de certis personis certo tempore victuris loquatur necesse est. Quando igitur prophetae de Messia, iisque rebus loquuntur, quae ad munus eius pertinent, necessario etiam de iis personis speciatim agunt, quae cum rebus ad Messiam pertinentibus coniunctae fuerunt, e. g. Iohanne Baptista, Apostolis etc. Quia vero prophetae de hostibus Messiae sunt vaticinati, e. g. Iudaeis et gentilibus, etiam de haereticis et Antichristo loquuntur, cum hi non minus atque illi hostes sint Messiae. Obiectionem eorum, qui dicant, nullam utilitatem fuisse hominibus in Vet. Test. viventibus ex prophetiis, quae de nostris temporibus loquuntur, ita removet, ut primo dicat male ita concludi: quia nos utilitatem istorum vaticiniorum clare iudicare non possumus, ad tempora nostra omnino non pertinent; cur conceditur, Mosen et prophetas de rebus post aliquot saecula futuris esse vaticinatos, cum tamen non appareat, quae ex iis prophetiis, e. g. de Alexandro M. Antiocho Epiphane etc. ad populum Israeliticum redundarit utilitas? Deinde disputat ex hypothesi: si nos ex Psalmis Davidis, quorum maxima pars de Saulo et Davide agit, si nos ex vaticiniis de Babyloniis, Tyro, Moabitis etc. fructum aliquem capere possumus, etiam hominibus in Vet. Test. vaticinia, quae nostra tempora spectant, utilia esse potuerunt. Porro multas harum prophetiarum primo literaliter, deinde mystice vult explicari, quemadmodum quondam prophetae orali institutione hunc duplicem sensum suis exposuerunt. Tandem provocat ad dicta quaedam

Nov.

Nov. Test. e. g. quum prophetae, 1 Petr. I, 12. non tantum sibi, sed inprimis etiam nobis ministrasse dicuntur.

Quod ad alteram partem ipsius Commentarii attinet, Auctor in ea est opinione, ut putet, *inde a Cap. XII. Apocalypseos ea uberius exponi atque illustrari, quae brevius in antecedentibus essent descripta, et cursui fatorum ecclesiae, a prima epistola, sigillo et tuba, usque ad septimam, una serie decurrentium, commode inseri non potuissent.* Quam vero harum visionum, quae inde a Cap. XII. Apocal. leguntur, explicationem dederit, dicemus, ubi ad alteram partem ventum fuerit.

In Capite igitur praeliminari, Auctor methodum suam, cuius supra iam mentio facta est, commendat, seque dicit propter eius utilitatem, quoties vaticinium aliquod Vet. Test. explicandum sit, *omni ope niti* illud cum *filo apocalyptico* componere. Quem *nisum* nos quoque ubique deprehendisse non negamus. At enim vero ne in idem nimiae prolixitatis vitium incidamus, quod non immerito in Auctore reprehendi potest, breviter tantum indicabimus, de quibus temporibus in *Epistolis, Sigillis, et Tubis apocalypticis,* pro eius hypothesi dictum sit; addemus pauca exempla, speciminis loco, ex parallelismo prophetico et typico, cum certissime nobis persuasum sit, nos bene mereri de Lectoribus, si non plura addamus, quod in tanta copia, quam Auctor larga manu suppeditavit, facile fieri potuisset; etenim satis iam ex his intelligitur, minimam, eamque extortam similitudinem, Auctori sufficere, propter quam Vet. Test. historias de fatis ecclesiae christianae explicet. Quodsi vero sunt, qui putent, hoc genus interpretandi admodum lubricum esse atque incertum, ne quid gravius dicamus; tantum abest, ut aliquid contra dicamus, ut potius nos quoque idem sentire libere profiteamur.

Primam Epistolam scriptam ad Ecclesiam Ephesinam, Apoc. II, 1—7. Auctor intelligit, ut omnes fere faciunt, qui sensum propheticum harum epistolarum defendunt, de

Ecclesia Apostolica, inde a prima eius plantatione, usque ad tempora Nervae. Typi ecclesiae apostolicae fuerunt Adam, Eva, inprimis Abel, qui in *grege pascendo* suam molestiam et laborem habuit, atque ut Angelus Ecclesiae Ephesinae magna fuit *patientia*. Cain typus fuit Pseudapostolorum: Lamech Nicolaitarum, *quia duxit uxores duas*, atque illi homines profani et voluptuosi fuerunt. *Lex cibaria* Levit. XI, 2. statum ecclesiae apostolicae egregie, ut Auctor putat, exprimit; quemadmodum *exploratio leprae* typus fuit explorationis Pseudapostolorum, quae in Episcopo Ecclesiae Ephesinae, vers. 2. laudatur. Hypothesin, quod in septem *epistolis* ecclesiae status describatur, additis promissionibus, ad quas quomodo se gesserint ecclesiae *sigilla* docent, quemadmodum septem *tubae* plagas hostium annuncient, hanc igitur Auctor in Psalmo XXXVII. invenit, in quo septem Epistolas, Sigilla, et Tubas apocalypticas vidit. quod quam argute exsculptum sit, legant, si scire cupiant, Lectores, inde a pag. 42—84. In *Oedipo* Auctor probaverat, Psalmum CXIX. vaticinia apocalyptica continere. Igitur eum pro numero Epistolarum, Sigillorum, et Buccinarum, in totidem pausas dividit, in quarum prima a vers. 12—16. Iohannes ex Pathmo loquitur. Quomodo se gesserit ecclesia post primae epistolae promissionem, ex *Sigillis* debet cognosci, haec enim de futuris agunt Cap. IV, 1. atque *incipiunt* ab eo tempore, in quo *desinunt* epistolae. Post *praeparationem primi sigilli* Cap. VI, 1. sequitur *ipsum sigillum* vers. 2. Equus est ecclesia, Eques Christus, Arcus Evangelium, Corona signum victoriae. *Implementum* huius Sigilli quaerendum est a morte Domitiani usque ad initium vel finem Hadriani, in quo temporis intervallo ecclesiae status felix et tranquillus fuit, multae magnaeque Evangelii victoriae fuerunt in convertendis gentilibus. Post *primum Sigillum prima Tuba* audienda est Cap. VIII. 7, nam vers. 2—6. est tantum praeparatio ad tubarum visionem, per quam iudicia in Iudaeos exercenda annunciantur sub Vespasiano, Traiano, Hadriano.

Typus ſummae Iudaeorum malitiae, poenarumque de iis ſumendarum, erat fratricidium Abelis a Caino commiſſum; Achan ob ſacrilegium, et alii plures pag. 137 ſqq. Ex *miraculis* Chriſti huc pertinent expulſio mercatorum e templo, et ficus maledicta; primae tubae reſpondet in Pſalmo CXIX, verſus 121—128. *In Epiſtola ſecunda* Cap. II, 8—11. ſcripta ad Eccleſiam Smyrnenſem, Status Eccleſiae deſcribitur inde a fine Eccleſiae Apoſtolicae, qui eſt circa tempora Traiani vel Hadriani, usque ad tempora Conſtantini M. Quibus temporibus reſpondet ſecunda periodus eccleſiae patriarchalis, a Setho usque ad Noachi diluvium. Eadem tempora deſcripta videt Auctor Cantic. Cant. Cap. III. et in Pſalmo CXXI. ex Pſalmo vero CXIX. huc pertinet tertia Pauſa, a verſ. 17—24. *Sigillum ſecundum* pag. 202. explicatur cum Vitringa de perſecutione Diocletianaea, excluſa tamen Deciana; quia huius iam in Epiſtola ſecunda mentio facta ſit: ſigilla vero materiam Epiſtolarum continuant. Cuius immanis perſecutionis typus fuit *Diluvium*, et *dominium Philiſtaeorum* in populum Iſraëliticum, 1 Sam. XIII. Ex prophetiis, quas Auctor verbales nominat, pertinet huc Pſ. IX. atque verſ. 73—80 Pſalmi CXIX. Sequitur *Tuba ſecunda*, Cap. VIII, 8. 9. Per montem ardentem, non, quod Cocceius voluit, Politia Iudaica in *mare* gentiliſmi proiecta ſignificatur; neque, ſecundum Vitringam, irruptio barbarorum in Romanum Imperium: ſed totius gentiliſmi ſubverſio per Conſtantinum M. Ad quam quoque reſpicitur in Pſalmo XLVI. et LXXVI. Cant. III. et Pſ. CXIX. 129—136. *In Epiſtola tertia*, ſcripta ad Eccleſiam Pergamenam, Cap. II, 12—17. ſtatus Eccleſiae deſcribitur inde a Conſtantino M. in quo tuba ſecunda deſinit, usque ad tempora Arcadii et Honorii. Per *thronum Satanae* tempora inprimis Valentis ſunt intelligenda, quibus Arianismus ſummum faſtigium adſcenderat; ſub *Antipa Athanaſius* latet, qui occiſus dicitur, cum ab Epiſcopatu eſſet deiectus. His temporibus tertia periodus Eccleſiae patriarchalis reſpondet, hiſtoria nempe *Noachi*, qui huius *Antipae*, h. e.

h. e. *Athanaſii* typus fuit. In eccleſia Iſraëlitica huc tempora pertinent inde a ſuperato Goliatho, usque ad Davidem, qui etiam b. Athanaſio ſimillimus fuerit. Omittimus reliqua: haec iam ſpeciminis loco ſufficiunt. Pſalmus LIX. omnes huius eccleſiae notabiles partes in Davidis typo delineat, prouti Auctor putat. Igitur copioſa eius ſequitur expoſitio, ſive potius verborum ſententiarumque detorſio, et cum his temporibus collatio pag. 294. ſqq. *Pauſa quarta* Pſalmi CXIX, 25—32. agit de Eccleſia Pergamena. *In Sigillo tertio* Cap. VI, 5. 6. imago ſiſtitur *Pelagii* et *Semipelagianorum*, quorum typus *Gibeonitae* fuerunt, 2 Sam. XXIV: ex Pſ. CXIX. pauſa Caph a verſ. 81—88. huc pertinet. *Tuba tertia* Cap. VIII, 10. 11. iudicium in *Arianos* denunciat. Eſt *Arius* iſte ſtella illa magna caelo deiecta, quod in Concilio Nicaeno factum videtur. In Pſalmo LII. haec omnia praedicta ſunt, nam *Doëg Arii* typus fuit; nec non in Pſalmo CXIX, v. 137—144. *Epiſtolam quartam* ad Eccleſiam Thyatirenſem, non, ut plurimi, de Eccleſia Romana, et *Ieſabelem* de Pontifice Romano, Auctor intelligit; ſed, quia Iſraël, ſive decem tribus, typus fuerunt Eccleſiae Orientalis, ut Iuda et Beniamin Eccleſiae Occidentalis, *Ieſabel* quaerenda eſt in Eccleſia Occidentali. Periodus igitur, quae in hac Epiſtola deſcribitur, *incipit* poſt tempora *tertiae Tubae*, h. e. ſub finem Quinti Saeculi, a ſciſſione Eccleſiae Orientalis et Occidentalis, propter Eutychianiſmum et Henoticum Zenonis, et *deſinit* in deportatione Eccleſiae Orientalis in captivitatem a Turcis, facta ſub finem Saeculi XI. Typus horum temporum fuit exſtructio turris Babylonicae; ex Pſalmis Pſ. CXXIII. ex parabolis Matth. XIII, 33. Luc. XII, 24—28. ex Pſalmo CXIX, v. 33—40. eadem tempora reſpiciunt. *Sigillum quartum*, Apoc. VI, 7. 8. faciem eccleſiae ſiſtit, qualis fuerit Saec. IX. X. et XI. ſub imagine *equi pallidi*, quia eam ſibi ſubiecerant Epiſcopi, in quibus dominabantur *mors* ſecunda et *infernus*, quae *pallida eccleſiae facies* copioſe ex *Uſſerio*, *Heideggero*, et *Morneo* deſcribitur, pag. 493 ſeqq. Typi vero eius fuerunt

runt Ioiada pontifex, 2 Reg. XI, 17 seqq. Lex, de civitate idololatrica, Deut. XIII. seqq. et Locus Ies. LVI, 9 — 12. inprimis huc pertinent: ex Psalmo vero CXIX, v. 89 — 96. *Tuba quarta* annunciat, post Arianos punitos, Lucem veritatis in Concilio VII. universali fulsuram pure; sed quod *ad tertiam sui partem*, quae agit de Christo, obscurandam esse in Concilio Nicaeno II. tunc *Lunam* et *sidera* oritura esse in *Concilio Francofurtensi; sed hanc etiam lucem tertia sui parte* obscuratum iri in Concilio octavo generali. Tempora Eliae, Elisae, et regnum Iehu, hunc ecclesiae statum indicarunt: atque ex Psalmo CXIX, vers. 145 — 152. huc pertinet. *Quinta Epistola* ad Ecclesiam Sardensem, non, quod *Cocceius* existimat, Ecclesiae Reformatae statum describit. Rectius *Vitringa* statuit, eam a Saeculo XII. ordiri. Terminus enim *a quo* sunt tempora Gregorii VII, quibus *Mors* et *infernus grassata* erat. Igitur incipit in fine Saeculi XI. neque potest se ultra reformationem plenariam extendere. Nihil enim huius tanti operis in hac ecclesiae descriptione occurrit, in qua tantum Antichristus dominatur. Ex historia typica pertinet huc Periodus quinta, ab Achazo usque ad Zorobabelem; ex lege typica *aves impurae, vultur, aquila, ciconia, locustae sex pedes habentes,* Levit. XI, 18. Ex parabolis, servus ille nequam, et hypocrita, Matth. XXIV, 48: ex Psalmo CXIX, versus 41 — 48. *Sigillum quintum* Cap. XI, 9 — 11. eadem tempora, quae Epistola quinta, pro sigillorum et epistolarum inter se connexione, respicit. Igitur *tempus illud parvum* silentii, usque ad tempus, quo postulabant *vindictam* Confessores et Martyres, est tempus proximum ante reformationem, usque ad *vindictam* frustra tentatam ac desideratam a *Bohemitis* et *Hussitis.* Aliud illud tempus, ubi *Animae sub altari* mactatae recumbunt, tempus monstrat persecutionum *Waldensium, Albigensium,* et *Wiclefitarum,* Saec. XIII. et XIV. *Quatuor Locustarum species,* quae purae erant, et comedi poterant secundum legem cibariam, typi fuerunt *Waldensium, Wiclefitarum,* et *Hussitarum.* Querelas fidelium, de miseria horum temporum

rum, expressit *Ethan* in Psalmo LXXXIX, 47 — 53. et Davidi de iisdem rebus sermo est in Psalmo CXXIV. et in Psalmo CXIX, 97 — 104. *Tuba quinta*, Apoc. IX, 1 — 12. ultimos Antichristi *ante* reformationem ecclesiae conatus describit, qui, ut suum post lapsum ex caelo christiano interitum totalem praeveniret, primo *fumum* (confusionem) excitavit, deinde *Locustas*, h. e. *Monachos*, *Dominicanos*, *Franciscanos*, aliosque suscitavit, qui sibi labanti auxilium ferrent. Verum, providentia divina factum est, ut hae *Locustae* ipsa Pontificiae Ecclesiae membra summis cruciatibus afficerent. Quae gesta sunt inde ab Innocentio III. initio Saeculi XIII. usque ad initium Saeculi XVI. a Salomone Prov. VI, 12 — 19. horum temporum impietatis monstra descripta putantur. Ex Psalmo vero CXIX. huc pertinet vers. 153 — 160.

Supra iam dictum est de hypothesi Auctoris quoad alteram partem Apocalypseos: *hanc non esse continuationem rerum in primis Capitibus praedictarum, sed uberiorem explicationem earundem rerum, quae brevius essent descriptae, iisque commode inseri non potuissent.* Sequitur ergo in *Parte secunda* Commentarius in Capita XII. ad XIV, 5. et Caput XVI. integrum, qui haec fere continet. *Mulier sole amicta*, est Emblema Ecclesiae apostolicae. *Filius*, quem peperit, est Christus, in cordibus gentilium natus, ope ecclesiae primitivae, Cap. XII, 1. 2. Diabolus cum suis asseclis est *Draco* ille *septiceps*, cum cornibus decem et diadematibus septem, qui, cum in gentilismo hactenus esset dominatus, eius conversionem ad religionem Christianam impedire conabatur, suaque *cauda*, h. e. per falsos prophetas, multas stellas f. doctores de caelo detraxit, qui homines ad errores seducerent, Cap. XII, 3 — 6. *Pugna* hinc orta inter Michaëlem et Draconem in *caelo*, i. e. Ecclesia, ex qua Michaël f. Spiritus S. superior discessit, et Draconem, diabolum, cum suis, de statu suo deiecit, Cap. XII, 7 — 17. Quae inde sequuntur, ad *Epistolam*, *Sigillum*, *et Tubam secundam* pertinent. Describuntur ibi persecutiones, quas

ecclesia ab imperatoribus gentilibus perpessa est, quas tamen Ecclesia, *duabus alis aquilinis ipsi datis*, effugit, et per tempus 1260. dierum in deserto servata est. Quae a versu 18. Cap. XII. usque ad vers. 4. Cap. XIII. leguntur, uberius exponunt ea, quae *in Epistola ad Ecclesiam Pergamenam* brevius erant scripta. Per *Bestiam primam*, quae vulnus lethale, quod tamen sanatum est, non *Pontifex Romanus*, ut plurimi putant, sed *Clerus orientalis* intelligendus est; ex quo *Muhammed* ortum suum traxit, de quo, ut et eius progressu et fine, agitur Cap. XIII. a versu 5 — 10. *Bestia secunda* Cap. XIII, 11 seqq. sistit *Clerum occidentalem*, *cuius imago* invenitur *in Collegio Cardinalium*. *Spiritus* vero istius imaginis delineat ipsum Romanum Pontificem, atque numerus bestiae Χξϛ *666*. explicandus est ex literis initialibus Χϱιϛος ξυλῳ ϛαυϱωθεις, quod nempe in papatu Christus in sacrificio missatico cruci affigitur. Quanquam vero *secunda illa bestia* magnam creaverat apostasiam, tamen erant qui huius se non reos facerent, nempe *Waldenses*, de quibus iam in Epistola et Sigillo quinto actum est. Caput XVII. *de bello Hussitico* explicatur. Quae vero a versu 6. Cap. XIV. usque ad Cap. XVI. occurrunt, *de reformatione Lutheri et Zuinglii*, in sexta Epistola ad Philadelphiam praedicta, Auctor explicanda putat; ad quod tempus etiam *septem phialae* in bestiam effundendae pertinent, a quibus exponendis abstinuit, cum destructionem bestiae nondum in suo eventu conspici putaret.

Novum *parallelismum prophetiarum* huic parti non addidit Auctor: nam cum, secundum suam hypothesin, in Capitibus Apocalypseos posteriori Commentarii parte illustratis, de iisdem ecclesiae temporibus agatur, de quibus iam in priori parte dictum erat, repeti facile posse existimavit suo quaeque loco vaticinia, quae e Vet. Test. temporibus Novo Test. accommodanda duxerat. Huic igitur rei acceptum referre debent Lectores, quod haec altera Pars non ad primae partis magnitudinem excreverit. Ne quid tamen Operi deesse videretur, Auctor subinde indicavit, ubi

in

in Vet. Test. inveniri posset, quod in Apocalypsi viderat, ita ut abunde reperiant quo sitim extinguere possint, qui istiusmodi coniecturali interpretatione, et ingenii lusibus, delectentur.

NOVA LITTERARIA.

Hoc mense Octobre, quo haec Acta mensis Iunii eduntur, de Legato Stolpiano haec heic loci, etsi ante diem, inserenda accipimus.

Professores Academiae Lugduno Batavae, qui curando Legato STOLPIANO praesunt, latis in solemni consessu, d. XIII. Octobris habito, suffragiis, de Dissertationibus, quas plurimas undiquaque a Viris doctis ad se missas acceperant, ad problema anno superiore propositum:

> *Ex eo, quod aliquid est, solidis rationibus efficere, dari ens necessarium, aeternum, immutabile, et ab hoc universo distinctum:*

censuerunt, Numisma aureum ducentorum et quinquaginta florenorum, pro praemio constitutum, deberi GODOFREDO ARNOLDO MAAS, S. S. Minister. Candidato, Herena Marcano, Autori dissertationis Belgico idiomate conscriptae, sub Symbolo: *Sic demum rerum nascitur ordo.*

Quum vero nec aliae deessent super eodem argumento dissertationes laude dignae, quae palmam priori fere dubiam redderent; visum iudicibus est, has inter tres praecipue seligere, ceteris praestantes, quae iuxta superiorem typis evulgentur: ut et debitus eruditorum hominum laboribus honos habeatur, et momentosae veritatis, primarii universae Theologiae naturalis fundamenti, demonstratio, ipsa cum stili, tum argumentationis varietate, tanto cumulatior, et ad quorumvis lectorum captum gustumque accommodatior, evadat.

Rogan-

Rogantur itaque humanissime Auctores dissertationis Belgicae, sub Symbolo:

Opus artificem probat:

et alterius Latinae, quae Symbolum fert:

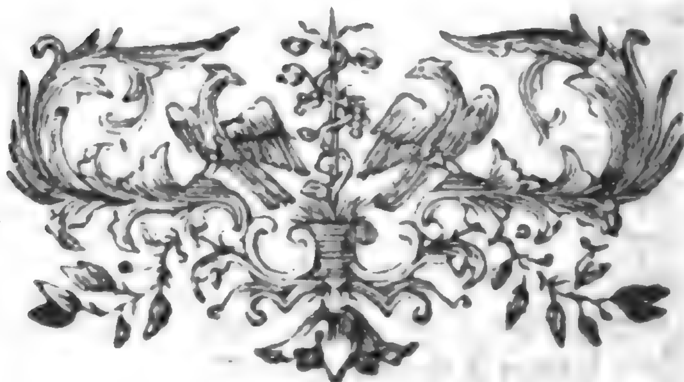
Philosophia obiter libata a Deo abducit,
Sed penitus exhausta ad Eumdem reducit:

tertiae denique itidem Latinae, inscriptae:

Etiam non assecutis abunde pulcrum:

velint ante proximi anni initium significare, liceatne effractis schedulis in eorum nomina inquirere, suumque cuiusvis dissertationi edendae adscribere, an contra malint latere anonymi? Hoc tamen si quis prae illo elegerit, non est, cur respondeat: habebitur enim, ut qui innotescere nolit, eiusque schedula, uti transmissa fuit, obsignata flammis tradetur.

Literae autem posthac inscribentur H. D. *Gaubio*, Medicinae et Chemiae Professori, Instituti Stolpiani h. t. Actuario. Leidam.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iunii Anno MDCCLIX.

Pars II.

IOHANNIS DAVIDIS MICHAELIS, PROF. ORD. Philos. et Societ. Regiae Scientiar. Goettingensis Collegae, Syntagma Commentationum.

Goettingae, apud viduam Abrami Vandenhoeck, 1759. 1. Alph. 7. plagg. quaternis.

Quamvis nihil eorum, quae Vir Clarissimus scripserit, elabi ex hominum memoria, aut interire videatur posse: tamen, cum tenues harum commentationum pagellae facile de manibus effugiant, curandum omnino fuit, ut illae uno coniunctae volumine certius tenerentur. Sunt in his seorsim olim publicatae, quarum exempla hodie desiderantur; aliae nunc primum editae; aliae Collectionibus maioribus adhuc inclusae, sed rectius ab iis divulsae. Proponuntur etiam duae, sermone patrio scriptae, quod latinum refugeret occasionis et argumenti ratio. Nos de singulis, quod satis videbitur, dicemus.

I. *Beschreibung einiger alten Deutschen Bibel-Uebersezungen vor D. Luthers Zeit:* h. e. de nonnullis Bibliorum Versionibus Theotiscis, quae Lutheri aetatem praecesserunt, relatio, pag. 1 — 22. Ea primum prodiit in Symbolis Halensibus (*den Hällischen Anzeigen*) anni 1744, spectante tum versiones illas Auctore doctissimo in biblio-

theca Viri illustris, Ioh. Petri Ludovici. Hic, aucta egregiis accessionibus, in lucem redit. Prior harum versionum in forma folii, charta proba, litteris obsoletis, *(mit Mönchs-Schrift)* excusa, nullam auctoris aut temporis mentionem refert. Sed vero proximum est credere, esse illam eandem cum ea, quae Moguntiae A. 1462. typis descripta fuit, hoc est, Bibliorum theotisca lingua editorum antiquissima. Nam exstat exemplum horum Bibliorum in bibliotheca Senatus Ecclesiastici Würtembergensis, descriptum illud accurate a *Clemmio*, A. M. in Amoenitatum Academicarum Fasciculo secundo. Habet autem in exitu, ab eadem manu, quae titulos per omnem codicem effinxit, adscripta haec verba: Pñs *Bibliae clarissimum opus Iohan Fust Moguntinus civis non atramento plumali canna neque aerea sed arte quadam perpulcra manu Petri de Gernsheim pueri mei feliciter effeci finitum anno* MCCCCLXII. *in vigilia Assumcionis virginis Mariae.* Nihil horum in exemplo Ludoviciano; sed reliqua annotata a Clemmio ostendunt, vix ac ne vix quidem utrumque codicem differre. Invenit etiam in Bibliotheca Ampliss. Senatus Lipsiensis, Doctiss. Michaelis Biblia Theotisca, suis illis, quorum notitiam porrigit, adeo similia, ut parum dubitet, ea eiusdem editionis existimare *). Utique in quibusdam locis a se discrepant; verum illa inter ipsas excudentium operas mutata esse putat.

Ludovicianum exemplum his verbis Genesin orditur: *An dē Angang beschuff Got den hymel und die erde* **).

Inest

*) Nos haec ipsa commentantes, exemplum istud Bibliorum ad manus habemus. Consentit in plerisque cum Ludoviciano, in paucioribus ab eo discedit; quae cuius momenti sint, ut iudicare possint Lectores, faciemus. In adiuncta chartula observatum legimus, credi hanc primam bibliorum theotiscorum editionem, excusam Norimbergae A. 1467. Quae coniectantis opinio partim vera videtur, partim falsa esse.

**) Lipsiense habet: *An dem anegang geschieff got den himel und die erde.* Voce admodum una, et scribendi minutiis quibusdam differt.

Ineſt autem praeter libros biblicos univerſos, ficta quoque Pauli ad Laodicenſes epiſtola, obtinens locum media inter epiſtolas ad Galatas et Epheſios. Eius inſcriptio praeter alia habet: *Den Brüdern die do ſemt zu Laodoci* *), Actus Apoſtolorum inter Epiſtolas ad Hebraeos et Iacobi poſiti, titulum referunt: *das Bottenbuch*, exulante ex hac verſione voce *Apoſtoli*.

Verſio autem omnis non de Hebraeo et Graeco fonte expreſſa eſt, ſed, quod tum mos ferebat, Vulgatam verſionem reddit. Sed qui vertendi hunc laborem ſuſcepit, nec latinae linguae ſatis gnarus fuit, et plerumque verbum de verbo, pueriliter atque inepte, reddidit. Ecce tibi, Lector, exempla quaedam: Dan. V, 1. *optimatibus ſuis mille*, vertit: *tauſent ſeinen beſsten*, verſ. 30. *Darius Medus ſucceſſit in regnum, annos natus LXII: und D. M. wüchſ in das Reich, geborn. LXII. Jar.* Iobi XXXVIII, 36. *Quis dedit gallo intelligentiam? wer gab dem hanen die vernunſt?* Riſu autem digniſſimum eſt, quod Matth. XVI, 13. pro *Caeſarea Philippi* poſuit *das Keyſerthumb Philips*, tamquam ſi ea urbs regnum eſſet Philippi.

Sed Vir Clariſſ. non naevos ſolum huius verſionis conſectatur, verum et multa inde promit, ſermoni patrio, imo et locis Scripturae S. nonnullis idonea illuſtrandis, neque criſeos exercendae locum praetermittit. Mirari quis poſſit, diſcedere eam Matth. VI, 11. a Vulgata, et pro *panis ſupraſubſtantialis* habere *teglich brot*; ſed verſio vulgata ante Hieronymum omnino referebat *quotidianus*, quod *Martianaeus* docet in Vulgata antiqua latina et itala verſione Evangel. ſec. Matth. Pariſ. 1695. pag. 20. Aliis locis, ubi a vulgata aberravit, aut vitioſo exemplo uſus eſt, aut oculos non ſatis ad legendum attendit huius verſionis artifex. Luc. I, 31. verterat: *du empfechſt mein Leyb*; quod videtur

*) Lipſienſe: *die do ſeind*. Sed illud *ſemt* in Ludov. ſine dubio eſt *ſeint*, omiſſo puncto, quod ex una littera duas faceret.

detur indicare, angelum qui Mariae adparuerit hominem fuisse. Haec suspicio ut tolleretur, vox *mein*, duabus postremis litteris deletis, manca remansit *).

In vocibus theotiscis obsoletis, sed in hac versione adhuc conspicuis, hae sunt: *Ehe* seu *Ee* pro *lex; Ellenden* pro *inter peregrinos morari; Herberge* pro *castra; Brittel* pro *fraenum*, (cum qua voce coniungendum est Gallorum *Bride* et Anglorum *Bridel*;) *Magenkraft* pro *maiestas;* aliae. *Solis* et *lunae* vocabula, secus quam hodie ore nostro, heic frequentantur, illud masculino genere, *der sunn*, hoc feminino, *die menin*.

Iudic. XVIII, 30. Vulgatam secuta versio nostra, pro *Manasse* habet *Mose*. Recte hoc quidem. Nam et ratio scriptae vocis מנשה docet, τὸ נ dubiae auctoritatis esse, et tribus Leviticae mentio Abendanaeque testimonium comprobat, quendam ex posteris Mosis hic notari. 2 Paralip. XIII, 17. illum omni fide maiorem numerum *quingentorum millium*, qui in acie ceciderint, mutat in *quinquaginta millia*. Sed verius est, cum Cl. *Michaële* existimare, hanc numeri hyperbolen ortam esse ex permutatis כ״ אלף (20000) cum ך״אלף (500000) Lectionem tamen nostrae versionis recepit quoque altera illa item memorabilis, quam V. D. descriptam sistit.

Ea Noribergae A. 1483. duobus Voluminibus in folii forma, excusa est ab Anton. Koburgero *), paginis omnino 583. Sub finem dicitur, eam Bibliis omnibus, theotisca adhuc lingua editis, palmam praeripere, et ad Vulgatae normam adcurate emendatam esse. Sed hoc magnificentius scriptum est, cum pauca admodum loca ex male redditis in versione priore, correxerit; quaedam etiam in peius mutarit. Dialecto tamen multo clariore utitur quam prior: ut adeo vix credere possis, intra annos viginti, sermonis nostri tam diversam faciem exstitisse.

Com-

---

*) In Lipsienf. clare legitur: *du enpfechst mein leip.*

*) Servatur huius editionis exemplum in Bibliotheca Academiae Lipsiensis.

Commendant autem et hanc versionem nonnulla, diligentiore spectatore non indigna. Nam praeter voces Theotiscas, hodie sepultas, ut *grisgrammen*, fremere, *durchechten*, persequi, cet. eximium praebet testimonium illius ipsius doctrinae, qua profitenda *Lutherus* primam a Rom. Ecclesia secessionem fecit, hoc est: homines fide in Christum, non operibus suis, salvari. In hanc enim sententiam diserte loca Gal. II, 16. et 19. reddidit. Matth. V, 35. recte legit: *des grossen Königs Stadt*, urbs magni illius regis; cum obscurius posuerit Lutherus noster: *eines grossen K.* magni cuiusdam regis. Inscriptiones capitum, eorum argumentum satis concinne tradunt. Additae sunt figurae ex buxo ductae, quarum una ad Cap. IX. Apocalypseos, in magna caesorum a quatuor angelis turba, hominem quoque triplici corona ornatum ostendit.

II. et III. *Commentationes duae de poena homicidii*, pag. 23—79. Harum prior A. 1747. prodiit, recusa A. 1750. quo posterior accessit. Utraque, sed maxime posterior, recusa hic est auctior. Disquiritur primum de praecepto divino, Noachi posteris circa poenam homicidii dato, Genes. IX, 5. 6. Docet Vir Cl. non praedictionem, sed legem hoc loco contineri, occasionem autem latae legis fuisse caedes ante diluvium grassatas, et magistratus absentiam. Comma 5. non dicit, Deum ipsum, repudiata magistratus & reipublicae opera, homicidia vindicare velle, sed potius usurum eorum opera indicat. Id clarius etiam vers. 6. proditur; ubi quidem שׁוֹפֵךְ et ad homines et ad bestias referendum est; ut adeo velit Deus, bestiarum etiam sanguine hominibus laceratis parentari. Similes leges Exod. XXI, 28. et Levit. XX, 15. leguntur. Neque aliena ab his Plato aliique veterum praecepere. Lex ergo Noacho lata primum potestatem homicidas interficiendi tribuit familiae Noachidarum; necesse enim erat, ut Deus hanc potestatem residuis ex diluvio mortalibus edicto proposito concederet, quoniam illis rite creatus deerat magistratus. Tribuit autem eam non ordinario magistratui, qui tum

nullus erat, ſed univerſae hominum ſocietati. Imo non ius modo largitur, ſed et neceſſitatem eo utendi.

Leges Iſraëlitis de poena homicidii praeſcriptae habentur Exod. XXI, 12. 18. 19. Levit. XXIV, 17. Num. XXXV, 16 ſqq. 31 ſqq. Deuter. XIX, 11—13. Prioribus duobus locis graviſſime confirmatur, homicidas ſanguine poenas ſuſcepti ſceleris luere debere; reliquis duobus inculcatur haec ſententia, docenturque iudices, nihil de eius rigore remittendum, nec redimendam argento vitam eſſe. Non vult Deus, impunita caede terram *profanari;* ita enim verbum חנף Num. XXXV. reddendum eſſe, et Syrorum uſus probat, qui inde חנפא *ethnicos* dicunt, et Arabiae; hoc tamen diſcrimine, ut pars huius regionis Chriſtiana prorſus hunc ſenſum voci tribuat, pars Muhammedana contrariam vim ei adſignet iſtam: *orthodoxus fuit*, adſcito, ut videtur, eo ipſo vocabulo, quod primum convicii loco Muhammedanis impertitum fuerat. Prima autem ſignificatio τȣ̃ חנף apud Arabes eſt, *tarſum pedis flaccidum habuit*, cuius generis homines omnino a templo et ſacerdotio arcebantur, adeoque *profani* erant.

Sed lex Moſaica de puniendo homicidio tam ſevera fuit, ut ſi auctor caedis lateret, ſupplicium ei debitum in vitula caeſa demonſtrandum eſſet, Deut. XXI, 1—9. ubi quidem נחל איתן eſt *rivus perennis*, qui numquam exſiccatur; quod ex parte docuit b. *Schultenſius* Origg. Hebr. Tom. I. Cap. VIII. Exſecutor ſupplicii de homicida apud Iſraëlitas erat Goël, ſeu is qui caeſum proximo cognationis gradu attingebat. Hunc morem Orientis, ſervatum etiamnum Arabibus, populo ſuo permittebat Moſes. Dedecus enim erat opinione Hebraeorum, caedem cognatorum non ulciſci, et cum tamen eſſent olim, qui lytrum acciperent ab homicida, Moſes hoc fieri vetuit. Praeter hunc vindicem, ſeu Goëlem, teſtium quoque vel militum manibus, iubente magiſtratu, ſumebatur ſupplicium. Genus ſupplicii ultimi lege definitum non erat, ſed ab arbitrio Goëlis pendebat. Plurimos tamen Goëles ventrem

rei

rei gladio perforasse, eiusque viscera effudisse, plura Scripturae S. loca, quae hoc mortis genus tradunt, ut credamus suadent.

Supplicio autem dignus non censebatur, nisi qui *dolo malo* hominem occidisset. Huic homicidio duplex nomen erat, צדה, unde צדיה, quasi *sitis sanguinis*, et הזיד בערמה *proaeretice agere cum calliditate.* Fortuitum homicidium ac servi, a poena capitali immune erat: nec eidem obnoxii, qui non mortifero instrumento hominem occiderant, aut in ipso rixae ardore eum vulneraverant, sed ita ut convalescere inciperet. Altaria ius asyli habebant, ne Goel prius vindictam sumeret ab homicida, quam constaret, eum lege damnari. Protervi vero homicidae ab ipso altari ad mortem rapiebantur, iubente quidem magistratu. Urbes asyli poenae loco erant homicidio non doloso. In eos etiam, qui, quamquam non ipsi hominem imprudentes interfecerant, commiserant tamen sua iniuria, ut homo periret, severa est lex Mosaica, adeo ut nonnumquam capitale supplicium iis minetur; v. c. Exod. XXI, 29 — 31.

Iam pag. 56. propius accedit Vir Cl. ad id, cuius caussa maxime utramque Commentationem scripsisse videtur, ad ius Principum dispensandi de homicidarum poena. Vindicasse sibi hoc ius reges Israelitarum, docet exemplum Davidis, qui Absalomum, quamvis nefarium fratricidam, a poena absolverit, 2 Sam. XIV. Huius regis, qui iuris populi sui gnarus, prophetarum familiaris, ipseque propheta et a Spiritu S. actus erat, auctoritas gravis omnino est. Colligit ergo hinc Vir D. *si vel ad nostras respublicas pertineret lex divina de poena parricidii*, (quod tamen postea negat:) *tamen Principes nostros ius adgratiandi habere.* Quod ut stabiliat, docet, quo iure dispensare a lege politica divina suae reipublicae lata princeps possit. Leges politicae eius fere indolis sunt, ut nonnumquam exceptione a lege opus sit. Quis enim legislator omnes casus complectatur? Licet ergo magistratui, cui omnia sua iura tradidit

didit respublica, a lege *singulares ob caussas* divertere. Hoc maxime in poenis locum habet, quae omnes ad commodum reipublicae institutae creduntur. Nam fieri potest, ut eiusdem reipublicae maius commodum in impunitate singularis cuiusdam rei versetur, nec tamen, hac illi impunitate data, malis civibus animus ad scelera suscipienda crescat. Quodsi Deus sive uni populo, sive universo hominum generi, leges politicas ferat, salus reipublicae finis harum legum erit. Haec ergo si exigat, ut a lege recedatur, licebit illud facere, atque ipse legislator id velle censendus erit. Accedit quod Deus singulares caussas contra legem a se sive latam, sive ferendam, iudicavit. Sic ille Caino et Davidi, parricidae utrique, impunitatem praestitit. Si quis autem regerat, legislatori quidem licere a lege aliquando discedere, non item magistratui, cui eam scripserit: is in quavis singulari caussa magistratum ad oraculum divinitus edendum releget, necesse est, neque eum mente sua uti patiatur, ut iudicare possit, quando casus adsit, qui discedere a lege politica sinat. Posthaec indulgentiam Davidis erga Absalomum defendit Cl. Michaëlis, solvitque obiectiones, quibus hanc de facto Davidis sententiam oppugnavit Vir S. R. *Io. Car. Koken*, apud Hildesienses sacrorum antistes.

Sed pag. 70. praecipuum laborem adgreditur hunc, ut demonstret, legem Noacho eiusque filiis de poena homicidii latam, non ad omnes Noachi posteros pertinere; sed iis tantum temporibus tributam fuisse, quibus posteri Noachi nullam haberent rempublicam humanis legibus formatam. His vero argumentis utitur. I. Caussam latae huius legis fuisse, quod nulla tum respublica, nullum ius universorum in singulos, adeoque nec metus poenae esset, qui revocare sceleratos a parricidio posset. II. In republica Israëlitarum a Deo per Mosen constituta, alia et huic legi contraria decreta fuisse in eo, quod caedes servi vindicanda non erat. III. Non totam legem Noacho latam rebus publicis nostris aptam esse. IV. Coniunctam legem de

de ſanguine non comedendo non ad univerſum genus humanum pertinere; ergo neque hanc. Removet iterum Vir doct. obiectiones nonnullas, tandemque concludit, licere Principi, poenas homicidii remittere, ſi id leges civitatis, aequitas in cives, atque prudentiae rationes ſuadeant.

IV. *Argumenta immortalitatis animorum humanorum, et futuri ſeculi, ex Moſe collecta.* Pag. 80 — 120. Haec diſſertatio A. 1752. publice defenſa fuit. Quo graviore momento dogma de futura poſt hanc vita conſpicuum eſt, hoc magis mirum plerisque viſum eſt, nullam eius a Moſe mentionem factam eſſe. Ac poſſunt hoc ſilentio hoſtes religionis Chriſtianae ad eam oppugnandam uti; eaque, quam *Warburtonus,* in libro de legatione Moſis divina, paravit, defenſio, non ſatis apta eſt. Sed ex iſto Moſis ſilentio effici profecto non poteſt, eum aut ignoraſſe futurum ſeculum, aut negaſſe. In ſcribendo certe Pentateucho non tam *theologi,* quam *hiſtorici, legumque latoris* et *compilatoris* perſonam induerat; ut adeo eum iniuria reprehendas, ubi theologica omittit. Leges porro politicas non poterat poenis poſt hanc vitam infligendis ſancire, neque illae quas de ritibus et cerimoniis tulit, cum imagines tantum rerum divinarum et umbrae eſſent, promiſſionibus ſpiritualibus gaudere poterant. Ignorare autem Moſes futurum ſeculum qui potuiſſet, multos annos inter Aegyptios, immortalitati animorum faventes, verſatus? Supereſt ut hoſtili in hoc dogma animo, illud tacuerit: quod quam vanum ſit oſtenditur, ſive verum prophetam dicas Moſen, ſive cum hoſtibus religionis, impoſtorem.

Sed quamvis a Moſe exigi nequeat, ut futuri ſeculi in hiſtoria ſua mentionem iniiciat; non tamen omnino nullam eius mentionem in hiſtoria lapſus feciſſe videtur. Nam cum Cap. III. ait, vulnus a ſerpente ſeductore Evae eiusque poſteris factum, quod nos immortalitate exutos mortales fecerat, ſanari poſſe, omninoque a Deo ſanatum iri: ſequitur, ut poſt mortem, qua omnes fungimur, vita alia immortalis parata ſit. Quae porro de Abrahamo narrat Cap. XXII.

 oſten-

ostendunt, hunc resurrectionem mortuorum sperasse, observante id Paulo Rom. IV, 17. et Hebr. XI, 17—19.

Docet iam Vir Cl. ne in illis quidem capitibus, in quibus Moses populo rebelli poenas divinas longo ordine denuntiat, v. c. Deut. XXVII. XXVIII. poenas et praemia futuri seculi commemoranda fuisse, quoniam leges illae non singulis Israëlitis, sed toti populo, latae fuerint. Ecclesiasticas autem Mosis leges imaginem futuri seculi continere, ex combustione victimarum morte adfectarum, et adyto templi probatur pag. 93 sqq. Tum reiectis nonnullis futurae vitae argumentis, ex Pentateucho a Iudaeis petitis, pag. 97. in Enocho immortalis vitae exemplum proponitur, quod spectari possit, si vel in coelum raptum esse neges. Gravius argumentum pro vita piorum immortali ex Exod. III, 5. ducitur; quo in loco singularis Dei erga suos post mortem amor indicio est, eum illis alteram sine dubio vitam largiturum esse. Hoc eodem argumento Christus ipse Matth. XXII, 23—33. Marc. XII, 18—27. Luc. XX, 27—40. usus est, unde illud summum robur accipit. Adfine illi est aliud, quod sanctio primi praecepti in decalogo complectitur. Etiam verba Bileami de morte et *futuris* iustorum, Num. XXIII, 10. vestigia vitae futurae habent. Huc pertinet illa de non lugendis nimium mortuis, qui filii Dei sunt, lex, Deut. XIV, 1. 2. Nam nisi hos post mortem nova vita exspectet, magis etiam quam ceteri lugendi erant, amissis quippe bonis, quae eis, dum viverent, Moses promiserat. Accedit, in ipso nomine *filiorum Dei* immortalitatis spem inesse visam Hebraeis, Ps. LXXXII. Assecutus est hoc ex vetito luctu argumentum R. *Bechai*, numerandus ille in optimis Iudaeorum Theologis.

His vero futurae vitae argumentis mirificum pondus accedit, si cogites, Mosen ex gente Aegyptia egressum esse, quae immortales animos omnino credebat, ita tamen, ut eos aut in alia corpora transire post exactos mille annos,

nos, aut ad coelum tandem evolare, exiſtimaret. Ex loquutionibus Aegyptiorum, quibus futuram poſt mortem vitam ſignificabant, in primis illa Moſis phraſis: ויאסף אל עמיו clarius definitur. Eſt enim האסף non *congregari* ſolum, ſed et *hoſpitio excipi.* Itaque Moſes Abrahamum, Iſaacum, aliosque, hoſpitio exceptos apud patres ſuos dicit, omnemque hanc vitam itineri et peregrinationi comparat. Denique cum idem ſcriptor divinus *angelos*, hoc eſt, mentes quasdam coeleſtes a corpore craſſo liberas, admittat, probabile ſit, eum et animos humanos, corporis ſarcina depoſita vivere poſſe, exiſtimaſſe.

V. *Briefe von der Schwierigkeit der Religions-Vereinigung*, cet. hoc eſt: Epiſtolae tres de difficultatibus uniendarum partium in religione Chriſtiana enatarum, ſcriptae ad *Aurandum*, V. D. M. et Academiae Syncretiſticae Neovidanae ab epiſtolis. A pag. 121 — 170. Eae hic primum publice ſiſtuntur. Prima epiſtola oſtendit, quam non ſit ſuadenda Proteſtantium cum Rom. Eccleſia reconciliatio. Mittit V. d. religionis utriusque placita; in auctoritate duntaxat et poteſtate Romani Pontificis haeret. At illa terreat neceſſe eſt Proteſtantes, ſi vel maxime, (quod hic ſumitur,) Pontifex Rom. religioni eorum accedat. Quis enim libertatem, qua in coetu ſuo fruitur, cum imperio alieno commutare cupiat? Quis Batavos audeat ad reditum in moderamen ſceptri Hiſpanici, quamvis ſatis temperati, invitare? Simulac vero falli neſcium Pontificis Rom. iudicium agnoſcis, credendum tibi erit quidquid ille decreverit, non animo ſolum, ſed etiam ore, niſi poenis obnoxius eſſe velis. Relinquendus erit omnis diſſenſus, quo multi noſtrum a ſe invicem ſeiunguntur. Non licebit amplius in veritatem inquirere. Quodſi controverſias forte exortas ita dirimat, ut parti erranti faveat, cum ipſo errandum erit. Sed dicat aliquis: adiungatur Pontifici Concilium univerſale, cuius conſenſum ſequi debeat. Verum et hoc potior nobis iure eſt libertas noſtra. Neque pactis cum Rom. Pontifice ineundis incommoda

 illa

illa tolluntur. His omnibus superaddi potest et illud, nefas esse privatis hominibus, inscio Principe, de unione cum externo ecclesiae antistite instituenda cogitare, quae non potest non esse periculi plenissima.

Secunda harum epistolarum (pag. 143.) docet, multa coniunctioni Ecclesiarum Evangelicae et Reformatae obstare, si vel neges, (quod negari tamen non potest,) grave esse earum dissidium, et capitale. Fac enim eas in unam coire, supererunt tamen semper ex utraque, qui unionem hanc respuant, et antiqua dogmata retineant. Ita non iam una erit Ecclesia, sed triplex. Hos autem pertinaces quomodo in ordinem cogas? Imo erunt in his et viri sapientes, qui aegre ferent superficiariam illam conciliationem, quae diversas opiniones in eadem Ecclesia admittat, locumque querelis et contentionibus variis aperiat. Consilium novi libri Symbolici condendi merito hic exulat.

Cum igitur irenici hi labores vani sint, Epistola Tertia (pag. 153.) disquirit Vir Cl. nonne tamen leges Christi, qui unam in terris ecclesiam constitui voluerit, iubeant, ut coniunctionem Ecclesiarum studiose promoveamus, nec in amica duntaxat persistamus toleratione? deinde: qua in re comis et mansueta toleratio, utramque Ecclesiam Protestantium intercedens, a plena earum unione differat? denique: utrum schisma inter eas ortum perpetuo duraturum sit? Primam quaestionem ita solvit, ut ostendat, non omnino necessariam esse coniunctionem illam per ipsa Scripturae Sacrae praecepta. Secundae respondet, tolerationem illam sensim nos ad unionem ducere, et dum haec perficiatur, optabiliorem esse, quam vehementiora studia syncretistica. Quod ad tertiam attinet, sperare se ait, providam summi Numinis curam, quae adhuc Protestantium Ecclesias magis magisque coniunxit, omnem tandem inter eas dissensum sublaturam esse. * Ceterum Academia, cuius iudicio has epistolas medio anno 1758. subiecerat Vir d. eodem anno exstincta et quasi in fumum resoluta est.

VI. *Ora-*

VI. *Oratio de ea Germaniae dialecto, qua in sacris faciundis atque in scribendis libris utimur;* cum munus Professoris Ordinarii Philosophiae susciperet Auctor, d. XII. Septemb. MDCCL. habita, et A. MDCCLI. typis descripta. A pag. 171 — 192. Casu potius, quam consilio accidisse dicit Vir Cl., ut et paginae nostrae, et cathedrae sacrae ea dialecto loquantur, quae Salam inter et Albim, seu in Misnia viget, cuius Lipsia vicinaeque urbes domicilium et sedes propria habentur. Mirari se, Misniam potissimum lectam esse, quae dicere et scribere Germanos doceat, regionem ne nomine quidem Germanam, a Slavis diu habitatam, a Germanis recuperatam, ita tamen ut victrices coloniae cum gente victa coalescerent, et fere nobiliores familiae a Slavis originem repetant. Periisse illam priscam Misniae et germanam dialectum; nec ergo Misniam dialecto suae antiquitatis gloriam vindicare posse. Duplicem esse dialectum Germaniae, Borealem et Australem. Illam, quam uno vocabulo *Saxonicam* dixeris, mollius limpidiusque adpellare litteras, neque convenire in eam, quod aliae gentes queruntur, nimia consonantium mole Germanicas voces obrutas esse. Eandem etyma vocum optime servasse, quod ingens est ultimae antiquitatis argumentum; hoc vero singulare habere, quod ora ductilia adeo in omnes sonos efficit, ut qui eam a pueris didicerunt, plurimas alias linguas commodissime et purissime eloqui discant; hac una tamen re accusandam, quod in vocibus construendis minus clara atque perspicua sit. Omnia alia esse in dialecto Australi, ex qua nata sit Misnica. Colonos enim ex superiore Germania, Franconia inprimis, ductos esse in Misniam, Slavis ereptam ab Henrico Aucupe, eosque inter Slavos habitantes sensim degenerasse, confudisse litteras, barbara vocabula recepisse. Hanc Misnicam dialectum vocabulis permultis, quibus Franconia, Suevia, Bavaria, Helvetia utitur, carere, nec eorum loco aliis gaudere; destitutam esse in primis artis nauticae vocabulis. Ingentem praeterea stragem verborum Misnicorum superioris

 Seculi

Seculi delirationem dedisse, cum, abrogatis fere in culto sermone vocibus Germanicis, plurimas Gallicas civitate nostra donarent patriarum opum contemtores, quas aegre hodie removemus; a qua strage immunis manserit dialectus Saxonica.

Sed dialectum Misnicam magno Ecclesiae restauratori, Luthero, debere, quod non elegantissima modo et pulcherrima, sed et sola habeatur, qua in scribendo dicendoque uti debeamus. Hunc enim in Comitatu Mansfeldico ortum, linguam ibi superioris Saxoniae cum aura ipsa vitali hausisse *), et celeberrimam illam vitae fabulam, partim in Thuringia, partim Vittebergae, ad illam ipsam Albis atque Salae Mesopotamiam, peregisse. Hinc discipulos per omnem Germaniam dimisisse, eosque cum religione dialectum etiam, cui adsueverant, propagasse. Eundem virum singularem primum fere exstitisse, qui elegantius lingua Germanica uteretur, eiusque etymologias scriptis persequeretur; eundem ornatissimam condidisse Scripturae S. versionem, et carmina sacra composuisse, quibus utrisque late per Germaniam ecclesiae Dei usae sint. Quibus rebus omnibus factum esse, ut Misnica Lutheri dialectus Germaniam omnem pervagata, reliquas omnes dialectos ex templis primum, deinde etiam ex foro atque ex eruditorum subselliis exturbaret.

Nec tamen hoc nisi sensim evenisse, suumque honorem, sub ipsa initia sacrorum reformatorum, dialecto Saxonicae constitisse. Testari hoc biblia Lutheri a *Iohanne Bugenhagio* inferioris Saxoniae dialecto donata, confessiones, et libros Symbolicos, liturgicas ecclesiasticasque leges, et alia omnis generis scripta, quae dialecto Saxonica ad veram religionem Saxones formabant, cantica etiam et conciones: quorum librorum in notis pag. 184—189. exempla

*) Refert Vir d. in idiotismis agri Mansfeldici et hunc, quod ibi *heimsuchen* dicitur pro *einen besuchen*. Scimus autem, hunc verbi usum in Austria quoque hodienum frequentari.

empla pluscula adferuntur. Sed tandem depreſſam eſſe penitus dialectum Saxonicam, eorum inprimis, qui religionem tradebant, quaſi quadam conſpiratione, omniaque fere loca occupaſſe Miſnicam, elegantiae iam laude ſuperbientem. Unde grave Saxonibus illis veris, qui ad Albim et Viſurgim colunt, incommodum natum eſſe, ut qui ſaepius Miſnice diſſerentes audiant verbi divini praecones, quos, tamquam peregrina lingua loquentes, aegre intelligant. Poſtremo de rite aeſtimanda utraque dialecto nonnulla obſervat Vir Cl. natus ipſe in ea vrbe, quae Miſnicam dialectum, hac oratione impugnatam, diligenter ſervavit, hoc eſt, Halis Saxonum.

VII. *Commentatio de Troglodytis, Seiritis, et Themudaeis.* A pag. 193—209. Haec commentatio, cum reliquis duabus, in conventu Societatis Regiae Scientiarum Goettingenſis recitata, nec adhuc typis deſcripta fuit. Tradit autem de duobus troglodytarum populis, qui olim in Arabia habitarunt. Alter eorum in montibus nunc deſertis, quos olim Idumaei coluerunt, habitavit, et ab his debellatus eſt, auctore Moſe, Deut. II, 12—22. Hic eos חורים, hoc eſt troglodytas, vocat, genealogiam etiam eorum prodit, Geneſ. XXXVI, quae librariorum culpa laborare viſa hic emendatur. Fuerunt autem Seiritae, gente Phoenices. Hinc Herodoti narratio, de priſcis Phoenicum ſedibus in Idumaea, circumnavigataque ab illis Africa, antequam ſedes in Palaeſtina agerent, confirmatur. Inprimis autem ex Iobi Cap. XXX. victus Troglodytarum, moresque gentis, adhibito in auxilium Diodoro, curate deſcribuntur. Alter troglodytarum populus, in eodem maris rubri littore immanes petras habitans, Themudaeorum eſt, ſeu, ut Muhammedes vocat Sur. VII, 71. ſqq. XV, 80—83. et aliis locis, *ſociorum petrae;* quos terrae motu tandem deletos, Arabibus ſuis velut exemplum vindictae divinae propoſuit. In qua narratione fides Muhammedi minime neganda eſt; ſed Scholiaſtarum Corani plurimorum minor fides eſt, praecipue in chronologicis.

Sub-

Subiungit Vir d. regionis Themudenae ex *Diodoro Siculo* (Lib. III. Cap. XLIV.) descriptionem, qua illa Muhammedis confirmantur; deinde quo tempore terrae motus, de quo diximus, acciderit, quaerit.

VIII. *Commentatio de Nomadibus Palaestinae.* A pag. 210 — 224. Palaestinam semper vagi pastores pererrarunt, hodieque in ea pari modo Arabes vagantur. Nec postquam Israëlitis cessit Palaestina, Nomades in ea errare desierunt. Erant autem illis pascua communia ac libera; liberi etiam erant a regum imperio, duoque adeo in eodem tractu populi, arantium hic, ille pascentium, spectabantur. Haec iura Nomadum inde orta erant, quod ante Phoenices Palaestinam tenuerant. At ex illis ius belli ab Israëlitis Phoenicum genti illati, eiusque longe atrocissimi, Vir d. derivat. Recte enim repetebant a Phoenicibus antiquam patriam suam reduces ex Aegypto Israëlitae, eiiciebantque novos hos colonos, qui omnem patriae suae ambitum occupaverant. Atrocitas belli huius iusti immanibus Phoenicum sceleribus defendi potest. Locus 1 Reg. XX, 34. ex Nomadum iure egregie illustratur: nam ibi חוצות sunt deserta Nomadum, quae pascendo pererrabant. His vero observatis, melius etiam divinae promissioni eventus constare videbitur, quae omnem usque ad Euphratem terram posteris Isaaci concesserat. Nam Israëlitae iure Nomadum usi, late per Arabiam ad Euphratem usque greges pascebant. Neque incredibilis erit numerus Israëlitarum, sub Davide numerando coactus, quippe quibus non sola Palaestina suffecit, sed iisdem pascendis vestiendisque omnis Iordanem inter et Euphratem Arabia vectigalis fuit.

IX. *De combustione et humatione mortuorum apud Hebraeos Commentatio.* A pag. 225 — 236. Hebraeis patrium antiquumque fuit, integra mortuorum corpora sepulchro condere; accessit deinde combustio, atque humatione honorificentior haberi coepit. Fuit illis et animalium sepultura in usu, videturque omnino mortuorum crematio

matio non omnis expers esse periculi. Ante Mosen, et circa eius tempora, sola apud Hebraeos humatio obtinebat, neque eam ab Aegyptiis acceperant, sed horum forte exemplo in eo more confirmati sunt. Coepta autem, ex necessitate et metu, in Sauli filiorumque funere, combustio, latius deinde manavit, et ab Asae tempore in morem abiit. Eius exempla usque ad exilium Babylonium §. VII. proferuntur, ostenditurque §. VIII. male a Iudaeis negari, combustionem mortuorum in gente sua aliquando obtinuisse. Omnem etiam huius cremationis mentionem, in historia sua vitavit Iosephus. Habuerant eam Israëlitae a Phoenicibus. Sed Persarum dominationi tribuendum est, quod post reditum ex Babylonio exsilio, omnis cremationis memoria inter eos oblitterata desuetudine fuit.

Hae sunt harum commentationum quasi umbrae et lineae. Quas qui non ipsas legerit, magnam voluptatis inde capiendae iacturam fecisse putandus est. Multa enim in illis iucundaque rerum varietas; doctrinae copia non cumulata, nec pervulgata omnium cognitione repetita, sed ii potius ingenii et eruditionis flores argumentis singulis adspersi, ut nova utilique non minus, quam grata facie, legentibus adpareant. Orationis genus tale est, ut nullum esse possit ad delectandum docendumque aptius. Nos certe hanc propriam Viro Clar. laudem esse existimamus, ut de qua re ille dixerit, de ea nemo melius dicere posse videatur.

SULPICII SEVERI OPERA, AD MSS. CODICES emendata, notisque, observationibus, et dissertationibus illustrata, studio et labore HIERONYMI DE PRATO, Veronensis, Congregationis Oratorii eiusdem Civitatis Presbyteri. TOMUS I. Recensio altera.

Veronae, typis Seminarii, apud Augustin. Carattonium, 1741. Alphab. 2. plag. 6. in 4. mai.

Post ea, quae nuper, Maio menſe, de Tomo I. huius Operis dicta a nobis ſunt, ſuperant ex eodem Tomo recenſendae Diſſertationes VI. quas, multa eruditione refertas, magnoque ſcriptas ingenii acumine, ultro profitemur. In *prima* Diſſertatione oſtenditur, librum Severi, de vita b. Martini, poſt eiusdem Martini mortem editum eſſe; et inde efficitur, Martinum A. Chr. CCCC. diem ſuum obiiſſe. Haec enim quaeſtio, bene illuſtrata, multa alia difficillima illuſtrat: et ipſe Baronius, *in hac ſi errare*, inquit, *contingat, haud fiet absque magno diſpendio hiſtoricae veritatis.* Notum eſt enim, olim tempora regum Francorum ab obitu Martini numerata fuiſſe. Verſatur autem ita in hac re Auctor, ut primum, aliorum opinionibus refutatis, ſuae ſententiae fundamenta iaciat, et hanc deinceps argumentis confirmet. Prima ratio, qua Tillemontius, le Brunius, Pagius, alii, adducti ſunt, ut hunc librum Martino vivente editum eſſe crederent, eſt S. Paullini Nolani ad Severum epiſtola, quae in novis editionibus eſt XI. et ad A. CCCXCVII. refertur, in qua haec ſunt ſcripta: —— *neque enim donatum tibi fuiſſet enarrare Martinum — benedictus igitur tu homo Domino, qui tanti Sacerdotis — hiſtoriam tam digno ſermone, quam iuſto affectu, percenſuiſti*, etc. Quid ad haec Prato? Primum concedit potuiſſe fieri, ut ille legeretur liber a Paullino, cui ut ſui amiciſſimo illum emendandum et perluſtrandum forte Martinus miſerit, etſi nondum vulgatum; deinde ex alio loco eiusdem epiſtolae apparere exiſtimat, nondum editum fuiſſe hunc librum, ſed Paullinum, quidquid de eo noverit, ex familiaribus Sulpicii cognoviſſe. Adſcribemus locum, ut acuti iudicent. *Neque ſat habes occaſionibus cunctis reviſere, niſi et pueros tuos mittas. nec ſolum de famulis, ſed et de filiis ſanctis — eligis tabellarios, quorum oculis nos videas, et ore contingas — nuntiant enim nobis et afferunt ea, quae ad pacem ſunt de te, dum proferunt opera domini, quae aut operaris in verbo Dei, aut ſcribis in ſpiritu verbi.* Quod vero elegantiam orationis et pietatem laudat Paullinus, non mirum videri debere

cenſet;

censet; utramque virtutem satis fuisse notam et perspectam, nec aliud quidquam a Martino exspectari potuisse. Neque si legisset iam Paullinus librum, eum tantopere laudasset, in quo vir ab omnibus laudationibus abhorrens, tam eximio praeconio extollatur, sed potius eas laudes reiicere studuisset, ut etiam fecit, quamprimum librum accepit. Altera ratio ducitur ex epistola Severi ad Aurelium, ubi dicit, Martinum, sibi statim post mortem visum, librum, quem de vita ipsius scripsisset, dextra praetulisse. Nihil tamen praesidii inde illa opinio nanciscitur. Dicit Severus, quem *scripseram:* non dicit, quem *edideram.* Tertia ratio arcessi potest ex epistola ad Bassulam. Verum, etsi Bassula moneat Severum, *in eadem epistola*, scilicet ad Aurelium, *in qua de obitu Domini Martini fecisset mentionem, ipsum beati viri transitum exponere debuisse;* atque etiam Severus respondet, *quasi vero ego tanto sim operi destinatus, ut omnia, quae de Martino cognosci oportet, me potissimum scribente notescant:* tamen, neque de vita Martini hic aliquid dicitur, neque inde constat, vitam iam editam fuisse. Quod denique Tillemontius, ex epistola ad Eusebium, sic concludit, Liber de vita Martini iam prodiit, hanc cum epistolam Severus scriberet, in qua de discrimine quodam, in quo paullo ante Martinus versatus fuit, exponit, non ergo tum mortuus fuit, quod A. CCCXCVII. demum accidit, hoc igitur nihil movet Auctorem. Nam si demonstratur, vitam Martini post illius obitum editam fuisse, neque difficile est, ad illud tempus Eusebianam epistolam protrahere. Tandem Gregorius Turonensis ait: *illo adhuc degente in saeculo, unum librum de mirabilibus eius scripsisse* Severum. Ad quae Prato haec respondet. Maxima quidem pars Martino vivente scripta est, neque tamen vita ad finem perducta, neque publici iuris facta. Est etiam Gregorii non tanta in historia auctoritas, ut ab eo discessionem facere nefas sit. Vidimus, quae contra alios dixerit Auctor: nunc videamus, quae pro se ipse dicat. Severum existimat, iam Turonos profectum, res illius gestas scribendas sibi proposuisse, de-

 inde

inde domum reverſum, aut ſtatim, aut non multo poſt, hunc laborem ſuſcepiſſe. Hoc ex eo colligit, quoniam, etſi ſaepius Severus ſingulis prope annis ſe ad Martinum contulerit, de una tantum et illa prima ad Martinum peregrinatione in toto libello dicit. Si, quo tempore hoc factum ſit, interroges, reſpondet Prato, ſe, quoniam in epiſt. Paullini XI. n. 13. a. CCCXCVII. data, Severus *Martini beatiſſimi frequentator* dicatur, atque inde appareat, Severum iam ſaepius Martinum adiiſſe, et primum illud iter ante a. CCCXCVII. aliquot annos retrahendum eſſe, ex Severi denique verbis conſtet, non multo ante illud iter ſaeculo ſe abdicaſſe Paullinum, Severum autem, qui tamen eodem prope, quo Paullinus, tempore, ſanctius vitae genus complexus ſit, adhuc ſeculo militare Martino viſum eſſe, ſe igitur arbitrari, omnia commode ad a. CCCXCIII. aut ſequentem referri poſſe, cum Paullinus circiter a. CCCXCII. mundum reliquerit. Librum vero non prius lucem adſpexiſſe, nemo qui Martini animum, gloriae et laudis contemtorem, ex Severo cognitum habeat, mirabitur. Neque probabile eſt, Severum, qui ſe multa ab illo *ſciſcitatum eſſe, et multa arte invito extorſiſſe,* fatetur, haec quaſi arcana Martino vivo, ad quem liber, totum orbem pervagatus, neceſſario perveniebat, narrare voluiſſe. Nunc ad rem redeamus. Primum, nunquam in libello Sulpicius ſuperſtitem Martinum eſſe innuit, qui tamen aliquot locis, ut in prooem. *adeo ea, in quibus ipſe tantum* etc. Cap. 7. *ab hoc primum beati viri nomen enituit:* in epiſt. ad Aurel. *Clarum mortuum eandem, quam magiſtrum*, i. e. Martinum, *viam ſcandere;* de illo tanquam mortuo loquitur. Neque enim neceſſarium erat, apertius et clarius de re loqui, quae nemini ignota eſſe poterat. Deinde, ſicut ex epiſt. Paullini XI. a. CCCXCVII. ſcripta conſtat, ipſum Severi librum nondum legiſſe, ſic ex epiſt. XXIII. a. CCCCI. ſcripta apparet, Paullinum hanc vitam legiſſe. Id quod etiam epiſt. XXIV. eodem prope, quo praecedens, tempore ſcripta, indicat. Ibi enim graviter queritur, et moleſte fert laudes a Severo in ſe congeſtas,

non

non in epiſtola quadam, aut ſermone familiari, tum enim non tanta fuiſſet querendi cauſa; ſed in illo libello, cuius ut plura loca omittamus, cap. IX. egregie convenit cum epiſtolae num. XXII. Unde apparet, non prius Paullinum hunc librum vidiſſe, non prius illum editum eſſe. Alias non tacuiſſet ille, non tam diuturno ſilentio laudes illas quaſi comprobaſſet, citius eſſet conqueſtus. Porro, in Paullini epiſt. XXIX. a. CCCCII. ſcripta, legimus, Paullinum librum de Martini vita communicaſſe cum Melania, muliere ſanctisſima, quae nuper ex Oriente rediiſſet, et Niceta, Daciae epiſcopo. Iam hic Nicetas ante quatuor annos Nolae apud Paullinum fuerat: hic ſi igitur liber iam tum a Paullino lectus fuit, cur non Nicetae legendum dedit? cur poſt tantum temporis ſpatium miſit? Melaniae vero, quae *ſtudioſiſſima talium hiſtoriarum* audit, et in Oriente, ubi celerrime diſſeminatus fuit hic liber, illum facile accipere poterat, ſi ante aliquot annos prodiiſſet, cur poſt tantum intervallum nunc demum ille mittendus erat? Deinde, ſi Poſtumianus ineunte vere a. CCCCII. iter fecit in Aegyptum, i. e. poſt integrum annum et menſes aliquot ab editione libri de vita Martini, atque poſt triennium, ſive a. CCCCV. ad Severum rediit, illiusque dialogis occaſionem dedit, omnia, quae in ipſis referuntur, huic tempori bene convenient. Unum afferamus. Narrat Poſtumianus, Paullinum omnium primum hunc libellum Romam attuliſſe, ſeque illum avidiſſime emi vidiſſe. Hoc fieri debuit menſibus aeſtivis a. CCCCI. Tum enim, ut ſingulis annis facere ſolebat, profectus eſt Paullinus Romam, ad Petri et Paulli natalitia celebranda. Nam ea aeſtate contulit ſe Poſtumianus ex Aquitania Nolam, iterumque Nola in Aquitaniam rediit, atque ita Romam bis adiit. Iam Poſtumianus a. CCCXCIX. a Paullino ad Severum cum litteris miſſus, et aliquamdiu apud illum commoratus eſt. Quodſi igitur Martini vita iam a. CCCXCVII. prodiit, quare non tum Romam attulit illam Paullinus? cur Poſtumianus hoc demum tempore, nec in illo primo itinere, Severo haec nuntiat? Tandem tenen-

dum eſt, epiſtolas ad Aurelium et Baſſulam ante epiſtolam ad Euſebium ſcriptas, editas, et coronidis loco vitae Martini adiunctas fuiſſe. Etenim Gallus, qui ſe iam commemorata a Severo in ſuo libro praeterire velle promittit, nullum verbum facit de morte Martini, quae, in epiſtolis ad Aurelium et Baſſulam deſcripta, in illo libro non habetur. Quidni igitur fateamur, Gallum, quoties vitam Martini nominet, eas quoque epiſtolas nominare? ut Gregorius Turonenſis, qui in recenſione librorum Severi de S. Martino, illlum Vitam et duo dialogos ſcripſiſſe ait, et deinde epiſtolam ad Aurelium, tanquam vitae partem, laudat. Eſt vero Epiſtola ad Euſebium libro iam evulgato ſcripta, neque ideo ſtatim potuit adiungi. In qua cum verba illa: *cum Martinus ipſe nuper aduſtus periculoſiſſimae fuiſſet obnoxius paſſioni:* omnia antea dicta praevertere videantur, eleganter Auctor demonſtrat, non ſemper breve tempus hoc *nuper* indicare, ſed latius pro intervallis, ad quae referatur, extendi. Aliquot vero annis ante mortem haec accidiſſe apparet etiam inde, quod Gallus Martinum tum Auguſta Trevirorum revertentem dicit, quodque in eadem epiſtola brumali tempore ruſticanam paroeciam viſitaſſe dicitur. Neque enim probabile eſt, Martinum in extrema ſenectute, et maximopere effoeto corpore, tam longum et moleſtiarum plenum iter ſuſcepiſſe. Eſt igitur, ex ſententia Auctoris, vita Martini aliquot annis ante illius obitum inchoata quidem a Severo, ſed oppreſſa, nec evulgata: ſunt ſtatim poſt mortem Martini epiſtolae ad Aurelium et Baſſulam ſcriptae, paullo poſt Vita una cum his epiſtolis edita fine A. CCCC, aut potius initio A. CCCCI. poſt aliquot menſes A. CCCCI. epiſtola ad Euſebium data eſt, Martinus vero A. CCCC. obiit. Haec de prima diſſertatione. In *altera,* compluribus argumentis Martinum A. CCCC. die III. Iduum Novembris mortuum eſſe, evincitur. Primum hoc eſt. In Dial. III. c. 13. ſcribit Severus, eo die, quo Felix Auguſtae Trevirorum epiſcopus fuerit ordinatus, Martinum, a Maximo, Imperatore, coactum, cum Ithacianis communionem iniviſſe, ſtatim-

ſtatimque addit, illum XVI. annos poſtea vixiſſe. Iam Felix eodem tempore ordinatus, quo Priſcillianus necatus fuit, A. CCCLXXXV. Scribit etiam Severus in Hiſt. Sacr. quam initio A. CCCC. contexuit, necem Priſcilliani magnas turbas excitaſſe, quae iam per quindecim annos agitarentur. Quae quidem omnia, ſi rite rationes ſubducas, et ab A. CCCLXXXV. aut ineunte, aut medio, ad initium A. CCCC. numeres, belle convenient. Quomodo vero Baronium, Labbeum, Petavium refutabis, qui Synodum Trevirenſem, cui Martinus interfuit, A. CCCLXXXVI. Evodio conſule habitam eſſe contendunt? Fecit omnino duo itinera ad Maximum Martinus, probe a ſe invicem diſtinguenda. Primum ante Priſcilliani necem, alterum poſt illam iniit. Neutro loco, neque Hiſt. Sacr. L. II. c. 50. neque Dial. III. Evodius conſul commemoratur. Illa in Vit. Mart. c. XX. de convivio Maximi, ad primam Martini profectionem referenda ſunt. Fuiſſe etiam Evodium A. CCCLXXXIV. i. e. tempore primi itineris Martini conſulem, ſed a ſolo Maximo, antequam cum Theodoſio foedus iniret, creatum, neque propterea in faſtos conſulares relatum, conſtat ex ea ipſa convivii hiſtoria, in qua Evodius proximum ab Imperatore locum obtinuiſſe, atque frater et patruus Imperatoris, *ſumma poteſtate praediti, ſummi atque illuſtres viri*, infra eum accubuiſſe dicuntur. Maximum A. CCCLXXXIV. Evodium conſulem creaſſe, nemo mirabitur, qui morem teneat perpetuum et conſtantem, ut imperium quocunque modo conſecuti proximis Kal. Ian. nomen ſuum faſtis inſcriberent, et inirent conſulatum. Quod etiam Maximum, A. CCCLXXXIII. Imperatorem in Britannia ſalutatum, feciſſe probabile eſt, priusquam cum Theodoſio de pace egerit. Quo facto, cum alios ab eo conſules creatos intelligeret, ſponte ſe poſt aliquot menſes cum collega conſulatu abdicavit, et Evodius biennio poſt, ex utriusque partis conſenſu, iterum conſul factus, inque faſtos relatus eſt, quaſi primum conſulatum gereret, qui tamen ſecundus erat. Fortaſſe etiam, ut odio in Maximum omnia eius acta deleverunt, ſic

conſu-

consulatus quoque memoriam aboleverunt secuti Imperatores. Ad hunc igitur secundum Evodii consulatum, qui cum illam de Martino in convivium adhibito historiam, tum Martini cum Ithacianis communionem, in ordinatione Felicis retulerunt, valde errarunt. Nam illud A. CCCLXXXIV. ante Priscilliani damnationem, hoc anno insequenti, Priscilliano paullo ante necato, accidit. Erravit etiam Harduinus cum aliis, qui Synodum Trevirensem Anno CCCLXXXIV, habitam tamen a. CCCLXXXV, tribuit. Deinde, ut nihil dicamus Severi, Martini discipuli, et Martino συγχρόνε, testimonium, testimonio Gregorii Turonensis, qui mortem Martini triennium integrum praevertit, longe praeferendum esse; accersit etiam Auctor ex Severo, aliisque Scriptoribus, suae sententiae praesidia. Legitur in Dial. I. c. 25. Vincentium praefectum, Turonos praetereuntem, a Martino saepius postulasse, ut sibi convivium in monasterio daret. Constat vero, Vincentium, qui saepius Turonos adiit, Martinumque visitavit, A. CCCXCVII. dignitatem praefecturae Galliarum accepisse, et usque ad finem A. CCCC. tenuisse. Annus igitur CCCXCVII, primus praefecturae Vincentii, non fuit annus mortis Martini. Non enim probabile est, Vincentium, intra unius spatium anni, Treviris profectum Galliam peragrasse, et Turonis Martinum visitasse. Quod si Martinus ad A. CCCC. vixit, facile aliquoties fieri id potuit. Porro in Dial. II. c. 14. dicitur, annum esse octavum, ex quo de proximo fine saeculi, et de Antichristo, ex Martino audivisset. Iam Severus hos dialogos A. CCCCI. scripsit. Annos igitur si ordine retrogrado numeres, incidit illud tempus vel in priores menses A. CCCXCVIII. vel in postremos A. XCVII. i. e. vel mortuo, ut ex Gregorii sententia sequitur, Martino, vel duo, tres ad summum menses, superstite. Quod neutrum probabile est. Deinde, etsi honorifice Severus in Hist. Sacr. de Martino et loquatur et sentiat, nunquam tamen verbum de illius morte dicit. Neque enim narrare potuit Severus, qui Hist. Sacr. usque ad initium A. CCCC. contexuit, quid eiusdem anni fine acciderit.

Dili-

Diligenter etiam attendenda ſunt verba Paullini Nolani in epiſt. XVII, a. CCCXCIX. exeunte ſcripta. — *cum intra annum eadem opera ad nos potueris pervenire et recurrere, qua Gallicanas peregrinationes tot annis frequentas, et iteratis ſaepe intra unam aeſtatem excurſibus Turonos et remotiora viſitas —: praedico magis devoionem tuam in Domino, quem in ſervis ſuis admiraris, et honoras. iuſte fateor et merito Martinum frequentari, ſed dico iniuſte pernicioſeque Felicem, ab eodem, qui illum honoret, promiſſis inanibus ludi —: qua fide ſperas Chriſti gratiam in honore Martini, eadem Chriſti offenſam time in offenſione Felicis.* Quibus verbis nihil aliud indicatur, quam Severum a multo iam tempore ad Martinum honorandum, non ad ſepulchrum illius, ut prima fronte videri poteſt, profectum eſſe. Non enim credibile eſt, ſtatim Martino poſt mortem publicos honores, quos tum ſolis martyribus praeſtabant, ne in ſua quidem eccleſia, exhibitos fuiſſe; cum ob multos obtrectatores virtutum eius, tum ob Turonenſis eccleſiae ſtatum, quem Auctor copioſe exponit. Primis poſt mortem Martini annis, magnae inter Briccium epiſcopum, et Martini quidem diſcipulum, ſed longe ab illius diſciplina recedentem, atque Martini diſcipulos, Severum in primis, inimicitiae exortae ſunt: Briccius in pluribus Synodis, ut in Taurinenſi, ex ſententia Auctoris a. CCCCII. aut ſequentibus habita, reus actus, monachi Martini a ſuburbio Turonenſis urbis aufugerunt. Nulla igitur erat cauſa Severo illuc proficiſcendi, multa quae illum retinerent ab itinere. Stat ergo illud, quas Paullinus a. CCCXCIX. annuas ad Martinum peregrinationes memorat, Martino vivo factas eſſe. Attendenda ſunt etiam verba Proſperi, in Chronico Pithoeano, ad annum V. Arcadii ſcribentis: *Martinus, poſt egregie actam vitam, corpore exuitur.* Ubi, ne cum aliis erremus, notandum eſt, Proſperum in Chronico hoc, primum annum alicuius Imperatoris a Kalend. Ianuariis, anni proxime eius electionem ſequentis, numerare incipere. Suſpicatur tamen Auctor, hunc plane ſingularem morem librariis tribuendum

 eſſe,

esse, qui annos Imperatorum in margine paginae notatos una alterave linea inferius scripserint, quam in prioribus exemplaribus scriptum erat. Idem vero Scriptor Martini mortem anno post Templorum eversionem, a. CCCXCIX. factam, duobus annis a Gildonis obitu, quae a. CCCXCVIII. evenit, et quatuor annis post flammas a. CCCXCVI. supra Constantinopolim visas, collocat. Quae omnia Martinum a. CCCC. obiisse testantur. Neque ipse Gregorius, etsi ad alium annum Martini mortem refert, caret testimoniis, quibus Auctor suam sententiam stabiliat. Primum Martinum media nocte Dominica obiisse, memoriae prodiit. Iam vero constat, a. CCCC. in ipsam d. XI. Novembris, i. e. natalem Martini, Dominicam incidisse, a. CCCXCVII. autem d. XI. Novembris quartam feriam actam fuisse. Atque hic etiam refutat Auctor primum Petavium, et Anthelmium, qui Martinum censent mori potuisse cum ea nocte, quae Dominicam antecessit, quod a. CCCC. convenit; tum etiam illa, quae Dominicam excepit, quod ab ipsis ad a. CCCCI. refertur: deinde Tillemontium, qui, an Martinus die Dominica mortuus sit, dubitat. Profert enim Auctor inter alia antiquam inscriptionem, quae in basilica et sepulchro Martini, inde a Perpetui usque tempore, i. e. saeculo VI. fuit. Est illa haec: *Depositio Sancti Martini tertio idus novembris: pausavit in pace Domini,* (quod interpretatur Prato *Dominica), nocte media.* Quae verba etiam Gregorius prae oculis habuisse videtur, *nocte* scribens, *media quievit in pace — in die dominica.* Alterum Gregorii testimonium hoc est. In Hist. Franc. L. II. cap. ultimo: *a transitu S. Martini usque ad transitum Chlodovei regis — supputari annos* CXII. scribit. Iam si Clodoveus obiit a. DXI. d. XXVII. Novembris, de quo non est dubitandum ullo modo, et quod vel ex eo apparet, quod eo ipso anno die X. Iulii Synodus Aurelianensis I. a Clodoveo convocata habita est: obiit etiam Martinus a. CCCC. Sunt enim anni CXII. non completi, sed incepti tantum intelligendi. Atque eadem est ratio, dum a. CLXIII. ab obitu Martini cum secundo Sige-

Sigeberti regis, et annum CLXXII. quo episcopus ipse ordinatus fuit, cum anno duodecimo eiusdem Sigeberti coniungit. Hic refutatur Cointius, qui, quae in Historia Francorum occurrunt, annorum supputationes, suppositītias esse contendit; et Tillemontius, qui nullam in his rebus Gregorii rationem habendam esse iudicat. Postremo loco chronicorum quorundam testimonia, quae hanc Auctoris de morte Martini sententiam confirmant, producuntur. Primum ex Chronico Leodiensi, apud Labbeum in Bibl. MSS. p. 334. ex Chronico a Leibnizio edito in Script. Rer. G. Tom. I. p. 83. ex Chronico Turonensi, ex Alberico monacho Trium-Fontium, apud eundem Leibn. Tom. II. p. 31. Nunc venimus ad tertiam dissertationem, in qua, quae ante dictis obiici et possunt et solent, diluuntur, simulque episcoporum Turonensium series, a Martino ad Gregorium, examinatur et emendatur. Sunt vero illa, quae causae Auctoris adversari videntur, potissimum petita ex Gregorio, cui etsi non omnem fidem, ea praesertim scribenti, quae aut sua aetate, aut proxime illam acciderunt, detrahit, tamen Severo in Martini historia postponendum esse arbitratur. Primum scribit Martinum natum esse a. XI. Constantini, id est a. C. CCCXVI. seu potius a. CCCXVII. Cui contradicit Severus, qui illum iam septuagenarium, (de qua lectione ob omnium librorum consensum non dubitandum est,) a Maximi uxore convivio exceptum fuisse commemorat, quod a. CCCXCIV. contigit. Est ergo natalis Martini certe non posterior a. CCCXIII. Quomodo autem non tota Martiniana apud Gregorium chronologia nutet, ipsum cum fundamentum tam parum firmum sit? Idem dicit, Martinum ordinatum fuisse Episcopum a. VIII. Valentiniani maioris, i. e. A. C. CCCLXXI. aut sequenti. Neque tamen potuit hoc anno ordinari Martinus: sacras ordinationes nonnisi Dominicis diebus aut sabbatho haberi fas fuit, atque hunc morem, cuius cognitio ad multas quaestiones solvendas perutilis, copiose et docte Auctor hoc loco illustrat. Iam Martinum ordinatum fuisse

d. IV. Non. Iulii notum eſt. Ex cyclo vero ſolari conſtat, eam diem a. CCCLXXI. in ſecundam, a. LXXII. in quartam feriam incidiſſe. Errat etiam Gregorius, dum in definiendo epiſcopatus tempore, in diverſas ſententias abit, illique modo annos XXVI. menſes IV. dies XXVII, modo annos XXV. menſes IV. dies XI. aſſignat. Errat porro, dum Martinum annos LXXXI. natum obiiſſe ſcribit. Nam qui anno CCCLXXXIV. iam ſeptuagenarius erat, et ſedecim adhuc annos vixit, ſaltem annos LXXXVI. vixiſſe dicendus eſt. Errat denique dum Attici Caeſariique Conſulatum, quo Martini mortem collocat, coniungit cum anno ſecundo Imperatorum Arcadii et Honorii. Tertius enim erit annus ab initio imperii illorum, ſi mors Martini ad Novembrem a. CCCXCVII. referatur. Quomodo denique defendas Gregorium, et Attico Caeſarioque Coſſ. mortem Martini collocantem, et Ambroſium, qui iisdem Coſſ. IV. nonas April. obiit, per viſum interfuiſſe exequiis Martini, III. idus Novembr. mortui, ſcribentem. Auctor quidem cum aliis rem totam inter fabellas referendam eſſe negat, ſed verum eſſe putat, Martinum potius interfuiſſe funeri Ambroſii, atque adeo, quae de hoc dicat, forte incerta traditione deceptus, forte imagines in baſilica Martini depictas non recte interpretatus, de illo dicere debuiſſe Gregorium. Obiter hic addit Auctor alia, quae ſibi in Gregorio ſuſpecta videantur. Huc refert contentiones, quas ortas eſſe dicit inter Pictavos et Turonenſes de Martini cadavere, propterea quod et Severus in epiſtola ad Baſſulam nihil de hac re dicat, et argumenta, quibus Pictavi et Turonenſes corpus ſibi quisque vindicant, nec convenire in illa tempora, nec ullam veritatis ſpeciem habere videntur. Ultimus error Gregorii hic eſt, dum Caeſario et Attico Coſſ. Martinum obiiſſe ſcribit, et ſimul addit: *a paſſione Domini usque ad tranſitum ſancti Martini anni CCCCXII. computantur.* Hic enim, ubi nihil ob conſenſum MSS. mutandum, eſt anachroniſmus annorum XLV. aut amplius. Hos errores Auctor exiſtimat Gregorium, qui

qui ducentis ferme poſt Martinum annis vixit, quo toto tempore Gallia omni calamitatum genere vexata erat, inconſulto et invitum commiſiſſe. Quare Pagium refutat, qui Gregorium ex apocrypho aliquo vitae Martini ſcriptore has fabulas hauſiſſe credidit; etſi non negat, ex eccleſiae Turonenſis ſcriniis, nonnulla, quae in Severo fruſtra quaeruntur, Gregorio de Martino innoteſcere potuiſſe. Supereſt, ut, quo anno Martinus eccleſiae Turonenſis curam ſuſceperit, declaretur. Quod a. CCCLXXV. factum eſſe inde probabile videtur Auctori, quoniam primum hoc anno dies dominica incidit in diem V. Iulii; deinde quia, ſi a Iulio a. CCCLXXV. ad Novembrem a. CCCC. numeres, Gregorium vere dixiſſe apparet, Martinum a. XXVI. ſui epiſcopatus obiiſſe; denique, quoniam eo tempore adhuc regnabit Valentinianus, qui, ſi ex iis, quae Severus commemorat, iudicamus, vivat adhuc neceſſe eſt. Reſtat ultimum argumentum, quod ſententiae Auctoris contrarium eſſe videtur. Nam ſi id, quod Gregorius memoriae prodidit, Briccius annos XLVII, Euſtochiusque annos XVII, in epiſcopatu transegit; ſi Perpetuus anno poſt Martini obitum LXIV. ſedit; ſi denique Synodus Turonenſis I. habita fuit a. CCCCLXI. d. XVIII. Kal. Decembr. convenit profecto obitus Martini non in a. CCCC, ſed in a. CCCXCVII. Verum neque hic Gregorii calculus ſtare poteſt, cuius libri de epiſcopis Turonenſibus, nec aliis, iisque non levibus erroribus, immunes ſunt. Hic enim Auctor hiſtoriam epiſcoporum Turonenſium ſibi explicandam et emendandam, atque Gregorii errores corrigendos, ſumit. Non ſincerum nobis Gregorius anteceſſorum ſuorum tradidit catalogum. Nam ſoli anni epiſcoporum a Martino ad a. XXI. Gregorii enumerati, ſunt CXCIX. cum menſibus V. et aliquot diebus. Annus tamen XXI. Gregorii, in quo definit catalogus, reſpondere debet a. C. DXCIV. Cum igitur et ex illorum ſententia, qui Martini mortem a. CCCXCVII. aſſignant, tempus illorum epiſcoporum longius, quam fieri debebat, excurrit, neceſſe eſt ut vel epiſcopis quibusdam

 plures,

plures, quam par fuit, annos tribuerit, vel, qui nunquam fuerunt episcopi, eos in catalogum episcoporum retulerit. Atque etiam ipse, in serie Historiae Francorum, non parum diversam episcoporum seriem repraesentat ab ea, quae in catalogo exhibetur. Laborat quoque Gregorii catalogus in annis Licinii cum Chlodovaei historia comparandis. Omisit porro, et in Catalogo, et in Historiae serie, Agrestium Turonensem episcopum, cuius tamen nomen duobus conciliis subscriptum invenitur, Aurelianensi V. a. DXCIX. V. Kal. Nov. habito, et Parisiensi II. vulgo ad a. DLV. relato. Si denique uniuscuiusque episcopi aetatem accurate indagamus, gravissimi occurrunt Gregorii errores, quos hic repetere non vacat, quoniam vix brevius, quam ab ipso Auctore factum est, a nobis narrari poterunt. Coronidis loco huic dissertationi additur fragmentum epistolae Pagii ad Abbatem Nicosium, Canonicum Divionensem, unde intelligitur, quantum intersit, quantum conveniat in huius argumenti tractatione inter Pagii et Pratonis sententiam. In dissertatione *quarta* investigatur chronotaxis praecipuarum a Martino in vita rerum gestarum. Lubet hic, praetermissis iis, quae de variis rebus docte et copiose ab Auctore disputantur, brevi, tanquam in tabula, vitam Martini proponere. Nascitur Martinus aut a. CCCX. ineunte, aut certe ante a. CCCXIV: decem annos natus fit catechumenus: quinto decimo aetatis anno militiam sequi cogitur: a. CCCLI. ineunte, sub Constantio inter scholares alas recipitur: post tres annos baptizatur: duo annos solo licet nomine in militia degit: a. CCCLVI. a Iuliano dimittitur, seque ad Hilarium, et paullo post in Illyricum, confert: anno sequenti forte inde redit, Mediolani aliquamdiu moratur, post in insulam Gallinariam abit: a. CCCLX. exeunte reditum Hilarii cognoscit, eum in Gallias sequitur, ab illo locum sibi, monasterio aedificando, impetrat: ibi XIV. annos degit, plurimaque miracula patrat, quae tamen fere omnia ignorantur: hinc a. CCCLXXV. IV. nonas Iul. eductus, Turonis episcopus datur: eodem anno ad Valen-

Valentinianum in Illyricum usque proficiſcitur: non multo poſt, Turonos regreſſus, duobus fere extra civitatem millibus ſibi monaſterium ſtatuit: dein altare in honorem falſi martyris erectum deſtruit: eo tempore acciderunt, quae de fanis gentilium everſis, de eccleſiis eorum loco aedificatis, et de prodigioſis curationibus, apud Severum leguntur: abit Treviros, inde redit, Pariſienſem civitatem ingreſſus leproſum ſanat, et; Viennae forte, Paullino oculi ſanitatem reddit: a. CCCLXXX. Martinus legationem ab Auſpicio, viro praefectorio, accipit: initio a. CCCLXXXVII. iterum Treviros ad Imperatorem Maximum proficiſcitur, quo tempore ab uxore Maximi Martino obſequium magnum exhibetur: ſequenti anno rurſus Treviros ſe confert ad Maximum, et cum Ithacianis communionem inire cogitur: a. CCCXCIII. primum Severi iter ad Martinum accidit: proximus morti poſtremum Treviros adit Martinus: inde ſumma hieme rediens; miraculum, a Severo Dial. II. c. 8. narratum, efficit, vaccam daemone liberat, et incendio periclitatur: a. CCCC. febri correptus III. idus Novembr. obit, natus annos XCI. ſi natus eſt initio A. CCCX; ſive annos LXXXVII. ſi fine A. CCCXIII. lucem adſpexit. Epiſcopatum geſſit annos XXV. menſes IV. dies VII. Sequitur Diſſertatio *quinta*, in qua Severus, eiusque Dialogi, aberrore Millenariorum vindicantur. Defenſionis capita haec ſunt. Primum producit Auctor ipſum locum ex Dial. 2. extr. Severi, quo tota accuſatio nititur, et cum illud attendendum eſſe cenſet, non hic Sulpicium doctorem, ſed hiſtoricum agere, non ſuam ſed Martini ſententiam litteris mandare; tum Chiliaſmum ex iis apparere negat ac pernegat. Deinde Hieronymum, quem tanquam claſſicum teſtem omnes ſequuntur, hac in re nullam fidem mereri putat, nullum cum ſit accuſationis fundamentum, nulla ſpecies. Quid ſi vero Hieronymus, ut Tillemontius coniicit, errorem illum in dialogis deprehendit, qui deinde ob infamiam eſt omiſſus? Non eſt omiſſus. Deſideratur quidem ille locus de Antichriſto, cui Tillemontius locum de mille annorum

norum regno adnexum fuiſſe coniicit, in codicibus pluribus, recentioribus praeſertim, non tamen in antiquioribus. Si librarius, quod religioſas ſuas aures offendit, expungere in Severo voluit, non debebat relinquere proxime ſequentem, de iam orto Antichriſto, et inſtanti ſeculi fine, ſententiam. Porro, ſi quis hunc locum recte conſideret, intelliget ea omnia, quae Hieronymus Chriſti regno ex Millenariorum ſententia tribuit, a Sulpicio ex Martini ſententia Antichriſti tyrannidi tribui. Cur vero Hieronymus Severo errorem obiicit, qui non in illius libris apparet? Permotus fuit procul dubio Hieronymus, ut Severum notaret, licet non cum Millenariis ſentientem, quia ſcripſerat *urbem Hieroſolymorum et templum eſſe reparandum;* quam ſententiam ille ſaepius perſtringit, et refutat. Notandum eſt, Hieronymum in loco illo, (lib. XI. comment. in Ezechiel.) Tertullianum, Lactantium, Irenaeum, Victorinum Petabionenſem, et Apollinarium ſimul componere, illisque promiſcue Chiliaſmum tribuere. Conſtat tamen, non omnes ſingulasque huius ſententiae partes ab omnibus propugnatas eſſe, ſed alios gravius, ut Apollinarium, alios levius in hac re eſſe lapſos, ut reliquos, apud quos craſſos iſtos errores fruſtra quaeſiveris. Neque igitur, cum pari iure Sulpicium nominare videtur, ad hunc omnia ibi commemorata referri debeat, ſed benigniori interpretatione Hieronymo eſt ſuccurrendum. Verum cum ipſe Auctor videat, Hieronymum manifeſte teſtari, ſe eo loco cum ſolis Millenariis rem habere, aliam viam defenſionis init. Vel memoria, ait, Hieronymus lapſus eſt, ſi modo Severum legerat, et humani aliquid paſſus; vel ab alio in hunc errorem eſt adductus, qui ſententiam Severi non ſatis perſpectam habuit, neque igitur ipſe librum legit. Atque hoc in primis Auctori probabile videtur. Primum enim Hieronymus, Dialogo, in quo Sulpicius millenariis faveat, Gallo nomen fuiſſe dicit. Quid vero deſignat his verbis? totumne opus? ſed dicit dialogum, non dialogos; an ſecundum dialogum? ſed ſi unum nominavit Gallum,

quod-

quodnam alteri dialogo nomen fuit? Deinde totus liber non in tres, ut nunc, ſed in duo tantum dialogos diviſus fuit initio; quorum alter incepit ubi nunc tertius, ſecundus vero una ſerie cum primo continuabatur. Teſtantur hoc verba Gennadii: — *collationem Galli et Poſtumiani — habitam in dialogi ſpeciem duabus inciſionibus comprehendit.* Teſtatur hoc Gregorius Turonenſis, et Proſper Aquitanus. Non legiſſe vero Hieronymum ipſum Severum eo probabilius Auctori videtur, quoniam eo tempore, quo in Ezechielem ſcripſit, ſummis curis ob turbas in Occidente ortas diſtentus; quod iam tum aetate provectus fuit; quod obtuſa oculorum acie admodum aegre legere potuit. Accedit, quod Gennadius, qui ſe Sulpicii dialogos legiſſe fatetur, ne verbum quidem tota de re dicit, nec alii antiqui ſcriptores, Gregorius Turonenſis praecipue. Denique producit Auctor locum ex Hiſt. Sacr. Lib. II. cap. 3. de interpretatione Somnii Nabucodonoſoris, ubi de regno Chriſti longe aliter Severus ſentit. Quod vero opuſcula Poſtumiani et Galli, i. e. hi dialogi, de quibus ſermo eſt, Gelaſiano decreto inter Apocrypha relata fuerint, id ideo factum eſſe coniicit, quoniam Severus de Brictione, magna ſanctitatis laude florente, minus honorifice locutus eſt. Nam in codice Capit. viginti circiter poſt Gelaſii decretum annis exarato, totus quidem legitur de Nerone et Antichriſto locus, ſed quae de Brictione in dial. 3. cap. 15. habentur, praetermiſſa ſunt omnia. Idem a Paullino factum eſt, quibus Martini vitam expreſſit. Haec ſunt, quibus Auctor Severum defendit, quem tamen in hac re non eadem ingenii acie et acumine, qua in caeteris verſatum eſſe, ingenue fatemur. Quid enim? Hieronymum non legiſſe Sulpicii Severi de Martino libros? non eos libros legiſſe, qui toto prope terrarum in orbe legebantur? eundem tamen tanta confidentia de iis iudicaſſe? Magna erat Severi auctoritas, cui infamiae notam inurere nec poterat facile, nec debebat Hieronymus, qui, niſi certiſſime ſibi de hoc Severi errore perſuaſiſſet, certe *το dicitur,*

tur, ab aliis accepi, fertur, aut ſimile quid appoſuiſſet, atque adeo aliorum potius, quam ſuo periculo, tale crimen Severo obieciſſet. Sed finge, illud ex aliis audiviſſe Hieronymum. An illum vel tam parum curioſum in re magni momenti, vel tam ſtolidum fuiſſe credi poteſt, ut, ſi tale quid audiverit, non ipſum librum evolveret? an vero illum temere rumuſculis et ſermonibus fidem habuiſſe putemus? ſtipitem et truncum nobis pingis, non Hieronymum. At legat mihi aliquis Hieronymi orationem, nonne tanta cum confidentia loquitur, ut ipſe Severum legiſſe videatur? Cur vero Gennadius tacet de Chiliaſmo? quaſi vero divinare illud vel poſſimus, vel debeamus. Idem autem Gennadius nonne fatetur, ſe *quosdam tractatus de mille annis, et de Apocalypſi b. Iohannis* ſcripſiſſe? De quibus igitur eo loco, quo haec res exponi debuit, egit fortaſſe, ea ibi repetere neque voluit, neque opus fuit. Quale vero et quantum illud teſtimonium et eſt, et eſſe debet, quod ex ſilentio ſcriptorum, (Rabanum enim non audiendum eſſe putat Auctor, Hieronymi commentarium compilantem. Compilaverit per nos. Illius tamen teſtimonium non magis, quam aliorum, audiendum eſt. Nam quae ex Hieronymo exſcripſit, illa ſe comprobare, et vera fateri, ſimul fatetur,) de teſtimonio igitur ex ſcriptorum ſilentio arcesſito quid dicendum eſt? Non ſpectat Vir doctus, et veritatis indagandae ſtudioſus, quid non dixerint ſcriptores hiſtoriarum, ſed quid dixerint. Illud vero ab infirmitate, curis, et ſenectute Hieronymi repetitum argumentum, lepidum eſt. Quid ſi olim poſteri Pratonem imitari, atque ita ratiocinari velint? Quicunque ſummis curis diſtentus, ſenex, infirmitate oculorum laborat, illius teſtimonium ſuſpectum et falſum eſt. Iam A. MDCCLIX. hic vel ille Germanus de cometa eo anno viſo ſcripſit, ſed ſenex, oculis laborans, et, quoniam eo tempore Germania bello ardebat, ſummis curis diſtractus, nullam igitur fidem eius teſtimonium meretur. Non poterit negare Prato, recte et belle hoſce ratiocinari. Quid enim aliud, niſi ipſius exemplum ſequuntur? Quin

nos

nos potius ex eo, quod Hieronymus haec ſenex ſcripſit, omnia contraria elucere arbitramur. Deſerbuit aeſtus iuvenilis: maiori cum diligentia ſenes omnia conſiderant: lentius et cautius iuvenibus in iudicando procedunt. Sed non vero nomine Hieronymus dialogum appellavit? Non ſine omni cauſa illud fecit. Non inepte dialogus hic Gallus inſcribitur. Fecit id Gallus, quod diu recuſavit, quod amici ab eo poſtulant, et quaſi novam orationem, novam hiſtoriam, incipit. Quodſi etiam non duo ſint dialogi, ſed unus, citari tamen hoc nomine potuit colloquium Galli eodem iure, quo libri Homeri, etſi ſaepe non totus liber illud complectitur, a quo nomen accepit. Quid ſi etiam Hieronymus exemplo libri uſus eſt, cui a librario nomen Galli inſcriptum erat? quod ideo probabile eſt, quoniam a librariis unus dialogus in duo eſt diviſus; et in edicto Gelaſiano hi dialogi *opuſcula Poſtumiani et Galli* appellantur. Unde apparet, eos tum hoc nomine innotuiſſe, non, ut Prato parum acute coniicit, quoniam Severi nomini parcere voluerint Patres Synodi. An ego tum nomini Pratonis parco, ſi editionem Sulpicii Severi Veronenſem damno? Nonne ſtatim lectoribus Pratonis nomen in mentem veniat neceſſe eſt? Quod ad locum ex Hiſt. Sacr. attinet, reſpondebimus ipſius Pratonis verbis: non ibi doctorem agit Severus, ſed hiſtoricum; non ex ſua, ſed ex prophetarum, ex Danielis mente loquitur. Si denique nefas erat, quidquam non honorificum ſatis de Brictione dicere, quomodo iſta religio tam ſubito exſtincta eſt? Nonne Gregorius Turonenſis vitia iuvenilia illius enarrat? nonne Fortunatus ex eodem Severo illa expreſſit carmine? Hoc certe inter omnia, quae adhuc dicta ſunt, maxime a veritatis ſpecie abhorret. Sunt in Severo alia, quae Patribus Synodi diſplicere poterant. Quantum enim plerisque diſplicuerit illud, quod Martinum cum Apoſtolis comparat, ex eo intelligi poteſt, quod Adamus, Abbas Perſenniae, eum ſingulari libro: *Quod beatiſſimus Martinus par dicitur Apoſtolis:* defendere neceſſarium duxit. In eo haec ſcripta ſunt:

Plerosque ſcandalizari audio, quod Martinum noſtrum parem apoſtolis canat, et glorietur eccleſia etc. Verum nos, licet non pauca in promtu ſint, non acriter pugnabimus. Neque haec Auctoris doctiſſimi carpendi, aut gloriolae aucupandae gratia dicta ſunto, ſed ut et ipſe Prato, humana errandi forte non exemtus, alios, ſi humani quid patiantur, modeſtius tractare diſcat, et ut alii intelligant, quam facile partium ſtudio, et nimio amore occoecati, ea ipſi probemus et dicamus, quae in aliis nunquam toleraremus. Diſſertatio *ſexta* eſt copioſus commentarius in Cap 6. et 7. Dialogi I. ubi de monachis, ob Origenis nomen ex Nitria totaque Aegypto pulſis, agitur. Tria ſunt huius diſſertationis capita. In primo inquirit Auctor, quo Chriſtianae aerae anno Poſtumianus Alexandriam pervenerit, et quanto a Nitrienſium monachorum expulſione tempore? Iter Poſtumiani in Orientem, atque adeo Alexandriam, adſcribit Auctor menſibus vernis A. CCCCII. Non enim ut Pagius vult, qui ad A. CCCCI. haec refert, *Poſtumianus*, quae contra monachos Origeniſtas facta ſunt, ſuis oculis inſpexit, ſed iam habita Synodo, iam damnatis, iam inde pulſis hiſce monachis, Alexandriam pervenit. Exturbatio illa Origeniſtarum accidit A. CCCCI. quod a Severo confirmatur, qui paullo poſt monachorum expulſionem, Poſtumianum in Aegyptum, tumultus et diſſenſionum plenam, perveniſſe ſcribit. Quare cito abiit, Bethlehem petiit, ibi ſex menſes commoratus eſt, tandemque turbis utcumque ſedatis initio A. CCCCIII. Alexandriam rediit, et inde ad Aegypti extrema contendit. Errat enim Vallarſius, qui Origeniſtas monachos pulſos ſtatuit a Theophilo iam ab A. CCCC. Eo enim anno tradit eſſe ab illo ſcriptam, quae tamen exactis monachis ſcripta fuit, epiſtolam, quam ſynodicam dicit. Deinde Auctor ſuam de tempore monachorum expulſorum ſententiam, ex epiſtolis Theophili Paſchalibus, quarum tempus ex cyclo paſchali certo conſtat, proponit. Iam cum prima earum initio A. CCCCI. altera initio ſequentis anni ſcripta ſit; et haec res geſtas A. CCCCI. illa hiſtoriam A. CCCC.

CCCC. respicere debeat: prima quidem acerrime in Origenem illiusque familiam invehitur, neque tamen eos palam nominat, et esse adhuc in Aegypto catholicam fidem praeferentes indicat. Unde apparet, iam A. CCCC. Theophilum in Origenistas insurrexisse; sed in monachos Nitrienses nihil ad eam diem fuisse constitutum. Quod cum denique fine A. CCCCI. factum esset, in Paschali epist. sequentis anni rem non silentio praeteriit. Synodicam vero epistolam, ineunte Novembre, vix dum fugatis monachis, scriptam esse Auctor existimat. Nam quoniam missa dicitur Palaestinis episcopis, qui in Aeliae encaeniis congregati sunt; et in inscriptione ep. synodicae, qua Palaestini Theophilo respondent, legitur, episcopi, qui Ierosolymis in sancta encaeniorum die reperti sunt; encaeniorum porro initium idibus Septembris erat: res facile diiudicari potest. Deinde ea potissimum de causa haec epistole scripta est, ne monachi, qui e Nitriae monte depulsi Aeliam confugerant, reciperentur. Qua in re illum summa celeritate usum fuisse inde apparet, quoniam epistola Theophili, monachos licet praegressos antevertit. Non multo igitur ante Septembrem Theophilus Nitriam contendit, militari manu instructus, et inde, quod mense Augusto A. CCCCI. fieri potuit, monachos expulit. Ab exactis ideo primum monachis, ad adventum Postumiani in Aegyptum, sex circiter menses intercesserunt. Alterum dissertationis caput expendit, an Theophili generalis epistola eadem sit ac synodica, quam a se Hieronymus in latinum conversam scribit. Quae Auctor proponit de epistola, haec sunt. Non scripta fuit ex synodo Alexandrina, cuius mentionem facit Prosper; non ex alia aliqua Alexandrina synodo prodiit; non synodica est appellanda, quoniam in ea Theophilus de se peculiariter loquitur, nec ei scribenti quenquam episcoporum adfuisse, et scripta sua confirmasse subscriptione, constat. Theophili epistola, a Vallarsio nuper edita, alia omnino est ab ea synodica, quam a se Hieronymus ex graeco conversam tradit; non synodica, sed

 ency-

encyclica, ſeu generalis haec epiſtola eſt dicenda, non ad omnes ubique gentium Chriſtianos miſſa, ſed ad epiſcopos tantum Palaeſtinos et Cyprios. Tertium diſſertationis caput, et ultimum, totam Origeniſtarum, cum in Oriente, tum in Occidente damnatorum hiſtoriam proponit; monumenta huc ſpectantia, praecipue quae Hieronymus hac occaſione vel ipſe ſcripſit, vel ex graeco in latinum ſermonem transtulit, ad ſuum quaeque ordinem revocat, et ſumma totius controverſiae capita in ſeriem chronologicam diſponit. Has diſſertationes ſequuntur obſervationes in Sulpicium Severum, in quibus illud ſibi Auctor propoſuiſſe videtur, ut ſicut in notis textui ſubiectis verba, ſic in his res illuſtraret et facta. In his pag. 318. obſervatur, Deſiderium hunc eſſe eundem, ad quem Paullinus Nolanus A. CCCCVI. epiſtolam ſcripſit; eſſe presbyterum illum Gallum, qui cum Ripario Hieronymum excitavit, ut adverſus Vigilantium ſcriberet; eſſe illum ad quem Hieronymus A. CCCXCIII. epiſtolam dedit. Pagina 370. diſputatur de oppido Sabaria, illudque hodierno nomine et ſitu Sárvár eſſe docetur. Pag. 322. exponitur, quid ſit ſcholaris militia, et ſcholares alae. Erat nimirum tum temporis militia armata, erat militia palatina, eorum qui intra palatium Imperatoris morabantur, non quod veri milites eſſent, ſed quod, quicunque in aula principis erant, palatio militare dicebantur; erat denique militia reliquorum omnium, qui iudicibus et magiſtratibus apparebant, qualis militia Proconſularis et Praefectiana dicebatur. In palatina militia erant qui ſpeciem habebant armatae militiae, veluti domeſtici et Protectores, veluti militia ſcholaris, ſive ſcholae, quae ſuos Tribunos habebant, et Magiſtro Officiorum erant ſubiectae; in quibus fuere et ſcholae ſcutariorum et clibanariorum, quae cum peditum, tum equitum erant. Ampla accipiebant ſtipendia, ſplendide et honorifice habebantur, militari dignitati aequiparandae. Pag. 324. docetur, monaſterium proprie unius eremitae, ſive monachi ſecretum indicare. Pag. 328. agitur de inſula

Galli-

Gallinaria: p. 334. de formulis acclamationum, quibus populus ſibi aliquem depoſcebat epiſcopum. Pag. 344. per pateram, quam regi miniſter obtulit, illud poculi genus A. intelligit, quo philoteſiae in conviviis propinabantur: pag. 343. exponit, cur caeteris omnibus in convivio accumbentibus in ſtibadio, Martinus ſolus ſellula uſus ſit. quod propterea factum exiſtimat, quoniam Martinus, licet epiſcopus, monachum egit, et ab omni deliciarum genere alienus illum accubitum contemſit, quem voluptas et luxus protulerunt. Pag. 331. aggreditur refutare Vorſtium, qui Catechumenos ſcribit, quamvis inſtitutos iam et credentes, nec regeneratos eſſe, nec ſalvari poſſe, Patres putaſſe. Illud concedit Prato, hoc negat. Pag. 346. vita et hiſtoria Clari: pag. 355. Poſtumiani et Galli, explicatur. Pag. 364. eſt longa diſputatio de byrrho; et pag. 380. de verbo exſufflare. Aliquoties Romanae eccleſiae dogmata Auctor defendit: ut pag. 331. purgatorium, et pag. 351 venerationem crucis. Sequitur Appendix duplex. Prima exhibet ineditam antea epigrammatum collectionem, in Baſilica potiſſimum Martini Turonis olim inſcriptorum. Invenit illam in uno ex codicibus, quibus ad emendandum Severum uſus eſt, nimirum in Bivilaquio, illamque notis illuſtravit. Verſus ſunt admodum mendoſi, hiantes, et codicum bonorum opem efflagitant. Altera appendix proponit et expendit variantes aliquot vitae S. Paulli, primi, ut dicitur, eremitae, ex capitulari codice depromtas lectiones. Tandem ad calcem huius Tomi adiecta eſt epiſtola Pratonis, de nova hac Sulpicii Severi editione, ad Muſellium, Veronenſis Eccleſiae Canonicum Archipresbyterum, ſcripta.

Haec de primo huius editionis Tomo dicta ſunto, in quo recenſendo ideo longioris fuimus, quoniam librum, qui ſero ad nos pervenit, ſerius etiam ad alios perventurum eſſe exiſtimamus, quibus interim et voluptatem et moleſtiam ex eo capiendam invidere noluimus. Reſtat adhuc, ut, quoniam ſupra quaedam aliis eſſe ſubrepta

repta

repta posuimus, illud lectoribus ob oculos ponamus. Ad Dial. III. cap. 11. Arborium virum praefectorium dici iam Giselinus notaverat: versus Paullini, Moestorum pallens etc. pag. 129. est in Horn. edit. laudatus: quem ad Dial. II. cap. 8. ex Gregorio Turon. locum laudat, produxit iam Iuretus; et emendationes, quas in lectione loci illius facit, iam factae sunt eodem loco: pag. 113. versus, Incola quem vicuri etc. est in Horn. edit. adscriptus. Pag. 108. iam antea Giselinus docuit, curiam principis dici comitatum, iamque locum Sulpicii produxit; ut et ad illa, ad animum immitem; locum Marcellini attulerat iam antea. In epist. ad Bass. pag. 30. init. locum iam laudaverat Giselinus. Pag. 31. locus de caricis; et pag. 71. locus Hieronymi de scholastico, legitur etiam in Horn. edit. Pag. 318. Desiderium videri presbyterum Gallum etc. iisdem prope verbis ex nota Baronii in Horn. edit. descripta sunt. Pag. 369. illam interpretationem formulae, Celtice aut si mavis Gallice loquere, iam Hornius ex maxima parte viderat. Verum non est otium, iterum hac de causa hunc Tomum evolvendi, ut plura exempla inveniamus. Neque nos, qui bene merentium laudes rem publicam facimus alias, et levia vitia lubenter condonamus maioribus virtutibus, monuissemus haec, nisi Hornium huius criminis reum postularet perpetuo, saepe etiam iniuria, Auctor, ut p. 325. scribit, illum auctoritatibus ex Iureto compilatis docere voluisse, baptizatos olim albatos fuisse. Non compilavit Hornius Iuretum. Adposuit potius in editione sua, (utimur vero nos tertia,) Iureti nomen. Sed de his satis. Proxime dicemus de altero Tomo.

DIPLOMATARIA ET SCRIPTORES HISTORIAE Germanicae medii aevi, cum Sigillis aeri incisis, opera et studio CHRISTIANI SCHOETTGENII, Rect. Scholae ad d. Crucis Dresd. et M. GEORGII CHRISTOPHORI KREYSIGII. Accedit praefatio CHRISTIANI GOTTLIEB BUDERI, D. Consil. Aul. Duc. Sax.

Sax. Iur. Publ. Feud. et Hist. Prof. Facult. Iuridicae Senioris in Academia Ienensi, de damnis detrimentisque Archivorum quorundam Germaniae.
TOMUS I.

Altenburgi, typis et sumtu Richteri, 1753. Alph. 4. plag. 13. tab. aen. 6. fol.

Si, auctore prudentissimo scriptore, non ii modo de republica bene merentur, qui scribenda faciunt, sed ii quoque, qui facta scribunt, nostra laude nostroque amore digni sunt, dolendum est profecto, morte praematura extincta esse egregia ingenia *Schoettgenii* et *Kreysigii*, quorum omnis industria in eo versabatur, ut antiquitates patriae e tenebris eruerent, erutasque clarissima in luce collocarent. Vix enim collectio haec Scriptorum rerum Germanicarum et Diplomatariorum animos spesque nostras excitaverat, primus cum Schoetgenius diem suum obiret, nec multo post Kreysigius, amicum, et in hisce laboribus socium, sequeretur, ambo vero triste sui desiderium relinquerent. Nos interim, quae a viris his doctis ad illustrandam Germaniae historiam collecta fuerunt, grata manu accipiamus, eorumque memoriam et exemplum commendemus. Hoc primo Tomo, cui nitor typorum et chartarum non exiguum splendorem affert, (quae laus propria quasi est libris iis omnibus, qui prodeunt e Richteri officina,) octo continentur opuscula. I. *Collectio nova Traditionum Fuldensium.* Incipit hic libellus, latine scriptus, ab Anno DCCLIX. nec pauca, ad historiam medii aevi pertinentia, continet. Habentur iam quaedam ex eo in *Schannati* Collectione, verum ex mendoso codice descripta; quare ea Schoetgenius ex correctiore emendavit. II. *Chronicon breve ab Anno MLXXXIII. ad A. MCCCIX.* Est perbreve hoc opusculum, e codice antiquo decerptum, latino sermone

ſcriptum, quod, etſi unius tantum plagulae ſpatium occupat, ſingularia tamen quaedam, nec ubivis obvia, continet. III. *Vrbarium S. Laurentii in Murtztal Stiriae ſuperioris.* Traduntur hoc libro latino traditiones dictae eccleſiae ab A. MCCXXII. ad A. MCCCCLXI. factae, quae geographiae et genealogiis nobilium praecipue inſerviunt. De nomine Auctoris, et conſilio, ex praefatiuncula iudicari poteſt, ubi legitur: *Anno Domini milleſimo quadringenteſimo triceſimo quarto, ego, Iohannes Roetel, Decretorum Doctor, Plebanus dicte eccleſie ſancti Laurentii, conſiderans, quod ex antiquis libris urbarii reddituum predictorum quis ſe non poſſet utiliter expedire, ſeu informare de eisdem; idcirco predicto anno, mei regiminis nono, ex omnibus antiquis libris et regiſtris per me collegi iura, cenſus, redditus, et decimas infra ſcriptas, et praeſens novum Vrbarium meis expenſis ſcribi feci* etc. IV. *Chronicon Thuringicum.* Eſt liber Auctore ignoto germanica lingua conſcriptus, et ab ingreſſu huius nationis incipiens in A. MCCCCIX. deſinit. Kreyſigius, etſi iam plurima huius Provinciae chronica typis vulgata ſint, hoc tamen ob ſingularia, ob antiquitatem et verba obſoleta, dignum publica luce cenſuit. V. *Narratio brevis de translatione Sanctae Eliſabethae,* ex codice manu exarato. VI. *Pauli Iovii Chronicon Schwartzburgicum,* germanice ſcriptum. Totum opus, ſatis longum et copioſum, capitibus 209. abſolvitur, et in partes ſeptem eſt deſcriptum, quarum 1) Comitum Schwartzburgicorum originem proponit, eosque, qui ante A. MCVI. vixerunt, deſcribit: 2) ad A. MCCCXIII. pergit: 3) ad A. MCCCCLII: 4) ad A. MDLXIV: 5) ad A. MDLXXXIII: 6) ad A. MDCV: 7) ad A. MDCXXX. pertinet. Iure ridet Kreyſigius eos, qui Epiſcopum Nucerinum ex Italia huius Chronici auctorem dicunt, cum tamen verus eius Auctor fuerit *Goetze,* Rector ſcholae oppidi Schwartzburgici, *Ebeleben.* Habendum praeterea cenſet hoc Chronicon omni fide dignum, atque ſummopere utile pronuntiat. Nam Auctor

et

et archiva, Arnſtadenſe, Sondershuſanum, Rudolſtadenſe, et Comitum de Gleichen, excuſſit, uſusque praetera eſt libellis chronicis ineditis, ſcriptoribus variis medii aevi, et omni hiſtoriae Thuringicae et Germanicae lucem affundit. VII. *Diplomata XXIII. Comitum de Gleichen, et de rebus Gleichenſibus ab A. MCCXII. ad A. MDCCXIV.* a Schoetgenio collecta. VIII. *Hiſtoria Monaſterii Volcolderodenſis diplomatica.* Conſignavit iam Albertus quidam Coeberling huius monaſterii notitiam; atque etiam Fridericus Rudolphi, in *Gotha diplomatica*, nonnulla huc ſpectantia protulit: ſed non ſatisfecerunt haec Schoetgenio, qui diplomatum ab A. MCXXXIX. omnium, quae de hoc monaſterio forſan ſupereſſe poſſunt, auctoritate munitus, hiſtoriam monaſterii compoſuit, et pluribus exornavit ſigillis. Toti huic primo Tomo non parvum ornamentum et decus addit Ill. Buderi docta paaefatio, de praecipuorum Germaniae Archivorum detrimentis. Fuit prae aliis Archivum regum imperatorumque noſtrorum, inde a primis regni Francici initiis, multis damnis expoſitum. Huc referas incendia Palatiorum, quorum in capellis diplomata aſſervabantur; frequentes commigrationes regum ex alio Palatio aut Caſtro in aliud, eo tempore, quo Germani reges ſuos ex diverſis familiis elegerunt; expeditiones ultra Alpes, Italicas et Romanas, praecipue vero cruciatas. Notum eſt, a Maximiliano I. tria conſtituta fuiſſe Archiva; Caeſareum in aula, Imperiale Moguntinum, et Iudicii Cameralis. At Moguntinum magna chartarum egeſtate et penuria laborat, id quod Conringius maiorum negligentiae tribuit, Boeclerus vero Suecis, in bello tricennali magnam Archivi partem inter Germanica ſpolia abducentibus. Quod in ſede Imperatoris eſt Archivum, tum praeſertim, cum Carolus V. ſe imperio abdicaret, multum detrimenti cepit. Magnam vim Actorum ab A. MDXXX. ad MDLVI. Anton. Perenot Granvella ſecum habuit, quae, illo Veſontione extincto, ma-

xima ex parte fuerunt ab indoctis heredibus dissipata. Archivum denique Camerae Imperialis, incendio Urbis Spirensis, et vastatione, prope totum vel in cineres redactum, vel abductum et dispersum est. Neque aliud fatum contigit Pontificum Romanorum et Curiae Romanae Archivis, in expugnata a Carolo V. Roma; Archivo Holsatico; Archivo Comitum Sulzensium; civitatis Gelnhusae; veterisque urbis Magdeburgensis. Atque haec est Primi Tomi Scriptorum, a duumviris doctissimis editorum, ratio. Dicemus de altero, qui etiam est in manibus nostris, propediem.

GERHARDI DE HAAS SPECIMEN CRITICUM in loca quaedam Evangelistica.

Trai. ad Rhenum apud Gisbert. Tim. a Paddenburg et Abraham. a Paddenburg, 1758. Plag. 13. 8vo.

Continet hic libellus sex, totidem in loca Evangelistica, auctoris observationes, e quibus prima pertinet ad Matthaei Caput XIX. vers. 24. coll. vers. 26. ubi Christus dicit: *εὐκοπώτερον ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.* Laborat Auctor in tollenda duplici huius loci difficultate, quarum una in eo est, quod Camelus cum acu componitur; altera autem, quae eruditos exercuit difficultas, est triste illud Christi effatum, de regno coelorum divitibus clauso. Videbimus iam nos ea, quae Auctor noster ad faciliorem huius dicti sensum attulit, secundum ordinem ab eo servatum. Primo itaque
Pag. 4 sqq. loco aliorum opiniones enarrat, qui de hoc loco interpretando laborarunt: singulas tamen ille non exponit, alias enim omnis eius libellus huic uni loco non sufficiens fuisset; refert tamen, nonnullos per *κάμηλον* intelligere

telligere camelum, gibbosum illud animal, alios autem funem nauticum. Subiungit his eos, qui per voces τρύπημα ῥαφίδος portam quandam Hierosolymitanam indicari putant, antiquis ita dictam. Quorum cum aliis sententiam ille prolixius expositam ait apud *Polum* in Synopsi, et *Wolfium* in curis. Allegoricam deinde Patrum hunc locum interpretandi rationem profert, dum per Camelum Gentiles, per divites autem Iudaeos intelligunt: quam interpretationem multis difficultatibus obnoxiam esse putat Auctor. Marco enim Cap. X, 24. ii, quos Matthaeus πλουσίους vocat, dicuntur οἱ χρήματα ἔχοντες; unde apparet, proprie accipiendam esse vocem πλουσίους: cum interrogatione insuper discipulorum non certe convenit haec interpretatio vers. 25: τίς ἄρα δύναται σωθῆναι. Si enim per Camelum Iudaeos Christus intellexisset, haec Christi responsio discipulorum animos magis gaudio, quam moerore, afficere debuisset. Sequitur Theophylacti sententia, qua, aliisque huc spectantibus, expositis, accingit se Auctor ad proferendam suam: antea vero adhuc quasdam, quae ad voces huius dicti pertinent, observationes praemittit. Sic explicat vocem κάμηλος, quam a plerisque ex Hebraeo גמל deduci observat; ipse autem originem eius vocis in Graecis potius quaerit, et ab antiquo verbo καμέω ortam putat, cuius primaria significatio ipsi est *flecto, inflecto, curvo,* secundaria autem *laboro, labores exantlo,* quasi *flexis genibus oneri succumbo.* quae secundaria significatio ipsi quam maxime arridet, quia privum id Camelo esse dicitur, quod flexis poplitibus oneri subeundo se quasi accommodet: ηλος autem putat vulgarem esse nominum a verbis in έω deductorum terminationem, ut a ζέω est ζῆλος etc. Enarrat quoque alias voces, quae ipsi a καμίω, quod idem significare vult ac καμέω, ortae videntur; cuius primitivam vim esse putat *flectere, curvare,* unde κάμιλος funis nauticus, qui constat ex pilis

Pag. 6. pag. 8. 9. pag. 11. pag. 17. pag. 18. pag. 20. pag. 21. pag. 22. pag. 23.

Pag. 24. lis tortis flexisque, vel quia curvari, atque circumvolvi potest; porro *κάμαξ* pedamen vitis, latinorumque *camurus*, aliaque, ipsi ab hoc *καμίω* descendunt. Posthaec
pag. 26. vox *ῥαφὶς* illustratur, quam Lexicographi male a voce
pag. 27. *ῥάπτω* deducunt, est enim a *ῥάφω*, quod significat *consuo*. Quibus praemissis, sequitur tandem paraphrasis huius dicti, quod ex Auctoris sententia ita est interpretandum: *Divites aeternae salutis participes fient nunquam, eorumque in regnum coelorum introitus plenissimo sensu est impossibilis, ita ut camelus, vastissimum illud animal, facilius transeat per foramen acus, sive instrumenti illius, quo vestes consuuntur, quam dives in regnum coelorum ingrediatur.* Respondet deinde noster eorum obiectioni, qui ex dicto Christi sic exposito, Abrahamum, Iosephum de Arimathaea, multosque alios, ex beatorum numero excludi arbitrantur; nam
pag. 28. Christo hoc in loco sermonem de iis tantum divitibus esse ostendit, qui nimio divitiarum amore ducuntur: *πλούσιον* enim vocabulis, quae Graecis *μέσα* audiant, adnumerandum esse. Ita Luc. XXI, 1. medio sensu; Matth. XXVII, 57. autem bono occurrere; apud Iacobum contra cap. I. vers. 11. et cap. II. vers. 6. malo sensu accipiendum esse. Vere autem vocem *πλούσιος* Christum malam in partem accipere, docet ex loco Marci supra laudato, ubi Evangelista eos, qui Matthaeo hoc loco *πλούσιοι* sunt, *πεποιθότες ἐπὶ τοῖς χρήμασιν* appellat. Pergit Auctor ad explicanda verba dictum nostrum antecedentia, quae sunt: *δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν*
pag. 34. *τῶν οὐρανῶν*, atque ostendit, apud Graecos rationes illas loquendi *δύσκολον, οὐ ῥᾴδιον, ἀργαλέον ἐστίν*, pariter ac Latinorum *difficile est, haut facile est*, non rei difficultatem, sed absolutam *ἀδυναμίαν* significare. Eam in rem adducit
pag. 35. locum Homeri Odyss. δ. vers. 397:

Ἀργαλέος

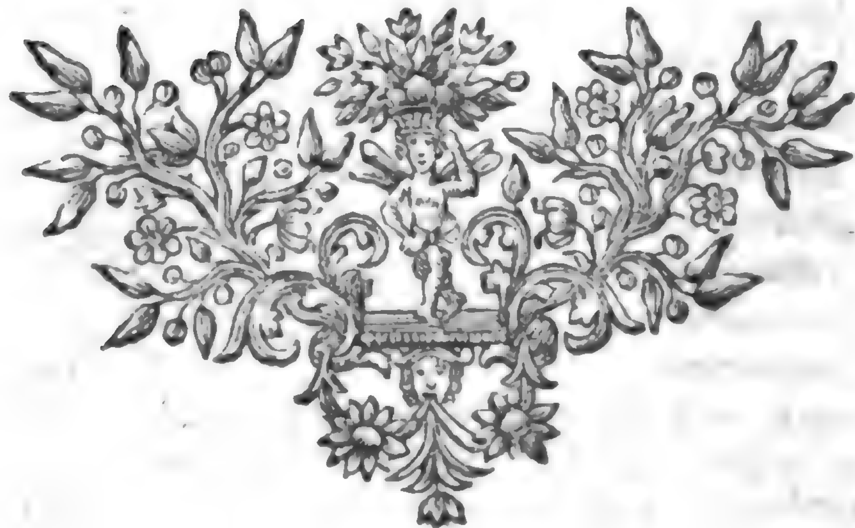
Ἀργαλέος γάρ τ' ἐςι Θεὸς βροτῷ ἀνδρὶ δαμῆναι:

Quippe domare Deum, mortalibus ardua res eſt.

Sed neque illorum obiectionem ſilentio plane tranſiit, qui huic interpretationi opponunt, non patere cauſſam ullam, quae Chriſtum impulerit, ut hoc in loco tanta emphaſi eos, qui divitiis dediti ſint, a regno coelorum excluderet; cum et alii homines, ſibimet relicti, ſimiliter aeterna ſalute deſtituantur. Chriſtus autem ſecundum noſtri ſententiam cauſſam omnino habuit longe graviſſimam: volebat enim diſcipulos ſuos, ſingulares huius iuvenis virtutes admirantes, ἐνεργητικῶς docere, iuvenem hunc, tam ſpecioſo virtutum cumulo inſtructum, tam longe a coelo abeſſe, ut vel camelus, animal, facilius per foramen acus tranſeat, quam talis dives in coelum ingrediatur. Multa quoque apud Claſſicos auctores leguntur teſtimonia, quae probant, longe maximam vim habere divitias in animos hominum; e quibus nonnulla noſter protulit. Iam deinceps eos vehementer labi oſtendit, qui ex hoc Matthaei dicto, ſic expoſito, colligere volunt, ita ſequi, Deum etiam efficere poſſe, ut camelus per foramen acus transeat. Antea multorum, hac in difficultate tollenda, conatus praemittit, quam dein cum Lectore eam, quae ipſi maxime probetur, rationem communicet. Vult autem noſter, reſponſionem Chriſti, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δύνατά ἐςι, non pertinere ad πλούσιον et κάμηλον, ſed ad quaeſtionem diſcipulorum, cum ſcilicet ita cogitarent: ſi hic iuvenis, tam ſplendidis virtutibus praeditus, ne ſalvari quidem poteſt, τίς ἄρα δύναται σωθῆναι. Salvator itaque ait, apud homines hoc quidem difficile, ſed Deo omnia poſſibilia eſſe. Vides, Lector, ex his, quae ex hoc libello

Pag. 36. pag. 37. p. 39 - 45. p. 46 - 62. p. 62.

bello excerpſimus, multa bona ineſſe huic ſpecimini, ſed plurima iam antea ab aliis dicta; quibus accedit nimia in exponendis rebus ſermonis ubertas: quae enim aliis dicta vix unam pagellam implent, noſtro quatuor vel quinque integris paginis fere dicuntur. Reliqua quinque, quae noſter illuſtravit Evangeliſtarum loca, ſunt apud Matthaeum XXIII, 15. apud Marcum X, 21. et XI, 13, apud Lucam III, 36. tandemque apud Iohannem XVI, 26. In quibus ſingulis Auctori plane eadem obſervatur ratio, quam in primo loco ab eo obſervatam diximus. Invenies in reliquis etiam pauca nova, multa bona, omnia nimiis verborum ambagibus circumſcripta. Certe Cameli, quae noſtro placet, e Graecis derivatio, etſi luculentum divitis ingenii teſtimonium eſt, ut multis tamen probetur magnopere veremur.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iulii Anno MDCCLIX.

CATALOGUE RAISONNE DES TABLEAUX DU Roy, avec un Abrégé de la Vie des Peintres, etc.

i. e.

ENARRATIO CRITICA TABULARUM, QUAE IN Regis Gallorum adservantur Museo, cum brevi Pictorum vita: Edita iussu Regis Christianissimi. TOMUS I. qui Scholam Florentinam et Romanam continet. Opera Dom. LEPICIE, Secretarii perpetui et Historiographi Academiae Pictorum et Sculptorum Parisinae, rel.

Lutetiae Parisiorum, e Typogr. regia: 1752. Alph. 1. plag. 4. et dimid. quaternis.

Denuo laudandi picturam, hoc indicando opere, nobis oblata occasio est, quam eo libentius arripuimus, quo magis speramus, neque hanc plane inutilem fore opellam nostram. Semper ad hominum formandos mores in primis idoneos esse putavimus utriusque linguae poetas, qui omne vel acerrimi iudicii grammaticorum tulere punctum. neque nostrae sententiae, ipsorum ea in re expertos vim ac potentiam, adhuc quidem nos poenitet. Quis enim unquam exempla virtutum ac vitiorum, quae plus efficiunt in animis hominum, quam de moribus doctrina continua, systema dicunt, quamvis ea diligens sit,

atque erudita, maiore vi ac contentione tradidit quam illi? In describendis virtutibus, quas amabiles redderent, vitiis, quae detestabilia, omne ingenium ac doctrinam veluti exhausisse videntur. Nemo denique, nisi qui triplex aes circa praecordia habeat, illi divinae poëtarum phrasi, quae quasi torrens erumpit, omniaque sibi adversa subigit, resistere potest. quot illorum, si quidem recte iudicamus, legeris, tot omnino Θεοφράστους putes. Etsi autem poëtice plurimis in rebus ἀντίστροφος picturae existit, quemadmodum Aristoteli, ut notum, Dialecticae Rhetorica: picturam tamen, fremat licet omnis canentium turba, illi longe praeferendam esse ducimus.

Utram artem velis discere, ac deinde exercere feliciter, divinum habeas ingenium, oportet, quod quasi sidere quodam propitio afflatum sit, atque perpetuo foveatur: nil dicas faciasve, ut cum Horatio loquamur, invita Minerva:

Ἐκ γὰρ Μουσάων καὶ ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος
Ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασσιν ἐπὶ χθόνα, καὶ κιθαρισταί.

Sed frustra tibi vel optimum ingenium natura concessisse videtur, si careas disciplina atque institutione recta. Sic enim lasciviens ingenium, et ubivis quasi locorum prorumpens, protrudet nil nisi inepta, insolita, quamvis saepe speciosa, quae nullo prorsus pacto cum rerum conveniant natura. Subactum igitur esse debet ingenium tale multifaria doctrina atque scientia: cognoscendi sunt hominum mores atque instituta: indaganda est rerum natura: non ignarus sis historiae veteris aeque ac novae: atque inprimis picturae si dederis operam, bene sis imbutus mathematices scientia omnis, oportet.

At in his artibus plurimum valent exempla, eaque, si haberi possint, perfectissima, non solum ad poetarum opera et tabulas pictorum intelligendas atque cognoscendas, sed etiam, si ad imitandum, aut adeo, quantum ingenii vires sinant, aemulandum illa proposueris, tibi maxime ad facultatem has exercendi artes consequendam opitulatu-

tulatura. Namque emortua fere, ac tenebris perfusa videntur de his artibus decreta et praecepta inprimis, nisi exemplis reviviscant, atque illuminentur idoneis: imo docile ingenium atque alacre, etiamsi destituatur disciplina, dummodo exempla diligenter contempletur praestantissima, deinde periculum faciat usque, an quoque similia possit proferre, et tantum in his artibus se profecisse putet, quanto magis ad illorum similitudinem accedat: tale, aimus, ingenium, quanto quanto impediatur labore, tamen ad fastigium istarum artium tandem emergere posse videtur. E contrario autem nullus unquam factus, aut poëta aut pictor, institutione sola, nisi adiutus exemplis.

Sed quae tibi exempla proponas, nunc merito quaestio est. Non audiendi sane sunt, qui nobis istam, si picturae quidem exempla quaerimus, ludicram veluti naturae picturam nobis commodent, qualis in lapidibus, herbis, ac floribus, admodum invenitur paucis, ubi picturae quidem nonnulla praebetur species, sed adeo saepe imperfectae, ut minime auctoritatem exempli sustinere queat. Quodsi tibi exemplum non omnibus absolutum numeris imitandum sumas, quale ἔκτυπον sperabis fore? ut in praesentia omittamus, admodum paucos reperiri tales naturae lusus, ita ut saepenumero plane destitui te exemplis necesse sit. Omnem, qua pulcra sit, tibi imitandam proponas naturam; haec largiter tibi subministrabit exempla, ad quorum similitudinem quo propius opera tua accesserint, hoc perfectiora artis tuae documenta futura sunt. Antiquissimos quoque naturae pulcerrima imitatione expressisse pictores, unum *Isocratem*, quem propter gravissimas aeque ac dulcissimas sententias inprimis diligimus, testem adducemus, qui λόγῳ παραινετικῷ: αἰσχρὸν γὰρ, inquit, τοὺς μὲν γραφεῖς ἀπεικάζειν τὰ καλὰ τῶν ζώων· τοὺς δὲ παῖδας μὴ μιμεῖσθαι τοὺς σπουδαίους. (Quo in loco, per ζώων vocabulum, non solum bruta animalia intelligenda arbitramur, sed omnia quaecunque vitam habeant, homines etiam; aut certe habere videantur, ut arbores, et id genus multa alia.

quod admonere vulgus interpretum debet, ne pergant τὰ καλὰ τῶν ζώων vertere *animantes pulcras*, pueriliter prorſus.) Quae autem hic de natura praecepimus imitanda, pictoribus et poëtis dicta ſunto. Praeterea et excellentium in utraque arte artificum ſibi proponant exempla, qualia inter poëtas Homerus ſunt atque Virgilius, quicquid etiam contra dicant recentes iſti thyrſigeri, qui illis palmam praeripere improbe audent, quam certo conſequerentur, quo iure quave iniuria; placent enim ſuis, ipſique impudentes ſunt ſatis; niſi ruditas ingenii, et, quas pepererint bullae ventoſae, obſtarent iſtis.

Tanta autem felicitate, picturae qui navant operam, uti nequeunt, ut Apellis, Zeuxidis, ac Parrhaſii tabulas adſpicere, ne dicamus ſibi imitandas proponere poſſint; non enim per ſuam conditionem, iuxta ac temporis iniquitatem, ſuperſtites adhuc ipſis eſſe licuit. Sed hoc dolendum quidem eſt, non autem deſperandum plane. Reſtiterunt enim tantae iniuriae temporis, rem laetam narramus, niſi hominum incuria, inepta religio, aut avaritia nefanda, obfuerit ipſis, antiquorum alia ſuo ingenio opera, quae picturis affinia ſunt. Relictae quippe nobis ſunt veluti ex naufragio in gemmis affabre ſculptae imagines, ſigna et ſtatuae ex aere aut marmore, et numi ſignati ex auro, argento, aere; imo, niſi antiquiſſimas tabulas reſpicias, veteres adhuc habemus picturas bonae omnino notae, nuper admodum in Herculano inventas. Sed, inquies, mera contraria, haec ſunt; quomodo haec cohaerent, antiqua tu illa exempla commendas, naturam quoque, cum tamen conſtet inter omnes, veteres multa contra naturam finxiſſe.

— — *Pictoribus atque poëtis*
Quidlibet audendi ſemper fuit aequa poteſtas.

Erras, quod pace tua dixerimus: nihil antiqui praeter naturae rationem finxerunt. Nereides tamen opponis,

— — — *ut turpiter atrum*
Deſinit in piſcem, mulier formoſa ſuperne.

(Sic enim ibi legendum eſſe, non *deſinat*, quemadmodum plane

plane contra Flacci ſententiam vulgo editur, iam alio in loco oſtendimus pluribus.) Sed magnam omnino differentiam intercedere putamus inter ea, quae praeter naturae rationem excogitata ſint, atque ea, quae in hoc rerum univerſo non appareant. Nereides quidem an adhuc exſtiterint, neſcimus; id tamen certo credimus, ſi quando aliquae exſtiturae ſint, non alia futuras eſſe forma, quam qua a veteribus deſcriptae ſunt. Si quis autem ad Nereidum faciem, ut ſibi quidem perſuadeat,

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere ſi velit, et varias inducere plumas,
Vndique collatis membris — —

is nullo pacto naturae leges ſervare videtur, prorſus ſibi adverſa iungere, quae nulla ratione velut conſpirare poſſint in unum.

Te offendet porro, ſi quid omnino divinamus, quod nos dixerimus antiquiſſima Graecorum ac Latinorum nobis ad imitandum proponenda eſſe exempla. Ne latum unguem quidem propterea a noſtra decedimus ſententia. Vera enim profitemur, quamvis ſint tibi moleſta: nos aeque reprehendemus in noſtris, atque *Horatius* in ſuis, ſi qui inter illos glorientur:

Venimus ad ſummum fortunae, pingimus atque
Pſallimus, et luctamur Achivis doctius unctis.

Fallimur, atque, quod plus eſt, nec pedem ulterius proferemus in artibus ullum, ſi tam magnifice Thraſonis more de nobis ſentiamus ipſi. Quoniam nos bene valere opinamur, cum aegrotemus tamen, omnem medicinam, quamvis nobis ſalubrem, recuſamus, de noſtra ſalute actum eſt, ilicet. Sed ne invidia id dixiſſe videamur, quamquam nec huius in nos cadit ſuſpicio, cum et ipſi aliquid eſſe velimus: tamen, quae affirmavimus, luculento tibi lubet adprobare exemplo. Celebrabatur olim apud Italos maximi ingenii ac doctrinae ſculptor, qui pictura atque architectura non pollebat minus. Michaëlem Angelum Bonarotam narramus. Is aliquando, eodem conſilio, quo nos haec

adducimus, Lunensi, ut quidem ferunt, ex marmore dormientem sculpsit Cupidinem, tanta arte ingeniique ac manus dexteritate, ut nihil amplius addi posse videretur, quamdiu solus spectaretur; sed simul ac eius rei intelligentes eundem comparabant cum exemplo, quod sibi Angelus imitandum proposuerat, antiquo, tantum apparuit discrimen, ut ipse non erubesceret fateri, se superatum esse.

Atque in his fere conveniunt Poëtice ac Pictura: causas autem, quare palma huic decernenda sit prae illa, nunc ostendemus paucis. Una est, quod pictura propius ad rerum naturae accedit similitudinem, et poëtice illius veluti imitatrix tantum est. Alia, quod picturae opera percipimus oculis, ideoque vehementius animos concitant hominum, quam poëtices, quae non nisi auribus. Tertia tandem est, quod poëmata ab iis tantum intelligi possunt, qui eius linguae sunt gnari, qua facta sunt: picturas vero et iis, qui plane nullam didicerint linguam, aliquo modo intelligendi potestas est.

Franciscus igitur *primus*, Gallorum rex, qui magno suo merito restaurator celebratur litterarum apud Gallos, non satis pro merito laudari potest, quod scholam quasi aperuit artificum, ubi etiam mores optime formarentur hominum. Coegit enim, vere regali sumptu, ac elegantissimo iudicio, quae praestantissima haberi possent pictorum opera. Sed eorum numerum mirifice deinde adauxit Ludovicus, ut vere regium hunc appellare possis thesaurum. Epicius itaque, Vir doctissimus, qui est Pictorum Academiae Parisinae a scribenda historia, nobis admodum iucundam, simul et litterato orbi, navavit operam, quod eas nobis tabulas enarraverit secundum patriam pictorum, cum addito iudicio, quid de illarum singulis sentiendum sit, atque pictorum vitam singulorum praemiserit brevem suis enarrandis tabulis. Nostrum non est decernere, recte iudicaverit Epicius de illis tabulis, nec ne; non enim ipsis eas spectare licuit nobis: tamen credendum iudicio Viri in his rebus exercitatissimi, qui iam antehac, princi-

pum

pum pictorum Christianissimi regis vitas, magno doctorum hominum plausu, edidit.

Tabulas iam enarrare ipsas, nimis hic esset longum. Igitur pictorum tantum hic dabimus nomina, simulque indicabimus annos, quibus nati sunt, quod aequi bonique consulent Lectores nostri, quibus, e Libro ipso cognoscere reliqua, non credimus fore iniucundum.

Hac itaque prima Operis totius parte duae continentur, scholas dicunt pictorum, *Florentina* nempe, et *Romana*. Illius pictores hi sunt: nomina vulgaria damus, ne, si latine a nobis proponantur, difficultatem cognoscendorum nominum huic enarrationi nostrae praepostero consilio induxisse videamur. Sunt igitur:

1) *Léonard de Vinci*, natus 1443.
2) *Frére Barthelmi de S. Marc*, natus 1469.
3) *Michel Ange Buonarotti*, natus 1470.
4) *Baccio Bandinelli*, natus 1487.
5) *André del Sarte*, natus 1488.
6) *Iacques Pontorme*, natus 1493.
7) *Balthasar Peruzzi*, natus 1500.
8) *François Salviati*, natus 1510.
9) *Batthieu Rosselli*, natus 1578.

His Florentinae Scholae Pictoribus enarratis, sequuntur qui *Romanam* Scholam, utemur enim artis vocabulo, arte sua et studio non illustrarunt modo, sed etiam posteritati commendarunt. Sunt hi:

1) *Pierre Perrugin*, natus 1446.
2) *André Mantègne*, natus 1451.
3) *Raphael*, natus 1483.
4) *Sébastien del Piombo*, natus 1485.
5) *Iules Romain*, natus 1492.
6) *Polydore de Caravage*, natus 1495.
7) *Perrin del Vague*, natus 1500.
8) *Le Parmesan*, natus 1504.
9) *Le Chevalier Iosepin*, natus 1570.

10) *Dominique Feti*, natus 1589.
11) *Michel Ange des Batailles*, natus 1602.
12) *Pietre de Cortone*, natus 1609.
13) *Romanelli*, natus 1617.
14) *Carle Maratte*, natus 1625.
15) *Ciro Ferri*, natus 1634.

Atque iſta ſunt, hoc quidem Primo Tomo, de Pictoribus *Epicii* commentaria: Tomus alter egregii Operis, qui anno LIV, igitur biennio demum poſt, prodiit, de Schola pictorum Veneta et Lombardica exponit, quem nos propediem recenſitum dabimus.

IOANNIS GEORGII ROEDERER, D. MEDICINAE ſpeciatim Anatomicae Artis atque Obſtetriciae Prof. Publ. Ord. rel. Icones uteri humani obſervationibus illuſtratae.

Göttingae, Sumtibus Vandenhoekianis, 1759.
Plag. 15. in Folio.

Totum, quod iam nuntiamus, opus, conſtat ſeptem omnino Tabulis in aes inciſis, hisque ſubiectis obſervationibus, tum Auctori propriis, tum aliunde repetitis. *Tabula prima* exhibet externam uteri parturientis ſuperficiem, depictam duodecim quaſi horas poſt, quam parturire inceperat femina. Notat hic *Cel. Auctor*, eam eſſe uteri parturientis proclivitatem ad contractionem, ut continuo in quodque vacuum ruat, conſtringaturque eo usque, donec non vincendo obſtaculo obiiciatur, omnes nimirum embryonis artus, tanquam vagina aliqua, amplexurus. Itaque uterus ille exhibuit plures colliculos, quos embryonis naſus, pes dexter, femur ſiniſtrum, caput, gibbum dorſum, placenta denique, formaverant. Praeterea vaſorum ſub externa uteri membrana repentium rete apte repraeſentatum eſt. Tandem monet Cel. Auctor, uteri fundum reliquis eius partibus magis expandi, tubarumque origi-

originem in gravido utero longius distare quam in vacuo, cuius quippe tubae ex ipsis baseos fundi lateribus efferantur. Distantiae huius plura exempla, eaque varia, recenset.

Tabula secunda repraesentat foetum et placentam in situ suo naturali. Dorsum hic ita incurvatum conspicitur, ut fractum diceres. Caput transversim positum occupat uteri fundum; facies ad anteriora dirigitur sic, ut superior sit pars sinistra, inferior dextra, frons ad dextram sedem pertineat, mentum ad sinistram. Inde curvum dorsum in sinistra uteri sede descendit, ad os uteri vergit nates dextra, solutae placentae parti inhaerens, sinistra cum ano ad anteriora. Femur sinistrum ad anteriorem uteri superficiem, abdomini incumbens, versus caput ascendit, inde crus sinistrum versus dextram uteri sedem femur legens ita descendit, ut extremus pes placentae ad marginem superiorem et anteriorem insistat, digitis sursum versis. Placentae accumbit femur dextrum, sursumque ea lege crus exigens, ut genu cavum circa extremum pedem sinistrum flectatur, ipsum crus sinistrum, in dextra uteri sede, dorso suo legat tibia dextra, dextri pedis extremi dorsum fronti innitatur, pollex oculum tegat, digiti erigantur, et planta sinistrae manus dorsum excipiat. Sinistrum brachium in dextram sedem flectitur, vacuum inter femur sinistrum et dextram genam replens: palma manus prehendit genu sinistrum. Sinistrum brachium teres non est, sed versus uteri superficiem anteriorem latius, versus foetum arctius, velut modulus quidam vacuo impressus. Brachium dextrum, in posteriori sede et dextra locatum, manum placentae et nati dextrae interserit. Funis, inter mentum et humerum sinistrum, collum ambit. Specimen simul hic situs praebet *natum ad os uteri conversarum*, docetque difficultatem, quam in apprehendendis pedibus, in sicco amnii liquore utero latentibus, quandoque experiuntur obstetricantes.

Tabula tertia placentam in situ naturali ob oculos ponit. In notis tabulae huic adiectis Cel. Auctor observat, uteri gravidi fundum nisi semper, tamen plerumque esse

ima eius parte craſſiorem: totum uterum gravidum craſſeſcere: copioſa ad uteri ſectiones vacua lumina venoſa apparere, in longitudinales quaſi rimas a collapſo eodem et contracto preſſa: lumina arteriarum, velut exiguas quasdam puncturas, acubus factas, venoſis haud parum parciora eſſe, pleraque ad latus vaſis venoſi locata. Vaſorum copiam verſus cervicem ſenſim minui, donec diſpareant. Pone placentam, in vicinia, et verſus ſegmentum inferius, ſtipatiora eſſe vaſa, et multum ampliora, praecipue venoſa, quam in reliquo utero. Qua parte vaſa venoſa membranae uteri internae ſubiaceant, reti arterioſo ubivis cingi. Cuncta vaſorum lumina videri rotunda, ſine angulorum, receſſuum, vel ſinuum ſpecie. Fibras porro motrices, velut ſtrias quasdam, in vaſorum interſtitiis diſtributas eſſe, ſic quidem, ut pleraeque inter vaſorum rete et communem uteri a peritonaeo membranam locentur, reliquae vaſorum interſtitia repleant: pertinaciſſimo nexu omnes cohaerere, uterique omnem ambitum cingere, absque laceratione in ſtrata haud diſtinguendas. Plura de ordine et diſtributione fibrarum earum quo minus excerpamus, vetat chartae anguſtia. Docetur porro, internam uteri ſuperficiem membrana propria veſtiri, pari modo pertinaciſſime conglutinata vaſis; velut exterius fibris motricibus adhaereat membrana a peritonaeo communis. Nihil fibrarum muſcularium in eadem diſtingui, ſed mollem eſſe in utero gravido; tenuem, pulpoſam, facile lacerandam, in cadavere. Placentam ſede dextra et poſteriori locari ſic, ut ad dimidiam fere ſedem dextram aſcendat, et toti ſegmento inferiori incumbat. Non tamen negatur, placentam cuique uteri regioni, quin ipſi ſegmento inferiori, ſubinde inhaerere. Unicam quidem umbilici arteriam ad angulum funis ac placentae eſſe, eam vero in ipſo fune mox in duos ſolitos truncos ſecedere. Duos etiam verſus placentam arteriae illius ramos reperiri, eorumque alterum in ſubſtantiam placentae ſtatim ab ortu immergi, alterum diſtribui in ſuperficiem. Placentam, quae ante ſpongioſa, cellularis, tenera erat, verſus margines

nes ſenſim minui, in velamenta mutari, quorum membrana filamentoſa uteri ſuperficie partim vaſulis cohaereat, partim tenera quadam tela celluloſa et perlucente, quae cuncta interſtitia exactiſſime repleat, pertinacius tamen chorio quam utero filamentoſa adhaereat.

In *Tabula quarta* conſpicitur externa uteri gravidi ſuperficies, cum vaſis ſanguiferis. Uterus quidem comprehendit foetum, et amnii liquorem. Femina vero ſextum quaſi graviditatis menſem abſolverat. *Clariſſ. Auctor* exacte deſcribit uteri gravidi in abdomine poſitum, qui fere ſic habet: Ad dextram abdominis partem inclinatur uterus ita, ut duae fere tertiae partes eo pertineant, una ad ſiniſtram: inferius ventriculi planum fundo incumbit. Omnis inteſtinorum tenuium apparatus, iuxta et ſuper utero ſiniſtrum abdominis cavum replet; deſcendit ibidem ſiniſtrum colon, et maxima omenti portio eodem dirigitur. Ad dextrum uteri latus inteſtinum coecum et coli dextri initium locantur, ipſa tamen fere tota utero, quo teguntur, poſteriora. Appendix vermiformis pone uterum latet. Transverſum colon poſtremo in loco partim pone ventriculum, partim pone uterum ſe corripit; quorſum etiam in loco inferiori ſeſe recipiunt inteſtinorum tenuium colique ſiniſtri finis, et initium inteſtini recti. Ad pollicem cum dimidio infra hypochondrion dextrum deſcendens hepar utero ita imminet, ut apex uteri dexter veſiculam felleam, qua parum tingitur, tangat. Anteriori uteri ſuperficiei ſine medio peritonaeum inhaeret. Modice ſupra oſſa pubis, preſſa utero, veſica aſcendit. Cum hac deſcriptione conſentit obſervatio in vivis feminis, iisdemque gravidis, facta. Quodſi namque gravidarum abdominis ſtatum manu exploramus, ſaepius omnino duriorem, tumentiorem, elatioremque tangimus ſedem abdominis dextram; molliorem, minus tumentem, minus etiam elevatam ſiniſtram. Multas, et utiles ſane obſervationes, praetermittere cogimur ſpatio excluſi.

Tabula quinta habet foetum et placentam, in situ naturali delineatam. Exemplum est capitis paullo maturius delapsi, utpote circa sextum graviditatis mensem. Magna placenta posteriorem uteri superficiem, dimidium fundi, partemque dextrae superficiei occupavit, dextrae tubae in uterum aperturam tegens: a sinistrae tubae apertura duos pollices abfuit, mensuram in uteri circumferentia capiendo; canali vero cervicis duos et dimidium pollicem superior fuit placenta. A latere embryo ita collocatus fuit, ut curvatura dorsi legeret latus dextrum, occiput modice obliquum versus latus dextrum orificio opponeretur; auris sinistra ad parietem anteriorem, dextra ad posteriorem dirigebatur; anterius fuit femur sinistrum, posterius dextrum; et dextra natum in placentam nitebatur. In abdomen femora replicabantur: denuo versus latus sinistrum pedes descenderunt, et extremi pedes sinistro uteri parieti insistere visi sunt. Decussatae tibiae fecerunt, ut anterior esset extremus pes dexter, posterior sinister. Mentum in thoracem nitebatur, facies ad angulum uteri sinistrum in superiora directa fuit. Brachium sinistrum in faciem ita reflectebatur, ut pollex fronti imprimeretur, et digiti in posteriorem superficiem replicarentur. Brachium dextrum ex superficie posteriore versus anteriorem emersit, digiti circa medium uteri in manum flexi sunt, et secundarum phalangum radices ad parietem sinistrum directae erant. Anus et genitalia ad latus pariter sinistrum spectabant. Funis ex umbilico ascendens ad collum, versus dextrum uteri parietem pergere visus est: collum inde vestiit. Ori dein incubuit, sinistro brachio tectus, manu sinistra prehensus, sub dextro brachio latens descendit, et placentae inhaesit, sinistro huius margini, embryoni nempe opposito, insertus. Insertio dextra aure tecta fuit. (Specimen est funis, mature embryonis collo circumpositi.) Neque in hoc, neque in reliquis uteris, Experientiss. Auctor aliquid invenit, quod pro alantoide haberi posset.

Tabula

Tabula Sexta figuris sex conspicua est, internamque uteri gravidi superficiem illustrat. Figura prima repraesentat convolutiones vasorum uteri venosorum, et anguillulas arteriosas, quae quidem in figura secunda seorsim delineatae exhibentur. Figura tertia sistit filamentosam secundarum tunicam. Explicationi huius figurae annexa est descriptio experimentorum cum placenta in utero relicta institutorum, quorum summa haec est. Eo temporis puncto, quo infantes nascebantur, funem umbilicalem artis lege perscidit V. Cl. infantem removit, placentam cum utero perpetuam, funemque umbilicalem ex genitalibus propendentem, reliquit. Vasculo tunc, quod sanguinem ex fune profluentem exciperet, supposito, sequentia observavit: 1) Nullus in umbilici fune, qui e genitalibus pendet, pulsus est. 2) Ex genitalibus nihil sanguinis fluit. 3) Ex fune vero umbilicali sanguis, magna vi, arcuque facto, prorumpit primum, dein lentius stillat, mox paucae guttulae effluunt, tandemque fluxus omnis cessat. 4) Ab initio ad finem usque fluxus aliquot horae minuta prima labuntur. Quater fluxus tria minuta duravit, bis duo minuta, semel minutum, semel quinque minuta. 5) Pondus sanguinis, qui effluxit, ter unam et tres octavas partes unciae fuit, bis unam et dimidiam unciam, ter unam et unam partem quartam unciae, ponderis civitatis Goettingensis. 6) Postquam sanguinis ex fune fluxus cessaverat, statum uteri examinavit V. Cl. Contractus quidem uterus fuit, orificium autem eiusdem laxe, et sine ulla strictura, funiculum propendentem ita ambiit, ut hic ab uteri orificio compressus non esset ullo modo: placenta etiam firmissime cum utero cohaesit, neque ulla sanguinis gutta in uteri cavitate vel stagnavit, vel ex eadem effluxit; cruoris vero torrens, cum primum ex utero placenta extracta erat, e genitalibus profusus est. 7) Placentae extractae vasa maiora, quae in superficie decurrunt, et sanguinem vehere solent, eiusmodi liquore vacua sunt. Quaedam in venis sanguinis quantitas residua manet, minor autem, ac in placentis, quarum funis a par-

tu ligatur. Arteriae collapſae eſſe ſolent. 8) Cum enim alio tempore funis umbilicalis portio, cum placenta cohaerens, ita deligatur, ut ex perſciſſo fune nil humorum effluere poſſit, maiora placentae vaſa ſanguine tota referta ſunt, atque turgida, ſive venoſa ſint, ſive arterioſa. Octies tunc pericula illa fecerat V. C. quae poſtea eodem repetiit ſucceſſu, ſolisque in illis partubus, in quibus infantes vivi non ſolum, verum etiam vegeti edebantur, ubi infantes extractos ne guttula quidem ſanguinis ſequuta eſt. adeoque cum certiſſimus eſſet Cl. Auctor, placentam integerrime adhuc cum utero cohaerere, nullam eius particulam ſolutam eſſe, nullamque proinde aliam, praeter ipſam placentam, viam eſſe, quam uteri ſanguis ſubire poſſet: itaque nihil amplius ſanguinis ſuccedere, infante in lucem edito, experimenta illa perſuadent. Obſervationes his contrarias, ab aliis obſervatoribus factas eſſe, non negat Cl. Auctor, quin potius ad eas pluribus reſpondet. Alia experimenta inſtituit, quibus probaret, exilia vaſorum placentae lumina eſſe: namque ſi placenta una cum infante ex utero extrahatur, nihil ſanguinis ex placentae ſuperficie effluxiſſe; neque illud factum eſſe, cum infans una cum placenta in aqua calida foveretur; pulſus etiam in fune ceſſavit, quoties placenta, cum infante perpetua, in utero relicta eſſet. Figura quinta aperturam canalis cervicis in uterum; figura ſexta apertum canalem cervicis, oculis ſubiicit.

Tabula ſeptima, eaque ultima, figuras duodecim continet. Figura prima internam cervicis uteri ſuperficiem refert: ſecunda uterus virgineus illuſtratur: in tertia conſpicitur poſterius uteri virginei planum; in quarta vero eiusdem uteri planum anterius: figura quinta depictum eſt ovarium ſiniſtrum feminae, partum haud enixae: in ſexta veſiculas Graafianas conſpicimus: ſeptima perſciſſum ovarium feminae parturientis; octava corpus luteum ex cadavere feminae illico a partu extinctae; nona ovarium feminae unicum partum enixae, repraeſentat: in figura decima cernitur ovarium in medio perſciſſum, una cum corporibus luteis

teis; in undecima vero dextrum ovarium perſciſſum, cum extenuatis corporibus luteis; in duodecima, eademque ultima, duae maſſulae flavae comparent. Poſt indicem reperiuntur tabulae tres, non illae quidem pictae, ſed quae litteris verbisque tradant dimenſiones, tum uteri eiusque partium, tum ovariorum, ſubtiliter ſane, in quamplurimis, iisdemque variae aetatis femellis, captas, quarum ideam lectori in arcto hoc ſpatio tradere nullo modo poſſumus.

DE ZINBEELDIGE HERCULES etc.
id eſt:

HERCULES ΣΥΜΒΟΛΙΚΟΣ, *SIVE DE PROCREAtione et pueritia ficti huius dei, Liber ſingularis, quo commonſtratur, quae de eodem praedicentur, ea omnia ex priſca doctrinae de Chriſto veluti per manum facta traditione repetita eſſe, etc: cum Appendice de Meleagro et Atalanta: conſcriptus a IOH. CHRISTOPH. STRUCHTMEYERO, Profeſſ. Harderovic. atque ex MSto latino belgice converſus a PETR. LUCRET. STRUCHTMEYERO, litt. ſtud. (eius filio).*

Harderov. apud Ioh. Moojen, 1757. Alphab. 1. plag. 3½. praeter praefat. plag. 3. quaternis.

Magna omnino ingenii contentione, ſed, quod veritati largiendum eſt, quamquam id inviti dicimus, parum illa fructuoſa et felici, conſilium et argumentum ſuum perſequitur Scriptor noſter, Vir doct., idem ille, qui iam anno 1743. *Theologiam mythicam* pari modo illuminare libro ſuo, quem *de origine Tartari et Elyſii* inſcripſit, conniſus, impetrare a nobis non potuit, ut cum ipſo faceremus *). Quod quum aegre, licet temperanter, tulerit: in praeſenti, praefatione ſua hoc agit, ut minus ſubtiliter nos

*) Vid. Supplem. ad Nova Acta Eruditor. Tom. VIII. Sect. V. pag. 232. ſqq.

nos iudicasse vincat. Sed ut liberaliter demus, et ingenue, similitudines ipsum fere omnes, et universae memoriae, et rerum gestarum magni nostri Servatoris, atque Herculis sui, studiose conquisivisse: tamen litem propterea secundum ipsum dari oportere ut existimemus, tantum abest, ut vel parum eo confectum esse persuasum habeamus. Id quidem ne cui temere dixisse videamur, quae sunt ab hoc eodem Scriptore obiecta, ea deinde diluemus: iam vero age primum definiamus aliquam veluti regulam et normam, ad quam nostra de sententia plane huius causae cognitio sit referenda.

Si quarum rerum cum aliis similitudo fuerit, cogitur inde Dialecticorum de praeceptis, esse has ipsas illa quidem parte similes, quinimmo easdem. Sed in tanta rerum similium, vel aliqua parte earumdem, quae nihilo tamen minus alio delectu miram vicissim a se dissimilitudinem habent, multitudine et varietate, ex communibus nonnullis proprietatibus, neque plenam et perfectam similitudinem colligere, neque huius ipsius similitudinis certos fines et terminos constituere, nisi qui signis ac notis non dubiis descripti fuerint, veritas finit. Atqui verba translata, et omnes omnino loquendi formae, quibus subest vel hieroglyphica, vel mythistorica, vel mystica sententia, quum perfectam similitudinem non indicant, tum illius mensuram modumque per se non, nisi ambigue, produnt. Igitur in his vere explicandis, aut adventitiis quibusdam et externis adiumentis utendum est; aut in ipsis huiuscemodi sive sermonibus, sive scriptis, dilucide expressa sit, oportet, aliqua verae significationis nota, qua iuste finiatur proposita similitudo. Alterum, magnam plerumque difficultatem, et errores faciles habet: alterum, praeterquam sacris in oraculis, fieri solet rarissime. Neque vero, quod postremo loco posuimus, id in ulla rerum Herculis gestarum memoria usquam factum est. Ex quo efficitur, quod ad illustrandam Herculis memoriam, adventitia tantum, et externa subsidia, diligenter circumspicere, et acute arguteque adhibere conveniat.

Quae

Quae quum ita sint, palam fiet Lectori, quam parum ad veritatem accommodate *Struchtmeyerus*, Vir Cl., de Hercule sententiam dixerit, ubi plenius paullo omne libri huius argumentum proposuerimus: id quod nunc facere aggredimur, ita ut ipsum Scriptorem perpetua oratione loquentem inducamus.

Cap. I. *De Iove, supposito Herculis patre*, pag. 1-9.

Nemo est, quin sciat, Graecis auctoribus plerumque Herculi patrem *Iovem*, matrem vero *Alcmenam*, *Amphitryonis* uxorem, assignari: quamquam alios alii parentes commemorent. De patre quidem consentiunt veteres, deum aliquem fuisse: sed non omnes idem huic nomen tribuunt. Attamen plerique *Iovem* dicunt. Ex hac autem varietate, qua Herculis de parentibus decernitur, iure cogo, qui parentes ipsius fuisse perhibentur, eos non esse nisi ficta nomina, uti sub ipso Hercule, praeter fictam speciem, nihil subest. Etenim, qui inde efficere volunt, varios reapse Hercules vixisse: illos primum oporteat adprobare, meros homines, neque suppositos potius deos fuisse, qui parentes eius feruntur: atque deinde, si possint hoc docere, etiam illud, a quovis illorum procreatum esse Herculem aliquem. id tamen facere frustra conabuntur. * Sed vero deum aliquem supremum, constat, esse a veteribus constitutum, qui non omnem tantum hanc rerum universitatem gubernet, sed qui etiam condiderit, coeli terraeque, maris pariter atque infernarum regionum dominum: hunc *Iovem* appellarunt. Praeter hoc supremum numen, alium tamen *Iovem*, in *Arcadia* vel *Creta*, vel alibi natum, praedicant, iustitia sua, quod caussantur, et beneficiis adversus homines, rebusque gloriose gestis, divinos meritum honores. Ex quo, quum eadem, quae de Iove illo supremo, de Iove hoc, sive Crete, sive Arcadio, confirmentur, nempe hunc eumdem et formasse, quae sunt, et administrare universa: patet, duos Iovis nomine priscis celebratos fuisse, quorum alter ex uno deo vero fuit procul dubio effictus, alter aut homo fuit, in Creta insula, vel in Arcadia, aut alibi natus, aut etiam plane commentitius. Iam

 sive

ſive quis Iovem in Creta inſula, vel in Arcadia, vel alio loco procreatum, regnoque admotum, non niſi hominem fuiſſe exiſtimet, ſive omnino commentitium eſſe ducat, nihil ad meam ſententiam intereſt: propterea quod omnium populorum teſtimonio *Iupiter*, qui Herculem progenuit, is deus fuit ſupremus, quem penes ſumma eſt coeli terraeque poteſtas. Attamen ego dico atque aſſevero, illum Iovem Cretem etc. numquam fuiſſe hominem, ſed plane commentitium, et effictum quidem ex ipſo Chriſto, ſeu filio Dei. Hic certe *patrem* ſuum, id eſt Iudaeos, a quibus originem duxit, coelo expulit, poteſtate in coetum ſanctorum eos privavit, atque poſt mortem ſuam a toto terrarum orbe, potentiae ſuae atque meritorum cauſſa, Deus habitus eſt ſupremus: perinde ac veteres illi talem fuiſſe Iovem Arcadium, ſive Cretem, tradunt. At non Iovem, dices, ſed Amphitryonem, aut adulterum quempiam, fuiſſe Herculis patrem. Verum, qua, quaeſo te, veterum ſcriptorum fide hoc probabis? Non enim fas eſt, comminiſci res geſtas, quas neque noſtris oculis vidimus, neque fide dignis teſtimoniis compertas habemus. At fieri non potuit, ut deus ſupremus, et orbis univerſi gubernator, ex Alcmena filium ſuſciperet. Perinde vero, ac ſi propterea ſequeretur, ut Herculem vel Amphitryo ex eadem genuerit, vel adulter quidam. Fac, hanc mulierem aeque commentitiam eſſe, ac ipſum Herculem: nonne deus commentitius, commentitia ex uxore, filium poteſt commentitium ſuſcepiſſe? Profecto, quoad alia quaedam ratio reperiri poſſit, cur veteres Iovem ipſi patrem attribuiſſe credantur, hanc par eſt ſequi: propterea quod omnem terrarum orbem mendacii poſtulare, non, ſine magna neceſſitate, licet. Quae vero haec alia eſt ratio? Supra iam, Herculem a veteribus, indicavi, ex priſca quadam doctrinae de *Chriſto* veluti per manum facta traditione deum effictum eſſe. Id ſi pro certo habemus, quemadmodum pro certo habendum eſt, ſponte conſequitur, ut non niſi Iupiter, vel idem ille, quem ſummum deum colebant,

lebant, ipſius pater fingi potuerit; Chriſtum enim ſacris in litteris ſemper Dei filium vocari, neminem fugit. Vt itaque Hercules noninumquam *Amphitryonis filius* dicatur, fit hoc tamen eo tantum modo, quo Chriſtus *Joſephi filius* eſt appellatus.

Videndum nunc eſt, quam ob rem Alcmena, Amphitryonis uxor, Herculis mater vocata fuerit. Si vel maxime concederem, vere eam vixiſſe: hoc tamen non impediret, quo minus dei commentitii commentitia mater credi poſſet. Sed nihil eſt quod fidem mihi faciat, unquam vixiſſe Alcmenam. De parentibus enim eius deinde videbimus: filium vero eius Herculem, vici iam, quod puto, non fuiſſe umquam, niſi in fabularum commentis. Item, quae de feminae huius maritis, Amphitryone et Rhadamanto, paſſim memoriae prodita reperiuntur, ea tum forma ſua, tum memoriarum varietate, loquuntur fere, fictos hos eſſe et excogitatos ad aliquam veri ſpeciem. Neque de ſepulcri ipſius monumento aliter ſentire eadem argumenta iubent: quum adeo Pauſanias auctor ſit, Alcmenae ſepulcrum, teſtibus Thebanis, nusquam viſum, ipſam autem poſt mortem in ſaxum eſſe converſam. Sed quid multa? Alcmenam et Amphitryonem una cum liberis et poſteris, cum parentibus et maioribus ſuis omnibus, ficta tantum eſſe ſimulacra, atque nomina ex rerum verarum commentariis delenda, hoc uno potero documento prorſus demonſtrare, quod illis, tamquam *heroibus*, ſacrificia fecerunt Graeci, et delubra dedicaverunt. Iam autem, qui priſcis ex heroibus veros exſculpere homines conetur, huic, contendo, ab omni antiquitate reclamari. Quum tamen univerſa Alcmenae gens hac de cauſſa deorum fictorum numero haberi debeat: arcani quid ſub eadem latere verum eſt; propterea quod omnis priſcorum theologia talis fuit.

Cap. II. *Alcmenam, Herculis matrem, eiusque maritos, Amphitryonem et Rhadamantum, commentitia eſſe nomina,* p. 10-16.

Facere hic non poſſum, quin laeter, inter illos, qui veterum hiſtoriam fabularem ad res vere geſtas referunt, eſſe etiam qui fateantur, parentes Herculis eſſe velut imaginem

Cap. III. *Quid arcani parentibus*

Herculis subsit, pag. 16-23.

ginem rei cuiusdam arcanae. In his est Natalis Comes: quamquam a coniectura aberrat. Ego vero, quum Alcmena *herois* quidem, sed non *dea*, neque *immortalis* esse, nec *Iovi*, qui solius Iunonis honos est, sed *Amphitryoni*, nupta fuisse dicatur, praedicare possem, talis per eam feminae imaginem a priscis fabularum inventoribus denotatam fuisse, qualis fuit Christi mater, *Maria*. Quoniam tamen caetera, quae de Alcmena traduntur, in Mariam non bene conveniunt, aliud quidpiam, necesse est, ut sit eius descriptione adumbratum. Idcirco effictam hanc esse existimo hoc consilio, ut coelum piorum designet, sive populum Dei, qui Christum ex Dei effatis et promissionibus animo primum concepit, deinde partu editum orbi terrarum ostendit. Conf. Apocal. XII, 1. Ioh. XVI, 20. 21. Huius populi naturae et origini non modo Alcmenae nomen, a *robore* ductum; sed etiam, quae ad eamdem spectant reliqua, egregie congruunt. Attamen, dum Alcmenam, aio, populi novi foederis imaginem sistere, non hoc mihi volo, in fabulis eam describi, tamquam quae ritus pristinos atque solemnes omiserit; quandoquidem aliis ex commentis de ipsa pariter atque de Amphitryone contrarium probari potest: sed tamquam quae, vetera licet sacra teneret, tamen spem omnem salutis in filii meritis collocarit. Porro Alcmenae maritus, *Amphitryo*, eodem regio genere, quo uxor ipsius, natus, mortalis tamen, conformatione quadam exhibet populi istius, qui Christum concepit et peperit, propugnatores, defensores, ac tutores: quum is populus habuerit quoque maritum suum, si ita loqui licet, ex quo liberos genuit. Erant enim quasi maritus iidem illi, qui docendo, regendo, tuendo, genus eius propagarunt. Vti tandem significaretur, non humanum, sed divinum esse verbum, ex quo procreari possit Servator, antiquitati visum est decernere, non ex Amphitryone, vel homine ullo, sed deo supremo, Iove, Herculem esse conceptum.

Cap. IV. *De patria Her-*

Nostrum iam est, investigare etiam Herculis patriam. Omnes fere populi natum hunc suis in terris esse dictitavere.

vere. Plerique autem Argis, vel Thebis, in exſilio genitum esse Herculem teſtantur. Quod quam apte in Chriſtum, quem esse Herculem putamus, quadret, perſpectum erit, ſi animum advertas, duplicem esse eius procreationem: alteram, qua homo factus, et inter Iudaeos verſatus eſt; alteram, qua in hominum mentibus eſt generatus. Etenim, ſimul ut a Maria natus lucem adſpexerat, ab Herode in Aegyptum profugere, reduxque deinde Iudaeorum odium perferre coactus eſt et vexationes; itaque exſulis vitam vixit: hominum autem in animis dum generabatur, poſtquam in vitam redierat, miſſoque Spiritu S. fidem ſuam liberaverat, pro vero Meſſia habitus; parentibus ſuis iam patria interdictum erat ante, quam ita naſceretur.

culis civitate vel regione, p. 23-26.

Quum Herculem Iupiter ex Alcmena gigneret, aberat Amphitryo, bellum gerens cum Pterela, Teleboarum rege. Quapropter id bellum, ſiquidem res poſtulare videtur, verbo ſaltem nobis expediendum erit. *Teleboas* profecto, regemque *Pterelan*, esse arbitror imaginem Iudaeorum aut falſorum doctorum, quorum ad Iudaeorum dictata ſeſe animus inclinabat. Hoc inde colligo, quod a Neptuno ducere originem perhibentur: is vero in fabularum hiſtoria ſimilitudine quadam ſignificat populum vel doctores, antiquam legem ſectatos. Capillus capiti eſt ornamento, atque inſtar coronae, quae regium eſt inſigne: quemadmodum etiam diſcipuli doctorum corona dicuntur, Phil. IV, 1. Quod itaque *capillum aureum* Pterelas a Neptuno dono datum accepiſſe fertur, id hanc vim habet, factum esse doctorem ac rectorem, vel, ſi mavis, regem Iudaeorum. Certe in fabulis aurum optimi hominum generis nota putatur: ſive enim hoc *aureum,* ſive *caeleſte,* ſive *divinum* genus dicas, idem dicis. Atqui Iudaei erant olim populus Deo dilectus, itaque aureum genus: et Pterelae in eos regnum ſtare ſtatu ſuo eum in finem debebat, donec aureum ipſe capillum amitteret; quo facto, ipſi adeo pereundum erat. Nam Iudaeorum principibus, quum, novi foederis tempore, imperium in dictum Dei populum abrogaretur, dignitas

Cap. V. *De bello Amphitryonis, cum Pterela geſto, aureoque capillo huius Pterelae, a quo fatum eius pendebat:* etc. p. 26-32.

ipforum fimul evanuit, atque ita cum regno vita privati funt. Pterelae filia, Comaetho, quae hoftis paterni, Amphitryonis, amore capta, huic patris fui regnum tradere animum induxit, ut eius matrimonio potiretur, atque hanc ob cauffam patri capillum aureum abrafit, informationem fuggerit populi cuiusdam, qui, a Pterela partus, et similiter animatus, idem, quod ille, fentiebat. Hic vero populus, five turba hominum Iudaicis opinionibus imbutorum, magiftratibus vel doctoribus fuis fefe opponens, abalienata ab his piorum voluntate, imperio eosdem privabat et vita. Itaque Amphitryo victor, quas Taphii five Teleboi infulas tenuerant, earum potitus, feu Pterelae in locum rex piorum fuffectus eft. At Comaetho de fpe fua decidit. Etenim Amphitryo, perfidiam eius deteftatus, illam interfecit. Sic multitudinem, Iudaeorum erroribus infectam, quum patrem five magiftratum fuum eo tantum confilio regno expuliffet, ut penes ipfam effet fumma in populum Dei poteftas, merito afpernati funt novi foederis doctores.

Cap. VI. *Quomodo Iupiter, fimulata Amphitryonis forma, ad Alcmenam delatus, noctes tres ad Herculem procreandum iunxerit*, p. 32-44.

Ante, quam a bello domum rediret Amphitryo, ad Alcmenam noctu fe contuliffe Iupiter, Amphitryonis perfonam mentitus, atque interpofita cauffa, Pterelam victum manu fua occifum effe, poculoque huius aureo, et, quod nonnulli perhibent, monili, feminae dono datis, noctes duas vel tres ad Herculem procreandum iunxiffe dicitur. Quum iam fit oftenfum, Herculem prifcis fuiffe imaginem Meffiae, qui fupremi dei, feu Iovis fui, filius effe debebat: hic tantum exquirere noftra refert, cur Iupiter ad Alcmenam, marito huius in bellum cum Telebois implicito, noctu acceffiffe, noctesque duas vel plures continuas Herculis gignendi cauffa coniunxiffe, perhibeatur. Etfi igitur, quo priftinum foedus continebatur, id omne tempus, praefertim vero ipfa illa, qua Chriftus nafcebatur, aetas, *nox* dici poteft; neque alienum eft dicere, Deum hunc univerfum temporis decurfum filio fuo in piorum animis procreando impendiffe, quod omne fpatium in noctes duas, vel,

vel, si tempus ante Mosen elapsum adiungatur, tres distribuere congruum est; nisi malis tres noctes ideo fictas esse, quod is numerus est perfectus: tamen, quia noctis huius commemoratio ad illud unum tempus pertinet, quo cum Pterela bellum gessit Amphitryo; atque etiam multum interest inter noctem per se spectandam, et eam noctem, quae temporis ad procreandam sobolem idonei significationem habet, et vacuum ab aliis, sive occupationibus, sive impedimentis, intervallum designat; eo potius hoc commentum valere arbitror, ut signo sit, coetui piorum talem a Deo quietem paratam esse, qualis ad Servatoris cognitionem necessaria erat, quumque una quies non sufficeret, bis hanc terve esse productam. Quemadmodum vero Iupiter Amphitryonis personam simulavit: sic novi foederis doctores pristinae legis specie sese induerunt, quo sibi facilius Iudaeorum voluntatem conciliarent. Poculum deinde aureum, Pterelae quondam proprium, sed Alcmenae a Iove dono datum, procul dubio tralatitiis quasi coloribus depingit foedus Dei, Iudaeis, quibuscum olim initum erat, nunc irritum, et piis tantum, posita in Christo spe salutis, confirmatum: aeque ut monile, poculo adiunctum, non potest in animo informare nisi cogitationem pietatis atque virtutum, quibus, tamquam ornamentis, olim piorum inter Iudaeos coetus effulgebat, nunc sancti, novo foedere consociati, exsplendescunt; vel potius piorum hominum ipsorum, qui pariter, atque Iudaeis antea fuerant, nunc, Christi in civitatem deducti, huic sunt ornamento. Quid? quod et poculum illud aureum non inepte denotare videtur hos eosdem homines, quatenus divinarum novo ex foedere promissionum, quae cum vino comparantur, participes erant. Cur porro Iupiter dona haec Amphitryoni furtim surripuisse, et Alcmenae dedisse feratur, huius rei ratio haec est, quod prisci doctores, poculo illo et monili, sive foedere divino et coetu piorum, quasi subdole iam ante privati sunt, quam ipsi rem omnem rescirent. Quod postea Iupiter dictitasse perhibetur,

Pterelam

Pterelam manu ſua interemtum, illudque munus ſibi a Telebois vel ab exercitu traditum eſſe: id eo conſilio excogitatum eſt, ut indicio ſit, Amphitryonem non alio pacto, quam fiducia in Dei promiſſionibus de Chriſto poſita, victoriam reportaſſe, atque hoc tum ipſum, tum exercitum eius totum prae ſe tuliſſe. Quae tandem inter Amphitryonem et Alcmenam Iovis cauſſa contentio orta eſſe dicitur, ea docere videtur, poſt Chriſtum natum honorem et auctoritatem, rectoribus doctoribusve a coetu piorum olim tributam, ſublatum iri.

Cap. VII. *De Iphicle, eodem, quo Hercules, partu edito,* p. 45-52.

Alcmenam geminos, alterum Herculem e Iove, alterum Iphiclem ex Amphitryone, peperiſſe veteres tradunt. Poſtremum hunc aeque commentitium eſſe, ac Herculem, quum alia multa, quae de eodem memoriae prodita ſunt, non obſcure prodant, tum hoc unum fere teſtatum facit, quod ex alio gravida, ex alio iterum concepiſſe Alcmena fingitur. Quorſum ergo haec de Iphicle fabula? Amphitryonem, ſupra diximus, ficta quadam forma aſſimilatum eſſe ſancti illius coetus, qui Chriſtum procreavit, praefectis et doctoribus. Hi quidem genus etiam ſuum propagare, et, cui praefecti erant populo, ex eodem liberos, iuris ſui olim haeredes futuros, procreare ſtudebant: ſed poſteri ipſorum, licet pii, et in profligandis hoſtibus ſtrenui, tamen, ſi ad novi foederis heroas comparentur, natura timidi erant, horumque virtuti multum cedere cogebantur, hominum ſanguine, id eſt, ex lege Moſis, nati. Huiuscemodi familiae exemplum eſſe Iphiclem antiquitas voluit. Eadem ille, qua Hercules, nocte natus eſt, ſi nonnullos ſequimur: quoniam circa diem Chriſti natalem naſcebantur adhuc homines veteri lege adſtricti. Poteſt vero Iphicles, quae aliorum ſententia eſt, una nocte iunior dici: ſiquidem Servator noſter, Herculis imagine deſignatus, fratrum ſuorum natu maximus eſt; vel adeo ante priſtinum foedus in hominum mentibus generari coepit. Contra etiam Herculis aetatem una nocte ſuperaſſe idem credi poteſt: quia tum demum Chriſtus veriſſime natus

tus

tus dicitur, quum universo terrarum orbi collucere inciperet. Denique, si fidem illis habemus, qui Iphiclem per decem, Herculem vero per septem tantum menses matris in utero latuisse praedicant: aptum et hoc est ad propositum, quod Christus iam ante natus erat, quam partus esset perfectus, id est ante, quam terrarum orbi palam propositus formam nactus esset perfectum.

Diem Herculis natalem non minus multa illustrant ad Christi natalem accommodata. Die illa regem Argorum sive Mycenarum nasci debere Iupiter pronuntiaverat. Sic definito tempore regem Israëlis, Christum, genitum iri, saepe Deus praedici curavit; sunt enim Argi, Iunonis etiam patria, regio Iudaeis promissa, sedesque veteris piorum coetus. Iuno autem, huius coetus imago, Eurystheo operam dedisse dicitur, ut septem modo mensium partus ederetur, Iovis iureiurando rex Argorum futurus, impedito Herculis partu: sic Iudaei, et qui summam rerum inter eos tenebant, omni consilio providere conati sunt, ne qua hominum in animis nati Servatoris suspicio crearetur, ut imperium is capessere ne posset. Itaque subordinaverunt Eurystheum, effictam quasi formam illorum magistratuum, immo ipsorum doctorum, quos tunc sibi praeesse Iudaei voluerunt: partum non perfectum, sed inchoatum modo, nempe ineptum, ignavum, meticulosum, ubi Dei hostibus resistendum erat; at elatum, inhumanum, crudelem, vexando et exstirpando Servatorem nostrum.

Cap. VIII. *De Eurystheo, septem mensium partu, Iunonis opera nato*, p. 52-59.

Sed *Parcarum* et *Ilithyiae*, vel praestigiatricum quarumdam opera, et *Lucinae*, iam corruptae, aliquo carmine Iuno fertur effecisse, ut per septem dies noctesque partus doloribus Alcmena laboraret, donec *Histloris*, sive *Galanthis*, aut *Galinthias*, de loco quodam, ex quo audiri poterat, astute clamans, iamiam peperisse Alcmenam, Parcas vel praestigiatrices illas ita perturbaret, ut surgerent. Quid hoc est, nisi commentum? Atque tale quid esse, confirmant, quae rem circumstant, omnia. Si vero Hercules Messiae, et Iuno praefractorum Iudaeorum, hostium illius,

Cap. IX. *De Alcmena, Iunonis instinctu, per septem dies parturiente*, p. 59-66

illius, formam habet: facile eſt ad intelligendum, hos omnia molitos eſſe, uti ne naſceretur Meſſias, et ne in orbem terrarum produceretur; id quod, adhibito numero perfecto, ſeptem per dies noctesque illi dicuntur eſſe machinati. Etenim non repugnat aſſeverare, partus deas et obſtetrices, quinimmo Parcas, eſſe Sacerdotes et omnes illos, quorum erat abſcondita dei ſcita explicare. Eiuscemodi hominum imago eſt Ilithyia, quam eſſe Dianam nonnulli, Lunam alii putant. Lumen ſuum a Sole, qui eſt Apollo in fabulis, luna mutuatur. Igitur ſi Apollo ſeriem denotat vatum divinorum, eorumque doctorum, a quibus omnis ſacrorum cognitio manavit: Diana populum illum ſignificabit, qui hanc a doctoribus cognitionem accepit, quemadmodum luna ſolis radios. Verum aliorum de ſententia non honeſtae partus deae, ſed veneficae fuerunt, quae a partu Alcmenam prohibebant. Tales fuere Iudaeorum falſi doctores, qui, propinato letifero veneno, nimirum propagatis contra Servatorem placitis ſuis, ſubdole velut carminum incantamentis impediverunt, quo minus hominum in mentibus Chriſtus naſceretur: otioſi dolorum, ex quibus piorum coetus laborabat, ſpectatores; quemadmodum complicatis manibus genibusque ſediſſe praeſtigiatrices illae dicuntur.

Cap. X. *Quomodo Galinthias, ſive Hiſtoris, a Parcis et Ilithyia in muſtelam vel felem conversa, ſed ab Hecate miniſtra eius reſtituta fuerit*, pag. 66-80.

Attamen Hercules vel his invitis naſcebatur. Effecit hoc eo, quem diximus, modo *Galinthias*, ſive *Galanthis*, ſive *Hiſtoris*, Tireſiae filia, imago diſcipulorum et ſectatorum patris ſui: ut ipſe pater vates atque doctores ſacros deſignat. Illa ſi fuit Alcmenae ancilla, ſpeciem exhibebit miniſtrorum eius populi, qui Servatorem in lucem produxit; quum Alcmena huius populi ipſius notam aliquam praebeat: ſin fuit inter ſocias eiusdem virgines, ſimilis erit Chriſti legatis atque piorum doctoribus. Qui quum perviderent, Iudaeos manibus genibusque colligatis Servatori naſcendo eſſe impedimento: coeperunt de loco, unde poterant ab his veneficis audiri, magna voce exclamare, hominum Servatorem natum eſſe. Sed aliqua adhuc arte

arte utebantur. Nam esse Christum iam tum natum, palam pronuntiabant: quamquam tenebrae supererant, neque formam suam Christus hominum in animis habebat. At vero hoc praeconio stupefacti Iudaei, moram inferre desierunt. Ita, quem dolum excogitaverat Galinthias, is eidem feliciter cesserat: de quo risisse perhibetur. Parcae contra, vel praestigiatrices supra commemoratae, spem suam se fefellisse lugebant. Item gravi dolore Iudaeorum magistri afficiebantur, quod arte piorum ministrorum Christus in orbem terrarum delatus erat. Interea novi foederis praecones, tamquam mustelae aut feles, ab auctoritate et honoribus destituti, hoc munere fungebantur, ut domum vel civitatem piorum a muribus, parvis quidem illis sed noxiis animalibus, seu falsis doctoribus, liberarent: quo consilio veteres commenti esse videntur, Tiresiae filiam esse in mustelam aut felem a Parcis conversam. Atque etiam Dei verbum, quod auribus acceptum veluti semen est piorum, ex ore legatorum Christi emissum est: qua de caussa Galinthias, praeter mutatam formam, hac etiam natura esse fertur coepisse, ut auribus conciperet, ore pareret. Iidem vero rerum divinarum doctores a coetu piorum delecti sacrorum eius sancti administri constituti sunt, quibus Christus, exstructo sibi templo, sive comparata sibi sanctorum civitate, sacellum prope templum suum aedificavit, seu hunc honorem tribui voluit, ut, ipsi quidem secundi, observantia tamen sanctis hominibus debita colerentur: quod est, cur in fabulis traditum fuerit, Hecaten, pii atque electi a Deo populi imaginem, ministram sibi elegisse Tiresiae filiam, Herculemque, aedificato sibi templo, sacellum eidem prope templum suum adornasse.

Hactenus de parturientis per septem dies noctesque continuas Alcmenae doloribus diximus. Sunt autem, qui significare voluisse videntur, commenta hic agi, non res vere gestas, dum subito et ullo sine dolore Alcmenam peperisse dictitant, idque Iovem effecisse Alcmenae honestandae caussa, graviter interea tonantem ac fulminantem, ita

Cap. XI. *De Alcmena sine doloribus pariente: de tonitru ac fulmine*

mine, quum Hercules nasceretur, orto: item de cauſſa, cur quarto menſis die natus, filiorumque Iovis ultimus fuerit? p. 80-86.

ita ut flammis accenſa domus videretur. Enimvero accidere poteſt, ut cum dolore ſimulque ſine doloribus mulier pariat: ſaltem noſtra in cauſſa utrumque facile locum habebit. Servatorem gravi cum dolore velut enixi ſunt pii, exſpectatum magno deſiderio, magnasque inter aerumnas in orbem terrarum productum: attamen aſſeverare ſimul licet, factum hoc eſſe de improviſo, praeter omnem exſpectationem, et ſine doloribus, quum tempus illud ad laetitiam adeo inopinatam parum videretur comparatum eſſe, atque haec laetitia iis, qui Chriſtum in lucem emittebant, tanta accideret, ut dolores omnes, adverſam fortunam, impedimenta et afflictiones, vel nihili putarent, vel ne ipſi quidem ſentirent. Tonitrua atque fulmina praeſentis cuiusdam numinis documenta dare; neque deos umquam comparere, niſi ut inſigni gentes beneficio, malos poena afficiant, veteres crediderunt. Egregie et hoc cum Servatoris adventu congruit. Iudaeorum enim republica everſa, cultuque deorum ſublato, piorum coetus in lucem et libertatem eſt aſſertus: quae certe eventa, quaſi tonitrua ac fulmina, ſic hominum animos perculerunt. Fuit autem vita Chriſti, dum inter mortales ageret, omnis proſperae fortunae expers, plenaque miſeriarum; isque non ſuo, ſed aliorum bono, dura omnia paſſus eſt: quamobrem quarto menſis die Herculem priſci natum eſſe voluerunt; qui numerus ominis eſt ſiniſtri, quippe uno amplius auctus, quam ternarius. Ultimum denique Iovis filiorum Herculem habendum eſſe veteres ſtatuerunt, quo docerent, priſtinum quidem Dei populum dominis atque magiſtris, diis quoque et ſupremi dei filiis ſacrorum monimentorum fide appellatis, ſubditum fuiſſe, ſed novi foederis tempore, ſub unius Chriſti poteſtatem redactum, iugo hoc liberatum iri. Itaque poſt hunc natum alios etiam deos procreari, non erat rerum ſtatui conſentaneum.

Cap. XII. *De ablutio-*

Pergimus nunc deinceps ad ea, quae Herculis partum conſecuta ſunt, et puero illi acciderunt. Simul atque Her-

ne Herculis: de lacte, quod suxit: et de cunis eius: p. 86-99.

Hercules in lucem editus erat, quod ad secundam Christi in hominum animis procreationem spectat, ab Alcmenae ancillis, vel ab ipsa Alcmena, lotus esse dicitur: propterea quod, qui Christum piis sistebant, illi eum ab omni labe immunem, iustumque a Deo post reditum in vitam pronuntiatum, exhibuerunt. Lac, quod Hercules suxit, initiorum doctrinae de Christo notionem complectitur; neque haec alienum est matris lac dicere, quum ipse piorum coetus eadem teneat: ita Christus bonorum in mentibus tali lacte robur accepit. Virium Herculis, atque corporis eius tanta magnitudo, ut fasciis involvi sese non sineret, tantam Christi, quamprimum in hominum animis existeret, vim atque formam indicat, uti ad firmitatem quaerendam fasciis involvi necesse non haberet. Herculis cunae exemplar sunt fiduciae piorum in Christo positae, qua confidenter credebant, inesse in eo omnia, quae ad salutem ipsorum vitamque aeternam facere possint. Sed uti agitabantur Herculis cunae, atque sive a matre, sive ab ancillis, ad somnum puero inducendum naeniae canebantur: ita animo fiduciae pleno Christus erat agitandus, quo commodior et paratior requies esset, et verbum Dei, una cum promissionibus de Christo, semper et perpetuo mentibus occinendum, ut suaviter quiesceret Servator, ac talis de eodem professio in dies propagaretur. Eo pertinet, quod pro cunis Herculi et Iphicli fuisse dicitur scutum illud magnum et aeneum, quod Pterelae luctando extorserat Amphitryo. Quum enim Iudaei, quorum Pterelas speciem habet, omnes sibi promissiones Abrahamo factas vindicarent, caussam interferentes, esse se solos eiusdem posteros: post Christum natum patere coepit, veram Abrahami posteritatem non esse nisi eos, qui Christum eiusque iustitiam amplecterentur. Quoniam tamen, qui alterum defendit, is huius scutum dicitur: potest etiam Pterelae scutum sectatores et propugnatores eiusdem significare. In his, piis nempe Iudaeis, tamquam in cunis, repositus est Servator, quum nasceretur: his enim commen-

mendatus, inque animis eorum, velut in cunis, agitatus, requiem invenit, dum omnem in eo ſpem collocabant.

Cap. XIII. *De Hercule expoſito, Iunonisque mammis nutrito, atque de via lactea in coelis,* p. 99-118.

Alii vero, non felicem adeo Herculis ſortem fuiſſe, quum natus eſſet, ſcriptum reliquerunt. Nam ab Alcmena, Iunonem metuente, expoſitum aiunt fuiſſe. Ita profecto, qui Servatorem noſtrum mente genuerant, neque auſi ſunt, neque potuerunt eum ita educare, uti par erat. Regnabat eo tempore Iuno, ſive Iudaeorum natio, quae et ipſum, et eius ſtudioſos, ita urgebat, ut non auderent de eo profiteri. Quo factum eſt, ut ſibi relictus Servator, Iudaeorum et profanarum gentium furori traderetur. Nihilo tamen ſecius ipſa Iuno, Herculem implacabili odio proſequuta, mammas eidem, curante vel Mercurio, vel Minerva, praebuiſſe dicitur. Ad honorem divinum Iovis e filiis adſpirare neminem potuiſſe, facile crediderim, niſi quem Iuno filium ſuum agnoviſſet, aut lacte ſuo nutriſſet. Sic regnum coeleſte participare non poterat, niſi qui aut e Iudaeis, electo Dei populo, natus, aut ab his aliquo pacto adoptatus, lacte eorundem, ſeu initiis creditae ipſis doctrinae, paſtus eſſet. Hoc autem hominibus commodum paraverunt doctores atque vates ſacri, quorum Mercurius ſpeciem refert: vel paravit ipſe piorum coetus, cuius formam Minerva monſtrat, Iovis e cerebro nata, Vulcano eius caput ſecuri findente, ſicuti piorum coetus ab illa vatum divinorum ſerie, tamquam Vulcano, ortum habet, quae verbo divino, tamquam ſecuri, arcana Dei conſilia, veluti Iovis caput, aperuit. Itaque vel illorum doctorum, vel iſtius coetus provida cura factum eſt, ut doctrina Iudaeis olim credita Servator hominum in animis aleretur atque creſceret: etſi Iudaeis hoc invitis fiebat, non ſecus ac Iuno Herculem, ubi quid faceret, cognoviſſet, abieciſſe traditur. Sed non ſuppeditabat ad Chriſtum educandum, quae inter Iudaeos erat cognitio: hanc ob cauſſam Herculem ideo eſſe a Iunone repulſum alii ſcripſerunt, quod ſugentis vim ferre non poterat. Idem ergo populus, qui Chriſtum genuerat, liberalius eum lacte ſuaque doctrina

doctrina educare iussus est: ut Herculem, secundum fabularum memorias, ad Alcmenam, matrem ipsius, Minerva eodem consilio reduxit. Caeterum, qui postea doctores Christi coetum luce sua collustrarunt, eorum universam cohortem similitudine quadam exprimit lucidus ille coeli orbis, quem viae lacteae nomine insignitum, lacte Iunonis effuso ad hunc flexum esse formatum veteres fabulantur.

Cap. XIV. *De draconibus duobus, ab Hercule in cunis iam, suffocatis*, p. 118-126.

Aliis in fabularum commentariis relatum legimus, exitium aliud Herculi Iunonem machinatam esse, missis duobus vastae magnitudinis draconibus, simul ac in cunis repositus infans iaceret: sed Herculem ambos, ambabus manibus prehensos, suffocasse. Non raro cum draconibus conferuntur improbi doctores divinatoresque, qui dolo atque vi in homines impetum faciunt, criminumque suorum veneno necant, vel ipso etiam adspectu et usu interficiunt. Malum adeo magistrorum suorum genus Iudaei quovis tempore contra Christum sollicitarunt. Sed manu sua eos Servator suffocavit, seu piorum de Christo confessio os illis occlusit: quamquam magnum eius legatis aliquando terrorem iniicerent. Quodsi vero quis eos auctores sequi malit, qui ab ipso Amphitryone dracones istos immissos esse aiunt, tenendum est, fuisse etiam de piis Iudaeis multos, qui addubitarent, an Iesus esset promissus a Deo Messias. Igitur his gratum fiebat, quod mali Iudaeorum magistri litem Christo moverent, ut exitus verum probaret: multi saltem, his ad silentium redactis, in vera doctrina sunt confirmati.

Cap. XV. *De Herculis nomine, cognomine, et dura educatione*, pag. 126 - 138.

Suffocatis draconibus heros noster, Alcaeus vel Alcides antea dictus, novo Herculis nomine ornatus est. Primum illud nomen, Graecorum lingua a robore ductum, aut virtutem roburque eius significat, aut ab avo eius repetitum esse nonnullis videtur. Utroque modo Messias etiam Alcaeus vocari potest: sive hoc fiat, ut avi eius nomen hominibus in memoriam revocetur, quod vates divinus, uti Moses, rex uti Davides, Sacerdos uti Aaron vel Melchisedecus, alter Abrahamus, alter Noachus, Habel, Adamus

Adamus esse debebat; sive, ut robur eius significetur, quod erat *Dei virtus.* Atque etiam novo post mortem victam nomine honestatus est, Rex et Messias populi sui publice laudatus: quomodo Alcaeus draconibus victis Hercules fuit appellatus, quod nomen aut Iunonis, seu pristini populi Dei, gloriam, aut fortium, seu doctorum sanctae civitatis, gloriam significat. Primigenii vero, seu natu maximi cognomen Herculis nomini egregie congruit: qui enim iuvenum sive heroum princeps et primus est, is quoque natu maximus iure vocatur. His omnibus addere licet, numquam Herculem auditum esse ploratum edentem. Id si ad Servatorem ipsum accommodetur, declarat, magna eum patientia onus omne sibi impositum, ignominiam quamvis, dolores omnes, sustinuisse: sin ad procreationem eius piorum in animis, ipsam horum piorum insignem patientiam indicat. Quae tandem de Herculis educatione, victu, vestibus, passim commemorantur, illa hanc in sententiam esse videntur excogitata, sive Christum ipsum, sive piorum coetum, inde a primis annis molestias subiisse gravissimas, parum laute vixisse, neque vestibus magnificis voluisse superbire, sed vestitu etiam suae gloriae, auctoritatis, venustatis, fortitudinis, et patientiae dignitatem tueri.

Conclusio, p. 138 - 141. Quis mihi nunc ausit exprobrare, leves me tantum similitudines aucupatum, et umbras consectatum esse? Nonne vel minima quaeque ad Christum accommodata esse, approbavi? Quid est ergo, quod haec omnia in Servatorem tam bene conveniunt, nisi commentis his eius quasi formam quamdam effictam ante oculos ponere prisci voluerunt? An casu et fortuitu hoc factum esse dicemus? Cur vero hoc eodem casu non evenit, ut, quodcumque velis, his integumentis involutum deprehendatur? Sed qui hoc demonstrare ausit, illum ad certamen provoco. Atque etiam, si fortuito hoc accidit, quid est quod Flori aut Livii commentarii non possunt pari modo de populo Dei, sive pristino, sive novo, explicari. Quinimmo, cur

Lucre-

Lucretium vel Epicurum adhuc reprehendemus, quod ſplendidum hunc mundum fortuito exſtitiſſe decreverunt.

At, qui fieri potuit, dices, ut profanae gentes tantam ſacrorum noſtrorum cognitionem acquirerent? Saepius haec cantilena repeti ſolet. Ego vero a maioribus ſuis, Noacho eiusque filiis, eam profanos accepiſſe arbitror. At unde Noachus? Etſi hoc meum non eſt inveſtigare, quum ſacras litteras explicandas mihi non ſumam: tamen exploratum habeo, et vincere me poſſe confido, priſcos ea omnia ſcire potuiſſe, ac fuiſſe haec ſacris in litteris, iam ante Moſen et Abrahamum, immo ante quam gentes varias in partes diſpergerentur, manibus verſatis lectisque perſcripta; quibus ex tabulis Moſes librum ſuum primum, et Iudas Enochi vaticinationem, hauſit. Quid? quod tum Abrahami tempore, tum multo poſt, varias gentes Deus dignas iudicavit, quibus oracula ſua proderet: exemplo ſunt Melchiſedecus, Pharao, Iobus, Bileamus.

Unum tandem hic addam, quod in ſuperioribus dubium reliqui, Saturnum, aurea aetate coeli huiusque rerum univerſitatis dominum, coetum piorum ante Moſis tempora; liberos vero ſuos crudeli conſilio et animo imperii cupido devorantem, magiſtratus Iudaeorum Chriſti tempore, ſpecie ſua adumbrare.

Hactenus Scriptor noſter. Ne longiores ſimus, de corollario, quod adiecit, praeciſe admodum dicemus. Meleagri pater vel avus, Mars, exemplum eſt magiſtrorum omnium et doctorum litigioſorum. Oeneus, cuius ab uxore Meleager natus eſſe creditur, eſt etiam ex doctorum numero. Itaque Meleager inter doctorum filios, qui variis temporibus nati ſunt, erit referendus. Atalanta illius populi formam habet, qui novi foederis promiſſiones conſectabatur. Sus, ſive aper Calydonius, genus aliquod doctorum falſorum, qui Iudaeorum a partibus ſtabant, ſignificat. Hippomenes, ſive Milanion, perſonam agit doctorum Iudaicis opinionibus imbutorum; atque Venus, eadem in fabula, eorum, qui Moſis legem cum Chriſti praeceptis

Pag. 142-214.

copulare, vel Christi civitatem doctoribus Iudaicis subiicere studebant. Denique pervulgatum de Actaeone commentum vivis quasi coloribus doctorum novi foederis, Iudaicis opinionibus addictorum, fatum depingit.

Iam vero ex his, quae plenius commemoravimus, de sententia eruditissimi nostri scriptoris iudicium ferre lectori cuivis integrum esto. Nos quidem diffiteri non possumus, firmissima etiam eius argumenta nobis talem, qualem ipse voluit, Herculis speciem non persuadere. Duo praesertim nobis scrupuli supersunt, quos nobis facile eximi posse non putamus. Alterum est, quod, quae ingenio inveniuntur similitudines, illae fere sunt infinitae; nec rei veritatem tali in caussa, nisi variis uti liceat adiumentis adventitiis, definire queunt: alterum, quod sacris novi foederis libris plane repugnat, tantam rerum, quae Christi coetum spectant, cognitionem, vel ipsis Iudaeis, nedum profanis gentibus, attribuere. Postremum hoc si idoneis argumentis scriptor noster infirmare potuisset, habuisset certe adventitium aliquod subsidium, quo sententiam suam multo redditurus erat probabiliorem. At levem hanc scriptor idem dubitationem esse censet, veluti cantilenas: quod sanctas quasdam tabulas iam ante Noachi aetatem fuisse existimat. Sed vero has nos plane ignoramus: atque viderit ipse, ne rei obscurae alia etiam longe obscuriore lucem afferre conetur.

Restat nunc, ut, quam de simili olim argumento contra scriptorem hunc eumdem sententiam diximus, illam paucis confirmemus. Fatemur primum, quae tum alius quidam scripsit, ea nobis non in universum probari: quamvis de summa rei idem sentiamus. Etenim conquisitis eiusmodi similitudinibus fundamentum iacere Scriptorem Clar. voluisse, quo verum aliquod maximi momenti niteretur, non existimamus: neque etiam has similitudines Christi legatis, ad gentes profanas erroris sui convincendas, viam, ea qua usi sunt vel meliorem, vel breviorem, aperire potuisse, iudicamus. Deinde vero similitudines easdem, ut

multae

multae ſint, et cum ipſa re plane congruant, tamen ad propoſitum probandum non ſufficere, itaque ridiculas eſſe, ex illis, quae ſupra de Herculis memoria explicanda diximus, ſatis patet. Quapropter ritus profanarum gentium, ob eiuscemodi ſimilitudinem, ex Dei veri ſacris non omnino repeti poſſe, ſimul apparet. Ipſa ſane inveniendi veri difficultas, quae haeſitare nonnumquam ſcriptorem noſtrum coegit, immo ſententiam mutare, teſtari poteſt, quam incerta hoc modo concluſio inſtituatur. Porro nos ad certamen provocari, ut Theologiam mythicam melius explicemus, quum Scriptoris noſtri ſententia nobis non placeat, idcirco vanum eſſe ducimus, quod foret infiniti laboris, ſi qua nobis iuſtis ex rationibus non probentur, ea omnia melius expedire. Denique in ea ſemper haereſi erimus, has tales explicationes, non illa quidem parte, quam Vir Clar. reſpicit, ſed rebus illis ſaepe ridiculis, quibuscum ſacra divina contenduntur, profanis hominibus ſanctae religionis deridendae occaſionem praebere: quod ita apertum eſſe videmus, uti certum eſt, res etiam graviſſimas, ſi fabulis aſſimilentur, ſolere deſpicatui duci.

IOHANNIS IAC. REISKE ANIMADVERSIONUM ad Graecos Auctores, Volumen Secundum, quo Lyſias et Plutarchi Opuſcula miſcellanea pertractantur.

Lipſiae, 1759. Alphab. 1. plag. 16. octonis.

Si, quae tardius incedunt, beneficia, quamvis promiſſa, gratiora tamen ſolent contingere, modo ſpes certa fuerit: ſane hoc Animadverſionum Volumen, cuius ſpem minime dubiam fecerat Cl. Auctor ante hos tres annos, ille nullius adhuc promiſſi immemor, quodque ex ipſius profeſſione ſerius paullo nunc quidem prodiit, nobis debet eſſe longe gratiſſimum. Sed e Reiskiano muſeo tardius progredi putantur, quae ab aliis feſtinanter emiſſa dicenda forent; adeo illius felix et foecunda muſa

iussit nos hactenus statis temporibus egregios et saluberrimos foetus ex ipsa non tam quaerere, quam vere suscipere. Neque vero nunc demum ab eo more descivit, sed tamen vel deserto ab eo vadimonio, voluntati nostrae votisque factum est satis. Ipsimet enim magnam voluptatem cepimus ex impedimento illo, munere novo, quo nuper cum plausu omnium bonorum ornatus est Cl. Reiskius, quodque vicissim ornatur et virtute ipsius et doctrina. Vel haec igitur mora aliquanto gratius nobis iucundiusque reddidit donum hoc, per se satis gratum atque acceptum. Primum enim Lysiam et Plutarchum, illum Attici sermonis elegantia principem, hunc omnis doctrinae varietate divitem, explicatum emendatumque vidimus; tum vero eadem usum esse Cl. Auctorem in his Animadversionibus et felicitate et solertia reperimus, quam viris doctis dudum probaverat. Et ratio quidem universa interpretationis Reiskianae, qualis sit, ex commendatione superioris voluminis satis putamus constare. Sed, quando tantum temporis intervallum factum est, non alienum fuerit, ut tutius fiat iudicium, eam breviter hoc loco significare. Cum igitur animum induxerit Cl. Auctor, quae ipsi in legendis graecis Scriptoribus omnibus observata essent, ea deinceps in lucem edere, facile, opinamur, intelligitur, eum neque perpetuum commentarium, neque notas disputationibus similes aut collectaneis, scribere voluisse, quibus artificiis opus est iis, qui in uno Scriptore illustrando omnem eruditionem effundere et iactare cupiunt: sed quae in unoquoque loco difficiliori vel ad emendandum, vel ad illustrandum, necessaria putaret, ea breviter, et sine ulla ostentatione ingenii et doctrinae, in medium protulit. Ad hunc igitur modum erunt hae quoque Animadversiones iudicandae: de quibus, ante quam nostrum feramus qualecunque iudicium, utriusque praefationis mentio facienda est, et ipsius refertae plurimis iisque egregiis observationibus. Et in altera quidem, Animadversionibus Lysianis praefixa, nihil fere agit aliud, nisi ut excuset se,

quod

quod poſt Editores ambo clariſſimos, Taylorum et Marklandum, ſuſtinuerit ipſe quoque Lyſiam aggredi. Quales cum nondum contigerint Plutarcho, in altera praefatione ad opuſcula eius moralia, ſive ut mavult Reiskius, miſcellanea, diſputat de ſubſidiis, quibus futurus Editor Plutarchi debeat inſtructus accedere. Et aliorum quidem fontes indicat, aliorum commemorationem copia eruditionis comitatur, veluti de chronologia, ad quam ſcripti exiſtimandi ſunt ſinguli libri, de libris Plutarcho affictis, de editionibus, de dictione Plutarchi etc. Inſertae ſunt etiam notulae Salmaſii ad hos libellos, nunquam antea editae, unde non contemnendum decus huic Animadverſionum volumini conciliatur. Sed excerpta dari cum omnino nequeant ex huiusmodi libris, tum ex hoc multo minus, in quo brevitati Animadverſionum laudabili exemplo vel maxime ſtuduit Cl. Auctor, cum ſignificaret, quid de quoque loco ipſi videretur, quomodo ei medelam afferendam putaret. Quo in genere cum maxime verſata ſit opera Cl. Reiskii, operae pretium nos facturos putavimus, ſi luculento quodam exemplo, quam feliciter eius ingenium in emendando elaboraverit, demonſtraremus. Contulimus igitur integrum libellum Plutarchi, de audiendis poëtis, cum editionibus veteribus, quarum copia facta Reiskio non fuerat; atque in his reperimus magnam partem emendationum, in hoc Animadverſionum volumine prolatarum: adeo feliciter vicarias operas praeſtitit ingenium. Sed ſpicilegium quoddam proponamus:

Pag. 129. *ὅμως* delendum putat Cel. Reiskius, quod et abeſt ab Ald. et Baſ.

Pag. 130. pro *πρὸς συμφέρον* legi vult *πρὸς τὸ συμφέρον*, quod idem exhibet Turneb.

Pag. 132. pro *κεκραμένοις* legi vult *κεκραμένης*, quod et ipſum habet Turneb. Bongarſ.

Simillimae lectiones emendationibus Reiskianis hae ſunt:

Pag. 128. pro vulg. *ὅτι ποιητικῇ* legi vult *καὶ ἡ ποιητικὴ*. Sed *ὅτι ποιητικὴ* iam eſt in Aldina.

Pag. 128. pro αὐτὴν emendat αὐτοῦ. Ecce αὐτȣ̃ habet Vulcob.

Pag. 130. Ζεὺς γὰρ οἱ νεμέσαι ἂν ἀμείνονι Φωτὶ μάχοιτο. Hunc verſum ita vult legi: Ζεὺς γάρ τοι νεμεσᾷ ἂν ἀμείνονι ἀνδρὶ μάχοιο. Potterus eodem prope modo emendavit: Ζεὺς γάρ τοι νεμεσᾷ ἂν ἀμείνονι Φωτὶ μάχοιο.

Pag. 131. pro ἐάσωμεν leg. ἐάσομεν. Vulc. habet εἰάσομεν.

Unde autem magis de bonitate emendationum conſtet, ſi hoc non debeat argumento eſſe? Sed profecto optandum foret, ut, qui de bonis literis bene mereri cupiunt, iis ſuppeterent editiones principes librorum, aliaque ſubſidia, ne morarentur eos perverſae lectiones, et loci nonniſi vitio recentiorum editorum obſcuri: qua re futurum eſſet, ut aliis in locis tanto magis poſſet verſari ſagacitas critica, ubi eam ſilentium codicum MStorum et Editorum haud paullo magis deſideraret.

LA SAINTE BIBLE, OU LE VIEUX ET LE Nouveau Teſtament, avec un Commentaire litteral, composé de Notes choiſies et tirées de divers Auteurs Anglois.

id eſt:

SACRA BIBLIA, CUM COMMENTARIO expoſitionis litteralis, concinnato ex ſelectiſſimis annotationibus, atque e diverſis Auctoribus Anglicis decerpto.

TOMI V. PARS PRIOR.

Amſtelaedami, apud Marcum Michaelém Rey, 1760. 4. mai. Alph. 1. plag. 17.

Ecce tibi Lector, continuationem Operis, ſplendore ſuo iam inde ab anno aerae, qua uti ſolemus, vulgaris 1743. longe celeberrimi, annunciamus, eamque prodeuntem adornante iam nunc *Carolo Caſio (Chais)*. Viro erudi-

eruditiſſimo, Paſtore eccleſiae Walonenſis, quae Hagae Comitum floret. Continuat hoc opus edi eodem cum ſplendore, quo coepit, neque quicquam, quod exoptabile illud atque illuſtre poſſit reddere, deſiderandum relictum eſt etiam in hoc Tomo, niſi mappae geographicae, quippe heic ſuperfluae. Ingenioſa ſane aſſiduitate in perficiendo hoc opere deſudat *Caſius*. Praemittuntur huic Tomo, Praefatio in librum *Samuelis* priorem, et duae *Diſſertationes* ad explicationem Capitis XXVIII. eiusdem libri pertinentes, quibus ſpectri, quod Saulo adparuit, qualitas perquiritur. Una eſt R. P. D. *Calmeti*, deſumta ex huius *Disquiſitionibus biblicis*, quae ſub auſpiciis Viri Cel. ſed *νῦν ἐν ἁγίοις Laur. Moshemii*, et cum adſperſis eiusdem notis, in linguam nobis vernaculam translata, iamdudum apud nos celebratur. Legitur in verſione *Tom. IV. pag.* 78 — 136. Altera eſt *Stackhouſii*, ex Anglico ſermone in Franco-Gallicum in hunc finem tranſlata. Sequitur Additamentum quoddam eodem pertinens, ex *Novis Commentariis Hiſtorico-Criticis Abbatis d'Artigny*, et quidem e *Tomo V. Art. §.* 83. excerptum. Ipſa huiuſce *Tomi V. Pars I.* complectitur non niſi *priorem Samuelis librum*: *Pars II*, quae mox eſt in lucem prodiitura, poſteriorem continebit. Decerpere ante omnia quaedam nobis liceat ex *Praefatione* Cl. *Caſii*. *Hieronymus* in Verſione duos Samuelis libros, uti §. 1.
olim origineteuus fuerant, uno eoque continuato libro in latinum ex hebraico tranſtulit: LXX. in duas partes diſpeſcuerunt hoc opus, adiecta denominatione *de Regnis*; eos dein ſecutus eſt Auctor Vulgatae, mutato paulum titulo *de Regibus*. Meliora eligens, cum recentioribus omnibus, Auctor noſter, nomen et diviſionem codicis Hebraici *in librum Samuelis unum atque alterum* retinet. Samuelem nonniſi Au- §. 2.
ctorem librorum iſtorum, poſt Spiritum ſanctum, primarium eſſe, cum *Wellſio* declarat, addendis ſcilicet ſeptem Capitibus ad calcem prioris libri, forſan per Prophetas *Gad* et *Nathan*. *Grotii* ſententiam, *Ieremiae* hoc opus tribuen- §. 3. 4.
tis, recte reiicit, et ſaltem auctore alio quocumque, Samuele

muele superstite, eodemque divinitus adflato, completum illud atque emendatum esse, contra *Isidorum*, *Spinozam*, *Hobbesium*, *P. Simonem*, *Clericum*, aliosque sustinet. Emendatum autem revera, atque adauctum esse ab aliis Scriptoribus divinis, probat locis Cap. V, 5. VI, 18. VII, 1. 2. 15. IX, 9. XIII, 1. XVI, 14. XVIII, 16. XXVI,
§. 5. 6. 7. 6. XXX, 25. Sequentia finem, seu consilium scribendi operis, in continuanda scilicet historia populi Dei, qua verae religionis interesset, et enarranda Theocratia positum, respiciunt, vitaeque Samuelis memorabiliora ordine
§. 8. recensent. Theocratiam per reges Israelitarum, etsi quodammodo immutatam, tamen nequaquam esse sublatam, rite probat: retentam nempe esse a Deo, qua auctoritatem supremam; cessasse autem tunc demum, quum Sceptrum ab Iuda penitus ablatum esset, *Genes.* XLIX, 10. templumque destrueretur, adeoque ipse cultus Mosaicus aboleretur. Demonstrationem sumsit ex *Warburtoni divina Mosis legatione*, eamque conficit sex argumentis. Primo, regem a Deo, non a populo electum, Deique quasi legatum fuisse: secundo, non nisi potestatem exigendi legum observantiam, minime autem legum ferendarum, concessam regi: tertio, reges, tamquam legatos, a Deo subinde remotos: quarto, eandem poenam decretam iis, qui *Uncto Domini*, quam qui Deo maledixerint: (Recte taxare nobis videtur h. l. abusum huius tituli eum, cum Unctos Domini adpellant Reges quoscunque, quippe praerogativam, non nisi iis convenientem, qui solio Messiae sederunt:) quinto, regnum monarcharum Iudaicorum semper *regnum Domini* fuisse adpellatum: sexto denique, idololatras morti devotos esse sub regibus, uti sub praefectura iudicum. His addidit Noster observationes duas, idem vindicaturas, legem nempe divinam, novo cuicunque Regi a Deo praescriptam, *ius regni* adpellatam, 1 *Sam.* X, 25: et intercessionem Dei in rebus gerendis insignioribus, prae-
§. 9. sertim imperantibus Saulo et Davide. Caetera docent
§. 10. usum legendi libros Samuelis moralem; allegant eiusdem aucto-

auctoritatem canonicam, quippe omni tempore extra dubium positam; atque dividunt libellum secundum *Henricum*, *Franc. Burmannum*, *Heideggerum*, et *Carpzovium*, in tres sectiones principales, historiam Eli Sacerdotis, a Cap. I. ad IV: Samuelis a Cap. IV. ad XII: et regni Sauli a Cap. XIII. ad XXXI. Difficillimam denique, Auctor asserit, esse spartam stabiliendi veram rerum gestarum, in hoc libello enarratarum, chronologiam. Facile vidit Auctor eruditissimus, duces, quos hac in re sequi adhuc solitus est, quorum princeps erat *Usserius*, a verosimili subinde potuisse deflectere. Si e re sua duxisset, perquirere de his opuscula quaedam Theologorum nostratium, (in quorum numero iis, qui vernaculam nostram non intelligunt, *Ordinem Temporum*, et *Cyclum magnum b. Alberti Bengelii*, et industriae et pietatis nomine merito commendandum duceremus,) forsan variae dubitationes luci, a nostratibus praelatae, concessurae fuissent. §. 11. §. 12.

Sequuntur in opere hoc, post Tabulam chronologicam, secundum Usserium praecipue conformatam, et subinde paullo immutatam, iam memoratae Dissertationes duae, *Augustini Calmeti* altera, altera *Stackhousii*, super spectro, quod Saulo 1 *Sam.* XXVIII, 11-12. adparuit, conscriptae. *Calmeti* dissertatio diffusa sane eruditione referta, atque sententiis ferme omnium Rabbinorum et Patrum ecclesiae super hac controversia adornata, in iis, in quibus erravit doctissimus Auctor, solide refutata est a *Moshemio* nostro in notis. Istas si consulere potuisset noster, forsan reiecturus erat et *Calmeti*, et *Stackhousii*, et *Artignii* sententias. *Stackhousius* e. c. in hoc toto coelo aberrat, quod mortuos pro lubitu per terras vagari, et adparere amicis posse statuit, ideoque Samuelem etiam, amore, quo ferebatur erga Saullum, commotum, ei adparuisse credit. Sed cum *Calmeto* et *Stackhousio* erravere Patres, et alii, ut *Iacobus Saurin Tomo IV. p.* 466. sq. *Disputationum biblicarum*: *Patrikius*, Interpres Anglus: *Delany* in *Historia vitae et regni Davidis, Israëlitarum regis, pag.* 363. sq.

 et

et *Petrus le Brun* in *Historia critica praxeon superstitiosarum*, Tomo IV. pag. 14. sq. Ventilata denuo nuperrime inter nostrates quosdam Theologos, *Schroeerum* et *Schmeersahlium*, et quam vehementissime agitata est controversia. Sed profecto neuter istorum rem tetigisse nobis videtur, licet prior vero aliquanto propius accesserit, quam posterior. Distinguere debebant doctissimi Interpretes in textu historico inter id, quod enarret Scriptor, et illud, quod sentiat aut iudicet. Quum autem Scriptor sanctus omnino adfirmet disertis verbis, et feminam et Saulum cognovisse Samuelem, Saulumque cum Propheta collocutum esse: dubium omne concidat necesse est, sic utique se rem habuisse, quoniam Scriptor Θεόπνευστος memoriae prodidit. Spectrum autem fuisse id, quod conspiciebatur, et cum Saulo verba miscebat, satis exinde elucet, quia verosimile non est, Deum, qui a Saulo penitus recesserat, aut per Prophetas, aut per somnia, aut per Urim ei responsa dedisse, quin pythonissae gratia Samueli iussisse, aut concessisse, ut adpareret. Ideoque adparitio illa Samuelis non *nisi* adparitio, seu simulacrum, seu spectrum, id est sensatio, (ut ita dicere liceat,) fuit, ab operatione diaboli immediata profecta. Haec de praemissis sufficiant. Commentarii, qui huic libello subiiciuntur, sunt *Patricki*, *Willeti*, Theologorum, qui *Bibliis Anglicis*, iussu procerum Angliae, Anno MDCXL. notas adsperserunt, item *Poli*, *Wellsi*, *Stackhousii*, *Pylii*, *Walli*, *Henrici*, *Mendozae*, *Whistoni*, *Delanii*, *Spenceri*, *Berruyerii*, *Houbigantii*, *Collectorum historiae universalis*, et aliorum. Observationes ad chronologiam pertinentes decerptae sunt ex *Usserio*, *Desvignolio*, *Bedfordio*, *Harduino*, *Scaligero*; criticae, historicae, geographicae, et physicae ex *Kennicotti* libro incomparabili, qui Viris doctis quotquot sunt rerum istarum satis gnari, neque obsessi praeiudicatis opinionibus magnopere probatur, ex *Doughtaeo*, *Glassio*, *Vitringa*, *G. L. Oedero*, *Witsio*, *L'Empereur*, *Fortun. Scaccho*, *Tarnovio*, *Schultensio*, *Wagenseilio*, *Starkio*, *Lakemachero*, *Deylingio*, *Zornio*, *Seldeno*, *Scotto* et *Webstero*, *Saurino*, *Lydio*,

Lydio, Medo, Victorino Strigelio, Braunio, Claytono, Ludolpho, Buxtorfio, Briſſonio, Waterlando, Vatablo, Iunio, Lightfootio, Grotio, Eſtiò, Tremellio, Martianaeo, Buddeo, Schickardo, Bodino, Schuckfordio, Thorndickio, Lewiſio, Goodwino, Boulducio, Stillingfleeto, Bartoloccio, Cunaeo, Venema, Kiddero, Cumberlando, Pfeiffero, Relando, Shawio, Cellario, Sykio, Macknightio, Bernardo de Breitenbach, Cocceio, Perizonio, ex novo Theſauro philologico, ex *Bocharti* Canaan et Hierozoico, *Derhamo, Scheuchzero,* aliisque. Sed ohe, iam ſatis eſt. Nunc ad memorabiliora quaedam interpretationis ipſius accedimus. Ad
1 *Sam.* I, 2. Polygamiam licitam fuiſſe ex dictis et exem- Pag. 3.
plis, h. l. Elkanae, hominis Levitici, aliorumque monſtratur; praecipue ubi prior uxor ſterilis reperta fuiſſet. pag. 4.
Manah achath appajim, verſ. 5. eiusd. Capitis, exponitur per portionem ex optimo, cum moerore mariti amantis da- pag. 13.
tam. *Morid ſcheol vajjaal, Cap.* II, 6. figurate, et quidem ſic intelligendum eſſe aſſeritur: *ex infortunio ad felicitatem conducit* Deus. Canticum Annae, II, 1 — 10. non ita pag. 16.
recte, uti nobis quidem videtur, eſt explicatum. Παρα- pag. 17.
φράζουσιν Angli Interpretes nimia ſaepe cum temeritate. Ut vindicarent prophetiam 1 *Sam.* II, 33. tres fecerunt, cum pag. 25.
W. Whiſtono, Sacerdotes, nomine *Abiathar* praeditos: unum, qui Sauli furorem evitaturus ad Davidem ſe recepit; ſed hic numquam Pontifex fuit: alterum Sacerdotem ſummum, circa ultimum Sauli regnum creatum: tertium eum, qui hac dignitate privabatur a Salomone. *Mekalelim Cap.* III, 13. de filiis Heli Sacerdotis dictum vocabu- pag. 29.
lum, emphaticum eſſe contendunt, *exſecrabiles ſe fecere* Sacerdotes, ſ. nomini Dei blaſphemiam conciliarunt. *Bid-* pag. 30.
bhar Iehovah verſ. 21. intelligendum eſſe de *Dei filio* putant, qui ſenſu eminentiori verbum Iehovae adpelletur. pag. 33.
Abductionem arcae foederis in caſtra *Cap.* IV, 4. a Deo reprobatam eſſe recte ſuſtinent, quia ſine rogato Deo id fecerint Iſraëlitae. Pulveris adſperſionem ſuper caput, pag. 35.
ad *verſ.* 12. ſignum triſtitiae non apud Hebraeos tantum,

 ſed

ſed et gentilibus commune fuiſſe, monſtratur ex *Virg. Aen.*
Pag. 37. XII, 606—611. De ſtatu Heli Sacerdotis poſt mortem,
diſputant eruditi, ad *verſ.* 18, imprudenter quidem noſtra
ſententia. *Saurinus* multa adſert, quibus excuſare ſtudet
infortunatum patrem, ita ut optima de eius ſalute ſperare
pag. 44. non dubitet. *Koſemim, Cap.*VI, 2. modo *augures*, modo *ſapien-*
pag. 47. *tes* ſignificare, probatur. *Argaz* vocabulum, quo arcula
illa adpellatur *verſ.* 11. in quam dona principum Philiſtaeo-
rum coniiciebantur, ex lingua Philiſtaeorum, non Hebrai-
pag. 51. cum eſſe, creditur. Numerus eorum, quos morte mulcta-
vit Deus propter temerariam arcae inſpectionem, reduci-
tur *verſ.* 19. ad ſeptuaginta, et ſignificatur, comparatio-
nem eſſe h. l. cum quinquaginta millibus hominum, occi-
pag. 53. ſorum inter Philiſtaeos. *Vajinnahu, Cap.* VII, 2. vertitur per
verba, *reſpiciebant* Deum: recte, uti nobis quidem videtur.
p. 56. 57. Ea, quae ad *verſ.* 6. de aqua in ieiunio per Samuelem
p. 64. hauſta dicuntur, lectu digniſſima ſunt. *Miſchpat hamme-*
lech, Cap. VIII, 11. explicatur per rationem gerendi im-
perii, qua utuntur reges erga ſubiectos ſibi cives. *Hou-*
bigantius vertit: *Tale ſibi imperium arrogabit.* Vocabulum
pag. 70. *jechdal* notare angorem maximum, ad *Cap.* VIIII, 5. mon-
pag 73. ſtratur. *Jazor*, de Saulo rege, *verſ.* 17. dictum, ſignifi-
pag. 77. cat *ſubiiciet.* Ungendi regis caerimoniam non niſi apud
eos uſitatam fuiſſe demonſtratur ad *Cap.* X, 1. qui primi ex
quacumque familia imperio ornarentur; ita Saul, David,
et Iehu uncti ſunt: et apud illos, quorum ſucceſſio in diſ-
ceptationem venerat; ita Salomon unctus eſt, quoniam
Adonias contra voluntatem divinam rex iam proclamatus
pag. 80. erat. Obſervationes interpretum circa ſcholas propheta-
pag. 81. rum ad *verſ.* 5. digniſſimae ſunt, quae legantur. *Nebhel,*
ibid. eſt teſtudo duodecim chordarum; *Kinnor*, nablium de-
cem chordarum, idemque, quod Graecorum νάβλα et κι-
pag. 97. νύρα. *Bedan, Cap.* XII, 11. inter liberatores populi Iſraë-
litici numeratus, quisnam fuerit, in dubio relinquitur. *Ben*
pag. 102 *ſchanah Schaul bemalco, Cap.* XIII, 1. ſic exponitur: An-
num poſt unctionem imperaverat Saul usque ad tempus,
quum

quum fugaret Philistaeos, et urbem Iabes liberaret, et ideo
Gilgale in regno confirmaretur; Anno sequente, seu se-
cundo, elegit tria millia hominum, etc. *Ad olam, vers.* 13. Pag. 108.
per verba, donec subsistet ex te nata posteritas, explica-
tur. *Rimmon, Cap.* XIV, 2. pro nomine rupis proprio su- pag. 113.
mitur, in tribu Benjamin sitae. Ad *Cap.* XV, 3. sententia pag. 127.
Dei, contra Amalekitas lata, recte defenditur. *Jad,* pag. 131.
vers. 12. per *trophaeum*, erectum Carmeliae, explicatur.
Ad *Cap.* XVI, 14. de Spiritu pravo, Saulo a Deo immisso, pag. 142.
temeraria nobis videtur interpretum Anglorum sententia,
neque tam ex principiis theologicis, quam neophilosophi-
cis concepta. Male autem philosophari nobis videntur ii,
qui possibilitatem obsessionis diabolicae corporalis ideo pla-
ne negare audent, quia qualitates et effectus actionesque
spirituum non cognoverunt. De nuditate Saulli, *Cap.* XIX, pag. 170.
24. inter prophetas recte statuunt, non nisi depositionem
vestium exteriorum significari. Ad *Cap.* XXI, 14. 15. varia pag. 184.
dicunt interpretes de morbo, quo David correptus fuit
apud regem Philistaeorum Achisum. Rectissima atque opti-
ma nobis videtur interpretatio illa, qua Davidem, terrore
perfusum, ad tempus convulsionibus epilepticis, cum vero
delirio coniunctis, fuisse adfectum statuunt, fictionemque
tunc temporis locum habere non potuisse asserunt; quae
interpretatio textui Hebraico quam maxime respondet. In- pag. 199.
terpretatio verborum *Cap.* XXIV, 4. *lehasech eth raglav,*
per verba: *ut dormiret*, valde nobis arridet, et probe sta-
bilita est hoc loco. Quae ad *Cap.* XXV, 39—41. dicuntur, pag. 214.
adfectatam magis elegantiam amantium recentiorum redo-
lent, quam mores antiquitatis simpliciores. Locum *Cap.* pag. 231.
XXVIII, 11. de adparitione Samuelis apud pythonissam
Hendoream interpretantur secundum *Calmetum* et *Stackhou-
sium*, duces erroneos secuti, quod supra iam diximus. *Hag-* pag. 239.
gischa na li haëphod, Cap. XXX, 7. recte exponunt per: *in-
due Ephod in meam utilitatem*, contra *Cunaeum*, qui statuit,
Davidem ipsum induisse vestitum sacerdotalem, ut quaere-
ret ex Deo, quid consilii capiendum sit. *Jachel* de Saulo pag. 245.

dictum, *Cap.* XXXI, 3. sic interpretantur: Saullus ipse, vulnere lethali iam adfectus, in terrore versabatur quam maximo. Sufficiant haec lectoribus nostris. Quod olim fecimus, repetimus et nunc. Precamur Editori doctissimo vires corporis tales, quae contentionem animi sustinere valeant. Quantum enim adhuc illi est maris aequor arandum.

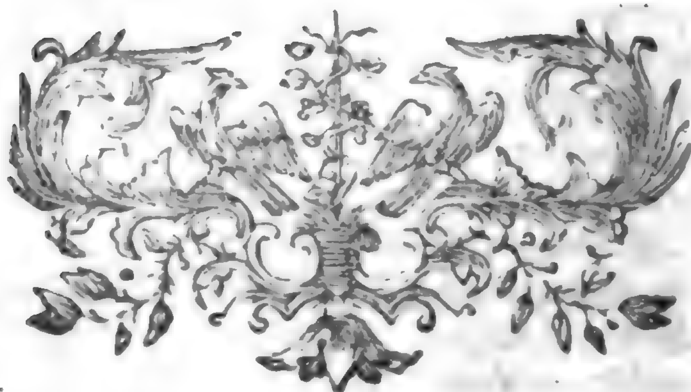
GEORGII GOTTL. BOERNERI I.U.D. DE modis sanciendi foedera pacis Imp. R. G. Commentatio.

Francofurti, 1759. plag. 7. quatern.

Non illam, quae ante Pacem Westphalicam adhibita fuit in foederibus pangendis, rationem, doctiss. Auctor commemorandam sibi in hoc libello proposuit, sed ab hac demum Pace, qua felicitas publica Imperii stabilita et confirmata est, scribendi initium fecit. Hinc enim pacis componendae ratio novam quasi faciem accepit, quoniam illud obtinuit, ut non solus Imperator, ut antea, pacem sanciret, sed omnes etiam Imperii status suas partes agerent. Descriptus vero est hic libellus in septem Capita. Definit in primo Auctor foedera pacis Imperii, et naturam eorum explicat. Foedera pacis Imperii R. Germ. ait esse pacta ab Imperatore et Statibus inter se, vel ab Imperatore et Statibus cum exteris imperantibus, belli finiendi causa, sub variis conditionibus inita. Hic simul multis id agit, ut Imperatorem et Status coniunctim ius foederis sanciendi exercere debere demonstret. In secundo Capite ostenditur, quando ius pacis faciendae cum Statibus Imperii communicatum fuerit. Dissentit Auctor a Spenero, qui a primordio regni Germanici consensum Statuum Imperii necessarium fuisse tradidit; existimat potius, eo tempore Status Imperii ad pacis Imper. negotium, cum consilii dandi splendorisque augen-
di

di caufa, tum ad vitandas fufpiciones contentionesque, ab Imperatore adhibitos fuiffe. Imperator Sigismundus demum A. C. MCCCCXXXI. in comitiis Noribergenfibus hunc confenfum Statuum Imperii inftituit. Pergit Auctor ad varios modos, quibus a Pace Weftphalica inde foedera pacis Imperii fancita fuerunt, et in Capite tertio illum maxime follemnem, et dignitati Imperii confentaneum modum proponit, ubi negotium pacis in conventu totius Imperii conficitur. Maxime vero hoc Auctor ex hiftoria Pacis Weftphalicae illuftrat, et in Capite quarto de altero modo fanciendi foedera pacis Imperii exponit, quo foedera ab Imperatore et Deputatis Statibus Imperii fanciuntur. Qua occafione Auctor de Deputationibus Imperii in univerfum difputat, et earum inprimis Imperii Deputationum extraordinariarum, extra Comitia habitarum, mentionem facit, quas nonnunquam pacis Imperii fanciendae caufa inftitutas fuiffe legimus. Deinde Auctor de conftitutione Deputatorum, et de ratione tractandi differit. Tranfimus ad Caput quintum, in quo lex illa Capitulationis: ubi feftinatione opus fit, faltem Electorum confenfum ad foedera pacis Imperii initio requiri: illuftratur, et cum hiftoria, tum fententia illius, explicatur. Hic etiam demonftrat, confenfum Electorum ad foedera pacis Imperii, ubi feftinandum fit, utiliffime et aequiffime conftitutum effe. Sed eiusmodi quoque foedera pacis Imperii extant, quae folus Imperator, impetrato antea Statuum mandato imperii nomine agendi, iniit cum exteris principibus. De his Auctor in Capite fexto agit. Nulla Imperii quidem lege dicit conftitutum effe, ut Imperator ex mandato Statuum foedera pacis Imperii etiam nomine inire poffit; iftum tamen modum nihilominus valere. Nam ex iure publico et privato univerfali conftare, quemlibet exercitium iuris fui, aliusve negotii, alteri demandare poffe, nifi pacto aut lege fpeciali prohibeatur; quemlibet etiam mandato, hoc eft

est pacto de negotio gerendo, tantundem obligari quam facto proprio. Ter data est Imperatori a Statibus universis facultas, suo nomine foedera pacis sanciendi: nimirum Carolo VI. ad faciendam Imperii etiam nomine, pacem Badensem; in negotio pacis Viennensis, Anno MDCCXXV. cum rege Hispaniae initae; in altera pace Viennensi cum rege Galliae A. MDCCXXXVIII. pacta. Observat Auctor, ex his exemplis elucere, mandata Imperii tum demum postulata fuisse, cum de pacis conditionibus in foedere quodam praeliminari iam convenisset: quae tamen ratio iuri Statuum, ad foedera Pacis Imperii concurrendi, repugnare Auctori videtur. In Capite septimo V. Cl. exemplum pacis proponit, a solo Imperatore, suo et Imperii nomine factae, cui deinde Statuum assensus accesserit. Etsi enim Pax Westphalica consensum omnium Statuum ad foedera pacis Imperii requiri constituerat, in proximo tamen pacis Noviomagensis conventu, Anno MDCLXXVI. inchoato, hic consensus neglectus fuit. Quod quidem exemplum copiose ab Auctore, et docte, ut reliqua omnia, illustratur.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Augusti Anno MDCCLIX.

CONTINUATIO SECUNDA EMENDATIONUM HEUMANNIANARUM TERTULLIANI.

Duo prima *Apologetici* capita in *Poeciles* meae *primo Tomo* partim interpretatione illuſtravi, partim emendavi: et *primum* quidem *caput* p. 27. ſqq. *ſecundum* p. 197. ſqq. Reliqua capita eodem modo pertractavi in *Tomo ſecundo Miſcellaneorum Groninganorum* p. 470. ſqq. Superſunt tamen plura in *Apologetico* hoc partim corrigenda, partim interpretanda: quae nunc exhibeo ad paginas editionis Havercampianae.

Pag. 46. lin. 2. pro *neſciunt* lege *non neſciunt.* Error typographi.

P. 57. lin. 2. lege *erit. Homo.*

P. 63. lin. 4: *Qui ſicut non palam ab eiusmodi hominibus* (Chriſtianis) *poenam dimovit*, etc. Lipſius in nota ad libri ſui ſecundi *de cruce* caput 14. p. 131. reſcribit: *Qui ſicut palam.* Quod ait Tertullianus, (ita pergit,) posſis vel ad crurifragium referre, vel ad vivicomburium, quo affici accuſatores Chriſtianorum iubet Imp. M. Aurelii epiſtola, apud Onufrium in *Faſtis* expreſſa.

P. 75. lin. 3. *de die*, von Tage zu Tage.

P. 104. lin. 2: ἔλαυνε, *dicebant*, τὴν μητέρα. Clericus in Tomo decimo quinto *Bibliothecae* ſuae *antiquae et novae*

p. 106. pro ἔλκυνε rescribit ἐβίνει, et hanc scripturam docet esse verisimillimam. Adiicio verba Ciceronis Lib. IX. *ad famil.* epist. 22: *Cum tibi dico BINI, tu facis, quasi ego Graece* (βίνει) *dixerim.* Et in Epicteti *Enchiridio* cap. 63. pro ἐπὶ πολὺ πίνειν rescribo βινεῖν, et deleo ὀχέυειν, *(coire cum muliere,)* quod margini adscriptum fuerat ab aliquo, qui verbum βινεῖν erat interpretaturus. Si honestatis aliquis studiosus pro βινεῖν scripsisset πίνειν, sublaturus etiam erat verbum ὀχέυειν.

Pag. 106. lin. 8. pro *virgine continentia*, lege *virginea continentia.* Τὸ *virgine* perindocte defendit Havercampus.

P. 114. lin. 5. pro *par*, male Wopkenius in *Obs. misc. crit.* Tomi decimi libro primo p. 38. rescribit: *pater est.*

P. 122. lin. 2. pro *militarior*, Clericus p. 107. rescribit *mitior.* Malim *moderatior.*

P. 126. lin. 3. et 4: *Cervices ponimus? ante plumbum, et glutinum, et gomphis, sine capite sunt Dii vestri.* Scaliger, cuius loca plura, in quibus hanc suam correctionem exhibuit, Havercampus indicat, ita legendum censebat: *Cervices ponimus ante plumbum: glutinum et gomphosis capiti sunt diis vestris.* Reiicit hanc emendationem Gatakerus in *Adversariis* suis *posthumis*, cap. 16. p. 562. atque ita rescribit: *Cervices ponimus, ante plumbum et glutinum et gomphos, sine capite sunt dii vestri.* Interpretatur hoc hisce verbis: Cervices ponimus, ubi capite plectimur. At dii vestri, ante plumbum et gluten et *(ligneos)* clavos, quibus truncis suis simulacrorum vestrorum capita committuntur, capitibus caruere.

P. 132. lin. 6. sqq. *Domesticos deos, quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando, aliquando in caccabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva, ut quisque contritus atque contusus est, dum diu colitur, ut quisque Deum sanctiorem expertus est domesticam necessitatem.* Hunc locum admodum verisimiliter emendat, et simul interpretatur Christius, in *Noctium* suarum *Academicarum Observatione* XXVI. p. 293: *Domesticos*

mesticos deos, quos Lares dicitis, domestica potestate (pro iure patris in familiam) *tractatis, pignerando, venditando, demutando. Aliquando in cacabulum de Saturno* (itur, conflato simulacro:) *aliquando in trullam de Minerva. Et quis non contritus* (lapidibus) *et concussus est* (verbere,) *dum diu colitur; ut quisque dominam sanctiorem expertus est domesticam necessitatem*, id est, prout quisque diu in sacrario repositus, periclitatus est scapulas praebere saepius, si infortunium ingrueret, et imperaret praesentius et sanctius Numen, domestica scilicet irati domini clades seu necessitas. Eodem modo Martialis *Lib.* VIII. *epigr.* 40. Priapo suo, nisi recte data servet loca, caminum interminatur, igne comburendo.

Pag. 135. lin. 5: *obba.* Cuiacius in *Observationum et Emendationum* Lib. XI. cap. 7. ait: obbam esse poculi genus, nominari etiam *obuam*, et speciatim ita vocari vas, quo libari solebat mortuis.

P. 148. lin. 21: *moechum Anubim.* Quam historiam respiciat Tertullianus, docet Clericus ex Iosephi *Antiq. Iud.* Lib. XVIII. cap. 3. (editionis Hudsonianae) §. 4. Totam eam recitat p. 107 — 112.

P. 159. lin. 5: *cum sua Epona.* Recte hic rescriptum esse *Epona*, docet etiam Iac. Phil. Tomasinus, in Libro *de donariis ac tabellis votivis*, Cap. XXXI. p. 210.

P. 160. lin. 1. et 2: *qui crucis nos religiosos putat, consecraneus erit noster.* Lud. Bourgetus, in epistola quadam ad Cuperum, quae inserta est *Novorum Miscellaneorum Lipsiensium* Tomo nono, ibi p. 345: plures commemorat editiones Pontificiorum, in quibus legitur: *qui crucis nos non religiosos putant.* Scilicet ut crederentur Christiani iam Tertulliani aevo adorasse crucem. Hoc quoque exemplo, inquit Bourgetus, docemur, quanta sit Pontificiorum audacia in corrumpendis veteribus auctoribus.

P. 169: *Deus Christianorum ὀνοκοίτης.* Clericus p. 113. rescribit ὀνοκοιτής. E. A. Schulzius in *Fasciculo primo*

Exercitationum philologicarum, Berolini 1755. edito, et quidem in Exercitatione secunda p. 30. legit *Ononychotus*, et hanc scripturam in permultis paginis sequentibus studet reddere approbatione dignissimam. Theodorus Hasaeus, cum in Libri sui *de ὀνολατρείᾳ*, capite primo §. 10. p. 14. sqq. plurimorum Criticorum adduxisset de hoc verbo coniecturas, tandem Desiderio Heraldo assentitur, scribenti ὀνονυχίτης.

Pag. 175. lin 6. pro *quod* scribe QVOD.

P. 189. lin. 1: *frequentiae pleraque montium vastant*. Clericus p. 113. approbat scripturam MS. Fuldensis, et legit: *et frequentiae plerumque mortium vastant*.

P. 191. lin. 2. pro *providentiae scripta sunt*, Clericus p. 114. scribit: *quae providenter scripta sunt*.

P. 211. lin. 6. pro *utique* Clericus p. 115. recte rescribit *ubique*.

P. 211. lin. 10. et 11: *ut credatis Christiani, propter quos non creditis Christianis*. Sensus: ut credatis ac fiatis Christiani, quippe qui vos impediunt, ne fidem habeatis Christianis.

P. 213. lin. 1: *multitudini tot nominum*. Clericus probat p. 116. hanc scripturam.

P. 216. lin. 2: *in usum maledicti frequentat Satanam*. Haec verba interpretatur Clericus p. 117. sq.

P. 217. lin. 3. et 4. pro *eversio sic*, lego: *eversio. Sic*.

P. 219. lin. 2. pro *recogitatu* scribo *a recogitatu*.

P. 222. lin. 6. pro *et curasse creduntur*, lege *ut curasse credantur*. Sic Minucius Felix cap. 27: *ut curasse videantur*.

P. 226. lin. 7. et 8: *Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem daemone agi constet*, etc. Falsum hic dicere Tertullianum, docet Daleus in Libri *de divinationibus* cap. 7. p. 544. sq.

P. 235. lin. 6: *ut constaret*, id est, posito, quod constaret, gesetzt, daß.

Pag. 238.

Pag. 238. lin. 5: *Dusares.* Per deum hunc intelligi *Bacchum*, Hottingerus docet in *Historia orientali* Lib. I. cap. 7. p. 235. sq.

P. 249. lin. 1: *Romanis fascibus illam.* Defendit etiam Vorstius hanc scripturam in Libro *de hebraismis N. T.* cap. 27. p. 109. sqq.

P. 253. lin. 1: *Sterculum.* Clericus p. 118. rescribit, e Tertulliani Libro secundo *ad nationes, Stercutium*, quem adorabant Romani, quia, agrorum stercorationem ei curae esse, credebant.

P. 271. lin. 3: *in manibus esse plumbatis.* Clericus p. 119. sq. docet, *manibus* esse Ablativum, et *plumbatis* Dativum, referrique ad deos vel statuas, sensumque Tertulliani hunc esse: Non putamus, plumbatas statuas in manibus habere salutem Caesarum.

P. 275. lin. 2: *de pectore oramus.* Interpretatur haec verba Binghamus *Antiquit. Eccles.* Lib. XIII. cap. 5. §. 5. p. 137. sq.

P. 288. lin. 1: *Hominem memento te.* Etiam Philippum, Macedoniae regem, puerorum suorum alicui hoc delegasse officium, ut singulis diebus ipsi acclamaret: *Philippe, homo es*: refert Aelianus *Var. Hist.* Lib. VIII. cap. 15. Idem Lib. IX. cap. 41. scribit: Pausaniam Lacedaemonium, cum a Simonide peteret, ut sapiens aliquod monitum proferat, hoc accepisse responsum: *Memento, te hominem esse.*

P. 293. lin. 3: *civitatem tabernae habitu abolefacere.* Clericus p. 121. rescribit *obsolefacere*, idque defendit.

P. 309. lin. 3. pro: *ad mortem usque*, rescribo fidenter *ad mortem usquam.*

P. 313. lin. 5. et 6: *paene omnium civitatum, paene omnes cives Christianos habendo.* Deleo comma. Sensus: Habemus ferme omnes cives omnium ferme civitatum Christianos. Ita etiam interpretatus est Havercampus. Clericus, sententiam Tertulliani non assecutus, male

p. 121. pro glossemate habet haec verba: *paene omnes cives Christianos habendo.*

Pag. 315. lin. 8: *compulsationibus*, id est, mutuis impulsibus.

P. 321. lin. 1: *Christianae factionis.* Observa *mimesin.* Vocabant ita ethnici Christianam ecclesiam. Interpretatur semet ipse Tertullianus ultimis verbis *capitis* 39. et primis *capitis* 40.

P. 321. lin. 2. et 3. sic lege: *ut, qui mala refutaverim, bona ostendam, si etiam veritatem revelaverim.*

P. 324. lin. 4. *cum velit*, id est, quoties velit.

P. 325. lin. 1: *iam otiosis*, id est, qui non amplius valent acquirere aliquid labore suo.

P. 325. lin. 3. lege: *alumni confessione sua fiunt.* Notum est, qui dicti sint hoc aevo *confessores.*

P. 325. lin. 6. lege: *diligant, (ipsi enim invicem oderunt:) et ut pro*, etc.

P. 336. lin. 5: *Haec coitio Christianorum —— convenimus?* Aliter, et quidem recte, distinguit haec verba Clericus pag. 122.

P. 353. lin. 5: *est*, id est, *licet.* Ita saepe Tertullianus.

P. 374. lin. 9. verba quatuor ultima: *Deum, non proconsulem, timentes*, iure Clericus pag. 123. delet tamquam glossema.

P. 377. lin. 7: *et facilius*, pro *et tamen facilius. Et* pro *et tamen* frequenter dici a latinis Scriptoribus, docui in annotatione ad Ciceronis *Orat. post reditum in Senatu*, cap. XV. p. 329.

P. 386. lin. 1. et 2: *Quid enim Thales ille, princeps Physicorum, sciscitanti Croeso de divinitate, certum renuntiavit, commeatus deliberandi saepe frustratus?* Bene interpretatur haec verba p. 124. Clericus, pro *commeatus* tamen scribens vel *commeatu*, vel *commeatibus.*

P. 408. lin. 7. pro *statim illic vesica queritur*, legi debere: *illico vos ita quaeritis*, iam alibi docui. En Havercampi, haec verba esse vera Tertulliani verba, putantis, ridicula

cula interpretatio: Hoc mihi videtur proverbium a puerulis desumtum, qui mingendi necessitatem ultra ferre non possunt, vesica lotio impleta, adeoque saepe virgam metuentes exclamant.

CASP. BARTHII EMENDATIONES CARMINUM, editioni Tertulliani Priorianae pag. 630. sqq. annexorum, quorum auctores sunt ignoti.

Emendationes illae reperiuntur in BARTHII *Adversariorum* Lib. XVII. cap. 17.

Pag. 630. vers. 31. recte rescribit: *Sperans, heu! sceleris veniam se stultus habere*, pro: *Sperans, heu! scelerisque viam se stultus habere.* Addit, se postea vidisse, Heraldum iam ita correxisse ad *Arnobium.*

P. 630. v. 336 — 338. pro: *Publice non audens dominum maledicere nude Secreto ingenio sperans se posse latere. Tandem lux animae carnis captiva tenetur, Desperatorum certat spes fortior hoste*, ita rescribit:

Publice non audens dominum maledicere, nunc de
Secreto ingenio sperans se posse latere.
Tandem lux animae carnis captiva tenetur,
Desperato cum certat spes fortior hoste.

Ultima syllaba verbi *publice* corripitur, ut grammatici loquuntur, a poeta, qui et vers. 34. dixit *spiritu*, ultima syllaba brevi. Tertius versus adhuc mendosus est: reliqua recte emendasse videtur.

P. 630. v. 40. pro: *Cuius amicitiae auxilio, patientia poena*, recte rescribit: *Cuius amicitia auxilium, patientia poenam.*

P. 630. v. 82. pro: *nulla praecepta locutus*, scribit recte *nulli praecepta locutus.*

P. 630. v. 89. pro *habet*, minus recte scribit *amat.*

P. 630. v. 114. pro *peremti*, recte scribit *redemti.*

P. 630. v. 118. male corrigit. Recte scriptum est *decepti.*

P. 631. v. 145. male rescribit *anne illud*, pro *aut illud.*

Pag. 631.

Pag. 631. verſ. 149. recte reſcribit *incredibili* pro *incredibile:* ſed *haut* pro *aut* non recte.

P. 631. v. 150. non recte ſcripſit *ſic vos*, pro *ſi vos*. Caeteras in *capite* hoc exhibitas a Barthio ſive correctiones, ſive corruptiones, praetereo.

P. 639. Hoc *de iudicio Domini* carmen e pervetuſto MS. correctius editum eſt in *Collectionis monumentorum Martenianae* Tomo IX. p. 3. ſqq.

P. 642. Carmen hoc, *Geneſis* inſcriptum, e MS. perfectum recuſum eſt in eodem Tomo p. 14. ſqq.

Carmen hoc emendare ſtudet *Barthius* Lib. XVII. cap. 19. Is

P. 642. v. 2. pro *Namque* male ſcribit *Iamque.*

P. 642. v. 65. recte reſcribit *ne fors malum*, pro *ne forte malum. Malum* enim hoc loco pomum eſt.

In eodem *capite* carmen *de Sodoma* emendare conatur.

P. 643. v. 6. pro *mandauerat*, male reſcribit *damnaverat.*

P. 643. v. 40. *lux altera*, id eſt, luna.

P. 643. v. 41. pro *redendum*, ſcribo *retentum.*

P. 643. v. 42. pro *nunc pacta libido*, ſcribo *nefanda libido.*

P. 643. v. 44. *Quo luxus genitura vocat*, non recte emendat Barthius. Interpretari debebat haec verba: *Quo luxus genitura vocat? Quò* eſt adverbium, et *luxus* eſt genitivus. Uti dicimus: *eò dementiae proceſſit*, ſic Tertullianus ſcribit: *quò luxus*. Iam horum verborum: *quò luxus genitura vocat?* hic eſt ſenſus: Ad quantum luxum vos vocat et incitat *genitura*, hoc eſt laſcivia?

P. 643. v. 48. pro *terram* lege *per terram.*

P. 643. v. 49. pro: *Omne genus luxu genus eſt: niſi foemina coniux*, ſcribe: *Omne genus duplex: non eſt, niſi foemina, coniux.*

Idem *Carmen* Barthius Lib. IX. cap. 8. non corrigit, ſed illuſtrat.

Etiam Ioh. Frid. Gronovius, qui nec dubitat, Tertullianum eſſe carminis huius Auctorem, in *Obſervationum*

ſuarum

ſuarum *in Scriptores ecclesiaſticos* cap. 22. multas Barthii, quem ſemel duntaxat nominat, correctiones reiicit.

Sequentur propediem *Variae annotationes ad Tertullianum*, e. g. de Verſionibus librorum eius.

APOLOGIA VINDICIARIA PRO BEROSO Anniano, ut vocant, eiusve Antiquitatum opuſculo, iniuſte a quibusdam, velut hypobolimaeo, quondam traducto: itemque pro Beroſi filia, Sibyllarum noviſſima, contra adverſariorum quorundam obtrectationes: Auctore P. ANGELO FLOERCHEN, *Ord. S. Benedicti Profeſſ. Hildeſii ad S. Michaelem.*

Hildeſii, apud Harzium, 1759. plag. 6. octon.

Notum eſt, *Ioannem Annium*, Viterbienſem, primum, Seculo decimo quinto exeunte, Beroſi antiquitatum opuſculum edidiſſe quidem, ſed non paucis, qui hunc libellum vel ab ipſo Annio, vel ab alio, inepte diligenti et ingenioſo homine compoſitum, et Beroſo falſo tributum credebant, fraudis et impoſturae ſuſpicionem inieciſſe. Suſcepit igitur Annii defenſionem iam olim *Franc. Marianus*, Oratione, anno 1733. Romae edita. Idem agit Auctor huius Apologiae, dum, quaſi pro aris et focis, ut ipſe ait, pugnaturus, quaecunque ſuae cauſae inſerviant conquiſivit. Sunt vero huius defenſionis Capita ſex. In primo collegit Auctor, quae de libris, ingenio, et doctrina Beroſi, apud antiquos ſcriptores invenit: in altero argumenta, quae hoc opuſculum Beroſo tribuant, exponit. Primum, ait, *Ioſephum*, in Lib. I. contra Appionem, ſcribere, Beroſum antiquiſſimas ſecutum hiſtorias, de arca, de diluvio, de Noa, de poſteris Noae, de monte Gordyeo in Armenia, varia memoriae prodidiſſe. Iam vero non ſolum Beroſum, ſe ex vetuſtis Chaldaeorum et Scytharum libris ſuam hiſtoriam hauſiſſe fateri; ſed etiam, quae Ioſephus ſe apud Beroſum legiſſe teſtetur, in hoc opuſculo legi. Deinde omnia

(ut ait,) in hoc libello commemorata Chronologiae respondent, et plurima eodem modo a Diodoro Siculo traduntur. Atque haec *proba*, (utimur verbis Auctoris, neque latinis, ut saepius, neque elegantibus,) *validissima* Auctori videtur, genuinum esse Berosi opus. Porro, quae in hoc opusculo de Noa et diluvio traduntur, limpidissimo decurrunt stilo, neque dissimili illius Historiae Chaldaeorum, quantum ex paucis, a Iosepho prolatis, colligi potest. *Est opusculi stilus non solum limpidissimus, sed et profundus et gravis: singula verba suum pondus habent, suamque peculiarem rationem significandi;* (quid haec sibi velint divinare non licet;) *nullum redundans, ita ut sit stilus Berosi doctrinae fama dignus.* Constat denique, Berosum Chaldaicam Historiam fusiori stilo conscripsisse; constat etiam ex Iosepho et Freculpho Lexoviensi, eundem Berosum ex Chaldaicis libris *Deflorationem*, i. e. breve compendiolum edidisse: dudum igitur ante Annium *Defloratio Chaldaica* Berosi extitit, neque ille huius Auctor esse potest. Haec sunt, quae Auctor pro opusculo hoc Berosiano dicenda esse putavit. Nos quidem veremur vehementer, ut haec acutioribus satisfaciant: et, quamvis neque Beroso suum foetum, neque aliis hasce suas delicias eripere velimus, rem tamen longe pluribus melioribusque argumentis confirmandam esse arbitramur. Primum telum Auctoris valde plumbeum, immo ligneum est. Conveniat hic Annianus Berosus cum Beroso Iosephi. Quid inde efficitur? Nonne loca Iosephi, ubi Berosi mentionem facit, illi, qui hunc libellum effinxit, nota esse potuerunt? Quicunque talem fucum hominibus facere voluit, eum verisimile est diligenter antea veteres scriptores excussisse, et inde repetiisse omnia, quae suo consilio inservire credidit. Legat mihi aliquis Consolationem Ciceroni a Sigonio, aut quicunque ille fuit, affictam, et facile, quam astute homo iste fallaciam suam exornaverit, intelliget. Quam aptis exemplis utitur! quam callide historiam eorum temporum attingit! Atque eodem modo ad alterum argumentum respondemus. Nonne etiam alius

praeter

praeter Berosum Chronologiam cognitam habere potuit? nonne idem ille impostor Diodorum Siculum legere? Quomodo etiam Auctor omnia Chronologiae respondere affirmare possit, cum ipse infra pag. 32. nec exiguos, nec paucos errores, proponat? Stilum Berosi minime miramur Auctori placuisse, qui satis in hoc libello ostendit, se aliarum rerum, quam deliciarum sermonis, intelligentiorem esse. Nos quidem paucos fore arbitramur, quibus, et Berosi, et Auctoris libellum legentibus, non in mentem veniat illud, ab ista pitissanti apud Terentium in coena dictum:

asperum

Pater hoc est: aliud lenius sodes vide.

Accedit, [ut taceamus ex paucis illis, a Iosepho laudatis, locis, non satis de Berosiano scribendi genere iudicari posse,] caute esse de hoc opusculo, Chaldaice procul dubio a Beroso scripto, pronuntiandum. Sed non de eo agitur, num elegans sit liber, num dignus fama Berosi, (talia enim ab astuto impostore facili imitatione exprimuntur:) sed an Berosi sit quaerimus. Quare nihil Auctoris causam iuvat, extitisse olim Berosi librum: quis enim hoc negat? Illud probare debuit, eum librum, qui nunc sub Berosi nomine circumfertur, a nullo alio conscriptum esse, quam ab illo, cui tribuitur. Sed haec obiter. In tertio Capite diluere conatur Auctor, quae Varrerius contra Berosum Annianum protulit. Utinam ab aculeatis dictis abstinuisset, quibus neque Varrerium confutat, neque meliora nos docet, sed animos lectorum irritat, neque bonam de sua humanitate opinionem concitat. In Capite quarto varia disputat de Berosi opusculo, quorum praecipua haec sunt: etsi ex librorum brevitate opus mutilum ac deminutum videatur, esse tamen illud totum et integrum, et ab ipso Beroso abbreviatum: quoniam Annius in praefatione hoc testetur, verisimile esse, ipsum Berosum suum opusculum in quinque partes divisisse: verum libri titulum esse *Defloratio-nem Chaldaicam*, atque sic a Freculpho Lexoviensi laudari: multa in Annii commentariis inveniri inepta, multa

quoque ingeniose excogitata. Transimus ad Caput quintum, in quo de tempore, quo Berosus vixerit, Auctor exponit. Cuius ex sententia Berosus, *secundum rationabilem chronotaxin*, natus A. m. MMMDCLXXV: Beli sacerdos factus A. m. MMMDCC: exul A. MMMDCCXVIII: in Coo insula docuit A. MMMDCCXX: Historiam Chaldaicam Antiocho Theo inscripsit A. MMMDCCLXV. (vel Anno MMMDCCLXXIII.) iam nonagenario maior. Tandem Auctor, in ultimo Capite, quaedam in Berosi opusculo animadversione digna proponit, illiusque in historia errores refutat. Haec de prima huius libelli parte. Venimus ad alteram, in qua Auctor historiam Sibyllarum contexuit. Agit igitur in Cap. II. de Sibylla Babylonia; in Cap. III. de Sibylla Phrygia; in Cap. IV. de Sibylla Libyca; in Cap. V. de Sibylla Delphica; in Cap. VI. de Sibylla Erythraea seniore; in Cap. VII. de Sibylla Cimmeria; in Cap. VIII. de Sibylla Tiburtina; in Cap. IX. de Sibyllis Colophonia et Samia; in Cap. X. de Sibylla Hellespontica; in Cap. XI. de Sibylla Cumana. Hic multis id agit Auctor, ut lectoribus suis persuadeat, non hanc solam, sed reliquas quoque Sibyllas, de Christi nativitate, perpessione, cruce et morte; multa praedixisse; id quod inprimis ex Virgiliana Eclog. IV. apparere existimat. Neque satis habet, hanc suam opinionem, (utamur enim leviori verbo, quam res postulare videtur,) proponere tanquam lusum ingenii, sed *impiam calumniam*, et *nefariam criminationem* esse pronuntiat, Patribus fidem in hac re derogare velle. Unde de reliquis facile iudicari potest. Transit Auctor in Cap. XII. ad Sibyllam Babyloniam iuniorem; ubi tamen nondum intelligimus, cur librum *Apologiam vindiciariam contra adversariorum quorundam obtrectationes* inscripserit. Neque enim accusationem, neque defensionem invenimus; nisi fortasse huc illud referas, quod Gallaeus S. Iustini de hac Sibylla suavem fabulam in dubium vocavit. Magnam profecto Auctor gratiam inierit, oportet, ab hisce vetulis, quarum vitam totam tam accurate examinavit, nihil ut praeter-

praeterea, quam descriptionem vestium, quas gestaverint, desideremus. Estne operae pretium inquirere, cur Tiresiae filia Daphne appellata sit? pag. 52. an vere dicatur Hierophile Erythris nata? pag. 56. utrum sexta Sibylla Cimmeria an Cumana appellanda sit? pag. 58. *utrum per masculinam lineam a Calchantis filio descendat Lampusa, an potius per femininam a filia eius?* pag. 63. Sed constat etiam olim fuisse, qui scire voluerit, quid Sirenes cantarint? quae fuerit Hecubae mater etc. Coronidis loco imposuit Auctor *praeconium* suae *Archaeologiae oecumenicae.* Recte *praeconium* inscripsit istas pagellas, plenas laudum suarum. Adscribimus pauca: *tam praeclara in operis frontispicio reperies Perillustrium respective, Eximiorum, Clarissimorumque Virorum DDrum, Profess. Publ. etc. testimonia, tam insignia encomia, quam nullo unquam in libro conspexeris —: nunc meam quoque tibi sententiam expectorabo. Dico igitur: hoc opus Archaeologicum omnem lectoris fidem omnemque spem et expectationem excedet.* Latuit procul dubio Auctorem, quod est in proverbio: *vino vendibili non opus est hedera.*

DIPLOMATARIA ET SCRIPTORES HISTORIAE Germanicae medii aevi, cum sigillis aeri incisis, opera et studio CHRISTIANI SCHOETTGENII, Rect. Scholae ad d. Crucis Dresd. et M. GEORGII CHRISTOPH. KREYSIGII; accedit Praefatio CHRISTIANI GOTTLIEB BUDERI, D. Consil. Aul. Duc. Sax. Iur. Publ. Feud. et Hist. Prof. Facult. Iurid. Senioris in Acad. Ienensi, de Itineribus eruditorum Virorum rei historicae fructuosis. TOMUS II.

Altenburgi, typ. et sumt. Richteri, 1755. Alphab. 5. tab. aen. 6. fol.

Complectitur alter hic Tomus viginti opuscula, antiquitates Germanicas illustrantia, eaque minime contemnenda. Sunt vero haec: I. *Regestum latinum*

Privilegiorum, Confirmationum, aliarumque Gratiarum Ferdinandi I. Regis Hungar. et Bohem. ab Anno MDXXVII. ad A. MDLXII. Sunt Litterae hae, quarum numerus ad CLXV. excurrit, ex libro, quem dicunt, copiali et coaevo, repetitae. Quoniam ſaepe complures una eademque formula erant conſcriptae, brevitati conſuluit ita Kreyſſigius, ut minus neceſſariis reciſis, argumenta tantum, ubi viſum eſt, proponeret. II. *Chriſtiani Schoettgenii Analecta Monaſterii Oſſecenſis.* Iam Sartorius hiſtoriam huius monaſterii in Bohemia, ad fines Miſniae, non procul Teplicio et Doxano, ſiti, paucis complexus eſt. Neque tamen ille integra documenta exhibuit, neque omnino omnia huc ſpectantia protulit. Quare Auctor, benigna fortuna documenta aliquot nactus, quod ille inchoatum reliquerat, perfecit. III. *Diplomata Miſcella Bohemiae XVII. ab A. MCCXCIII. ad A. MDCXIII.* In his eminent prae aliis IV. Georgii Regis Bohem. tabulae pacis, Imperatorem inter et Ludovicum Palatinum ad Rhenum, initae, A. MCCCCLXIII. et V. Uladislai, Regis Bohem. *reſtitutio* pacis A. MCCCCLXXXIV. IV. *Calendarium eccleſiae Cathedralis Miſnenſis.* V. *Anniverſarium monaſterii S. Afrae, quod fuit Miſnae.* VI. *Mortilogium eccleſiae collegiatae Cizenſis completum, per Philippum Holler, eiusdem eccleſiae Canonicum MDLXX. excerptum a Kreyſſigio.* VII. *Calendarium Numburgenſis eccleſiae Cathedralis,* ſive memoriae eorum, qui liberalitate ſua eccleſiam cathedralem Numburgi iuvarunt. Ipſe vidit Kreyſſigius, non paucos fore, qui haec, tanquam nullius momenti, aſpernentur, indignaque publica luce exiſtiment. Neque tamen eiusmodi chartis inſignem uſum in Geographia medii aevi, et Genealogia nobilium, denegandum eſſe arbitratur. VIII. *Codex diplomaticus monaſterii Buch, ab A. MCXCII. ad A. MDXIX.* Maximi uſus eſſe hunc Codicem, CCLXXXIX. chartas continentem, in hiſtoria Miſnenſi, et praecipue in hiſtoria urbis antiquiſſimae Belgern, huic monaſterio olim ſubiectae, merito Kreyſſigius iudicat. IX. *Chr. Schoettgenii Hiſtoria*

Burg-

Burggraviorum de Leisnig, cum codice Probationum. Propositum fuit Auctori, ut Schwarzii de hac re libellum, a Menckenio Script. R. G. Tom. III. insertum, et emendaret, et augeret. X. *Codex Probationum, Historiam Urbis Penig simul illustrans, ab A. MCCCXXXVIII. ad A. MDXXXV.* Continet hic Codex chartas L, et cum praecedenti materia ideo coniungitur, quoniam urbs Penig a longo tempore dictis Burggraviis subdita fuit. XI. *Reliquiae diplomaticae Sanctimonialium Beutitzensium, ab A. MCCXVIII. ad A. MDXVII.* Absolvitur hic Liber chartis CXXIV, et monumenta exhibet multo emendatiora illis, quae in Hornii Biblioth. Saxon. manual. de hoc Conventu leguntur. XII. *Chartarium Abbatiae Bosau, ab A. MCXVIII. ad A. MDXLIX. urbi Cizae vicinae.* Chartae proponuntur XCI, quarum ope corrigi possunt, quae apud Leuckfeldum et Schamelium exhibentur. Utrumque enim in apographa manca et mutila incidisse Kreysigius dolet. XIII. *Chr. Schoettgenii Dissertatio de Nomine Rutheni, quo Advocati de Plauen iam ab aliquot seculis utuntur.* Coniicit Auctor, rationem huius cognominis inde petitam esse, quia Henricus ille, quem primum Rutheni nomine usum esse legimus, vel Russiam petierit, ibique militaverit Ruthenis; vel extra Russiam quoque in exercitu ipsorum stipendia meruerit. Intelligit vero Russiam minorem, in meridionali Poloniae parte sitam, cuius duces vel reges illis temporibus multa gesserunt cum Polonis bella, et cum Germanicis principibus connubia interdum coniunxerunt. Fundamentum suae coniecturae Auctor inde arcessit, quod illo, quo primus Ruthenus vixit, tempore, alii illustres Viri cognomina ab iis regionibus acceperunt, quas peragraverint, vel in quibus aliquamdiu commorati sint. XIV. *Anastasis Elisabethae Senioris, Landgraviae Thuringiae, ut et Misniae Marggraviae, Diplomate authentico restituta, ac varii generis observationibus illustrata, Auctore D. Henr. Gottl. Francke, Iur. Publ. P. P. ac Sacr. Pal. Com.* Agit primum Auctor de marito Elisabethae, Alberto II. Land-

Landgravio Thuringiae et Marchione Misniae, illumque docet minime talem principem fuisse, qualem quidem vulgo depingunt. Exponitur deinde de uxoribus Alberti; et praecipue de tertia, Elisabetha, variaque de illius nomine, quod perperam multi Adelheidem faciunt, natalibusque disputantur. Probat Auctor, et confirmat coniecturam Tenzelii, Elisabetham ex antiquissima Ruthenorum familia ortam fuisse. In medium enim profert diploma aliquod, adhuc ineditum, Friderici Admorsi, in quo legitur: *unsere liebe Mutter Elisabeth Reussin* etc. Qua occasione de origine Ruthenorum, et titulo Advocati S.R.I. commentatur. Pergit porro ad Elisabethae matrimonia, ad filiam iuniorem Elisabetham, ad res gestas Elisabethae senioris, ad annum mortis, et ad varia elogia, quibus ab Historicis condecoratur. Desinit denique dissertatio haec in enarratione morum, quos Germani in decidendis litibus olim observaverunt. XV. *Chartae XLII. Monialium Weidensium Ordinis Praedicatorum, ab A. MCCCXX. ad A. MDLXI.* XVI. *Annales diplomatici Abbatiae Monialium in Franckenhausen, ordinis Cisterciensis, Dioecesis Numburgensis, in agro Zwickaviensi olim sitae.* Incipiunt hi Annales, multis documentis referti, ab A. MCCLXXI. et in A. MDXXIX. desinunt. XVII. *Historia diplomatica Abbatiae Grunhaynensis, ordinis Cisterciensis, Dioecesis Numburgensis.* Dolet Kreysigius, plurima huius Abbatiae diplomata, furore Hussitarum, et rusticorum rebellium, dissipata et disperdita esse. Quae ex tanto naufragio supersunt, collegit tabulas, atque ex iis historiam ab A. MCCXXXVI. ad A. MDXXXVI. concinnavit. XVIII. *Disquisitio de Iurisdictione et Officiis Wirceburgicis Comitum et Principum Hennebergicorum, cum codice Probationum.* XIX. *Reliquiae Diplomaticae Monasterii Veilsdorf, Dioecesis Wurtzburgensis, ab A. MCLXXXIX. ad A. MDXXV.* Laudat in praefatione Auctor antiquus *Iohannem Zolner, conventualem monasterii; illiusque,* scribit, *providentia omnia privilegia monasterii literis comprehensa iussit in volumine registraliter exarari, pro posterorum non immodico*

modico profectu, imo ampliori utilitate. XX. *Codex diplomaticus monasterii Caldenborn, ordinis S. Augustini, Dioeceseos Halberstadensis.* Continet hic Codex, (in quo colligendo Kreysigio usui fuit liber copialis, ita dictus, a *Iohanne Esocis,* ultimo Conventus Priore, absque ordine transscriptus,) chartas CCCI. ab A. MCXX. ad A. MDXXXVII.

ELOGIUM CHRISTIANI WOLFII.

Universi, qua litteris virtutique pretium statuitur, orbis decus nominari meretur *Christianus Wolfius*, qui, incredibili sapientiae ornandae provehendaeque studio, scriptisque pari iudicio curaque confectis, id consecutus est, ut omnis Europa, in admirationem tanti nominis conversa, gravissime ferat obitum Viri, qui, ad asserendum veri decus genitus, videtur omnino mori non debuisse. Dignus ergo est, si quisquam, *Wolfius*, cuius memoria in his Actis Nostris, de quibus, dum vixit, unus omnium maxime meritus est, conservetur, et cuius merita, in illustri velut monimento posita, ita intueantur posteri, ut boni ea imitentur, mali mirentur et formident.

Silesiam suis illustravit natalibus *Wolfius*, Vratislaviae, urbe celebri et florentissima, anno superioris Saeculi nono et septuagesimo, IX. Kalend. Febr. (d. XXIV. Ianuar.) post horam VII. vespertinam cum dimidia, in lucem editus. Quamvis, qua quisque hora, quove horae momento natus sit, parum referre videatur: ii tamen, qui ex cuiusque hominis genitura futurorum vicissitudines fatorum prospici posse et praedici existimant, in eruditorum vitis enarrandis apprime utile esse aiunt, ut genitalis indicetur hora, qua curatius cognita, fata hominum se dicturos pollicentur. Quorum quidem opinioni etsi non magis accederet *Wolfius*, quam Favorinus philosophus apud Gellium: fuere tamen nonnulla, quae ipsum permoverunt, ut horam, qua nascens primum vitalem hunc spiritum hausit, notandam, et in commentarios suos referendam putaret.

Ienae cum in Mathesin diligentius incumberet, astrologiae quam vocant, iudiciariae, a multis, nec iis indoctis Viris, plus, quam concedat veritas, tribui intellexit. Quare, ne quid in artis huius mysteriis curiosius rimandis intentatum relinqueret, ipse, iuvenili elatus impetu, verique sciendi ductus studio, hora natalis num sibi esset fatalis exquirere allaboravit, ex praeteritis praesentia, ex praesentibus futura auguraturus. Calculo igitur subducto, rationibusque scrupulosius initis, vidit invenitque multiplicem fatorum varietatem, exitu, quod mireris, post multos demum annos comprobatam. Nascendi forte nactus erat parentes, non splendido illos quidem illustrique loco natos, at pios, honestos, et in filio, qui in sex liberorum ordine secundus erat, liberalius educando, adornandisque futurae doctrinae praesidiis, continenter occupatos. Patre usus est cive Vratislaviensi, qui et domicilium Vratislaviae habuit, et honesto nec illiberali opificio victum sibi paravit, coriis alumine subigendis, et ad usum aptandis, operatus. Hic pater, qua erat fide et vigilantia, nihil rerum omnium erat quod mallet, quam filiolum, quem iam utero inclusum materno studiis liberalibus consecraverat, eruditum evadere. Optatis parentum mire respondit pueruli indoles, quae in ipso fulgebat egregia. Vix tertium compleverat annum, cum libros, ut quisque in manus inciderant, arriperet, iisdemque unice videretur oblectari, discendi cupiditatem, tanquam sitim, restincturus. Ubi paullum adoleverat, cum patre, Gymnasii Elisabethani olim alumno, totos dies interrogando, audiendo, discendoque consumebat. Ab hoc vocabula, flectendique voces rationem, per lusum, et quasi aliud agendo, discebat, ita ut, officina coriarii in scholam conversa, nunquam nisi doctior inde rediret. Ex paterna disciplina, nondum completo octavo aetatis anno, ad scholas, Vratislaviae publica constitutas auctoritate, accessit, et in Gymnasio Magdalenaeo profecit sub Magistris haud poenitendis, quorum nonnulli famam nominis sunt consecuti. Initia cultioris doctrinae

didicit

didicit a *Pohlio*, cui plus, quam ceteris, quos audierit, omnibus ſe debere, gratus profeſſus eſt. Ab hoc ad humanitatem informatus, graecam et latinam linguam avide arripuit. Cum hoc domi familiarius verſatus, ad pleniorem utiliſſimorum, quos legeret, librorum cognitionem deductus eſt.

Cum divino conſilio deſtinatus eſſet *Wolfius* ad ſuperſtitionem ſaeculi oppugnandam, et tenebras, quibus circumfuſa erat philoſophia, diſcutiendas, rationique, de ſolio velut deiectae, priſtinum decus dignitatemque reddendam, mirum non erat, quod adoleſcentulus et paene puer ad tam memorabile tantique momenti negotium, abditis quibusdam acrioribusque concitatus ſtimulis, ſe praepararet. In linguarum cultura non eum ſibi paſtum inveniſſe viſus eſt, quo mens, rerum cognoſcendarum avidisſima, expleri poſſet. Quare, cortice relicto, nucleum guſtaturus, ad philoſophiam ſe contulit, philoſophorumque ſcholis diligenter interfuit. Tum temporis innumeris ſcholaſticorum ſordibus inquinata erat philoſophia, et utiliſſimis quibusque doctrinis multa nox erat offuſa, ita ut, ſi quis cogitationes ſuas ac ſtudia ad eam referret, nihil aliud videretur agere, quam barbarorum augere gregem. In hos ergo philoſophiae ſcholaſticae hortos cum ſe deductum videret Noſter, floſculos, quos decerperet, fruſtra quaeſivit, lolio ubique dominante, ſterilique avena. Non t[illegible] remiſit ſtudium, ſed, animo ad cogitandum compoſito, lucem ſcholaſticorum tenebris inferre, et, quae cuique termino ſubiecta eſſet ſententia, diligentius exquirere coepit. Ita ſe gerendo tantas in philoſophia fecerat progreſſiones, ut ad diſſerendum aptiſſimus, exercitatiſſimos, quin ipſos perſaepe Ieſuitas, vel ad certamen provocaret, vel provocatus erudite promteque disſentientium infringeret argumenta, et, inciſo feliciter dubitationum nervo, victor ex pugna diſcederet. Quamquam igitur, tanto ſubtilitatum ſcholaſticarum et concluſiuncularum contortarum apparatu inſtructus, eruditiſſi-

mis, qui tum Vratislaviae numerabantur, philosophis, et in his maxime *Hanckio*, Nostrum, in Academiam abiturum, examinanti, satisfaciebat; sibi tamen, suaeque veri cognoscendi cupiditati nondum fecerat satis. Cum enim, Logica adiutrice, verum inveniri posse, ex amicis accepisset, quidvis vero potius, quam artem verum inveniendi, per scholasticae Logicae regulas adiuvari intelligeret: parum aberat, quin, philosophiae pertaesus, de philosophandi utilitate desperaret. In eo se confirmari senserat crebrioribus *Gryphii*, philosophiae scholasticae infensissimi, dicteriis, quae eo valebant, ut philosophiam, (neque enim tum temporis poterat aliter facere vir eruditissimus,) risui omnium exponeret; nolletque auditorum suorum quemquam philosophari.

Ab hoc *Gryphio*, qui inter praeceptores *Wolfii* primo loco nominari debet, per amplum politioris litteraturae circum deductus, varios libros, variasque rei litterariae vicissitudines cognoscendi facultatem sibi oblatam sensit. Nihil, praeter philosophiam, in scholis Gryphianis, desiderabat Noster, qui, instinctu naturali vique occulta incitatus, omnia veri per philosophiam inveniendi praesidia cupidissime circumspiciebat. Peropportune ergo, commendatore *Pohlio* suo, et *Neumanno*, Theologo Vratislaviensi eruditissimo, in philosophiam incidit Cartesianam, non numeris omnibus expletam illam quidem, at scholastica multo luculentiorem. Cartesium [illegible] philosophiam, quae contemplatione continetur, lucem intulisse, inveniebat gaudebatque; at eundem, cum videret, de morum doctrina, integritati suae reddenda, parum cogitasse, ipsum, tum iuvenem nondum viginti annorum, incredibilis quaedam incessebat cupido, eam philosophiae partem, qua mores conformantur, emendandi novisque locupletandi accessionibus. Cui quidem consilio, ad felicem perveheneo exitum, inservire *Tschirnhausenii* Mentis Medicinam, sibi toties commendatam, credebat; ex quo quidem libello viam rationemque novas eruendi veritates, omnium

facillime

facillime cognosci posse sibi persuasit. Legebat ergo *Tschirnhausenium*, in spem certissimam magnae inde hauriendae eruditionis ingressus. At cum *Tschirnhausenii* Medicinam, nisi rei mathematicae scientia excultus, legere, certe intelligere nemo posset, haerebat *Wolfius*, ἀγεωμέτρητος adhuc, ubivis subtimide, multasque, quae ipsum ulterius progressurum remorarentur, difficultates incidere sensit. Percupide ergo accessit ad Mathesin, cuius solide discendae dolebat nullam sibi occasionem Vratislaviae oblatam. Qui enim in Gymnasio Mathesin docebant, in figurarum mathematicarum nominibus explicandis, usuque globorum, coelestis et terrestris, demonstrando occupati, ultra progredi nec volebant, nec poterant quidem. Legit igitur, sciendi expleturus sitim, Euclidem, Clavii enarrationibus illustratum, in Algebra ipsum Clavium, in Arithmeticis Horcheum, Frisium, alios. Theologiae praeterea, cui se totum consecrare statuerat, plurimum temporis operaeque in Gymnasio impertitus est; quam cum, nisi praefultis historiae ecclesiasticae praesidiis, non recte utiliterque disci, iudicaret *Wolfius*, *Kranzii*, historiam sacram enarrantis, scholis quam potuit diligentissime interfuit, et a *Neumanno*, qui in Gymnasio omnes Theologiae disciplinas perspicue, copiose, et graviter tradebat, ad fontes purioris doctrinae imbibendos deduci se gaudebat. Hoc duce non modo Theologorum, qui se purioribus sacris addictos profitentur, scripta diligentius lectitabat, sed rationes quoque secus sentientium suis ponderabat momentis, se adversus errorum corruptelas muniturus. Tot ergo multiplicis doctrinae praesidiis instructus, abitum in Academiam meditabatur *Wolfius*, idque suffragante amplissimo Patrum Conscriptorum reipublicae Vratislaviensis ordine, a quo, quod rogarat, subsidium litterarium tanto facilius impetrabat, quanto, exploratione ingenii studiorumque ante instituta, dignior existimabatur, cuius studiis, multum olim patriae profuturis, liberalitate publica subveniretur.

Ienam, anno ſuperioris Saeculi nono et nonageſimo, Virorum eruditiſſimorum, maxime *Hambergeri*, mathematici ad omnem memoriam inſignis, fama meritisque excitus, commeabat, et duo ſibi, quae perſequeretur, habebat propoſita: alterum, ut philoſophiam et matheſin, ad quam, natura duce, rapi ſe ſentiebat, diligentius excoleret; alterum, ut ex Theologorum ſcholis exquiſitiorem rerum divinarum cognitionem in patriam referret, ſacerdotis munia, quibus pia parentum ſimplicitas ipſum, infantem adhuc et puerulum, devoverat, obiturus. Humanam ſapientiam cum per varias artes ſcientiasque diffuſam eſſe non ignoraret, eam ſtudiorum inibat rationem *Wolfius*, ut alias diſciplinas ab aliis magiſtris ſibi tradi pateretur. Quare *Treuneri*, *Mülleri*, *Hebenſtreitii* in ſcholis, multiplices philoſophandi exercitationes obiit, ſpeique, quem optabat, fructum non cepit illum quidem, at, inſolito philoſophiae, exquiſitius diſcendae, ardore incenſus, occaſionem in interiores ſapientiae humanae receſſus, ſuopte ingenio, operaque domeſtica, penetrandi oblatam intellexit, mathematicae demonſtrationis methodique ἀκρίβειαν, quam in magiſtrorum ſcholis deſiderabat, ubique conſectari ſolitus. *Puſendorfii*, ut hoc utamur, philoſophiam de moribus, quae tum celebrabatur maxime, domi ſibi examinandam ſumſerat, eo quidem conſilio, ut obſcuris lumen inferret, confuſa diſcerneret, incerta ſuis devinciret legibus, idoneisque demonſtrationibus communiret. Qua quidem exercitatione, privatim ſuſcepta, cum ad morum iurisque naturae doctrinas ab origine cauſſisque repetendas, acrique iudicio diſcernendas, nihil utilius eſſe intelligeret: optavit, ut eandem viam, in tradendis ceteris philoſophiae diſciplinis, magiſtri, quos Ienae audiebat, perſequerentur. Res ergo ut felicius procederet, ad ſcientiae methodique mathematicae praeſidia confugit, quibus ſummotis facile intellexit, omnem, quae in philoſophando conſumatur, operam, eluſo irrito conatu, fruſtra impendi. Proinde, *Hambergero* duce, cui ſe per-

perpoliendum dederat, novum inibat diligentiae mathematicae curriculum, in eoque, varii generis institutione, exercebatur mirum in modum. Hunc, quanto cum voluptatis sensu, tanto cum fructu, audiebat quotidie, semperque ipsi affuit, sive *Sturmii* Mathesin enucleatam, sive Mathesin eiusdem compendiariam, aut tabulas in universam Mathesin, explicaret. In *Sturmio* accuratam demonstrandi rationem, Euclideae methodi legibus conformatam, frustra quaesivit, coepitque adeo ipse ea, quae sine demonstratione posita erant, demonstrationibus firmare; id hoc exercitationis genere consecutus, ut par esset in definiendi demonstrandique facultate. Ita, matheseos methodique mathematicae adiumentis fultus, via expeditissima et pede inoffenso progressus est, cum in ceteris philosophiae disciplinis, tum vel maxime in Physica, quam *Hambergerus* docebat, *Sturmii* physicam conciliatricem interpretatus. Quantum ex commentationibus Hambergerianis ceperit utilitatis, vel ex eo intelligi potest, quod, uno amplius anno in Academia completo, amicis, quibus multas obiici difficultates et scopulos observaret, mathesin traderet, et, exploratissimam demonstrandi viam ingressus, ea commilitonibus redderet explicatissima, quae ipsis impeditiora esse, et plusculum habere difficultatis videbantur. Tanta itaque animi contentione, tamque felici successu, consectatus philosophiam, propius ad metam flectebat, et acutius in dies diligentiusque de novis veritatibus inveniendis cogitabat. In quo mire se adiuvari sensit Tschirnhausenianae Medicinae Mentis lectione. In quem librum, ut diximus, cum adolescentulus incideret, multas salebras sibi, nondum Geometriae perito, ex transverso obiectas vidit, quas nunc demum, animo exercitationibus mathematicis probe subacto, facilius superari posse sperabat. Nec fefellit. Alia, correctione modeste adhibita, limabat politius, et, si qua occurrebant enuntiata, quae obscuritatis nonnihil habere viderentur,

ea,

ea, notionibus distinctius evolutis, ita illustrabat, ut ipse *Tschirnhausenius*, cuius adeundi Lipsiae A. MDCCII nostro data erat copia, commentationes, quas in methodum Tschirnhausenianam adornarat, maximopere sibi probari coram affirmaret, iudicii acrimoniam, sollertiamque ingenii Wolfiani admiratus. Tanti viri plausu et assensione acrius inflammatus, ad id, quod in philosophia et mathesi summum est, pleno contendebat gradu, nullis difficultatibus, nullis malevolorum voculis, a veritatis investigandae propagandaeque consilio dimovendus. Conatibus studioque non defuisse successus, exitu comprobatum exoptatissimo. Tantum autem aberat, ut philosophia et mathesis *Wolfii* curas ita ad se revocarent omnes, ut scientiis sublimioribus tribueret nihil vel temporis, vel operae, ut etiam ad religionis disciplinam, et ad rerum divinarum intelligentiam omnes cogitationes studiaque conferret. Qua de caussa, in Academia Ienensi, sacrorum interpretes, qui ipsi ad percipienda rerum divinarum mysteria viam monstrarent, adeundos audiendosque putabat, ex his maxime secutus *Bechmannum*, et *Treunerum*, quorum utrumque, in tradendis divinioris doctrinae capitibus perindustrium, suspiciebat, ita quidem, ut illius perspicuitatem, huius acumen ingeniique suavitates admiraretur, in neutro autem eam demonstrandi vim, quam exspectarat, roburque argumentorum et nervos videretur sibi invenisse. Ab auscultationibus, quibus minus, quam optarat, discendi explebatur cupiditas, animum ad meditandi, resque altissimi recessus explorandi studium operamque convertit, et, ut erat finiendi, partiendi, et, ex methodi mathematicae legibus, ratiocinandi satis peritus, ita in rebus sacris tractandis tam feliciter versabatur, ut Theologorum enunciata, confusius persaepe dispersa, apto digereret ordine, enuclearet abstrusa, expediret implicita, et alia ex aliis nexa colligaret. Quod vel maxime apparuit tum, cum, conscensis rostris sacris, frequentius

tius et Ienae et Lipſiae, ad populum de rebus divinis diceret, plurimumque ingenii, nec minus lucis, perſpicuitatis, facilitatis, ad res graviſſimas explicandas adferret. Qua nervoſe diſſerendi dote quamquam omnibus erat admirationi, ſenſit tamen, ſe non tam ad eloquentiam ſacram, quam ad contemplationem mathematicam, radiumque in erudito pulvere ducendum eſſe natum. Quare, natura, vel potius providentia divina moderatrice, eam ſtudiorum iniit rationem, eas obeundas exercitationes putavit, ut omnem operam, cogitationesque omnes, Academiarum reique publicae eruditae uſibus, ſcientiarumque incrementis conſecraret, otio litterario cum dignitate fruiturus. Optati fructum tulit uberrimum, aliis poſt alia gloriae inſignibus cohoneſtatus. Quamquam enim exquiſitiori rerum utiliſſimarum ſcientia, publice privatimque adhuc ſpectata, plurimum nomini ſuo decoris amplitudinisque adiunxerat: mira tamen ingenii meritorumque famae acceſſio facta eſt, ubi laureae philoſophicae condecoratus honoribus, quos rite petenti Praeſes Ordinis ſui t. t. *Iohannes Schmidius*, A. MDCCII, Lipſiae contulerat, novi nominis dignitatem compluribus variae doctrinae exercitationibus egregie ornavit. Ineunte tertio huius ſaeculi anno, Magiſtri ornamenta tuiturus, in Academia Lipſienſi, (eo enim, ex complexu ſpatiisque Academiae Ienenſis progreſſus, ſe converterat,) conſcendit cathedram, ex qua, diſputatione in eruditiſſimorum Virorum conſeſſu habita, tam illuſtre ingenii lectiſſimaeque doctrinae dedit documentum, ut Lipſienſes, Wolfium Academiae futurum ornamento, augurio haud vano ducti, ominarentur. Luculento enim hoc ſpecimine, quo primum gradum capeſſendi muneris academici ſtruxerat ſibi, demonſtrabat, quantum valeret iudicio, quantum doctrina, ex interioribus philoſophiae adytis depromta. Diu iam multumque de morum philoſophia emendanda meditatus, nunc denique hac diſputatione primas lineas philoſophiae pra-

cticae univerſalis, ad methodi mathematicae leges attemperandae, ducebat, idque cum tanto eruditiſſimi cuiusque plauſu, ut ab his velut initiis omnis Wolfiani nominis amplitudo, famaeque celebritas, repetenda videatur. *Godofredus Olearius*, tum philoſophorum ordinis praeſes, aditum ad cathedram, more rituque maiorum, novo Magiſtro aperuerat, conflictuque erudito cum ipſo congrediebatur, nonnullis, iisque exquiſitis dubitandi rationibus afferendis, ingenii Wolfiani vires iudiciique maturitatem exploraturus. Qui vero cum promtius ſcientiusque, quam a iuvene eius aetatis ſperari poterat, dubitationum nervos a diſputatore ſubtili incidi animadverteret, tantis ipſum condecorabat laudibus, quantis par eſt eum ornari, qui ultra philoſophorum vulgus ſapit, et de veritatibus inveniendis, ſcientiarumque finibus longius proferendis, cogitat. Neque ſoli *Oleario* Wolfianum philoſophiam morum novis augendi acceſſionibus conſilium probabatur, ſed ceteri quoque Theologi, et in his maxime *Rechenbergius*, plauſu dato, honorificentius quam quisquam crediderit de primo Wolfianae eruditionis ſpecimine exiſtimabant. Inprimis *Menckenius*, cuius animadverſioni auctoritatique cenſoriae ſubiecta fuerat diſputatio, laudat eam amicis, ut elegantem, ut ſolidam, ut exquiſitam denique et limatiſſime elaboratam. Miratur idem methodi mathematicae, novo et commemorabili exemplo, ad morum philoſophiam feliciter applicatae, vim et nervos. *Leibnitio*, at quam acuto rerum philoſophicarum et mathematicarum exiſtimatori! ſcriptum commendat, nec tam commendat, quam mittit. Miſiſſe enim erat commendaſſe. *Leibnitius*, lecta diſſertatione, ſuaviſſime afficiebatur, et, novos Magiſtri Lipſienſis conatus acumenque admiratus, litteris humaniſſime ſcriptis eum cohortabatur, ut, qua via coepiſſet, pergeret, et, maiora auſurus, melius in dies magisque de veritate mereretur. Quo cum accederet perhonorificum *Tſchirnhauſenii* et *Neumanni* teſtimonium et ſuffra-

ſuffragatio, tot Virorum eruditisſimorum laudibus acrius incitatus; ſcholas et mathematicas et phyſicas aperuit, miraque auditorum frequentia, quamdiu vixit Lipſiae, floruit. Nominis auxit famam dignitas amplioris loci, quem A. MDCCIII, diſputationibus ex more iterum iterumque habitis, inter Adſcriptos Ordini Philoſophorum, merito ſuo, et magna cum laude cepit. Ita, gradibus velut ſtructis, paullatim pervenit ad eam honorum amplitudinem, qua tot in Academiis, quae ipſum, inuſitatis cumulatum ornamentis, certatim ſuum eſſe cuperent, ad vitae usque exitum exſplenduit. Anno MDCCVI, quo res Saxoniae, docentiumque adeo circuli, incurſu impetuque Suecorum hoſtili turbabantur, cepit conſilium Lipſia abeundi, litteris vocatus publicis in Gieſſenſem Academiam, ad mathematum diſciplinas tradendas. Iam, collectis vaſis, iter parabat: at ipſum, nec opinantem, ad conſilium immutandum permovit Virorum, ſub id tempus in Academia Halenſi ſummorum, *Stryckii* et *Hofmanni*, auctoritas. Hos enim, cum prius quam abiret ex Saxonia, Halae, honoris officiique cauſſa, conveniret, ab utroque impenſe vehementerque rogatus eſt, ut in Academia Fridericiana, ubi rei mathematicae, tum laboranti fere, ſubveniendum erat, maneret potius, quam de itinere tam moleſto, tam ancipitis eventus, ad Haſſos ſuſcipiendo cogitaret. Quid Noſter? Diu animo multumque in diverſa verſato, neſcit, maneatne an abeat. Tandem perſuaſu inductuque *Leibnitii*, qui *Wolfium Danckelmanno*, aulae regiae purpurato, prolixiſſime commendarat, Halenſes opportunitates iis, quas Gieſſenſis Academia obtulerat, potiores eſſe ducit, publicique mathematum doctoris provinciam, ſibi a FRIDERICO I Boruſſorum Rege, eodemque Academiae Halenſis conditore, delatam, cum magna nec incerta ſpe rei bene gerendae cepit. Halas ergo Saxonum, exeunte Saeculi praeſentis ſexto anno, commigravit, novam dignitatem auſpicaturus.

Ad tantae igitur amplitudinis munus cum tantum ſcientiae, quantum ſtudii, adferret, unus omnium maxime ad fundum rei mathematicae excolendum idoneus, abeſſe non poterat, quin ſpei Patronorum, deſideriisque iuventutis his deditae artibus, cumulatiſſime faceret ſatis. Initio quidem, quamquam vel ingenii gloria et acumine, vel docendi ſuavitate, vel facilitate etiam methodique praeſtantia excellebat, par certé iudicari poterat omnibus, qui tum Halae vivebant, doctoribus: vidit tamen ſuoque expertus eſt exemplo, non ſemper eruditioni et virtuti parem datam eſſe fortunam plauſumque. Matheſis inculta adhuc neglectaque in Academia Fridericiana iacuerat, philoſophandique ardor videbatur tantum non extinctus. Ita mirum non erat, quanta frequentia Lipſiae floruerant ſcholae Wolfianae, tantam nunc in iis ſolitudinem Halis fuiſſe, ut vix pauci ad novum mathematum doctorem audiendum coirent. Quid ergo Wolfius? Nunquam, in eruditarum exercitationum curriculo, gradum ſtitit, nec veritatis ornandae ſtudio relanguit, ſed tantam in novo adminiſtrando munere praeſtitit fidem, quantam vix vel ſperare, vel exigere quisquam poterat. Qua quidem re fiebat, ut ſcholae Wolfianae gloria magis in dies magisque eniteſceret, *Wolfii*que vel in docendo perſpicuitas, vel exquiſitiſſimum iudicium, rationum pondere delectuque probatum, ubique celebraretur. Inſolita auditorum, qui ad ipſum nunc confluebant, frequentia, novusque iuventutis academicae ad matheſeos diſciplinas diligentius tractandas impetus, philoſophiae ad hoc, phyſices maxime, emendatio et incrementum, *Wolfio* unice in acceptis ferendum, tantam brevi tempore Academiae Halenſi conciliabant famam, ut ex pluribus disiunctisque locis, et ex variis et ultimis Germanorum nationibus, diſcendi cupidiſſimus quisque Halam commearet, nec, niſi Wolfiana inſtitutus diſciplina, quisquam recte philoſophari putaretur. Quae ingenii doctrinaeque fama latius evagata, ceteras

ceteras Germaniae Academias tanta nominis meritorumque Wolfianorum admiratione implevit, ut omnes fere tantum decus inviderent Halenſibus, nonnullae etiam, in his maxime Lipſienſis, Ienenſis, Vitembergenſis, ad ſe, lautiſſimis propoſitis conditionibus, eum invitarent. Sed, regia munificentia retentus, permanſit Halae, ubi, creſcente fama, auctisque fortunae lautioris ornamentis, tam bene ſibi videbatur vivere, ut honore ab exteris ſibi oblato, emolumentisque facile careret. Pluris vero, quam omnes alias, identidem propoſitas, opportunitates, aeſtimavit graviſſimum publicumque, quo a Britannis ornabatur, teſtimonium. Hi enim, cum in Wolfiani ingenii monimentis, quae mirabantur, non trita, ſed nova et exquiſita proferri intelligerent, venerabundo cultu tanti nominis permoti, ipſum, nihil huius cogitantem, communibus ſuffragiis Sodalitati ſuae Londinati Anno MDCCX. adſcribebant, et in praecipuis ſuis numerabant ornamentis. Ita magnis doctisſimorum Virorum, qui trans mare vivunt, ſtudiis laudibusque cohoneſtatus, abeſſe non poterat, quin pari honore paullo poſt a Societate litteraria Berolinenſi adficeretur, Conſiliarii ſimul aulici titulo, auctoritate regia, A. MDCCXV adiuncto. Quo novo gloriae theatro aperto, acrius ſe ſenſit exſtimulatum ad optime merendum de philoſophia, de phyſica inprimis et matheſi, quibus ornandis emendandisque, divino conſilio, natus deſtinatusque eſſe videbatur. Eo valebant, quae ſingulis annis, ſingulisque fere cuiusque anni menſibus, foras dabat ſcripta, tam limata, ut vel ob exquiſitioris argumenti praeſtantiam, vel ob miram in inveniendis connectendisque veritatibus accurationem, conſentientibus eruditorum iudiciis ac teſtimoniis fuerint comprobata. Gratulari ergo ſibi poterat debebatque Hala de tanto Viro, qui Academiae erat ornamento, quem Germania colebat et obſervabat, quem in pretio habebant Belgae, quem Galli admirabantur, Germanisque in-

videbant, quem ſuſpiciebant Itali, quem Britanni ferebant laudibus, quem Septentrio, ut incomparabile eruditorum decus, mactabat honoribus, et quanto maximo poterat plauſu ornabat. At vero, ſunt peſtes quaedam hominum, aliena laude dolentium, quos quem in furorem agit perſaepe invidia? Quanto altius ſurrexerat *Wolfii* gloria, tanto minus malevolorum obtrectationem, laudibus ſuis obterendis intentam, evitare poterat. Fit enim ita fere, ut omnes ii, qui veri decus aſſerunt, errorumque et ſuperſtitionis intercedunt corruptelis, indignisſimam gloria ſua fortunam ſubire cogantur. Quibus ſaevientis fortunae procellis exagitatus fuit Grotius, qui, de litteris licet immortaliter meritus, extorris tamen patria, domo, inops, et miſeriis coopertus, ubivis tutius, quam inter cives ſuos vivebat! Quantam iniuriarum molem ſuſtinuit Carteſius, cum de philoſophia integritati decorique ſuo reſtituenda cogitaret, in diſcutiendis errorum tenebris unice occupatus! Quantam invidiae tempeſtatem ſibi contraxit Puffendorffius, ſtrenuus, ſi quisquam, acerrimusque veri aſſertor! Quam vario iniuriarum genere laceratus, quibus conviciis proſciſſus fuit Thomaſius, ridiculis Scholaſticorum ineptiis exſibilandis exſtirpandisque intentus! Quam ſaepe Leibnitius, conficto Atheismi crimine, famae ſuae labem adſperſam vidit! Mirum ergo videri non debet, *Wolfium*, qui horum, quos commemoravi, nemini vel acumine, vel veri propugnandi ſtudio conceſſit, ſimilia perpeſſum eſſe fata, innumerisque et foedisſimis, undique congeſtis probris fuiſſe laceſſitum. Ab initio ordiendum eſt.

Cum plauſus laudesque, quibus et commentationes Wolfianae a iuventutis academicae coetu, et ſcripta ab exteris, iisque eruditisſimis, excipiebantur, maiores eſſent, quam ut collegarum nonnulli aequo eas ferre poſſent animo: fieri non poterat, quin invidia, obſcure ſerpens, maiores in dies acquireret vires, odiumque, diu iam incluſum

ſum in lividorum mentibus et compreſſum, impetu tandem proruinperet. Neque nulla invidiae parata erat materia. Orationem, (inde enim omnis fortunae, quam ſubiit Noſter, adverſae, origo repetenda eſt,) in illuſtri Senatus Academici, hoſpitum, iuventutisque litteris deditae conſeſſu, more rituque maiorum, A. MDCCXXI. habuerat, purpuram cum dignitate Prorectoris Academici depoſiturus. Qua cum Wolfius philoſophiam Sinenſium moralem, interſperſis ſubinde Confucii laudibus, nervoſius diſſerendo explicaret, aegre id tulit Theologorum ordo, qui, errores, neſcimus quos, in ea deprehendiſſe ſibi viſus, captabat inde occaſionem claſſici canendi. Alii claneculum ipſum mordere; alii aperte nec diſſimulanter, quin etiam pro concione ſacra, philoſophiae Sinicae errores, eorumque propugnatores gravius obiurgare; alii alia via Wolfium hoſtiliter aggreſſi, Spinozismi, Fatalismi, Atheismi, et cuius non Ismi ipſum accuſare, omnes autem orationem de Sinenſium philoſophia adferre tantorum criminum cauſſam et materiam: fere ut Romulus, interemto fratre, muri cauſſam oppoſuit ſpeciem honeſtatis, neque probabilem, neque ſatis idoneam. Litteris, ultro citroque miſſis, res diſceptabatur: tandem vero adverſarii, veritatis vi victi, obmutuerunt, aliam, eamque opportuniorem, famae laudibusque Wolfianis detrahendi occaſionem arrepturi. Neque defuit ea nocendi cupiditati. Ediderat *Wolfius* A. MDCCXX, atque adeo paullo ante, quam oratio de Sinenſium philoſophia morali tantos concitarat motus, Metaphyſicam, ſive meditationes, ad rationis normam conformatas, de Deo, anima, et mundo. Iſte libellus, dici non poteſt, quantas excitarit tragoedias, in Academia maxime Halenſi. Indignius ferebant alii, *Wolfium* a re mathematica ſtudium operamque convertiſſe ad philoſophiam, eamque ſubliniorem, tradendam; alii, et in his maxime Theologi, idoneum magis, quam nunquam ante, tempus nacti, gravius *Wolfianam*

fianam μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος incuſandi, materiam criminationum ex hoc libello, exiguo illo quidem, at litibus ſerendis alendisque aptisſimo, arceſſebant. Cumque ipſi ulcus hoc tangere nollent, Straehlerum quendam, philoſophiae tum magiſtrum, eundemque Wolfii quondam auditorem, pollicitando et gratia permovebant, ut contra praeceptorem arma ferret, Metaphyſicaeque Wolfianae enunciata examini, typis imprimendo, ſubiiceret. Subiecit: at res aliter, ac opinatus erat Theologorum ordo, cecidit. *Wolfius*, cauſſa fretus, tectusque innocentia, contemnebat potius adverſarii, tam imbecillis, tela, quam ut retundenda putaret. Eius rei arbitrium totum refertur ad Senatum Academicum: poſt, ubi de Straehleriano auſu impudentiaque Rex factus eſt certior, fit decretum, uti Straehlerus licentiae graves det poenas, neu ſcribat poſthaec quicquam, quod vel *Wolfii*, vel ullius Profeſſoris Academici, quisquis fuerit, famae detrahere videri queat. Ita tum, compreſſa Straehleriana procacitate, diſcesſit victor *Wolfius*: at adverſarii, qui, iurato foedere, in tanti philoſophi perniciem conſpiraſſe videbantur, non, niſi extincto, quem acerrime oderant, *Wolfio*, conquieſcendum ſibi putabant. In tanto, tamque turbulento adverſitatum concuſſu, mireris, *Wolfium*, quamvis publicis complurium Regum populorumque litteris evocaretur alio, non potuiſſe tamen adduci, ut locum, quem videbat eſſe ſcopuloſisſimum, nulla, licet lautisſima, conditione, undecunque ſibi oblata, mutandum exiſtimaret. Petrus I. Ruſſorum Imperator, cui eam Deus dederat mentem, ut impenſe cuperet, populum, parendi lege ſibi ſubiectum, quem ferocem immanemque natura finxerat, aut efferaverat licentia, ad humanitatis cultum traducere, in eo omnes ingenii contendebat nervos, ut provinciarum ſuarum urbes, de integro velut conditas, iure, legibus, optimisque moribus emendaret. Quibus cum nationem Ruthenicam inter arma aſſueſcere

videret

videret non poſſe, varii generis artes introduxit, Muſarumque ſacra, ab exteris adſcita et arcesſita, benignius recepit, liberalisſime eruditos fovit, et magnifice ornavit. Felicitati Ruthenorum reparandae, reique litterariae rationibus in regno ſuo conſtituendis moderandisque, unum omnium maxime praeeſſe voluit *Wolfium*, cui, per aulae purpuratos iterum iterumque A. MDCCXV, et MDCCXX. liberalisſime invitato, ea promiſit laborum praemia, ea ornamenta, quibus ante id tempus eruditorum nemo in omni Europa fuit cohoneſtatus. Eodem fere tempore, Noſtro Praeſidis dignitas in Scientiarum Academia, Vindobonae, Caroli VI. auſpiciis conſtituenda, delata fuit; neque dici fere poteſt, quanta aemulatione plures alii Principes Regesque tum vel inprimis, cum *Wolfius* Halae iniurioſius tractaretur, in eo ornando et ad ſummam dignitatis amplitudinem evehendo elaboraverint. Maxime Carolus, Cattorum Princeps, A. MDCCXXIII, qui, tanquam ex ſpecula, fata philoſophi proſpicere ſibi viſus, conſtituto ſtipendio liberaliori, vereque regio, ipſum ad ſe invitavit, Academiae Marburgenſis, inclinatae iamiam et prope collapſae, rationibus, aut *Wolfii* conſilio et eruditione, aut nullo alio modo conſuli poſſe arbitratus. At Noſter, ultro recuſatis, licet amplisſimis, conditionibus, Halae permanere ſecum conſtituit; ne, animi fracti et abiecti timiditate et ignavia, ceſſiſſe potius malevolorum inſidiis videretur, quam easdem conſtantia et firmitate ſuperaſſe. Sed vero, quanto diutius commoratur Halae, tanto vehementius ſibi videt confligandum eſſe cum tortuoſis nonnullis ingeniis. Invidia in eam impulerat mentem obtrectatores, ut, quem adhuc ſatis aſtute quidem, at fruſtra aggresſi fuerant, ad eum nunc gladiatorio animo, ut ait ille, adfectarent viam. Auctoritatem irae, hucusque ſine viribus vanae, adiungunt. Univerſum Theologorum Philoſophorumque ordinem ad arma vocant. Omnes, quos ediderat *Wolfius*, libros ſu-

munt examinandos, et, quem quisque confutaret, constituitur. Alius alios ex iis excerpit errores, omnes autem, paucos si exceperis, in eo consentiunt, Metaphysicam plurimum continere veneni. Publicantur, qui fuerant excerpti, errores, et, altero alterove conclusi volumine, subiiciuntur eruditorum iudiciis. Wolfius respondet, et ab iniuriis, quibus infamari se aegre fert, nomen defendit suum, editaque commentatione de differentia nexus rerum sapientis et fatalis necessitatis, obtrectatores, criminibus dissolvendis, prosternit. Horum tamen praecipuus, velut dux perpugnax, *Langius*, bellum redintegrat, nec modo, altera post alteram commentatione contra *Wolfium* edenda, turbas auget, in eruditorum invidiam eum adducturus; verum quoque ad regem ipsum *Wolfii* nomen defert de Atheismi crimine, transmissis Berolinum scriptis, Theologorum Philosophorumque nomine confectis. His quidem in scriptis, ad Regem perlatis, multa Philosopho nostro invidiosius afficta fuisse accepimus, de quibus ille ne somniando quidem cogitarat. Haud obscure enim *Wolfius*, in hoc libello, Atheismi incusabatur; et, ne quid confinxisse viderentur, criminationum praesidia caussasque ex eo petebant, quod argumenta, pro existentia Dei adhuc adferri solita, infirmaret, quodque, iis prorsus explosis, novum quoddam, idque satis spinosum, innumerisque obstructum difficultatibus proferret; quod item definitionem Dei, erroris plenam, periculosissimam, et talem denique, qualis ab Atheo concedi possit, in Scriptis suis adtulerit; quod libertatis humanae fundamenta evertat; quod Deum esse peccati caussam et machinatorem pronunciet; quod doctrinam de miraculis ludibrio Atheorum exponat; quod facile probatu esse neget, genus humanum aliquando initium cepisse; quod denique, propugnatione harmoniae praestabilitae suscepta, hominem ex duplici constitui automato affirmet, atque ita ordinem rerum, fixis immutabilis cuiusdam necessitatis legibus colligatum,

ligatum, defendat. Satis erat, ſatis criminum, quibus publicus tantorum meritorum doctor poſtulabatur. Quae quamquam dudum ita omnia diluerat Noſter, ut, quae male intellecta fuerant, diſtinctius explicaret, et, turpisſima criminis macula deterſa, innocentiae praeſidiis ſe tegeret: expertus tamen eſt, virtutem per ſeipſam ſaepe parum tutam eſſe. Quanto enim magis, et Regem, et illuſtres aulae Berolinenſis purpuratos, honori ſuo faviſſe adhuc intellexerat, tanto nunc vehementius, commutata ſubito fortuna, exterrebatur.

Anno MDCCXXIII. d. XII. Nov. regiae litterae ad Senatum Academicum perferebantur. Academiae Prorector, ſigno detracto, lectisque litteris, ubi cognorat gravius quid, quam ipſi adverſarii opinati fuiſſent, in *Wolfium* ſtatui, non poterat, quin cum ceteris, qui aderant, academiae magiſtris, *Wolfio* licet infenſis, inſolito attonitus ſtupore, perculſusque terrore, obmuteſceret, nec ſciret fere, utrum tam triſtis nuncius ferendus eſſet ad *Wolfium*. Ex Regis enim decreto *Wolfius*, de ſtatione graduque deiectus, omnibus exuebatur dignitatibus, et, Hala exturbatus, ſolum vertere cogebatur. Quod quidem etſi ad percellendum *Wolfii* animum ſatis eſſet aptum, ingraveſcebat tamen terror, cum ex regiis cognoſceret litteris, non tergiverſandum eſſe, non moras nectendas, ſed prius quam quatuor et viginti horarum elapſum eſſet ſpatium ſibi Hala abeundum, et ex omnibus omnino provinciis Boruſſicis intra biduum diſcedendum. Horret animus, et refugit meminiſſe poenae, quae conſtituta ei fuerat contra, quam edicto ſancitum erat facturo.

Incredibile dictu eſt, quanto terrore confuderit haec fortunae inconſtantia, non dicam *Wolfium*, ſed omnes eius amicos, omnes Academiae Halenſis cives, et nonnullos quoque ipſius adverſarios, qui, ſubito velut fulmine percuſſi, ſtupebant, nec decernere fere poterant, laetandus-

tandusne sit potius, an lugendus tam insolitus casus. Quid ergo *Wolfius?* Res suas, quantum per temporis angustiam licet, componit, vasa colligit, dat se in viam, vixque ipsi copia datur unum alterumve amicorum sub discessum salutandi. Atque ita in sinum complexumque Caroli, Cattorum Principis, a quo Noster, ut diximus, tam impense tamque benigne et liberaliter invitatus fuerat, confugit, e turbulento mari tanquam in portum venturus. Ab Carolo tanta excipitur comitate et clementia, ut nesciret *Wolfius*, conveniatne magis mirari inusitatam Principis gratiam, sibi exuli et hospiti praestitam, an novam fortunam, ex commutato rerum suarum statu oriundam. Litterae, Principis sigillo et auctoritate publica munitae, quibus ad novum munus vocatur, septimo die post quam Hala abierat, Cassellis, ab illustri Dalwigkio, cum perhonorifica principalis gratiae significatione, ipsi coram traduntur. Reditus annui, iique opulentiores, constituuntur. Pecunia, frumentum, et quicquid ad bibliothecam supellectilemque Wolfianam Marburgum devehendam requiritur sumtuum, id ex aerario publico solvitur, curanturque omnia, quibus ad rem familiarem Marburgi recte constituendam, et ad necessitates vitae expediundas indiget Wolfius, ne quid ex repentina commutatione et abitu Halensi caperet detrimenti. Invident Hassis tantum decus cum ceteri populi, tum Saxones vel inprimis, qui, in *Wolfium* omnia ornamenta, liberali manu congesturi, eum in Academiam Lipsiensem revocant, additisque pollicitationibus regiis, suum esse cupiunt. At nihilominus, quam decreverat, persequitur viam, et, exeunte huius Saeculi anno tertio et vicesimo, Marburgum concedit, Matheseos et Philosophiae Professoris Primarii dignitatem capessit, Consiliarii aulici titulo et insignibus, ut ante Halae, condecorandus. Fama praecesserat ipsum magna, maior inventus est. Aperuit, sub huius Saeculi anni quarti et vicesimi initium, scholas et mathematicas, et philosophicas, atque, inde

inde ab eo tempore, de ſomno velut excitata diuturno, re-vixiſſe videbatur Academia Marburgenſis. Quae enim de *Wolfii* fatis Halenſibus, mutataque rerum ac fortunarum illius ſede, ad omnes Europae populos permanaverat fama, tantum aberat ut ipſius diminueret exiſtimationem, ut etiam maiores, quam numquam antea, gloriae fortunaeque ipſius factas eſſe acceſſiones, res ipſa, tragoediaeque exitus unumquemque doceat. Plurimi ad libros *Wolfianos* lectitandos accedunt, nunquam acceſſuri, niſi erroribus confingendis tantopere infamaſſent eos malevoli. Innocentes, perſpicui, ſolidi, et bonae frugis pleni a lectoribus recte ſentientibus deprehenduntur libri tam famoſi. Quid ergo? Laudatur et defenditur Wolfius. Contemnuntur et, gravi notati animadverſione, caſtigantur adverſarii. Sic in partes itum eſt. Alii, qui a *Wolfianis* ſteterunt partibus, dicti ſunt ex eo tempore *Wolfiani*, qui contra ſenſerunt, anti Wolfiani. Praeterea brevi, *Wolfii* adventu et eruditione, ſic illuſtrata fuit Academia Marburgenſis, ut ex ultimis Sarmatarum, Dacorum, Suecorum, Helvetiorum, Danorum, aliarumque gentium finibus progreſſi, frequentisſimi ad eum confluerent auditores, ipſaque adeo Academia, quae ante Wolfii adventum a ſolitudine et vaſtitate propius abeſſe videbatur, famae celebritate, et ſtudioſorum frequentia, ceteris omnibus antecelleret, par certe iudicaretur. Extra teli iactum poſitus, et tanquam in portu tutus, docendo, commentando, variique generis ſcriptis philoſophicis edendis, tempus otiumque conſumit, et generoſo contemnit animo maledicorum voculas, ad quas, innocentia Principisque gratia tectus, dudum occalluerat. Et qua tandem ratione calumniarum punctiunculis concuti commoverique poterat is, qui, etiam Marburgi, a potentisſimis Europae Regibus et Imperatoribus ornari ſe vidit honoribus invidendis, quos mereri, quam prenſare, malisque aucupari artibus, malebat. Anno MDCCXXV, eruditae, quae Petropoli apud Ruſſos floret, Academiae Scientiarum, cui ornandae iam dudum a Petro Magno ma-

xime idoneus putabatur, Professor Honorarius, addita annua pensione lautissima, scribebatur; Augustissimaque Russorum Imperatrix, conditiones splendidissimas et optabiles, olim oblatas, ipsi etiam nunc in Russia patere, litteris clementissime scriptis significavit. Hos honores, quos nec expetebat, nec exspectabat, insecuti sunt multi alii, iique ampliores. Ut enim silentio praetereamus, plurimos, eosque eruditissimos *Wolfii* et philosophiae Wolfianae defensores, quorum magnum proventum eo tempore tulerunt omnes fere Germaniae Academiae: quanti convenit illud aestumari, quod Fridericus I. Suecorum Rex, qui Carolo, A. MDCCXXX. placide defuncto, successerat, eadem qua Carolus, et maiori etiam, clementia complexus sit *Wolfium*, et propemodum in amicis et familiaribus habere consueverit? Quoties absens ad Nostrum litteras, clementissime scriptas, dedit? Quoties, cum Cassellis esset, cum *Wolfio*, ad se invitato, sermones, eosque eruditae humanitatis sale perspersos, de rebus gravissimi argumenti consociavit? Quoties eum, praemiis ornamentisque aliis plurimis cumulatum, abs se dimisit? Unicum, (exstant enim plurima regiae gratiae in *Wolfium* documenta,) adtulisse sufficiat. Sub novi anni auspicia clementissimus Rex Nostro, ut fere amicus amico, prosperrima quaeque non modo apprecatur, sed, in gratiae singularis tesseram, numum aureum, eundemque ingentis ponderis, ei dono mittit. Splendent in facie una imagines Maiorum Augustorum, unde genus suum deduxit Regina, in orbem dispositae, Rege centrum occupante. Vix quarta anni pars elapsa fuerat, cum novum gratiae documentum adderet Rex clementissimus. Eum enim, nec opinantem, ad Consiliarii Regiminis dignitatem evehit, illumque inter Professores Marburgenses in ipso corpore tribuit locum, qui splendori huic conveniebat. Ita igitur patuit, tantum *Wolfio*, indignissimo exilio, eripi non potuisse, quantum ipsi, damno reconcinnato, restituebatur.

Anno

Anno MDCCXXIII. nova, eaque illuſtris gloriae *Wolfianae* acceſſio eſt facta. Rex Chriſtianiſſimus in Scientiarum Academia, quae Pariſiis floret, locum, morte illuſtriſſimi Comitis de Pembrock vacuefactum, noſtro, licet extero raro et commemorabili exemplo, decernit; quod more conſueto rite electum, una cum mathematico quodam celeberrimo, illuſtris haec Societas illo dignum propoſuit Regi, et prolixiſſime commendavit. Quae quidem honorum inſignia, quemadmodum ad ampliſſima fortunae et amplioris dignitatis ornamenta, quae paullo poſt Wolfio vel invito obtrudebantur, plurimum adtulerunt adiumenti; ita iudicari poteſt, quam turpiter tandem malevolentia, in tanti *Viri* exitium adhuc accincta, ceſſerit virtuti innocentiaeque victrici.

Quae quidem omnia quamquam ſatis ampla ſunt, et ad *Wolfiani* nominis commendationem non modo inſignia, verum quoque eiusmodi, ut ſingularis providentiae divinae, pro tanti Viri vita, incolumitate, honoribusque excubantis, veſtigia non obſcura, ſed expreſſa ante oculos conſtituant: multo tamen eminentiora reſtant dicenda, quae vix credat, ſi qua futura eſt, poſteritas.

Idem ille Rex potentiſſimus, cuius ira fulmen ante decem annos in *Wolfium* iaculata, maximam omnibus philoſophiae cultoribus incuſſerat formidinem, idem Rex, inquam, a perilluſtri Cocceio, aliisque eruditis et ſummis aulae miniſtris, in mitiorem inductus ſententiam, de *Wolfio* Halam revocando cogitare coepit. Mandat Cocceio, A. MDCCXXXIII, ut cum eo per litteras de mutando domicilio, rebusque ſuis et fortunis Halam transferendis agat, pollicitationibus auctioris et amplitudinis et fortunae adiunctis. Quo nuntio, quem omnium minime exſpectabat, attonitus Noſter, litteris ad Cocceium exaratis, Regis ſibi conciliati gratiam gratiſſimus praedicat ille quidem, at compoſitae mentis eſſe putat, non efferri praecipitis impetu conſilii, neu, niſi explorate, navigare. Sperat praeterea fore, uti Rex, tot inter dubitationes et moras,

ras,

ras, alio cogitationes convertat; deque proposito desistat. Quae dum aguntur, fama, ut fit, exit ad omnes populos, de *Wolfio* propediem Halas redituro. Qua quidem re gravius, quam dici fere potest, commoventur Halenses nonnulli, *Wolfio* infestissimi, qui hoc iam agunt, hoc meditantur, ut, si non vi, dolo certe et varii generis machinationibus, reditum in Academiam Halensem, Regisque gratiam ipsi intercludant. Nova confingunt crimina, errores ex scriptis Wolfianis non intellectis consarcinant; quod centies dixerant ante alias, idem dicendo repetunt; in Regis invidiam, callida, ne dicamus, malitiosa interpretatione philosophiam Wolfianam adducturi. Rex, tot dissonis de *Wolfio* iudiciis varie turbatus, ancipiti cogitandi cura distrahitur: at, ne diutius ignoraret, quid in utramque partem recte existimetur, viam, eamque exploratissimam init, verum, tot discrepantibus amicorum inimicorumve *Wolfii* opinionibus involutum, eruendi. Constituuntur, iussu et auctoritate regia, sub Praesidio Cocceiano, arbitri quatuor Theologi, duo Lutherani, totidemque Reformati, qui, ob acumen exquisitissimaeque famam doctrinae, et posse verum a falso internoscere, et, ob spectatam fidem vitaeque ac morum integritatem, non nolle, recte existimarentur. Hi, partiti inter se operas, controversiae Wolfianae disceptandae negotium, quod ipsis a Rege demandatum erat, ita aggrediuntur, ut alius aliud scriptum Wolfianum sumat excutiendum, omnes autem, caussis odii amorisve procul facessere iussis, ad rationis normam, verique praecepta, exigant positionem unamquamque, inprimisque, quos, aut quam graves commiserit errores *Wolfius*, diligentissime investigent. Quod quidem gravissimi momenti negotium a Theologis, ad dirimendas tot lites delegatis, tanta industria, quanta fide, conficitur, exituque concluditur philosophiae Wolfianae satis glorioso. Omnes enim, qui a Rege sumti erant, arbitri, mira testimoniorum consensione pronunciant, philosophiam Wolfianam ab omnibus iis, quos confinxerit invidia, erroribus liberam; seque, negant, in

scriptis

ſcriptis a *Wolfio* publicatis, inveniſſe quicquam, quod aut ad Atheiſmi, aut ad Spinoziſmi ſimilitudinem accedat. Ita cumulate ſatis ſibi factum vidit *Wolfius*, et philoſophiae Wolfianae gloria, ad quam obterendam nihil reliqui fecerant invidi, non modo reparata, verum etiam ita aucta ex eo tempore fuit, ut altius ſurgere non poſſe videretur. Rex, perſpecta Viri innocentia, mutat de philoſophia Wolfiana iudicium, nihilque omittit, quod ad ipſum Halam allectandum pertineret. Quid? quod litteras, crebrius repetitas, et ſua ipſe manu ad *Wolfium* ſcribit, et ſcribi iubet per Coecceium, in quibus dat multas nec dubias reconciliatae gratiae ſignificationes, ſumma ope conniſus, ut tantorum meritorum amplitudine inſignem philoſophum, rogando, hortando, conditionibusque liberalisſimis propoſitis, ad redeundum in Academiam Halenſem permoveret. Vice-Cancellarii in Academia Fridericiana, et Conſiliarii Intimi dignitas ſplendidisſima, cum annua penſione mille et ducentorum thalerorum ei offertur, cum aliis emolumentis, quae optaverant multi, pauci conſecuti ſunt. Quid ergo Noſter? Tot ipſum, gravius commotum, impediunt curae, ut, quid conſilii caperet, conſtituere non poſſet. Aliud ſuadet memoria beneficiorum, a Principe ſuo acceptorum, iisque devincta grati animi pietas, amor item quietis, qua iucundisſime perfruebatur Marburgi; metus praeterea hoſtilium inſidiarum, quae ubivis tutius, quam Halae, ipſum vivere ſinerent; ſcriptorum denique formae maioris, quae Marburgi inchoaverat, ſine interpellatoribus continuandorum, ſtudium. Suadet aliud Regis potentisſimi iterata ſollicitatio; ad hoc ſpes lautioris fortunae, clementisſime oblatae, reparandique honoris, de quo non exiguam deminutionem nuperrimo, quod ſubierat, fato, factam eſſe putabant nonnulli, malevoli certe; et denique de invidia, publice ſolennique pompa triumphandi occaſio. Diu ita animo huc illuc impulſo, tandem, litteris ſubmisſisſime ſcriptis, a Rege petit, ut manendi potius copiam ſibi faciat, quam abeundi impo-

nat necesſitatem. Acta haec omnia ſunt inde ab anno huius Saeculi tertio et triceſimo usque ad noni et triceſimi exitum. Quo quidem ſexennio, neſcimus an Wolfio ullum aliud in omni vita fuerit glorioſius, quippe cum fortuna propitia, aut potius providentia divina, omnia ornamenta, intra ſex hos annos, in ipſum congerere voluiſſe videatur. Sub idem enim tempus, Anno nimirum MDCCXXXIII. Menſ. Dec. ab illuſtri Münchhauſenio, Maecenate in exemplum nominando, accipit litteras *Wolfius*, easque benignius et humaniſſime ſcriptas, quibus, Georgii, Britannorum Regis, nomine, ad philoſophiae mathematumque diſciplinas in Goettingenſi, proximo anno condenda Academia, tradendas invitatur, tantis honorum ornamentis ſtipendiisque oblatis, quanta ipſe ſibi optaverit, aut eſſet delecturus. Non ita multo poſt parem dignitatem et emolumenta ei offerunt Batavi, qui Ultraiectinam Academiam, eruditiſſimis Viris omni tempore florentiſſimam, ſe non ulla re dignius ornare putabant poſſe, quam *Wolfio*, Mathematicorum Principe, omnisque Europae ornamento evocando. At Marburgi, tanquam in portu, tranquillius, quam alibi ſplendidius, vivere maluit Noſter. Quamquam ipſi, in tanto bonorum cumulo, nihil ad bene beateque vivendum deeſſe videbatur, quadrageſimo tamen huius Saeculi ſequentibusque annis, fautrix fortuna eidem ornando ultimam admovit manum, operi ſuo tamquam faſtigium impoſitura. Anno MDCCXL, mortuo Friderico Guilielmo, Rege Boruſſorum, faſces imperii capeſſit filius, Fridericus II, togae bellique dotibus eminentiſſimus. Hic, vix dum conſcenſo ſolio regali, nihil prius, quam de *Wolfio*, agit, et in praecipuis maximeque neceſſariis curis habet, ut eum ad Ius naturae et Matheſin docendam, atque alia munia ampliſſima in Academia Halenſi capeſſenda, invitet, ſtipendium annuum bis mille thalerorum, Procancellarii item Conſiliariique intimi dignitatem, tutiſſimum denique adverſus hoſtiles inſidias munimentum, et quid

non?

non? pollicitus. Prolatandis consultationibus tempus extrahere noluit nunc *Wolfius*, tanto promtior ad obsequendum, quanto plus poterat sperare praesidii felicitatisque a Rege, et ipso Philosopho, sine exemplo maximo, et ad Philosophiam ornandam defendendamque tum paratissimo. Pridie ergo Calend. Nov. Marburgo abit, abeundi venia, quam a Sueco Borussus, Rex a Rege petierat, impetrata, venitque sexto quam discesserat die post, inter votivas acclamantium voces, inter tot congratulantium studia et certamina, Halas, unde, repentino discessu, ante septendecim annos, tristissimus demigraverat vehementerque conturbatus. Atque ita tandem *Wolfio* in eum, ex quo pulsus erat, locum redeunte, philosophia, velut victrix, de superstitione et calumniis gloriose triumphavit. Humanissime sub adventum exceptus ab amicis, domique, honoris officiique caussa, salutatus a Collegis, nulla interposita mora scholas aperuit, tantaque auditorum floruit frequentia, quanta ante eum philosophorum aut pauci, aut, quod credibilius est, nemo. Omne tempus, quod ad bene merendum de Academia deque philosophia concedebatur, ita disposuit, ut magnam eius partem instituendis litterarum studiosis impertiretur; maiorem vero conficiendis, quae Marburgi inchoaverat, scriptis maioris formae, ex voluntate regia tribueret. Ita factum est, ut et iuventutis academicae serviret commodis, et, admiratione sui exteris iniecta, philosophiae Wolfianae in omnibus omnium fere gentium provinciis, Academiis, Gymnasiisque, cultores excitaret et propugnatores. Ipse Rex, cum, quantum decoris et commodorum adferret academiae *Wolfii* praesentia, intelligeret, eum, magnis licet iam cumulatum ornamentis, maioribus dignum censebat, et splendidissimam Cancellarii dignitatem, mortuo Ludovico, A. MDCCXLIII gratiosissime in eum contulit. Quos honores secuti sunt paullo post alii, iique ceteris omnibus qui praecesserant

 certo

certo modo eminentiores. Cum post Caroli VII Imperatoris decessum, superiore Imperii interregno, Maximilianus Iosephus, filius, idemque Elector Bavariae, dignitatis vicariae munus gereret, singulari ductus gratia, *Wolfium*, A. MDCCXLV, mense Septembri, imaginum insigniumque equestrium iure, Liberique Baronis titulo ornamentisque donabat. Quas Nobilitatis tabulas eo spectare volebat clementissimus Imperii Vicarius, ut et meritis Wolfianis monimentum aere perennius exstrueret, et gratiae referendae studium probaret ei, e cuius scriptis, ab Ickstadio sibi explicatis, miram scientiae sublimioris ubertatem et copiam hausisset. Inter gloriae Wolfianae insignia illud denique referendum videtur, quod pretioso numo, in ipsius laudem memoriamque cuso, iterum iterumque fuerit cohonestatus. Genevae Dassierius, flandi signandique aeris peritissimus artifex, hoc se amoris observantiaeque officium debere *Wolfio* putabat, ut numum cuderet, imagine philosophi nostri insignitum, et aliis decoratum simulacris, quibus Wolfiana laus continetur. In parte adversa est *Wolfii* effigies, artificiose expressa, paullulumque eminentior; in aversa sedet philosophia, linteo induta vestitu, et suis ornata comis, in cubitu, quem tortuosus anguis, cauda in os inserta, circum amplectitur. Cornu Copiae gerit in manibus, his additis verbis: Sedes fructusque perennis. Consimili numo Vestnerus, artifex Norimbergensis, *Wolfii* faciem, in aere fictam, amicis dedit, adiecta inscriptione non ineleganti. Kochius denique, Gothanus, in aere sculpendi artificio insignis, memoriam anni, quo Marburgo redierat Halam, ad posteros numo exquisite fabrefacto tradidit. Altera parte conspicitur Wolfiana effigies, altera Hala, supra quam Sol, ex nubibus erumpens, his adiectis verbis: Halam reliquit A. MDCCXXIII, rediit A. MDCCXL. Ea praeterea re multum *Wolfio* declararunt honoris omnium nationum eruditissimi Viri, summi Principes,

cipes, quin etiam Reges, quod, cum nullam ſibi tanti Viri coram videndi fieri copiam cernerent, eius imaginem, a compluribus, iisque in arte ſua excellentisſimis pictoribus, ſaepius expreſſam, magno ſtudio, et nonnunquam magnis ſumtibus conquiſiverint, eamque in Muſeis, Palatiis, Bibliothecis, tanquam ornamentum praecipuum, poſterisque monſtrandum, collocarint. Quanta ex eo in Noſtrum redundavit gloria? quod Reges, Principes, Comites, aularum, non modo Romanae, verum quoque Europaearum fere omnium Purpurati, ſua ad ipſum manu familiarius ſcripſerint, eumque propemodum habuerint inter neceſſarios. Quanta ex eo, quod Rex Galliae Bibliothecae regiae Catalogum, lautisſime excuſum, nec niſi regis amicis donari ſolitum, *Wolfio* dono mitti iuſſerit! Aeternis in laudibus verſantur, ſempiternaeque commendantur gloriae ſcripta, ab ipſo edita, quorum tantus eſt numerus, ut plura ſcripſerit, quam multi alii legerint, tanta praeſtantia, ut in omni, qua cultior eſt, Europa legantur, explicentur, mirificoque ſuffragiorum plauſusque conſenſu excipiantur.

His, quae commemoravimus, cunctis ornamentis honorumque inſignibus, multum addidit ſplendoris dignitas florentisſimusque ſtatus domus ipſius Wolfianae, ex matrimonio profectus. Anno enim MDCCXVI, Prid. Cal. Octobr. Halae, decimo anno poſtquam illuc venerat, virginem omnia ſexus elegantioris decora complexam, Catharinam Mariam, nobilisſimis Brandiſiae gentis natalibus oriundam, matrimonio ſibi iunxit, cumque ea usque ad vitae exitum iucundisſime concordisſimeque vixit, tribus filiis ex ea procreatis. Horum duo praematura morte deceſſerunt: natu maximus, Ferdinandus, tranquilliorem vitam, in praedio equeſtri klein Dölzig, quod pater paullo ante obitum emerat, ingreſſus, uberrimos paternae gloriae virtutisque fructus percipit. Quamquam autem inter continuas ſtudiorum operas, non poterat

non defatigari *Wolfius*, ipſeque, viribus paullatim attritis, et ſenectute ingraveſcente, priſtinam genuum nervorumque firmitudinem deſiderabat, nihil tamen ſibi unquam indulſit, neque ſe ab occupationibus ſtudiorumque curis, quibus inde a prima infantia aſſuetus erat, relaxavit; quin potius, quantum corpori, meditando nervisque animi contendendis, roboris detrahi animadverteret, tantum vita ſobrie temperanterque inſtituta poſſe putabat reparari. At cum quod reliquum erat virium, langueſcente ſenſim corpore, exhauriretur, morbo, qui ipſum debilitate ſubita A. MDCCLIII, adoriebatur, graviſſimo, tandem ſuccubuit natura. Primum podagrae doloribus, quos fregerat adhuc animi continentia, et temperantia vitae, correptus fuit; mox, ſede mali mutata, febris ardor, per omnia membra pervagatus, in interiores corporis partes invaſit, et, viſceribus ex fecum colluvione corruptis, plenioris inteſtini morbum, quem κωλικὸν vocant, comitem habuit, omnemque medendi curam, ab Experientiſſimo Madaio adhibitam, eluſit. Nihil ergo praeſidii cum reperiret in arte humana, ſe Deo, Servatorisque ſui arbitrio permiſit unice, et, aſpernatus caduca, atque aeterna contemplatus, de vita meliore cogitavit; confirmatusque alloquio et precibus Herrenſchmidii, Viri muneris gravitate perreverendi, et Chriſtianis expiatus myſteriis, humanarum calamitatum finem, animo fiduciae in Chriſto poſitae pleno, exſpectavit. Ita, animo ad aeterna compoſito, ſuſpiriisque his, complicata manu, et tremulo ore prolatis: *O Ieſu, mi Servator, corrobora me in hac hora!* morte ſomno ſimillima, integra mente, integris ſenſibus, d. IX. April. Anno MDCCLIV. acquievit, anno quinto et ſeptuageſimo aetatis, ultra menſes duo et ſedecim dies, completo. Funere elatus eſt ſatis amplo illo quidem perque honorifico, non tali tamen, quale Equeſtris dignitas, Cancellarii decus et amplitudo, atque tanta tanti Viri merita poſtulare videbantur. In templo Academico ſepultus eſt,

eſt, caruitque, ex voluntate ſua, laudatione funebri, carminibus, aliaque pompa, et exſequiarum honoribus, quos vivus contemſerat.

Vixit *Wolfius* ſatis ſibi, ſatis gloriae, ſed nondum ſatis reipublicae litterariae, nec ſatis veritati, ad cuius decus tuendum genitus, cum plurima pararet ſcripta, fato occupatus, ea affecta reliquit, quae confecta optimus quisque optaverit. Copioſior, quam huius ſcriptionis modus capit, foret oratio, ſi, ex immenſa laudum Wolfianarum copia, vellemus raras incredibilesque animi corporisque dotes, quibus eminuit, percenſere; ſique adeo commemorare inſtitueremus, quanta, quamque paene divina iudicii vi et acrimonia fuerit inſtructus, quantam in rebus abſtruſiſſimis indagandis, penitiusque perſpiciendis, adhibuerit ſagacitatem, quantum acumen in vero ab erroribus, in certo a veriſimili internoſcendo, quantam ἀκρίβειαν ſollertiamque adtulerit ad rem quamque ſuis momentis ponderandam, ad implicita enodanda, et, quae ſoluta eſſent, demonſtrandi legibus vincienda, aptoque ſententiarum ordine et nexu digerenda. Dicendarum rerum multitudine obrueremur, ſi vel paucis attingeremus, quam fuerit boni rectique ſtudioſus, quam vitae integer, quam conſtans et propoſiti tenax, quam fortis, tranquillusque in rebus adverſis, quamque moderatus minimeque elatus in proſperis, nunquam de gradu depulſus, quam providus circumſpectusque in quaque re ſuſcipienda, quam prudens in negotiis ſibi commiſſis, maxime in Conſulatu Academiae Ordinisque ſui, quam fidus erga amicos, quamque minime gravis inimicis, quam omnibus obvius et expoſitus, quam alienus ab artibus ſimulandi, quam in diſſerendo nervoſus, in explicando perſpicuus, in demonſtrando ſubtilis, in graviſſimis quibusque et ſublimioribus doctrinis tradendis tam facilis et dulcis, ut vel ab iis, qui ad ſubtilitates philoſophicas non facti videbantur, iucundiſſime audiretur, quam patiens laborum,

borum, quam avarus temporis, quam acer religionis Chriſtianae defenſor, quam pius divini Numinis cultor, quam aſſiduus operum divinitus conditorum, ſummique in iis adhibiti artificii admirator, quam accuratus denique, ut hoc addamus, in re familiari conſtituenda moderandaque. His, aliisque animi virtutibus, plurimum acceſſit commendationis ex oris corporisque dignitate, quam eximiam et prorſus ſingularem ipſi tribuerat natura. Animus *Wolfii*, tam raris dotibus cumulatisſime praeditus, tantarumque virtutum Spiritus, domicilio, in quo hoſpitaretur, amplo et magnifico dignus videbatur. Atque hoc divino munere ipſi conceſſum erat. Venerabili proceritatis iuſtae conformatione, faciei forma et gratia, igneo oculorum vigore, frontis exporrectae honore, oris ſuavitate, totiusque corporis, etiam ſenilis, habitu, ad decorem compoſito, obvium quemque capiebat, prodebatque mentis, quae in tam formoſo diverſaretur domicilio, praeſtantiam virtutesque admirabiles, quarum gloria nullis Saeculorum viciſſitudinibus, nullisque hominum iniuriis obſoleſcet.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Septembris Anno MDCCLIX.

Pars I.

MAGNUM BULLARIUM ROMANUM, SEU eiusdem Continuatio, quae Supplementi loco sit, tum huicce, tum aliis, quae praecesserunt, editionibus, Romanae et Lugdunensi. Cum Rubricis, Summariis, Scholiis, et Indicibus. PARS DECIMA-TERTIA, (Tomus decimus-nonus,) complectens Constitutiones Benedicti XIV. ab Anno MDCCLII. usque ad annum MDCCLVII, cum Appendice ad Annos MDCCXLIV. MDCCXLV. et MDCCXLVIII.

Luxemburgi, sumt. Henrici Alberti Gosse, 1758. Alph. 1. plag. 4. fol.

Continentur hoc Tomo Constitutiones Benedicti XIV. LXXXI. quarum argumenta breviter indicabimus. I. Erigitur Archiepiscopalis Metropolitana ecclesia Goritiensis; et quaecunque ecclesiam ipsam, Capitulum, utriusque mensam, provisionem vel collationem beneficiorum officiorumque respiciunt, constituuntur. II. Ampliantur et declarantur privilegia et indulta Confraternitati Sanctae Mariae *de Succursu contra Infideles,* in civitate Ianuae erectae, concessa. III. Confirmatur concordia inter Episcopum Herbipolensem et Abbatem Monasterii Abbatiae nun-

nuncupati Fulden. Ordinis S. Benedicti, Nullius Dioecesis Provinciae Moguntin. super Iurisdictione episcopali in Clerum et populum ditionis dicti Monasterii. IV. Abbatia Fuldensis erigitur in Episcopatum, omnibusque iuribus et praerogativis donatur, praeservato tamen statu regulari; ita, ut idem Episcopus et Abbas Fuldensis sit. V. Conceditur Episcopo Herbipolensi, sub certis conditionibus, usus pallii, et honor praegestandae sibi crucis. VI. Veteres leges adversus Duellantes sancitae innovantur, ac novis confirmantur. VII. Damnatur et prohibetur lectio libri Gallici: *Apologie de tous les jugemens rendus par les Tribunaux séculiers en France contre le Schisme:* etc. VIII. Constitutiones Pontificum Rom. super vetita armorum delatione, retentione, et venditione, confirmantur. IX. Collegiata Ecclesia S. Mariae Maioris in Utinensi civitate Archiepiscopalis Ecclesiae dignitate donatur. X. Indiarum Orientalium Vicariis Apostolicis Episcopis mandatur, ut sibi constituant Vicarium Generalem, cui amplissimae facultates mortuo Vicario Apostolico conceduntur. XI. Edicitur, ne Cardinales Episcopi Suburbicarii, in propria Cappella sui Palatii Romae existentis, suis subditis praeter primam tonsuram maiores vel minores ordines conferant, nisi requisito et obtento Cardinalis Urbis Vicarii consensu. XII. Beatificatur Iosephus a Cupertino, Sacerdos profess. ordin. Fratr. minorum conventual. S. Francisci. XIII. Confirmantur, innovantur, et augentur privilegia Militaris et Hospitalis ordin. S. Iohannis Ierosolymitani. XIV. Constituitur regimen Vilnensis Collegii a Gregorio XIII. pro Ruthenorum et Moscovitarum adolescentium educatione erecti. XV. Solvuntur Monachi S. Basilii, nationis Ruthenae, a lege emittendi quartum votum de non acceptandis Episcopatibus vel Archimandriis absque assensu Superiorum. XVI. Promulgantur regulae ab Apostolicis Vicariis et Sacerdotibus Missionariis, cum Saecularibus, tum Regularibus, in Anglicanis Missionibus observandae. XVII. Confirmantur Apostolicae litterae de Beneficiis et Officiis cu-

ratis

ratis per Indiarum Occidentalium regiones, Saecularibus etiam Clericis, ſublato aſſerto Regularium privativo iure, conferendis. XVIII. Venetiarum reipublicae ius nominandi ad Eccleſias Torcellanam, Caprularum, et Clodienſem, conceditur. XIX. Praeſcribitur methodus, in examine ac proſcriptione librorum a Congregationibus Romanae univerſalis Inquiſitionis ſervanda. XX. Ad vener. Fratres, Metropolitam, Archiepiſcopos, et Epiſcopos Nationis Ruthenae in regno Poloniae. XXI. Definitur Iurisdictio Rectoris Carpentoraten. in cauſis civilibus, criminalibus, et oeconomicis. XXII. Innovatur ac confirmatur exemtio Canonicorum Regularium et Monialium ordinis Praemonſtratenſis ab omni Superioritate, Iurisdictione, Viſitatione, quorumcunque Ordinariorum, per Praedeceſſores conceſſa. XXIII. Oppidum Mathelicae in Piceno ad primaevum ſtatum civitatis reintegratur. XXIV. Epiſtola ad R. P. Nicolaum Lercari, de cultu S. Maronis. XXV. Definitur Iurisdictio Congregationis ſuper Bono Regimine Communitatum, ditionis eccleſiaſticae, in oeconomicis et iudicialibus negotiis. XXVI. Tribunali Auditoris Generalis Camerae Apoſtolicae adduntur duo Praelati Aſſeſſores in cauſis criminalibus. XXVII. Terra Sublaci, aliaque oppida et loca, Monaſterio S. Scholaſticae Sublacen. antea ſubiecta, a temporali iurisdictione dicti Monaſterii eximuntur, et Camerae Apoſtolicae incorporantur. XXVIII. Confirmantur Congregationis Cameralis decreta, de privilegiis liberae extractionis et exemtionis a Datiis, aliisque oneribus, in Ducatu et provincia Ferrariae. XXIX. Gregorianus cantus, ut a Monialibus ordin. minimor. S. Franciſci de Paula adhibeatur, praecipitur. XXX. Conceditur Correctoribus, tum Generali, tum Provincialibus ordin. minimor. S. Franciſci de Paula, ius decidendi circa electiones vel alia negotia, quae ad Generale vel Provinciale Tribunal, ob paria poſt tertium ſcrutinium ſuffragia, perveniunt. XXXI. Inſtituitur Gymnaſium in Aedibus Capitolinis, ad exercendos picturae ſculpturaeque ſtudioſos. XXXII. Baſi-

 lica

lica Aſſiſienſis S. Franciſci in Patriarchalem et Cappellam Papalem erigitur. XXXIII. Ad Albaniae Epiſcopos de bonis eccleſiae illius regionis. XXXIV. Datur Lucenſi Reipublicae facultas, tres viros Rom. Pontif. praeſentandi, ut unum ex iis Archiepiſcopum Lucanum eligat. XXXV. Ad Patriarchas, Archiepiſcopos, et Epiſcopos Italiae admonitio, ut Chriſti fideles in rudimentis fidei inſtituantur. XXXVI. Confirmatur Decretum Congregationis Conſiſtorialis, ſub conſtitutione Innocentii XII. ſuper Capitulationibus ſede vacante initis comprehendi Monaſteria quoque et Collegia utriusque ſexus. XXXVII. Prohibetur, ne Chriſti fideles, ſub Turcarum ditione verſantes, ad occultandam Chriſtianae religionis profeſſionem Mahumetana nomina ſibi imponant. XXXVIII. Praecipitur Eccleſiaſticis omnibus ritus Slavo-latini, ut in Miſſis Slavum litterale idioma cum characteribus Hieronymianis retineant. XXXIX. Quinqueeccleſienſi Epiſcopo Pallii uſus, et praegeſtandae crucis concesſio datur. XL. S. Leoni I. Papae et Confeſſori Miſſa et officium decernitur, ſub ritu ſanctorum Doctorum. XLI. Centum oppidum, civitatis iuribus donatur. XLII. Conceditur Abbati Generali ord. Monach. S. Hieronymi Congregationis Italicae facultas, Cappellis Pontificiis interveniendi. XLIII. Lettera Circolare della Disciplina, diretta a' Superiori Regolari d' Italia, e dell' Iſole adiacenti, ſopra il dubio: ſe li Confesſori Regolari, non Curati, ſiano obligati ad intervenire alla Conferenza dei Caſi Morali, ordinata dalli Veſcovi nelle loro Dioceſi? XLIV. Quaeritur, an pueros, ante uſum rationis in odium Chriſti occiſos, canoniſari expediat? XLV. Proſcribitur liber Gallicus: *Principes ſur l'eſſence, la diſtinction, et les limites des deux puiſſances ſpirituelle et temporelle*, etc. XLVI. Confirmantur privilegia Olivetanae Congregationis. XLVII. Reſolutio Congregationis deputatae, ſuper correctione librorum eccleſiae orientalis, ſuper abbreviatione Officii et Miſſae, pro Monachis ordin. S. Baſilii, confirmatur. XLVIII. Ad Vincentium Card. Malvetium, Bononienſem Archiepiſc.

de

de S. Philocali, Martyris, corpore. XLIX. Sanctae Inquisitionis Officialium numerus, qualitates, privilegia recensentur. L. Syriacis et Armenis, in Latinorum ecclesiis sacra peragentibus, proprium ritum servandum esse praecipitur. LI. Ad incendium compescendum, ad Ecclesiam S. Nicolai in carcere exortum, minus rite allatam fuisse ex Ecclesia sacram pyxidem S. Sacramentum includentem, demonstratur. LII. Quod Episcopis Vicariis Apostolicis Indiarum Orientalium imperatum fuit, ut si Episcopum Coadiutorem vel Vicarium Generalem non haberent, hunc sibi adsciscerent, id caeteris quoque Vicariis Apostolicis imperatur. LIII. Decretum Pontificium super nullitate matrimonii Violantis Iosephae Henriquez de Almada, et Ludov. Franc. de Assis Sanches de Baena confirmatur. LIV. Quae exemtio conveniat, ab Archiepiscopi Neapolitani iurisdictione, Hospitali S. Angeli a Nido nuncupati, declaratur. LV. Praecipuus Latinae ecclesiae ritus in celebrandis tribus Missis natalitio Christi die, ab orientalibus non usurpandus, demonstratur. LVI. Decretum in causa Neapolitana Beatificationis et Canonisationis Pauli Buralis, S. R. E. Cardinalis de Aretio nuncupati. LVII. De nova Euchologii editione. LVIII. Conceditur Iacobo III. Romae Britanniae regi, facultas S. S. Eucharistiam suscipiendi, etsi post mediam praecedentem noctem ientaculum, sic valetudine poscente, sumserit. LIX. Auctoritas tum Metropolitani Nationis Ruthenorum, tum Proto-Archimandritae Ordin. S. Basilii M. eiusdem nationis, in Abbates sive Archimandritas Monasteriorum, huius ordinis, definitur. LX. Spolia Praelatorum Neapolitani regni, ut in designatos usus erogentur, imperatur. LXI. Demonstratur congruentia iterum inaugurandi Bononiensem Metropolitanam Ecclesiam. LXII. Definitur iurisdictio Veronensis Episcopi. LXIII. Utinensi Metropolitanae ecclesiae, Missa de Spiritu S. in die depositionis b. Bertrandi, Aquileiensis Patriarchae, celebranda conceditur. LXIV. Confirmantur privilegia Monasterii

 Monia-

Monialium b. Mariae, ordin. S. Benedicti, Civitatis Aquileiensis. LXV. De Iure Metropolitico Archiepiscopalis Ecclesiae Moguntinae in novam Dioecesim Fuldensem. LXVI. An, et quando adversariis Constitutionis Unigenitus, S. Corporis Christi communio deneganda? definitur. LXVII. An consecratio electi Episcopi, qui fuerat a Pontifice ordinatus Presbyter, ab ipso Pontif. vel ex eius speciali delegatione sit peragenda? LXVIII. Confirmantur constitutiones Praedecessorum, de tondentibus monetas aureas et argenteas. LXIX. Praescribitur ratio construendi processus, tum super statu Ecclesiarum in partibus infidelium existentium, et populum fidelem habentium; tum super meritis praeficiendorum iisdem ecclesiis. LXX. Confirmatur Decretum, de tollendis conciliandisque controversiis inter nonnullos Antistites Indiarum occidentalium, et Missionarios S. I. super concessione dispensationum matrimonialium exortis. LXXI. De antiqui Urbis Panthei, hodie Ecclesiae S. Mariae ad Martyres nuncupatae, conservatione providetur. LXXII. Acta Consistorialia, pro Concessione Pallii Patriarchae Antiocheno Syro-Maronitarum. LXXIII. Brevia ad Patriarcham, Archiepiscop. Episcop. et Proceres Maronitarum. LXXIV. De iure Metropolitico Ecclesiae Moguntinae in Episcopatum atque Ecclesiam Fuldensem. LXXV. Quibus poenis Missam celebrantes, aut Fidelium confessiones excipientes, ad Presbyteratus ordinem nondum promoti subiiciantur, docetur. LXXVI. Eadem, sine Sacerdotali charactere suscipientibus, sinceram criminis confessionem nihil suffragaturam decernitur. LXXVII. Damnatur epistola MSC. *Amplissimis S.R.E. Cardinalibus, et clarissimis Theologis in urbe Praeneste congregatis* etc. LXXVIII. Acta et Decreta in causis Beatificationum et Canonisationum. LXXIX. De S. Proci Martyris corpore, reperto in S. Thrasonis coemeterio, in eadem Ecclesia collocanda. LXXX. De facultate consecrandi Abbatialem Ecclesiam Campidonensem. LXXXI. De Consecratione Ecclesiae S. Apollinaris. Additur praeterea index rerum et verborum locupletissimus. *QUAES-*

QUAESTIONES MEDICAE PARISINAE. Ex Bibliotheca GEORGII FRIDERICI SIGWART, Phil. Med. et Chirurg. Doct. huiusque et Anatomes in Acad. Tubing. P. P. O. Medic. Aulic. Würtemberg. Facult. Med. Dec.

Tubingae, Impensis Ioh. Georgii Cottae, 1759. Alph. 1. plag. 16. in 4to, cum tab. aen.

Schola Medica Parisina, a multis retro annis, tanta laude floruit, tantamque adepta est auctoritatem, ut exteri magna semper frequentia ad eam tamquam Apollinis templum quoddam convolarint. E quorum numero cum esset Celeberrimus *Sigwartus*, exercitationes Academicas illas, quae a Doctoribus Medicis ibi quotannis evulgantur, et in Medicorum scholis examini eruditorum subiiciuntur, magna sedulitate conquisivit, eo consilio, ut opportuno tempore iunctim eas in vulgus ederet. Consilium istud oppido laudabile, olim iam a magno *Boerhavio* captum, exsequi iam incipit Vir laudatissimus. Collectio praesens, quae prima est, comprehendit quaestiones, quae Anno MDCCXLII habitae sunt, et numorum tricesimum complent. Tot scriptionum summam iam paucis complectimur, omissis, compendii causa, Auctorum celeberrimorum nominibus, quaestionumque inscriptionibus.

Quaestio igitur *prima* perdocte disserit de virtute notissimi illius remedii, quod in Anglia adversus calculum viarum urinalium in vulgus emanavit. Postquam symptomata et signa calculi graphice descripta dedit, ipsiusque calculi generationem explicavit doctissimus Auctor, remedii laudati vim ac potentiam in dissolvendo calculo eximiam esse fatetur. Etenim, cum calculus constet partibus terrestribus, quae materie viscosa, tanquam glutine, compingantur ferruminenturque; facile intelligi, qua ratione remedium alcalino-saponaceum, in partes calculi salinas, terrestres, et sulphureas agere, ac gluten eius dissolvere possit.

ſit. Ipſa etiam experimenta, a Cel. *Geofroy* de urinis calculoſorum hominum, remedium illud devorantium, capta, remedii energiam comprobarunt. Si enim urinae illae vaporent ad ſiccitatem remanet maſſa fuſca, ſpiſſa, ſalibusque ita referta, ut a centro ad circumferentiam tota appareat ſtriata, cuius deliquium ſegregatum ab oleoſa parte, ſi iterum vaporet, exhibet ſal, ſali ſodae proximum, ſimile ſali, quod idem Auctor ex ſapone extraxit. Urina, eodem remedio impraegnata, urinoſum quid alcalinumque redolet magis, quam urina vulgaris; eadem Syrupum violaceum colore mutat viridi, et cum acidis fermenteſcit paulo vividius, quam ſolet ſanorum urina. In urinarum illarum medio ſuſpenſa cernitur materies glutinoſa, filamentoſa, goſſypio quodammodo ſimilis, ſibique ſat ſtricte cohaerens, quae nihil aliud eſt quam ſulphur craſſius, nativum calculi vinculum. Plures etiam obſervationes de calculoſis iſto remedio tractatis ſequuntur; indeque, et ex illis praemiſſis colligitur, calculo renum et veſicae, pro natura calculi, aetate, et temperamento aegrotantis, remedium eſſe alcalino-ſaponaceum Anglicum. *Quaeſtione ſecunda* docetur, febrium intermittentium curationem ab emeticis eſſe auſpicandam, propterea, quoniam febres illae a materia cruda quadam, et indigeſta, primas vias obſidente, gignuntur, quam vomitibus exturbari poſſe nemo dubitet. Vomitu praeterea univerſum concuti corpus, expurgarique. Quibus ſubiunguntur febrium curationes, a praeſtantiſſimis Medicis per vomitoria feliciter ſuſceptae. *Quaeſtio tertia,* in acutis morbis aliquando cunctandum eſſe, ita praecipit, ut, quando et quomodo cum bonis aegrotantium rebus cunctari debeamus, ne expertus quidem medicus inde diſcere poſſit. *Quaeſtio quarta* uſum adſtringentium remediorum in evacuationibus diuturnioribus oppido rarum ſuadet, neque admittit remedia illa, niſi evacuationes ab humorum diſſolutione originem repetant. *Quaeſtione quinta* improbatur internus uſus adſtringentium ad ſiſtendas haemorrhagias, quod remedia illa humores

cogant,

cogant, vascula minima occludant, obstructionibus ergo ac viscerum scirrhis, itemque cachexiae atque hydropi, ansam praebeant. *Quaestio sexta* simplicem vulnerum curationem, et experientiae testimonio, et rationis sensu confirmatam, vehementer, neque indocte commendat. *Quaestione septima* hydrops pectoris, dirum illud morbi genus, describitur, doceturque, paracentesin, quo citius fiat, eo feliciorem esse. Probantium rationum momenta praebet usus, inde usque ab antiquissimis temporibus frequentatus, ab ipso Hippocrate commendatus, dum pectoris hydrope laborantes lateris sectione curare iussit. Cui sanior ratio utique favet. Ocyus enim instituta paracentesis morbum remediis magis obsequiosum docilioremque reddit, efficitque, ut glandularum infarcti tubuli reserari, vasaque disrupta occludi possint. Nam, humore emisso, diaphragma molesto pondere liberatur, pulmonesque antea compressi liberius expanduntur; unde respirationis negotium sanguinisque motus circularis expeditius succedunt. Cavetur etiam, ne serum diutius stagnans putredini obnoxium fiat. Et si complures sint funesti eventus celebratae operationis, eos non operationi, sed eius administrationi nimis tardatae adscribendos esse patet. *Quaestio octava* terebrationem sterni in mediastini abscessu celebrandam esse evincit; quam cum lectoribus facile probari speremus, nihil ex hac Quaestione delibamus, nisi signa diagnostica istiusmodi abscessus, quae sunt partim communia, veluti febris lenta, tussicula sicca, perpetua corporis macies et pallor, faciesque Hippocratica; partim propria, ut sunt diaphragma pondere insolito praegravatum, ipsiusque elevandi impedimentum, pulmonum expansionis obstaculum, unde respiratio difficilis, anhelosa, suffocans, erecta; in quamlibet partem decubitus impossibilis, in anteriorem tolerabilior, nocturnus frequensque sudor, puris intercepti motus strepitusque auditu perceptus, dolor acutus, durus, punctorius, ipso respirationis momento gravior, et iuxta mediastini in sterno directionem vergens. Quae quidem

ſigna eo diligentius perquirenda ſunt, quo magis conſtat, in morbi diagnoſi potisſimum manere difficultatem medendi. *Quaeſtione nona* ex vulgo notis colligitur, in omni partu fieri operationem chirurgicam. *Quaeſtio decima* amplam utilemque herniarum deſcriptionem continens, tum rationibus idoneis, tum obſervationibus oppido raris docet, in herniis inteſtinalibus, cognita quoque inteſtini prolapſi laeſione, operationem chirurgicam neutiquam eſſe omittendam. *Quaeſtio undecima* ſuturam tendinum disſuadet his potisſimum de cauſis: quia acu punctus tendo, tanquam pars ſumme ſenſilis, acerrimum dolorem, inflammationemque periculoſisſimam inferat; quia tendinis praeciſi extrema raro tam prope ad ſe invicem adduci posſint, ut felix ſanatio ſperanda ſit; quia ipſae muſculi fibrae ſutura tendinis moleſte ſollicitatae ſeſe contrahant, vellicentque continuo acu punctum filisque traiectis irritatum tendinem; tandem quia experimenta evictum dent, tendinem Achillis non ita difficulter ſanari. Id apud Sinenſes frequentisſimum eſſe, quippe qui latronibus tendinem illum praeſcindere ſoliti fuerint, ut a claudicantium incurſu facilius caveretur, iterumque in furto deprehenſis promptius iniicerentur manus: cum vero compertum eſſet, illorum plurimos in integrum reſtitui, ſupra et infra nunc reſecari, partemque ſectioni interiectam eximi, ſicque ſupplicio affectis omnem integrae ſanationis ſpem adimi ſolere. *Quaeſtione duodecima* praecipitur, ut, ſi praegnanti a quacunque cauſa ſupervenerit uteri haemorrhagia, quod circa ſeptimum menſem frequentisſimum eſt, partus manu quam ocysſime promoveatur, ne et foetus et mater periculum mortis ſubeant. *Quaeſtio decima tertia* docet, in fractura cranii benigniori, etiam ſi distracta et a cranio ſeiuncta aut inflammata fuerit dura meninx, non protinus ad trepani auxilium confugiendum, ſed largioribus et repetitis ſanguinis misſionibus, victu extreme tenui, reſolventium cephalicorum applicatione diſcusſionem humoris in meningibus haerentis iuvandum eſſe. *Quaeſtio decima*

quarta perdocte conſcripta, et multifaria lectione referta, notisſimum illud remedium Anglicum, calculo veſicae et renum diſſolvendo par, fuſe et accurate deſcriptum exhibet, modum rationemque recte eo utendi tradit, variaque experimenta, quae de pharmacis remedium illud conſtituentibus, ad varias concretiones lapideas extra corpus humanum diſſolvendas, capta ſunt, fideliter enarrat, pluresque curationes ope huius remedii, tum ab Auctore, tum ab aliis feliciter adminiſtratas, ſubiungit. Si quis quaerat, unde remedii virtus pendeat, reſpondetur: a calce, cui ſoli vivae, praeſertim animali, vim ineſſe calculos ſolvendi, et experimentis et exemplis compertum ſe habere aſſerit Quaeſtionis Auctor eruditiſſimus, Legationis Anglicanae Medicus ordinarius. Ex illis autem omnibus colligitur, veſicae calculo ſcalpellum non ſemper eſſe neceſſarium. *Quaeſtione decima quinta* ſectio urethrae in huius fiſtulis improbatur, tum propter dolores et cruciatus, tum maxime vero ob incertum exitum, certumque propemodum fiſtulae iterum erumpentis metum: commendantur autem cereoli, ſive ex felum inteſtinis contortis confecti, ſive ex linteo cera imbuto, et in ſpeciem cylindri gracilis effecti, atque oleo obliniti; ex his duplex commodum ſperari poſſe, ſcilicet quod et medicamenta, pro variis circumſtantiis, varia in urinae canalem immitti poſſint, et quod cicatrici faveant, iter expediant, impediantque, quo minus in plagas contra naturales illabatur lotium. Uſum etiam inſignem habere praedicantur tunc, cum vaſa varicoſa vel leviſſimo conamine ſanguinem dimittunt; roborare enim et conſolidare ſolent, vi medicamentorum, quibus illinuntur, et virtute, qua dilatantur, ita vaſa premunt, ut ipſis tonus reſtituatur. *Quaeſtione decima ſexta* aſſeritur, inflammationem in illis partibus, quae multis iisque capacibus vaſis refertae ſunt, veluti in membranis, pulmonibus, liene, caeterisque id genus partibus, ad reſolutionem promtiorem eſſe, quam ad ſuppurationem, propterea quod obſtruentes humores hiantia undique adiunctorum vaſorum ora

 ſubire

ſubire, et quà data porta effugere queant; contra vero, ſi inflammatio ad muſculos, adipem cutemque feratur, omnia ibi ſuppurationi dicata atque ordinata videri, quia hic vaſorum diſpoſitio ea ſit, ut, quamvis ſatis conferta ſint, tamen eorum neque adeo frequentes anaſtomoſes ſint, neque ita magnae cavitates; hinc ſanguinem ibi detentum, non tam libere divagari poſſe, anguſtioribus quippe coactum limitibus. Quae cum ita ſint, et a ſuppuratis partibus internis corporis humani magnum periculum aegrotanti immineat, in his partibus reſolutionem ſuppuratione optabiliorem eſſe colligitur. E contrario quoniam in partibus externis ſuppuratio facilius fiat, et per reſolutionem ipſum ſemen morbificum non eliminetur, ſed ex obſtructis partibus abreptum, reliquis humoribus admiſceatur, et per univerſum corpus circumducatur, novis ergo morbis anſam dare poſſit: in his partibus ſuppurationem moliendam eſſe, ſi quidem inflammatio non a cauſa externa, ſed interna fuerit effecta. *Quaeſtio decima ſeptima* oculi punctionem, ſeu paracenteſin, poſt purgatos humores praemiſſaque praemittenda, celebrandam proponit tanquam remedium prophylacticon adverſus cataractae principia. Ipſa oculi paracenteſis praecipitur ita facienda, ut acus lanceolata, cuius acies ſecandi habiliſſima latior contractiorve ſit, pro diverſa corneae perforandae diametro, inſinuetur in ipſam corneae dilucidae ſubſtantiam, oblique ducta ab imo ad ſummum, lineae unius transverſae ſpatio aut circiter a coniunctiva diſtans, utque pars corneae duntaxat infima perforetur, iridi vero et pupillae diligentius parcatur. Quod quidem Multis feliciter ſucceſſiſſe aſſeverat Auctor. *Quaeſtio decima octava* chirurgos admonet, ne, ſauciata ſi fuerit arteria cruralis, pes protinus recidatur, ſed ut antea arteria vinciatur, expecteturque, an forſan propagines quaedam arterioſae tantum ſanguinis pedi largiri poſſint, quantum ad eius nutritionem requiratur. Hac enim vinciendi ratione nihil detrimenti metuendum. Nam ſi nihilo ſecius frigus indomitum gangraenam portendat,

tendat, inde non esse, quod nos conatus poeniteat. Omnia quippe ad amputationis opus prompta esse parataque. Sed ingens medentem manere decus, si, quod curationis reliquum, natura idoneis adiuta praesidiis perficiat. Haec autem repetenda esse ab idonea victus ratione, a sanguinis missione pro aetate, viribusque instituenda; calidis etiam spirituosisque inunctionibus partem fovendam esse. In *Quaestione decima nona* docemur, adductis exemplis, ab ictu, lapsu, aut etiam solo nixu, interdum vertebrarum cariem oriri; nonnulla quoque originem gibberis illustrantia, et medelam vitiorum in ossibus frequentium perficientia, in medium proferuntur. *Quaestio vigesima,* in omni tumore utplurimum tentandam esse resolutionem, iubet paulo generalius; quot enim sunt tumores, qui magno cum periculo discutiantur? *Quaestio vigesima prima* pericula enarrat, quae metuenda sint, si narium polypos, vel sectione, vel avulsione, vel consumtione tollere velimus; hisque medendi viis praefert ligationem tumoris, sequenti ratione faciendam. Aegro in sella, brachiis dorsoque mobili instructa, collocato, caput retrorsum inclinatum, firma, per nares externas, forcipis non incisoriae crura immitte, diductis cruribus polypum arripe, arreptum leniter foras trahe, quantum substantiae mollities permittet; forcipe hoc in situ manente, filum ceratum, quam alte fieri potest, supra partem foras eductam, religandum iniice, duplici nodo constringe; novae, si possit illaesa attrahi, prodeunti polypi parti alterum filum superius iniice. Tum vel totum opus committe naturae conamini, aut forfice scalpellove portionem humoris, infra deligatum filum adime. Sensim enim polypus, intercepto humorum appulsu, per compressionem solito nutrimento defraudatus, a superioribus partibus disiunctus, intra octo vel novem dierum spatium excidet. Polypum vero in fundo oris pendulum, vel in alio quocunque difficiliori recessu latentem, religare propius ad originem gestienti, instrumento, curracem laqueum deferente, opus est, quodque arctius constrin-

gendi atque extrorſum trahendi facultatem miniſtret. Inſtrumentum illud ſit ad ſpecilli formam fabricatum, pomulo oculato ad extremitatem donatum, incurvum, brevius longiusve, firmum ac ſolidum, ita tamen, ut anguſtos narium maeandros absque laeſionis metu penetret. Per rimam pomuli oculati filum ceratum, quod extremitate anſulam, curraci laqueo comprehenſam, geſtet, transagito; dein ſimul ac pomulum naribus inditur, tumori inducas laqueum, alioque ſpecillo laqueum circum circa ita temperes, ut, dum pomulum altius adigitur, is tumorem aequaliter ambiens, ſemper adſcendat, quoad reniti pomulo aliquid ſentiatur. Tum fili extremitatem pendulam trahas, nodoque, pomuli oculati ope firmato, ſpecillum illud pomulo donatum educas, quod per totum curationis tempus, ſingulis diebus rurſus indendum erit, ut filo per rimam pomuli transacto, laqueum magis magisque conſtringas, quoad tumor oblitteretur. *Quaeſtio vigeſima ſecunda* tenuium inteſtinorum vulnera non lethalia iudicat, propter exempla ſanatorum vulnerum, quae tenuibus inteſtinis illata erant. Exempla alia petuntur ab optimis ac peritiſſimis Auctoribus medicis; alia Auctori ſuppeditat obſervatio propria. *Quaeſtione vigeſima tertia* aſſeritur, ſuſpenſoria adhibenda eſſe in herniis cum adhaeſione, in quibus comprimentia ſubligacula exitioſos producant effectus. *Quaeſtio vigeſima quarta*, perquam erudite et ſubtiliter tractat de percelebri illa curtorum chirurgia, et varia hiſtoriam huius mirandae artis concernentia ſuppeditat, quae alibi fruſtra quaeras. Operationem tam ſingularem Actis noſtris inſerere, et poſteris tradere, operae pretium videtur. Fit autem hac fere ratione. Decumbat laeſus adverſo lumine, capite non nihil erecto. Brachium, quod voluerit operationi committere, fotu adſtringente prius munitum, non plumeo, ſed laneo pulvino, manu fere ſupina, imponatur, firmiterque contineatur a miniſtris. Cutem, cui ſubeſt muſculus biceps, digitis aliquamdiu palpet Chirurgus, ſurſum deorſumque, et hinc inde a lateribus

bus trahendo, ac retrahendo, ut ea laxior aliquanto, et a ſubiectis nexibus expeditior fiat. Praeſto ſit forceps, cuius alae, manubrio ductiles, arcuatae ſint, et utrinque limbo inſtructae complanato, quatuor aut quinque digitos longo, unum circiter alto, intus mediocriter laevigato: in cuius ima parte rima ſit, per totam fere utriusque limbi longitudinem excurrens. Cutis, quo dictum eſt, modo contrectata, digitis fortius retrahatur a muſculo, ea latitudine, quam ſartura facienda requirere videbitur: forcipe prehendatur, punctimque per rimam adacto transfigatur ſcalpello ancipiti, ad utrumque rimae extremum caeſim ducendo. Hic, ſectione facta, eximatur: linteum valde tritum ac molle, ſua latitudine inciſionis longitudini ad unguem reſpondens, inducatur: forcipe remoto, laxetur cutis: et ea propágo eſt, quae iam educanda, et ad maturitatem perducenda venit. Refrigerantibus, adſtringentibus, ſanguinis denique et humorum fluxioni obſiſtentibus, quibus iam linteum, antequam immitteretur, imbutum eſt, foveatur vulnus, deligetur, et curetur, ad abſolutam usque ſuppurationem. Hac peracta, et vulnere propemodum ſiccato, ſecundam licet moliri ſectionem, qua propaginis pars ſuperior a brachio ſeiungatur. Ea commodiſſime fiet immiſſo ſubter propaginis apicem vaginato illo et elaſtico ſcalpello, cuius utilitatem ad annulos muſculorum dilatandos, in ramicum curatione, temere iactaverunt, ſed quo in Φιμώσεως ſectione convenientius utuntur. Quatuor iam medicanda patent vulnera: duo vetera, nempe area in brachio nudata, et propaginis interior facies, quae ita curanda ſunt, ut illi novum tegumentum, huic vero callus increſcat: duo recentia, pariter ad cicatricem aut callum perducenda, nimirum ſuperior margo propaginis, et locus unde fuit exciſus. Quibus peractis, inſitioni locus erit. Curtae itaque nares ſcalpello, ſecus cicatricem ducto, incidantur: ad huius inciſionis ambitum propago accurate figuretur, reſecto, quod in eius oris vel calloſum fuerit, vel menſuram exceſſerit.

Ad

Ad brachium caput ſic admoveatur, ut, flexura cubiti ad altitudinem ſuperciliorum elata, capitis verticem vola manus, digitus medius ſuturae ſagittalis cum lambdoide commiſſuram attingat. Dum hoc in ſitu brachium detinetur, ad ſulcum recens naribus impreſſum, adducatur margo propaginis, et conſuatur, totuplici acuum curvarum traiectu, quot punctus exiget vulneris amplitudo. Sutura convenientibus linamentis et medicamentis, ſecundum artem, muniatur, et, quo dictum eſt, poſitu, brachium cum capite, axillis, et pectore deligetur, immotumque ſervetur. Quinto, ſexto, aut ſeptimo die, ſolvenda ſutura eſt, et exſpectanda partium commiſſarum firma et abſoluta coagmentatio. Ubi res eo devenit, ut ab ipſis, quibus inſita eſt, naribus, nutrimentum queat capere propago, huius amputanda radix, et vinculis brachium liberandum eſt. Iam naſo pendet rudis adhuc informisque lacinia, numquam interrupto demulcenda fotu, et ſolo novi hoſpitii commeatu nutrienda. Interim eius interiora magis ac magis exſiccare et ſolidare, radicique reſectae ſuppurationem et callum inducere oportet: tum naſi globulum, foramina, et columnam delineare, ac ſectione multiplici fingere: haec vulnera curare, columnam inſerere et conſuere: iis omnibus tandem genuinam naſi formam, tubulis intus inditis, tectorioque primum plumbeo, mox argenteo vel aureo, extrinſecus adhibito, conciliare. Quo dierum numero huiuſce operationis partes omnes abſolvantur, definiri vix poteſt. Sunt enim permulta, quae curationem contrahere poſſunt, vel producere. Raro tamen ante ſexageſimum diem, tantum opus coronidem obtinebit; rarius ultra octogeſimum excurret. *Quaeſtio vigeſima quinta* id, quod ultro largimur, ſatis prolixe et perplexe demonſtrat, ſcilicet, inter ſanitatem et morbum eſſe ſtatum quendam intermedium. *Quaeſtio vigeſima ſexta* de tono ſolidarum partium humani corporis ita exponit, ut, perlecta quaeſtione neſciamus, an Auctor omnium, an vero tantum multorum morborum cauſas, a laeſo tono partium

deri-

derivandas esse iudicet. *Quaestione vigesima septima* humorem perspiratorium esse excrementicium negatur, propterea, quod Auctori recte quidem videtur, non omnem humorem ad cutem delatum ex corpore aufugere, sed partem eius ad sanguinis massam remeare. *Quaestione vigesimo octava* breviter asseritur, humani corporis calorem non solum a cordis arteriarumque tritu originem trahere, sed etiam a vorticoso sanguinis motu, cuius ope sulphureae eius partes, in turbinem actae, schema sphaeroides adsequi teneantur, ac perenni tritu atque vibratione calorem augeant. *Quaestio vigesima nona* colorem Aethiopum inde oriri docet, quod vascula cutanea sanguinem proprie dictum, salino-sulphureis partibus refertum admittant. Id intelligi ex natura, sorte, et conditione Nigritarum, quam quippe eam esse, ut sub deurente coelo vitam degentes, ipsius fere nudi actioni exponantur; inde magis dilatari cutis vascula, ad extremam usque cutis superficiem propelli laticem purpuream. Praeterea duris, nec fere interruptis operibus, vacare Nigritas; inde fieri, ut subtilioris humoris transspiratorii effluvium copiosius relinquat crassiores pinguesque partes, quibus Nigritarum cutis foedari soleat. Ad hoc etiam conferre alimenta, plerumque salina, ac farinacea, et ex radice *Maniack* confectum cibum, Aethiopibus dictum *Cassavre*, item frequentem usum piperis ac potulentorum spirituosorum. *Quaestio ultima* intestinorum valvulis vim atque potentiam in chymum propellendum ullam esse negat. Haec hactenus. Si vero nunc de scriptionibus ipsis iudicium nostrum ferre velimus, fatemur quidem, non omnes ac singulas eiusdem pretii esse; nihilo minus tamen optamus, ut Cel. *Sigwartus* etiam caeteras, quas in promptu habet, scriptiones huius generis nobiscum communicare velit. Bene de re medica universa merebitur, cuius ipse ornamento insigni est.

Olof Dalins Geschichte des Reichs-Schweden 2c.

i. e.

HISTORIA REGNI SUECIAE, ORDINE ANNALIUM scripta, ab OLOF DALINO, e Suecico idiomate in Germanicum verterunt I. BENZELSTIERNA, et I. C. DAEHNERT, Professores in Academia regia Gryphisvaldensi. TOMUS I.

Gryphisvaldiae, apud Hieron. Ioh. Struck, 1756. Alphab. 3. in 4.

Sueciae historiam antiquissimam, ut plerarumque gentium aliarum, iacere in tenebris, nemo ignorat. Quod e periodo gentili supererat monumentorum, id fere omne sub initia Christianae religionis interiit; estque prodigio simile, aliquem saltem illorum apparatum ad nostra usque tempora pervenisse. Qui praedicando Evangelio adhibiti fuerunt Monachi, stulto zelo, multa talium monumentorum destruxerunt; quod crederent, cum istorum interitu, Christianae religionis progressum coniunctum fore. Fuerunt alii, qui avide conquirerent, quidquid forte latuisset adhuc; sed etiam istud magno Sueciae incommodo: nam extulerunt in regiones alias, atque adeo domesticis divitiis spoliarunt Sueciam. Iam Anno MCXXXIV. Princeps Danus, *Magnus Nilson*, quidquid potuit coacervare membranarum, in Daniam detulit; cuius exemplum decimo tertio Seculo imitata est *Mechtildis*, Adolfi filia. Iniquior his *Waldemarus*, Daniae Rex, quidquid ad Scaniam, Hallandiam, et regiones conterminas pertineret, rapuit, atque, teste Saxone Grammatico, Anno MCCCLX. igni tradidit. Crevit ea Sueciae infelicitas, unitis, quae in Septentrione sunt, tribus regnis, regnante potissimum Margaretha, Waldemari filia, atque Erico Pomerano: quod eleganti commentatione, *de defectibus Historiae Suecicae*, memoriae *Scarinus* prodidit. Mox Pauli II. P. M. indulgentia-

gentiopola, *Marinas a Fregeno*, quidquid potuit veterum monumentorum e Succia Lubecam abſtulit, inde Romam petiturus, niſi fuiſſet in itinere a praedonibus expilatus. Leo X. ille bonarum litterarum per Italiam reſtaurator, ineunte XVIto Seculo, *Iohannem Heytmerum de Zonvelben*, per omnem Septentrionem miſit, ut, quae ſtudiis literarum profutura ibi locorum reperiret, ea omnia Romam deferret; quod deinceps cauſae fuit, cur Iohannes atque Olaus, Magni, magnam e Suecia talium monumentorum copiam, domui S. Brigittae, quae Romae eſt adhuc, inferrent. Neque ſurgente in Suecia Evangelii luce, habitare in tuto monumenta domeſtica potuerunt. Quemadmodum enim monachi gentilibus: ita papalibus Evangelici ſacrorum miniſtri, interitum accelerarunt. Eiusmodi tyrannidem exercuit *M. Abrahamus Andreae*, qui, quidquid erat monumentorum S. Brigittae, Catharinae, Ingridis, Helenae, Sanctorum item, Nicolai, Sigfridi, Brynolfi, Davidis, Eskilis, Holmgeri, et talium, id omne diruit. Imitatus hominis eius ſtultitiam *M. Ericus Schepperus*, omni opera elaboravit, ut pari facinore poſteris innoteſceret. Secutis temporibus, aut cupiditati exterornm, quod monumentorum ſupererat, aut flammis ceſſit. Commode tamen exeunte nono Seculo acciderat, ut Islandia primos e Suecia et Norvegia incolas acciperet, qui in hanc ultimam Thulen multa ad res Septentrionis pertinentia ſecum deportarunt, unde deinceps, religioſe cuſtodita, (ut e. c. fabularis Septentrionis hiſtoria, Eddam vocant,) intaminata redierunt in Sueciam. Iam circa annum MCXIV. repertus eſt *Sämund Sigfuſſon hin Frode*, Islandus, qui Collectionem iſtiusmodi monumentorum inſtitueret; ſed opus hoc fere interierat, cum integro Seculo poſt, *Snorre Sturleſon*, et ipſe Islandus, Sibyllae quaſi folia colligeret, Eddam et Scaldam conſcriberet, adderetque opus aliud, *Heims Pringla* dictum, quo, aiunt, habere ſe Septentrionis incole facem quaſi aliquam, illuſtrandae antiquiſſimorum temporum memoriae. Putant nimirum, e Runis,

quos secum e Suecia circa A. MCCXVIII. in Islandiam detulit, plurimum profecisse. Atque haec est veteris historiae Suecicae facies, cui neque demere fidem, neque addere, temere possis. Magno igitur beneficio rempublicam litterariam adfecit *Dalinus*, Vir illustris, et laudibus nostris maior, quod, cum publica auctoritate imponi sibi scribendae, patria lingua, historiae patriae provinciam pateretur Anno MDCCXLIII. ea opportunitate ita usus est, ut *Primo* hoc *Operis Volumine*, vetustissimam Suecicae historiae memoriam recoleret, eam a multis multorum fabulis purgaret, atque adeo caveret sollicite, ne, etiamsi certo vera constituere non posset, novis difficultatibus obscurissimam historiae periodum implicaret. Nulla est Historico scripta lex, quam non sibi dictam Auctor putaverit; estque paene miraculo simile, in tali monumentorum vetustissimorum siccitate, ita orationem attemperasse Dalinum, ut cum voluptate eius Commentarios legas. Facile igitur carebimus imposterum difficillimis nugis *Rudbekii*, *Saxonis Grammatici*, *Ioannis Magni*, Gothi, aliorum. Rudbekii enim Atlantica, etsi magnam ingenii vim produnt, tamen ad fidem historiae nihil, aut certe admodum parum faciunt. Saxo Grammaticus, sacrorum Londini Scanorum duodecimo Seculo minister, unus omnium maxime septentrionis historiam deturpavit fabulis, (quod *Kil. Stobaeus* pec. programmate Anno MDCCXXXV. edito evictum dedit,) quae fabulae, integris quinque Seculis veritatum numero habitae, nondum penitus e regionum istarum historia profligari potuerunt. Upsaliensis denique, tempore sacrorum emendationis, Archiepiscopus, Ioannes Magnus, Gothus, serie regum Sueciae, inde ab antiquissimis temporibus, quam impudenter effictam conscripsit, omnem Septentrionis historiam conturbavit. Alia igitur *Erico Benzelio*, Viro multis et magnis in rempublicam litterariam meritis claro, semita quaerenda fuit, ut, patriae historiae aliquid lucis allaturus, tuto incederet: quem secutus *Iacobus Vilde*, Sueciae Historiographus, ita in historia regni illustranda versatus

tus est, ut haberet iam *Dalinus* non solum praeclara exempla quae imitaretur, sed monumenta etiam probatae fidei, quibus, scribenda ipse Sueciae historia, inniti posset. Adiutus praeterea Archivorum, Bibliothecae item regiae, suae fidei commissae, et privatarum aliquot, ut Baronis *Gustavi Rölambs*, et Comitis *Caroli Gustavi Bielke*, eximiis copiis, Sueciae nobis Historiam dedit incomparabilem, et quae omnes omnium laudes supergreditur. Dictione utitur plana, veritati historicae accommodata, igitur quaesitis ornamentis recte destituta. Opinionibus non indulsit, nisi veri simillimis. Testes toto Opere excitavit tales, qui non facile a quoquam reprehendantur, recentiores potissimum, qui ad veterum monumentorum praescriptum exegisse libros suos censentur. In quo quidem lectorum commodo consultum ivit, quibus aut non sunt ad manus antiqua illa; aut, si sunt, consulere ea non vacat. Hoc autem tale opus egregium *Dalini*, V. Cl. non legeremus Germani, (nam quotusquisque Suecorum linguam callet?) nisi reperti essent duumviri, doctrina et muneribus clari, Suecus alter, *Ioannes Benzelstierna*, alter Germanus, *I. C. Dähnert*, in regia studiorum Universitate Gryphica Professores, qui societate inita, in germanicum sermonem transferrent, atque adeo versionem darent, magna accuratione et studio factam. In quo consilio si inest aliquid reprehensione dignum, profecto istud est, quod in vertendo libro egregio, nullam eorum, qui Germanica non intelligunt, rationem habuerint, quodque adeo nostrum idioma praetulerint latino, quod tamen est omnium doctorum hominum. Quas *Benzelstierna*, Vir doctissimus, et historiae patriae perquam gnarus, observationes superaddidit, inprimis eo pertinent, ut, quae vel e Suecicae linguae rationibus obscuriora videri possent, vel non satis essent ab Auctore, studio brevitatis, declarata, ea uberius illustrarentur omnia.

Iam de ipso Opere dicamus, cuius *primum Volumen* de vetustissima Sueciae historia exponit, estque tributum in Capita XX. quibus historiae filum deducitur usque ad ex-

tinctam in Suecia Ynglingorum gentem, hoc est ad annum Christi MLX. Gratiam nos inituros a lectoribus credimus, si, quae cuiusque capitis summa sit, indicaverimus. Est igitur *Cap. I.* de Geographia veteris Sueciae. Difficile argumentum; quod altitudini aquarum, earumque diminutioni successivae, (quae prodire fecit montes altissimos, insularum specie, atque in iis marina illa omnia, quae male a diluvio plerique repetunt,) innititur. Adeoque e mari Suecia prodiit; quod ab illustri Dalino, in Praefatione Tomo II. huius Operis praemissa, ab obiectionibus omnibus vindicatum est. *Capite II.* de primis Sueciae incolis sermo est. E Scytharum prosapia repetuntur, qui variis nominibus, ut Getarum, Gothorum, et sic porro, inde ab antiquissimis temporibus inclaruerant. Inprimis e stirpe Nomadum; de quorum moribus, excursionibus, bellis, multa hoc loco, docte, et magna lectionis copia, disputantur. Efficitur denique, Regem Nomadum, Idan-Thyrse, attritum bello, quod ei Darius Hystaspis intulerat, uxores, liberos, et quidquid carum Scythis suis esset, circa annum ante Chr. nat. DXVI. in septentrionali hac plaga quasi in tuto collocasse. Probabilis coniectura est, transiisse eos hodiernorum Russorum et Finlandorum fines, atque prominentes tum e mari scopulos occupasse. Pergit deinceps Auctor doctissimus *Capite III.* de continuatis populorum e Scythia in Septentrionem immigrationibus exponere. Certum est, teste *Tacito* de mor. Germanor. c. 2. non terra olim, sed classibus advectos, qui mutare sedes quaererent. Atque haec faciundi itineris ratio, in Septentrionem tendentibus, unica fuit; non enim, aquarum altitudine tegente quidquid ibi nunc terrarum est, dabatur optio. Pars Nomadum, ***Wodini***, (seu Budini) inter primos Sueciae incolas censentur. Gens in colendis diis tam assidua, ut Scriptoribus quibusdam antiquis Sancta dicatur, quemadmodum Pomponio Melae, de S. O. III. 5. Mortuorum inprimis cadavera magna veneratione prosequebantur, eaque cryptis crediderunt, quae secuto tempore Gigantum sepulcra,

pulcra, aut *Kumbl* dicta sunt, e quo posteriore vocabulo, igitur a primis Sueciae incolis, repetenda est *Aera Kumblarum.* Tres istiusmodi computos constituunt Septentrionalium antiquitatum curiosi, apud Gentiles istarum regionum usitatos. Nimirum, ut Graeci per ludos Olympices, ab Urbe condita Romani, Christiani a nato Servatore, Muhammedani a Prophetae sui fuga, annos numerabant: ita Septentrionales populi antiquissimi, a diversitate rituum sepulturae aeram duxerunt. Primi omnium sepulcris condebant mortuos, antiquissima igitur fuit *Kumblarum aera:* post Odinum cremabant cadavera, quam poterimus *aeram crematoriam* dicere: ultima omnium est *aera collium,* quod colles superimponebant suorum sepulcris, quorum adhuc per omnem septentrionem insignis copia superest. Wodini igitur, assumtis, paullo ante bellum Macedonicum, in societatem sagittiferis *Gelonis,* (ita dicuntur *Virgilio* Aen. VIII.) cum his, et *Neurorum* colluvie, (populus erat e Scythis, Graecis, et Hebraeis mixtus, cuius posteri sunt Fenni, Lappones, Aesthii,) migrationem in Scandiam susceperunt; quod ipsum Scandiae nomen e Scythico ductum est. Hic veterum *Thulen* A. collocat; quam sententiam pag. 47. not. d) argumentis confirmare nititur. Primi isti Septentrionis incolae, tercentorum annorum intervallo, tantopere accreverant, ut iam C. ante Chr. nat. annis dimitterent coloniam, e Sevis montibus, *Sevos,* (quos metri causa Lucanus, Silius Ital. alii, *Suevos,* et reliqui deinceps Scriptores ita perpetuo nominarunt). Hi viam quasi monstrarunt emigraturis deinceps popularibus: diffusi enim orientem versus, quem maxime omnium noverant, per Esthiam, in omnes ad Balthicum mare terras pertigerunt. Hinc est, quod primas Suevorum sedes ad mare istud Scriptores omnes collocant; et quod Germani, cum quibus coaluerunt deinceps, per legatos ad Caesarem, fassi sunt, Suevis ne deos quidem pares esse. Accenset Suevis illustris Auctor *Ingaevones,* (Ingemänner, Engemänner, Angemänner,) qui in angulis, atque maris et montium abditis, habita-

habitaverint, indeque egressi, Ingermaniae nomen dederint. Horum propaginem, ait, *Anglos* fuisse, a quibus tenuis inferioris Germaniae angulus, Angliae nomen acceperit, et quorum colonia, medio quinto Seculo, in Britannia sedem sibi quaerere instituerit. Hoc si verum est, male adhuc ad Saxonum genus Anglos retulerunt, quotquot fecere mentiorem populorum Germaniae. *Caput IV*, quod est de constitutione interna antiquissima Regni Sueciae, deque eius commutatione per Odinum facta, primum exponit quo tempore Romanis Sueciae incolae innotuerint, (imperante nimirum Augusto, forte XV. a Christo nato annis;) deinceps de illorum piratica, unde *Wikingar* et *Askemanni* dicti fuerint; de primis eorum imperantibus secundo post Christum natum Seculo, quos *Fylkis-reges*, huic vel illi tractui praefectos, nominabant; de Odini ex India adventu circiter A. C. CXXX, metu Romanorum; de partitione Septentrionis inter eius filios, dum ipse Sueciae dominatum arripit, eique novos mores, novaque instituta inducit; de legibus denique, de deorum cultu, de tributis, deque Odini morte, quae A. C. CL. accidit. *Capite V.* de Theologia vetustissimorum Suecorum exponitur. Unum omnipotentem deum *Odini* nomine signarunt, eiusque talia attributa venerabantur, qualia nullus paene inter gentiles populus. Nolumus describere plura; nam dignum est non solum hoc caput integrum, sed totus omnino liber, qui a capite ad calcem legatur, magna lectionis copia ita exornatus, ut difficulter ab eius lectione recedas. Ponemus iam solos capitum indices, decerptis rebus admodum paucis; cetera integra relicturi historiarum amatoribus. Sunt igitur: *Caput VI.* de Idololatria veterum Suecorum: *Caput VII.* de eorum Legibus, deque habitu regis ad populum. Est hic locus insignis de electionis libertate, deque lege regia illorum temporum. *Caput VIII.* de veterum Suecorum litteratura. Exponitur hoc loco de Suecorum lingua, scriptura antiquissima, de *Runis*, earumque usu, de Poetis, (inter quos *Scaldi*, quorum carmina, ad

ad morem Sapphicorum compoſita, antiquiſſimum annalium genus adpellat *Tacitus,)* de agricultura, de commerciis, de arte bellica et armis. Sub finem capitis reſpondetur, (vellemus modeſtius,) obiectionibus *I. D. Michaelis,* Viri doctiſſimi, qui aliquo loco Ulfilanum codicem argenteum literis Francicis, non Gothicis ſcriptum, pronuntiaverat. *Caput IX.* de veterum Suecorum moribus et conſuetudinibus. Laudantur ab hoſpitalitate, a cultu Senum, a frugalitate, (quae fere antiquiſſimarum gentium omnium praerogativa eſt,) ab honeſtate connubiorum, a fortitudine ſexus ſequioris. *Caput X.* de Gothorum e Septentrione bellicis excurſionibus. Iam igitur ad hiſtoriae filum redit Auctor, inde ab Odini temporibus, in quibus ſubſtiterat. Recenſet Gothorum irruptiones in Romanorum provincias: quae fuerint denique Theodorici magni geſta, quae Alarici M. et quousque Gothi, orientem verſus et occidentem, penetraverint. Tandem *Capite XI.* ſerie chronologica res Sueciae enarrare incipit, ab A. Chr. CL. usque ad annum MLX. in quo primum hoc Volumen deſinit. Eſt igitur undecimum caput de Iudicibus, ſimul et ſupremis Sacrificulis veterum Suecorum, e gente Ynglingorum; qui, etſi regio nomine non uterentur, habebant tamen omnem poteſtatem regiam. Domeſtico nomine *Drottar* vocabantur, quod vocabulum ſuperius pag. 93. ab arboribus et lucis, in quibus ſacrificia peragebant, Auctor repetiit. Sunt autem Ynglingi poſteri filii Odini, *Yngue,* quem pater Suecis Iudicem conſtituerat; quemadmodum alter eius filius, *Skiold,* qui apud Danos eadem praerogativa fuit, Skioldungorum regum ſeriem orſus eſt. Quod §. 6. Herulorum coloniam Hunicae genti admiſcet, id perperam ab eo fieri tamdiu credemus, dum teſtimoniis fide dignis opinionem hanc ſuam ill. Dalinus comprobaverit. Sed etiam hoc nobis abſonum videtur, quod Longobardos, (advocato teſte Warnefrido,) e Scandia ducit: neque debebat Auctor V. Ill. atque Cel. *Maſcovium,* Germaniae litteratae decus, cui eadem nobiſcum ſententia eſt, §. 11. not. f) eapropter

tam atrociter lacessere, ut fere credas rem esse de aris et focis. Ultimus Drottarum A. Chr. CCCLXV. fuit *Domar*, quo imperante potentissimus Gothorum rex, Hermanricus, Anno CCCLXXIV. vitam posuit. Hanc, ait Auctor, Epocham esse diversi Gothorum nominis, cum alii *Ostrogothi*, *Visigothi* alii, qui omni deinceps tempore diversas sedes habuerint, dicerentur. *Caput XII.* est de primis Suecorum, ex Ynglingorum gente, regibus. Quinto ineunte post Chr. nat. Saeculo, primus se regem, e Drottis Upsaliensibus, dici iussit *Dygue*, cui filius successit *Dag*, Sapientis nomine insignitus, quod avium cantum intelligere crederetur. Qui A. Chr. DCX. nonagenarius obiit, *Ane* rex, etiam propterea memorabilis est, quod cum eo desiit aera crematoria, de qua initio diximus, cepitque altera tumulorum, ipsius regis exuviis Upsalae tumulatis. Prosequitur Auctor *Capite XIII.* regum Sueciae seriem ab *Ane* ad *Ingialdum*, ab Anno igitur DCX. ad Annum DCCLX. *Capite XIV.* exponitur habitus regni Sueciae, et mutata eius facies regnante Ingiald Illräde. Pulcra commentatio Auctoris inprimis: quod geographiam Sueciae illorum temporum, nimirum exeunte octavo Saeculo, exactissime adumbrat; quae, si cum descriptione Sueciae physico-historico-morali, ab *Erico Tuneld*, iussu Regis et Procerum, ante hos XV. annos, diligenter e monumentis publicis conscripta, componatur, nihil supererit, quod ad exactam veteris Geographiae regni Sueciae cognitionem amplius desideres. Nos hic praecipua proponemus. Vetus igitur Suecia a mari glaciali usque ad fretum Oresundicum, quemadmodum a rupibus Norvegiae (Sevegebirge) ad mare balticum extendebatur, divisum in regna quatuor, Sueciam proprie sic dictam, Gothiam, Helsingiam, Wärmiam. *Sueciae* Auctor tribuit Uplandiam, Sudermaniam, Nericiam, Westmaniam, et maximam partem Dalecarliae: *Gothiae* orientalem atque occidentalem Gothlandiam, Smälandiam, Gottlandiam, Oeland, Wiken seu Bohus, Hallandiam, Scaniam, Blekingam: *Helsingiae* omnes septentrionales provincias,

cias, ut Angermanland, Medelpad, Iämpteland, Härjedalen, Gastrikland, occidentalem et septentrionalem Botniam: *Wärmiae* denique totam Daliam, et marcas omnes ad septentrionem lacus Wener. Atque haec quatuor regna Scandica, ait, principatum Upsaliensis aliquo modo coluisse, quod reges illi vetustissimum haberent Suecici principatus patrimonium. Singulas provincias ill. Dalinus deinceps ulterius partitur; quae nos hic non describimus. Res gestae, vel crudelia potius facta Ingialdi, recensentur §. 17. usque ad finem capitis, quod pertingit ad Annum DCCLXXX. Est eius regnum memorabile tamen, quod aliquot circum regulos sibi subiecit, adeoque auxit Sueciae regum dominatum; sed et propterea inprimis, quod iudicem provincialem Uplandiae, *Wiger Spa*, (i. e. sapientem,) iussit provincias peragrare, legibus populorum et consuetudinibus colligendis, unde prima legum Suecicarum collectio prodiit, quae dein, Birgero regnante, sub finem decimitertii Saeculi, fundamenti loco fuit collectioni Legum alteri. *Caput XV.* reges secutos loquitur, ad annum usque DCCCXXIV. Primus inter eos est *Iswar Widfamne*, propterea memorandus potissimum, quod, proscripta Ingialdi progenie, quam Sueci DC. annis et amplius coluerant, liberis Suecorum suffragiis Rex electus est; quodque, provinciis vicinorum regulorum, quas antecessor subegerat, tuendis, praefectos constituit, sua lingua *Iarlen* et *Hersen* nominatos. Nostris moribus Comites diceremus, et Barones; estque adhuc inter Anglos frequentatum *Earle*, comitis adpellatio. Merentur legi, quae ab Auctore, de his regni administris, eorum dignitate et praerogativis, disputantur pag. 334. seq. Quemadmodum et illa, quae deinceps de Iswari foedere cum Carolo M. deque eius expeditione in Angliam Anno DCCLXXXVII. exponuntur. A qua expeditione Auctor monetariorum ex Anglia in Scandiam introitum ducit; ita ut primos Sueciae bracteatos ad haec tempora referendos existimet. Regi huic circa A. DCCXC. mortuo, ex filia nepotes successerunt, *Haraldus Hildetand*,

 et

et *Randwer*. Hic ille Haraldus eſt, quocum Carolus M. Anno DCCCXI. pacis foedere coaluit. *Capite XVI.* quod eſt de regno Eiſten-Beli et Ragnari, eximia ſunt relata de initiis Chriſtianae religionis in Suecia, beneficio Ludovici Pii, qui Benedictinum monachum, Anſcharium, Anno DCCCXXIX. ad eas gentes ablegaverat; de capta a Ragnaro rege A. DCCCXLV. Lutetia Pariſiorum, atque direpto omni agro, paceque cum Carolo Calvo, 7000. marcarum argenti aere ſolutò, inita. Igitur illae Normannor. in Gallia, et omni circum mare Europa, depraedationes, hoc inprimis tempore ad ſummum creverant. *Caput XVII.* ſub ſecutis quatuor regibus haec habet maxime notabilia: reditum Anſcharii in Sueciam, et quo modo in Comitiis Sigtunenſibus, A. DCCCLXII. ſors pro Chriſtianiſmo fuerit; quas clades Galliae, Germaniae, Angliae, ſeptentrionales hi populi, Nordmanni dicti, intulerint? Gormone inprimis, rege Dano, et Gotfrido Sueco, ducibus. Poterunt, quae hoc capite de his turbis docte diſputata ſunt, commentarii vice eſſe filiorum *Ludovici pii*, Caroli item craſſi, et Arnulfi temporibus. *Caput XVIII.* hiſtoriam Sueciae dimidii Saeculi X. exponit. Incidit in hanc epocham fugitivi e Norvegia *Gänge-Rolfi* (cum Aſcomannis ſuis, hoc eſt utriculariis,) in Galliam irruptio, inita cum Carolo Simplici pax, atque Ducatus Normandiae facta ab eo conſtitutio, quod ab Auctore §§. 9. et 10. pulchre exponitur. Rolfi iſtius poſteri, Duces Normandiae, regi tamen Galliarum obnoxii, fuerunt: conſpicuus inter eos inprimis Guilielmus Conqueſtor, a quo et Angliae Regnum A. MLXVI. occupatum fuit. *Capite XIX.* res Suecorum ab A. DCCCCL-DCCCCXCIV. exponuntur. Hic igitur de *Haraldi Gormſon*, Daniae Regis, bello Gallico et Germanico, quod in tempora Ottonum incidit; de victa atque occupata ab Erico A. DCCCCLXXXVIII. Dania; deque turbis Suecorum inteſtinis, relatum legimus. *Caput XX.* quod eſt Primi Tomi huius ultimum, res Seculi XI. ad annum usque ſexageſimum proſequitur. Trium

hic

hic regum historia enarratur, qui fuerunt celebris in Septentrione Ynglingorum Gentis ultimi. Primus inter eos, *Olof Skötkonung*, e Norvegia, cuius partem occupavit, Christianos doctores accepit, a quibus baptizatus, Christi doctrinam magna contentione propagavit, hoc illis temporibus puriorem, quo aberat a monachorum fabulis longius. Primus fuit, qui *Sueciae regis* titulo uteretur: nam eius antecessores solo nomine regum Upsalae salutabantur. Titulo *Christianissimi regis* a Legato Pontificis Unwano, Bremae Archiepiscopo, ornatus, praerogativam posteris reliquit, qua illi deinceps usi non sunt. Eius temporibus etiam latinae linguae usus aliquis coepit in Suecia, servatis tamen et Runis. Regnante deinceps *Amundo Iacobo*, prioris filio, cum Canuto M. Danorum rege navali praelio depugnatum est; apparatus mille navium, victis Danis praesidio fuit. Laudatur regis istius iustitia, et in Christianae doctrinae propagationem insignis ardor, ita ut a medio Seculo XI. certam sedem atque tutam in Suecis haberet Christiana religio. Ius manuarium primus omnium Sueciae regum sustulit. Ynglingorum ultimus, *Emundus* senior, Amundi frater, etsi non uterinus, circa annum MLV. Rex Sueciae, quod Clero non esset magnopere addictus, *mali* nomen tulit, nullo suo merito. Suum ille sibi Archiepiscopum, Osmundum, constituit, repudiatis Hamburgensium Praesulis, Adalberti, emissariis. Hinc illae lacrymae. Obiit Emundus anno MLIX. Cum eius filio Erico, Ericus fratris filius disceptat. Utrique, anno MLX. decretoria ad Wärdsbergam pugna funesta fuit: nam exacerbatis animis ad Kimstadium paullo post singulari pugna congressi, occubuerunt. Atque hic inclutae, inde ab Odini temporibus, Ynglingorum Gentis, exitus fuit.

Haec sunt Primi Tomi, egregii Operis, contenta. Additus est index *primum* Vocabulorum peregrinorum, de quorum potestate atque origine ill. Dalinus, in decursu libri sui, sententiam dixit. Hunc sequitur Index *alter*, rerum toto hoc primo Tomo maxime memorabilium, diligenter

ligenter ſcriptus, et qui Lectoribus, primo ſtatim intuitu, de rerum hoc opere expoſitarum, deque diligentia Auctoris, teſtetur. Dicemus de Tomo altero propediem.

IOSEPHI INNOCENTII DESERICII, HUNGARI Nitrienſis, Clerici Regularis Scholarum Piarum, de Initiis ac Maioribus Hungarorum Commentaria, quibus accedit circa finem Libri ſecundi inſigne et perantiquum Manuſcriptum, ex Vaticana Bibliotheca depromtum, hactenus deſideratum.

TOMUS PRIMUS.

Budae in Hungaria, typ. Veronicae Nottenſteinin, viduae, 1748. Alph. 2. pl. 8. fol.

Serius a nobis huius libri mentionem fieri, quam noſtra conſuetudo ferat, nemo mirabitur, qui libros, in extremis Hungariae regionibus typis impreſſos, non, niſi ſero, ad nos perferri poſſe, ſecum conſideret; *neque ideo*, quoniam ſerius commemorentur, librorum bonorum multaque eruditionis copia refertorum argumenta ſilentio praetereunda exiſtimet. Iam Auctor horum commentariorum totum hoc de initiis ac maioribus Hungarorum opus in quinque libros diſpeſcuit, quorum primo et ſecundo Hungaros Hunnosque a priſcis gentibus, quibuſcum eos vulgo confundunt, ſecernere, eorumque maiores, et veras ſedes demonſtrare; tertio Attilae regis genus, ortum, res geſtas, virtutes, ingenium, mores explicare; quarto hiſtoriam Hunnorum, qui, aſcito Abarorum nomine, Europam ingreſſi, et Pannonia denuo potiti ſunt, exponere; quinto tertium Hunnorum, ſub Hungarorum nomine, in Pannoniam adventum commemorare, eorumque hiſtoriam usque ad Stephani regis tempora pertexere, ſibi propoſuit. Hoc quidem primo Tomo Auctor duo priores libros abſolvit, quorum argumentum brevibus repetemus. In primo igitur Capite libri primi refutat ridiculam Iornandis, eorumque,

rumque, qui hunc hominem ſecuti ſunt, de execranda Hunnorum origine putidiſſimam fabulam. In ſecundo et tertio Capite manum cum iis conſerit, qui Hunnos ab Hunno, Tuiſconis filio, deducunt, et ex Germanis primum fuiſſe propagatos tradunt. Atque huius quidem opinionis veritatem demonſtrare tam arduum et difficile credit, quam *a fonte Nilum bibere, aut Pelio Oſſam imponere;* adverſari contra illi vehementer indolem, mores, ſimultates et odia, quae hoſce inter populos ſemper interceſſerint, linguam denique et ſermonem, ſummopere diverſum; eſſe in Tranſylvania praeter Germanos populos, ſive illi Saxones ſint, ſive Gothi veteres, praeter Valachos, Romanorum poſteros, praeter Hungaros hodiernos, inſuper Siculos, ſive *Székhelios*, Attilanorum Hunnorum progeniem: hi cum a Germanis origine, ſermone, moribusque prorſus diſcrepent, ſeque eodem cum Hungaris genere ortos eſſe fateantur, eademque cum illis lingua loquantur; apparere et Hunnos, Attilae ſigna olim ſecutos, minime Germanos fuiſſe, et hodiernos Hungaros eandem illam Hunnorum, maiorum ſuorum, linguam retinere, atque adeo eiusdem omnino generis eſſe. In Cap. IV. et V. quaerit Auctor, an Hunni, ſive Hungari, Alanorum, Gothorum, Gepidarum, Wandalorum, ac Longobardorum conſanguinei ſint? Concedit quidem, Hunnos Alanorum nomine quandoque fuiſſe vocatos, et Gothos olim cum Alanis et lingua et natione conveniſſe fatetur; negat vero, Gothos, etſi Hunni generis Getarum ſive Scytharum pars fuerint, Getas ipſos ſanguine contigiſſe: exploratum enim eſſe, Gothos e Scandia inſula, in oceano Germanico poſita, priſcis temporibus egreſſos, et longe lateque per Europam diſſipatos, ut occupata Dacia Dacos dictos eſſe, etſi haud Dacici generis fuerint, ſic Thraciam ingreſſos ad Getas acceſſiſſe, et Gothorum nomen in Getarum permutaſſe, non vero Getarum gentem in Thraciam intuliſſe. In Cap. VI. refutatur Iornandis ſententia, Hunnos Bulgaris originem debere. Rectius eſſe putat A. ſi dicamus, Bulgaros et in Europa

ropa Hunnorum concives aut subditos fuisse, et in Asia finitimos, aut imperio quoque eorum parentes. In Capite VII. quaerit Auctor, an Hunni Attilani, sive Unni, iidem cum Chunis sive Cunnis, aut Cunis vel Cumanis? an iidem cum Thunis sive Thunnis atque Thynnis? Neque negare omnino, neque affirmare Auctor videtur, Cumanos sive Chunos generi Hunnorum annumerandos esse, etsi quaedam contra hanc sententiam profert. Thunos vero apud Plinium, H. N. Lib. VI. cap. 19. sive Thyros, ut alii legunt, sive Thynnos, aut eosdem esse censet cum Chunis Ptolemaei, inter Basternas et Roxolanos, iam ante Attilam propius citeriora littora Ponti Euxini positos, aut illo commigrasse ex Asia, vel cum maioribus Attilae, vel prius etiam, eosdemque esse cum gente Agazyrorum fortissima apud Iornandem, sive Acathyrorum aut Acatzyrorum Hunnorum apud Priscum Rhetorem, sive Actirorum aut Acatarorum apud Suidam; quos et Hunnos fuisse, et Attilanis cognatos, atque etiam filium Attilae, natu maiorem, cum regia potestate praefectum habuisse, ex *Actis Attilae* in Excerptis Prisci Rhetoris apparere arbitratur. In Cap. VIII. exponit Auctor, quid de Iazygibus, hodie quoque in Hungaria iuxta Chunos sive Cumanos viventibus, sentiat? Est vero illius sententia haec: Iazyges iam ante Attilae suorumque adventum, hoc ipso loco, quem hodie in Hungaria incolunt, ac longe ampliore etiam consedisse: alios Iazyges tantum, alios Iazyges Metanastas nuncupari: Iazyges ab antiquissimis scriptoribus ad Danubii littora positos, ac late rerum potitos, Hunnos ipsos fuisse, aut Hunnorum necessarios: non falso tamen dubitare quosdam, an praesentes Hungariae incolae, Iazyges dicti, posteri sint priscorum illorum Iazygum, qui iam ante Attilam inter Danubium Tibiscumque habitaverint. Hic disputat etiam Auctor de Urgis Strabonis. In Cap. IX. quaeritur, an Turcae Hunnorum propinqui? Negat vero Hunnos Hungarosve ulla unquam cum Turcis cognatione coniunctos fuisse. Negat quoque in Cap. X.

Tarta-

Tartaros ullo modo ad Hunnorum ſive Hungarorum genus pertinere. Finem primo huic Libro imponit diſputatiuncula de Finnis, ſive Fennis, Saberisque, ſive Sabiris. Veniamus ad Librum ſecundum. In Cap. I. et II. quaerit Auctor, an Hunni Attilani ex Europaea Scythia, vel Sarmatia Europaea orti? Indicat ea occaſione Vir Cl. Scythiae et Sarmatiae Europaeae ambitum et limites; et deinde variis argumentis efficit, minime unquam cum Hunnos Attilanos, tum Hungaros, ſedes nativas in Europaea Sarmatia habuiſſe ad fontes Tanais, aut apud commentitios montes Riphaeos. In Cap. III. oſtendit, certum quidem eſſe, et exploratum, Hunnos Attilanos ex Aſia proveniſſe: ſed maximis hoc difficultatibus quoque involutum, variisque modis a veteribus Scriptoribus indicari, e quonam Aſiae angulo primum progreſſi fuerint. Inter varios Scriptores, quorum verba ſubinde illuſtrantur, aſſentitur Auctor Ptolemaeo et Diodoro Siculo, qui a Moeotide usque ad utramque Volgae ripam Sarmatas Aſiaticos per latera ſeptentrionalia Caucaſiorum montium extendunt, et tum demum Scythas intra Imaum habitantes ultra mare Caſpium, ſeptentrionem verſus et orientem. In Cap. IV. quaeritur, an Hunni primum ex Iuharia, alias Iuhra, Iugra, Iugoria, vel Iugaria, Moſchoviticae nunc ditionis in algido ſeptentrione provincia, prodierint? Negat et pernegat Auctor, quin contendit, Hunnos atque Ungaros inde a Volgae oſtiis, infra Bulgariam maiorem, usque ad Seres Indosque ac Perſas, priſtina ac nativa cunabula tenuiſſe. In Cap. V. proponit Auctor MSCtum ex Bibliotheca Vaticana, *de facto Ungariae Magnae a F. Ricardo Ordinis F. F. Praedicatorum invento tempore Domini Gregorii IX*, illudque in Cap. VI. et VII. uberius eo fine illuſtrat, ut appareret, avitas Hunnorum ſive Hungarorum ſedes fuiſſe orientem verſus, per alterum Caſpii maris latus, usque ad Indos et Perſas. Coronidis loco impoſuit Auctor huic Tomo brevem diſputationem de patria Hieronymi, Eccleſiae doctoris. Etſi enim conſtat, illum Stridone oppido

natum esse, quod, ut ait ipse, *a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit:* tamen, cum duo oppida Stridonis nomine nota sint, nondum satis exploratum est, quae illius patria fuerit. Existimat vero Auctor, illud Stridonis oppidum, quod vix unius diei itinere distat Sabaria, Hungariae urbe, et patria S. Martini, Turonensium antistitis, minus autem distat *Chåktornia*, Hungariae oppido, minus denique abest Petovia sive Petobio, ac etiam Patavio, olim ad Dravum flumen sito, et quod adeo confinium Dalmatiae Pannoniaeque dicendum est, natale solum Hieronymi fuisse, ipsum magis Pannonem atque adeo Hungarum, quam Dalmatam censendum esse. Caeterum nec inutile, nec iniucundum erit, conferre cum hoc Desericii libro Illustris BELII nostri elegantem disputationem, de vera Epocha Hunnorum, Avarum, Hungarorum, in Pannonia, quae ante biennium hic Lipsiae prodiit.

IOH. GOTTLOB BOEHMII, P. P. COLLEG. MAI. Princ. Socii, Past. Arc. de AUGUSTINO OLOMUCENSI, et Patera eius aurea, in Numophylacio Seren. Princ. Reg. Elect. Dresdae adservata, Commentariolus. Accedit eiusdem Paterae delineatio, adornata a GUIL. ERN. TENZELIO, V. Cl.

Dresdae et Lipsiae, 1758. apud Georg. Conr. Valtherum, Bibliop. Aulic. plag. 11. octonis, cum figura Paterae aeri insculpta.

In multis honore et memoria perpetua dignissimis monumentis, quae eximium illud Serenissi. Principis Regii, Electoratus Saxonici Heredis, Museum, inprimis gratum sapientissimo domino suo spectaculum, servat, caput quoque extollit praecipuo splendore conspicua patera aurea, cui illustre *Augustini Olomucensis* nomen inscriptum est. Ea cum superiore tempore Dresdae versanti *Boehmio* nostro,

nostro, Viro Cl. intuenda offerretur; rogatus super ea sententiam, non solum ingenue eam prodidit, sed etiam pollicitus est, se, quae tum strictim differebat, aliquando maiore cura persecuturum esse. Quod ipsum edito hoc libello praestat; qui totus est in reducendo quasi inter vivos *Augustino* illo, summa certe iniuria pridem iam oblivione cooperto.

Dicit ergo *Capite primo*, (pag. 6—23.) de Patria, Genere, ac Studiis Augustini Olomucensis. Patriae quidem vocabulum cognomen ei perpetuum haesit, ut inde Olomucensis, Moravus Olomucensis, Olomuncius, Olomucius, de Olomucz, diceretur. Ac floruit tum Moravia, atque adeo Bohemia ipsa, pluribus viris, bonarum litterarum studiosissimis iuxta et peritissimis. Talis apud Bohemos *Iohannes Slechta* eminuit, doctrinae et eloquentiae laudem summam adeptus, adeo ut unum illi parem eloquio *Hassensteinium* conferre ausit Hieron. Balbus. Hunc autem *Hassensteinium* inter alios regni Bohemiae proceres, eruditionis gloria excellentes, mirifice praedicat *Augustinus* noster, ac nemo est qui eius in litteras merita nesciat. In Moravia tum *Ianus Zuola* claruit, sed maxime *Stanislaus Thurzo*, Praesul Olomucensis, ingeniorum doctissimus benignissimusque aestimator. Hic potissimum efficiebat, ut Olomucium eo tempore eruditis hominibus opulentum celebraretur. Inter eos *Iohannes Oppoviensis*, Senator, et *Andreas Stiborius*, Canonicus, in primis conspicui fuere. Sed *Stiborius* propinqua cognatione *Augustino* iunctus erat, a quo avunculus dicitur. Nihil ultra de huius ortu traditum apud scriptores legitur. Natum esse post annum Seculi XV. septuagesimum, non vana suspicione credit Cl. Boehmius. Adiuvabat egregii ingenii conatus et exemplo et beneficiis *Stiborius*. Mox Patavium missus est *Augustinus*, ubi primum philosophiae, eloquentiae, atque poeticae feliciter operam navavit, tum etiam iurisprudentiae studiis, Pontificii praesertim iuris, initiatus est; neque a cognoscendis litteris Theologicis alienus fuit. Recte vero

miteris, in claris Patavini Gymnasii alumnis praetermissam eius a *Papadopola* memoriam esse.

Ita munitus, facilem Augustinus ad dignitates et munera publica aditum habuit; quae qualia fuerint, *Capite secundo*, (pag. 24 — 39.) ostenditur. In ipso Patavino Gymnasio lauream artium, et supremos iurisprudentiae honores tulisse videtur. *Hassensteinius* certe *Iuris utriusque Doctorem* vocat; ipse autem *Augustinus* maluit *Iuris Pontificii et Artium Doctor*, item *Artium et Decretorum Doctor* dici, quod indicio est, eum addictissimum iuri Pontificio fuisse. Cum etiam *Olomucensis et Brunnensis Ecclesiarum Praepositus* esset, hos fere honores in titulis suis ponere non curabat. Functus autem illis est praeclare, eaque virtutis et doctrinae commendatione factum est, ut in aulam *Uladislai*, Hungariae ac Bohemiae Regis, arcesseretur. Ibi epistolarum scriniique regii magistrum egit, unde nomina *Regii Secretarii, Regni*, imo *Regis supremi Secretarii*, tributa illi a diversis, et a *Petreio Aperbacho* etiam *Regii Auricularii*, conspirans cum ceteris nomen, fluxere. Ex eo tempore *Augustinus* gravissimis reipublicae negotiis interfuit gerendis. Plurimum vero apud Regem gratia valens, saepius interpellatus est ab amicis, ut eorum caussas consilio et ope tueretur; quod satis docent vel *Hassensteinii* adeum epistolae. Neque tamen inter hos severiores labores, a studiis liberalibus animum avertit, quin potius impense eas coluit et amavit. Tanto ergo fidentius illi *Iohannes Sturnus*, Consolatoriam *Hassensteinii* ab se editam, elegantissimos illos omnium consensu elegos, ut Regi traderet, misit, adiuncta epistola, quam hic pag. 36. 37. descriptam libenter legimus.

Ad Patronos, Amicos, obitum denique *Augustini Olomucensis* deducimur *Capite III*. a pag. 40 — 61. Erant in patronis eius illustribus duo clarissimi fratres, *Iohannes* et *Stanislaus*, *Thurzonii*: ille Vratislaviensis Ecclesiae, hic Olomucensis, Antistites; uterque amicissimus Erasmo Roterodamo, ingenio et doctrina eximius, in litterarum studiosos

ſtudioſos uterque propenſisſima voluntate. Igitur, inſcriptis *Iohanni* ſtudiorum ſuorum primitiis, in eius ſe clientelam merito dedit *Auguſtinus*, expertusque inſignem eius ut et *Stanislai* favorem eſt. Amicorum ipſius largisſima ſeges produci poteſt. Horum facile princeps *Haſſenſteinius*, quamvis obiurgare nonnunquam videatur in epiſtolis *Auguſtinum*, non tamen minus in eo diligendo perſtitit. Sed cum *Conrado* etiam *Celte Iohanne Sturno*, *Simone Fagello*, *Ioh. Cuſpiniano*, *Ioach. Vadiano*, *Petreio Aperbaccho*, *Ioh. Slechta*, et *Ioh. Nigro*, (quorum plerosque quis eſt, qui non diligenter cognitos hodie quoque amet?) nata ſtudiorum, poetices in primis, communi vinculo amicitia intercesſit *Auguſtino*. In his *Aperbacchus* quidem nunc raro eruditorum ore frequentatus, olim ingenii atque doctrinae praeſtantia inclytus, *Eobano Heſſo* praecipue carus, et *alae litterarum praefectus* a *Croto Rubiano* adpellatus, venuſtos in *Auguſtinum* hendecaſyllabos condidit, iterum editos a *Boehmio* noſtro pag. 55. Ceterum exſtat facetum *Conr. Celtis* carmen, hic itidem pag. 58. 59. repetitum: in *Auguſtinum Olomuncium, dum apud puellam conſeneſceret;* quod tamen argumento non eſt, *Auguſtinum* ingloriam inter amores vitam exegiſſe. Obiit certe, vix dum ingresſus aetatem virilem, Olomucii, morte repentina, anno Seculi XVI. decimo. Quam ſubitanei fati ſortem, coeleſtis irae ſignum interpretatus eſt Auctor Hiſtoriae Perſecutionum Eccleſiae Bohemicae, Cap. XXIV.

Bibliothecam nunc et ſcripta *Auguſtini Olomucenſis* ſpectemus, duce quidem *Capite quarto*, a pag. 62 — 91. Supereſt hodie quoque ſupellex libraria a Viro doctisſimo collecta, quippe quam Olomucenſi Eccleſiae propriam dicavit. Prolati vero ab eo in publicum ingenii fructus nec ipſi interierunt. Primum quidem eorum, cum in Patavino Gymnaſio humanitatis ſtudia ſectaretur, edidit: *Dialogum in defenſionem poetices*, typis exſcriptum Venetiis A. MCCCCXCIII. cuius in limine poſiti verſiculi, non in-

digni illi defenfore poetices, pag. 65. leguntur. Confilium libelli fcribendi erat, artem pulcherrimam a criminationibus rufticorum hominum vindicare, inprimisque pro fabulari hiftoria pugnare, quae eft fundus et quafi patrimonium poetarum. Multum omnino temporis carminibus pangendis tribuit *Auguftinus.* Certe Pannoniae Regis res praeclare geftas ceciniffe illum, *Conr. Celtes* Auctor eft. *Haffenfteinius* porro verfus eius fe legiffe ait adeo perfectos, ut cum Italis ipfis de palma eum certare poffe iudicet. Qua fuper re adiecta hoc loco eft epiftola illius, itemque alia refpondentis ipfi *Auguftini.*

Pofthaec graviori multum argumento ftilum adcommodavit. Graffanti enim tum per Bohemos et Moravos Waldenfium fectae, vel, vulgari voce, Picardorum, (quamvis hoc nomen perperam, five ea aetate, five noftra, Waldenfibus et Huffitis tributum eft,) fcriptis binis litteris ad Regem *de haerefi Waldenfium*, item aliis quatuor *contra perfidiam Waldenfium*, ad Ioh. Nigrum, qui ipfe de fecta eorum erat, reftitit. Eae uno volumine inclufae a Melch. Lotero Lipfiae A. MDXII. machinarum beneficio publicatae funt. Etiam Olomucii editum fuiffe A. MDXXIX. Auguftini de Olmuz Tractatum de Secta Waldenfium, memorat *C. Sagittarius* in Introd. in H. E. Tom. I. pag. 476. not. b); fed ille paullo ante *Antonium* adpellat Auguftinum, ut adeo non videatur eius narratio fatis firma effe. Contra verifimile putat Cl. Boehmius, *Auguftini docti Threnum religionis neglectae ad Ladislaum, Pannoniae Bohemiaeque Regem,* Poffevino in Adp. S. p. 134. excitatum, noftri Auguftini effe.

Certius magisque exploratum eft, eum Olomucenfium Praefulum hiftoriam, capto a Cyrillo exordio, quem primum Moraviae Archiepifcopum vocat, ad aetatem usque fuam concinnaffe. Infcripfit librum *Catalogus Epifcoporum Olom.* et Stanislao Thurzonio, qui tum eam provinciam ornabat, dicavit epiftola fapienter fcripta, pro qua aliam ei Stanislaus mifit, et ipfam laude dignam. Utraque

que in hunc Commentarium relata eſt a pag. 82—88. Huius Catalogi exemplum tenet Cl. Auctor, Viennae Pannoniae ab Hieron. Philovalle et Io. Singrenio excuſſum, adnotato a vetere manu A. MDXV. quo tempore primum prodiiſſe, maturius Auguſtini fatum, ut credamus prohibet. Cum rarior recentiore aetate adpareret liber, ne omnino interiret curarunt *M. Freherus* in Script. Rer. Bohemic. et *Ianus Gruterus*, ſive, quemadmodum nomen texit, *Ioh. Gualterius*, in Chronico Chronicorum. Praeter haec autem ſcripta *Auguſtini*, ſunt qui *de componendis epiſtolis* libellum ei adſcribant. Sed hi videntur auditis eius in Waldenſes epiſtolis decepti, fumum pro igne cepiſſe. Addi tamen par eſt et iſtud, *Ioh. Blanchini* Tabulas coeleſtium motuum, editas eſſe ab *Auguſtino* A. MCCCCXCV. Venetiis, et nomini Andr. Stiborii conſecratas.

Tandem *Capite quinto*, (a pag. 92—127.) de Patera Aurea Auguſtini Olomucenſ. in Numophyl. Princip. Dresdae adſervata, diſputatur. Conſtat ea mero auro, (verbis utimur *Tenzelii*, de quo infra dicetur,) medium fere inter Ducatorum Coronatorumque, ut vocant, aurum tenente. Diameter ſupremae partis, ſive circumferentiae, eſt ſeptem digitorum ac dimidii. Pondus trium beſſium ac dimidii, ſive XXVIII. unciarum. Viginti duobus aureis Caeſarum Romanorum numis diſtinguitur, quibus corollae laureae rutaceaeque, ut aurifabrorum vocabulo utamur, innexae ſunt. In fundo altari inſidet puer alatus, ſeu Genius, dextra uvas exprimens in pateram ante ſe poſitam, ſiniſtra exporrecta uvas tenens, cum perigraphe: GENIO. LIBERO. Q. PATRI. Margini exteriori hi verſus literis uncialibus inciſi leguntur:

PHOEBIGENVM. SACRATA. COHORS. ET. MYSTICVS. ORDO.
HAC. PATERA. BACCHI. MVNERA. LARGA. FERANT.
PROCVL. HINC. PROCVL. ESTE. PROPHANI.

Sub

Sub pede vero incisa sunt verba:

AVG. OLOM.
SIBI.
ET. GRATAE.
POSTERITATI.
MDVIII.

Non est infrequens in epistolis *Hassensteinii* huius scyphi mentio, Pragae aliquamdiu servati, dein Brunnam missi, tandem Budam ad *Augustinum*. Fuerunt vero qui ex auro arte parato conflatum opinarentur: alii qui dedicatum fuisse ab *Augustino* sodalibus quibusdam suis crederent, initiatis naturae nescio quibus mysteriis. Hi in versibus adiunctis praesidium inepti quaesivere; illis, minus etiam quo somnia sua tuerentur, suppetebat. Itaque verius alii, et in his *Tenzelius*, sodalitatem litterariam interpretati sunt, cui haec patera dicata fuerit, constantem quidem illam vel novem membris, vel, mystico numero, septem, quorum non postremum ipse esset *Augustinus*. Probat haec in universum Cl. Boehmius, nisi quod bene monet, non opus esse ut *mysticus* ordo septenarius habeatur, sed potius, velut *mystica vitis* apud *Tibullum* dicatur, ita coetum doctorum hominum a mysteriis studiorum adpellari. Solenne autem olim donarium erant scyphi, benevolentiae et amicitiae caussa oblati. Atque hunc *Augustini*, genialibus sodalium epulis destinatum fuisse, loquuntur versiculi secundi verba, et insculptus fundo Genius. Fuit quippe patera, olim usitata in sacrificiis, dudum ad convivia perlata. Neque Graeci Romanique veteres ad fundenda carmina promtiores visi sunt, quam ubi Genio et Baccho, laetitiae datori, libassent. *Horatii* et *Martialis* exempla hic prima producuntur, tum etiam recentius *Camilli Querni* ex *Iovio*. Illud denique: *Procul hinc*, reliqua, positum est ab *Augustino*, ut rudes et indoctos homines ab elegante suorum sodalitate arceret.

De

De talibus vero illius aevi eruditorum virorum ſocietatibus curatius ſibi disquirendum ratus eſt doctiſſimus Boehmius. Erat apud maiores noſtros ex Italia conſuetudo advecta ea, multumque celebrata doctis hominibus, ut pari virtutis ac litterarum amore, ſodalitia iungerent exercendis ingeniis, bonarumque ſtudiis artium provehendis. Hunc morem in Narratione de Eobano Heſſo pingit et laudat *Ioach. Camerarius*, clariſſimum illud Academiae noſtrae ſidus. Ita ergo tum per Germaniam, auctore et hortatore potisſimum *Conr. Celte*, plures inſtitutae ſunt litterariae ſodalitates, in quibus celebratisſima ad poſteritatis famam Rhenana et Danubiana. Nec obſcura eſt memoria Boicae, cuius quaedam prodiere poemata *ex liliorum contubernio*, Angiloſtadii ſcripta, in Opuſculis Societatis Aug. Vind. A. MDXVIII. 4. edita. In Saxonia iisdem temporibus *Leucopolitana* ſodalitas claruit, nuncupata a Graeco Vitebergae vocabulo, de qua in Laconiſmo tumultuario *Mart. Mellerſtadius*, qui primus Academiae Viteb. faſces obtinuit: „Adeſt litteraria phalanx „Danubiana Leucopolitanaque, quarum imperatores et „praefecti exiſtunt Conr. Celtis, et illuſtris ille Bohusl. „Haſſenſteinius, qui nuper communi ſuffragio, poſtquam „Matthaeus Lupinus, heu nimium immature, occidit, eam „praefecturam adminiſtrare coepit.„ *Lupinus* autem hic Lipſiae bonas litteras eximio cum plauſu profeſſus erat, carminibusque inprimis ſcribendis claruerat. Haud multo poſt Vindobonae *Colimitiana* ſodalitas effloruit, ductu et auſpicio *Ge. Tanſtetteri Colimitii*, viri multae, praeſertim mathematicae, doctrinae, et in litterarum ſtudia beneficentisſimi. In ea Cuſpinianus, Vadianus, Aperbacchus, Lazius, Rich. Bartholinus, Velocianus, Zuola, Urſ. Velius, verbo, quotquot tum Vindobona eruditos homines alebat, enitebant. Circa eadem tempora claritudo etiam aliqua fuit *Eobanici* ſodalitii, ab Eob. Heſſo, poeta doctisſimo, inſtituti: quod narrat in vita eius Ca-

merarius, qui et ſimilem coetum a Ioh. Mylio, Iuris-conſulto ornatisſimo, Noribergae congregatum fuiſſe refert.

Sed in his ſocietatibus dulcia ſeveris miſcebantur. Non eloquentiae duntaxat, non ſolis carminibus, operam dabant ſodales; ſed ſaepenumero de gravisſimis rebus docte et ſapienter inter ſe diſputabant, velut ex *Conr. Celtis* carmine ad Ioh. Vigilium, Sodalitatis litterariae Rhenanae hoſpitem, (Lib. III. Od. III.) intelligitur. Poſt haec autem, quum ſatis ſapientiae datum eſſet, omnis ſodalium chorus

Explicuit vino contractae ſeria frontis.

Hinc Celtis celebrat *pocula aurea et pateras, per regios pincernas, circumlatas, et inter pocula pulſata tympana et cornua,* in ludo Dianae ab ſodalitate Danubiana Lincii acto, ſpectante Maximiliano I. Rom. Imp. Idem feſtivas epulas Societati aliquando Rhenanae inſtruendas indixit. In his omnibus laetitiam honeſtam occupaſſe convivas, docent Eobani ad Iohannem Francum verſus, Libro Silvarum Octavo. Tale et Sodalitatis Colimitianae ſympoſium fuiſſe videtur, non incognitum facundis Urſini Velii verſiculis.

Atque in hos mores, in haec ſtudia, condita quoque eſt Societas litterarum in Pannonia, in qua, fauſto Matthiae Corvini principatu, optimae artes nuper effloruerant. Eſt in Principali Numophylacio Dresdae elegantisſimus numus, in honorem maximi Regis cuſus, tituloque inſignitus hoc:

Caeſare magna quidem victo, Thracumque tyrannis,
Maior Apollinea gloria parta tuba eſt.

Adeo illi triumphis omnibus potior viſa eſt gloria litterarum. Primus eas regno intulerat Ianus Pannonius, Quinque-Eccleſienſis Epiſcopus. Hunc Iohannes, Antiſtes Strigonienſis, aliique conſecuti ſunt, patriam doctrina ſua excolentes. Ita vero fama illorum excitus Celtis, lon-

longinquum in Pannoniam iter ſuſcepit, ac praeſens forte conſtituit *Ungarorum ſodalitatem litterariam*, cui etiam carmen inſcripſit, Lib. II. Od. II. De eo vero ſodalitio paucisſima proſtant in litteras relata. Sunt qui haud diverſum a Danubiano exiſtimant. In Pannonia latius propagatum fuiſſe; Budam tamen ſedem praecipuam delegiſſe videtur. *Auguſtinus* autem cum hac in urbe multam aetatem conſumſerit, accesſit ſine dubio ſocietati huic, eique pateram auream conſecravit.

Haec ſuperiora poſtquam commentatus eſſet Cl. Boehmius, delatus eſt ad eum ex Bibliotheca Regia Dresdenſi *Bohusl. Haſſenſteinii* Farrago Poematum, edita Pragae MDLXX. 8. et dudum ab eo deſiderata. His longe pulcherrimis carminibus ita uſus eſt, ut ex illis, (a pag. libelli ſui 128 — 138.) Analecta de Auguſtino Olomucenſi colligeret, hoc eſt partim huius et Slechtae atque Sturni laudes, partim ſtabilitae inter Auguſtinum et Haſſenſteinium amicitiae teſtimonia.

Subiungitur denique Paterae Aureae Delineatio a *Guil. Ern. Tenzelio*, Viro quondam doctisſimo, adornata Anno Seculi huius tertio. Quae ex ea memoranda fuerant, ſupra iam a nobis contextui Boehmianae narrationis immiſta ſunt. Neque attinet, duce Tenzelio, numorum in hoc ſcypho conſpicuorum imagines et epigraphes deſcribere, niſi quod in his eſt MAGNIAE VRBICAE AVG. numus, cum Venere Victrice, expeditus nuper a *Stoſchio*. Fata tamen paterae ſilentio premenda nequaquam ſunt. Cum originem deberet ſupremo Regis Ungariae Secretario, ſeu Cancellario, inde a Tataris aliquando rapta, inter barbaros illaeſa manſit, donec in obſidione Aſſoffenſi a Rusſis intercepta, in Iudaeorum crudeles manus incideret, eque his a Supremo Regis Poloniae Cancellario, Wolfg. Dieterico Comite a Beichlingen, vindicata, Germaniae poſtliminio reſtitueretur, Regiis deinde cimeliis

 aggre-

Tab. III. aggregata. Quid multa? Curavimus, Lector, ut eam hic sculptoris ope ante oculos positam spectare possis.

Omnis autem hic Cl. Boehmii libellus, quem recensendo commendavimus, non solum memoriam Augustini Olomucensis docte atque eleganter restituit, sed praeterea commemoratione iucunda eruditissimorum hominum, quos idem aevum tulerat, et interspersis e libris eorum locis quamplurimis, utroque orationis genere nitentibus, imaginem fere quandam florentium ea aetate per Bohemiam et Moraviam, imo et Germaniam Pannoniamque, litterarum, ostendit, docetque, non obtusa adeo ingenia his temporibus homines gestasse, qualia multi hodie fingunt, averso ab illis eorumque libris animo. Sed ut magis etiam placeat Lectoribus hic Commentariolus, faciunt duo doctiss. Auctoris carmina, alterum ad libellum, ad Museum Dresdae Principale alterum, utrumque facultatis poeticae in eo dudum spectatae novum documentum.

PLATONIS DIALOGI QUATUOR, EUTHYPHRO, Apolog. Socratis, Crito, Phaedo, Graece, e recensione HENRICI STEPHANI. Varietate lectionis, animadversionibusque criticis brevibus illustrati ab IOH. FRIDER. FISCHERO.

Lipsiae, sumtu Langenhemii, 1759. plag. 14. octav.

Eundem illum Platonem, cuius sapientiam summa cum eloquentia coniunctam sic admirata est omnis antiquitas, ut, nec Iovem ipsum, si Graece loqueretur, aliter loqui diceret; quem divinum auctorem, quem Homerum, quem quasi deum philosophorum Cicero appellat; quem nec saepe nimis, nec nimis valde laudari posse arbitratur; qui dignissimus egregio illo Aesculapii animorum elogio, quo vere ac merito illum sapientes

Viri

Viri condecoraverunt; cuius tanta fuit auctoritas, ut multi cum eo errare in philosophia, quam cum aliis vera sentire mallent; quis non maximopere miretur, nondum ita esse adornatum, ut commode manibus iuventutis teri possit? Sunt enim non paucae quidem Platonis editiones in lucem emissae, atque ita quidem emissae, ut plurimum a viris, eximiae doctrinae laude florentibus, splendoris Platoni additum sit; sed sunt illae prope beatiorum solum opes, et ob insignem raritatem et nimium pretium non in eorum omnium manus perveniunt, quorum magni interest, quae ille divinitus scripsit, cognoscere. Laudandum igitur *Fischeri*, Viri Clar. consilium, omnique modo iuvandum, edendi tam commoda ratione Platonis libros, ut de eorum raritate nullus nobis querendi locus relinquatur. Quo in negotio quid sibi proposuerit, quam viam iniverit, videamus. Textum quidem Stephani totum, pauca si exceperis, in quibus ab illo discessionem fecit, retinuit, et cum ex Hopperiana Basiliensi, et Aldina editione, tum e libris manu exaratis, ab editoribus Platonis aliisque, ut Salvinio, Serrano, Cornario, in consilium adhibitis, lectionum discrepantias adiecit. Excerpsit praeterea variantes lectiones ex scriptoribus antiquis, qui hanc vel illam ῥῆσιν ex dialogis Platonicis suos in libros transtulerunt, et una cum coniecturis criticorum addidit, ita ut paucis, quale cuique lectioni pretium statuendum esse censeat, exponeret. In Phaedone Mudgii, Turneb., et Aristippi lectiones, cum particulis ex Olympiodori commentariis, ex Forsteri editione petitas, invenimus, unde etiam Editor Vascosani in Critone lectiones accepit, et Morelianas in Euthyphrone scripturas huc transtulit. In Apologia denique Socratis se diligenter usum fuisse fatetur Rudingeri in huncce libellum docto commentario. Ipsis dialogis praemissa est Albini, philosophi Platonici, εἰσαγωγὴ εἰς

τῆς Πλάτωνος διαλογῆς, quam primus ex codice Holsteniano doctissimus Fabricius vulgavit, et bibliothecae Graecae Vol. II. inseruit. Quod ad notas Viri Clar. attinet, sunt illae breves quidem, sed doctae, acutae, et summopere utiles, et quae non magis tironum, quam magistrorum intelligentiam iuvent. In iis quidem veterum libris, ait Editor, qui eduntur, ut in scholis enarrentur discipulis, ineptum videtur nimis cumulari notas; quarum in locum succedere peritorum magistrorum vox et doctrina debet. Atque horum iudicium utile est adiuvari notis Criticis brevibus, ut, quae sit vera cuiusque loci et genuina scriptura, antequam interpretentur verba, videant. Ex his igitur consilium Editoris intelligitur. Adspersit tamen aliquoties non contemnendas notas, neque Graecarum litterarum indolem veram cognoscere cupientibus iniucundas. Sic pag. 150. scribit: τῷ et τῳ saepissime in scriptis etiam libris sunt confusa: quo tamen temere a Criticis quibusdam, Hebraice indoctis, refertur locus Paulli 1 Corinth. XV, 8: ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, nam Paullus quidem cum reliquis scriptoribus divinis solet ה articuli Hebraeorum, quod non raro vim Pronominis indefiniti habet, reddere Articulo praepositivo Graecorum. Cui addantur quae pag. 58. de verbo ἀποκτιννύναι: pag. 112. de scriptura vocis ἄττα: pag. 129. de mutatione, apud librarios saepe obvia, litterae ι et diphthongi ει: et pag. 182. de scriptura verbi θάρσος, habentur. In corrigenda emendandaque oratione, more suo, religiosus fuit Vir Clar. nec, nisi bis terve, si recte meminimus, ad suas coniecturas, non textui intrudendas, sed in notis proponendas, confugit. Praefixa est his dialogis, praefationis loco, epistola ad Vir. Ill. BELIUM nostrum, in qua Auctor docte et accurate de Stephaniana, Valderiana, Hopperiana, et Manutiana editione Platonis disputat, et earum

quasi

quasi historiam proponit. Valde probatur Auctori cum Manutiana, quoniam et Manutius Musuri Cretensis opera usus est, qui ad antiquissimos codices (παλαιὰ καὶ ἀξιόπιστα ἀντίγραφα appellat ad calcem dialogorum,) Platonem recognovit, et pravae lectiones non multae apparent, tum, quae ferme tota ex fonte hoc derivata fuit, Basiliensis, ex officina Ioh. Valderi. Adiecti enim non solum sunt Procli in Timaeum et Politicen commentarii, sed accessit quoque praeter alia quaedam index Graecus triplex, verborum, nominum propriorum, proverbiorum. Etsi quoque editor nullis codicibus instructus fuit, feliciter tamen multa menda Aldini exempli sustulit; interdum etiam, ob nimiam emendandi cupiditatem, sana et integra loca corrupit. Hopperiana editio, cui Arnoldus Arlenius multum profuit, praeter propria, fere e vitiosis Basiliensis primae lectionibus nata, peccata pauca, magnum habet eorum numerum cum eodem exemplo communem. De Stephaniana editione paullo copiosius Auctor disputat, et cum, quae probanda, tum quae vituperanda censeat, exponit. Laudat quidem summam Stephani diligentiam, in corrigendis librariorum peccatis, qua cavit, ut Auctor vix duo vel tria vitia in quatuor primis Dialogis deprehenderet; laudat etiam quod nihil, nisi auctoritate bonorum librorum confirmatum, in contextis verborum posuit; laudat denique indicem latinum, eumque uberrimum. Nunc, quae vitia eiusdem Auctor notet, videamus. Primo docet, plerasque, quas Stephanus attulerit, coniecturas, non in eius ingenio natas, sed alienas esse, multaque illum ex versione latina Ficini, multa a Morelio et Turnebo sumta, pro suis venditasse. Deinde invenit, Stephanum lectiones plurimas, quas se ex libris scriptis hausisse profiteatur, ex editione Hopperiana, nusquam tamen memorata, sumsisse; et, ut

eo

eo minus haec fraus deprehenderetur, lectiones Hopperianae editionis, vel depravasse et mutilasse, ut modo unam alteramque litteram mutaret, modo integra verba omitteret, vel alieno loco posuisse. Cuius fraudis specimina et exempla bene multa Auctor in medium profert, ita, ut de rei veritate dubitandum non sit. Auctor ad hanc rem accuratius indagandam se eo commotum esse ait, quod Scaliger Stephanum inter *importunos correctores* refert, eumque omnes, quotquot ediderit, edatve libros, suo arbitrio corrupisse scribit. Haec de praefatione. Nos optamus, ut, quam Cl. Fischerus praebuit, ea opportunitate homines, verae et solidae eruditionis cupidi, et iuvenes praesertim, utantur, sibique persuasum habeant, vix ex omni scriptorum numero ullum, in quo, ut nihil de summa voluptate ex hac lectione capienda dicamus, tanto cum fructu, quanto in Platone, suam industriam collocent, eligi posse.



NO
ERU

Calend

SULPICII S
emendata, no
bus illustrata,
PRATO, Ve
dem cir

Veronae, 175

Iucundissimum
credimus, sua
nae cedat, et
quae, ut ille ait,
merentium laudes
obtrectatione litter
bus et ornare.
commissos, nuper
rum Tomum Sulpic
stare, libenter fate
hementer accurata
efflorescunt: lauda
Sereri indagandis a
cis copias, ad illust
tum de calore Viri

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Septembris Anno MDCCLIX.

Pars II.

SULPICII SEVERI OPERA, AD MSS. CODICES emendata, notisque, observationibus, et dissertationibus illustrata, studio et labore HIERONYMI DE PRATO, Veronensis, congregationis Oratorii eiusdem civitatis Presbyteri. TOMUS II.

Veronae, 1754. apud Augustin. Carattonium. Alph. 3. quatern.

Iucundissimum semper fuit nobis, qui et stultum esse credimus, suae gloriae demtum putare, quidquid alienae cedat, et infirmam commendationem existimamus, quae, ut ille ait, de alterius destructione fulciatur, bene merentium laudes rem publicam facere, et sine cuiusquam obtrectatione litterarum studia tractare, augere pro viribus et ornare. Quare nos, qui errores, a Cel. Pratone commissos, nuper iure redarguimus, iidem hunc alterum Tomum Sulpicii Severi priori longe multumque praestare, lubenter fatemur meritoque. Probavit se nobis vehementer accuratae eruditionis copia, qua adnotationes efflorescunt: laudamus ingenium Editoris, in erroribus Severi indagandis acutum: admiramur diffusissimae lectionis copias, ad illustrandam historiam apte collatas: multum de calore Viri docti aetatem detraxisse, candori vero

et aequitati adſtruxiſſe, laetamur, atque hanc humanitatem maximopere amamus. Quis enim non miretur, ſi ex eodem Pratone, quem nuper id agere vidit, ut omnes extra Romanae eccleſiae ſocietatem eruditos fungos eſſe doceret, et viros bonos, probos et doctos non ſine contumelia traduceret, ſi igitur ex eodem nunc audiat: *Flacium Illyricum hominem fuiſſe in Patrum ſcriptis admodum verſatum et eruditum*, pag. 18: *habendas ei eſſe a viris doctis gratias, quod hos Severi libellos, aliaque ſacrae vetuſtatis monumenta in publicam lucem protulerit*, pag. 19: *illius editionem ſinceram eſſe et bona fide curatam*, pag. 34: *non vulgarem eſſe Druſii, licet haeretici, in illuſtrando Severo induſtriam, cum mira brevitate et modeſtia coniunctam*, pag. 26: *Vorſtium fuiſſe multum in litterarum ſtudiis verſatum*, pag. 9: *et ſubtilem elegantiarum latinarum indagatorem*, pag. 75. Aliorum etiam doctorum non ſemel honorificam mentionem Editor facit, et, ſi quando, quod aliter eſſe non potuit, ab aliquo diſſentit, modeſte diſſenſus cauſas exponit. Ipſe ille Clericus, in quem tam vehementer Prato in priori Tomo invehitur, in quem, quaecunque Latium ſuggeſſit, convitia iecit, quem etiam *monſtrum hominis* appellavit, ut leniter tractatur! Nam, quae in illum dicuntur, nemini duriora et acerbiora videbuntur, qui furta, audaciam et imperitiam hominis perſpectam habeat. Solus eſt Hornius, quicum ſibi Prato immortales inimicitias eſſe voluit. Illud quidem caput, in quo de Horniana editione iudicium fertur, hunc titulum prae ſe fert, pag. 30: *Horniana imperitia, alucinationes, errores, blasphemiae indicantur.* Alio vero loco, pag. 31. catalogus contexitur Hornianarum opinionum, in quibus ſibi Editor *os blaſphemum et impuriſſimum* deprehendiſſe viſus eſt. Sed de his ſatis. Leniet fortaſſe etiam hunc animum albeſcens capillus. Venimus ad praefationem, in qua varia proponuntur ad Severum ſpectantia, lectu non indigna. Primum teſtimonia et iudicia doctorum de Severi Hiſtoria Sacra afferuntur: quaeritur deinde, quae Severo huius operis ſcribendi occaſio

caſio fuerit. Scriptum vero docet Auctor cum in monachorum gratiam, quorum magnum numerum Severus domi alebat, et in Chriſtianae religionis rudimentis inſtituebat, tum in communem omnium utilitatem. Poſt de diviſione operis in duo libros, et de vero libri titulo agitur: quem Auctor non *Sacram Hiſtoriam*, ſed *Chronica* eſſe exiſtimat. Nam Severus Sacrae Hiſtoriae nomine ſemper Sacr. Scripturam appellat: omnes antiqui hos libros Chronica nominant: codex denique Vaticanus haec praefert: *Incipit Prologus Sulpicii Severi in Chronica, quae* etc. Porro de tempore, quo Severus hanc hiſtoriam ſcripſerit, diſputatur. Aggreſſus eſt Severus A. CCCC. fere, aut non multo poſt hoc opus, abſolvendo illi adhuc intentus erat A. CCCCII. et ſequenti; quando ad finem perductum et abſolutum fuerit, non conſtat. Immo ab ipſo Severo hanc hiſtoriam nunquam editam fuiſſe Auctor coniicit. Nullius enim nomini ſuum librum dicavit; parum cognitum et uſurpatum fuit hoc opus antiquis Patribus; reſtant denique non pauca, accuratius limanda et polienda. Tum praecipuae Chronicorum Severi editiones ordine recenſeantur, et, quod cuique pretium ſtatuendum ſit, docetur. Tandem copioſe diſputat Auctor de duobus epitaphiis, altero Marii, qui ſub Adriani, altero Alexandri, qui ſub Antonini imperio ſanguinem pro Chriſtiana religione profudit, pag. 172. ſeq. productis, et a multis, ut Reineſio in Syntagm. Antiqu. Inſcr. pag. 953. et 977. in medium prolatis, a pluribus quoque reiectis et pro falſis habitis: qui cum potiſſimum eo argumento utantur, quod illa monogrammatis Chriſti notam appoſitam habeant, cuius originem ad Conſtantini M. aetatem referunt, multis hanc opinionem refutare et elevare conatur. Obiter alia quoque ab Editore afferuntur, quae cum propoſita materia coniunctione aliqua connexa ſunt. Nam pag. 6. aliquot loca ex Hieronymi epiſtola VI. *ad beatum Iulianum, diaconum Aquileienſem* illuſtrantur et emendantur. In loco illo: *mendaces faciunt, ut nec ſibi vera dicentibus credatur*, τὸ *ſibi*,

 quod

quod etiam in antiquis libris deest, expungi iubet. Deinde pro *et licet me sinistro Ibera excetra ore dilaniet*, conicit, *et licet me sinistro Ibera excetra rumore dilaniet*, et mulierem aliquam, forte Castorinam, Hieronymi matermteram, notari putat. Porro pag. 9. orationem Sallustii cum Severi oratione comparat, et, in quibus hic illum satis eleganter imitatus est, loca adfert. Tum pag. 11. de Chronicis Cornelii Nepotis: pag. 22. de vita Giselini: pag. 23. de censuris in commentarium Sigonii, et pag. 32. de epistolis Severi, a Dacherio, Baluzio, et Clerico editis, agitur. Epistolas hasce non omnes esse Severo tribuendas Auctor pronuntiat: de secunda quidem paululum dubitat, quartam vero Severi esse negat. Denique refutantur et pag. 14. P. Remondinus, qui A. CCCC. Histor. Sacr. a Severo vulgatam esse docuit, et pag. 28. Coutantius, qui ex Severi loco vitioso Synodum Sirmiensem, A. CCCXLIX. ab Arianis celebratam, elicuit. Haec de praefatione.

Ipsam hanc Histor. Sacr. Auctor ex Lipsiensi editione A. MDCCIX. typographo describendam dedit. At usus est etiam codice ex Bibliotheca Vaticana membranaceo, et decimo fere seculo scripto. Hic codex plerumque quidem cum editis convenit, etiam ubi loca quaedam hiulca apparent, (quare Auctor vel codicem Hildesianum, quem Flacius descripsit, ex Saxonia Romam pervenisse, vel utrumque ex eodem fonte fluxisse arbitratur) sed saepenumero lectiones elegantes et a vulgatis diversas exhibet. Sic in prologo habet — *etiam post gesta connectere*, pro inepto *convertere:* Lib. I. cap. 4. *ab assueto sermonis genere.* Forte tamen etiam vulg. se tueri potest *inassueto.* Nam Tibullus dicit: *operi insuetas manus*, et Livius, 24. 48. *ita se a pueris insuetos.* Cap. 9. *ac rursum septennii servitio subditus*, pro *ac rursus septem in servitio s.* etc.: ibid. *desperata iam partitudine*, pro *partu.* Cap. 13. pro *legem naturae*, *lege naturae.* Sed illud nobis quidem melius placet, qui id interpretamur per res naturales; sic ut Iob dicatur rerum naturalium cognitionem habuisse;

buiſſe; ita enim ſaepe de ordine naturae *lex* uſurpatur, ut apud Senec. Phoeniſſ. 84. *ipſa ſe in novas leges natura vertet*, Columell. 3, 8, 1. et ſaepiſſime apud alios. Illud certe quid ſit: *lege naturae et agnitionem Dei et omnem iuſtitiam complexus*, haud facile quisquam divinabit. Hornius in nota ad h. l. maximo conatu nihil dicit: ibid. pro *tum a Deo, tum ab eo*, quod melius: cap. 16. pro *albedine, albitudine;* cap. 19. pro *non volentes Dominum intueri, non valentes:* cap. 22. pro *arca ſepties circumlata, circumacta:* cap. 48. pro *cibo potuque abſtinere iubentur, c. p. abſtinentur:* cap. 33. pro *interdictionis eius neſcius, interdicti neſcius:* cap. 50. pro *ſe Dei nutu arma ſuppreſſiſſe, ſumſiſſe:* cap. 51. *dignum ſe exitum tulit*, pro *exitium.* Lib. II. cap 45. *omnibus fere epiſcopis de errore* etc. pro *epiſtolis:* cap. 47. *poſt multa et foeda* in MSS. additur *certamina.* Praecipue duo illa loca: in Lib. I. cap. 45. *ab eo viduae filius* etc. et in Lib. II. cap. 1. *maximeque Danielis* etc. bene codicis ope reſtituuntur. Huius igitur MS. varias lectiones Cel. Prato excerpſit, ſimulque antiquiores editiones in conſilium adhibuit, easque inter ſe comparavit. Sed duplex in hac parte nobis vitium Editor commiſiſſe videtur. Primum ſaepiſſime non nomina editionum poſuit, ex quarum quaque hanc vel illam lectionem ſumſerit, vel quomodo in hac, vel illa legatur, ſed plerumque *alias editiones, pleraſque, quasdam, aliquot* dicit. Evolvant lectores pag. 46. n. 20. p. 47. n. 15. p. 55. n. 8. p. 50. n. 4. p. 8. n. 7. p. 59. n. 1. p. 13. n. 19. p. 19. n. 10. p. 20. n. 26. p. 21. n. 15. p. 24. n. 11. p. 31. n. 1. p. 129. n. 14. p. 115 n. 4. p. 132. n. 5. p. 147. n. 10. p. 150. n. 9. p. 224. n. 7. et ſic ſaepe alias. Quomodo vero lectores divinabunt, unde quaeque lectio profecta ſit? Nonne multum intereſt, utrum Minelliana an Giſeliniana aliquid praeferat? Valet etiam hic illud notiſſimum, *aliter catuli longe olent, aliter ſues.* Deinde deſideramus, ut in priori Tomo, etiam in hoc ſecundo, accuratam diligentiam Auctoris in inſpiciendis editionibus. Sunt enim complures,

 eaeque

eaeque non contemnendae lectionum varietates ab Auctore omiſſae. Sic in Prol. habet Prato: *multis voluminibus praeſcripta;* ubi Horn. *perſcripta,* quae lectio vera eſt et bona: ibid. pro *efflagitantibus* edit. Colon. *flagitantibus.* Lib. I. cap. 8. non *omnes impreſſi libri* minori *praeferunt,* iam in Horn. eſt *minoris:* cap. 18. pro *nondum deſponſatam,* edit. Colon. *non deſponſatam:* cap. 13. edit. Horn. *nec diſſimulare,* pro *nec diſſimulari licebat.* Lib. II. cap. 3. pro *tranſire videamus,* Giſel. *videmus.* Haec vero omiſit Editor cum aliis Virorum doctorum lectionibus, ut Lib. I. cap. 5. Sigonii, *fratrem* pro *patrem*: cap. 21. Druſii pro *Or Hor:* cap. 23. eiusdem pro *Geth Gae:* eiusdem cap. 24. pro *dux belli Iudas, d. b. Iuda:* et cap. 44. pro *Michaea Michaia.* Neque tamen lubet pluribus indagandis bonas horas perdere. Videtur nobis profecto Cel. Prato magis interdum feſtinaſſe, ut in hac re, ubi minime debebat, (ipſe enim pag. 34. *hanc primam et praecipuam editoris curam* appellat,) ſic etiam in aliis. Alias nunquam eum credimus ſcripſiſſe in praef. p. 9. *quae ſane* quemlibet *ſacris ſtudiis* deditum perſuadere *debent, ut id ſibi — familiare et intimum eſſe* velint. Neque enim tam iniqui ſumus, ut Pratonem talia conſilio poſuiſſe ullo modo vel ipſi credamus, vel aliis perſuadere cupiamus.

Sed illuc revertamur, unde digreſſi ſumus. Erat vero nobis propoſitum, ut de adnotationibus, Severi orationi ſubiectis, exponamus. Pertinent illae cum ad textus lectionem, tum ad difficiliorum locorum explicationem. Iam coniecturarum, quibus Editor Severo ſuccurrere voluit, maximus eſt numerus. Singulis prope in paginis aliquot occurrunt; totum vero per librum *ὡς μύρμηκες.* Atque ex tanto numero vix viginti eſſe fatemur, quae ſe nobis probent. Aliae vel praeter omnem neceſſitatem, vel non ſatis feliciter ab Editore ſunt conflatae, atque adeo facile poſſent refutari, ſi hoc nobis iam eſſet propoſitum. Tranſcribamus huc aliquot: Lib. I. cap. 3. pro *diverſi generis beſtiarum,* coniic. *univerſi:* cap. 4. *mox a Domino cum filiis benedicitur, praeceptumque accepit,* coniic.

accipit;

accipit; non opus; iam nuper monuimus, Pratonem non recte in usu temporum definiendo versatum esse. In hoc Tomo non semel in hunc lapidem impingit; ut cap. 46. extr. mutat *effecit* in *efficit:* cap. 54. *consulit* in *consuluit.* Lib. II. cap. 18. *occoeperat* in *occoepit:* cap. 24. *iuverat* et *occurrerat* in *iuvit* et *occurrit:* cap. 20. *interficit* in *interfecit.* Nunc eo redeamus. Cap. 4. pro *vacuo tum saeculo ex filiis Noe Sem fuit*, coniic. *Semen*, vel *seminatum fuit.* Cap. 5. *primaque eis — habitatio fuit*, coniic. *ei:* cap. 7. pro *iuvenilis aetatis* coniic. *iam virilis:* cap. 11. pro *postero die editus est*, coniic. *praepostero ordine:* cap. 12. pro *corpus sepulchro suo redderet*, coniic. *suorum:* cap. 16. pro *aquae penuria tentaretur*, coniic. *teneretur aut simile quid.* Quare tandem? Nonne *tentari* saepe est idem, quod invadi, et opprimi? quo significatu de calamitatibus et morbis usurpatur; ut apud Horat. *renes morbo tentantur acuto;* et Virg. Georg. 3. *scabies tentat oves*, et sic saepius apud alios. Cap 15. post verba — *sexcenta pervenerat*, lacunam esse putat omissamque a librariis integram sententiam, qua significaretur tempus, quo Hebraei in Aegypto morati sint; Severum vero forte ita scripsisse — *pervenerat. Id factum post annos CCV. ab eo tempore, quo Iacob in Aegyptum pervenerat, ab eo* etc. Cap. 18. pro *consuluerit*, coniic. *non concluserit:* cap. 20. totam hanc ῥῆσιν, *magnaque eo die — — periisse tradantur*, hinc penitus eliminandam iudicat, utpote aliunde huc translatam, et huic loco absonam. Cap. 22. *Iordanis flumen validissimum transitum prohibebat, quia neque navium copia pro tempore erat, neque vadari fluvius poterat, qui tum pleno alveo ferebatur*, coniic. *vadosissimum: quis enim*, ait, *flumen validissimum unquam dixit?* At dixit et *fontem validum* Plinius in Ep. 161. et *flumen validum* Lucretius I. 292. Et si vel nemo unquam ita dixisset, ipsa tamen series orationis docet, quam ideo totam adscripsimus, ita legendum esse. Quin et aliquoties Editor coniecturas suas, quarum non decimam partem attulimus, in textu posuit. Ut Lib. II. cap. 11. pro *adeo* ponit *a Deo ob peccatum*

catum—: cap. 13. pro *pergit ad reginam*, legit *ad regiam.* Lib. I. cap. 53. pro *vinctum captumque* ponit *victum captumque.* Post lectionis et verborum curam illud praesertim Editor agit, ut frequentes gravissimosque Severi in Chronologia et Historia lapsus indicet, atque etiam fontes, ex quibus quisque error derivatus sit, ostendat. Si quando minus recte et pie Severus de Christiana religione et ecclesiastica disciplina loqui Auctori videtur, vel defendit illum, vel mitius interpretatur. Prae aliis memoranda nobis videntur, quae pag. 5. de gigantibus; pag. 50. de nomine Abimelech; pag. 67. de numeris corruptis in sacro codice, etiam Hebraico; pag. 182. de vaticinio Ionae, urbem Niniven triduo perituram; pag. 155. de die et consulibus, quibus Christus natus sit; pag. 167. de Traiano persecutore Christianorum; pag. 187. de basilicis, in loco passionis et resurrectionis Christi erectis; pag. 195. de Nicaena synodo; pag. 200. de Marcello; pag. 213. de Liberio; pag. 229. de solitario Deo et unione trionyma; pag. 247. de die emortuali Hilarii, habentur. Potissimum, quae ad persecutiones, ab Imperatoribus adversus Christianos susceptas, pertinent, copiose explicantur. Sed haec copia veremur ne compluribus lectoribus molesta sit; obruitur illa ingenium legentis, defatigatur attentio, et frequentibus Pratonis digressionibus, etsi doctis et bonis alias, longius a proposita materia animus abstrahitur, ut vix interdum rei meminisse possis, cuius gratia tam longa disputatio suscepta fuerit. Utitur etiam Auctor hic frequenter aliorum adnotationibus, et vel integras eas apponit, vel argumentum certe excerpit. Etsi vero pag. 35. *se perpetuo sua quaeque auctoribus asseruisse* profiteatur, *ne illi debita laude fraudarentur*, non semel tamen in hac parte illius candorem desideramus. Iam in primo libro quot non adnotationes et coniecturae Drusii et Merceri afferuntur? neque tamen illorum nomen usquam apparet. Ne quis nos iniuriam Pratoni facere suspicetur, notabimus loca aliquot, quae lectores evolvere, et cum aliis con-

conferre possint, ut pag. 10. n. 1. et 5. p. 17. n. 6. et 10. p. 19. n. 7. p. 23. n. 23. p. 28. n. 13. et 17. p. 30. n. 1. p. 32. n. 16. p. 39. n. 12. p. 40. n. 2. p. 45. n. 6. p. 49. n. 7. p. 51. n. 19. p. 63. n. 14. p. 73. n. 1. p. 79. n. 13. et 18. p. 80. n. 14. p. 90. n. 4. p. 121. n. 2. Neque tamen haec durius accepturum Cel. Pratonem speramus, cum pag. 35. ipse fateatur, *se ultro censoribus suis manus daturum, immo gratias habiturum, si quidem id non ex praeiudicata aliqua opinione, sed ex rei veritate fiat.* Nos vero ex rei veritate iudicasse, is demum intelliget, qui, quae indicavimus, diligenter loca excutiat. Sed de his satis.

Transeamus ad dissertationes tres, hisce adnotationibus subiunctas. In Dissertatione prima Chronologia Sacr. Histor. Severi partim ex verbis ipsis, partim ex mente eiusdem, contexitur. Ad examen etiam vocatur temporum ratio a Giselino instituta, quo se multo in subducendis numeris accuratiorem fuisse ipse fatetur. Verum cum totam Pratonis tabulam huc transcribere non libeat; neque partes aliquae ex opere decerpi possint, quod continuatione quadam perpetua inter se coniunctum est: nihil, nisi ut lectores ad ipsam disputationem legendam expendendamque invitemus, nobis relinquitur. Paullo fusius agemus de altera Dissertatione, in qua de Chronico Eusebio-Hieronymiano varia proponuntur. Notum est, quae fuerint Iosephi Scaligeri et Dominici Vallarsii de illo sententiae. Utrumque existimat Auctor falsa veri specie captum a vera via aberrasse, atque media inter utrumque via incedendum esse arbitratur ita, ut Eusebium quidem duo libros ad Chronologiam spectantes edidisse contra Vallarsium cum Scaligero affirmemus, unum vero ex his, et secundum quidem ab Hieronymo in latinum sermonem fuisse conversum, contra Scaligerum cum Vallarsio dicamus. et priorem, ut Vallarsius putavit, eius libri partem, quam Scaliger libri primi laciniam esse voluit, omnino reiiciamus, et cum Hieronymo tum Eusebio indignam iudicemus. Nititur potissimum Vallarsius loco quodam ex praefatione

ſeu prologo in Chronicum, quem, ut Hieronymus interpretatus eſt, integrum latine, graece autem apud Syncellum ex priori parte habemus. Locus eſt hic: *Cum haec ita ſe habeant, neceſſarium duxi veritatem diligentius perſequi: et ob id in priori libro (ſ. libello) quaſi quamdam materiam futuro operi, omnium mihi regum tempora praenotavi. Chaldaeorum* etc: *in praeſenti autem, ſtilo eadem tempora contra ſe invicem ponens, et ſingularum gentium annos dinumerans, ut quid coaetaneum fuit, ita curioſo ordine cooptavi.* Unde Vallarſius colligit, unum quidem librum Euſebium de hoc argumento ſcripſiſſe, ſed illum in duas quaſi partes diviſiſſe, quarum prior contineatur illo, quod inſcribitur *Exordium libri,* quodque ab Adamo ad Abrahamum pertexitur, et *ſerie regum,* eidem *Exordio* ſubiuncta, alteram vero Chronicum ipſum abſolvat. Quoniam etiam illis Hieronymi *in priori libro* apud Syncellum ἐν τῇ πρὸ ταύτης προτάξει reſpondet, Euſebium putat *praeviae* cuiusdam *diſſertationis,* ſeu praefationis loco, illa quae diximus praemiſiſſe, atque de his intelligendum eſſe locum illum, quo, Hieronymo interprete, prioris libri mentionem facit, ſeu, ut Vallarſius interpretatur, *praeviae operis ordinationis.* Quid ad haec Cel. Prato? Primum, ait, ſi etiam cum Vallarſio ἐν τῇ πρὸ ταύτης προτάξει legamus, non tamen ſermo erit de iis, quae ſequi debeant prologum, ſed de anteriori aliqua praefatione. Eſt enim verborum ordo hic: ἐν τῇ προτάξει πρὸ ταύτης προτάξεως, *in ea, quae hanc praecedit, praeordinatione.* Deinde legendum illo loco omnino συντάξει, i. e. commentario, libro, ut Hieronymum legiſſe apparet, ut Scaliger legendum viderat, ut, quod caput eſt, in altero MS. regio habetur. Denique Vallarſii ſententiae maxime obſtant primum *futuro operi, priori libro* oppoſitum, et alterum, *in praeſenti autem,* iterum praeterito illi *praenotavi* oppoſitum. Nam, quoniam *in praeſenti autem* ad tempus refertur, quo haec Euſebius ſcribebat, et Chronicum edebat, *praenotavi* vero ad aliud tempus, quo *ſe priorem* illum *librum* iam edidiſſe

edidiſſe indicat, non poſſunt *prior liber* et *futurum opus* de duabus unius libri partibus accipi, ſed de duobus libris diverſis, aliquo etiam temporis intervallo inter ſe diſtantibus, intelligi debent. Apparet etiam ex aliquot prologi locis, peculiarem eum eſſe prologum Chronici, i. e. libri illius ſingularis, à Nino et Abrahamo incipientis. Nam ex his: *Quamobrem praeſens opuſculum ab Abraam et Nino usque ad noſtram aetatem — perſequetur, et ſtatim in principio ſui Hebraeorum Abraam — proponet, et igitur conſequenter in libelli fronte ponimus uno eodemque tempore Abraam* etc. conſtat, praeter prologum nullam Chronico enarrationem Euſebium praefixiſſe. His expoſitis Auctor ad aliam huius rei partem pergit. Falſum eſſe docet, quod Scaliger, Vallarſius, omnesque reliqui adhuc crediderunt, Hieronymum utrumque Euſebii de temporibus librum, ſeu utramque libri partem, interpretatum fuiſſe. Ex Auctoris opinione nihil ille aliud in eo argumento, praeter prologum et Chronicum, latinum fecit. Primum enim ipſe Hieronymus, in epiſtola ad Vincentium et Gallienum, Chronicum tantum ſe in latinam linguam transtuliſſe hiſce verbis indicat: *Sciendum etenim eſt, me et interpretis et ſcriptoris ex parte officio uſum, quia et graeca fideliſſime expreſſi, et nonnulla, quae mihi intermiſſa videbantur, adieci, in Romana maxime hiſtoria, quam Euſebius conditor huius libri* etc. *Itaque a Nino et Abraam usque ad Troiae captivitatem pura graeca tranſlatio eſt: a Troia usque* etc. Chronici Prologum, etſi nulla huius mentio fiat, Hieronymo tamen deberi, ob arctiſſimam cum Chronico affinitatem, Auctor exiſtimat. Porro Idatius in praefatione Chronici Hieronymum eius *ſcripturae* Euſebii interpretem dicit, quae *ab initio Nini regnantis Aſſyriis ad viceſimum Conſtantini annum* pertingebat. Poſt Victorius Aquitanus, in praefat. Paſchalis Canonis, Hieronymum tradit Euſebii Chronicum cum prologo in latinum transtuliſſe; haec eadem Chronica a Nino incipere; Euſebium ſuperiora tempora non attigiſſe, quoniam in ſacris libris tradantur: *aetates praecedentium*

dentium generationum in Prologi textu ſummatim, tum in operis pleritudine ſub annorum recapitulatione comprehendi. Ipſum deinde ſcribendi genus incomtum, barbarum, obſcurum, Hieronymo indignum, teſtatur illud praecipue, quod dicitur *Exordium libri* Hieronymum interpretem non habuiſſe. Quare mirandum eſt, Viros, alias doctos, hunc ſordidum pannum Hieronymo tribuere potuiſſe. Videamus, quibus argumentis uſus Scaliger primum Euſebii librum de Temporibus ab Hieronymo translatum fuiſſe iudicaverit. Hic quidem ita argumentatur: In eo, quem habemus Euſebii libro, nihil legitur de conviciis et maledictis a Iudaeis in Chriſtum iactis; iam de illis expoſitum fuit in priori libro, qui periit; ergo Hieronymus utrumque librum interpretatus eſt. Verum et Vallarſius iam obſervavit, ea Iudaeorum convicia, tanquam ad temporum doctrinam minime pertinentia, neque in Euſebiano libro peculiarem locum habere debuiſſe, et Auctor longe aliam interpretationem huius loci proponit. Locus Hieronymi, ut a Pratone interpungitur, hic eſt: *Quodque infert:* Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia et ſacrificium, *ſic interpretatur* (Euſebius): *quod Herode regnante apud Iudaeam, et Auguſto apud Romanos, Chriſtus natus ſit, qui tribus annis et ſex menſibus iuxta Evangeliſtam Ioannem Evangelium praedicavit, et* confirmavit *veri Dei cultum,* multis, *haud dubium quin Apoſtolis et credentibus: quando poſt paſſionem Domini* in dimidia *rurſum* hebdomada defecit hoſtia et ſacrificium: *(quidquid enim in templo poſtea factum eſt, non fuit ſacrificium Dei, ſed cultus diaboli, cunctis in commune clamantibus*: Sanguis eius ſuper nos et ſuper filios noſtros: *et* Non habemus regem niſi Caeſarem:) *quem locum in Chronico eiusdem Euſebii, quem ante annos plurimos in latinam linguam vertimus, diligens lector plenius ediſſertum poterit invenire.* Quo cum loco ſi quis ea confert, quae ad annum Tiberii XVIII. in Chronico leguntur: *Ieſus Chriſtus, filius Dei, ſecundum prophetias* etc. intelliget, Hieronymum,

in

in Commentario Danielis lectores ad Eusebii Chronicum ablegantem, nullum alium, quam hunc locum indicare voluisse. Alterum argumentum repetit Scaliger a Marcellino Comite, in praefatione Chronici sui scribente: *Post mirandum opus, quod a mundi fabrica usque in Constantinum principem Eusebius Caesariensis huius saeculi originem, tempora, annos, regna, virtutesque mortalium et variarum artium repertores, omniumque paene provinciarum monumenta commemorans, graeco edidit stilo, nosterque Hieronymus cuncta transtulit in latinum, et usque in Valentem Caesarem Romano adiecit eloquio:* etc. Verum Auctor Marcellinum propterea sic scripsisse dicit, quod tum in prologo tum in Chronico legerit expressum numerum annorum ab orbe condito, praecipue in extremo opere, ubi legitur: *Fiunt ab Adam usque ad XIV. Valentis annum — — omnes anni MMMMMDLXXIX;* quae licet in quibusdam MSS. desiderata, Marcellinum tamen legisse et exscripsisse apparet, quoniam haec deinde scribit: *Igitur uterque huius operis auctor VM. et DLXXIX. ann. hunc mundum tunc fore miro computavit ingenio.* Declarat porro falsitatem et suppositionem horum additamentorum Chronici Hieronymi, perpetuum silentium antiquorum scriptorum. Etsi enim plurimi Hieronymi vestigiis institerunt, nonnulli integrum fere librum transscripserunt, nemo tamen est, qui ex illa priori Chronico affixa parte, aliquid sumserit; omnes ab Abrahami et Nini temporibus Hieronymum seu Eusebium sequuntur, de superioribus autem aetatibus quae scribunt, vel ex sacris scriptoribus, vel ex aliis mutuantur. Sulpicius Severus, Augustinus, Orosius, Prosper, Cassiodorus, et Gregorius Turonensis, omnes Eusebium laudant et sequuntur, ab initio usque Abrahami Chronicon illius compilantes, enumerationes autem annorum ab Adamo ab Abrahamum, vel ex eiusdem Chronici Prologo excerpserunt, vel, qui alias rationes iniverint, se eas ex vulgata eo tempore Scripturae editione collegisse monent; nullus se vel *Exordium* illud vidisse, vel ex eo aliquid sumsisse indicat.

cat. Idem dici poteſt de auctoribus poſterioris antiquitatis, ut Adone Vienneníi, Freculpho Lexovienſi epiſcopo, Mariano Scoto, et Riccobaldo Ferrarienſi. Praeterea neque antiqui Codices haec additamenta agnoſcunt. Arnaldus Pontacus MSS. viginti et octo evolvit, ſed in quatuor tantum illa invenit, Scaliger vero in uno tantummodo. Ut vero eo magis appareat, quid de additamentis his ſtatuendum ſit, oſtendit Auctor ea, ut ieiuna, inepta, frigida, minime Euſebii ingenium et indolem referre; quae in Exordio illo libri tradantur, repugnare iis, quae in Chronico ſcripta ſint; illa denique additamenta minime ſcopo et inſtituto Euſebii convenire. Hic exponit etiam Auctor de illa parte, quae *Series Regum* appellatur, eamque nihil aliud eſſe putat, quam indicem quendam ipſius Chronici; eumque non ab Hieronymo, ſed multis poſt Seculis compactum. Tota igitur Pratonis diſputationis ſumma huc redit: in illo textu prologi indicari quemdam priorem librum de Temporibus ab Euſebio ſcriptum, eumque tum omnino a Chronico diverſum, tum ab iis longe diſſitum, quae in quibusdam libris, et manu exaratis, et formulis deſcriptis, Chronico addita habentur: haec autem additamenta primum alieno omnino loco collocari, dum inter prologum et ipſum Chronicum inſeruntur; neque ea Euſebium auctorem et Hieronymum interpretem habere. Etſi vero haec diſſertatio, non minus quam tertia, a Severo aliena eſſe videatur, non inutilis tamen eſt cognitu, quoniam Severus Euſebium in diſtinctione temporum fere ſequitur.

Tertia diſſertatio affinitate quadam cum prioribus coniuncta eſt. Argumentum eſt hoc: In omnibus libris, cum editis, tum ſcriptis, Chronici Euſebio-Hieronymiani, ab antiquiſſimis usque temporibus, Chriſti mors refertur ad annum Tiberii Imp. et Herodis Tetrarchae, XVIII, (qui reſpondet anno ab Abraham nato IIMXLVII, et Olympiadis CCII. anno III.) atque ibi legitur: *Ieſus Chriſtus, filius Dei, ſecundum prophetias, quae de ipſo fuerant praelocutae, ad paſſionem venit anno Tiberii* XVIII. Auctor vero Chriſti

mortem

mortem ad annum ſequentem referendam, atque adeo *anno Tiberii* XIX. legendum eſſe, arbitratur. Videamus rationes, quibus adductus ita ſentiat. Primum ex graeco Euſebii textu, quem nobis Syncellus ſervavit, legitur *ἔτους ιθ′ τῆς Τιβερίου βασιλείας*. Quae lectio cum confirmatur Anaſtaſii Bibliothecarii interpretatione: *Ieſus Chriſtus — ad paſſionem properat anno nonodecimo imperii Tiberii;* tum, quoniam Landulphus ſagax, ſeu quisquis Hiſtoriam *Miſcellam* continuavit poſt Paullum Diaconum, eodem pacto in Anaſtaſio legit: *quamquam nonodecimo anno Tiberii haec* (loquitur de eclipſi ſolis, moriente Chriſto viſa,) *facta referuntur.* Cui lectioni confirmandae accedunt Auctoris Chronici Paſchalis et Syncelli ipſius ſuffragia. Ille ſcribit: Ἰησοῦς Χριστὸς — *ἐπὶ τὸ πάθος παρίει τῷ ιθ′ ἔτει τῆς Τιβερίου μοναρχίας*; hic: *κατὰ τὸ ιθ′ ἔτος Τιβερίου Καίσαρος.* Quid? quod idem Syncellus Euſebium obſervat ab Adam condito, ad ortum Abrahae, collegiſſe *ἔτη γρπδ′*, ſeu IIIMCLXXXIV, rurſusque ab Abrahae nativitate *ad Crucem ſalutarem et vivificantem reſurrectionem, ἔτη βμή*, ſeu IIMXLVIII, poſtremo ab Adam ad Chriſti paſſionem *ἔτη εσλβ′*, ſeu VMCCXXXII. Iam vero ille annus ab orbe condito et Abrahamo nato, concurrit cum anno XIX. Tiberii et Herodis: quare non eſt dubitandum, quin idem Euſebius Chriſti mortem huic anno in Chronico affixerit. Deinde dum Euſebius in Chronico ſcribit: *Argumentum autem huius rei, quod Salvator iſto anno* (nimirum XIX. Tiberii) *paſſus ſit, Evangelium praebet Iohannis, in quo ſcribitur, poſt decimum quintum annum Tiberii Caeſaris tribus annis Dominum praedicaſſe,* aperte indicat, ſe non Tiberii anno XVIII. paſſionem Chriſti affigere. Sic enim non anni tres, ſed biennium tantum, aut aliquanto longius ſpatium, interceſſiſſet. Denique, quod praecipue exemplaria Chronici latina, in quibus Chriſti paſſio reſpondet anno Tiberii XVIII. vitioſa eſſe demonſtrat, eſt teſtimonium Phlegontis, ab Euſebio in ſuae ſententiae confirmationem productum. Nam cum Phlegon eclipſin quandam portentoſam

ſam

ſam accidiſſe ſcribat anno IV. Olymp. CCII, qui ex Euſebii ſententia reſpondet anno Tiberii XIX, hic autem minime dubitet, quin ea eclipſis in ipſa Chriſti morte facta fuerit: omnino ſequitur, ut eidem anno IV. eius Olymp. et Tiberii XXI. aſſignaverit mortem Chriſti. Hic igitur producit Auctor Euſebii graecum textum, ubi de his disputat, et Phlegontem laudat, cum Hieronymi verſione, et latina verſione textus Phlegontis ab Anaſtaſio curata, et ex eo a Landulpho ſagaci Hiſtoriae Miſcellae inſerta. Illuſtrat vero non ſolum Auctor notulis hanc ῥῆσιν, ſed multis id agit, ut demonſtret, in Chriſti morte conſignanda Euſebium nulla ratione cum Phlegontis a ſe producti teſtimonio componi et conciliari poſſe, niſi illa anno Tiberii XIX, et CCII. Olympiad. IV. tribuatur, ſed etiam ea, quae a Petavio et Pagio ad eluendum, ex Phlegontis eclipſi ductum, argumentum excogitata ſunt, proponit et excutit. Hac occaſione varia diſputantur de Phlegonte, et Euſebii in recenſendis annis Olymp. et Imperatorum methodus illuſtratur. Quibus dictis quaerit Auctor, an Hieronymo adſcribenda ſit, quae in Euſebii Chronico occurrit, interpolatio? Auctori quidem admodum probabile, et prope certum videtur, Hieronymum in interpretando et ordinando illo Chronici loco, nihil omnino diſceſſiſſe ab Euſebii rationibus, ſed interpolationem illam poſtea irrepſiſſe, neque tamen eſſe certum, utrum ſcribarum oſcitantia, an deliberato conſilio. Exponit porro Auctor, quid in Euſebio-Hieronymiano Chronico legerint, aut legiſſe videantur ſcriptores latini, qui proxime poſt Hieronymi interpretationem, et deinceps vixerunt. Denique poſt longam diſputationem de Proſperi ſententia et Chronico, disquiritur, quid de anno Chriſti natali, et de totius eius in terra peregrinationis ſpatio Euſebius ſtatuerit, et quid ex illis verbis latini Chronicorum conſarcinatores exſculpſerint, (ubi et recentiorum chronologorum errores, in interpretatione Euſebii commiſſi, notantur,) et Appendicis loco ex Ioannis Philoponi de mundi creatione Lib. II. cap.

cap. 21. cum Corderiana Versione brevibusque Pratonis notis, tota illa ῥῆσις additur, ubi testimonium de eclipsi a Phlegonte commemorata exhibetur.

Hisce dissertationibus adnexae sunt Observationes uberiores in Severum, quas nemini iniucundas fore speramus. Nos potiora inde delibabimus. Pag. 412. disputat Auctor de opinione quorundam Patrum, Angelos turpiter cum mulieribus congressos esse, et huius erroris quatuor fontes ostendit: primum, versionem τῶν LXX. qua tum Christiani utebantur, in aliquibus MSS. Genes. VI, 2. pro *filii Dei* habentem *Angeli Dei:* οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ut etiam adhuc in MS. Alexandrino legitur: deinde opinionem multorum ex antiquis Patribus, angelos corporeos fuisse: tum auctoritatem libri Enoch, quem pro canonico nonnulli habuerunt, fuse et primo fortasse hanc fabulam tradentis: postremo Philonis et Iosephi auctoritatem, eundem errorem committentium. Pag. 414. de magnitudine arcae Noae, et de quaestione, an animalia carnivora, quo tempore in arca fuerint, foeno aliisque frugibus, non carne, vesci potuerint? agitur. Pag. 418. de numero cuiusque speciei animalium, quem Noe in arca servavit, quaerit. Auctor ex immundis bina, ex mundis septena paria fuisse, cum Origene et aliis credit. Pag. 420. refutatur Clericus, qui in loco illo, apud Hieronymum in Quaest. Hebr. in Genes. *corvo non revertente,* codices graecos, tempore Iosephi, negatione ea caruisse pronuntiat. Pag. 421. explicatur gravissima quaestio, utrum Assur, Semi filius, ut antiqui prope omnes, an, ut plerique recentiores putant, Nembrod Niniven condiderit, aliasque vicinas civitates? Sequitur Auctor Perizonium, illiusque sententiam, ex Orig. Babyl. cap. 4. excerptam, proponit. Pag. 425. expenduntur virorum doctorum sententiae de consilio hominum, turrim Babylonicam aedificantium. Nam Severus, cum τοῖς LXX. et Vulgata tradit, ea mente illam constructam esse, *ut insigni aliquo opere famam quaererent, priusquam a se invicem diducerentur:* sed Hebraeus textus ideo illud homi-

 nes

nes fecisse indicat, *ne a se invicem diducerentur.* Videtur Auctori aliquantulum elevari et minui posse difficultas, si verba, *ne dispergamur,* non referantur ad proxime praecedentia, *et faciamus nobis nomen*, sed ad superiora, *faciamus nobis civitatem et turrim*, ut sententia Scripturae ita commode reddi possit: *Aedificemus nobis urbem et turrim, cuius fastigium ad coelum usque pertingat, ut faciamus nobis nomen, et ne dispergamur per universam terram.* Pag. 451. de nova etymologia verbi Beerseba, ab Hieronymo ex Genes. XXVI, 33. eruta, et in Vulgata exhibita, nempe, ut dicatur *puteus abundantiae,* sive *securitatis*, agitur. Pag. 454. refutatur Clerici opinio, Dinam quadriennio Iosepho iuniorem fuisse, atque adeo biennio post huius venditionem decimum quintum aetatis annum attigisse, quo tempore, aut etiam aliquanto post, eam Sichemus rapere potuerit. Pag. 478. fuse disputat Auctor de Decalogo, seu decem praeceptorum distinctione. Praeferendam omnino censet, et in usu populari retinendam eam Decalogi divisionem, quam Augustinus multis locis tradit, ita ut in prima tabula inscripta fuerint tria praecepta ad Deum pertinentia, in altera septem ad proximum, neque tamen spernendam aut damnandam alteram antiquiorem illam, et tot Scriptorum et Patrum calculis approbatam. Pag. 485. est dissertatiuncula de capite vituli, ab Aarone in eremo efficto. Arbitratur Auctor, si quis Patrum loca diligenter consideret, neque illam sententiam cum iis conciliari posse, quae bubulo capiti iungat corpus hominis, quoniam patres, qui caput semper nominant, nihil prorsus de corpore dicant; neque eam, quae sub capitis vitulini aut bubuli appellatione integrum bovem aut vitulum intelligant. Aliqui Patres eodem loco, quo caput vituli, ab Aarone conflatum, commemorant, duo quoque vitulos a Ieroboamo factos appellant, neque illos tamen *bina capita aurea*, sed *vitulos aureos* dicunt. Probabile quoque videtur Auctori, ideo de vitulo illo aureo ita eos locutos esse, quoniam forte in antiquos latinae Scripturae codices,

quos

quos prae oculis habuerint, glossema aliquod irrepserit, ex quo sibi persuaserint, Aaronem non integrum bovem s. vitulum, sed caput tantum effinxisse. Qua in sententia confirmatur Auctor potissimum eo, quod omnes prope Patres, qui tanta consensione caput vituli nominaverunt, Latini fuerint, plerique vel ante Hieronymum floruerint, vel illi fuerint aequales, atque ita antiquiori latina editione ex graeco expressa usi sint. Coniicit praeterea, hanc de capite bubulo ab Israelitis pro deo habito persuasionem profluxisse ex notissima illa fabula, Iudaeos in templo asinini capitis auream effigiem servasse et adorasse. Pag. 495. refellitur opinio scriptoris anonymi, cornua Mosis nihil aliud fuisse, quam capillos in summa fronte, quasi duo cornua, crispatos, erectos, et auri ramentis conspersos.

Insertae sunt denique his observationibus tres dissertationes. Prima quidem pag. 430. de uxoris Lot culpa et poena. Auctori sententia haec est: Verba Genes. XIX, 6. *Respiciensque uxor eius post se, versa est in statuam salis*, *μεταφορικῶς*, seu tropice esse accipienda, ita ut *respicere post se*, idem valeat ac *retrorsum se convertere et redire eo unde venias*, atque adeo vera causa, cur mulier perierit, ea sit, quod illa Sodomam sit regressa. Primum quidem notandum est, *τὸ respicere post se*, et de illo dici posse, qui, ut videat, quae sibi a tergo sint, in eam partem toto se corpore convertit. Sic, ubi in 1 Reg. XXIV, 9. legitur: *et respexit Saul post se*, et in 2 Reg. II, 20: *respexit itaque Abner post tergum suum*, utrumque intelligendum est se toto corpore convertisse. Quare cum uxor Loti dicitur *respexisse post se*, non de solo respectu, sed totius corporis conversione illud dicitur. Ita etiam interpretatus est interpres Syrus, usus verbo אתפנית, conversa est. Deinde in Hebraeo textu non dicitur, *respexit post se*, neque *post eum*, sed מאחריו, *de post eum*, scilicet Lotum. Concordat etiam Syriacus interpres: *et conversa est uxor eius a tergo ipsius*, i. e. maritum desiit sequi, ac Sodomam rediit. Hanc interpretationem confirmant sequentia:

Si legas *post eum*, et intelligas mulierem post maritum praeeuntem respexisse, nunquam illa oculos flexisset ad urbem, neque dicendum fuisset eam respexisse post maritum, sed ad maritum, אליו non אחריו: si Scriptura Sacra indicare voluisset, uxorem ad urbem respexisse, non dixisset, *de post maritum*, sed apertius *post se*, sicut paullo ante Angelus Loto dixit, *ne respicias post te:* affixum מ praepositioni אחריו discessum mulieris a marito declarat, ut in Ruth I, 16. et 1 Reg. XXII, 20. Porro etsi re vera aliud est *post se respicere*, aliud *convertere se retrorsum*, aliud denique *redire eo, unde veneras:* est tamen ita a natura comparatum, ut qui se convertit, respiciat, et qui aliquo rediturus est, eo se convertat, atque adeo haec metaphora non dura, absona, et longius petita videri debet, si per τὸ *respicere in itinere*, indices *redire unde veneras*. Conferantur inprimis in Genes. XVIII, 16. et 22. et notetur, verbum ἐπιστρέφω, quod proprie conversionem corporis designat, apud τοὺς LXX. et in Nov. Test. in significatione revertendi occurrere. Eandem interpretationem admittere Auctori videtur locus Lucae IX, 62: *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei:* i. e. qui pertaesus laboris inceptum opus deserat, et domum revertatur. Tum, si credamus uxorem tantummodo respexisse, vix, quodnam peccatum illud fuerit, tanta severitate puniendum, intelligitur. Nam sive nimia curiositas excidium urbis videndi, sive nimius patriae amor causa fuit respiciendi, utrumque tamen erat venia dignum. Post in ipsis Angeli verbis nullum est praeceptum, ne respicerent post se, nullum Dei interdictum, nulla comminatio. Neque intelligitur, quomodo Sodomitico excidio obrui potuerit aut Lotus, aut uxor illius, si, in ea adhuc via, quae Segor ducebat, constituti, respexissent. Illud excidium ex Angeli promissione, nonnisi postquam Segor se recepisset Lotus, initium habuit. Iam cum mulier *post se* eo tempore *respexisse* dicitur, quo iam Sodoma ignibus ardebat, sequitur primum, ut id in itinere, quo Lotus pergebat Segor,

gor, minime acciderit, ſed poſtquam ille oppidum fuerit ingreſſus, et deinde, ut, cum Lotus ingreſſus ſit Segor, uxor iam redierit verſus Sodomam, eoque in reditu perierit. Poſtremo nulla idonea et probabilis cauſa produci poteſt, cuius gratia Deus Loto interdixerit, ne in fuga oculos ad Sodomam reflecteret. Accerſit Auctor etiam huius ſententiae firmamentum ex Luc. XVII. Ibi enim Chriſtus, exitialem Iudaeorum calamitatem praedicens, cum tempore diluvii et Sodomitici excidii comparationem inſtituit, nec ſecus ac Angelus Lotum, praemonet, ut, qui in agro ſit, (μὴ ἐπιστρεψάτω ἐις τὰ ὀπίσω) *ne retro redeat*, atque demum ſententiam hiſce verbis concludit: *Memores eſtote uxoris Lot:* i. e. qui imminente obſidione Hieroſolymitana retrorſum ſe converterit, et in urbem redierit, eandem, quam uxor Loti, culpam admittet, eademque poena afficietur. Haec de prima huius diſſertationis parte. In altera multis refutatur diſſertatio Clerici de ſtatua ſalis, in qua ille transformationem corporis huius mulieris e medio tollere, atque, ut στήλη ἁλὸς ſit ὡς στήλη ἁλὸς, quo nihil aliud, quam diriguiſſe illam, indicetur, probare nititur. Altera diſſertatio pag. 458. ſeq. de traiectione maris rubri, eſt adverſus eundem Clericum ſcripta. Refellitur enim opinio illius, tunc temporis aeſtum ſive refluxum maris Erythraei vehementi vento, eoque boreali, ultra conſuetum morem auctum fuiſſe: inde repente ampliſſimum vadum emerſiſſe, per quod tranſierint Iſraelitae, Aegyptios vero ab aeſtu redeunte fuiſſe deprehenſos: illud unum eſſe miraculum, quod aeſtus ille omnium longe maximus fuerit, et a Deo ſine dubio Moſi revelatus. Diſſertatio III. pag. 505. ad Severi locum: *Non ex voluntate viri, ſed ex Deo natus eſt,* exponit de verſ. 13. Cap. I. Evangelii Iohannis. Nimirum in codice antiquiſſimo Veronenſi Evangeliorum invenit Auctor pro *ſed ex Deo nati ſunt*, ut omnes Verſiones et codices cum Vulgata praeferunt, *ſed ex Deo natus eſt,* ut Sulpicius Severus etiam legit. Quare Auctor primum Graecos Patres, tum Latinos

recenſet, quae ſit inter utrosque in uſurpando illo Iohannis verſu differentia oſtendit, et demonſtrat, Graecos omnes, licet Iohannis verbis, ſive aeternam ex Deo Patre, ſive corporalem ex Maria virgine Chriſti generationem exprimentes, ita tamen illis uti, ut nunquam eis quaſi certo et ineluctabili teſtimonio ſuam ſententiam ſtabiliant, ſed impropria ſignificatione, et per accommodationem tantum, quod et a plerisque Latinis factum ſit. Quare ex eiusmodi teſtimoniis non poſſe iudicat recte colligi, in Graecis Nov. Teſt. codicibus ab iis lectum, ὃς — ἐγεννήθη, ſed potius inde, quoniam aliud quaſi agentes Iohannis verba aliquot ex verſu illo excerpant tantum, et propoſito ſibi argumento accommodent, apparere, eos non ita legiſſe. Addit praeterea, referendam eſſe hanc lectionem in eorum locorum claſſem, quae magno numero, ut Hieronymus ait, *a praeſumtoribus imperitis emendata perverſius fuerunt.* Tertullianum fortaſſe primum huius lectionis auctorem et fabricatorem fuiſſe, ex eiusque ſcriptis invectam poſtea illam eſſe in Veronenſem codicem; certe neminem ante Tertullianum, aut poſtea, vel ex Graecis, vel ex Latinis Patribus, nec eos quidem, qui ad eam alluſiſſe videntur, auctoritatem et pondus huic lectioni conciliare. Hactenus de altero Tomo editionis Veronenſis Sulpicii Severi.

Caeterum promittit Cel. Auctor tertium adhuc Tomum huius editionis, cui et indicem in univerſum opus, et epiſtolas Severi addet, atque etiam obſervationibus, in hoc Tomo usque ad Libr. II. cap. XXVIII. perductis, finem imponet. Nos quidem ſperamus fore, ut, ſi ea, qua par eſt, et quam in hoc Tomo oſtendit, diligentia, aequitate, modeſtia, et humanitate, in negotio hoc verſari pergat Cl. Prato, non invita munus hoc accipiat erudita respublica, magnasque illi habeat gratias. Optamus autem ut aliquanto celerius prodeat Tomus Tertius quam hic Secundus, quem tria propemodum luſtra a Primo ſeiunxerunt.

MEDI.

MEDITATIONES DE HARMONIA MENTIS humanae cum corpore ſibi iuncto, cuius cauſae exquiruntur.

Auctore IOH. IACOBO HENTSCHIO.

I.

Mentem humanam cum corporis machina tam arcte eſſe copulatam, ut ſtantibus motibus vitalibus, ſeſe huic, ſi vel maxime voluerit, ſubducere non poſſit, nemo non novit. Sanguinis enim motus, in quo corporis vita conſiſtit, niſi deſinat, machinae huic vi illata; ab his vinculis, quibus detinetur, non poteſt liberari. Praeter hanc intimam *unionem* ineſt dictis ſubſtantiis perpetuus actionum quarundam conſenſus, *commercii* ſeu *communionis* nomine vulgo notus, qui ſtatum animae et corporis mire conſpirantem attingit.

II. Hoc notatu digniſſimum commercium ad duo ſumma capita, quae rem totam conficere videntur, poteſt revocari. Primum enim mens humana ſequitur corporis ſtatum, nempe in ſenſationibus, imaginationibus, ſomniis, recordationibus, paſſionibus; nec non in ſtatibus variis, quibus corpus cibo et potu obrutum, vel variis morborum generibus correptum eſt. Deinceps corpus ſequitur mentis humanae ſtatum. Decreta enim animae, quae motus voluntarios ſeu ſpontaneos concernunt, exſequitur corpus. Mentem paſſionibus vehementioribus motam, extraordinariae ſanguinis aliarumque partium fluidarum conſequuntur agitationes; nec non obverſantibus menti triſtioribus, iisque diu durantibus imaginibus, omnis corporis vis infirmatur.

III. Huius generis obſervationes ſenſibus comprobatae, declarant evidentiſſime mutuum mentis corporisque in actionibus dictis conſenſum; ſed primo intuitu non apparet, quibus modis memoratae ſubſtantiae, a ſe invicem diverſiſſimae, tam arcte inter ſe conſpirent. Genuinam igitur commercii huius rationem ut aſſequamur, caſus omnes poſſi-

possibiles, qui circa rem praesentem possint fingi, licet supponere. Evidens autem est, tres in universum dari posse casus. Vel enim corpus in mentem, mensque in corpus operatur; vel causa externa unius actiones producit occasione alterius, ita, ut cum statu corporis variante, mentis operationes semper consentiant, et vice versa; vel denique utraque substantia a causa externa ita est constructa, ut mens vi sua propria actiones cum corporis statu conspirantes edat, corpusque variabilem mentis statum ita sequatur, ut motus, sine omni animae vel causae externae immediatae concursu, vi sua propria producat.

IV. Primum horum systematum, quibus Philosophi dictum commercium explicare conantur, dicitur vulgo *Influxus physicus*. Secundum est *systema causarum occasionalium*, ideo sic dictum, quod mens humana corpusque in actionum Art. II. memoratarum commercio, tanquam causae occasionales considerentur. Deus enim, tanquam causa externa, occasione cogitationum et decretorum animae, motus in corpore, et occasione status motuumque corporis cogitationes in anima, producit. Tertium vocatur *Harmoniae praestabilitae* systema, quo Deus in prima creatione duas has substantias ita combinavit, ut sine omni influxu unius in alteram, vel concursu suo immediato, quaelibet vi sua propria agat, manente semper mutuo utriusque consensu.

V. Haec tria, quae mentis humanae corporisque commercium explicant, systemata, cum tribus notissimis Astronomiae hypothesibus, ex quibus mundi corporei phaenomena inde pendentia deduci solent, habent analogiam. Utriusque enim generis systemata, licet variis premuntur difficultatibus, nec demonstrationis robore possint firmari: sufficiunt rationes praeponderantes, eaeque verisimillimae, quibus inventis, quodnam systema sit genuinum, reliquisque praeferendum, videre licet. Luce enim clarius est, systema, ex quo phaenomena, naturali nexu observato, optime possunt derivari, prae reliquis habere

prae-

praerogativam. Operae igitur pretium eſt, ut primum cuiuslibet ſyſtematis rationes, quibus innititur, variasque circa unumquodque obvias difficultates diſcutiamus, ut, comparatis inter ſe argumentis genuinis et ficulneis, de vero ſyſtemate, quo mentis corporisque commercium fundatur, rite iudicare poſſimus.

VI. Exordior a cauſarum occaſionalium ſyſtemate, a plurimis hanc potisſimum ob cauſam reiecto, quod ſecundum hoc ſyſtema Deus peccati auctor, vel minimum eiusdem ſit executor. Si enim primum res externae corpus noſtrum afficiunt, Deus vi huius ſyſtematis tanquam cauſa producit ſenſationes, mutationibus in organis ſenſoriis factis, reſpondentes: unde Deum ſenſationum malarum eſſe cauſam, concludunt. Deinceps, ſi corpus ſequitur mentis decreta, Deum quidem vitioſa efficere deſideria, dici non poteſt; nihilominus, quoniam motus in corpore iis conſentanei ab ipſo producuntur: Deum actionum malarum, ſi non cauſam, executorem tamen eſſe aſſirmant. Has obiectiones, quibus Philoſophi nonnulli hoc cauſarum occaſionalium ſyſtema conantur infirmare, non adeo arduum videtur eſſe, tollere. Si enim primum Deus pro cauſa ſenſationum malarum habetur; prouti, rebus externis organa ſenſoria afficientibus, producit in anima ſenſationes: illationem hanc omni fundamento deſtitui, inde patet, quod nos ſenſationes, imaginationes, recordationes et paſſiones habemus in poteſtate, ita, ut eas per reflexionem mutare, impedire et deprimere valeamus; id quod luculenter in Tractatu meo idiomate germanico conſcripto ſub indice: **Verſuch über die Folge der Veränderungen in der menſchlichen Seele,** Part. II. cap. IV. art. 166. ſeq. oſtendi.

Deinceps, ſi Deus tanquam cauſa actionum malarum ſpectatur, prouti motus in corpore vitioſis animae deſideriis reſpondentes elicit; penes aequos iudices eſſe velim: annon circa duo reliqua ſyſtemata eaedem occurrant difficultates? Sive enim Deus *immediate* ſecundum hoc cauſarum

 rum

rum occasionalium systema, sive *mediate* secundum duo reliqua, posita nempe in prima creatione utriusque substantiae harmonia, operetur; res eodem recidit, nec Deus a peccati labe in tribus memoratis systematibus mentis corporisque commercium explicantibus, liberari poterit, nisi aliae praeponderantes praesto sint rationes.

VII. Sed interest maxime, ut Deum potentissimum et sapientissimum Universi conditorem a talibus vitiis, quae ipsi tribuere impium est, liberemus, eiusque perfectiones infinitas ex coeli terraeque productione conspicuas, summa adhibita cura, vindicemus. Hanc Dei circa mentis corporisque commercium iustitiam, rationibus inconcussis firmare, supra vires humanas esse positum, non credo; si modo potentiam eius infinitam cum sapientia summa, rerumque conditarum constitutione comparaverimus. Ex principio potentiae infinitae, si de hac animae corporisque communione velimus iudicare: poterat quidem vi sua omnes modos excedente actiones impedire malas; sed cum non solum sit potentissimus, sed etiam sapientissimus, potentiam ipsius infinitam cum sapientia summa conferendam esse, nemo non videt. Hoc igitur mentis corporisque commercium cum admiserit, creatis substantiis libertate rationeque, praeditis simulque limitibus circumscriptis; ex effectu certo concludere licet: decreta eius sapientissima cum Universi totius conditione collata, posuisse Omnipotentiae quasi terminos, ita, ut sub hisce perfectionum divinarum rerumque creatarum circumstantiis, nulla iniustitiae species in ipsum cadere possit.

VIII. Sed alia eaque praegnantior causa me impedit, quominus causarum occasionalium systemati possim adiicere calculum. Cum enim secundum hanc hypothesin Deus immediate partim in motibus corporis excitandis, partim in sensationibus producendis, operetur; immediatam hanc operationem, ipsius imperfectionem arguere, liquidissimum esse puto. Si enim, Deum tanquam summum artificem, machinam constructam, uti corpus nostrum, conti-

nuo

nuo dirigere, mentisque humanae cum corpore unitae vires definire, ſumitur: de Omnipotentia ipſius videtur eſſe actum. Summus enim is dicitur artifex, cuius ope machina ab initio ita eſt conſtructa, ut vi propria, id quod ſuum eſt, peragat, nec ad motus producendos artificis auxilio amplius habeat opus.

Sufficit ſane prima inſtitutio, qualem in corporibus mundanis reperimus. Vi enim a Deo ipſis in prima creatione ſemel impreſſa, revolvuntur continuo, nec indigent amplius immediato eius concurſu. Nec dubito, quin animae cum corpore ſibi iuncto ſimilis ſit ratio. Facta enim in prima creatione ſemel utriusque analogia, ſine omni Dei immediata actione, in operationibus ſuis conſentire poſſe, contradictorium non eſt.

IX. Diſcuſſo cauſarum occaſionalium ſyſtemate, ad ſic dictam *Harmoniam praeſtabilitam* accedo, qua tolli libertatem humanam, omnemque actionum moralitatem, nonnulli exiſtimant. Si enim mens humana, ſecundum hoc ſyſtema, ex ſua eſſentia invariabili manente, ideas vi propria elicit; omnia, quaecunque in mente humana contingunt, pro ipſorum ſententia, neceſſitatem quandam abſolutam ſecum trahent, nec libertati ullus erit locus.

Sed ad hoc argumentum, veri ſpeciem prae ſe ferens, reſpondere licet: eſſentiam animae invariabilem quidem eſſe atque immutabilem; cum autem libertas ad intellectum aeque ac voluntatem pertingat, uti in memorato tractatu de Mente humana demonſtravi, evidens eſt: *ipſam eſſentiam animae in libertate eſſe conſtitutam*, adeo, ut eam per *ſubſtantiam libere ſeſe ad actiones ſuas determinantem* definire queamus. Nec eorum inſtitutum mihi placet, qui hoc harmoniae praeſtabilitae ſyſtema ideo e medio tollere conantur, quod *phyſice* impoſſibile id eſſe, aſſumunt. Hac enim ratione Omnipotentiae divinae praeter rem limites poni, quis non videt? Nec ullo modo poterit evinci, contradictorium eſſe atque repugnans: mentem humanam cum corpore a Deo in prima creatione ita uniri potuiſſe, ut

 tanquam

tanquam duo horologia, quorum unum in alterum plane non agit, inter se conspirent.

X. Allatae hactenus rationes, quamquam animae corporisque harmoniam praestabilitam evertere non valent; superest tamen aliud argumentum a naturae simplicitate desumtum, quod credo ad infirmandum dictum systema satis esse idoneum. Quodsi enim harmoniam praestabilitam legibus naturae simplicissimis repugnare ostendi potest; eam falsam esse et erroneam, extra omnem dubitationem erit positum. Hoc autem tum ratione animae, tum corporis, modo sequenti evinci posse existimo. Primum enim, si anima secundum hoc systema ex sola sua essentia ideas elicere dicitur; plane non video, quare corpus ipsi iunctum organis sensoriis sit instructum? Quid mutationes in dictis organis factae ad producendas mentis ideas conferunt? Superfluae sane sunt atque inanes, si mens humana vi praedita est, sensationes, imaginationes, recordationes, et passiones ex sola sua essentia evolvendi. Deinceps intellectu est difficillimum, qua ratione corpus tanquam machina, integras propositiones, orationes, et demonstrationes absque ullo mentis adminiculo possit producere. Si enim vel maxime concesserim, machinam hanc, actibus repetitis, habitum posse consequi, motus voluntarios secundum animae decreta, celerrimo gradu perficiendi; ab initio tamen impulsus quidam ab anima oriundus, quomodocunque fiat, necessarius esse videtur. Hoc igitur harmoniae praestabilitae systema, cum naturae, quae simplicissimam ingreditur viam, adversetur; vix ac ne vix quidem, vi dictorum, locum invenire poterit.

XI. Disquiramus iam tertium communionis animae corporisque systema, *influxus physici* nomine dudum insignitum, circa quod primum observo: vocem influxus physici aliam in rebus corporeis, aliam in communione dicta, habere significationem. Influxus enim physicus ad res corporeas accommodatus, notat statum, quo partes subtilissimae unius corporis alterius poros subeunt; hoc in loco

autem

autem mutuam animae in corpus, huiusque in animam actionem. *Actionis* autem voce noto status mutationem, quae fit a causa efficiente.

XII. Hoc influxus physici systema locum habere non posse, nonnulli opinantur, hac potissimum causa moti, quod, posita mutua animae in corpus, huiusque in animam actione, non eadem in Universo motus quantitas maneat; quam quidem hypothesin physicam pro evertendo influxu fundamenti loco ponere solent. Sed Physici, qui hoc de conservatione quantitatis motus in Universo excogitarunt principium, a vero multum sane aberrare videntur, ideo, quod vim vivam cum motus quantitate manifesto confundunt. Vis enim viva, quae determinatam suam habet quantitatem, in Universo semper eadem manet; sed motus quantitas in infinitum augeri potest, vel minui; id quod luculenter ostendit Ioh. Bernoulli, Oper. Tom. III. Num. 145.

XIII. Primaria, quae huic systemati obverti solet, obiectione diluta; rationes, quibus influxus physicus firmatur, iam afferam, ut, num hoc systema reliquis duobus sit praeferendum, an minus, iudicium ferri possit. Hunc finem ut consequamur; observationes quasdam, influxus physici modum rationemque explicantes, praemittere lubet. Sunt autem sequentes.

1) *Mentem humanam vi seu conatu esse praeditam, observandi imagines ex organis sensoriis in cerebrum translatas, seu potius rerum vestigia cerebro impressa, et in motu constituta.* Deprehendimus enim, sensationes, imaginationes, recordationes, et passiones in anima origetenus differentiis omnimodis esse distinctas, easque speciebus organis sensoriis impressis exacte respondere.

2) *Mentem humanam vi, quae ipsi inest, dictas in cerebro impressiones intueri, nulla materiae vi in animam transeunte.* Distinctam enim esse utramque substantiam, agnoscimus; unde materiae seu corporis vis nullo modo animae interiora penetrare, eiusque statum mutare poterit.

3) *Mentem humanam vi ſeu conatu eſſe praeditam, fluidiſſimam in nervis corporis materiam per actionem in diſtans movendi, nulla ipſius vi in corpus tranſeunte.* Nec enim per contactum phyſicum anima movere poteſt corpus, cum utriusque vires diverſiſſimae ſint naturae; unde actionem in diſtans medium hic eſſe ad movendum corpus, veroſimillimum puto. Si mens humana vi propria ſtatum ſuum in reſolvendis et combinandis rerum ideis continuo mutat, rerumque longis intervallis diſſitarum naturas infinitis fere modis ſpeculatur; quid impedit, quo minus ipſius potentia ad movendum ipſum corpus per actionem in diſtans pertingat?

XIV. Ex his videre licet:

1) Influxum phyſicum animae vi, quam in nobis deprehendimus, potiſſimum fundari.

2) Hanc animae vim partim in obſervandis cerebri impreſſionibus, partim in ſubtiliſſima nervorum materia movenda, ſeſe exſerere.

3) Nullam ſecundum hoc ſyſtema materiae vim penetrare animam. Sufficit enim conatus, qui nobis ineſt, ad quasvis cerebri impreſſiones recipiendas.

4) Medium, quo mutuus utriusque ſubſtantiae in actionibus ſuis conſenſus obtinetur, eſſe actionem in diſtans, quam vi dictorum, menti humanae tribuere, abſonum non eſt.

XV. Hanc influxus phyſici rationem modumque, qui animo penſitaverit, facile videt: praerogativam huic ſyſtemati prae reliquis duobus eſſe vindicandam. Primum enim influxum phyſicum legibus naturae ſimpliciſſimis eſſe ſuperſtructum, inde patet, quod ſenſationes, imaginationes, recordationes, et paſſiones veſtigiis rerum cerebro impreſſis, et omnimodis differentiis diſtinctis, exacto reſpondent. Deinceps perpetuum rerum duarum inter ſe unitarum in actionibus ſuis conſenſum eſſe fundamentum influxus unius in alteram, eadem ratione, ut credam, adducor, qua terram illuminari a Sole; oriente enim ſole, cum

cum telluris regiones reddantur statim conspicuae, idque fiat continuo; nemo dubitat, quin Sol sit fons luminis in tellurem transmissi, similemque in mutuo animae corporisque commercio deprehendo rationem. Praeter has, quibus firmatur influxus physicus, rationes, consideranda sunt phaenomena, quae, si ex dicto systemate, naturali ordine observato, possint deduci; maius argumentis propositis addetur robur. Sed de his alia disseram occasione.

CHRISTIANI GOTTLOB HALTAUS, PHILOS. Mag. Scholae Nicol. Rectoris, et Sodalit. LL. AA. Lips. Memb. Hon. Glossarium Germanicum medii aevi, maximam partem e diplomatibus, multis praeterea aliis monimentis, tam editis, quam ineditis adornatum, indicibus necessariis instructum. TOMUS PRIOR et POSTERIOR.

Praefatus est IOH. GOTTLOB BOEHMIUS, P.P.

Lipsiae, in Officina Gleditschia, 1758. Alph. 6. plag. 3. fol.

Quod Cangius, praefatione ad Glossarium med. Latinit. optaverat: *ut in singulis nationibus prodirent Viri docti, qui linguae suae idiomata, vim eorum, notionem, origines, atque desuetas et pridem obsoletas voces ad amussim investigarent explicarentque, quum in enodandis illustrandisque aetatis mediae scriptoribus non mediocris inde lux adfulsura sit;* illud Germaniae nostrae nuper contigisse summopere laetamur. Nam sicut a *Wachtero* antiquissimae res ac voces patriae diligenter explicatae sunt; ita hoc *Haltausii* Opus non solum in lingua medii aevii, sed in Iurisprudentia quoque, et publica, et privata, in disciplina beneficiaria, in moribus, in ritibus maiorum cognoscendis, eximii usus fore nemo unus, qui legerit, negaturus

turus est. Unum hunc in summa laetitia nostra percipimus dolorem, Auctorem, Virum sanctitate morum, modestia, industria atque eruditione, non circumforanea profecto, haustaque de triviis ac circulis, sed exquisita atque recondita illa, ornatissimum, maxima iam huius operis parte typis exscripta, morte immatura extinctum esse. Etsi enim iam eo aetatis progressus erat, ut a vita, tanquam ex arbore non vi avulsus, sed ipsa maturitate suo tempore collapsus esse videatur: illius tamen mors nunquam non arcerba et immatura videri potest, cuius vita quo diuturnior, hoc utilior patriae litterisque erat futura. Quae cum ita sint, suscepit Celeb. BOEHMIVS noster huius operis curam, et in praefatione de vita Auctoris non solum, sed etiam de operis ipsius rationibus, docte et eleganter exposuit. Fuit quidem ab ineunte aetate in *Haltausio* nostro cum omnium bonarum litterarum, tum historiae medii aevi, mirificum studium et praecipuus amor. Qui iam in adolescente adeo eluxit, ut dignus videretur, cuius opera *Ioh. Burch. Menckenius* in concinnanda Scriptorum Rerum Germanicarum collectione uteretur. Atque tum non solum plurimas veteres chartas descripsit, sed et Annales quosdam e Germanico in Latinum sermonem transtulit, et doctis adnotationibus illustravit. Sed extant alia quoque ingenii monimenta, quae eum historiae patriae peritissimum fuisse testantur. Edidit enim *Calendarium medii aevi, praecipue Germanicum*, in quo excellentis doctrinae eximiaeque industriae notae expressae apparent, atque duo praeterea libellos scripsit: alterum *de iure publico certo Germaniae medii aevi*; alterum *de turri rubea Germanorum medii aevi*. In historia vero addiscenda investigandaque illud sibi proposuerat, ut non tam bella, seditiones et fata regnorum spectaret, quanquam neque haec unquam neglexit, sed ut mores inprimis, ritus et iura maiorum cognosceret. Sed ad ipsum hoc opus redeamus.

Expo-

Expoſita primum in illo eſt magna copia verborum, e ſeculo decimo tertio, quarto, et quinto, quibus magna fuit noſtri ſermonis auctoritas gravitasque, repetitorum, et quorum uſus hodie fere obſolevit. Excusſit igitur Auctor diligentisſime veteres chartas; atque Annales, neque editos illos omnes, in conſilium adhibuit. Quorum monimentorum teſtimoniis ſuffultus, certas verborum ſignificationes definivit, eorumque originem non raro feliciter inveſtigavit. Adiecit vero potisſimum animum ſuum ad rem iudiciariam Germanorum medii aevi explicandam. Quare ea capita, quae ad forum antiquorum temporum ſpectant, tanta uberrimae doctrinae copia efflorefcunt, ut aegre hoc libro careant, qui, non eo contenti, ut barbarorum interpretum inanisſimas controverſias conſectentur, omneque ſuum ſtudium ad calumnias litium, et ad turpem atque invidioſum quaeſtum conferant, nobili atque regia via ad veram Iuris interpretis gloriam contendant. Sed age afferamus ſpecimina aliquot. Qui pro altero in iudicio verba faciebat, appellabatur a maioribus noſtris *Fürſprecher:* quae vox varie ab antiquis redditur. Modo enim talem hominem Advocatum, Prolocutorem, modo Patronum cauſae et Interpretem nominant. Licebat vero olim cuivis, qui fiduciam linguae haberet, pro primaeva germanaque libertate, ſuam cauſam in iudicio ſine advocato agere. Ex pluribus teſtimoniis afferimus maxime luculenta verba Statutorum antiquorum civitatis Freibergenſis: wenn ſich der Richtter ſetzett inn das Gerichte, als er dingenn will, ſo magk ein iczlicher Man wohl ſein ſelbſt Wortt ſprechenn, der es kann unnd das thuen will, unnd mag auch wohl antwortten ohne Buſſe etc. Licuit etiam partibus quemlibet ſibi advocatum deligere, qui, quoniam a iudice confirmandus erat, *legitimus* appellabatur. Eligebatur ad hoc negotium vir iurium morumque iudicii atque formularum peritus, interdum ipſe iudicii nuntius, quem deinde leges ab hoc negotio arcuerunt. Sic in modo laudatis Statutis legitur: die *Büttel* — ſol-

lenn nymandts Wortt ſprechenn, dieweil ſie Büttel ſeindt. Plerumque vero poſtulandus erat Advocatus, e numero Scabinorum, qui deinceps ad conſultationem adhibebatur, et ſententiam interrogabatur. Iam Seculo XIII. iudicia ita fuerunt conſtituta, ut partes non, niſi per interpretes legitimos, agerent. Sic reſpondit A. C. MCLXVI. Conradus Archiepiſcopus Salisburgenſis in curia Imperatoris per Prolocutorem ſuum, Ducem Bavariae et Saxoniae: Comes vero Palat. Rheni Marchionem Badenſem A. C. MCCCCXIX. in conſeſſu principum accuſavit *durch eins Ritters Mund*, ut ait *Windeck* in Hiſt. Sigismundi. Quo factum eſt, ut ipſe iudex, etiam rex, ſi vellet agere coram iudicio, ex more Advocatum peteret. Memorabile eſt exemplum Sigismundi Regis, qui, cum A. C. MCCCCXVIII. in iudicium Conſtantiae, a ſe delegatum, veniret, egit per os Ludovici Com. de Ottingen. Quid? quod etiam in cauſis voluntariis, rite atque legitime agendis, prolocutor adhibendus erat. Nam quidquid ſine hoc in iudicio dicebatur, habebatur pro indicto, atque etiam mulcta iudicio debebatur. Etſi igitur magna erat et neceſſitas, et dignitas eiusmodi advocatorum, accidit tamen imperitia et fraudibus horum hominum in iudiciis inferioribus, ut nomen prolocutoris inter ruſticos valde evileſceret. Ex plurimis locis, ab Auctore allatis, memoranda nobis videntur potiſſimum, quae in Iohannis Abbatis Vetero Cell. teſtimonio nativitatis MSC. circa A. MCCCCLX. leguntur: Ouch bekennen wir, das der obgen. N. nicht geborn iſt von unendelicher und ungeachter Hantwerker alſo Lineweber, Pfiffer, Scheffer, bader, lutensleger, keſſeler, ſwinſnyder, Vorſprechin, und der Hantwerg glich. Noſtros vero rabulas magisne miraturos an indignaturos eſſe credamus, cum ſe olim tam bellos ſodales habuiſſe cognoverint? Pergimus ad aliud caput, in quo Auctor ſuam de *Rolandi* ſtatua, quae tantum negotii faceſſit doctis viris, ſententiam exponit. Falli, ait, primum, quod ad originem attinet, qui harum ſtatuarum natales a Caroli M. de

Saxo-

Saxonibus victoriis, eiusque Capitaneo Rolando arcessant: neque illas ad Ottonum tempora referendas esse, quibus simplicissima fuerit rei iudiciariae forma, cum hae cultioris sint indicia: non tamen vanam esse eorum coniecturam, qui huiusmodi statuas temporibus interregni primum ex ligno fabricatas esse censeant. Quoniam vero Statuae hae formae sint et proceritatis eximiae, vulgari consuetudine, qua hominem procerum *Rolandum* vocamus, nominari coepisse *Rolandos*, nomine ducto a *Rolando* illo, duce et heroe Germanorum, et formae proceritate celeberrimo. Porro has statuas retulisse imaginem Imperatoris seu Regis, ob formae augustae dignitatem, gladium nudum, insigne Imperii, aquilam in clypeo, coronam in capite, et inscriptionem antiquissimi Rolandi Magdeburgici, *Kayser Otto*, probabile esse. Fuisse denique Statuas Rolandi signa primum Iurisdictionis superioris, alio nomine Bannum sanguinis appellatae; id quod indicet gladius nudus, mos solemnis agitandi iudicia capitis coram Rolando, i. e. sub oculis regis seu Imperatoris, et ius quod Burggravius Magdeb. olim habuerit Halae. Nam in litteris Io. Friderici Elect. Sax. ad Senatum Hal. Anno MDXXXIV. datis legi: Nachdem yr wisset, wie Unsern Voreldern seliger gedechtnüs, Churfürsten zu S. auch Unss, als Burggrauen zue Magdeburck undern andern der Bhann und die Peinlichkeit zue Halle zuestendigk, und was sich in gemelten Bhann zeuget das solches vom Schultheis zw Halle, der von einem Churfürsten zu S. als Burggrauen zw Magd. mit demselben Bhann belehnet, sampt den Schoppen vor dem Rolandt ordentlicher vnd gerichtlicher Weyss gehandelt, geurthelt und erkandt, auch darnach volstreckt wirdet. Fuisse deinde illas signa libertatis imperialis immediatae, et Regalium Imperii, quorum maximum fuerit Bannus regius: fuisse signa peculiaris libertatis eximiique privilegii, urbibus, oppidis, etiam villis concessi: fuisse denique signa Iuris Weichbildici Saxonici. Haec de Rolando. In Capite *de mensuris* varia me-

morabilia occurrunt. Excogitarunt enim antiqui varios modos, quibus ſpatii et magnitudinis menſuram definirent. Sic in L. Baiuuar. Tit. XVI. cap. 1. §. 2. —— et ſi illam terram non potuerit donare, donet aliam in proximo quantum iactus eſt de ſecuri ſaiga valente. In ſtatuto Lichtenſteig. Anno MCCCC: Welcher Burger alſo verr freſneti, daſs er ein andern Burger oder Gaſt liblosſ tete vnd machte, derſelb Burger in welchs huſs Er ze Liechtenſteig entrünnen ald kommen möchte, ſolte da, vor herren, fründen vnd vor menigklichem ſicher ſin, vnd Uffenthalt haben 6. Wuchen vnd dry Tag, vnd nach dem Zil vnd Tagen ſönd In die Burger uff die Rinckmur derſelben Statt, wohin er will beleiten, vnd war er werffen mag, oder mit ſiner lincken Hand mit einem Beſchlag-Hammer wirfft, dahinnen ſend ſi In ouch ſicher von menigklichen beleiten, vnd nit füro etc. Circa A. MCCCLXVI. Mindenſis civitas cum Epiſcopo compoſita, ut foſſata dictae civitatis absque offenſa cuiuscunque licitum eſſet eis ampliare, quantum vir robuſtus ſtans in muro civitatis pondus *plumbi* unius libre poſſit verſum campum undique iactare: apud Leibnit. Tom. II. pag. 192. In Chronic. Erfurt. — indem ſich die Bürger ausgebeten, den Galgen von der Stadt ſo weit zuſchaffen, als ſie mit einem Pfeil von dem groſſen Armbruſt, der noch auf dem Rath-Hauſe hanget, von Langen Stege an ſchieſſen würden. In Dipl. apud Tſchud. Chron. Tom. I. pag. 459. die Landtgraffſchafft in dem Siſsgöw, die da gat, als die Birs in den Rhin flüſſet, den Rhin uff als Verre, als einer uff einem Roſs in den Rhin geritten, und mit einem Baſel-Spär in den Rhin gereichen mag. In Dipl. A. MCLXXXI. apud Schannat. in Hiſt. Ep. Worm. Tom. I. pag. 129. tradentes ——— pratorum quoque quantum novem homines in uno die metere valent. Georgius Ep. Paſſav. A. MCCCCIV. concedit Plebano S. Hippoliti, einen ſitz in dem Frauenhof, da ein Tiſch wol geſteen mecht etc. als weit man zwir kreitz neben vnd nach der Leng meſſen möcht, in Duellii Exc. Gen. pag. 106.

In

In Dipl. A. MXVI. apud Schannatum cap. 1. Tom. II. pag. 42. — excepimus autem duo foramina, quae in latitudine et altitudine menſuram unius pugni, repreſſo pollice, debent habere, etc. In documento Iurium S. Pelagii in Oberſeitnau, A. MCCCCXXXI. apud Heiderum Ded. Lind. pag. 489. — demſelben jeglichen beſunder ſoll dann der Kirchherr oder ſein Lütprieſter geben ain Brod, das ſöll ſeyn in der Gröſſe, daſs ein ſitzender Menſch mag es ſetzen uff ſeinen fuſs, und daſs es denn ſoll gon über das Kün, alſo, daſs man möcht ainem Hirten ain Morgenbrod darab ſchniden. Agmen claudat, quod à Schiltero in Diſſ. de Curiis Domin. p. 604. ex iuribus curiae Wratzhov. affertur. — dieſelben Brot vnd Keſe ſollent in der Gröſſe ſyn das ein gemein Man mug ſinen Dumen tun mitten uf das Brot oder Keſe, und mit geſtreckten Vingeren einen Umbkreyſe machen uf demſelben Brot und Keſe.

Sed ſunt inprimis, ut ſupra diximus, ea capita lectu dignisſima, in quibus Auctor de foro et iudiciis medii aevi diſputat. Huc referenda, quae ſub vocibus ***Büttel, Gerichte, Gewohnheit, Herkommen, Eid, Erbe, Ding, Galge, Gurtel, Stadtbuch, Schoſs, Stab, Stul, Haegen,*** et compluribus aliis, inveniuntur. Secundum locum damus merito iis, quae ex beneficiario iure expromuntur. Unum exemplum afferemus. Eſt caput copioſum et doctum de voce ***Schild-knechte.*** Hi enim erant olim nobiles famuli, militares et equeſtres, dicti Scutiferi, et in Germania Armigeri. Genere erant nobiles, et inde vocabantur ***erbere Knechte, wolgeborne, rittermäſsige Knechte:*** rarisſime vero ſervi. Erant autem famuli militum, alius alio dignior, pro dignitate quam ſuſtinebat dominus, cui famulabatur. Vulgo ideo eos ***Schild-knechte*** dictos fuiſſe putant, quod ſuis humeris tamdiu geſtaſſent impoſitum ſcutum domini et haſtam, donec pugna exoriretur. Ex Auctoris vero ſententia, haec opinio moribus veteris militiae plane contraria eſt. Quilibet miles, pro poteſtate ſua, (vermöge ſeines Schild-Amts,) et pro copia et modo opum, plures alebat famu-

famulos, minimum decem, ſub ſua quemque armatura, quorum opera dominus ad ſervitia militaria uteretur. Numero militum aucto, multitudo etiam famulorum aucta eſt, qui, tenui ſtipendio non contenti, militiae uſum in rapinas converterunt, atque ideo, omnium in ſe odio excitato, vulgo *Schindfeſſel* appellati ſunt. Sic in Chron. MS. de Principibus Thur. ad A. MCCXXXII. apud Mollerum, de Abbate Reinhardsborn. indigne tractato dicitur: Unnd des warn landgraven Conrades ſchindfeſſele unnd renner, die ungerne lange in der Kerchen bliben gewar, unnd kanten denn Apt wol. Locus claſſicus de his eſt in Cap. XXXI. des Renners, ubi vita eorum, mores, miſeriae, et odium publicum accurate expreſſa ſunt. Caeterum Auctor ipſam imaginem Famuli Armigeri, ex Cod. Bibl. Senat. Lipſ. A. MCCCCXIX. rudi arte picto, hoc loco exhibet.

Non pauca porro in hoc opere occurrunt, quae rem monaſticam et ſtatum eccleſiaſticum medii aevi probe illuſtrant. Speciminis loco ſit caput de voce ***Hunde-Lege*, ſ. *Hunde-Lager in den Clöſtern.*** Tolerarunt enim antiquitus monaſteria in Germania, et extra, onus ſtabulandi alendique canes venaticos et venatores in uſum domini alicuius. In Dipl. A. MCCCXLII. Comites de Tubingen reſervarunt ſibi die Hundtlege zu Bebenhauſen, und das Gejayd in dem Schainbach. In Bulla Papali Salfeld. A. MCXXVI. Interdicimus etiam in nomine Patris et Filii et Spiritus S. ut in bonis monaſterii Salfeld ſecundum conſuetudinem provinciae illius, neque canes paſcantur, neque ſtipendia venatoribus dentur etc. Profert etiam Beſoldus in Docum. Wurt. pag. 342. aus dem alten Heydenheimiſchen Leger-Buch: Item desgleichen die von Helffenſtain haben jährlichen mugen Ir Jäger mit ſampt Knechten, Pferdten, und Hunden, ſechs Wochen in das Cloſter gen herbrechtingen legen. Eſt quidem hoc onus ex iure territoriali derivandum, ſed vix ab ipſis Fundatoribus Monaſteriis impoſitum, potius ab heredibus et ſucceſſoribus, ad quos Monaſterii defenſio pervenerat. Quia vero ſordidum

didum erat illud, et, frigeſcente inter laicos religione, maximopere moleſtum, paulatim inter vexationes ſecularium referri coepit. Queritur Abbas Adelberg Anno MCCCCLXVI. inter alia: Comes de Wurtenberg in noſtri monaſterii maximum gravamen et periculum, canes ſuos venaticos, cum famulis et ſervis ad venationem requiſitis, ad noſtrum monaſterium impellendo, et ibidem fovendo per longa tempora, nos ad innumerabiles expenſas per hoc, et grave diſpendium noſtri monaſterii, trahendo, etc. Quare alia monaſteria citius, alia ſerius per pacta et privilegia iſto onere liberata ſunt. Sic apud Meibom. Script. Tom. III. pag. 372. legitur: Anno MCCLXIX. Magnus Dux Brunſu. volens a vexationibus et oneribus ipſum Monaſterium (Riddagshuſen) relevare, ex ſpeciali gratia, a ſuſtentatione et paſtura venatorum cum canibus venatilibus perpetuo monaſterium, cum ſuis curiis, liberum facit et exemptum.

Inſunt denique in hoc opere plurima, ex iure publico Germanorum hauſta. Huc pertinent voces *Treſe-Kämmerer*, *Geleite*, *Friede*, *Gottesfriede*, *Landfriede*. Sufficiat unum exemplum adducere. *Kayſerliche und des Reichs Kammer-Knechte*. Habet Camera Imperii Iudaeos ab antiquisſimis temporibus proprios ſervos fiſcalinos. Apud Petrum de Vineis Lib. VI. ep. 12. Fridericus II. vocat ſervos noſtrae Camerae ſpeciales: et Ludovicus Rex, Anno MCCCXXXVIII. die Juden unſere lieben Cammer-Knechte. Albertus I. etiam Rex Rom. contendit, omnes omnium gentium Iudaeos Imperatoris et Imperii ditioni ſubiectos eſſe. Quid? quod Ottocarus de Horneck in Chron. Auſtr. circa A. MCCCVI. inter poſtulata Regis Alberti ad Regem Galliae haec memorat:

Er jach, dy Juden ze recht
Gehorn das Reich an,
Und ander Nieman.
Welich Furſt ſew hett ynne,
Sunder des Reichs Mynne,

Wider

Wider Recht der sew het,
Und wan das Reich tet
Sein Vordrung nach jn,
So scholt den Gewin
Ain yegleich Furst verchiesen,
E des Reichs Huld verliesen.

Ibidem rex Galliae consuluit ICtos: ob die Juden aigenleich solten in des Reichs Kamer gehören? qui ad hoc respondent:

Daz die Juden dem Reich
In Sein Chammer dienen scholten,
Und welich Fursten sew haben wolten,
Das mocht anders nicht ergan,
Sy musten darczu Urlaub han,
Von des Reiches Vogt.

Hic vero quaestio oritur: unde ius servitutis Camerae Imperii? Ex Auctoris sententia, ius illud vel repetendum est ex illo axiomate, quod post instauratum in Occidente Imperium Rom. invaluit: Imperatores Germ. esse successores in omnia iura antiquorum Imperatorum Roman. Vel ita statuendum: cum Iudaei, ingenti multitudine per provincias Imperii vagarentur, victumque quaererent, omnium ope destituti, omniumque iniuriis vexati, suscepit summus in orbe terrarum princeps, Imperator, eorum tutelam, eos fisco suo addixit, et in conditionem hominum propriorum redegit. Erant igitur et bona et corpora Iudaeorum Imperio ita addicta, ut liberum esset Imperatori de illis statuendi arbitrium. Carolus IV. in Privil. Ioh. et Alberti, Burggravior. Norib. A. MCCCXLVII. ait: alle Juden gehören mit Leib und mit Gut unser Cammer, und seynd in unser Gewalt und Händen, dass wir mit unser Machtigkeit damit thun und lasen mögen, was wir wollen. Itaque fugitivos undecunque vindicabat, eosque vendere et oppignorare poterat. Erant quoque Iudaei obligati Imperatori ad servitia et censum. Wenceslaus Rex in Dipl. Northhus. A. MCCCXCI. Doch zu voran soll Uns ein ieglicher

licher Jude und Judin, der über das zwölffte Iahr kommen ist, alle Iahr einen gülden Pfennig geben und bezahlen, die auch in Unser Cammer sollen geantwortet werden. Conferebant iidem pecunias in subsidium Imperii, maiores etiam quam Christiani: v. g. ad coronationem augustalem, quod dicebatur tributum coronarium, *die Kron - Steuer.* Sed etiam alia officia Camerae et Aulae Imperiali praestare tenebantur. Sic Carolus IV. in Dipl. Francof. A. MCCCXLIX. quo Iudaeos Senatui oppignorat, hac tamen ait conditione: wane wir oder unsere Nachkommen an dem Reich zu Franckf. kommen, dass sie uns dan dienen sollen in unser Cancellarie mit Permunte, in unserm Hoff mit Betten, in unser Kuchen mit Kesseln, als gewönnlich ist etc. Postquam deinde Ius habendorum Iudaeorum Statibus Imperii concessum est, cum iure nomen ad eos transiit. In Dipl. Ordinum Dioecef. Colon. A. MCCCLII. ind he dese ordele — — an uns gesat hat, ind uns darumb rechts gefraegt hett, ob die Juden seyn eigen sind — — so han wir uns beraden und hant gedeylt — — pan unsem bestem sinnen, und dunckt uns recht sin etc. Iudaeos Ratisbonenses Ducibus Bav. praesertim in criminalibus fuisse subiectos, et ab iisdem die getreue Cammer-Knechte vocatos, testatur Wig. Hund, Tom. I. Metrop. Salisb. pag. 250. In epistola quoque MS. universali Iudaeorum per Frid. Balth. et Wilh. Marchiones Misn. A. MCCCLXVIII. daz wir alle unser Iudin Iudinne etc. schuczin beschirmen und vorthedingin wollen etc. alz unser Kammer Knechte.

Neque praetermittendae sunt adnotationes uberiores, quas passim Auctor huic operi intexuit. Sic doctam legimus disputatiunculam de asylis, de legitimo eorum inter Germanos usu, de abusu, de asylorum licentia per magistratus seculares acerrime saepe impugnata, atque etiam de legitima aetate; ubi Auctor multa attulit, inprimis quoad ius privatum, aliis indicta. Est quoque elegans adnotatio de iudiciorum Vuestphalicorum origine, quam

 speci-

ſpeciminis loco proponimus. *Faeme, Faem-Ding, Faem-Gerichte in Weſtphalen,* appellabantur iudicia Weſtphalica criminalia ſecularia, quae clandeſtina delatione Scabinorum, occultaque iudicum inquiſitione, infamata maleficia per Weſtphaliam, et inde longius, usque ad ultimum ſupplicium perſequebantur. Auctorem inſtituti ipſi iudices iactabant, ex Leonis Papae conſilio, Carolum M. quibus recentiores quoque fidem habuerunt. Verum hos errare putat Auctor, etſi difficilius dictu ſit, quis ſit, quam quis non ſit iudicii Auctor. Prima iudicia Faemica procul dubio tuliſſe Weſtphalicae gentis duritiem ingeniorum et pravitatem, non niſi inuſitato et rigido more iudiciario frangendam. Sic legi in ordinatione illa Faemica: Zum erſten iſt ein Frage, wem das heimlich gericht geſezt ſey? Den Weſtualiſchen iſt es geſezt wordenn, und keinem Lande meer. Dann in dem Lannde die Leut von Natur zu ubel und unbillichn Sachen geneygt ſin, als zu Ketzerey, Rawbe, und Diepſtall. Scelera autem iſta, quae rem et tranquillitatem publicam poſt A. MCCVIII. vexaverint, fuiſſe deſertionem fidei orthodoxae, rapinas, praedationes, furta, periuria. Cauſam, cur in his partibus tot ſcelera invaluerint, fuiſſe praecipue diuturnam regum et Imperatorum abſentiam. Seculo enim XIII. et XIV. rariſſime illos Weſtphaliam intraſſe, unde factum ſit, ut omnia maleficis hominibus eſſent plena. Fuiſſe porro Clericos, et inter Clericos Epiſcopos Colonienſes, atque ex iis praecipue S. Engelbertum circa A. MCCXX. Faemicorum in Weſtphalia iudiciorum cauſam et originem, cuius rei haec ſint argumenta: Weſtphaliam, late ſumtam, Rhenum inter et Viſurgim iacentem, et Angariam quoque complexam, fuiſſe ſedem primariam iudiciorum huiusmodi ab omni memoria, ipſa Imperatorum confeſſione. Deinde Epiſcopum Colon. fuiſſe ducem Weſtphaliae et Angariae: nam Philippum Praeſulem Colon. beneficio Friderici I. Imp. A. MCLXXX. partem occidentalem Ducatus Weſtphaliae obtinuiſſe, cum omni iure et iurisdictione, ſcilicet cum Comitati-

mitatibus, cum Advocatiis etc. tum Philippum Regem A. MCCIV. Adolpho Episcopo, et A. MCCVIII. Theoderico concessisse et confirmasse Ducatum Westphaliae et Angariae. Denique Engelbertum a Friderico II. A. MCCXVI. illius successorem declaratum, primum Ducatui Westphaliae quiete praefuisse: tamen in his tabulis investiturarum nondum Iudicia Faemica memorari. Porro Engelbertum, a Friderico II. procul in Sicilia agente Henrici filii tutorem constitutum, et totius regni Romani per Alemaniam Provisorem, sua auctoritate strenue usum, et cum iudicii secreti prima fundamenta iecisse videri, tum iudicium supremum Col. ita instituisse, ut in maleficia, non exspectato accusatore, ex fama publica inquireretur. Atque hanc coniecturam confirmari Caroli IV. Dipl. A. MCCCLV. quo Wilhelmo Colon. Archiep. ob praeclara erga se et rempublicam merita, omne ius vetus per liberos Ducatus Westfaliae et Angariae instaurat, ea lege praescripta, ne cui Comitum et Scabinorum fas sit, sine auctoritate Archiepiscopi tribunalia instituere, habere, aut ius dicere in iudiciis, quae comitia et secreta iudicia appellantur etc. v. *Schaten.* Annal. Paderborn. Tom. II. pag. 334. Fuisse etiam Archiepiscopum Colon: Praesidem horum iudiciorum, et Imperatoris per Westphaliam vicarium. Ipsam denique indolem iudiciorum, a priscis Germanorum institutis tantopere alienam, non bonorum Laicorum, sed, utpote nimium callidum, Clericorum videri inventum. Citra controversiam, iudicum ecclesiasticorum fuisse de haereticis quaestionem: atqui Faemica Iudicia fuisse saecularia, et tamen de firmamento religionis laborasse, deque haeresi praecipue inquisivisse, Clericis non invitis, nunquam renitentibus, v. *Wencker* Praesid. pag. 385. seq. Tantam vero rem, non, nisi a Clerico principe, eoque summi ordinis, magnaeque potentiae in Germania, institui ac perfici potuisse, facile apparere. Sed haec hactenus. Addit enim Auctor plura de calliditate huius inventi, et derivatione nominis Faeme.

Plura vero de doctrina A. et industria dicere, cuius exstant in singulis paginis luculenta vestigia, non opus existimamus.

ftamus. Neque enim quenquam exigui laboris aut ingenii opus censere arbitramur, tot Annales, tot veteres chartas et diplomata excutere, tot singularum gentium et civitatum leges et instituta cognoscere, ut inde iura et mores maiorum eruantur. Quare non dubitamus fore, quin hoc opus omnium harum rerum peritorum suffragiis comprobetur.

Additus est denique duplex index: alter vocum latino-barbararum, quae in hoc opere explicantur, alter vocum difficilium et obscuriorum, quarum adhuc quaeritur et desideratur explicatio.

CHRESTOMATHIA PLATONICA.

Turici, apud Heideggerum, 1756. plag. 18. octonis.

Excerpserunt inde ab aliquo tempore Viri docti pulcherrima ex veterum auctorum libris loca, eaque separatim edenda curarunt, cum ut ii, qui occasione et otio totum auctorem perlegendi destituti, habeant quasi in una et parva tabula propositum, ex quo de ingenio illius et scribendi genere iudicent; tum ut invitarent et allicerent hisce illecebris homines, ad suavissimam totius libri lectionem, cuius tantum particulas aliquot degustaverint. Quam bene de litteris, talibus libris editis, meriti sint *Gesnerus* et *Breitingerus*, nemo ignorat: quos etiam huius Platonianae Chrestomathiae editor, *Ferdinandus Christianus Müllerus*, secutus est; quamvis, ut videbimus, *non passibus aequis.* Nam cum potissimum editor illud operam dare debeat, ut verba Auctoris quam emendatissima habeamus; multumque intersit, Aldini lectionem libri sequamur, an Minelliani: adeo hanc curam Editor abiecit, ut ne certiores quidem lectores faciat, de quo exemplo haec Chrestomathia expressa sit. Vellemus deinde, ut adiectae essent, ad explicanda difficiliora loca, notulae quaedam. Vix enim probabile est, tirones, quorum praecipue causa hunc librum editum esse apparet, non in multis locis haerere, sudare, aliaque auxilia circumspicere. Non in magnitudinem nimiam, ut Editor putat, voluminis moles excrevisset, cum Breitingeriani et Gesneriani

riani libri, qui multo plura continent, modum certe non excedant. Eſt in horum virorum adnotationibus brevitas, non obſcura aut moleſta, ſed docta, iucunda, et ſummopere utilis, quam imitari debebat Müllerus. Nam ſi adiecta latina Serrani verſione omnes ſe difficultates ſuſtuliſſe credit, vehementer fallitur. Mittimus hanc verſionem, etiam poſt Editoris emendationem, vitiis minime carere: quod, ſi operae pretium eſſet, facile doceri a nobis poſſet. Illud dicimus, quod dudum Viri docti docuerunt, et in his inprimis Cel. *Geſnerus*, in praefatione ad Chreſtomathiam Graecam, contemtum et neglectum litterarum Graecarum maxime ab hiſce verſionibus derivandum eſſe. Neque opus his plura addere, dum res ipſa loquitur. Quod ad loca e Platonis libris excerpta attinet, hic quoque Editoris acumen deſideramus. Laudamus, illum ea potiſſimum loca delegiſſe, quae praecepta virtutis, et praeſtantiſſimas ſententias continent. Sed primum vellemus, eorum locorum rationem habuiſſet, quae alii Auctores vel imitati, vel interpretati ſunt, ut nobilis illius orationis a Socrate ante mortem habitae, et a Cicerone in latinum ſermonem translatae. Propoſuit, laudabili exemplo, *Geſnerus* Vir Cel. eiusmodi loca in Chreſtomathia graeca: ut pulcherrimam deſcriptionem peſtis, ex Thucydide a Lucretio expreſſam, et alia eiusmodi. Deinde, quale illud eſt, in quo praecipue Platonicae philoſophiae copia atque amoenitas effloreſcit? quid efficit, ut illius lectione ſatiari vix poſſimus, cum nos noſtrorum Philoſophorum, vel eadem, vel meliora quoque tradentium, facile faſtidium capiat? nempe, magnum illud artificium, quod multi profitentur, perpauci tenent, ut principum poetarum ſententiis, quaſi luminibus, philoſophicas diſputationes diſtinguat; inde argumenta, illuſtrationes, comparationes petat; modo his directe ad virtutem adhortetur, et a vitiis abſterreat, modo allegorica interpretatione acutiſſimas ſententias inde eliciat; hinc denique non raro multa arte materiam diſſerendi repetat. Talia lòca erant eligenda, et ad imitationem proponenda. Adſperſit denique Plato multos ſales, lepores, deſcriptiones venuſtiſſimas, variasque hiſtorias, in quibus enar-

randis mirus est artifex. Verum haec loca frustra quaesiveris in hac Chrestomathia, quae tamen prae Serrariana versione Graeca, intelligentibus inutili, tironibus etiam nocitura, multo melius locum obtinuissent. Nos igitur huic libro non omnem quidem fructum denegamus, quis enim divinas Platonis sententias non utiles censeat? sed, si Editor consilium executus fuisset diligentius, longe utiliorem iucundioremque illum futurum fuisse existimamus.

IO. KLEFEKERI, ICTI, ET REIPUBL. HAMBURG. Syndici, Curae Geographicae, cum Mich. Richeii P. P. dissertatione epistolica de loco Hochbuch. Edidit, et de incrementis Geographiae recentissimis praefatus est, IO. GEORG. BUESCH. P. P.

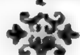
Hamburgi, typ. et impens. Piscatoriis, 1758. Alph. 2. plag. 4. octon.

Cum, ex quo homines docti animum ad Geographiae studium adiecerunt, mapparum Geographicarum numerus maximopere auctus sit, atque in dies augeatur, singularum vero chartarum indicia recensionesque, aut nullibi plane, aut per multos libros dispersa inveniantur: utilissimus hic liber Nobiliss. *Klefekeri* censendus est, in quo, quae, post Hauberi Hübnerique diligentiam, in notitia mapparum Geographicarum, earumque delectu instituendo, huic studio dediti desiderare poterant, Auctor exposuit. Delegit enim ex grandioribus huius generis operibus indicem tabularum, cum Geographicarum, tum maritimarum, et in octo voluminibus disposuit. Continentur in primo istorum voluminum tabulae ad Globum coelestem, ad Geographiam antiquam, ad Geographiam mediam et recentiorem, Polum utrumque, Europam universam, Hispaniam et Portugalliam, Galliam et Lotharingiam. Alterum volumen proponit magnam Britanniam et Hiberniam. Tertium volumen pertinet ad Belgium universum, ad Helvetiam, ad Italiam, insulasque Italiae. Quartum, primam partem Germaniae explicat; Imperium Francicum vel Romano-Germanicum, Germaniam universam,

ſam, Bohemiam, Sileſiam, Luſatiam, Moraviam, Danubium fluvium, Germaniam Auſtriacam, Bavaricam, Suevicam: quintum, alteram partem Germaniae, Franconicam, Suevicam, Rhenanam, et Weſtphalicam: ſextum, tertiam partem Germaniae, Saxonicam, et conterminum ad fines Imperii Holſaticos ducatum Slesvicenſem. Septimum complectitur mare ſeptentrionale et Balthicum, Scandinaviam univerſam, Daniam, Norvegiam, Sueciam, Finlandiam, Ruſſiae imperium, Rusſiae provincias acquiſitas, Tartariam, Prusſiam, Poloniam, Ucraniam, Hungariam, Tranſylvaniam, Slavoniam, principatus Turcicos, Pontum Euxinum, Graeciam, et Archipelagum. Octavum volumen continet Aſiam, Africam, et Americam tabulas illuſtrantes, quibus inſeruit Auctor tabulas Geographicas delectas, ad itinerum deſcriptionem pertinentes. Haſce igitur mappas non ſolum indicavit V. Cl. ſed in notulis adiectis breve etiam de inſignioribus illarum iudicium tulit. Atque hunc indicem ſequuntur Spicilegia, ut ipſe Auctor inſcripſit, ſive Commentationes Geographicae ſecundum tabularum indicem, ita diſpoſitae, ut adornandae inſimul, ſed delectae ſaltim eiusdem argumenti librorum ſupellectili, forſan inſerviturae ſint. In his Auctor uberius de mappis cuiusque regionis diſſerit, libros praeſtantiores indicat, de originibus et nominibus populorum diſputat, fines et ambitum regnorum definit, multaque, cum ex antiqua et media, tum recentiori hiſtoria capita ita illuſtrat, ut hic liber magno cum fructu ab iis legatur, qui ſolidam Geographiae cognitionem percipere cupiant. Prae ceteris commemoranda ſunt, quae Auctor pag. 299. de Imperio, primum Francici, poſt Romano-Germanici nomine inſignito: et pag. 317. de Pagis Germaniae diſputat. Iam Romanis, ait, *pagi* vocabulum notum fuit, quo, modo vicum, modo certum agrorum tractum indicabant. Germani, pagum *Gow* vel *Gau* appellantes, ita regionem denotabant, plures villas ac vicos comprehendentem. Nam cum priſcis temporibus non iuſtum aliquod floreret in Germania regnum, ſed ſingulares eſſent plurimae civitates, neque ullo communi foedere aut iure connexae, neque uno eodemque modo gubernatae, effecit hic varius Germaniae

ſtatus,

ſtatus, ut ne poſſet ea in provincias dividi. Quot civitates, tot erant partes. Civitates diſtinctae erant in pagos: pagi vero plurimos habebant vicos. Veriſimile quoque Auctori videtur, pagos iam tum in centenas diviſos fuiſſe, et centenis ſuos fuiſſe vicos. Quibus addimus, quae pag. 447. de ſententia Scheidii: neque Imperatorum et Germaniae regum Saxonicorum patriam, neque Electoratus dignitatem, alibi, quam in Brunſuicenſi regione, et ex Guelforum principum ſtirpe, quaerendam eſſe: pag. 365. de Suevorum in Germania ſedibus: pag. 533. de Heroe vel deo Germanico, Theut, Tuito, Thuiſto: pag. 597. de migrationibus primis ex Aſia et Africa in Europam, leguntur. In primis, quae ad Geographiam, antiquam praeſertim, urbium, Lubecae, Bremae, et Hamburgi pertinent, copioſiſſime exponuntur. In adiuncta diſſertatione, de loco Hoghbuchi diſputat Cl. *Richey*, adverſus viros doctiſſ. Eſtorem et Gebhardum. Fuit, ut ſumma capita rei breviter indicemus, Hochbuchi, ex Saxonico *Hogen Böken*, locus ferax fagorum ad ripam Albis. Hoc in loco conditum fuit a Carolo M. per Odonem Comitem caſtellum, quod primum quidem Hochbuchi nomen retinuit, deinde vero ab adiacente ſilva, Hamma, dictum eſt Hammaburgum, nonnunquam vero, utriusque nominis coalitione, Hochburgum et Buchburgum. Cum vero templum primarium, et ſedes Praeſulis non in civitate Hochbuchi, ſed in adſtructo caſtello Hamburg conſtitueretur, accidit, ut nomen Hochbuchi ſenſim obſoleſceret, Hamburgi vero illud frequentaretur. Sed non omni dubitatione exemta viſa eſt haec res duumviris his, quos modo laudavimus, qui potius contenderunt, non eſſe Hochbuchium illum locum, in quo Hamburgum conditum fuerit, ſed altas illas fagos ſpectare ad aliud caſtellum, ad Stekenizam in praefectura Lauenburgica poſitum, cuius, quod hodie obtinet, nomen *Boeken*, ad indagandum ibi Hochbuchium adducat. Reſpondet igitur primum Auctor illis, eaque, quae protulerunt, argumenta diluit, et deinde nonnulla, quae communem ſententiam ſtabiliant, proponit.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Octobris Anno MDCCLIX.

LES RUINES DE BALBEC, AUTREMENT DITE Heliopolis, etc.

i. e.

RUINAE URBIS BALBEC, QUAM ET Heliopolim dicunt, in Coelosyria.

Londini, 1757. plag. 7. fig. aen. 46. fol. max.

In iis, quae nuper de hodierna conditione ruinarum Palmyrae dicebamus, iter ab Anglis quibusdam litterarum studiosis in Palaestinam susceptum diligentius persequebamur, eosque etiam enarrationis de Balbeci ruderibus edendae spem fecisse, Lectoribus nostris affirmabamus. Quam ab ipsis nunc esse praestitam fidem, plane nulli dubitamus quin antiquitatis omnis et architecturae inprimis studiosi sint cum gaudio atque delectatione accepturi, suoque suffragio studium Anglorum de literis et artibus bene merendi approbaturi, quo pede coepere pertentium bonarum artium pomeria proferre. Haec altera, de qua nunc exponemus, itinerarii pars ab illis profecti, non solum illi superiori, neque gravitate rerum, neque operis splendore, neque diligentia conscriptionis, neque copiis doctrinae, quicquam concedit: sed etiam tam utilis, tam iucundi, eiusdemque tam nobilis et magni incepti continuationem pollicetur. Meminimus quidem incidere

in locum, unde ſpem concepiſſe videmur non vanam, propediem ab his iisdem Anglis in manus doctorum hominum tradendae expoſitionis de illo terrarum tractu, quem Homerus ſuis immortalibus carminibus ad aeternam memoriam conſecravit.

Non plane quidem accedit huius ſecundi Voluminis dictio ad illam iucunditatem, qua carere nullo modo poterat illa primo Volumine tradita de cauſſis itineris, ipſiusque curſus ſucceſſibus, expoſitio: quam expoſitionem ut ſuo loco iam allatam, eoque dudum cognitam lectoribus atque perſpectam, non modo nihil neceſſe, ſed vel ſupervacaneum erat hic repeti. Fortaſſe hoc etiam minime conſentaneum, a fideque et expectatione quam alieniſſimum videatur; quam dira ſit oculo amoenorum locorum ſpectatori, et quam horrenda facies ſterilium et a ſole flagrantiſſimo exuſtarum arenarum, qua Palmyram cingunt, et velut a caetero terrarum orbe avulſam, continent barathro abditam, tam ſterilem bonae omnis frugis, tam aridam et inficetam, et amoeno quoque ſpectaculo defectam eſſe Balbeci memoriam ad ſedulum antiquorum monumentorum ruſpatorem. Illud profecto non poteſt non mirum accidere, tam pauca in tot veterum, qui ad nos enatarunt, libris, de urbe legi, cui opportunitas ſitus, atque regionis incredibilis amoenitas, eam certam videbatur gloriam promittere ampliſſimam, ut in pace quidem opulentiſſimi populi, et frequentiſſimae in orientem et occidentem negotiationis ſedes, principumque omni opum et deliciarum luxusque genere abundantium domicilium, in bello autem potentiſſima civitas, et nominis armorumque terrore graviſſima, maximisque copiarum ex Syria et Aegypto illuc coeuntium numeris praeliisque celeberrimis arena eſſet clariſſima. Sunt quidem, quod inficiari nolimus, vel ipſius quoque Palmyrae annales perquam lacunoſi, et vaſtis obſcuritatis foedi ſpatiis: at ſpatium tamen viginti certe annorum largam Scriptoribus de Palmyra praedicantibus materiam praebet, ſegetemque gloriae

et

et campum veluti, in quo exſultent. Quo temporis ſpatio Aureliani, Odenati, Zenobiae ſe extulerunt, magna et illuſtria in rebus Seculi ante Chriſtum natum tertii nomina; quorum res geſtae cum eſſent magnae et praeclarae, locum dabant hiſtoricorum ingenio, in quo id ſe efferret, atque iactaret. Neque illi ſane ſibi defuere, ſed plenis manibus lilia roſasque rhetoricas contulerunt in caput feminae, a qua ea certe profecta ſunt, quae illi apud vulgum facile heroinae exiſtimationem concilient. Adde, quod apud Palmyram inventa ſunt non pauca priſci aevi ſaxa litterata, quae cum ipſis auctoribus itinerarii Palmyreni locum dabant ingenii ſui acutis et felicibus coniecturis oſtendendi, tum aliis quoque per Gallias et Angliam Viris doctis palaeſtram quaſi aperiebant, in qua lectionis copiam, et ingenii acumen exercerent atque iactarent. Longe diverſa eſt Balbeci conditio, cuius inſcriptionum cum paucitas, tum obſcuritas, et hiſtoriae parum lucis affert, et ingenio parum praeſtat materiae, in quo elaboret. Quae quanquam ita ſint, non tamen videtur haec quoque poſterior operis pars neque utilitate, neque oblectatione carere; quarum illa quidem fieri nequit quin ad architecturae ſtudioſos redundet uberrima: (quanquam disſimulare non posſumus, huius artis interiora nos non admodum ſcire.) Hanc autem ſi quis quaerat, ſperamus iis afferendis, quae ex itinerario Wodii excerpemus, illi nos perſuaſuros, ut nobis credat affirmantibus, ab omni omnino cultu hanc partem deſtitutam non eſſe; qui cultus tum mentem legentis oblectatione capiat honeſta, tum cognitione utili inſtruat.

Dies erat VI. Cal. Apriles Anni MDCCLI. cum nobiles illi Angli, quos toties dicimus, Palmyra viam Balbecum verſus ingrederentur. Huius itineris cauſas nobis fortunamque exponunt, et quae loca iter agentes attigerint. Quae nos nunc, ut expectatione lectorum minora, et pro brevis, quam promittimus, relationis ratione exiliora partim, partim uberiora eadem, ſilentio praetermittimus: ſatis habituri, dixiſſe, eos pridie Cal. Apriles Bal-

becum perveniſſe. Multi ſunt in praedicanda humanitate, qua recentes advenae ab incolis accepti ſunt. Sed exitum tradunt coeptis tam praeclaris haud reſpondiſſe. Qua late patet orbis terrarum, nulla eſt, his Anglis auctoribus, natio, quae benignae voluntatis caritatisque et munificentiae et officiorum erga hoſpites demonſtrandorum liberalitate ſtudioque orientales vincat: contra ea, iisdem ſi credimus auctoribus, neceſſe eſt, nihil eſſe usquam gentium atque locorum, quod ad eorundem orientalium impudentiam ſordesque accedat, quippe quos munera decuplo pretioſiora exigere, et invitis atque negantibus vi extorquere, nil pudeat. Norunt igitur et illi quoque noſtris hominibus non ignotam comitatis nundinationem, quam a naturae diſciplina inſitam, non acceptam ab Europaeorum habent contagione. Illa enim eorum vitae morumque feritas proxime ad primigeniae barbariei ferocitatem et immanitatem accedens, eos ab omni ſenſu honeſtatis removit atque ſeiunxit, neque ſivit unquam intelligere, vitam, quae quidem humana, neque prorſus belluina ſit, carere iis officiis nullo modo poſſe, quae ſocietas civilis mutua hominibus imperat, alias ſe ſolos reſpicere, et ad ſe referre omnia ſolitis.

Bocat *) regio illa, in qua oppidum ſitum eſt, quod toties et diximus, et dicendum habemus, vocatur, et in longitudinem prope ad mare usque a Caecia ad Africum porrigitur, in latitudinem ab Antilibano ad Libanum, ad quatuor fere leucas extenditur. A fluuiis rigatur duobus, uno Litane, altero Barduni dicto, quorum ille, ſub radicibus Antilibani ad nonnullum a Balbeco ſeptentrionem verſus ſpatium ortus, alius cuiusdam rivi acceſſione augetur, qui ipſa Balbeci moenia lambit, Raſoleyne, ſ. *caput fontis*, dictus: (oritur enim ille rivus e fonte pulcherrimo:) hic,

*) Vocabulum hoc eſt Arabicum, ſignificans planitiem in humili ſitam loco, arboribus conſitam, rivisque redundantem, quod Graecis *λειμὼν* aut *ἕλος*, noſtratibus *Aue*.

hic, Barduni, autem Libano ad octavam ferme a Balbeco leucam, ad oppidi Africum, enatus, fere ad milliare infra vicum, cui Barillae nomen est, in Litanem infunditur. Ad quos unum in rivum congressos alii postmodum minores rivuli accedunt, qui a liquefactis Libani nivibus generati, facili negotio ita derivari possent, ut et agris irrigandis, et oculis oblectandis inservirent. Omnes tandem in unum fluvium Casimiat dictum confluunt, qui prope Tyrum in mare exit. Magnam fuisse Tyro, cum adhuc opibus et commerciis et fama floreret, cum Balbeco necessitudinem, et vicinia locorum, et opportunitas suadet, quae est tanta, et tam in oculos clare incurrens, ut fieri nullo modo potuerit, ut ea vetustos illius tractus lateret incolas, iique illa suam ad rem uti nil curarent. Populum scilicet, navigiis mare exercentem, et quaestui servientem, eundemque callidum, et orae maritimae inclusum angustiis, aut non vidisse tantam camporum finitimorum opportunitatem, aut visam neglectui habuisse, id vero credibile erit, aut consentaneum? Ex quo recte videmur coniicere, quum affirmamus, illas hominum catervas, mercium commutandarum causa peregrinantium, quas Caravanas vocant, a Tyro Palmyram, et illinc porro in universum orientem commeantes, planitiem Balbecensem, ipsamque adeo Balbecum traiecisse. Nam in extrema parte huius vallis Balbecum, acclivi loco in ipsis radicibus Antilibani sita, prominet. Eiusmodi autem plagam, necesse est, cum per se ipsam amoenam esse, tum vero hoc amoeniorem, quod Balbecum media inter duas illas tractus eius opulentissimas urbes, Damascum et Tyrum, ab utraque pariter denis senis leucis distat. Incolarum ad quinque millia videtur complecti, in quibus etiam Graeci et Maronitae Christiani non multi, et Iudaei item, omnes, ut esse par est nullam artem quaestumque nullum exercentes, misere egeni et mendici. Caeterum dubium non est, Balbecum veterem Heliopolim esse.

De parietinarum reliquiis, quas ibi offenderunt, tam liberaliter iudicant Noſtri, ut haud diſſimulent, ſibi videri, ſi cum ruderibus plurimarum veterum urbium Italiae, Graeciae, Aegypti et Aſiae, quas ipſi peragraſſent, Balbecina comparentur, haec omnium, quae unquam vidiſſent, luculentiſſima eſſe documenta ſummae audaciae, ad quam ars architectonica in exaggerandis ſubſtructionum molibus eniti queat. Atque ob id ipſum ſe tanto magis mirari aiunt, cum aetatem tam firmorum, et ad munitionem, et ad durationem operum; tum architectorum et auctorum nomina, tantis tenebris obruta latere potuiſſe, ut ne diligentiſſima quidem indagatione hoc conſequerentur, ut lectoribus utramque rem ſcire cupidis omnino ſatisfacere potuerint. Ita, cum, quod ipſis temporum iniuria negaſſet, id nec aliis impertiri poſſent, in hoc uno elaborant, ut, cum lectoribus illa, quae in vetuſtis monumentis evolvendis exhaurienda eſt moleſtia ac taedio, levatis, fructus illius diligentiae, quam in eruenda prima harum ruinarum origine poſuiſſent, communicarent.

Ac principio quidem attingunt, iidemque *refutant*, fabulam illam, inter omnes illius tractus incolas, cuiusque perinde fidei, pervulgatam, qua Salomo, ut Palmyram, ita et Balbecum, easque ſubſtructiones, quarum ibi adhuc conſpiciuntur reliquiae, condidiſſe traditur. Maiori quidem veriſimilitudine poſſent illa tanta opera ad Phoenicas auctores referri; quos conſtat Solem pro numine domeſtico veneratos eſſe, cui etiam numini dedicatum erat templum illud, quod hodieque Balbeci maximum decus ſupereſt, et in quo deſcribendo princeps huius operis pars verſatur. Balbecanos cultui ſolis deditos praeterea oſtendit ipſum nomen Balbec, quod quidem ſedem ſive vallem Baalis ſignificat; Baalis autem nomen orientalibus ſolem deſignat. Teſtatur idem graecum nomen, eiusdem cum Aramaeo ſignificationis; quod novum graecum nomen quanquam in annalibus aliquamdiu ita dominatum eſt, ut vetus nomen primigenium, in libris quidem editis, prorſus

ſus obſcuraret et loco deiiceret; tantum tamen non valuit, ut e vita et uſu hominum indigenarum tolleret, ſed ad extremum, graeca lingua vernaculae rurſus cedere coacta, Arabibus Syriae imperium capeſſentibus, illud vetus primigenium et domeſticum iterum emerſit, et poſtliminio quaſi ad iura ſua rediit. Auctores noſtri libri coniiciunt, Heliopolitanos Phoenicas cultum ſolis ab Heliopolitanis illis Aegyptiis adſciviſſe, eiusque illas religiones adſperſione quarundam Punicarum nonnihil variaſſe. Addunt, dudum ante Aegyptiacam Heliopolim conditam, apud omnes Arabiae populos cultum ſolis obtinuiſſe. Nos loco ſuo, cum illuc pervenerimus, oſtendemus, quid id fuerit, quod Anglos in eam opinionem deduxit, ut cauſam conſenſus totius orientis in ſiderum cultum, a natura et ingenio ſoli, quod obſident, arceſſerent.

Nunc ad Phoenicas revertimur, quos paullo ante dicebamus, e cultu Solis ipſis patrio, videri poſſe, nonnulla cum veri ſpecie, auctores fuiſſe illorum aedificiorum, de quibus hic ſermo eſt. Verum cum in columnis aliis illa ratio, qua conſtat Ionas primos uſos eſſe; in aliis ea, qua Corinthios, appareat: huius quoque ſententiae robur concidit, neque monumentorum iſtorum origo ſuperare poteſt eam aetatem, qua imperium Graecum per Aſiam ſuperiorem obtinuit. Iam vero cum per totum illud ſpatium, quod inde usque ab Alexandro ad Pompeium pertinet, altum de rebus huius terrae apud Hiſtoricos ſilentium ſit: maiore cum probabilitate eorum origo iis potius temporibus tribuitur, quibus Syria Romanis paruit, quam illis vetuſtioribus, quibus Seleucidas habuit dominos.

Hic erunt fortaſſe, quibus Angli ſibi ipſis contraria dicere videantur, illi puta, qui e primi voluminis lectione meminerint, eos, ne minima quidem Palmyrae in hiſtoriis mentio cum fiat, nil tamen ideo minus affirmare dubitaſſe, eam iam ab infinitis retro temporibus opulentiſſimam civitatem fuiſſe. Quibus quidem ſic occurrunt, ut Palmyrae urbis, ab omni paene reliqui generis humani commercio

ſepa-

ſeparatae, rationem multum diverſam rationi Balbeci fuiſſe oſtendant. Nos, qui nolimus noſtrum hac de quaeſtione iudicium interponere, alienum a noſtro inſtituto arbitramur, argumenta utriusque partis diligentius perſequi.

Angli igitur citato curſu nos velut abreptos in illa recentiora tempora detulerunt, quibus Romani Syriae imperarunt: inde tardius procedunt, quod memoriae Balbeci nunc incipiunt crebriores, illuſtriores, et certiores fieri. Nam exſtant nummi Heliopolitani cum titulo: *Colonia Iulia;* alii, quibus inſcriptum: *Colonia Iulia Auguſta.* E quibus nummis quanquam parum tuto colligatur, Iulium Caeſarem aut Auguſtum colonias veteranorum eo miſiſſe: tanto tamen haec ſententia, ſi quis eam tuendam ſuſcipiat, minus infirmari poteſt, quod Imperatoris Philippi nomen praeferentes nummi Heliopolitani inveniuntur cum inſcriptione: *Colonia Heliopolitana Legiones V. Macedonic. VIII. Auguſt.* Quarum ambarum earundem legionum nomina praeferunt nummi Beryteni, Auguſto imperante cuſi. Quos nummos Berytenos, una cum illis Heliopolitanis, ſi cum loco quodam Strabonis conferas, quo Agrippa duas legiones Beryto collocaſſe dicitur, non plane nihil eſt cauſſae, cur quintae Macedonicae et octavae Auguſtae pars una Beryto attributa, altera Heliopoli dicatur.

In aede Solis aut Beli, quae erat Balbeci, reſponſa dabat conſulentibus oraculum percelebre, quo fertur etiam Imperator Traianus veniſſe, de ſucceſſu belli, a ſe adverſus Parthos ſuſcepti, interrogatum.

Sunt nummi Imp. Hadriani, in quibus haec verba leguntur: *Leg. H. Col. H.*, quae fuere qui ſic interpretarentur: *Legio octava Colonia Heliopolitana.* Quam explicationem licet in medio relinquamus, nam pro vera venditare profecto non lubet: non ex eo tamen conſequetur id, ut ad Hadrianum auctorem moles Balbecenae referendae ſint: quamvis illum amantem aedificandi, eaque in re ſuperiorem omnibus Impp. Romanis, ſive anterioribus, ſive poſte-

posterioribus, quorum nemo fuit, qui magnificentia et numero nobilissimarum substructionum eum vinceret.

Hunc exceperunt Antoninorum tempora, quibus plerique aiunt Lucianum vixisse, in cuius operibus libellus habetur de dea Syra: cuius tamen libelli an Lucianus auctor sit, adhuc dubitatur. Obiter in hoc, brevibus, iisque obscuris verbis, cuiusdam templi et numinis mentio fit, quae Auctor ille, quisquis fuerit, ait, si famae vulgari credatur, Heliopoli Aegyptia in Phoeniciam translata esse. Negat ille quidem ea oculis a se usurpata; certo tamen alias ait sibi constare, maiestate operis, et vetustate atque celebritate religionis venerabilia esse. Quodsi ergo libellus hic Luciani est; si Lucianus Antonino Philosopho, eiusque filio Commodo, aequalis; si idem de templo Balbecensi loquitur; si denique testimonium Malalae alicuius momenti est; (quae omnes conditiones cum dubiae per se sunt, tum acerrimis controversiis exagitatae:) necesse est, templum Luciani, ab hoc Balbeceno diversum esse. Sed de testimonio Malalae videamus. Quid ille? hoc nempe: Antoninum Pium Heliopoli, prope Libanum Phoeniciae, Iovi templum, quod in miraculis universi orbis terrarum habeatur, extruxisse. Quod cum unicum ex omni antiquitate testimonium de auctore illius templi Balbecensis sit, in quod iniuria temporum minimum saeviit; dignum illud esse videtur testimonium, cui aliquantum insistamus.

Elegantia igitur artium et litterarum, et studium earum rerum omnium, quae illam elegantiam perficere, aut acuere et excitare possent, illo temporis spatio, quod a Pompeio ad Imp. Antoninum Pium exiit, apud Romanos summum fastigium consecutae erant. Horum itaque tantam ingenii elegantiam, et cognoscendi ardorem tantum, fieri non potuit ut cuiuscunque tandem terrae res, nedum Syriae, fugerent. Atque ita ob eam ipsam causam fieri nequiit, ut aut historicos, aut physicos illorum temporum, opus tam mirandum neglectum et inobservatum lateret. Quid igitur? Plinius, et alii, qui de templo Dia-

nae Ephesiae, aliisque monumentis tot, tam splendida praedicant, quae tamen ad maiestatem operum Balbecensium nullo modo accedunt, haec omnino silentio involvunt; videnturne quicquam unquam de his fando accepisse? aut, si accepissent, dissimulasse? an potius omnino ea opera tum nulla adhucdum fuisse? Iam illud certum et controversiae exemtum est, monumentum Balbecense hoc nostrum, de quo agitur, templum puta Iovis, Imp. Caracallae temporibus iam extitisse. Nullo igitur pacto infra Antonini Pii aetatem deprimi potest. Sed historici nihil de templo Iovis ad Balbecum ab Antonino Pio dedicato tradunt? iidem nempe, qui de rebus eiusdem Pii paene nihil. Hic ille est Imp. cuius imperium obsidet una foeda lacuna, facile illa princeps, in illis lacunis, quae posterioris Romani imperii res ex hominum memoria foedum in modum sustulere. Praeter id unum enim, quod per unum et viginti annos bene reip. traditur praefuisse, aliud paene nihil eius insigne factum novimus. Porro quoque ratio architecturae illa, quae sub hoc Imperatore usitata erat, illi, quae adhuc in Balbecensi templo cernitur, ad amussim respondet. Tandem neque aetas, quae Malalam tulit; neque patria, et sedes, quae hominem tenuit; neque sacra, quae secutus est, quidquam ei adversari, aut de eius in testimonio dicendo fide detrahere possunt. Etenim in ipso cursu narrationis deflectit paulum ad mentionem Balbeci, quam ita facit, ut appareat, eum rem commemorare, a se alienam, quae sic se, seciusve habeat, nihil sua intersit. Ipsi in Syria aetatem agenti non multo post ea tempora, de quibus hic loquimur, nil erat caussae, cur falsa de hac re memoriae proderet, aut ornando Pio studiosiorem, quam par esset, se praeberet. At Capitolinus in iis structuris, quas Antonino Pio tribuit, de hoc templo plane tacet? Tacet ille quidem: verum levitas et ieiunitas eiusmodi opellae, qualis est expositio Capitolini de rebus gestis Antonini, ne minimum quidem pondus habet ad disertum Malalae testimonium infirmandum.

Proxi-

Proximus ab Antonino Pio in Imperatoribus eſt Septimius Severus, in monumentis Balbeci adhuc ſuperſtes. Hic primus in numis ſuis templum Heliopolitanum inſculpi iuſſit, et, ut Ulpianus, Syrus, Tyro oriundus teſtis eſt, eandem Heliopolitanam civitatem iure Italico impertiit. Superſunt etiam in pulcherrima porticu templi duae columnae, quarum tituli tempora huius Imperatoris produnt. Legimus eos ambos pagina ſecunda a decima ad hunc modum: (cum enim ambo paene iisdem verbis concepti et exarati ſint, ſatis eſt alterum afferri exemplum:) MAGNIS DIIS HELIOPOLITANIS PRO SALVTE ANTONINI PII FELICIS AVGVSTI ET IVLIAE AVGVSTAE MATRIS DOMINI NOSTRI, CASTRORVM, SENATVS, PATRIAE — — — *) DVM ER IN MVRO IN LVMINA SVA PECVNIA EX VOTO LIBENTI ANIMO SOLVIT.

In imagine aere expreſſa haec tantum verba inveniuntur: *dum er in muro in lumina;* quae Angli editores interpretati ſunt: *dum erant in muro inluminata;* quanquam ipſi ſenſum eius ſententiae ſe videre negant.

Poſſemus quidem ſatis habere, ſententiam Anglorum auctorum, aut, ſi mavis uni Wodio in acceptis referre, de auctore templi Balbecenſis attuliſſe, eiusque argumenta breviter perſtrinxiſſe: quid tamen obſtat, quo minus, qui in hoc loco verſemur, vel obiter noſtrae quoque opinionis nonnihil adſpergamus, quae templum hoc a Septimio Severo extructum eſſe nobis perſuaſit? Inſcriptio modo allata; patria ipſi Severo, cum uxore, et univerſa gente communis; beneficia, quibus cum tota Syria, imprimis Heliopolim ille Imperator affecit; Heliopolitani templi veluti dedicatio, quam ille in ſuis numis fieri curavit, qua eius memoria ad ultimam poſteritatem tradita eſt: haec intelligit antiquitatis ſcrutator, tam clara velut et ſublata voce clamare, monumenti huius auctorem Severum, ut

 nullae

*) Ex altera inſcriptione haec lacuna vocabulo *capita* farciri poteſt.

nullae unquam nugae monachi, praesertim eius, a cuius stupiditate fabellae aliae similes magno numero effusae sint, eos clamores sint obscuraturae atque exstincturae.

A Severo inde historiae de rebus Heliopolis prorsus tacent, usque ad Constantinum M. quem Chronici Paschalis auctor ait templum Heliopolitanum Christianorum sacris destinasse. Habet ille locus, qui de hac re agit, nonnulla, quae non praeteriri conveniat. Verum brevitate nostra exclusi, satis habemus, digitum quasi illuc intendisse.

Qui status Balbeci sub Imperatoribus christianis fuerit, memoriae proditum non est. Nomina quidem quorundam episcoporum et martyrum passim locorum occurrunt: verum haec nullius momenti, et, si fas est dicere, putamina sunt iis, qui nucem quaerunt, neque meram nominum inanitatem, sed rerum veritatem et momenta discere ardent. Neque maiorem ex Turcarum rebus lucem attulerunt. Hoc unum est, quod illi inde repetiere: cum novo Saracenorum imperio, etiam vetus nomen urbis Balbec rediisse, adversario, Heliopoli puta, quasi e subselliis aut arena depulso; tum, Chalifas templum moenibus et vallis circumiectis arcem effecisse.

Haec fere sunt, quae Angli nostri de rebus veteris Balbeci ex omni memoria collegerunt. Adiungunt iis sub finem quasdam suas observationes, partim illas ex iis ductas, partim iis accommodatas: quarum hic unam solam repetere iuvat, illam puta, de origine divini cultus, quo Syri, aliaeque finitimae gentes, solem et caetera sidera prosecutae sunt.

Praeter nomen Baal, f. Bel, quo solem illi significabant, cui nostrum Meister, sive Herr, respondet, magnificentia quoque cultus, quam Belo exhibebant, tum sacrificia humana, quae ei offerri religio sanciebat, indicio sunt, orientales plus metu eorum malorum, quibus ab eo se cruciari credebant, coactos, quam amore adductos, Soli divinos honores habuisse. Perpetui enim, indomitique aestus

aeſtus ſolis, cum homines infeſtant et angunt, tum maturitati frugum obſunt. Contraria ratio eos rurſus impuliſſe videtur, ut ſidera minora venerarentur, amor nempe et admiratio, quae maiore vi animos hominum, quam timor, ſibi obſtringunt et devinciunt. Iam inde ab ultimis temporibus, et valetudinis cura, et oblectationis ſtudium, in vitam induxit, ut aeſtivas noctes in tectis aedium degerent, quae tecta plana ſunt, loricis quaſi quibusdam diſtincta, quae aedes quasque vicinas ſeparant. Quae ratio ſub dio cubandi noſtris Anglis mirifice placuit, iisque cum et ad requieſcendum captandamque recreationem accommodatiſſima, tum ad delectationem viſa eſt ingenioſiſſime excogitata. Ita enim homines et aerem frigidum integrumque hauriunt, et terrenorum vaporum ſordibus nondum contaminatum, et tuti ſunt a culicum morſibus. E ſomno evigilantibus identidem nova ſpectacula occurrunt, et tacita ſolitudo ut animum ad meditandum invitet, neceſſe eſt. Et ſane Angli negant usquam terrarum, noctu, aut pulchriorem coeli, aut foediorem terrae ſpeciem ſibi oblatam, quam in Arabiae deſertis. Vaſta enim et immenſa horrorisque plena ſolitudo, arboribus omnino omnibus deſtituta, ubi nil aquae, nil vallium, nil montium, nulla plane ſpectaculorum varietas, oculos peregrinantium feſſos iam, a moleſtiisque itineris ſimplicitate adſpectus taedii triſtitiaeque plena, magis fatigat. Contra ea in arridentem ipſi, velut picturam, coeli intuens, quae circa ipſum quaſi in orbem vertitur, temporum ſpatia dimetitur, viam pergenti monſtrat, veſtigiaque ambulantis dirigit, quanta, neceſſe eſt, ut gaudia animo concipiat! quanta voluptate reficiatur! Quae cum ita eſſent, fieri aliter non potuit, quin ſpectaculum tam admirabile, Arabum nimis vegetam facileque incaleſcentem phantaſiam, ab admiratione modum excedente ad ſuperſtitioſam eorum admirationem abriperet, eam praeſertim phantaſiam, quam coecis actam quaſi ſtimulis affectuum, nulla prudentiae conſilia gubernarent. Quo etiam minus mirandum, eorum vicinos, Iudaeos,

quibus idem ingenium, iidem mores, eadem instituta essent, a simili furore in transversum esse actos. Universe Angli rationem superstiosarum religionum, quae genti cuique propriae et suae fuere, ex ingenio regionis cuiusque, fructuum, quos solum quodque fundit, et facultatibus, quibus incolae polleant, caeterisque rebus, quae cuique propriae sint, affirmant repetendam esse.

Brevitas instituti nostri non patitur, ut de imaginibus aere excusis multum praedicemus, aut maiestatem et artificia architecturae, quae in iis ab intelligentibus animadverti facile possint, verbis extollamus. Quare eius artis amatores ad ipsum opus ablegamus, hoc ipsis adfirmantes, in eo sex et quinquaginta imagines caelo ductas reperturos eos esse, sed plenas illas architecturae miraculis, si quidem testimonio tam prudentum, tam doctorum, tam denique candidorum Virorum, atque sunt Wodius et Dawkinsius, fides haberi potest. Et potest certe.

BRITANNICARUM GENTIUM HISTORIAE antiquae Scriptores tres: RICARDUS CORINENSIS, GILDAS BADONICUS, NENNIUS BANCHORENSIS. Recensuit, Notisque et Indice auxit, CAROLUS BERTRAMUS, Societ. Antiquarior. Londin. Soc. etc.

Havniae, imp. Editor. 1757. plag. 18. octonis.

Quoniam pauca sunt, quae Auctor in praefatione de vita scriptisque horum Historicorum in medium attulit, ablegabimus, si qui plura cognoscere cupiant, ad *Vossii* Opus de Historicis Latinis. Atque *Richardus* quidem, de quo Vossius in Lib. III. cap. 2. exponit, monachus Westmonasterii Benedictinus, tantum in rebus Anglosaxonum colligendis industriae posuit, tantamque consecutus est famam, ut Chronographi nomine ornaretur. Exstat aliud eius opus, *Speculum historiale*, quod ad Hengisti,

gisti, Saxonis, in Britanniam appulsu incipiens, usque ad annum vigesimum secundum Eduardi III. progreditur. Iam vero *Bertramus* aliud etiam opus ex codice descripsit edidítque hoc libro, *de situ Britanniae*, in duas partes divisum: in quibus de situ Britanniae, et stationum a Romanis in ea insula aedificatarum, exponitur. Eodem loco inseruit V. Cl. mappam Britanniae, faciei Romanae, secundum fidem monumentorum perveterum depictam, et raritate atque antiquitate, ut ipse quidem testatur, Ricardi commentarios longe superantem. Hanc mappam ipse radio incidit laminae aheneae Bertramus.

Alterum locum occupat GILDAE Sapientis *de excidio Britanniae liber querulus*, variis lectionibus Thomae Gale additis. Est hic liber, satis tumido et tragico stilo conscriptus, tributus in capita viginti et sex. Quae in eo proponantur, intelligent lectores ex argumento, illi praemisso, quod huc transferimus: De calamitatibus et praevaricationibus civium: de exulatione Britonum, et duris oppressionibus eorum, et quam dolose Romani eos sibi subegerint, et quam bellicose ipsis diutius restiterint; et quomodo Romani postremo eis praepositos vectigales praefecerint, ita ut non Britannia, sed Romana insula vocaretur, et omnis moneta auri, argenti, et aeris, imagine Caesaris notaretur: quo tempore Christus in mundum venerit, et quanta persecutio tempore Diocletiani emerserit: quantum martyrum gloria tunc Britannia effloruerit: qualiter gens Britonum Imperatores Romanos attriverit. Fuit hic Gildas, de quo *Vossius* in Lib. II. cap. 21. multis disputat, Iltuti Morganensis discipulus, et Bannochorensis monachus atque Abbas, et ab eodem Vossio, vir, ut summae eruditionis, ita fidei ac sanctimoniae praecellentis, appellatus. Alias Bertramus aliquoties errores Gildae notavit, quanquam illum magis nimio zelo coecutientem, quam malo consilio Britannorum honorem violasse, arbitratur.

Ultimo loco posuit Auctor NENNII Banchorensis *Eulogium Britanniae*, sive *Historiam Britonum*. Vixit hic Nen-

Nennius, de quo praeter Auctorem idem Vossius in Lib. II. cap. 24. quaedam affert, Elbodi Episcopi discipulus, et monasterii Banchorensis antistes, circa medium seculi noni, et posteritati historiam, ex annalibus traditionibusque Romanorum, Scoto-Hibernensium et Saxonum compositam, tradidit. Verum, cum haec historia in manus Samuelis Beulani, Britanni, incideret, atque hic non solum fabulas aniles adderet, sed ea quoque, quae ipsi minus probarentur, omitteret, dedit illud potissimum operam Auctor, ut spuria loca Samuelis a genuinis Nennii distingueret. Emendavit etiam multo studio plurimos numeros, qui in Nennii opere corrupti occurrunt. Addidit quoque Bertramus varias huius libelli lectiones, a Thoma Gale e diversis codicibus excerptas. Quod vero ad adnotationes ipsas Bertrami attinet, sunt illae breves quidem, sed quae horum Scriptorum libellos bene illustrant. Praesertim illud sibi proposuisse Editor videtur, ut, quae ab his referantur, testimoniis Graecorum et Latinorum, vel confirmaret, vel refutaret, etsi non meminimus multa nova ab eo addita legere. Videntur nobis ex animadversionibus prae aliis memoranda, quae pag. 147. de opinione veterum, Britanniam esse ultimum terrarum orbem: pag. 150. de longitudine Britanniae: pag. 152. de variis Britanniae nominibus: pag. 155. seq. de origine nominis Britanniae et Albionis, protulit. Nam, quod ad hoc quidem attinet, coniicit, nomen e lingua incolarum vernacula originem trahere, atque Britannicum totum esse: peregrinos advenientes, ad quaestiones incolis aut Gallis datas, responsa accipientes, inde ita appellandi occasionem sumsisse, cum eorum linguam Phoeniçes calluisse non sit verisimile, atque signis ideo mentem suam ut explicarent, fuerit necesse. Sic manu significantibus Britanniam, nomenque sciscitantibus alios, eos *altas rupes* cretaceas intellectas credentes, respondisse *Alben*, vel *Brytin*; atque ea ratione ex vocabulis *Al*, *Alp*, *Ben*, *Pen*, *Bryd*, *Pryd*, *Bryt*, *Tin* vel *Dyn*, diversos significatus admittentibus, plurimas alias pro diversitate

versitate ingeniorum, quibus responsa data fuerint, oriri potuisse rerum et regionum appellationes, pro nominibus insulae habitas, et auctoritate deinde donatas. Sic, Hispanis, digitis terras trans fluvium sitas annuentibus, et primum regionis nomen quaerentibus, Indos respondisse: *Peru*, quod forte nomen huius fluvii fuerit, aut aquam denotaret: nihilominus tamen hanc regionem nomen hoc accepisse et retinuisse. Neque absimilem esse originem nominis *Iucatan* et *Paria*.

ILLYRICI SACRI TOMUS I. ECCLESIA Salonitana ab eius exordio usque ad Saeculum quartum aerae Christianae, Auct. DANIELE FARLATO, Presbyt. Societ. Iesu.

Venetiis, 1751. apud Sebast. Coleti, Alphab. 2. plag. 19. Ternion. in fol.

Magni opus ingenii, multi laboris, copiosae doctrinae, plurimique in historia ecclesiastica usus, nostris Lectoribus indicamus. Ceperat iam ante Auctorem, *Philippus Riceputus*. Presbyter Societ. Iesu, cum in Dalmatia versaretur, historiae ecclesiasticae Illyricae conscribendae consilium, multumque in archivis Dalmatiae excutiendis, rebusque huc pertinentibus colligendis, collocaverat studii temporisque. Atque hic quidem, ne quid ad perfectam rerum Illyricarum cognitionem deesset, historiam hanc ab ultimis temporibus repetere, sedulove omnia, quae ad illam illustrandam spectarent, exponere, rerum omnium et temporum vicissitudines commemorare; et cum res ecclesiasticas cum civilibus tam arctis vinculis coniunctas esse videret, ut harum cognitione destitutus perfectam illarum intelligentiam assequi non posset, utriusque historiae doctrinam coniungere, atque etiam exterarum gentium historiam, affinitate quadam cum Illyrica coniunctam, non leviter attingere sibi proposuerat. Quare et indefesso studio bibliothecas et chartophylacia ex-

 ploravit,

ploravit, atque, quos ibi ſuis uſibus inſervituros cenſebat codices diligenter evolvit, et cum antiquorum, tum recentiorum hiſtoricorum libros, Martyrologia, Acta Martyrum, Chronica, Collectiones Conciliorum, Geographos, Chronologos, Genealogos, accurate perveſtigavit. Quantam vero ex ineditis et editis Scriptoribus copiam congeſſerit, ex eo facile iudicari poteſt, quod moriens bibliothecam Illyricam manuſcriptam, CCC. Voluminum numerum excedentem, reliquit. Neque hoc ſolum conſilium a Clemente XI. et Innocentio XIII, ſed a Benedicto XIV. quoque mirifice probabatur, adiuvabatur, omnibusque modis promovebatur. Quo factum eſt, ut Philippus, qui in hoc campo latiſſime excurrere cupiebat, immenſum aliquod animo conciperet, totamque hiſtoriam in XVIII. voluminibus proponere conſtitueret. Quemadmodum vero Bellarminum, cum de Rosweydi conſilio, vitas Sanctorum omnis aetatis, ſexus, nationis ſcribendi, atque ſimul de aetate Rosweydi, qui iam annos XL. natus tum erat, certior factus eſſet, dixiſſe ferunt, ſatisne ei eſſet exploratum, ſe annos CC. vivendo eſſe ſuperaturum? neque enim minori ſpatio temporis unum hominem tantam rem perficere poſſe: ſic idem fortaſſe cuilibet, immenſam rerum a Reciputo digerendarum et exponendarum copiam intuenti, quaerere in mentem veniat. Suſcepiſſe enim profecto maiora videtur, quam humanarum virium imbecillitas ſuſtineat, longeque plura concepiſſe animo, quam vitae brevitas praeſtare poſſit. Quare etiam accidit, ut, cum ob alia impedimenta, tum propter praematuram mortem, dulci laborum fine Riceputus careret. Nam praeter Martyrologium Illyricum, Acta Sancti Petri Urſeoli, et Commentarios de baptiſmo Conſtantini Magni, nihil abſolutum et perfectum reliquit. Ne tamen, quam ille parens et ſoſpitator hiſtoriae Illyricae rerum plurimarum, ad tale opus conficiendum pertinentium, collegerat, vis et copia omnino periret, aut in tenebris lateret, ſuſcepit *Daniel Farlatus*, eorum, quae ille inchoata reliquerat, per-

perficiendorum in se provinciam. Hic igitur, qui se annos viginti in his studiis consumsisse, operamque assiduam Riceputo dedisse fatetur, cogitata et coepta illius exsequi et perficere constituit. Neque vero solum uberrimam rerum civilium Illyricarum historiam, ex ea rerum copia, quam reliquerat ille, contexendi spem facit; sed etiam historia ecclesiastica iam edita laudandum sui consilii et propositi specimen dedit. Discessit vero ab ea, quam Riceputus proposuerat sibi, Illyrici sacri partitione, omnemque historiam eo ordine, quem series et successio Episcoporum postulet, ordinandam et digerendam censuit. Hac ratione Auctor singulis ecclesiae cuiusque Episcopis, omnia, sive Synodica, sive Hagiologica, sive Coenobitica subiicit. Atque haec rerum tradendarum via multo nobis facilior, lectoribusque iucundior videtur ea, quam Riceputo inire placuerat. Ille enim primum res gestas antistitum Illyricorum, deinde Acta Conciliorum, et Legationum Apostolicarum, quae ad Illyriam pertinent, tum vitas Martyrum ac divorum, denique historiam coenobiorum scribere constituerat. At tali modo omnia, rerum ac temporum continuatione coniuncta, suisque locis apte inserta, uno quasi obtutu intueri licebit, quae alias nobis per plura volumina dispersa conquirenda fuissent. Laborem quidem, et Riceputi industriam, magno sibi adiumento fuisse, Auctor gratus profitetur; sed ita tamen illius collectaneis se usum esse ait, ut omnia diligenter denuo recognosceret, expenderet, ad fontes, ex quibus singula hausta, recurreret, et multa, quae deessent, adderet. Est vero antiquorum temporum Illyriae historia admodum inops, et de rebus ecclesiasticis Salonitanis usque ad seculum fere quintum nihil prope memoriae proditum, si Acta S. Domnii, S. Donati, Confessoris, et S. Anastasii, martyris Salonitani, atque nomina Episcoporum Salonae, a Catalogis Pontificialibus asservata, excipias. Nam persecutio Diocletiani, irruptiones barbarorum, et incendium eversioque urbis, tam publica quam privata monumenta exstinxerunt et disper-

disperserunt. Quare aliunde Auctor ad explendam hanc ingentem lacunam opem petere necesse habuit. Petiit vero primum ab historia universali ecclesiae et imperii, a primo ad quartum seculum deducta, ita quidem, ut, quae in republica Christiana maxime memorabilia acciderint, ad Chronologiae leges exigeret, quae cuiusque Episcopi Salonitani temporibus responderent, ea cuiusque nomini subiiceret, atque inde coniecturis efficeret, quid quisque praeclari gesserit. Hic igitur multa de adversis secundisve totius ecclesiae, de Romanis Pontificibus, de Imperatoribus, iisque praesertim ex Illyrico oriundis, et vel adversis vel addictis Christianae religioni, de persecutionibus, de controversiis et haeresibus illis temporibus prognatis, admiscuit, eaque brevibus commemoravit. Deinde ex hierarchia, disciplina, re critica, et chronologia ecclesiastica, intexuit Auctor plurima historiae Salonitanae, iisque inopiam illius resarcivit et sublevavit. Tertius denique fons, ex quo Auctor multa se hausisse fatetur, sunt Acta quorundam martyrum ac divorum. Sed cum haec ex omnium iudicio atque opinione interpolata corruptaque sint, nec apte ad eorum, quae praeferuntur, nomina referri possint, venit Farlato in mentem suspicari, delitescere in illis quaedam, aliis rebus immixta et cum iis commutata, ex historiis deperditis Illyricorum martyrum et antistitum. Dalmatia enim crebris barbarorum irruptionibus vexata, multos, vel omnes potius codices dispersos dissipatosque fuisse: eos vel incolas, fuga sibi consulentes, in alia loca transtulisse, vel eos ipsos, qui Dalmatiae imperio potiti, tabularia compilasse, atque inde in varias regiones pleraque asportasse: ex his vero codicibus multos, vel rerum nominumque similitudine deceptos, vel mala fraude agentes, plurima, quibus suorum martyrum historias ornarent illustrioresque redderent, sumsisse. Memorabile exemplum de Georgio Palaestino, in quo sibi Auctor tale quid invenisse videtur, infra afferemus. Vidit autem ipse, rem esse hanc aleae et periculi plenam: quare cum timide

timide et dubitanter illam aggressum se, tum parce admodum illis usum esse subsidiis, profitetur. Decessit etiam Auctor aliquoties a proposita materia, et iucunda excursionibus doctis lectoribus diverticula facere voluit. Sic disputat de institutione Apostolica Metropoleon, de tribus antiquissimis Patriarchis primariis, de Primatibus et Vicariis Apostolicis, et aliis, quae deinde indicabimus. Toto quidem in opere elucet amabilis quaedam modestia, sibi plerumque diffidens, multa lectorum arbitrio relinquens, non plus novis ut opinionibus concedatur postulans, quam rationes et coniecturae, quibus res quaeque suffulciatur, mereantur, saepissime suam assensionem cohibens, et rem relinquens in medio. Est denique scribendi genus satis elegans, et quod veterum auctorum diligentem lectionem redolet. Sed iam satis multa de consilio et proposito Auctoris diximus. Venimus nunc ad ipsum opus.

Primum, ne rudis lector et ignarus rerum universalium Illyriae et Dalmatiae ad hoc opus accedat, praemittit Auctor Prolegomenon partes tres, in quibus generales quaedam notiones de statu cum ecclesiastico, tum civili harum regionum, proponuntur. Prima igitur pars Illyricum complectitur, et in quinque capita descripta est. Horum primo de origine nominis et generis Illyrici, de finibus Illyrici propriis et primigeniis, de prima Illyrici populatione, Hylli regno, interitu, successoribus, exponitur. Arbitratur enim Auctor, aliorum de conditore Illyrici opinionibus refutatis, Illyricos primigenios ab Hyllo Pelasgo, Herculis Pelasgi ex Melita filia, Nausithoi regis Phaeaciae filio, Hyllinisque et ortos et denominatos fuisse. Herculem, cuius sub fabularum involucris aliqua veritas lateat, post Hispaniensem et Gallicam expeditionem, in Italiam ad Evandrum venisse, deinde eam regionem adiisse, quae multis seculis post pars Macedoniae fuerit, et postea Epirus nova dicta sit, nunc Albania dicatur. Ibi quod Dyrrhacho auxilium adversus hostes tulisset, haud exiguam regni partem pro mercede ab illo accepisse.

pisse. Appianus vero etsi hanc regionem non designet, verisimile tamen esse, illam partem fuisse regni Dyrrhachini, quae ab occasu Drilonem inter Naronemque continetur. Nam Cadmum, cuius regnum iure haereditario Dyrrhachus acceperit, apud Encheleos ibidem regnasse, et Hyllum in iisdem ferme locis Hyllinis imperasse, a multis Scriptoribus tradi. Hyllum, ab avo Nausithoo dimissum, magnam Phaeacum coloniam abduxisse in donatam a Dyrrhacho regionem, ibique tum regni sui, tum Illyrici primigenii fundamenta, iecisse. Atque ab his Hyllinis Illyrici nomen quoque originem traxisse. Nam cum gens et regio Hyllinorum tot variationes nominis subierit, ut illam Hyllos, Hyllinos, Hylleos, Hylleidas, Hyelles, Hylleicos, Hyllicos appellarent, facilem etiam ex Hyllinis in Illyricos commutationem fieri potuisse. In cap. II. quomodo Liburni expulsis Graecis Illyricum occupaverint, commemoratur, doceturque, quale fuerit genus Liburnorum, qui eorum in Illyricum adventus, quomodo imperio maris Adriatici potiti, societatemque maritimi imperii iinxerint cum Etruscis, quomodo denique sensim paullatimque eorum copiae atque opes terra marique decreverint, valdeque sint deminutae. Cap. III. Celtarum in Illyricum, et Siculorum in Adriaticum mare, adventum proponit. Videmus hic Celtas, Liburnos superantes expellentesque, regiones Illyrico finitimas, ipsumque Illyricum occupare; Siculos maris Adriatici imperium Tuscis ac Liburnis adimere, cum Illyricis Celtis foedera inire, et colonias in Illyricum deducere; Dionysium seniorem maris imperium, et ius Adriaticae navigationis, cum portoriis, vectigalibus, quaestubusque omnibus, qui ex maritima dominatione perciperentur, sibi vindicare; Illyricos cum Macedonibus bella gerere, fines regni ultra Drilonem usque ad Ceraunios montes proferre, multasque suo imperio provincias adiicere, cum Molossis pugnare, Amyntam regno expellere, de Macedonibus victoriam reportare, cum Philippo Macedonum rege parum feliciter

feliciter bella gerere: videmus porro res gestas et fata Illyricorum regum, Bardytis, Cliti, Glauciae, Agronis, Pinei, Pleurati, Gentii; videmus denique regni Illyrici interitum. In Cap. IV. et V. Auctor ex Appiano, Polybio, Dione, historiam Romanarum adversus Illyricos expeditionum contexit, copioseque de provinciis Illyrico additis, eiusque finibus, ad Septentrionem et Orientem latissime propagatis, disserit. Addit tandem Illyrici hodierni descriptionem, et deinde de variis Illyrici divisionibus exponit. Altera Pars Prolegomenon Dalmatiam complectitur. In cap. I. (de Dalmatia antiqua,) origo et initium nominis Dalmatici, fines Dalmatiae primigeniae, et divisio tripartita Illyrici regii, liberi, tyrannici, a Schymno Chio, illo, qui fere uno ante Christum seculo oras maritimas iussu Nicomedis, Bithyniae Regis, lustravit, versibusque Graecis descripsit, tradita, explicatur. Quam quidem divisionem Auctor non cum aetate Schymni congruere, sed ad superiores aetates referendam esse, atque cum anno ante Christum natum CLXXX congruere, variis argumentis adductus existimat. Exponit quoque V. Cl. hoc loco causas, cur Dalmatia ab aliis prima pars Graeciae, ab aliis regio Italiae appellata sit. Arbitratur autem, quemadmodum pars ultima Italiae, quae ad meridiem spectet, quod Graecis urbibus et coloniis plena fuerit, quod Graecorum studiis atque institutis floruerit, quod Graeca lingua sit usa, ab antiquis magna Graecia appellata sit: sic etiam Dalmatiam, quae iam inde a principio Illyrici nominis colonos Graeci generis exceperit, cum in insulis, tum in ora maritima considentes, ac deinde, sub Imperio Romanorum coniuncta cum Illyride Graeca, hinc sibi et affinitates hospitiique necessitudines conciliaverit, et novos incolas adiunxerit, et Graecorum linguam moresque adsciverit, merito partem Graeciae haberi, et Graeciae nomine insigniri potuisse. Alteram appellationem inde originem traxisse putat, quod Praefecto Praetorio Italiae Illyricum suberat, et saepius accidit, ut regio-

regionum finitimarum, sive ob mutua utriusque gentis commercia, sive ob colonias ultro citroque missas et acceptas, verba chorographica inter se commutarentur. Cap. II. populos Dalmatiae antiquae ante nomen Dalmaticum exortum, Nestos, Manios, Autoriatas, et Ardiaeos, ante oculos ponit. Cap. III. de multiplici propagatione nominis et generis Dalmatici, et hodiernis Dalmatiae finibus; atque Cap. IV. de multiplici divisione Dalmatiae, agit. Cap. V. Dalmatiam hodiernam, montes, fluvios, lacus, oras et urbes maritimas, atque mediterraneas urbes et regiones, describit. Cap. VI. naturam coeli solique indolem, mores, rem militarem, bona ingenia, optimarum artium studia, et pietatem religionemque Dalmatarum complectitur. Cap. VII. insulas Illyrici maritimi, Iapydicas, Liburnicas, Dalmaticas, mare Adriaticum, illiusque varia nomina et dominos, commemorat. Venimus ad tertiam Partem Prolegomenon, in qua Auctor propius ad rem propositam accedit. Est haec Pars in duas Sectiones divisa, quarum altera de Illyrica et Dalmatica, altera de Salona et ecclesia Salonitana exponitur. In cap. I. de originibus Apostolicis ecclesiae Illyricae et Dalmaticae disputatur. Inquirit Auctor primum, an Petrus Illyricum et Dalmatiam adierit? Ipse vero vix dubitari posse pronuntiat, quin Petrus aliquando sive Romam proficiscens, sive inde in Orientem revertens, in itinere Illyricum et Dalmatiam accesserit, iisque gentibus lucem evangelicam impertierit. Deinde disputat super loco Paulli in epist. ad Roman. *ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum replevi Evangelium Christi.* Nascitur enim quaestio, excluseritne Illyricum Paullus, an incluserit regionibus illis, quibus a se doctrinam Christi illatam esse dicit? Auctor quidem Paullum hoc potius, quam illud dicere voluisse, hasce ob rationes existimat. Paullum hoc loco duo praedicationis suae Evangelicae terminos statuere, Hierosolymam et Illyricum: aut igitur utrumque, aut neutrum illius peregrinationibus eximendum esse. Iam vero Paullum Hiero-

Hierofolymis Evangelio praedicando operam dediffe, negari non poffe; quare neque, Paullum Illyricum adiiffe, negandum effe. Vix quoque dubitari poffe, quin Paullus, cum in Graecia et Macedonia verfaretur, pro ardore illo toti orbi terrarum Chriftianam religionem tradendi, proximas Illyrici regiones adierit. Denique hoc etiam a graviffimis auctoribus, Hieronymo, Gregorio Nyffeno, Afterio, Petro Damiano, affirmari tradique. Poft quaerit Auctor, an alii quoque ex Apoftolis ad converfionem falutemque Illyricorum aliquid contulerint? Affirmat vero hoc de Iacobo, Andrea, et Matthia. Porro difcipuli, five Chrifti, five Apoftolorum, qui apud Illyrios rem Chriftianam amplificarint, commemorantur in Cap. II. Quare de Apoftolatu Illyrico Clementis, Lucae, Apollinaris, de aliis e Chrifti vel Apoftolorum difciplina cultoribus Evangelicis in Illyrico, ut Timotheo, Marco, Fortunato, Epaeneto, Andronico, de S. Tito et Herme, Apoftolis et Epifcopis Dalmatiae, de S. Domnio, difcipulo Petri, Apoftolo Dalmatiae, et primo Salonarum epifcopo, plurima dicendi Auctor occafionem nancifcitur. In Sect. II. cap. I. quaecunque ad Salonam pertinent, proponuntur: illius origo et nomen, fitus et opportunitates, opulentia, dignitas, varia eaque adverfa fata, ftudiumque Romanorum in augenda et ornanda urbe Salonitana. In Cap. II. quaerit Auctor, quem gradum in hierarchia Pontificali S. Domnius et ecclefia Salonitana obtinuerit? Quam ad quaeftionem difcutiendam latius quidem evagatur, et fimul complura de Hierarchia ecclefiaftica epifcoporum et ecclefiarum, ordinibus quatuor diftincta, (de tribus Patriarchis, de tribus Exarchis, de Metropolitis et Epifcopis, de vocabulis Hierarchiae Pontificalis,) in medium affert. Quod vero ad quaeftionem illam attinet, videtur Auctori Ecclefia Salonitana ab initio fuiffe Metropolis, et S. Domnius eiusdem primus Epifcopus, iure ac poteftate metropolitica praeditus. Dalmaticam enim ecclefiam inftitutam fuiffe ad normam ecclefiarum Graecarum et orientalium, inter quas

multae erant Metropoles. Zosimum Pontificem Max. in iis litteris, quas A. CCCCXVIII. ad Hesychium Salonitanum episcopum dederit, clare atque perspicue ostendere, eum iure et potestate metropolitica praeditum fuisse: iubere enim eum, cui non unam Parochiam, sed integram provinciam adscribat, erga Episcopos sibi subiectos, litteris pontificiis ad eos mittendis, officio Metropolitae fungi. Porro, cum Apostoli, qui ex Iudaica Republica formam et exemplum ecclesiasticae Hierarchiae describendae sumserint, in iis potissimum civitatibus Metropoles ecclesiasticas fundarent, in quibus frequentissimae essent Iudaeorum synagogae cum provinciali synedrio: nihil prohibere, quominus et Salonae, ubi frequentissima Iudaeorum colonia, Metropolis ecclesiastica condita sit. In sacello denique Lateranensi Venantiano videri effigiem S. Domnii, pulcherrimo vestitu Episcopali et pallio Pontificio ornati, quod insigne potestatis metropoliticae sit. In Cap. III. agit Auctor primum de antiquis ecclesiarum diptychis, ex quibus catalogos veterum Episcoporum depromtos esse constat: deinde de variis Catalogis Episcoporum *ecclesiae Salonitanae*, nempe Salonitano, Acutheano, Ponzoniano, Romano: postremum de fragmentis quibusdam Catalogi Pontificalis Salonitani, et Chronico Pontificali, cum Spalatensi, tum Salonitano. Adspersit quoque alia, de nomine Confessoris, de differentia inter Chronicon et Catalogum, atque talibus, lectu non iniucunda. Haec de Prolegomenis, quae dimidiam huius voluminis partem occupant. Ad ipsam nunc ecclesiae Salonitanae historiam accedimus.

Visum est Auctori, antequam de ipsis Episcopis exponeret, praemittere historiam S. Titi et Hermis, Dalmatiae Apostolorum, et praecursorum S. Domnii, primi Episcopi Salonitani, in decem Capita divisam. In Cap. I. proponuntur testimonia et elogia Titi, Dalmatiae Apostoli et Episcopi Cretensis, ex Martyrologiis, ex epistolis Paulli ad Corinthios et Galatas, ex Scriptoribus ecclesiasticis,

tam

tam antiquis, quam recentioribus, excerpta. Cap. II. complectitur testimonia, et Paulli ex epist. 2. ad Timótheum, et aliorum veterum recentiorumque de Dalmatico Titi Apostolatu. In Cap. III. Acta Titi ex Menaeis et Menologio Graecorum, ex oratione Andreae Cretensis de laudibus Titi, ex Petro de Natalibus, Episcopo Equilino, colliguntur. Cap. IV. continet animadversiones in Acta et Elogia Titi; deinde disputationem de genere et patria Titi, quam cum aliis Cretam existimat; de conversione ad Christum; et de officio interpretis, quo Titus functus sit. Quaestionem hoc loco propositam, fueritne Titus e numero LXXII. discipulorum, Auctor affirmat, et ostendit, Titum multo ante Episcopum creatum fuisse, quam in Dalmatiam profectus esset. Cap. V. exponit Auctoris sententiam de titulis ac potestate Titi in Dalmatia. Demonstrat vero primum, Dalmatiae Apostolum optimo iure Titum appellari, quoniam non in itinere, ut Paullus et Petrus, sed Paulli missu, ac dedita opera hos populos Christiana doctrina imbuendos instituendosque susceperit; eundemque Episcopi a Paullo delegati officio apud Dalmatas functum esse, et Episcopi regionarii Dalmatiae munus et nomen sustinuisse, neque tamen Episcopum Salonae, neque Archiepiscopum, sive Metropolitam Dalmatiae, appellari posse. Cap. VI. est Chronologica disquisitio de Episcopatu Dalmatico Titi. Ad quaestionem, quo Christi, quove suae aetatis anno, ille hanc Dalmaticam expeditionem susceperit, et quo tempore ab illa redierit? respondet Auctor, verisimile sibi videri, illum XLIII. annos natum, et exeunte anno Christi LV, aerae vulgaris LII. Dalmatiae ecclesiam gubernandam suscepisse; hanc provinciam anno Christi LXII. deposuisse, atque tali modo per annos amplius quinque Dalmaticam ecclesiam obtinuisse. In Capite VII. disquiritur, quo tempore prima et secunda Paulli ad Corinthios epistola scripta sit. Persuasit sibi Auctor, Paullum cum utrisque litteris Titum semel atque iterum ad Corinthios ablegasse, unum fere annum inter epistolam

utramque intercessisse, et, primam quidem ad Corinthios epistolam, scriptam non esse posse ante annum Christi LIV. alteram vero scriptam ex Macedonia anno LV. Appendicis loco addit Auctor suam de epistola ad Galatas coniecturam, quam vel anno LII. consignatam, vel certe ad insequentem annum referendam esse, censet. Cap. VIII. continet disquisitionem Chronologicam de secunda ad Timotheum epistola: et Cap. IX. de epistola Paulli ad Titum. Illa Auctori e primis vinculis Paulli, haec post ea data videtur. Cap. X. mortem, sepulchrum, reliquias, dies festos Titi proponit, et pulchra aliquot loca, ex oratione, ab Andrea Cretensi ipso Titi festo die recitata, excerpta, animadversionibusque Auctoris illustrata, continet. Accedit Chronotaxis Actorum Titi, omnia complectens, suisque singula temporibus dispertiens, et copiosa de S. Herme, altero Domnii praecursore, disputatio. Multis praecipue de rebus praeclare in Dalmatia ab Herme gestis, et tempore, loco, atque occasione subeundi martyrii, Auctor disserit. His expositis progreditur V. C. ad S. Domnium, primum Salonitanorum Episcopum. Cuius in historia exponenda ita versatur, ut in Cap. I. testimonia ex variis Scriptoribus de illo excerpta; in Cap. II. usque ad VII. vitam illius ab Hesychio, Adamo Parisiensi, Luca Gaudentio, et aliis incertis descriptam, animadversionibusque a se illustratam; in Cap. VIII. animadversiones onomasticas in Acta Domnii; et in Cap. IX. animadversiones chronologicas in eadem Acta, proponat. Pergit in Cap. X. ad Salonitanam aedem, virginis deiparae titulo per Domnium consecratam; in Cap. XI. ad numerum sociorum; in Cap. XII—XIV. ad primam, secundam, tertiam, quartam translationem Domnii; dum in Cap. XV. probet, illius corpus nunquam e Dalmatia Romam, vel alio, abductum esse. Denique in Cap. XVI. templum a Diocletiano Iovi dicatum, dein a Ioanne Ravennate Deo in honorem Mariae et Domnii consecratum; in Cap. XVII. sacros ac solemnes dies, quibus et olim certis temporibus, et hodie memo-

memoria Domnii Salonae, Romae, Spalati, et universa in Dalmatia renovatur; in Cap. XVIII. templum et cultum Domnii in insulis Diomedaeis, ante oculos lectorum ponit. Admiscuit etiam V. Cl. alia, cum Domnii historia aliquo modo coniuncta. Huc referenda sunt, quae ille de aliquibus viris sanctis, Domnii cognomine insignitis; de publicorum templorum usu, iam usque a primis ecclesiae temporibus repetendis, et aliis protulit. Domnii vitam excipit vita Caiani et Symphoriani. Exponitur in Cap. I. Diaconatus; in Cap. II. consecratio Episcopalis; in Cap. III. Pontificatus Salonitanus; in Cap. IV. denique cultus illorum. Sequitur Hesychius I. et II. Hic Auctor suam de Chronicis Hispaniensibus sententiam proponit, multisque falso illa adscribi putat, ut Flavio Lucio Dextro, Maximo Caesaraugustano, aliis. Hesychios, nullo alio interiecto, S. Venantius excipit. Hic Noster plurima commemorat de sacello Lateranensi, martyrum Dalmaticorum reliquiis insigni, et triplicem illius descriptionem ex Caesare, Cardin. Raspono, ex Ioanne Campino, ex Oldoino profert, plurimisque animadversionibus illustrat. Hanc vitam excipiunt vitae Honophrii vel Honorii I, Maximi I, Paschasii Caesarii, Iustinī I, Iustiniani, Antonini, Maximi II, Agapiti, Ioannis I. et Georgii, Episcopi Salonitani XVII. Suspicatur Auctor, Acta Georgii Salonitani confusa esse et permixta cum Actis S. Georgii Palaestini, Megalomartyris vulgo appellati: contineri enim in illis plura ac longius inter se diversa, quam ut in unum eundemque martyrem convenire possint, atque etiam aliqua narrari, quae aptius in Salonitanum quam Palaestinum congruere videantur. Ante Salonitanum quidem excidium utrumque Georgium bene distinctum, et Acta cuiusque pura et incorrupta fuisse: sed Salonitanis urbis suae ruina oppressis, exstinctis, fugaque dispersis, atque ecclesiasticis tabulis sive accensis, sive dissipatis, Georgii Salonitani memoriam exstinctam, illiusque cultum vetustate abolitum, cum contra Palaestini fama atque nomen ubique effloruerit. Salo-

na enim excisa, et tabularum reliquiis in alias atque alias Europae regiones distractis, facile Actorum S. Georgii Salonitani unum alterumve exemplum in orientem perlatum, in eorum manus incidere potuisse, quibus magis Palaestinus, quam hic, cognitus fuerit: hos, cum et nomen Georgii praefixum, et aliqua viderent similia illis, quae in historia Georgii Palaestini narrentur, in eam opinionem adductos fuisse, in eo exemplo Acta sui Georgii descripta esse, et quae componi atque cohaerere posse cum Palaestino viderentur, e tabulis Salonitanis bona fide transtulisse. Esse vero primam huiusmodi Actorum permixtionem Graecis potius, quam Latinis auctoribus, adscribendam: tum quod apud Latinos Salonitanus notior fuerit, et fama cultuque celebrior, quam ut illum cum Palaestino confundere potuerint; tum quod Actorum permixtorum latina exempla, quae quidem exstant, Graecis permixtis multo recentiora videantur. Demonstrat porro Auctor, permixtionem Actorum utriusque Georgii quadruplici discrepantia: de multiplici loco martyrii, et sepulchri Gregoriani; de temporibus; de martyrio; de iudicibus, Georgiano martyrio praefectis, in hac historia occurrente. Ultimum denique huius Voluminis locum occupant vitae Theodori, Ioannis II, Frontiniani, Ioannis III, et Petri, Episcopi Salonitani, itemque alia quaedam de S. Anastasio, de S. Donato, Confessore, et Anastasio, martyre Salonitano. Accedunt denique praeter locupletem indicem tabulae aeneae XVIII: quarum I. Illyricum in universum, et hodiernum: II. Dalmatiam sub imperio Romanorum: III. Dalmatiam Venetam: IV. et V. urbis et agri Salonitani Topographiam: VI. Salonam: VII. antiquos et recentiores Episcopatus provinciae ac Metropolis Salonitanae: VIII. aedem Metropolitanam Spalatensem: IX. sacellum S. Ioannis: X. turrim S. Domnii: XI. inscriptionem sepulchralem circa operculum arcae exterioris S. Domnii insculptam: XII. inscriptionem insculptam in operculo medio arcae interioris S. Domnii: XIII. inscriptionem incisam

in

in marmore, quo pars anterior arcae Domnii circumvestita: XIV. inscriptionem incisam in tabula lapidea, affixa parieti a cornu Epistolae altaris S. Domnii: XV. altare et sepulchrum Domnii: XVI. prospectum interiorem Apsidis sacelli Venantiani Lateranensis: XVII. prospectum inferiorem Apsidis sacelli Venantiani Lateranensis: XVIII. altare et sepulchrum S. Anastasii, exhibet. Haec de Volumine primo; proxime dicemus de altero.

ACTA IUBILAEI SECUNDI GYMNASII Gedanensis, anno Domini MDCCLVIII. die 13. Iunii solenniter celebrati, publicis impensis prelo subiecta.

Gedani, apud Thom. Io. Schreiberum, Alph. 1. pl. 10. tab. aen. 2. fol.

Peregit, non sine magna laetitia, Gymnasium Gedanense, cui cum omnes litterae, tum purior religionis Christianae doctrina multum debent, ducentesimum diem natalem, suaeque laetitiae et pietatis testimonia in hoc Libro exstare voluit. In praefatione quidem, bene longa, non solum qua ratione dies hic musis Gedanensibus festus celebratus sit, exponitur, sed nomina quoque eorum, qui Gedanum magistratibus, consiliis, doctrina iuvarint, hisque solemnibus vel instituendis, vel ornandis adfuerint, posteritati commendantur. Hanc praefationem excipiunt variae dissertationes, ea occasione conscriptae, ex quibus commemorandae nobis videntur hae. 1) Theses Hunnianae de viribus hominis post lapsum in rebus spiritualibus ante conversionem, Praeside *Ernesto Aug. Bertlingio*, S. Theolog. D. et Defensore *Ephr. Ohlerto*, propositae. 2) Disputatio de morosa resistentia, eodem Praeside, a *Io. Gottl. Weinholtz* defensa. Hoc verbo indicat illud Auctor, in quod Lutherana ecclesia culpam reiicit, cur tot homines in infelici peccatorum statu remaneant, nec ab

ab aeternae damnationis ſententia liberentur. Sunt vero diſſertationis huius tria capita: quorum primo Auctor de difficultatibus, dubiisque per dogma de reſiſtentia moroſa tollendis, iisque rebus, quae in hac materia ſimul conſiderari debent, et altero de reſiſtentia moroſa ipſa diſputat: ubi duae quaeſtiones diſcutiuntur; quomodo gratia, et quid operetur, quae reſiſtentiam naturalem ſuperet? quomodo poſt ſuperatam reſiſtentiam naturalem nova reſiſtentia, eaque moroſa, poſſibilis ſit? In tertio capite variae quaeſtiones, per dogma de reſiſtentia moroſa ſolvendae proponuntur: cur alius convertatur, alius non convertatur? an repugnantia moroſa vinci poſſit? quid reſiſtentiam moroſam tollat, natura an gratia? 3) Diſſertatio *Gottl. Wernsdorffii*, Eloqu. P. P. de religioſis coenobiis antiquis. Exponit Auctor, quantum res humanae coenobiis antiquis debeant, et ex illis Chriſtianae doctrinae propagationem, virtutum exempla, librorum codices, bibliothecas, veteris aevi memoriam, quaslibet bonas artes, et litterarum ſcientiarumque conſervationem profluxiſſe, oſtendit. Ex coenobiorum latebris, ait, plerumque arceſſebantur, qui Chriſtianis coetibus praeeſſent, antiſtites: ſola Roma e Benedictina ſodalitate XXIV. praeſules accepit; hinc etiam petebantur, qui ad barbaras gentes doctrinae Chriſtianae docendae cauſa ablegarentur. Illis ipſis temporibus, quibus, extincto litterarum lumine, foediſſima barbaries omnia occupaverat, reliquiae tamen artium ſervabantur in coenobiis. Hic inveniebantur, qui legere, ſcribere, et hymnos modulari poſſent: hinc regii ſcribae, conſiliarii, et quaeſtores ſumebantur: neque extra coenobiorum clauſtra, templorumque cathedralium cancellos, uſpiam librorum copia, certe non penes privatum ullum, erat. Sed nulla unquam re magis coenobia reipublicae et coetui Chriſtiano profuerunt, quam ſcholis aperiendis, iuventute erudienda, maxime exercitationibus catecheticis inſtituendis. Verum non perpetua fuit coenobiorum haec gloria, quae inde a Seculo XII. ob varias cauſas, quas Auctor commemorat,

morat, ſenſim evanuit. Eleganter haec diſſertatio ſcripta eſt, et periucunda lectu. 4) *D. Erneſti Aug. Bertlingii* oratio, pro ſacris roſtris habita, ſatis diſerta. 5) *Gottl. Wernsdorffii* oratio ſaecularis, de Gedanenſis Scholae ſtudiis. 6) De incongrua praxi doctrinae iuris Romani, de reſtitutione in integrum ex capite metus et doli, diſputatio Praeſ. *Mart. Gottl. Pauli*, I. U. D. defenſa a *Ioach. Guilielmo Weickhmanno.* Quod primum ad definitionem reſtitutionis in integrum attinet, probat Auctor cum Valeriani et Gallieni AA. tum Iulii Pauli ſententias, quorum illi eam dicunt eſſe redintegrationem amiſſae cauſae; hic vero per redintegrandae rei vel cauſae actionem definit. In origine reſtitutionis in integrum eruenda ſequitur Auctor Ulpianum, lib. I. d. de in Integr. Reſtitution. De tempore vero, quo praeclara haec iuris honorarii pars fuerit introducta, aliquid certi ſtatui poſſe negat. Neque hoc mirum. Sunt enim reſtitutionis in integrum variae ſpecies, tempore diverſo receptae, et, cum non prius iuris publici vim auctoritatemque conſecutae ſunt, quam ſeſe ab inſigni ſua aequitate commendaſſent, pleraſque earum ſucceſſu demum temporis invaluiſſe, facile intelligitur. Pergit Auctor ad cauſas, ob quas Praetor reſtitutionem in integrum dat. Hic profertur et illuſtratur locus Iulii Pauli, Recept. Sentent. Lib. I. Tit. VII. §. 2. ubi cauſas reſtitutionis Praetoriae exponit. Deinde oſtenditur, quid ſit reſtitutio in integrum ex capite vis et metus, quando hoc iuris honorarii caput potiſſimum invaluerit, quibus in negotiis locum habeat? qualis debeat eſſe metus, qui reſtitutioni in integrum locum faciat? Nondum ſufficit, negotium, quod quis ob vim et metum reſcindi cupiat, eſſe ſtricti iuris negotium; neceſſe eſt potius, ut vis iniuſta ſit, atrox, quae contra bonos mores fiat, atque a parte eius, cui infertur, metum producat, non vanum, ſed qui cadat in hominem conſtantem. Qui metus, etſi lege generali decidi nequit, ſed iudicis arbitrio relinquendus eſt: ſunt tamen in iure iuſti metus exempla,

ut metus mortis, ſervitutis, carceris, cruciatus corporis, et ſtupri. Porro explicatur, quid ſit Actio quod metus cauſa? quid Exceptio quod metus cauſa? quid ſit dolus malus, et inde orta reſtitutio in integrum? quae origo reſtitutionis ex capite doli? Tranſit Auctor ad celebrem illam, multisque controverſiis agitatam quaeſtionem: utrum diviſio doli in eum, qui dat contractui cauſam, et qui incidit in contractum, in bonae fidei negotiis producat iurium diverſitatem, nec ne? Quam quidem quaeſtionem etſi Auctor diſſolvere non audet, Noodtii tamen ſententiae auctoritatem Ulpiani adverſari putat, illiusque medelam, loco Ulpiani adhibitam, tanquam nimis acerbam et crudelem, reiicere videtur. Venimus nunc ad caput ipſum diſputationis, nempe, praxin huius doctrinae iuris Romani incongruam eſſe. Ratiocinatur vero Auctor ſic: Ius Romanum in Germania tantum in ſubſidium eſt receptum, atque, etiamſi deficiant iura domeſtica, tum demum habet locum, ſi rerum publicarum noſtrarum conditio, quam a Romana multum eſſe diverſam conſtat, illius applicationem admittat. Nititur porro haec duplex reſtitutionis in integrum ſpecies celebri illa contractuum diviſione, in eos qui ſtricti iuris ſunt, et qui bonae ſunt fidei: eam vero et Noodtius iam obſervavit, naturalem rationem, qua una ius gentium cenſetur, non facere contractus alios bonae fidei, alios ſtricti iuris, ſed omnes bonae fidei eſſe putare, atque in omnibus bonam fidem deſiderare; et Germani, qui veritatem et ſimplicitatem in negotiis civilibus quam maxime amant et colunt, et omne, quod a fide Germana recedat, moribus ſuis indignum exiſtimant, illa Romani iuris diviſione poſthabita, unice ius gentium et naturalis aequitatis praecepta ſequuntur, atque omnes in genere contractus bonae fidei eſſe arbitrantur. Nullius igitur uſus in praxi et vita civili, doctrina de reſtitutione in integrum, ob metum et dolum, eſt cenſenda. Denique indicat Auctor remedia alia, quibus uti poteſt ille, qui hodie in quovis contractu dolo aut metu circumſcriptus eſt.

est. Potest uti interdicto, unde vi, et quod vi aut clam: potest ex edicto divi Marci agere. Habet laesus rei vindicationem, Publicianam actionem, et nullitatis querelam: habet exceptionem doli generalem, quae locum habet quotiescunque aequitas actori obstat, et quae velut genus est, quod omnes reliquas exceptiones comprehendit. 7) Oratio Secularis *Christ. Sendelii*, Medic. D. in qua Auct. laudes doctorum medicorum, qui proximo seculo Scholam Gedanensem illustrarint, enarrat. 8) *Beni. Groddeckii*, Gr. et OO. LL. P. P. dissertatio, de verosimillima vocis יובל significatione. Hanc suggessit Auctori origo radicis יבל, quae in pulsu vehementiori sita esse videtur, ex qua diversae istae succrevere notiones, effusi impetus cum in fluvio currente, tum in aliis similibus, in quibus est veluti colluvium et profluvium vehementius impulsum. Hinc coniicit Auctor, annum quinquagesimum, a solemni illa atque magna cum pompa ac velut impetu facta adductione libertatis, quae per universam terram tunc erat proclamanda, dictum esse יובל: atque igitur שנת יובל vi vocis esse annum adductorem, sive adductoris, qui nempe libertatem, et quae cum eo coniuncta erant, universo populo publice adduceret. 9) *Eiusdem* oratio de anno iobelaeo Hebraeorum, eiusque inprimis scopo. 10) *Gottl. Wernsdorffii* dissertatio, de versibus, ut aiunt, politicis, et perversa Romani metri in carminibus Germanicis imitatione. 11) *Eiusdem* dissertatio de eloquentia corporis. 12) Dissertatio de moribus iuventutis scholasticae in Academia Attica, Praeside *Gottl. Wernsdorffio*, defensa a *Io. Dan. Schulzio*. 13) De tribus feris, quae in numis saecularibus Philipporum Augg. conspiciuntur, dissertatio, Praes. *Gottl. Wernsdorffio*, proposita a *Io. Gottfr. Wachsmuth*. 14) Disputatio de vi convertrice Spiritus sancti, Praes. *Ern. Aug. Bertlingio*, habita ab *Ephraim Ohlerto*. 15) *Andreae Schotti* Analecta ad Athenas Gedanenses. 16) *Michael. Christoph. Hanovii* memoria Proto-Scholarcharum et Proto-Bibliothecariorum Gymnasii Gedanensis.

17) *Henrici Kühnii* dissertatio, de commodis ex mathematicis et physicis disciplinis in humanum genus redundantibus. Haec de prima huius voluminis parte. Altera continet litteras plerarumque Germaniae Academiarum, illustriumque scholarum, ad Gymnasii Gedanensis doctores, in quibus hunc diem illis faustum fortunatumque esse iubent. Quibus sunt additae variae dissertationes, ad hunc diem festum illustriorem reddendum scriptae, ut: *Io. Henr. a Seelen*, Gymn. Lubec. Rector. de Gymnasiis, ad quae divinus gentium doctor, Paulus, 1 Timoth. IV, 7. 8. Hebr. V, 14. XII, 11. allusit, γύμνασμα: *Andreae Schotti* memoria Theologorum, qui Gedani vixerunt, Semisecularium: *Theodor. Ludov. Gralathii* de iucundo litterarum ac mercaturae vinculo commentatio: *Ephr. Krügeri* disputatio de nervo Phrenico, Lipsiae habita, una cum oratione *D. Chrift. Gottl. Ludovici*, de felici praeparatione ingeniorum ad Academica studia in Gymnasiis illustribus, eiusdemque programmate de via bilis cysticae: *Io. Beniam. Schmidt* docta Commentatio, de ludis saecularibus Romanorum. Caeterum nos quoque, ut Deus opt. max. haec, pro salute, incolumitate, et flore cum universae reipublicae, tum inprimis scholae Gedanensis, suscepta vota rata et accepta esse iubeat, vehementer optamus.

GERARDI KULENKAMP V. D. M. AMSTELAED. *Διάκρισις modesta Quaestionis Philologico-Hermeneuticae, nuper admodum motae, circa Ellipsin Litterae vel Particulae Interrogantis in Codice Hebraeo Biblico, num ea sit omnino eliminanda et proscribenda, an vero, sed non temere, admittenda.*

Amstelaed. ap. Iac. Loveringh, 1759. plag. 17. octonis.

In tria Capita omnis descriptus est liber. Primum duabus sectionibus absolvitur, quarum prior prooemii quasi locum occupat: occasio enim, scopus, modus, et

et ordo omnis libri, in ea ſiſtitur. Occaſionem quidem Ven. Auctor ortam ſibi eſſe ait, (§. 1.) ex ſuis in divinum Moſis Canticum, quod extat Deut. XXXII, patria, i. e. Batavorum lingua, commentationibus olim editis. Ad cuius Cantici quintum comma, quod iam multos criticos exercuit, eruditorum cum varias interpretationes exponeret, (§. 2.) novam quoque, qua Vir Ven. Collega Auctoris, *W. Koolhaas*, iam Linguar. et Antiquitat. apud Amſtelaedamenſes Profeſſor, huic obſcuro loco medelam afferre tentavit, obſervationem ſilentio praeterire noluit. Hic ſuam, cui calculum denegaverat noſter, ut defenderet ſententiam, (§. 3.) *Diſſertationem Philologico-Exegeticam* in lucem emiſit, *qua oſtenditur, quod in ſacro Codice Hebraeo non temere interrogationes admittendae ſint, ubi nulla extat interrogandi nota, nec indicium:* in qua tamen (noſtri verba ſunt) non, ut index diſſertationis promittit, tantum *interrogationes haud temere*, ſed *plane nullas* admittendas eſſe putat, niſi adſit interrogandi nota, vel expreſſa, vel repetenda: quod telum omnino in noſtrum Auctorem intenſum eſſe ſtatim intelligi poteſt.

Habes occaſionem ſcripti; accipe ſcopum, quem noſter exponit §. 4. 5. 6. hunc puta, ut antiquam de ellipſi litterae aut notae interrogationis Criticorum ſententiam contra novam, ut appellat, Koolhaaſii vindicet. Modus, quem in hoc ſuo libro obſervatum ſibi eſſe ait Ven. Auctor, §. 7. nullibi leges amicitiae violat, nec invectiva eſt noſtri in adverſarium oratio; quas leges, ne in poſterum migret, publice promittit, ſe nunquam reſponſurum eſſe amplius, etiam impugnantibus. §. 8. ordo libri exponitur; de quo antequam dicamus, monendum ducimus lectorem, omnem hunc librum, praecurſoriam tantum, ut Auctor appellat, univerſi operis, cuius praecipua pars nondum in lucem emiſſa eſt, ſectionem eſſe: in hoc enim, quem tractamus, libro, poſt generalia quaedam ad hanc quaeſtionem ſpectantia, quae ſecundum caput ex parte implent, invenies nonnulla de Ellipſibus in

universum; an illae omnes cum Wokenio e Cod. sacro eliminandae? Quae sequuntur, de ellipsi literae ה particulae interrogantis, agunt; deinde Koolhaasii contra hanc ellipsin prolata argumenta examini subiiciuntur; tandem vindiciae sententiae Auctoris traduntur, quibus omnis liber exit. Quae sequi deberet libri sectio, in qua ea loca, ubi noster ellipsin אם ה, ille autem ironiam aut sarcasmum invenit, vindicanda a nostro sunt, in aliud tempus servatur.

Secundi capitis, quod statim ex prioribus intellexeris, prima sectio plane nihil habet, quod ad rem pertineat; hinc sufficere arbitramur, indices locorum exponi. Docetur enim §. 2. reverenter literas sacras tractandas esse; §. 3. studii Philologici et Grammatici necessitas probatur; §. 4. regularum hermeneuticarum serium instituendum esse examen; §. 5. de studio Hermeneutico seculorum quinque priorum, §. 6. seculorum sequentium usque ad tempora repurgatae ecclesiae agitur, et tandem §. 7. 8. quae exinde ad nostram usque aetatem eruditorum praestiterit diligentia, exponuntur. §. 9. Vitanda monet Auctor Ven. praeiudicia, §. 10. tam alienae, §. 11. quam propriae auctoritatis, et novitatis pruritum; quibus expositis, secundi capitis prima Sectio absolvitur; in qua quidem ea invenias, quae commode ab hoc libro abesse poterant. Ex iis enim, qui rationem interpretandi S. Codicem docent, libris, haec omnia singulis, qui se ad legendum hunc Auctoris librum bene instructos putant, satis superque nota esse, non dubitamus.

Altera secundi capitis Sectio occupata est circa quaestionis statum, ut Auctor appellat, et argumenta Koolhaasii ponderanda, in cuius §. 1. observatur, primo quidem intuitu satis patere, de quo inter ipsos lis orta sit; sed ex adversarii libello non satis constare, quatenus ipsum inter et *Bostonium*, Ecclesiae Atricensis apud Scotos Pastorem, (in Tract. Stigmologico Hebraeo-Biblico, A. MDCCXXXVIII. edito;) conveniat, §. 2. quia ille non semper de ipsa disceptationis materia sibi analogus est, et quod §. 3. accedit,

dit, a locis obſcurioribus abſtinere mavult, et ignorantiam profiteri, quam ellipſin τϋ ה interrogantis admittere; quapropter §. 4. monet Auct. ſe iis non adnumerandum eſſe, qui interrogationes in codice ſ. fingunt, ſed §. 5. de eo ſibi diſputationem inſtitui, an plane nulla in eo admittenda ſit interrogationis ellipſis; quo facto §. 6. monet, a Koolhaaſ. tropos et figuras in ſubſidium vocari, ut eo melius ellipſes τϋ ה ex codice ſ. eliminare queat. §. 7. in explicandis troporum et figurarum verſatur naturis. §. 8. primum, quod contra noſtrum adfertur argumentum, exponitur, quo negatur, interrogationem eſſe, ubi nullum ſit interrogationis ſignum, nec interrogationis ſono pronunciaretur; tropos autem et figuras, nimirum antiphraſin, ironiam, ſarcaſmum, cet., nonnunquam quidem ad interrogationem accedere, ſed neque interrogandi ſigno, neque pronunciatione, notari. Reſpondet noſter, hoc argumentum bifariam dividendum eſſe: priori enim loco negari, interrogationem eſſe, ſine ſigno interrogandi expreſſo; quod ipſum petitio principii ſit. De eo enim diſputari: an interrogationes in codice S. ſemper ſigno quodam notatae ſint; itaque hanc argumenti partem nihil probare. Secundum eius locum, qui de pronunciatione agit, confundit noſter teſtimonio ex Quinctiliano, et altero ex Auguſtino deſumto; qui uterque docet, ironiam pronunciatione intelligi; ſed veremur ut in eo erret Auct. non enim Koolhaaſ. negat, ironiam intelligi pronunciatione; diverſam tantum hanc eſſe ait a pronunciatione interrogationum, quod nec Quinctilianus, nec Auguſtinus, a noſtro in teſtimonium vocati, negant, et ipſa loquendi conſuetudo probat. §. 9. Ea codicis ſ. loca examini ſubiiciuntur, quae ſecundum Boſtonum non ſimpliciter et affirmative explicari poſſunt, quamvis nullum interrogationis indicium appareat, unde vel ad ironiam, vel apoſiopeſin, ellipſeos notae interrogandi hoſtes confugiunt. Primus ex his locis eſt 2 Sam. XVI, 17. ubi Abſolomus Chuſaeum,

Davidis

Davidis fugientis amicum, ad ſe venientem alloquitur: זה חסדך את־רעך, quae verba et Boſtonus et Koolhaaſius, non ſimpliciter accipi poſſe profitentur; ſed Ironiae vel Sarcaſmi ſpeciem in his agnoſcunt, et hic ita περιφράζει: *En egregium iam hic videmus ſpecimen ſtudii tui, vel benignitatis tuae erga amicum tuum.* Noſter autem non ironice accipienda eſſe haec verba, ſed interrogative, ex ſequentibus colligit; addit enim ſtatim Abſolomus: למה לא־הלכת את־רעך; in quibus interrogationem eſſe, particula למה ſatis demonſtrat: unde noſter argumentatur, ſi haec duo hemiſtichia in codice transpoſita legerentur, neminem dubitaturum eſſe, verba זה חסדך eſſe interrogationem continuatam antecedentis. Deinde noſtro quoque non conſentaneum videtur, Abſolomum in re tam dubiae et periculoſae aleae iocatum eſſe, ſed potius de Chuſaei in patrem perfidia haec indignatum pronunciaſſe, et ipſa pronunciatione et geſtu demonſtraſſe, factum Chuſaei ſibi non placere.

Secundus, quem profert Auctor, locus extat 2 Reg. XIX, 11. coll. Ieſ. XXXVII, 11, ubi ſunt verba ואתה הנצל; in tertio Ier. XXV, 29. ואתם הנקה תנקו; et in quarto Ezech. XXXIII, 25. legitur: והארץ תירשו, quae loca Koolhaaſio et Boſtono ad naturam interrogationum quam proxime accedere videntur, ſed tamen, cum particula interrogandi deſit, non interrogative, ſed potius per Ironiam vel Epanorthoſin explicanda. Noſter in iis ellipſin τȢ ה interrogativi quaerit, itaque pro veris interrogationibus accipit. Sed expedita ſunt omnia, ſi, quod obſervavit cum pluribus Noldius, teneas, τὸ ו ſaepius interrogandi vim habere, ut adeo interrogationis ſignum hic re ipſa adſit. §. 10. reſpondet Koolhaaſius duabus obiectionibus, quarum prior deſumitur ex eo, quod nobis ignotum ſit, an Hebraei quaedam in codice ſacro loca tono interrogativo, an vero ironico pronunciarint; quae, ne ellipſin τȢ ה admittere cogatur, tono ironico aut ſarcaſti-

co

eo potius, quam interrogativo, pronuncianda putat. Ne tamen per has ironias et ſarcaſmos aeque ac per interrogativae particulae ellipſes, ſenſus ſ. codicis incertus reddatur: urgente tantum neceſſitate, ad has figuras refugere ſuadet, §. 11. quod probare conatur ex loco Geneſ. XVIII, 12. ubi quidem verba Sarae היתה לי עדנה per ironiam interpretatur, tanquam a Sara ridente dicta. Noſter tamen negat, haec Sarae verba aliter ac interrogative accipi poſſe, ab ipſo ſcil. Deo, ſequenti commate, interrogative accepta: dicit enim Deus, Sarae ſermonem repetens: האף אמנם אלד ואני זקנתי. Quid? ſi היתה vertas *praeteriit;* tum nec interrogatione nec ironia opus fuerit. Deinde docet Ven. Koolhaaſius §. 12. nos non ſemper ea, quae interrogamus, interrogative exprimere; ſed apoſiopeſin adhibere, hanc: *hoc ſuppono, hoc ſpero.* Cuius rei teſtimonium profert locum 2 Sam. XVIII, 29. ubi David Ahimaazum victoriam ſibi nunciantem ita alloquitur: שלום לנער. Quo loco Koolhaaſ. ſupplet, *ut ego ſpero;* noſter autem ellipſin τ8 ה invenit, quod in commate 32. Davides ipſe addit, Chuſaeum alloquens: השלום לנער לאבשלום. §. 13. Auctor tandem ſecunda vice ſtatum quaeſtionis conſtituit ex concluſione adverſarii, quae eſt: *ſi verba accurate et ſtrictiſſime ſenſu ſuo grammatico accipiantur, vero nullas dari in ſacro codice interrogationes, niſi quae ornatae vel munitae ſunt particula interrogandi, aut ubi huiusmodi particula e praecedenti periodo eſt repetenda, et potius ad tropum refugiendum, quam ad ellipſin τ8 ה.*

Sequitur Caput III. et ipſum in duas deſcriptum Sectiones. Sub initium prioris iterum, quod non erat neceſſum, repetit Auctor, quaeſtionem eſſe, an plane nulla admittenda ſit ellipſis τ8 ה; ſimulque ordinem ſibi propoſitum exponit. §. 2. monet, ellipſin non adnumerandam eſſe ſoloeciſmis, vel barbariſmis, ideoque non omnem eſſe eliminandam, ſed potius neceſſariam eſſe, ut ex Graeca et Latina, quin et Belgica lingua, §. 3. appareat;

ergo nec ex Hebraea lingua eam exulare. §. 4. et 5. transitum facit ad ponderanda aliarum partium argumenta, e quibus §. 6. primum eſt hoc: cum Hebraeis ſint omnis generis particulae interrogantes, non neceſſe habent elliptico loquendi genere uti in interrogationibus. Reſpondet Auctor: huic argumento plane nullam ineſſe vim, quia per illud non negarentur omnes Ellipticae Hebraeae linguae dicendi rationes, ſed ſaltem hae, de quibus lis eſt; et hoc tamen argumentum contra omnes Hebraeae linguae ellipſes adhiberi poſſe; habet enim Ebraea lingua et alias particulas, verba et nomina; et nihilominus eorum nonnulla aliquando per Ellipſin omittuntur. Diſputatur deinde noſtrum inter et Ven. Koolhaaſium de vi interrogandi nonnullarum particularum, quam hic negat, noſter defendit. §. 7. de poteſtate interrogativa particulae אם, §. 8. de particula כי, §. 9. de vocula הן, ubi ſimul noſter locum 1 Sam. XXX, 8. profert, quem adverſario plane omiſſum, a Boſtono autem leviter tantum notatum dicit, et eum tanquam invictum ſcopulum omnibus ellipſis particularum interrogandi inimicis *opponit.* Nam quaerit hic David ex Deo: ארדף אחרי הגדוד הזה; quaerere autem eum indicat praecedens vox שאל, quam tamen τὸ ה interrogans non ſequitur. Subiungit huic loco alium Auctor Exod. VIII, 26. quem Boſtonus intellexit interrogative accipiendum eſſe, et, cum nulla adeſſet particula interrogandi, τῷ הֵן ſignificatum interrogativum tribuit; Koolhaaſius autem, cum ſua hypotheſi in anguſtias redactus, ait, hunc loquendi modum quam proxime accedere ad formam interrogandi; hoc tantum ſe velle, haec verba Moſis proprie non eſſe interrogativa; adeoque exinde non concludendum, vel voculam הן eſſe interrogativam, vel licere aliis in locis, ubi nullum adeſt interrogandi indicium, tamen ſenſum interrogantem admittere. Belle quidem ſibi diſtinguere videtur Koolhaaſ. non nobis. §. 10. Secundum, quod urget idem Vir contra noſtrum argumentum, de periculo codici ſacri

ex

ex hac ellipſi oriundo deſumtum eſt: haec enim, cum ſenſum literae ſaepe vertat in contrarium, anſam praebere videtur male ſentientibus, ſenſum codicis pro lubitu convertendi. Noſter autem hoc argumentum, cui maximam ineſſe putat ille probandi vim, ita removet, ut doceat, illud criticorum temeritatem coercere non poſſe; eſſe enim loca quaedam, in quibus haec ſenſus converſio omnino concedenda ſit; quorum numerus cum non conſtitutus ſit, hos criticos in multis ſaepe locis, in quibus ſenſus ipſis non ſatis commodus videtur, hanc ſenſum convertendi neceſſitatem invenire; deinde plus probari hoc argumento, quam ex Ven. Koolhaaſii re ſit; cum ipſe non omnino neget, eſſe in quibusdam locis, quanquam nota interrogandi deſtitutis, ſenſum convertendum; accedere, quod ne ſic quidem omnis ambiguitas tollatur, etſi ſenſum, niſi τὸ ה adſit, mutandum negemus: non enim ſemper patere, quae vis τῷ ה tribuenda ſit; quod manifeſtum fiat ex *Schultenſii* in Iobum commentario, qui varia loca Iobi, in quibus τὸ ה a pluribus interrogative explicatur, ſimpliciter interpretetur. Hinc colligit Auctor: non poſſe conſtitui legem, per quam non liceret ſenſum convertere in contrarium, niſi adſit τὸ ה; ſed ſingula potius loca accurate trutinanda eſſe, antequam de iis pronunciari poſſit; et tandem non omnes interrogationes ſenſum in contrarium convertere, quod probat §. 11. ex locis variis Quinctiliani, Longini, aliis, et §. 12. ipſius ſacri codicis. §. 13. reliqua, quibus Koolhaaſius pugnat, leguntur argumenta; tertium ab invidia et abſurdo; et quartum ab aliorum auctoritate deſumtum: quorum vim iure contemnit Auctor Rev. quintum a defectu ſigni interrogandi magnam inter Hebraeorum accentuum turbam, et ultimum ab eo, quod Hebraei non ſingularem verborum ordinem in interrogationibus obſervent, petitum, haec duo Auctor in ſequentem Sectionem illuſtranda ſibi ſervat.

Reſtat altera tertii capitis Sectio, in qua Auctor ea, quibus Ellipſis τȣ̃ ה defendi poſſit, profert argumenta,

quae tamen, ut ipſe §. 1. fatetur, non apodictica gaudeant veritate. §. 2. primum, quo nititur, ellipticam linguae Hebraeae brevitatem fundamentum habet: ubi Auctori mirum videtur, eos qui concedunt, dari ellipſes frequentes apud Hebraeos, hanc tantum negare; praeſertim cum haec ellipſis nec in aliis linguis inuſitata ſit. Secundum argumentum ab Accentuationis Hebraeae ratione depromſit Noſter. Hic primum demonſtrat §. 3. in omnibus fere linguis dari ſigna diſtinctiva, prae reliquis autem Hebraeam iis abundare. §. 4. contra Boſtonum docet, ex accentuum poſitione iudicari poſſe de ellipſi τοῦ ה interrogantis; hinc §. 5. multa de uſu Syntactico ſeu Grammatico, de Logico, de Muſico, tandemque de Tonico accentuum uſu diſputat. §. 6. de uſu accentuum Rhetorico Wolfii, Millii et Boſtoni exponit ſententias. §. 7. Hos varios accentuum uſus ſibi non oppoſitos, ſed ſubordinatos eſſe, et in Hermenevtica ſacra terminari ait, et §. 8. ex his colligit, non opus habere Hebraeos ſigno quodam ſingulari interrogationis, quia omnis accentus dominus ea vi gaudeat, miraturque, quomodo Boſtonus, qui de accentuum vi non dubitat, unum tantum eorum in interrogationibus uſum negare potuerit. Quod autem ſtatuit Auctor, certum eſſe, dari loca in codice ſacro non in ſenſu Grammatico et ſimpliciter accipienda, et in his accentus habere vim interrogativam; neque refugiendum eſſe ad ſarcaſmum, ironiam, etc. id nobis nequaquam probatur; quibus addimus plura in hac eius de accentibus diſputatione ſcita. §. 9. loca affert Auctor, ex quibus vim interrogativam accentuum docere laborat, enumeratque omnia ea, in quibus Koolhaaſius ſupra Ironiam aut Sarcaſmum etc. ſubſtituit. Sic v. c. 2 Sam. XVI, 17: τῷ Athnacho vim interrogativam tribuit, vultque Athnachum indicare ellipſin τοῦ ה interrogativi. Unde autem intelligitur, Athnacho eſſe hanc vim hoc loco? In loco Gen. XVIII, 12. ſi noſtrum audias, interrogatio itidem ex accentibus intelligenda eſt. Tertium locum ſubiungit 1 Sam. XI, 12.

כי

מי האמר שאול ימלך עלינו. §. 10. alia adhuc profert loca Auct. in quibus ellipsin τȣ̃ ה interrogantis se invenisse putat, ut Num. XXIII, 19. Thren. I, 12. alia. §. 11. tertium pro ellipsi τȣ̃ ה interrogativi telum in adversarios mittit Auctor; nimirum interrogationes Hebr. habere singularem quandam vocum dispositionem, ex quibus dignosci possint, existimat. Limitationem quidem, et analogiam aliarum linguarum, exempla item subiicit; sed anceps argumentum non reddit firmius. Tandem Auctor affectus, tonum, et gestus loquentis in auxilium vocat, et primum §. 12. prolixe agit de lege illa interpretum sat nota, accurate attendendum esse ad loquentis aut scribentis affectum; unde concludit: qui loquitur in affectu, is Ellipses frequentes facit; itaque et particulam ה interrogantem omittit. §. 13. ex tono loquentis intelligi interrogationes Auctor observat, tonum autem ex affectu loquentis deducendum esse. §. 14. affectibus et tono, gestus quoque oratoris addit, et iis interrogationes indicari putat; opinatur enim, multa loca tam perspicua esse, ut ex iis gestus, quibus orator in pronunciandis iis usus sit, intelligi queant: quod de vehementioribus animi motibus non negamus; sed qualem nobis depinget Auctor gestum, ab oratore in pronuncianda interrogatione adhibendum? §. 16. respondet iis, qui putant, ex gestibus oratorum profanorum, quos attulit §. 15. non iudicandos esse gestus oratorum sanctiorum. §. 17. ipsum argumentum et schematismum orationis Auctor pro se facere putat: si enim locus, quem tractamus, convictorius sit vel redargutorius; tunc statim colligendum, esse in eo orationem concitatam, atque adeo abundare in eo tropos, figuras; frequentes inesse ellipses, neque mirum esse, si τὸ ה interrogativum desit. §. 18. toti denique libro et primae parti operis finem imponit.

Nos quamvis, in summa rei ab Auct. Ven. disputatae, non abhorreamus ab eius sententia, nec parvi faciamus eruditionis et modestiae in eo elucentis signa; tamen de-

ſenſum ab eo τȣ̃ ה interrogantis ellipſin caute et prudenter indagandam, non liberali manu inſpergendam S. Codici exiſtimamus. Eundem agnoſcimus nonnunquam arma induiſſe imbecillia, et *nullos* ideo *habitura triumphos;* repetitionibus non neceſſariis et copioſa expoſitione rerum, quae tribus verbis tradi poterant, lectores fatigaſſe; denique ſcribendi elegantiam minus quam par erat curaſſe.

REGIAE ACADEMIAE LUNDENSIS HISTORIA, Auctore IOH. IAC. VON DOEBELN, Med. D. et Prof. Acad. Lundenſis Seniore, Regii Collegii Medici Aſſeſſore, Regiae Societ. Upſal. membro, Imperialis A. N. C. Collega.

Lundini, apud I. E. Brodhagen, Alph. 3. quaternis.

Maluimus librum hunc ſero ad nos perlatum, etiamſi iam ante luſtra aliquot prodiit, tarde commemorare, quam omnino tacere. Tribus partibus conſtat haec Hiſtoria: quarum *prima* fundationem, privilegia, conſtitutiones Regias, et alia monumenta, exhibet; *ſecunda* huius Academiae Cancellarios, Curatores, Procancellarios, Rectores, Prorectores laudat; *tertia* Profeſſorum vitas deſcribit, eorumque ſcripta commemorat ſingula.

E *prima* Parte referimus, in animum induxiſſe Regem CAROLVM GVSTAVVM, Lundini condere Academiam. Quo praemature exſtincto, id perfecit filius CAROLVS XI. qui eam inaugurari iuſſit Anno MDCLXVIII. d. 28. Ianuarii: quae inauguratio hic repraeſentatur accurate. Tum, quibus beneficiis ab hoc Rege per ſecutos annos cumulata ſit haec Academia, et poſtea a Regibus, CAROLO XII. (qui Anno MDCCXV. ipſe verſatus eſt in hac Academica vrbe,) et FRIDERICO, luculenter deſcribitur.

In *ſecunda* Parte Cancellariorum Academiae, quorum primus fuit Comes *Guſtavus Otto Stenbock*, hodiernus eſt Comes *Carolus Gyllenborg*, Vitae exponuntur, et in Academiam merita, perdiligenter. Ac eodem modo poſtea vitae Procancellariorum deſcribuntur, quos inter eminent *D. Petrus Winſtrupius*, et *D. Andreas Rydelius*, Epiſcopi Scaniae: quorum et ſcripta memorantur. Hinc leges Regiae proferuntur de Rectore Magnifico, deque Prorectore. Tum denique nomina Rectorum huius Academiae et Prorectorum exhibentur iuſto ordine.

Tertia ex Parte producimus Profeſſores eos, qui permultas, quarum hic proferuntur tituli, diſputationes ediderunt. Excelluerunt videlicet et partim adhuc excellunt in hoc genere *Henricus Benzelius*, Theol. Profeſſor, nunc Scaniae Epiſcopus; *Ioannes Engenſtroemius*, Prof. lingg. orientalium, itemque Graecae; *Nicolaus Lagerloeſius*, Theol. Profeſſor; *Arvidus Mollerus*, Prof. philoſophiae moralis; *Conradus Quenſelius*, Mathematicus; *Andreas Riddermarckius*, item Mathematicus; *Magnus Rydelius*, Andreae frater, Hiſtoriae Profeſſor; *Andreas* et *Nicolaus Stobaei*, ille Hiſtoriae, hic Eloquentiae Profeſſor et Poeſeos; *Haquinus Stridsbergius*, Theol. Profeſſor, multorum Veteris Teſtamenti locorum illuſtrator egregius. Operae pretium videtur nobis facturus, ſi quis ſingulari volumine complectatur *Diſſertationes Academiae Lundenſis ſelectas*, easque ita maiorem in lucem producat, pluriumque exponat conſpectui et uſui. De *Ioſua Schwarzio*, Theol. Prof. perpauca proferuntur, itemque de *Samuele Puſendorſio*: et de hoc quidem propterea, quod iam plures vitam eius perſecuti ſunt ſtudioſiſſime. Merito vero ſuam ipſius vitam nobiliſſimus huius Hiſtoriae Auctor deſcripſit copioſius pag. 29—50.

Libet adhuc e Partis primae pag. 42. et 43. proferre, quae narrantur de Rege CAROLO XII. A. MDCCXV. hanc Academiam exornante ſua praeſentia. *Iactent alii* (ita noſter Hiſtoricus,) *magnos Regum ſuorum ad ſplendorem*

rem apparatus: CAROLVS *noster, publicae salutis procurator, omnem luxuriem spernens, vel in itinere satellitum ac aliorum frequentia non utens, populique sui fide ubique tutissimus exit reditque, rhedarum usum unico, et eo quidem vilissimo interdum, quadrupede supplente. Plumarum et culcitrarum loco vel rusticis et captivis ingratum ac vile stramen tam pretiosus Rex deligit, paucarum horarum somno contentus, ut ante solis ortum et ultra occasum pro regni felicitate continuo laboret, et, quod in statione sua cuique sit vigilandum, inaudito exemplo monstret. Quae, quaeso, amictus differentia ab amictu gregarii militis, ubi nihil praeter corii, lanae, ferri, lintei parum, corpus Regis tegit? Exulat hic omnis intemperantia: quinimo omnem vini usum aqua frigida diluit. Quid? quod in maximis occupationibus saepius rigorosa quatuor, quinque et plurium dierum ieiunia, ad populi sui commiserationem, tolerat incomparabilis hic Princeps.* Hactenus Noster in Programmate, quod A. MDCCXVII. cum Rector esset Academiae, editum hic totum inseruit.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Novembris Anno MDCCLIX.

ILLYRICI SACRI TOMUS SECUNDUS. ECCLESIA Salonitana, a quarto Seculo aerae Christianae usque ad excidium Salonae. Accessere Vita Diocletiani Imperatoris, Acta Sanctorum ex eius genere, et marmora Salonitana. Auctore DANIELE FARLATO, Presbyt. Societ. Iesu.

Venetiis, apud Seb. Coleti, 1753. Alph. 2. ternion. plag. 36. tab. aen. 3. in fol.

Quid sibi Cel. *Farlatus* in historia ecclesiastica Illyrici describenda proposuerit, et quomodo in hoc negotio tractando versetur, exposuimus nuper, cum primum huius operis Volumen lectoribus nostris indicaremus. Pergit in hoc altero Volumine, filum, quod coeperat,* pertexere, atque eadem, qua nuper, via incedens, eodem ordine, atque etiam elegantia, res exponens, quae in Ecclesia Salonitana, a quarto Seculo usque ad tristissimam urbis eversionem, acciderint memoratu digna, ante oculos lectorum ponere. Est vero hoc Volumen in duas quasi partes tributum, quarum prima Vitas Episcoporum, altera vitam Diocletiani Imperatoris, eorumque, qui e familia Diocletiani oriundi, martyria passi, et celebre nomen nacti sint, complectitur. Episcopi quidem, quorum nominibus res memorabiles subiectae, sunt

hi: Marinus I. Martinus I. Maximus III. Theodorus II. Petrus II. Leo I. Iohannes IV. Horum res gestae in prioribus quatuor capitibus exponuntur. Coegit inopia rerum monumentorumque Auctorem, ut hosce simul coniungeret. Quanquam enim aetas illa rerum factorumque memorabilium admodum ferax fuit, domesticis bellis ingentem rerum praeclare gerendarum segetem suppeditantibus; nimia tamen vetustas, maiorum incuria, et incensio urbium omnia ita exstinxit, ut vix nomina cognita essent, nisi ea conservassent Catalogi. Quare Auctor multa ex historia universali delibavit, illisque lucem historiae Illyricae accendit.

Quod ad Marinum, Episcopum Salonae, aliosque antistites Dalmatiae attinet, dubitat Auctor, an ad Nicaenam Synodum convenerint? E subscriptis enim Episcoporum nominibus, in quae multa menda irrepserint, hoc intelligi non posse. Quamvis in editione Biniana subscriptus inveniatur *Bunius Stoborum*, sive *Bodius Stobiorum Provinciae Dalmatiae*, tamen satis constare, pro *Dalmatia Dardaniam* legi oportere, ut in margine Collectionis Venetae Conciliorum adnotetur; idque confirmari MS. Cod. Parisiens. Biblioth. Soc. Iesu, ab Harduino edito; in quo scriptum: *Bonius Triporum Dardaniae*. Triporum urbem, neque in Dalmatia, neque in Dardania, neque usquam gentium inveniri, quare procul dubio legendum esse *Stoborum*. Stobos esse civitatem Pelagoniae, quae regio pars sit Macedoniae ad Septentrionem, finitima Dardaniae. Causas vero, cur nullus e Dalmatia et Illyrica regione concilio Nicaeno interfuerit, esse fortasse has: quod omnia fere Concilia oecumenica in partibus Orientis habita plerumque, et potissimum ex Episcopis Orientis conflata fuerint, sic prorsus, ut paucissimi ex Occidentalibus Episcopis ad ea convenirent. Neque enim haereses, quae huiusmodi conciliis causam occasionemque dederint, ad labefactandam ecclesiam occidentalem statim processisse. Porro sicut Episcopi Daciae et Macedoniae provinciis orientis fuerint vulgo adscripti, sic Episcopos Dalmatiae inter Occi-

Occidentales numeratos esse, et necessitate Synodos oecumenicas in oriente adeundi exemtos. Deinde etiam Episcopos Dalmatiae ad Concilium, ut vocant, Nationale Primatis, seu Patriarchae Romani, pertinuisse. Nam cum duo fuerint in Illyrico Primates constituti, Thessalonicensis et Sirmiensis, neutrique eorum subiecta Ecclesia Dalmatica, quae nullum alium Primatem agnoverit nisi Pontificem Romanum, essetque propterea veluti quaedam appendix Primatus Italici, eiusque Episcopi Romanae Synodi nationalis adeundae iure gauderent: sicut plerique Italici et Occidentales Episcopi a Conciliis orientalibus oecumenicis abfuerint, sic etiam Episcopos Dalmatiae abfuisse.

Incidit in haec tempora lues Ariana, erroresque Semiarianorum proruperunt. Hosce igitur una cum iis, quae ad Donatistas, ad Athanasium, damnatum et absolutum, ad Photinum, illiusque magistrum Marcellum Ancyranum, ad Concilium Sardicense, ad Ursacium et Valentem, ad Hosium, ad Bonosum, ad Concilium Ariminense, Illyricum, et Aquileiense, ad controversiam Antiochenam, ad haeresin Macedonianam, pertineant, Auctor commemorat. Illyricum quidem concilium Auctori in Macedonia, atque in urbe Thessalonica, aut eodem quo Romanum, (quod in Episcopatum Damasi, et annum quarti Seculi aut septuagesimum, ut Pagius vult, aut undeseptuagesimum, ex Baronii sententia, incidit,) aut certe anno proximo, habitum esse videtur. Multis quoque Auctor de Monastico Instituto in Dalmatiam invecto et propagato agit, ita ut nomen monachi, quid significet, declaret, et deinde, quod norunt omnes, Antonium et Hilarionem auctores praecipuos vitae Monasticae fuisse, ordinem monachalem per Italiam et Occidentem auctore Ambrosio propagatum, et praecipue in insulis et littoribus maris Tyrrheni, tum etiam in Dalmatia constitutum, e Monasteriis Clericos et episcopos electos, Benedictum restitutorem auctoremque monachalis instituti in Occidente, et ordinem Benedictinum in Dalmatiam receptum esse ostendat, variaque de incommodis vitae Ana-

choriticae, de monasterio Ruffiniano, de Bonoso, Anachorita, de insula Bonosiana, addat.

Sequitur Episcopus Hesychius III. Hic attingit Auctor primum plures, quibus Hesychii nomen fuit, ut Hesychium, discipulum Hilarionis, Hesychium, Presbyterum Ecclesiae Hierosolymitanae, Hesychium, Episcopum Opariensem. Deinde refutantur ii, qui Hesychium a Salonitano ad Toletanum Episcopatum transferunt. Post narratur, quomodo Hesychius pro Iohanne Chrysostomo restituendo laboraverit, Ruffinum admonuerit de corruptelis in Clementinos libros per haereticos invectis, et Dalmatas afflictos recreaverit. Adspersit hic aliqua Auctor de titulo Defensoris Ecclesiae, et historiam quasi concinnam illius dignitatis pertexuit. Hunc titulum, ait, ac magistratum in Ecclesiam primus invexit Caius Ep. Rom. qui Sebastianum Imperatoriae cohortis praefectum, virum eximiae fidei ac perspectae virtutis, creavit appellavitque Defensorem Ecclesiae. Huius magistratus ea vis erat, ut apud Iudices laicos negotia ecclesiarum ageret, et pauperum, viduarum, pupillorum susciperet patrocinium. Initio *laici homines* hoc magistratu ornabantur, ii nempe, qui diu multumque in foro et iudicio versati, partes sibi delatas bene agere possent; nolebant enim clericos terrenis negotiis, etsi ad Ecclesiam piamque pauperum curam pertinentibus, distringi, eosque a litibus, tribunalibus, omnibusque fori negotiis longissime removebant. Quamvis autem Episcopi iure eligendi creandique Defensores ecclesiae gaudebant, ab Imperatoribus tamen illud petendum arcessendumque censuerant Patres Concilii Milevitani, quo maior esset huius magistratus auctoritas, tum apud iudices praefectosque iuri dicundo, tum contra fraudulentorum hominum opes ac potentiam, sive ad obtinendas causas ecclesiasticas, sive ad bona egenorum repetenda, eorumque inopiae ac solitudini auxilium ferendum. Exstat de hoc Can. XVI. Concilii modo laudati, et Synodi V. Carthaginiensis Can. IX. Ac primum apud Graecos a laicis ad clericos

clericos hic magiſtratus transferri coepit, mandarique ſolebat interdum Presbyteris; deinde vero idem mos in Eccleſia occidentali paullatim invaluit, ut deligerentur e clero, qui ad hoc munus gerendum haberentur idonei; quin imo Gelaſius inter minores clericos annumerat Defenſores, mediosque conſtituit inter Lectores et Acolythos: *Continuo Lector vel Notarius, aut certe Defenſor effectus, poſt tres menſes exiſtat Acolythus.* Poſt Gelaſium Gregorius M. eundem magiſtratum Subdiaconis ipſis commiſit, vel certe Defenſores in Collegium Subdiaconorum cooptavit. Seculo V. ineunte, quo Heſychius regebat Eccleſiam Salonitanam, adhuc vetus illa conſuetudo vigebat, ut Defenſores Eccleſiae non e Clericis, ſed e Laicis ſumerentur. Sed tum primum Defenſores, ut videtur, Ordinis Clericalis potiundi cupiditas inceſſit; quos quidem Zoſimus ad Clerum aggregari non vetuit, ſed eos iisdem legibus adſtringi voluit, quas aliis Clericis praeſcripſerat, ut nimirum nullis Canonicis impedimentis irretiti tenerentur, neque aliter illis, niſi gradatim et annorum intervallis, quae ceteris praefinierat, interiectis, ex inferiori ad ſuperiorem ordinem acceſſus pateret. *Sane*, inquit, *ut etiam Defenſores Eccleſiae, qui ex laicis fiunt, ſupra dicta obſervatione teneantur, ſi meruerint eſſe in ordine Clericatus.* Pergit Auctor ad Opera ſive lucubrationis Heſychii, et quaerit, an Commentaria in Leviticum tribuenda ſint huic Salonitano Epiſcopo? Tota de hac controverſia ita dicit Auctor: „Mihi non ſumo tantum, neque arrogo, ut me huius controverſiae arbitrum interponere auſim. Hos commentarios ab Heſychio Hieroſolymitano ne abiudicem, obſtat auctoritas recentiorum Scriptorum fere omnium; ut Salonitano adſcribam, monumenta certiora, et argumenta maioris ponderis, quam ea, quae a Perronio allata ſunt, requiro.„

Sequuntur in ordine Epiſcopor. Ioannes V. et Petrus III. Oſtendit Auct. Ioannem Concilio Romano Nationali primo adverſus Neſtorium habito interfuiſſe, atque etiam ſecundo,

 non

non autem Ephesino Oecumenico, neque ullum alium quenquam ex Illyrico occidentali Episcopum. Praeterea hic multa legimus de Nestorii haeresi, de Theodoreto, fautore Nestorii, de Hunnorum initiis et progressionibus, de Sirmii, urbis Pannoniae, frequentia et opulentia, de haeresi Eutychiana, de Concilio Chalcedonensi, de irruptionibus et bellis Attilae, de Dalmatia Germanica, de Marcellino. Petrum excipit Glycerius, quem ex Augustali solio decedentem sedes Pontificia Salonitana accepit. Huius genus, patriam, res gestas, magistratus, quibus ante imperium functus, res in imperio gestas, et Pontificatum Salonitanum Auctor exponit, variaque de domesticorum variis generibus et officiis, de Odoacris genere, rebus bellicis, expeditione Italica, regno in Italia, de Theodorico, rege Ostrogothorum, de more antiquo eligendorum creandorumque Episcoporum. Ordo Episcoporum Salonitanorum tangit Honorium II. Affert Auct. primum duas epistolas Gelasii, Papae, ad Honorium scriptas, deinde acta Honorii, cum e domesticis tabulis, tum ex historia ecclesiastica illorum temporum, repetita commemorat, denique seriem illam historiamque regum Dalmatiae superioris, quam e Slavonico in Latinum convertit Presbyter Diocleas, et Marcus Marulus, Patricius Spalatensis, accurate examinat. Hoc loco varia adspersa sunt de schismate Constantinopolitano et Romano, de Theodorico, Pannoniam ad regnum Dalmatiae adiungente, de urbe Barcensi, et Ostroyllo Dalmatiam invadente, Herulos caedente, novumque in provincia Praevalitana regnum condente.

Venimus ad tres alios Episcopos: Ianuarium I. Hesychium IV. et Stephanum I. quorum vitas Auct. exhibet. Illustratum hoc loco inveniet lector sacrarum lampadum usum, genus vasis, quod *orcam* Plinius, Varro, et alii appellant, genus vectigalium quod *Siliquaticum* dicitur, et munus Principis officii et officiorum; differre alterum ab altero Auctor arbitratur, huiusque, quem et Magistrum officiorum appellabant, potestatem latius quam illius patuisse, alterum

alterum plurium, alterum unius magiſtratus officiis praefuiſſe: ſummam fuiſſe huius dignitatem, ſummamque auctoritatem, cui inferiores magiſtratus ſubiecti, ſive urbani, ſive provinciales, adeo, ut iniuſſu illius nihil rite, nihil legitime, nihil ex iuris formula, decernere et perficere poſſent. Appendicis loco accedit diſputatiuncula de Dionyſio Exiguo illo, quem Caſſiodorus lib. Divin. lect. cap. 23. maximis laudibus extollit.

Proximum Stephano locum inter Epiſcopos Salonitanos occupat Honorius III. Cuius hiſtoria tam propter multitudinem magnitudinemque rerum, quae eo tempore acciderunt, quam ob animadverſiones ab Auct. allatas, valde prae reliquis eminet. Proponitur enim hoc capite Concilium Provinciale Salonitanum primum et ſecundum; proponuntur etiam Acta horum Conciliorum, uberibus Auctoris adnotationibus illuſtrata; proponitur denique bellum, quod Iuſtinianus Imperator Gothis intulit, et cuius initium fieri iuſſit a recuperanda Dalmatia, quam Herulis ademtam Theodoricus ad regnum Italiae adiunxerat, atque in ſua poteſtate retinebat Theodatus. Videmus Oſtroyllum in acie caedi, et regnum Praevalitanum Senulato relinquere; tum Iuſtinianum Illyricum occidentale univerſum, Norico excepto, Barbaris ereptum, Imperio reſtituere. Adiecit Auctor Nov. Conſt. XI. (qua Iuſtinianus eccleſiaſticam totius Illyrici dioeceſin deſcribit, eiusque principatum ſuae patriae attribuit,) eamque copioſo commentario illuſtrat. Sequitur vita Frontiniani II. Petri IV. et Probini, quorum aetas cum in ea tempora incideret, quibus celebris illa de tribus capitulis agitabatur controverſia, quae primum Occidentales ab Orientalibus ſeiunxit, deinde ipſos Occidentales inter ſe commiſit, diverſasque traxit in partes, diligenter Auctor de tota re expoſuit. Ipſa hiſtoria lectu digna et iucunda eſt. Complectitur quoque Frontiniani vita annos poſteriores novem belli Gothici. Venimus ad Honorium IV. et Damianum, quorum temporibus ſumma tranquillitas viguit in Dalmatia, otiumque

ab

ab omnibus cum reipublicae, tum religionis hostibus, sive extraneis, sive domesticis, atque ideo res imperii ecclesiaeque tranquillum in hac regione sine offensione cursum tenuerunt. Quare nihil novum aut memoria valde dignum tum accidit, praeter adventum Bulgarorum, iunctamque cum illis ab Regibus Dalmatiae superioris amicitiam. Quam historiam e Codice Slavo a Presbytero Diocleate et Marco Marulo latino sermone expressam, Auctor hic inseruit, et animadversionibus illustravit. Hos excipit Natalis. Cuius in vita exponenda Auctor ita versatur, ut quae Thomas Archidiaconus in cap. V. Historiae Salonitanae, memoriae prodidit, huc transferat, suisque animadversionibus explicet; deinde epistolas Gregorii M. quas cum ad Natalem ipsum, tum illius causa, ad Episcopos Dalmatiae aliosque scripsit, adiiciat, atque ex his quaedam scitu digna, sed ab Archidiacono praetermissa, decerpat. Est inprimis hic copiosa dissertatio de Archidiaconatu, nec pauca de verbo *Secretarium*, de officio *Apocrisiarii*. Sequitur Maximus IV. cui graves et magnae cum Gregorio, Pontifice Romano, inimicitiae fuerunt. Quorum Actorum tria cum sint Summaria: unum, quod Thomas Archidiaconus historiae Salonitanae intexuit; alterum, quod Ioannes Diaconus in vita S. Gregorii confecit; tertium, quod in Tom. VI. Conciliorum apud Philippum Labbeum exstat: haec una cum Epistolis XVIII. ex quibus totius controversiae status, initium, progressus, exitusque optime disci potest, in hoc Volumine Auctor exhibet, suis animadversionibus adiunctis. Maximum excipit Frontinianus III. de quo breviter Auctor exponit. Praeter nomen enim nihil reliqui fecit vetustas, et secuta clades et eversio Salonae. Nihil igitur de huius Episcopatu litteris mandatum, nihil de administratione illius memoriae proditum. Pluribus tamen Auctor Monothelitarum haeresin enarrat, eo tempore exortam.

Properamus ad ultimum Episcopum Salonitan. Theodorum III. et simul ad eversionem et excidium Salonae. Quae

cum

cum everſio a Conſtantino Porphyrogenito, cap. 29. et 30, et Thoma Archidiacono, cap. 7. Hiſt. Salon. deſcribatur, ſed diverſo modo: ſubiecit Auctor ſuas in utrumque animadverſiones, in quibus, cum quae varia, tum quae contraria ab illis referuntur, inter ſe conciliat, et obſcuris atque ambiguis lucem affundit. Auctor quidem captae funditusque everſae Salonae epocham anno DCXXXIX. affigit, atque Slavos et Avares ſupremum hoc illi exitium attuliſſe exiſtimat, deinde non pauca addit de iis, quae poſt excidium Salonae, ante urbem Spalatenſem conditam acciderint. Haec de Salona, olim terra marique potentiſſima, divitiarum affluentia, frequentia civium, opibusque incolarum florenti, atque aedificiorum magnificentia ſplendidiſſima, flammis et ferro ita abſumta, ut nonniſi pauca, priſci ſplendoris, priſcae pulchritudinis et magnificentiae veſtigia retineret.

Venimus ad alteram huius Voluminis Partem, quae hiſtoriam Diocletiani, Imperatoris, complectitur. Eſt enim ad explicandas intelligendasque res Eccleſiae Dalmaticae, atque Illyricae inprimis, accurata Diocletianeae Auguſtalis hiſtoriae cognitio neceſſaria. Oriundus fuit Diocletianus ex Dalmatia, adamabat patriam ſuam, et, quocunque poterat modo, ornabat. Saepe peragravit Illyricum et Dalmatiam, ſaepe Sirmium et Salonam adiit, ibique aliquamdiu commoratus eſt. In maximis bellis potiſſimum Illyricis copiis uſus eſt; magnificum prope Salonam Palatium exſtruxit; huc ſe, imperio depoſito, recepit, hic privatam vitam, ſic egit, ut nunquam non Chriſtianos omnibus modis vexaret. Huius igitur Imperatoris hiſtoriam Auctor ex Aurelio Victore, Eutropio, Vopiſco, Lactantio, Euſebio, Actis Martyrum, aliis contexuit, et in IV. capitibus elegantiſſime copioſiſſimeque deſcripſit. In Cap. I. exponit de gente Aurelia Valeria Salonitana, ſive de familia Diocletiani, et, cum univerſa gens Valeria in quatuor familias diviſa ſit, ſingulas, ut aiunt, lineas, una cum patria et nominibus Diocletiani, uxoribus, et filiis ac nepotibus

tibus adoptivis, attingit. Cap. II. complectitur Acta Diocletiani. Hic illum Carinum debellare, Maximianum Herculium, Caesarem, deinde Augustum creare, Palatium aedificare, Salonae et Provinciae Dalmaticae administrationem Diocleae matri committere, Roma Christianos vexare, cum Persis feliciter pugnare, Constantinum et Galerium Caesares creare, imperium Romanum in quatuor partes dividere, Romae decennalia celebrare, cum Quingentanis, Alemannis, Alexandrinis et Persis prospere pugnare, et alia, quae hic repetere nimis longum esset, agere videas. In cap. III. agit Auctor de vita privata Diocletiani post imperium depositum, rebusque publicis eo vivo ac superstite gestis. Cap. IV. persecutionem Christianorum proponit, omnium, quas illi sustinuerunt, sive temporis diuturnitatem, sive acerbitatem suppliciorum, sive hostium numerum spectes, acerbissimam, quaeque nomen a Diocletiano sumsit, et decima vulgo, sed incommode, vocatur. Contexuit igitur A. Catalogum bene longum, martyrum Illyricorum, hac tempestate extinctorum, et appendicis loco dissertationem de persecutione Liciniana addit. Quibus expositis, transit Auctor ad eorum vitas resque gestas describendas, quos communio sanguinis, e Valeriis Salonitanis deducta, cognationis vinculo cum Diocletiano coniunxit, atque primum igitur S. Serenae Imperatricis, et Diocletiani coniugis. Hic multis ostendit, illam non ex Hispania, sed ex Illyrico oriundam, et deinde coniugium Diocletiani et Serenae, atque etiam historiam S. Susannae, ab obiectis argumentis vindicat. Manum conserit Auctor cum compluribus, aliter sentientibus, atque summa cogitationum facta, sibi satis comprobasse videtur, neque commentitium esse S. Serenae cum Diocletiano coniugium, neque Acta S. Susannae aliaque monumenta, in quibus Serena Imperatrix et Diocletiani coniux vocatur, ob hanc causam reiici debere et repudiari. Secundum locum occupat vita S. Artemiae, filiae Diocletiani Imperatoris, et Serenae Augustae, virginis atque martyris; tertium vita S. Caii, Dalmatae, et civis

civis Salonitani, patruelis Diocletiani, Episcopi Romani et Martyris; quartum vita S. Gabinii, Presbyteri ac martyris, civis Salonitani, Patris S. Susannae, Fratris S. Caii, et patruelis Diocletiani; quintum vita S. Susannae, virginis atque martyris, oriundae ex Dalmatia, et filiae S. Gabinii. Finem huic historiae imponit dissertatio de martyribus Salonitanis, e stirpe ac genere Diocletiani Imperatoris, Claudio, Praepedigna, Alexandro, Cuthio, et Maximo. Incerta hic passim multa.

Haec de Cel. *Farlati* labore, quem eximium et praeclarum, totum fere per opus elucere, intelleximus. Nihil hic fortasse aliud, quam nimiam copiam, reprehendas. Admiscuit enim aliquoties plura ex historia civili et re ecclesiastica, quam par erat, et lector, rei propositae unice intentus, fortasse exspectaverit. Quorsum v. c. attinet, in quatuor paginis explicare, quid sit praenomen, nomen, cognomen? Quid opus erat, si quando Imperatoris alicuius Romani mentio incideret, tam late longeque evagari? Satis erat, res maxime necessarias leviter attingere, et inde ea tantum delibare, quibus lector carere non poterat. Sed compensabit et oblitterabit hunc naevum elegantia, quam in describendis rebus satis probabit Auctor viris doctis.

Accedunt denique ad hoc opus Marmora Salonitana, a *Francisco Antonio Zacharia*, Soc. Ies. in ordinem digesta, ac brevibus observationibus illustrata. Iam pleraque eorum a Grutero, Gudio, Reinesio, Sponio, Fabretto, Muratorio, evulgata sunt, sed inveniuntur etiam aliquot inedita. Transcribamus huc inscriptionem, turpiculam quidem, sed raritate insignem. In lapide apparent tres foeminae, quae Editori Furiae videntur, quas, hanc statuam ponens, sui vici vindices esse voluerit, corporibus quidem coniunctis, sed tribus capitibus separatis. Inscriptio haec est:

QVISQv. IN. EO. VICO. STERCVS. NON. POSV
ERIT. AVT. NON. CACAVERIT. AVT. NON M
LAVERIT. HABEAT. ILLAS. PROPITIAS
SI. NEGLEXERIT. VIDERIT.

 Simili,

Simili, ut Editor obſervavit, dirarum obnunciatione, ſui ſepulchri violatores deterret C. Caecilius Florus, apud *Fabrettum* Inſcr. dom. pag. 110. Non paucas inſcriptiones emendatiores videmus in hoc opuſculo, quam a Grutero et aliis editae ſunt.

VOCABULARIUM IURIS UTRIUSQUE, EX variis ante editis, praeſertim ex Alexandri Scoti, Io. Kahl, Barn. Briſſonii, et Io. Gottl. Heineccii Acceſſionibus: opera et ſtudio B. PHILIP. VICAT, I. U. D. et Profeſſ.

Lauſannae, TOM. I. Alph. 1. pl. 11. TOM. II. Alph. 1. pl. 13. TOM. III. Alph. 1. pl. 13. ex officin. Bousquetiana, 1759. octonis.

Quam iucunda et utilis, cum Grammatices et Critices ſtudiis, tum, quae cum his arctiſſimo vinculo coniuncta, elegantiori iurisprudentiae fuerit *Scoti*, *Briſſonii*, *Kahlii*, *Heineccii*, in vocabulariis iuris concinnandis ſtudium et diligentia, ſatis conſtat. Ex his igitur, multa et varia doctrina refertis, Cel. *Vicatus* optima quaeque excerpere, atque talem librum adornare ſibi propoſuit, in quo compendioſam copiam haberent iuris ſtudioſi. Quare ſe non ſolum ex aliis, quae in Briſſonio deeſſent, iuris Canonici verba ſuppleviſſe profitetur, ſed indices quoque mendoſos ſe diligenter emendaſſe, et legum pluriumque ſcriptorum auctoritates, de una eademque verbi ſignificatione, ab aliis ſine neceſſitate coacervatas, ad unam alteramve redegiſſe ait. Iuris Feudalis verba in aliud opus reſervavit, et, quae ad ius publicum Germanicum pertineant, prorſus omiſit. Aliquoties etiam, ubi viſum eſt, ipſe aliqua addidit, ſed, quantum nos quidem iudicamus, neque multa, neque nova. Atque hic fortaſſe melius, et ſuo, et aliorum nomini atque famae conſuluiſſet Auctor, ſi, ex quo quaeque excerpta ſint, et quae ipſe

ex

ex penu sua depromserit, paucis significare voluisset. Ea quidem, quae accesserunt, et alicuius momenti sunt, nomen prae se ferunt *Io. Emmanuelis Gironis*, Hispani, et I. U. D. Parisiensis, viri, ut ex his intelleximus, in elegantiorum iuris interpretum libris bene versati. Sunt in his Gironis additamentis aliqua ex iure civili, plura ex iure canonico repetita. Apponamus, ut lectores eo facilius de ingenio et doctrina viri, atque etiam de pretio, huic libro statuendo, iudicare possint, aliquot specimina.

Fatum, secundum Tullium, ipso referente Servio in Virg. Aen. 3. vers. 376, est connexio rerum per aeternitatem se invicem tenens, quae sub ordine et lege variatur, ita tamen, ut ipsa varietas habeat aeternitatem. Idem Servius in Aen. 2. vers. 777. fata, ait, sunt quae dii fantur, quae indubitanter eveniunt. Quae fuerint ICtorum veterum de fato sententiae, docuit Bynckersh. Observ. IV. 15. *Fatum*, pro casu. Si fato fecerit: *L. 2. D. de condit. et dem.* Quae improviso casu potius, quam fraude accidunt, fato plerumque, non noxae, imputantur. *l. 1. C. ad leg. Cornel. de Sicar.* Fata causarum, *l. 3. C. de legib. l. 14. C. de advoc. divers. iud.* ubi frustra Salmasius in not. ad Hist. Aug. pag. 269. rescribit: *Facta causarum.* Ibi autem significantur incerti causarum eventus, quos eadem dicendi figura *fortunam iudicii* vocat Quinctilianus, Inst. Or. lib. X. c. 1. Immo et Hermogenianus *l. 13. D. de stat. hom.* ubi pro *fortunae iudicio* legendum esse *fortunae iudicii*, recte suspicatur Menag. Amoen. Iur. c. 6. quia et in scholiis Basilicis legitur, τῇ τύχῃ τοῦ δικαστηρίου. Sed et *fata* disceptationis dixit Imp. *l. 41. C. Th. de appell. Fatum* etiam pro morte sumitur. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. c. 12. Constat enim, numerorum certam constitutamque rationem animos sociare corporibus. Sic numeri dum supersunt, perseverat corpus animari; quum vero deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, qua societas ista constabat, et hoc est, quod fatum et fatalia vitae tempora vocamus. Hinc in fatum concedere: *l. 20. §. ult. D.* *de*

de liberat. leg. l. 3. C. de iur. delib. l. 4. C. si pend. adpell. l. 4. C. de solut. Fati diem fungi: *l. 5. C. si reus vel accus.* Fati munus explere, *l. ult. C. Th. de metat.* implere: *l. 1. C. de obl. et act.* et passim. Licet fati nomen anile plerumque et superstitionis plenum sit, huic tamen nobiliores Philosophi mortis vitaeque imperium concesserunt. Servius 8. Aen. Tertull. lib. de anima, c. 39. Adrianus Turnebus l. 3. Adversar. c. 9. Gell. l. 13. c. 1. Tribus quidem humana omnis vita continetur. Serv. 4. Aen. Natura, cui ultra centum et viginti solstitiales annos concessum non est, diuturniore frui luce. Fato, cui nonaginta anni, hoc est, tres Saturni cursus, exitium creant, nisi forte aliarum stellarum benignitate tertium eius superet cursum. Fortuna, et casu, qui ad omnia pertinent, quae extrinsecus accidunt, ut ad ruinam, incendium, naufragium, venena, vim, fatique diem occupatam. Virgilius in Didonis persona eleganter expressit, 4. Aeneid. *Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi.* Hic enim non ad naturam et fatum mortem retulit: quia nec fato, merita nec morte, peribat; sed ad fortunam, quam violentae mortis agnoscit auctorem. Quare mors illa, quae praeter naturam accidit, fortunae tribuitur, casui, quae praeter fatum. At natura et fatum ei, qui morbo aut morte sua defungitur, Sueton. in Iul. c. 85. Demosth. in Epist. ad Lycurg. Isocrat. in Laudat. Busirid. Tempus autem continet fatum et naturam. Iudicent alii, an haec de fato disputatiuncula ad Edictum Praetoris pertineat.

Proto-Notarius Apostolicus. Haec dignitas a Clemente primo Pontifice instituta fuit, qui septem Notarios per regiones urbis totidem distribuit, ut martyrum res gestas litteris mandarent aeternis. A Iulio I. haec religiosa Protonotariorum institutio fuit renovata, qui non solum martyrum gesta, sed omnia ad rem sacram pertinentia, per eos litterarum monumentis mandanda curavit. Ita Platina, Cecharellus, Ciacconius, et alii in vitis Pontif. cum Polydoro Virgilio lib. 4. c. 2. et Iacobatius de conc.

art. 3.

art. 3. n. 5. lib. 1. Pius II. in Conſtitutione, *cum ſervare*, et Leo X. in alia, quae incipit *Regimini*, tam in civilibus, quam in criminalibus, ab ordinariorum iurisdictione exemit. In Capella Pontificia locum habent, et poſt Epiſcopos parem thurificationem, candelam et palmum. In Conſiſtoriis publicis intervenire poſſunt, ut de rebus, quae ibi geruntur, inſtrumenta authentica conficiant, cum ad ſcribenda acta, et geſta Pontificum ſubrogati fuere. Caſanus eos vocat D. N. Papae Secretarios. Sixtus V. cupiens in ſua antiquitate et nobilitate Protonotarios Apoſtolicos conſervare, motu proprio privilegia, indulta, exemtiones, gratias, favores et declarationes, a SS. Pontificibus conceſſa, confirmavit, innovavit, et cum extenſione ampliavit, ut apparet in Conſt. *laudabilis*. Facultatem deferendi arma, non tantum brevioris modi alias prohibita, tam per urbem, quam per Statum eccleſiaſticum, absque alia ſpeciali licentia eis, eorum affinibus, conſanguineis et familiaribus, idem Sixtus V. ut in *§. praeterea*, ita liberam inter vivos teſtandi et donandi de bonis mobilibus et immobilibus acquiſitis, licite tamen, et ex bonis eccleſiaſticis in perſonas legitimas tantum producendis, 2000. ſc. de camera, licentiam indulſit *§. eisdem*. Statim ac in Collegium cooptati fuerint, Referendarii utriusque Signaturae creati intelliguntur, *§. nec non*. In quibuscunque actibus in Conſiſtorio publico, pro tempore faciendo, ad perpetuam rei memoriam, inſtrumenta, et omnia acta publica ſuo ſigillo munita, et absque teſtibus facere poſſunt, et plenam fidem in iudicio, et extra, eis adhiberi voluit, *§. ac in quibuscunque*. Habent privilegium deferendi pontificalia, et habendi ſecum altare portatile in itinere, etiam in locis non ſacris, aut auctoritate Apoſtolica interdictis, dummodo ipſi interdicto cauſam non dederint, *§. quilibet eorum*. Paulus V. iisdem Protonotariis pileum nigri coloris, torulis violaceis cinctum ornatumque, et ſerico ſuffultum, conceſſit. Protonotarios praecedere Canonicos, SS. Rituum Congregatio declaravit, et Sacriſtam SS. Pontificis. Barboſa *de univ.*

univ. per eccles. cap. 23. Nullum habere impedimentum in contrahendo matrimonio, licet Clericus beneficiatus sit, respondit SS. Episcop. Congregatio Episcopo Nucerino. Gaudere fori privilegio, tam in civilibus quam in criminalibus, licet ministerio alicuius ecclesiae adscripti non fuerint, *S. Rituum Congregatio in Toletana, an. MDCXXXII.* decrevit. Eorum beneficia ecclesiastica affecta sedi Apostolicae dicuntur, et eidem reservata: Putius *Decis.* 329. *lib.* 2. et *Decis.* 305. Quare pro permutatione adeundus est S. Pontifex, ut conferat. *Felinus*, Fridericus *de Senis, Barbosa, n.* 38. *Rota Romana, Decis.* 1. *n.* 4. Si fuerit Canonicus, tunicam talarem (subtaneam) violaceam gestare potest: S. Rit. Congr. in una Panormitana. In processionibus habent locum post Episcopos, et post collegium Canonicorum, ut fit Romae: Barbosa, *de Canonic. et dignit. cap.* 18. *n.* 35. Alia adfert Suchetus in libro, cui titulus est, *de privil. Protonotar. Apostol.*

Ab eodem etiam Girone addita sunt huic operi capita haec: *Tribunal Inquisitionis, Haeresis, Imperator, Imperium, Legati, Luctus, Monasterium, Monomachium, Navis*, alia. De ipsius vero Vicatii labore iudicium subdifficile est. Nunquam enim nomen adscripsit capitibus, atque ideo parum liquet, ex suone ingenio profecta, an aliunde petita afferat. Sed ne omnino taceamus, proponamus aliquot capita, quae Vicatii esse videntur, certe quibus nullum aliud nomen adscripsit.

Admensum etiam vinum Brisson. ait dici passive *in l.* 36 *D. de locatis*, ubi tamen vox illa non cum nominativo *vinum* construi, sed absolute posita videri posset. Et quod *in l.* 1. *§.* 1. *de peric. et com. rei vend.* legitur, *priusquam admetiatur vinum*, referri potius debet ad emtorem, quam passive ad vinum. In Caton. quidem *de Re Rust.* 148. legimus: quod admensum erit, pro eo dominus resolvito. Et in c. 154. vinum emptoribus sine molestia hoc modo admetiri debet; nisi pro *debet* malis legere *debes;* cum dixerit ante: vinum emptoribus quomodo admetiaris.

Sane

Sane apud Non. 6. 90. verbo *numerum* legimus: de iis, quae non numerantur, ſed admetiuntur.

Haec adiectio, *hoc amplius*, quam vim habeat, declarat Africanus *in l.* 108. *§.* 7. 8. *D. de legat.* 1. et ea ſuperiora repeti ait Pompon. *in l.* 54. *de legat.* 3. Exempla peti poſſunt *ex l.* 77. *pr. D. de cond. et dem. l.* 27. *pr. l.* 33. *l.* 34. *l.* 67. *D. de legat.* 3. *l.* 18. *§.* 3. *D. de alim. et cibar. leg.*

Aquilex, aquam colligens. Varro de *Quinquatribus:* Tuſcus Aquilex. Unde *Aquilicia* feſta dicebantur, quibus Iovi pro aqua e coelo elicienda ſacra faciebant, quorum Tertullian. in Apologet. c. 40. meminit. Idem *adverſus Marcionem:* nec ſtatim Aquilicem et agricolam ſe Deus repromiſit; ex quo patet, aquilices in *l. ult. D. de iur. immunit.* eos dici, qui aquae eliciendae et inveniendae rationem monſtrant, ut apud Plin. l. 10. ep. 46. qui a Graecis ὑδροσκόποι et ὑδροφάνται vocantur, quorum Caſſianus lib. 2. γεοπονικῶν meminit. Nec mihi quidem liquet, quod ait Ill. Heineccius, non confundendos fuiſſe Aquileces et Aquileges; quod illi ſicciore anno rei divinae procuratione aquas coelo eliciebant, unde ipſe Iupiter Elicius et dies feſti Aquilicia; quod vero hi erant aquarum indagatores, qui fontes venasque aquarum inveſtigabant, aquasque in apricum producebant. Quae tamen vocabula haud ita accurate veteribus diſtingui ſolita eſſe, ipſe fatetur: quod ſane ex ipſo Tertulliani loco *ad Marcionem* iam laudato patet. Adi omnino Menag. Amoen. Iur. Civ. c. 41.

Ardimienſis, panis ſordidus, *l.* 5. *C. Theod. de annon. civic.* ubi Iac. Gothofredus. Tales, quos Plato comicus in *Nocte Longa* (Comoediae nomen eſt) κιλικίους vocavit, et in *Alexandro* ἀγελαίους, regales; Alexis φαιούς, fuſcos. vid. Athenaeum, lib. 3. c. 15. Πλάτων δ' ὁ Κωμῳδοποιὸς ἐν νυκτὶ μακρᾷ τοὺς μεγάλους ἄρτους καὶ ῥυπαροὺς κιλικίους ὀνομάζει. Plato vero Comicus in Nocte longa magnos panes et ſordidos Cilicios vocat. Theocrito Idyll. 24. in fin. eſt ἄρτος δωρικὸς, quem ita deſcribit: ἀσφαλέως

λέως κεφοτοσκάφον ἄνδρα κορέσαι, qui facile etiam fosforem satiare possit. vid. Heins. in Lect. Theocrit. cap. 25. ibique glossam Apollonii. Eiusmodi erant panes *cibarii* apud Romanos, quibus viliores vescebantur rustici. Cicero Tusculan. 5. 34. Ptolemaeo peragranti Aegyptum, comitibus non consecutis, cum cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Consule *Clav. Ciceronian. Ernesti, voc. cibarius.* Nonius *cap. 2. num.* 188. cibarium neutro genere dictum tradit, de pane sordido aut alio indigno. Isidorus *origin. lib.* 20. *c.* 1. cibarius est, qui ad cibum servis datur, nec delicatus. Apuleius *Metamorph.* lib. 6. pag. 110. sed ante pedes eius residens humilis, et pane cibario contenta. vide etiam Hieronym. *Epist. ad Paulinum.* Talis panis fuit etiam *cumanus*, cuius meminit Lucilius lib. 25. apud Nonium, cap. 5. voce acerosum, n. 97.

Sunt vero, ut facile iudicari potest, non omnia capita uno eodemque ingenio et diligentia conscripta. Inter perfecta quodammodo, accurata, et quae prae aliis emineant, referimus sequentia: *Abesse, Accipere, Actio, Adgnati, Adoptio, Aedes, Agere, Annus, Arbitrium, Arbores, Argentum, Auctor, Beneficium, Bona, Caduca, Canonici, Capitulum, Caput, Cardinalis, Caussa, Cautio, Censura ecclesiastica, Civilis, Clavus, Cognatio, Comes, Commenda, Committere, Communia, Condictio, Confessio, Consuetudo, Decimae, Defendere, Directus, Domestici, Edicta, Episcopus, Facere, Factum, Falsum, Familiae, Fides, Finis, Foenus, Frater, Gerere, Gradus, Habere, Haeres, Honor, Immittere, Incertus, Iniuria, Integer, Iudicium, Iurisconsultum, Ius, Laser, Legitimus, Lex, Locus, Magistratus, Manus, Miles, Munus, Operae*, et alia. Ea quoque capita, quae ad ius canonicum et rem ecclesiasticam spectant, copiose prae aliis scripta sunt et accurate. Quod autem ad vitas ICtorum veterum pertinet, vellemus, Auctor non semper tam presse duces aliquot secutus esset, quibus non tutam ubique fidem habere possumus. Multa erant

erant Auctori et omittenda, et mutanda addendaque. Deinde multa sunt capita, quae lectoribus, paullulum in his litteris progressis, non satisfacient. Quam pauca, quaeso, de magistris memoriae et epistolarum, de comite domorum, de angariis, de sectione, de silentiariis, legimus! Nihil de privilegiis eorum, seu praerogativis, unde potissimum de dignitate eorum iudicari potest. Parum accurate egit Auctor de auditorio principis, et quomodo differat a tribunali, atque de chartulariis. Desunt quoque non pauca, et verba et dicendi formulae, ad ius pertinentia. Sic frustra quaeras, quid sit numo addicere, quod explicat Salmasius de usur. c. 13. quid, aere dirui, quod docet Gronov. ad Liv. XL. 42. quid magistri larum Augusti, magister rei privatae Africae, *l. 4. C. Th. de iur. fisc.* apud Acta dicere, cum Imperator cum consilio collocutus decernit, *l. 6. C. qui bon. ced. poss.* ad sacras appellationes cognoscere; adiutores a libellis: annonae palatinae, *l. 35. C. T. de erogat. milit. annon.* apparitor stationarius, *l. 31. C. T. de Episc. et Cler.* cannalis sive cannalium publicum, *l. 2. C. T. de curiosis:* Acta circumducere: Commentarius Beneficiorum: utensilia pro supellectile, *l. quaesitum, §. proinde, D. de instruct. et instrum. leg.* typus pragmaticus, *Nov.* 113. et alia, quae petere potuisset Auctor ex elegantissimo libro *Iacobi Gutherii de officiis domus Augustae.* Addere debuisset quoque et explicare Auctor, quid sint: *ταμεῖον, Nov. Marcia. de ind. relig.* Nothia, *l. vulgo. D. de stat. homin.* Quadruplator: res fungibiles: zona: vociferatio; non ideo, pro non continuo: non nominatim; non velle, non nimis: non utiliter. Atque haec et longe plurima suppeditasset *Pardulphi Prateii Lexicon Iuridicum,* quem librum Auctor ignorasse videtur. At non ignorarunt ii, quorum verba huic suo operi inseruit Auctor, qui ex illo libro, veluti ex flumine, saepe rivulos duxerunt, iisque labores suos irrigarunt, plerumque ipso fonte, unde hauserint, dissimulato. Sed condonabimus hanc levitatem maioribus meritis.

CATALOGUE RAISONNE DES TABLEAUX DU ROI, avec un abrégé de la Vie des Peintres, etc.

id eſt:

ENARRATIO CRITICA TABULARUM, QUAE IN Regis Gallorum adſervantur Muſeo, cum brevi Pictorum vita: edita iuſſu Regis Chriſtianiſſimi. TOMUS II. qui Scholam Venetam et Longobardicam continet. Opera Dom. L' EPICIE, Secretarii perpetui et Hiſtoriographi Academ. Pictorum et Sculptorum Pariſ. rel.

Lutetiae Pariſiorum, e Typographia regia: 1754.
Alph. 2. plagg. 21. quaternis.

De praeſtantia huius operis et inſtituti ratione ſatis nuper a nobis dictum eſt. In hoc altero volumine Cel. Auctor eodem, quem in priori obſervavit, ordine pergit, atque ad ſcholam *Venetam* et *Longobardicam* deſcribendam tranſit. Quae, etſi, quod ad elegantiam et accuratam omnium partium deſcriptionem attinet, Romanae ſcholae facile palmam concedant; tamen ob pulchritudinem colorum, magnamque in deſignandis rebus artem, ſummas laudes merentur. Ex VENETA igitur ſchola ab Auctore ſequentes proponuntur:

JEAN BELLIN, qui A. MCCCCXXII. Venetiis natus, patrem habuit Iacobum, pictorem, et feliciſſimum duorum filiorum, Ioannis et Gentilis, parentem, quibus ſchola Veneta ſuam originem debet. Propoſuit ſibi naturam optimam magiſtram, atque, primus omnium olei uſum ad picturam transferens, immortalitem nominis conſecutus eſt. Paullo ante mortem a Ferrariae Duce, Alphonſo I. ad Bacchanalia depingenda invitatus, morte praematura impeditus, opus inchoatum non perfecit. Sed abſolvit illud magna elegantia diſcipulus Bellini, Titien Vecelli, nihilque adſcripſit aliud, quam haec verba: *Ioannes Bellinus.* Egre-

Egregium vero exemplum modestiae! Diem obiit Anno MDXII.

PARIS BORDONE, Venetiis A. MCCCCLXV. natus, et optimis artibus institutus, iam in tenera aetate variis indiciis prodidit, quantum sit in pingendi arte nomen consecuturus. Magistrum secutus est Titianum, sed brevi tempore eos fecit progressus, qui magistrum summam in admirationem raperent, ipsumque, prae aliis huius aetatis pictoribus, celeberrimum redderent. Illa, qua maximam sibi famam peperit, tabula depinxit, quod vulgo Venetiis factum piscatoris *(l'aventure du Pêcheur)* vocant. Res se sic habet. Anno MCCCXXXIX. d. 25. Febr. nihil propius abfuit, quam ut tota urbs undis submergeretur. Tam vehementer mare intumuit. Hac in omnium perturbatione tres ignoti viri a sene piscatore, ut se ad templum, Nicolao sacrum, vehat, petunt: piscatore negante, ipsi in naviculam inscendunt, illumque remigare cogunt: vix remo moto, summa fit maris tranquillitas. Paullulum progressi ostendunt nautae navem plenam daemonibus, illosque tempestatem hanc excitasse dicunt: extendunt manus supra undam: repente navis illa submergitur, et mare sedatur. Alter horum exscendit navi prope templum S. Nicolai, alter ad S. Georgii, et tertius ad eundem, ubi navim inscenderat, locum revehi se postulat. Idem piscatorem, mercedem postulantem, ad Senatores ablegat: se S. Marcum, reipublicae patronum, illos vero, qui iam exscenderint, Nicolaum et Georgium esse ait, illique annulum ad comprobandam Senatui rei veritatem tradit. Quo facto, ex oculis piscatoris evanuit. Piscator coram Senatu totam rem exponit, et multum pecuniae accipit; annulus vero in templo Marci asservatur. Bordonus igitur summa arte piscatorem annulum Senatoribus tradentem expressit. Invitatus deinde est a Francisco, illo omnium artium restauratore, in Galliam, A. MDXXXVIII. ibique omnibus honoribus auctus, omnibusque et Francisci animo et suo ingenio

nio dignis praemiis ornatus, in patriam rediit. Mortuus eſt A. MDXL.

ANDRE SCHIAVON, parentibus egenis prognatus, nullo magiſtro uſus eſt, ſed, diligenti tabularum Titiani et Georgioni conſideratione, magnam, in coloribus praeſertim deligendis, elegantiam ſummumque artificium oſtendit. Neque tamen hic colorum ſplendor negligentiam, in omnibus Schiavonii tabulis elucentem, oblitterare potuit. Haec negligentia cum nimiae feſtinationi tribuenda eſt, qua picturas ea de cauſa confecit, ut parentum ſuamque egeſtatem eo facilius toleraret ſublevaretque, tum etiam inde orta, quoniam operam ſuam lapicidis collocavit, qui exiguam laboris mercedem ſolvebant. Etſi vero magnum tabularum numerum perfecit, mortuus tamen eſt admodum egenus, natus annos ſexaginta. Accidit poſt mortem, quod pluribus magnis viris, ut nomen Schiavonii, pretiumque tabularum illius, in dies creſcerent.

TITIEN VECELLI, A. MCCCCLXXVII. Cadori in Foro Iulio natus, magiſtrum quidem habuit Ioannem Bellinum, ſed animum inprimis ad Giorgioni tabulas exprimendas adiecit, eumque tam feliciter imitatus eſt, ut multae picturae a Titiano factae Giorgiono tribuerentur. Qui tam parum aemulum hunc ferre potuit, ut eum domum ſuam intrare nollet. Sed, extincto illo, multas picturas, ab illo inchoatas, perfecit. In aula Alphonſi I. Ducis Ferrariae, aliquamdiu verſatus eſt, ibique arctiſſimam cum Arioſto amicitiam contraxit, qui illum ſummis laudibus ornavit. Familiariter etiam uſus eſt Petro Aretino, ſaepenumero ab eo laudatus, atque Carolo V. Bononiae A. MDXXX. verſanti, commendatus. Multas a Carolo V. ſibi mandatas picturas fecit, illius in aulam A. MDXLVIII. ſe contulit, multisque ibi honoribus auctus eſt. Neque enim ſolum magnis divitiis ab Imperatore cumulatus, et Comes Palatinus creatus fuit, ſed ſuam quoque imaginem illuſtriſſimis domus Auſtriacae heroibus inſeri vidit. Accidit, ut Titiano, Carolum pingenti, penicillus e manu excideret;

ret: quem, poſtquam Imperator terra ſuſtulerat, Titiano eodem tempore ad eum tollendum procumbenti, dicentique: *non merita cotanto onore un ſervo ſuo;* reſpondit: *e degno Titiano eſſere ſervito da Ceſare.* Hinc, quanta floruerit apud Imperatorem gratia, intelligi poteſt. Pinxit idem Titianus Franciſcum I. Gall. R. Paulum III. pontificem, Ferdinandum, regem Romanorum, Philippum, Hiſpaniae principem, et Henricum III. regem Galliae. Neque ullus fuit eo tempore principum atque regum, qui non illius amicitiam ambiret, illique innoteſcere cuperet. Inter picturas eius eminent duae praeſertim tabulae: in altera triumphus fidei apparet, tanta arte et elegantia expreſſus, ut, Titianum, ſi plus in antiquitatibus ſtudii poſuiſſet, Raphaelem et Michaelem Angelum eſſe ſuperaturum, communis eſſet omnium ſermo: in altera Danaë conſpicitur, quae Michaeli Angelo tam admirabilis viſa eſt, ut ad coloris ſplendorem aliquid addi poſſe negaret.

GEORGE BARBAERELLI, alias Giorgion dictus, natus fuit A. MCCCCLXXV. in Marchia Tarviſina. Contulit in eum larga manu natura praeclariſſimas dotes, amabilem vocem, ingenium docile, atque ad omnes artes aptum. Delineavit primum ſummo ſtudio picturas Leonardi Vincii, et deinde, Io. Bellino magiſtro, ad pingendi artem animum applicuit. Brevi magiſtrum ſuperavit, ſummamque apto colorum uſu laudem adeptus eſt. Elegit ſemper vivos et rei delineandae maxime convenientes colores, ſummaque arte umbram et lucem in picturis ſuis adhibuit. Paucas maiores tabulas fecit, plures vero imagines, in quibus molliſſima arte capillos expreſſit, et percommoda ratione perſonas depinxit. E vita deceſſit A. MDXI.

JEAN-ANTOINE REGILLO, dictus a patria PORDENON, natus A. MCCCCLXXXIV. Giorgionum magiſtrum felici imitatione aſſecutus eſt, multoque et oleo et coloribus aqua dilutis, in udo tectorio *(al freſco)* pinxit. Magna inter illum et Titianum fuit aemulatio, ſeu inimicitia potius,

tius. Quare Pordenonus, pessima quaeque ab adversario timens, telo et clypeo munitus fuit. Mortuus est, Anno MDXL. Sunt qui illum veneno ab iis extinctum esse credant, qui summam, qua apud Ducem Ferrariae floruit gratiam, ferre non potuerint. Prae aliis videtur memoranda tabula, in qua frontispicium domus mercatoris cuiusdam depinxit. Qua pictura tantam famam consecutus est, ut Michael Angelus nulla alia de causa Venetias proficisceretur, quam ut suos oculos iucundissimo tabulae huius aspectu pasceret.

JACQUES DUPONT, BASSAN dictus, natus Bassani in Lombardia, A. MDX. Bonifacio Veneto magistro usus est, et Titiani atque Parmesani tabulas imitandas sibi proposuit. Venetiis in patriam rediit, ibique habuit domum in amoenissima regione sitam. Atque tale domicilium ingenio Bassani maxime arrisit. Nihil enim lubentius quam pulchritudinem naturae, animalia, et amoenitates ruris depinxit. Quanta arte naturam rerum expresserit, inde intelligitur, quod Annibal Carachus manum extenderit ad evolvendum librum, quem verum credidit, sed *deinde pictum* esse a Bassano, vidit. Obiit A. MDXCII.

JACQUES ROBUSTI, cognomine le TINTORET, Venetiis A. MDXII. natus est. A teneris unguiculis non paucis indiciis declaravit, quales in arte pingendi sit progressus facturus. Magistrum quidem habuit Titianum, sed eidem ob summam ingenii elegantiam, quoad vixit, invisus infestusque fuit. Quemadmodum vero Titianum in coloribus, et Michaelem Angelum in designandis rebus, sibi proposuit, sic et Architectos, et omnes, qui aliquod nomen gererent, pictores adiit. Designationem, fundamentum omnis picturae, maxime commendavit: bonos colores in tabernis mercatorum inveniri addens, sed illam e praestantium artificum ingenio prognasci. Albo et nigro colori maximum pretium statuit, illosque ad umbram et lucem picturis inferendam sufficere docuit. Neque solum summa diligentia primas lineas duxit, resque pingendas designavit, sed

ſed ſuſpendit quoque ſaepe tabulas in aere, ut eo melius de illis iudicare poſſet. Maximam quoque elegantiam ſumma cum celeritate coniunxit. Neque tamen omnibus eius picturis idem eſt pretium ſtatuendum. Nam, ut familiae egeſtatem ſublevaret, magis aliquoties feſtinavit, quam par fuit. Mortuus eſt A. MDXCIV.

LAMBERT. ZUSTRIS, e Flandria ortus, Titiano magiſtro uſus eſt. De vita illius nihil Auctor invenire potuit. In Regia picturarum collectione aſſervantur ſequentes, ab eo confectae, tabulae: Iudith, caput Holophernis tenens: baptizatio Servatoris: Chriſtus Magdalenae apparens: Venus et Amor.

LES DOSSES. Ferrariam hi fratres patriam habuerunt, parique elegantia et ſtudio aliquot tabulas fecerunt, quae utri horum tribuendae ſint, difficile eſt cognitu.

LAURENT. LOTTO, primum Bellinum, et deinde Giorgionum imitatus eſt. Alias de vita nihil conſtat.

JEROME MUTIAN, A. MDXXVIII. Breſſiae in Lombardia natus, magiſtros ſecutus eſt Romaninum, Titianum, et Thadeum Zucharum. Semper naturam ante oculos habuit, atque amoenitatem et veritatem cum elegantia et accurata veterum diligentia coniunxit. Hiſtorias quidem eleganter expreſſit, ſed lubentiſſime amoenas regiones. Depinxit arbores, flores, et quaecunque ad delectationem et varietatem aliquid conferre cenſeret. Caſtaneam vero inter omnes arbores ad imitandum aptiſſimam eſſe iudicavit. Gregorio XIII. Pontifici valde carus fuit. Obiit A. MDXC.

PAUL. CAGLIARI, natus Veronae A. MDXXXII. ſummis et animi et ingenii dotibus fuit ornatus. Vir cetera probus, religionis omniumque officiorum obſervantiſſimus, et, ſicut ille ait, pectus eſſe, quod diſertum faciat, ſic magnifica et alta quaedam in tabulis elucens indoles ex pectore illius enata eſſe videtur. Fuit in illo ingenium amoenum, admirabilis quaedam in rebus fingendis diſponendiſque vis, tantaque in pingendo venuſtas, ut etiam

oculi minus eruditi illius tabulis ſummopere delectarentur. Neglexiſſe quibusdam videtur leges conſuetudinis, pictori quoad tempus, locum, perſonas, obſervandas. Mortuus eſt A. MDLXXXVIII. et duos reliquit filios, Carolum et Gabrielem, paternarum virtutum aemulos.

JACQUES PALME, dit LE VIEUX, natus A. MDXLVIII. in regione Bergomenſi, operam dedit Titiano, magnamque in coloribus eligendis, et apta deſignatione, artem oſtendit. Hic Palmi magiſter cum corpus Chriſti e cruce deſumtum depingere coepiſſet, ſed morte impeditus tabulam abſolvere non potuiſſet, ſumma arte hic picturam illam confecit, atque haec adſcripſit: *Quod Titianus inchoatum reliquit, Palma reverenter perfecit, Deoque dicavit opus.* Summam vero laudem S. Barbara depicta conſecutus eſt. Obiit A. MDXCVI.

PALME LE JEUNE. De vita huius Auctori nihil notum eſt, niſi, eum Tintoreti diſcipulum fuiſſe.

ALEXANDRE VERONESE, natus Veronae A. MDC. Felicem quidem Riccium magiſtrum habuit, ſed naevos in tabulis illius eminentes diligenter evitavit emendavitque. Propoſuit enim ſibi in coloribus Corregium, et in capitibus Guidum imitandum. Nunquam neque delineavit pingendas res antea, neque deſignavit, ſed omnes figuras ad menſuram, quam propoſuerat, elaboravit. Inter tabulas illius maximam laudem meretur, quae S. Antonium exhibet. Mortuus eſt Romae A. MDCLXX.

Hi ſunt, qui ſcholam Venetam arte et ingenio ſuo illuſtraverunt: venimus ad ſcholam LONGOBARDICAM, e qua ſequentes producit doctiſſimus Auctor artifices:

ANTOINE CORREGE, a patria, in Moden. Duc. ſita, ita dictus, natus fuit A. MCCCCXCIV. et, quam nactus eſt tabulis pluribus gloriam, ſibi ſoli debuit. Nullum habuit magiſtrum, nunquam Romam adiit, aut antiquorum pictorum tabulas ſibi propoſuit, ſed ſolius imitatione naturae, et improbo quodam labore, ingenium ſuum excitavit, aluit, perfecit. Quemadmodum vero nullum imitatus

tus

tus est, ita neque alius quisquam illum imitari potuit. Elegantia, coloris pulchritudo, venustas inventionis, et perfectissima harmonia, in illius tabulis elucent. Pinxit nativitatem Christi, neque illam, ut alii fecerunt, die, sed nocte fieri iussit: capiti vero Christi tantum splendorem addidit, qui totam tabulam admirabilem facit. Mortuus est Anno MDXXXIV. nullis suae artis praemiis acceptis. Nam rem, quam a parentibus nactus erat, familiarem, eamque valde mediocrem, neque augere, neque multis laboribus efficere potuit ut familiam bene aleret.

LOUIS, AUGUSTIN, ANNIBAL et ANTOINE, CARACHES. Quantum hisce ars pingendi debeat, ille intelliget, qui, qualis fuerit pictoriae eo tempore in Bononia facies, perspectum habet. Quaecunque ad pulchritudinem picturarum pertinent, vel ignorabantur, vel negligebantur, vel pro arbitrio cuiusque adhibebantur. Alii naturam servili imitatione, sine omni arte exprimebant; alii naturam negligentes, coecum ingenio suo obsequium praestabant. Illorum dux Caravagus, horum Iosepinus erat. Multis utriusque schola discipulis florebat. Sed Carachorum ingenia, benignioris fati indulgentia tum exorta, revocabant pingendi artem ad sua principia, illique adspersas ab aliis maculas abstergebant. Ludovicus quidem Carachus, Bononiae natus A. MDLV. primum Prosperum Fontanam magistrum habuit, sed cum ille parum honorifice de illius ingenio sentiret, Tintoretum adiit. Hic eadem, quae antea Fontana, dixit, illumque quidvis aliud, quam pingendi artem, tractare iussit. Verum non depressus, sed excitatus est hisce iudiciis Ludovici ingenium, qui maximo ardore summorum artificum tabulas sibi proposuit, deinde Florentiae Passignanum, et denique Parmae Corregium et Parmesanum, magistros secutus est. Augustus A. MDLVII. et Annibal A. MDLX. nati sunt. Patrem habuerunt Antonium, sartorem. Augustinus primum ad aurifabrum missus est, illique operam dare iussus, sed paullo post in paternam domum reversus, plurimum

ſtudii operaeque in deſignandis rebus poſuit. Annibal, cuius ingenium ſtupidum videbatur, eodem quo pater modo, ipſe victum ſibi quaerere voluit, ſed mutavit deinde conſilium. Annibal igitur una cum fratre et Ludovico in pingendi arte ſe exercuit. Iter fecit in Lombardiam, Parmam, et Venetias, ibique magno cum fructu Titianum, Tintoretum, et Paulum Veronenſem, tanquam optima exempla ſibi propoſuit imitandos. Diligenter hi tres, quaecunque ad pingendi artem pertinere cenſuerunt, inter ſe communicavere, alter alterum excitavit et docuit, tandem celeberrimam illam ſcholam aperuerunt. Maximus huc iuvenum numerus confluxit, ibique ſitim ſuam ſatis explere atque reſtinguere potuit. Fuerunt ibi pulcherrimae imagines, venuſtiſſimae ſtatuae, utiliſſimi libri; docuit iuvenes Anatomices doctor membrorum commotiones artuumque naturam; ſaepius convenerunt cum pictóres, tum in aliis litteris probe verſati viri, variaque diſceptanda propoſuerunt; aemulatio denique vehementiſſimos omnibus ſtimulos addidit. Quare Carachorum fama per totum orbem diſſeminata fuit. Accidit inde, ut Cardinalis Odoartus Farneſius multas tabulas et Annibali et Auguſtino conficiendas mandaret, inter quos aemulatio quaedam ſuborta, quae animos alterius ab altero valde disiunxit. Auguſtinus obiit A. MDCV, filiumque reliquit Antonium, multo arti pictoriae ornamento futurum, niſi praematura morte extinctus fuiſſet. Annibal mortuus eſt A. MDCIX. Cauſa mortis haec fuit. Diximus, Farneſium Annibali aedes ſuas picturis exornandas mandaſſe. Quod quidem mandatum multo labore hic perfecit. Omnibus abſolutis, Hiſpanus quidam, Jean de Caſtro, multum qui apud Cardinalem valuit auctoritate, perſuaſit Farneſio, ſatis amplum laboris huius praemium D. numos aureos fore. Offertur hoc munuſculum Annibali, tam vehementer obſtupeſcenti, ut ne loqui quidem poſſet, non tam avaritia, quam quoniam tam parvi ſuos labores aeſtimari videret. Tam vehementer quoque

hanc

hanc contumeliam ad animum revocavit, ut altas in eo radices ageret, nec, nisi morte, exstingueretur. Ludovicus maxima fama floruit; illius verba tanquam oracula pictores audiverunt; plurimaque Lombardiae templa illius arte exornata sunt.

MICHEL - ANGE MERICI, a patria vulgo LE CARAVAGE dictus, primum quidem Venetiis Giorgionum, deinde Romae Josepinum sibi imitandum proposuit. Quanquam vero huius tabulis non parum initio captus fuit, mox tamen fecit ab eo discessionem. Nam et vegetiorem picturis suis faciem donavit, et magis veritatem ante oculos habuit. Neque tamen in umbra et lumine adhibendo modum tenuit, neque antiquorum artificum statuas magni fecit. Mea, dixit, exempla, in plateis et locis publicis sunt. Magnus fuit eorum numerus, qui illum suspicerent, admirarentur, et imitarentur. Ceterum fuit animo elato, vano, ambitioso, et iracundo: nihil molestius quam aequales tulit, atque his moribus multas turbas sibi ipse peperit. Extinctus est febri A. MDCIX.

GUIDE RENI, Bononiae A. MDLXXV. natus, sicut facie fuit venusta et amabili, ita praeditus ingenio placido et eleganti, adeo ut dignissimo domicilio animus eius inclusus esse videretur. Magistrum habuit Dionysium Calvartum, in quo mirifica fuit in pingendo diligentia. Quo magistro non contentus, oculos animumque ad summorum pictorum tabulas adiecit, ipsosque Carachos adiit, quorum e doctrina tantum profecit, ut Hannibal illius arti subinvideret. Habuit et alios sibi infestos, et, cum eadem assequi desperarent, inimicos. Fuerunt tamen plurimi et ingenio et opibus atque honoribus insignes, quibus semper in deliciis fuit. Mortuus est A. MDCXLII. Elegantissime omnia designavit: penicillo optime quaevis expressit: in pingendo facilitatem cum accurata diligentia coniunxit: in vestibus exprimendis admirabilis fuit, atque in lineamentis oris omnem imitationem superavit. In digitis Guidi, dum pingeret, Gratias sedere, vulgo dixerunt

runt Itali, et inde ad figuras transire, quas suo penicillo animaret.

FRANÇOIS ALBANE, A. MDLXXVIII. Bononiae natus, Dionysium Calvartum et Ludovicum Carachum, pictoriae addiscendae causa, adiit. Magna inter hunc et Guidum fuit aemulatio, eaque longius processit quam par fuit. Nihil melius lubentiusque pinxit, quam infantes et foeminas, nullamque prope aliam rem, quam Venerem et Amorem, in deliciis habuit. Saepius uxor infantes eius vel nudos fasciolis in aere suspendit, vel ita collocavit, ut voluntati illius satisfieret. Moribus fuit modestis et puris, atque vitam sapientissime egit. Mortuus est A. MDCLX.

DOMINIQUE ZAMBIERI, Bononiae A. MDLXXXI. natus, pictoriam didicit a Calvarto et Carachis. Multis fuit et inimicorum et fortunae vexationibus agitatus. Animum habuit modestum, humanum, politum, quieti otioque deditum, atque suae arti unice intentum. Inter picturas illius eminent S. Ieremias, Andreas, et Petrus in carcere. Obiit A. MDCXLI. In tabulis autem pura designatio, venusta expressio, et bonus color elucent.

JEAN LANFRANC, Parmae natus A. MDLXXXI. Annibali et Augustino, Carachis, operam dedit. Magis illius ingenium atque ars in grandioribus, quam in parvis tabulis excelluit. Latus et amplus campus esse debuit, in quo artificium suum ostenderet, suasque dotes explicaret. Inde quoque, quoniam colores eius illis, qui longius abessent, perpulchri videbantur, Lanfrancum dicebant aere adiutum suas tabulas pingere. Natura non tam ad amoena, ad mollia, ad iucunda, quam ad robustiora, ut ita dicamus, et fortiora exprimenda aptus fuit. E vita migravit Anno MDCXLVII.

JEAN-FRANÇOIS BARBIERI, *dit le* GUERCHIN, natus in ditione Bononiae A. MDXC. nullum sibi imitandum proposuit, multaque elaboravit, priusquam aliorum tabulas inspexit. Postea animum adplicuit ad Caravagii picturas, multumque provectiori aetate suavitatis addidit huius, si

ita

ita dicere licet, feritati et austeritati. Maximam ei famam pepererunt S. Petronilla, ortus Aurorae, et Conversio S. Guilielmi. Vir fuit probus, liberalis, divitiisque suis ad sustentandos pauperes utens. Mortuus est Anno MDCLXVI.

PIERRE-FRANÇOIS MOLA, natus A. MDCXXI. Josepino et Albano magistris usus est. Multum studii in aptis, bonis, et fortissimis coloribus adhibendis posuit, illiusque tabulae splendidissimae sunt in hoc genere, licet perpaucae. Obiit A. MDCLXVI.

BARTHELEME MANFREDE, Mantuanus, felici imitatione Michaelem Angelum expressit. Vividae illius sunt tabulae, multoque labore et cura confectae. Nihil ex suo ingenio protulit, sed alios semper, licet magna cum arte, imitatus est. Ingenium minoribus imaginibus affixit. Diem suum obiit medio Sec. XVII.

Atque haec de Tomo hoc dicere habuimus. Optamus vehementer, ut operis doctissimi utilissimique continuatio, eadem diligentia curetur. Erit hoc bonarum artium intelligentibus gratum munus, a nobis etiam, quamprimum ad nos venerit, posteritati commendandum.

MARMORA TAURINENSIA, DISSERTATIONIBUS et Notis illustrata. PARS ALTERA, cui addita est Appendix Inscriptionum, quae perierunt, et quarum memoria ab uno nobis Pingonio servata.

Augustae Taurinorum, ex Typograph. regia, 1747. 4. mai. plagg. 18.

Etsi neque nova multa, neque inedita aut recondita, in hoc opere proponuntur, noluimus tamen ideo illius mentionem praeterire, quoniam iam in hisce Actis nostris Anno MDCCLI. *mens. Mart. p.* 115. priorem partem indicavimus. Bene quidem fecerunt Auctores huius libri, quos *Antonium Rivautellam*, et *Io. Paulum Ricolvi*,

Ricolvi, Societati Iesu adscriptos, esse, ex dedicatione apparet, quod, quas in priori parte iure reprehendimus, fastidiosas in mythologiam excursiones, cumulatas sine necessitate veterum scriptorum auctoritates, et operosas rerum, iam in vulgus notarum, expositiones omiserint: sed vellemus, hinc etiam plura abessent, hodiernis in editionibus marmorum plane supervacua. Eratne, quaesumus, operae pretium, imaginem occasionis pag. 4. tot Phaedri, Posidippi, Ausonii, Himerii Sophistae, locis stipatis, graecorumque interpretatione, nescimus qua de causa, addita semper, illustrare. Si Auctores Angeli Politiani *Miscellanea* — evolvant, videbunt, quam facile omni hac sua opera supersedere potuissent. Quid opus fuit, de Chirone ac Centauris, *pag.* 11. *seq.* tres paginas implere? in Iovis Ammonis et Cornu copiae explicatione tam disertos esse, *pag.* 15. veterumque poetarum fabulas recoquere? *pag.* 35. vera et propria legionum nomina enarrare? *pag.* 45. et *pag.* 95. quid sit Quaestor? quid Duumviri? exponere? *pag.* 53. tot verba de Exarcho facere? *pag.* 104. de Circitore. Res quam hodie incognitas! *Primum* marmor, ex Maffeii Verona Illustrata repetitum, sistit virum seniorem, Iovem Editores arbitrantur, barbatum, seminudum, hastam tenentem, et lapide quadrato, cui inscriptum: DIADVMENI, sedentem. Duae adstant feminae: altera, pube tenus nuda, dextra laevum Iovis humerum tangit, sinistra quid habeat lapis detritus scire prohibet; altera, peplo talari induta, sinistra hastam, seu sceptrum potius, tenet, dextra pallium sustentat. Nobis, cum primum hoc marmor adspiceremus, obversatus est animo Diadumenus, Caesar, filius Macrini Augusti, a naturali, quo insignitus, diademate, nomen adeptus, vid. *Lampridius* in vita c. 4. ibique interpretes. Verum tota in tabula nihil occurrit, quod huic congruat. Editoribus nomen hoc artificis videtur, ut famae et gloriae suae consuleret, insculptum. Neque tamen aliud quid sibi de hoc constare fatentur, neque nobis hoc nomen unquam occur-

occurrit. Latetne forsitan sub his verbis Δίχ et μένει? Verum non lubet hariolari: acutiores iudicent. *Altera* tabula, ab eodem Maffeio iam edita, exhibet Occasionem, sub imagine iuvenis nudi, laeva manu bilances tenentis, alteramque earum indice dextrae prementis, magnas habentis in humeris alas, exiguas in pedibus, magis currenti quam volanti similis. Scrupulum iniicere videntur Viris Cl. alati humeri; sed tenendum est, non semper tam religiosos pictores poetasque fuisse, quin aliquid vel adderent, vel omitterent. Phaedrus occasionem calvam, aliique fronte capillatam dicunt, in hac tamen tabula totum caput capillatum conspicimus. Non scrupulosius haec semper inquirenda. In *tertio* marmore apparet Centaurus, cuius dorso tenellus puerulus insidet, et mulier, dextrorsum adstans, quae Editoribus Thetis videtur, Achillem suum Chironi tradens, atque avo nepotem commendans. *Quarta* tabula habet Iovis Ammonis caput, cum Cornu copiae et calatho e vimine contexto, atque ex dextro arietino cornu dependenti. Inde nata Nostris occasio, latius in mythologicos campos exspatiandi. In marmore *quinto* sacrificium conspicimus. Sacerdos in veste pura adstat, capite non, ut mos fuit alias, velato, sed capillis tantummodo fasciola aliqua colligatis. Sinistra manu in patella tenet fruges, favum, mala, et avenam, ut cuivis tabulam inspicienti patebit; non, ut Editores putant, ea, quae molae salsae vocabulo nota sunt. Dextra urceolum habet, atque aqua frigida victimam explorare videtur. Quanquam, si paullo curiosius rem consideremus, victimam iam mactatam, iamque pellem ei detractam esse, verisimile est. Adstat alius quoque, pelle amictus, et victimam posterioribus pedibus super aram tenens. Nostri arbitrantur, vel Herculem, sacris Cereris initiatum, vel Evandrum et Herculem simul sacrificantes, exprimi. Reliqua marmora vel temporis incuria detrita et fracta, vel incerti sunt argumenti. Quare non est operae pretium de his aliquid dicere. Veniamus igitur ad lapides inscriptos,

Oooo quorum

quorum pauci sunt alicuius momenti. Memoria Quinti Glitii, Publii filii, ex tribu Stellatina, cognomine Agricolae, viri sub Imperatoribus, Vespasiano, Nerva, et Traiano, cum civilibus, tum militaribus negotiis clarissimi, sex marmoribus consecrata est, a Pingonio, Grutero, Guichenonio, Muratorio editis, et nunc in hoc opere repetitis. Atque sine his lapidibus nomen Glitii omnino periisset, cum nullus eius aetatis scriptor mentionem illius faciat. Qua occasione Editores Glitii nomina, munera, res gestas, dona militaria, et honores illi habitos commemorant. Coniiciunt quoque, Glitium aliquem Auctorem fuisse legis Gliciae, *Digest. lib. 5. tit. 11. de inoffic. l. 4. non est enim consentiendum:* quam licet alii ad Marcum Gliciam, qui A DIV. V. C. Praetor fuisse traditur, referant, non tamen ea lex tam antiqua Nostris videtur; et tum, si Glicia auctor fuisset, Glitiana potius appellanda, quam Glitia. Neque tamen haec efficiunt, quin in inscriptione illa *Falcidiam* esse legendum cum viris doctis credamus. *vid. Wieling. Iurispr. restit. I. pag. 76.* conf. *Bynkershoek Obs. II, 12.* Addunt Nostri, non mirandum esse, Glicii nomen, qui Consul in marmoribus appelletur, in nullis Fastis Consularibus occurrere. Multos in medium proferri posse Consules, quos in Fastis publicis frustra quaesiveris. Fuisse enim triplex Consulum genus, Ordinariorum, Suffectorum, et Honorariorum: hoc institutum, amissa libertate, in Rempublicam invectum, et Caesarem primum illius auctorem fuisse: huius exemplum reliquos Imperatores secutos, cum omnem Imperii potestatem sibi arrogassent, et aliquam tamen Reipublicae speciem servare voluissent, quos optarent collegas sibi in Consulatu assumsisse, et, ut amicis gratificarentur, plures interdum eodem anno Consules honoris causa designasse. Ita in Fastis Consularibus nomen Imperatoris, aut eorum Consulum scriptum fuisse, qui Consulatum Kalendis Januariis inivissent, aliorum vero, qui per aliquem anni mensem, tanquam Vicarii Imperatoris, Consulari honore fruiti, nullam fuisse habitam

habitam rationem. Traianum praecipue, ſub quo hic Glitius vixerit, hoc uſurpaſſe. Sic Plinium Conſulem fuiſſe menſe Septembri A. DCCCLIII. V. C. Plutarchum etiam, teſte Suetonio, ſemel, et Silium Italicum ter Conſulatum geſſiſſe: horum tamen nomina fruſtra in Faſtis quaeri. Haec magis, ut de ratione, qua verſentur Editores in explicandis marmoribus, conſtaret lectoribus, quam quod ignota haec eſſe putaremus, excerpimus. Pag. 64. exhibetur inſcriptio, iam a Grutero allata, pueruli immatura morte rapti funus et memoriam continens. In ſumma ſaxi parte apparet puerilis Hermes, gallus gallinaceus, Mercurii caduceum in ore habens, et aries. Dubitanter de hiſce Viri Cl. pronuntiant, atque ſe noſſe quidem fatentur, gallo Ianuarium menſem ab antiquis indicatum, et ab ariete veris et anni aſtronomici initium dudum fuiſſe computatum; neque tamen aſſerere, neque negare audent, haec in hoc marmore tempeſtatis, qua natus, quave mortuus iſte puer, aut aetatis adhuc tenerae, qua exſtinctus, ſymbola eſſe. Illuſtratur obiter diligentia et cura veterum in annis, diebus, menſibusque vitae notandis, quos defuncti peregiſſent. Praecipue hoc a parentibus in puerorum titulis actitatum, ut maiorem in legentibus commiſerationem excitarent, ſolatiumque aliquod ab hac recordatione repeterent. Frequentius inde in lapidibus adnotari, quam diuturna fuerit mortui vita, ſi de pueris, quam ſi de adultis aut ſenibus agatur. Eſſe quidem, qui hanc annorum, menſium, dierum et horarum enumerationem in tumulis, ab Epicureis, beatitudinem in vita ponentibus, praeſertim uſurpatam dicant; ſed ad hoc probandum non ſufficere unam inſcriptionem a Reineſio adductam, in qua de Martino Valente, Epicureo Philoſopho, quot annos et horas vixerit, notetur. Idem ab aliis quamplurimis, atque etiam ipſis Chriſtianis factum, ex Fabretto conſtare. Nam in alia apud hunc inſcriptione, cum horarum numerus incertus eſſet, addi verba: *plus minus*, in alia: *horae ſemiſſis*, in alia, *ſcrupuli ſex*

 horae,

horae, legi. Hanc vero tam diligentem enumerationem et ab ethnica superstitione potuisse proficisci, et a benevolentia humanis animis a natura indita, atque ideo in Christianorum sepulchris adhibitam. Vtrisque astrorum obseruationem in natalis momento, occasionem praebuisse horas diesque notandi et numerandi. Ethnicos fortasse etiam religione ad puerorum annos accurate notandos adduci potuisse. Litasse hos saepissime defunctorum manibus, adeoque fieri potuisse, ut sua singulae aetates haberent sacrificia, sicut apud inferos variam habuissent stationem. Puerorum enim animabus separatum ab adultorum umbris locum tribuere Homerum et Virgilium. Si itaque puerorum Manes peculiari sacrificio fuissent piandi, notandos quoque fuisse annos, quos vixerint, ut aetas illorum cognosceretur. Profertur hoc loco inscriptio, etsi iam ab aliis allata, ob peculiarem et aenigmaticum numerandorum annorum modum, memorabilis:

Quot meat in stellis Delphin, quot Pegasus ales,
Tot mea natales fata dedere mihi.

Haec Nostri ita interpretantur: Vixi tot annos, quot habent una simul stellas Delphini et Pegasi constellationes, nimirum annos XXVI. quae summa constat ex stellis Delphini IX. et Pegasi XVII. Pag. 86. haec legitur inscriptio:

— — — *Ahalae Augustali*
Decreto Decurionum ob Merita Et Munificentiam
Eius Honore Contentus Impensam Remisit.

Ad quae Editores haec adnotant: Huic Augustali Ahalae, optime de Colonia merito, et in Colonos munificentissimo, statuam aut aliud monumentum decrevere Decuriones. At ille honorem decretum sibi acceptum esse fassus est, pecunia vero sua, non publica, fieri voluit. Ita accipienda haec formula, non ut a nonnullis explicatur, *honore oblato gavisus*, illum tamen recusavit, volens publicis sumtibus parcere. Variis in Gruterianis inscriptionibus id occurrit: in omnibus, ni fallimur, privatis de personis agitur, quibus aut Colonia, aut Municipium, aut aliquod, aut

aut plura simul Collegia, ob merita in Rempublicam, statuam aut alium honorem decrevere. Duo itaque distinguenda sunt: *Honor publicus* a Magistratu decretus, et *pecunia ab aerario publico* in id erogata. *Honor* accipiebatur, *pecunia* restituebatur. Itaque si decreta fuit isti Ahalae statua in loco publico ponenda, ille tantum honorem non detrectavit, at opus fieri pecunia sua voluit. Nec enim decorum fuisset, nec permissum, si quispiam sua auctoritate, suoque sumtu, sibi publico in loco statuam posuisset. At vero laudabile et pulchrum erat, quoties simulacrum publica auctoritate decretum, privato sumtu illius poneretur, cui honos fieret, seu impendium in id factum remitteretur, seu redderetur aerario. Ita penes Gruterum legitur: *Honore contentus impensa sua posuit*. E Pag. 97. hanc inscriptionem afferamus:

Vivens Fecit Lucius Antistius Sibi Et Antistio
Chryseidi Coniugi Carissimae Et Septicio
Adiutori Papati Optimo.

Papas est educator Nostris, nullum qui hoc verbo gradum sanguinis, sed solum nutricii patris officium designari existimant. Similem alumnorum in nutritores pietatem Gruterianae quaedam inscriptiones testantur. Pag. 105. Editores inscriptionem, Augustae Praetoriae inventam, sed in omnibus syllogis depravatam, proferunt:

IOVI IVNONI MINER
ANTONIA M. L. IBO
APHRODISIA SCIP
HOS II VENEREM
SPECVLVM DO
NVM DEDIT.

Id est: *Iovi Iunoni Minervae Antonia Marci Liberta Ibo Aphrodisia Sciphos Duos Venerem (Veneri) Speculum Donum Dedit.* Quod ad reliqua marmora attinet, nihil ea memorabile, novum, aut quod huc transferri mereatur, continent. Pingonianas inscriptiones Viri Cl. appendicis loco addiderunt, a mendis, quibus scatuerunt, purgatas,

tas, brevibusque animadverſionibus illuſtratas. Communicabimus cum Lectoribus noſtris unam, marmore pellucido et Cupidinibus atque Venere ornato, inſculptam:

HOSPES TE QVID AVORTIS
ADVORTITO
EN ADELPHI FVERE CVPIDINES
CRESCEBANT. FLAMMIS OMNIA DEVASTAB
M IN MATREM DVM ET SAEVIVNT S
VENERIS. AMORVMQVE HEIC FACTA INTERNECIO
HEIC EXTINCTAE FACES. TRIBVSQ. POS. TVMVLVS
AT PRO AMORIBVS. INNATAE HEIC AMICITIAE
QVAS MATER ALIT CASTIMONIA
Ô VOSVRAM OPTVMAM
BENE VTITOR. HOSPES. VIVITO. ET VALETO.

Neſcimus, cur Editores hanc inſcriptionem *innumeris mendis ſcatere* exiſtiment. Nos quidem, quoad verba, omnia intelligimus, ſi pro VOSVRAM legatur VORSVRAM, quod barbarus ſcriptor pro *permutatione* forte poſuit. Rem ipſam nemo facile explicaverit. Alias haec ipſa inſcriptio Noſtris ſpuria, nobis certe ſequius aevum redolere videtur.

BENIAM. CHRISTOPH. GRASSHOFII, COM. Palatini Caeſ. et Syndici Muhlhuſani, Commentatio de Originibus atque Antiquitatibus S. R. I. Liberae Civitatis Muhlhuſae Thuringorum, monimentis adhuc ineditis illuſtrata.

Lipſiae et Gorlicii, ſumtibus Marchianis. ½ Alph. in 4to.

Verſati iam diu ſunt in hoc argumento Viri docti celeberrimique, quos laudat *Burchardus Gotthelf Struvius* in *Bibliotheca Saxon.* P. III. Sect. I. §. 48. Spicilegium tamen poſt meſſem Conſult. Auctori reliquerunt; igitur indultu ampliſſimi Senatus, e Scriptoribus rei geſtae aequa-

aequalibus aetate, maximam vero partem e diplomatibus ac documentis tabularii civitatis publici, super his originibus commentari instituit. Chartas eas, quae in appendicem ipse reiecit, nemo hucusque dedit formis publicis descriptas, si paucula Imperatorum diplomata excipias, e quorum numero est illud Cuonradi II. A. MCXXXIX. datum, quod tamen et in Rudolphi *Gotha diplomatica*, et in Felleri *Trimestribus*, mendosum legitur. Omnia strictim exposuit Auctor; neque tamen quae sunt aevi recentioris attigit. Caput primum de antiquissimo urbis vicinaeque regionis statu inscriptum est. Suevi, Cheruscorum ab Hercinia silva finitimi, Caesaris aevo Muhlhusanum tenuere tractum (*de bell. Gall.* VI, 10.), Hermunduri, Suevorum pars, Thuringiae partem insederunt, certantes cum Cattis de *Salinis*, teste Tacito *Annal.* XIII, 57. quae adhuc sunt Allendorfii ad Werram celebres. Commercia ipsi exercuerunt cum Romanis. Hinc in Thuringis ac ipso Muhlhusano agro subinde numi eruuntur Romani. Paruerunt Thuringi, quorum prima fit mentio apud Vegetium in *Mulomedicina*, regibus suis. Origines tamen Muhlhusae iacent abstrusae in occulto. Saeculo VI. regnum Thuringiae fuit a Francis Saxonibusque, illos sustentantibus, eversum, ac regio recens occupata a Francis Saxonibusque bipartita in septentrionalem et australem, Onestro disterminatam. Illam Saxones, hanc Franci, nacti sunt. In agro Runiberg, ad Weissenseam, Franci Thuringos prostraverunt. Superest ibi villa *Runstedt*. Praelio victi Thuringi Onestrum traiicere tentarunt, ubi locus restat *Strausfurt*, i. e. vadum pugnae vel pugnantium. Ad Scheidingae obsidionem simul accesserunt Saxones. Pagum Helmingowe Franci ceperunt. Pars Thuringiae, quae Francis cessit, solita fuit simpliciter dici *Thuringia*; reliqua pars saepius nomine *Saxoniae* fuit simul comprehensa. Thuringiae australis pars fuit Muhlhusa, teste Ebirhardo in *Summariis traditionum Fuldensium*, cap. 2. Vicini fuere pagi *Eichesfelden*, *Westergow*,

et

et *Natergow*. Postremus horum dicitur ita a rivo *Notter*. Quis temporibus Carolingorum status, quae ratio Muhlhusae fuerit, non liquet. Caput secundum, quo status civitatis per Saecula proxima ad finem XII. edisseritur, exhibet planiora et illustriora. Keminatas fuisse aedes lapideas, quas in primis inhabitarint nobiles, et granaria, servandis frugibus aliisque ad tuendam vitam necessariis apta, Auctor Cl. existimat. Poledae tamen in *caminata lignea* Eckehardum a Northemensibus ac Katlenburgensibus Comitibus occisum fuisse, vetus Ducum Brunsvicensium Chronicon tradit apud Maderum et Leibnitium. Omisit Auctor meminisse diplomatis, quo ad annum DCCCCLXXIII. Otto II. Theophaniae suae tradidit inter alias civitates, *Mulenhusam in regione Turingia*. Legitur id in G. G. Leibnitii *Script. Brunsvic.* Tom. II. pag. 375. Bellum, ab Henrico IV. illatum Thuringiae, ob decimas Archiepiscopo Moguntino dandas, edisseritur ab Auctore satis luculenter. De castro et coenobio Volckenrode intexuntur haud tralatitia. Henricus Leo A. MCLXXX. Muhlhusam incendio fere delevit. Unde monimenta, Saeculo XIII. antiquiora, intra urbem exstant rariora. Imperatores Muhlhusae habuere praefectos suos, qui ius dicerent Saeculis X. XI. XII, si Nostro credimus. Capite tertio ipse de statu Muhlhusae, ab anno MCLXXX. usque ad annum MD. continuato, differit. Sectio prima exponit de territorio civitatis, intra quod Clericis ac monasteriis haud licuit acquirere bona quae immobilia dicuntur. In urbe erat castrum regium, *die Burg*, et in eo curiae variae Ganerbiorum Saeculo XIII. Villae urbis sunt vel fuerunt: *Ammera, Bolstedt, Dachreda, Doerna, Emmelhausen, Eigenrieda, Felchta, Germar, Graba, Hoengeda, Hollmbach, Horschmar, Kaysershaga, Lengefeld, Pfaffenroda, Reisern, Salfeld, Sampach, Sollstedt, Windeberg*. Excisae sunt, vel desolatae, Bercksee, Boigenroda, Dangstorf, Dirnroda, Elcheroda, Ebelroda, Tutenroda, Nuzigeroda, Forst, Wyda, Breitesholz, Poppenrode, Tutensoda, Wisa, Weidensehe. Sectione secunda

cunda tractatur de ſtatu civitatis eccleſiaſtico, de templis eiusdem, monaſteriis et xenodochiis, nec non de fraternitatibus eccleſiaſticis et ſcholis. Ordo Equitum Teutonicorum ibi ius aperiendarum ſcholarum a Ludovico Imperatore A. MCCCXXXIX. impetravit. At cives privilegium ſimile a Carolo IV. A. MCCCXLIX. obtinuerunt, quod confirmatum A. MCCCLII. Sectione tertia exponitur de iuribus, quibus Imperatores in Muhlhuſam hoc aevo uſi ſunt, nec non de translatione quorundam horum iurium in civitatem. Fridericus, an primus, an ſecundus? in eam tranſtulit ius numi cudendi, ac telonii. Scultetus Imperatoris erat princeps Senatus membrum, iam Saeculo XIII. ipſoque invito civitatem nemini dare licebat. Nullae eius fuerunt partes in reliquorum civitatis iurium adminiſtratione. Cenſus imperiales collegiſſe videtur officialis, dictus *des Reichs Hovemann*, rei oeconomicae intentus. Privilegium de non evocando Rudolfus I. civitati impertiit A. MCCXC. d. 16. Apr. Erfurti, ab aliis Imperatoribus poſtea corroboratum. Paullo ante Rudolfum duo erant in Thuringiae regionibus iudicia provincialia. Vnum erat tribunal Landgravii, cauſas controverſiasque civiles tractans; alterum vero conſervatorum pacis provinciarum, verſans in defenſione pacis publicae, minime vero in diſcuſſione controverſiarum privatarum. Caſus denegatae iuſtitiae a privilegio illo de non evocando erat exceptus, et ad Landgravium Thuringiae, qua Comitem Palatinum Caeſaris per Thuringiam, remiſſus. De iudicio, Vemeding, Weſtfalico, uno et altero, cauſas criminales tractante, et Muhlhuſanos iure quodam ſuo evocante, lectu digna adiecit Auctor. Vindicat Aeneam Sylvium, qui id vocavit *vetitum*. Iudices eccleſiaſtici iam Saeculo XIII. cognitionem cauſarum civilium ad ſe trahere ſtuduerunt, praetexentes iuſtitiae vel protractionem, vel denegationem, innixi ea, quam Innocentius III. confirmavit, conſuetudine eccleſiaſtica, auctoritate Cap. X. et XI. D. de *for.*

 compet.

compet. Ei vero consuetudini strenue refragati sunt Muhlhusani. Ludovicus Bavarus, Imperator, Muhlhusam pro dote Mechtildis, filiae, quam nuptui dederat Friderico Severo, Misniae Marchioni, huic oppignoravit. Eapropter bannum imperii urbs incurrit, quod oneris huius erat impatiens, neque eo liberata est, nisi postquam quinque millia marcarum argenti puri exsolvisset Imperatori A. MCCCXXXII. Philippus Suevus, a nonnullis Imperii proceribus, in Regem Muhlhusae electus, Hermanno, Thuringiae Landgravio, feudi titulo Muhlhusam, Northusam, Salefeldam, castrumque Ranis, concessit. Hermannus deinde arripuit Ottonis partes, ac denuo possessiones illas habuit confirmatas. Ipse varius erat, modoque hunc, modo illum iuvabat. Quam ob causam videtur illa Muhlhusae alienatio, vel effectui non esse data, vel perbrevis fuisse temporis. Nisi tamen stirps Landgraviorum in Henrico Raspone fuisset exstincta, ac de Thuringia ercifcunda paullo post conflata fuisset funesta dissensio, Muhlhusam sibi Landgravii vindicare studuissent. At inter dissidia Conradus IV. A. MCCLI. civitati privilegium *concessit*, quo ipse, se civitatem nunquam alienaturum, promisit. Carolus IV. denuo, ut Gunthero, Comiti Schwarzburgico sumtus electionis et belli restitueret, pignoris vinculo obligavit Gelnhusam, Northusam, Goslariam, una cum annuis Muhlhusae proventibus, quos Rex sibi adhuc deberi putabat. Guntherus Gelnhusa potitus est non multo post. Reliquae urbes obnitebantur. Ludovicus Bavarus certe A. MCCCXXXVII. munus Sculteti, iudicium, omnesque regios proventus Muhlhusae, iam titulo oneroso Muhlhusanis cesserat. Progreditur Auctor ad Sectionem quartam, qua de Magistratibus, nec non de sigillis civitatis exposuit. Fridericus I. civitates Germaniae regias, ad formam civitatum Longobardicarum, regi per senatum iussit, seu per collegium, quod dicebatur *consulatus*. Senatores vocabantur Proconsules. Rudolfus I. A. MCCLIV. memorat

morat *Sultetos, Scabinos, et universos cives de Mulenhusen;* Adolfus A. MCCXC. *Consules et universos cives.* Variarunt posthaec magistratuum nomina. Sigillum maius et minus curate describitur. Occurrit etiam ad A. MCCIV. contrasigillum. Sectio quinta inscripta est de civibus ac incolis Muhlhusanis, eorum iure et obligatione. Extranei, qui civium numero adscribi cupiebant, debebant esse ingenuis natalibus orti, liberi, nullique iure clientelari obnoxii, nec officiales, qui administrationis suae rationem nondum reddidissent. Homines enim proprii a dominis poterant vindicari intra annum. Modus civitatis tribuendae sat memorabilis est. Saeculo XII opificibus *statuta* fuerunt praescripta. Urbs foederi Hanseatico fuit innexa adhuc A. MCCCCXXV. Accusatus Muhlhusae homicidii, innocentiam suam certamine singulari, seu ordalio, demonstrare tenebatur. Nemini cives Muhlhusanos pro debito Imperii pignorare licuit. Licuit civibus bona, quae ab Imperio ex feudi lege possidebantur, comparare. Nemini, nisi civi, licuit bona, iurisdictioni civitatis subiecta, emere. Nec alius pro alio potuit pignorari. Adstricti fuerunt cives ad exactiones et vigilias ferendas. De bonis coeperunt A. MCCCXVI. exactiones dari. Variarunt tempora subsecuta. Ratio monetae fuit inconstans. Marca Saeculo XIII. aequavit 16. semuncias, si esset puri argenti. Marca argenti et penningorum tunc fuit aequalis. Postea marca decrevit ad semuncias 15, 14½, ac tandem ad 8. thaleros *spec.* seu 16. florenos Imperii. Marcae pendebantur ad bilancem, haud percussae in formam numorum. Differebant marca lothoniata, *(löthige,)* et communis. Illa 12. semuncias, haec 8. circiter pretio aequavit. *Marca argenti usualis* Saeculo XIII. aequavit 28. solidos seu Schillingos. Saeculo XIV. marca aequiparavit 30 solidos. *Talentum,* libra, *Pfund*, par fuit tunc 20. solidis denariorum Muhlhusensium. Solidus aequalis fuit

 pretio

pretio 12. denariis seu penningis. Dimidium denarii vocabatur *ein Scherff, Helbling, Heller.* Saeculo XIV. licuit $8\frac{1}{2}$. centenarii pro annua usura promittere et capere. Vigiliarum officium spectat ad sequendum militiam eductam, et ad excubias agendas. Hi debebant sibi A. MCCCXCI. alimenta necessaria sumtu proprio parare. Equites armati et hastati fuerunt dicti *Glevener,* a *Glef,* hasta. Emigraturi debuerunt aere alieno se liberare, et ex Senatusconsulto Anni MCCCXCVII. tres singularum marcarum solidos relinquere. Saeculo XIV. iam Iudaeos toleravit Muhlhusa, in quos plenam Senatus exercuit iurisdictionem, nec concessit aliis facultatem in Iudaeos suos, vel bona eorum, consulendi, vel de iis statuendi. Carolus IV. prius dissentiens, ipse sic decrevit. Sectio sexta inscripta est de foederibus, a civitate ad tuendam pacem publicam initis. *Diffidationes* olim mutuae invaluerant. Litteras duas *diffidatorias* exhibuit Auctor, adiungens, A. MCCLV. civitates Rhenanas pro pace publica servanda iniisse foedus, cuius pars fuerit Muhlhusa. Ortum fuit eadem aetate *iudicium pacis in Thuringia.* Id descripsit Auctor, per 12. pacis terrae Thuringiae conservatores expediri solitum. Descripsit praeterea eorum sigillum. Medio Saeculo XIV. imminutum fuit illud iudicium, et Carolus IV. foedus Westphalicum promovit, cui Muhlhusani A. MCCCLXXXIV. sese addixerunt. Tacemus foedera Muhlhusanorum minus famosa. Sectio septima exponit de iure statutario, quo civitas usa est. Primum Saeculo XIII. fuit perscriptum, siquidem in eo fit mentio iudicii duellici, et probationis per ferrum candens. *Statuta* simul latine et vernacule eodem tempore sunt scripta. Reliqua spectant ad Saeculum XIV. et tempora propiora. Sectio octava offert legentibus analecta quaedam ad Sectiones superiores, et praeterea res alias memoratu dignas. Disseritur inibi de urbis speculis, *Warten,* de eius

bis in partes ſuas diviſione, de plateis, de monaſterio in Ponte, de variis bellorum eventibus, de contentionibus cum monaſterio Volckerodenſi, et Nobilibus quibusdam, ac de Epiſcoporum contra haereticos ſeu Huſſitas, in Germaniam irrupturos, iudicio. Acta publica et diplomata, adiecta in calce, ſatis ſunt ſelecta, et 64. Statuta urbis antiquiſſima univerſum documentorum agmen claudunt. Hiſtoria Imperii Germanici, ac iuris vernaculi, inſignibus creſcet augmentis, nebulisque, quibus paſſim premitur, eripietur, ſi reliquarum civitatum imperialium antiſtites nobilisſimum hoc Cel. Auctoris ſecuti fuerint exemplum. Ex diplomatibus hic editis varia licet addiſcere. Henricus Superbus, eiusque uxor Gertrudis, tradidere bona coenobio Volckerodenſi, quae obtulit Henricus Leo Anno MCLIV. Fratres ordinis Teutonici *Commendam* obtinuerunt Muhlhuſae, ac poſſederunt Anno MCCLXXXVII. Comites de Gleichenſtein vendiderunt villas nonnullas. Carolus IV. addixit Beguardorum et Beginarum bona fiſco imperiali, incitante Gregorio XI. et ſtimulantibus inquiſitoribus Dominicanis. Quo facto eorum multi ſe contulerunt in Sileſiam, et Ducatum Stetinenſem. Ioannes, Bohemiae Rex, Vicarius imperii per Germaniam, Comes Luxemburgenſis, ſe dixit A. MCCCXII. *Regem Poloniae.* Albertus Rex A. MCCCII. noluit fratres Auguſtinianos recipi ſe invito. Omittimus reliqua, multis egregie profutura, lectu etiam iucunda.

NOVA LITTERARIA.

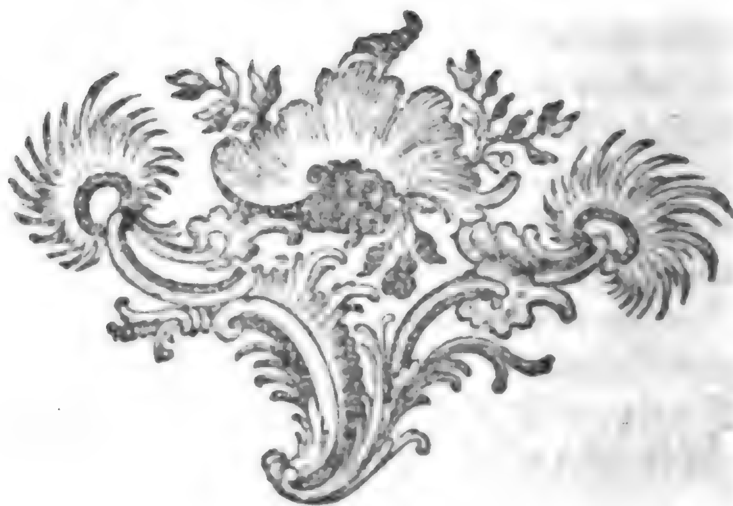
Anni ſunt haud multi, quod Lichtenſtegerus, probus ille nec obſcurus apud Noribergenſes incidendis in aes figuris artifex, epitomen edidit illuſtris operis *Montefalconiani*, quo antiquitatis eruditae forma

plenius oſtenditur, *(l'Antiquité expliquée,)* eoque tabularum compendio, quibus tabulis explicationem concinnam, Latinis partim litteris, partim Theotiſcis, addebat Vir doctus Argentinae, *Schazius*, non levem apud antiquitatis Graecae et Romanae ſtudioſos gratiam conſecutus eſt. Pari autem ille conſilio ante annos quinque, ad *Antiquitates Iudaicas*, imaginum beneficio in hominum memoriam revocandas, animum convertit. Rurſus hic opus egregiae diligentiae utilitatisque, *Theſaurum* videlicet *Antiquitatum Iudaicarum*, quem Venetiis in lucem expoſuit *Ugolinus* Vir Cl. quod brevius commodiusque redderet, ſibi propoſuit. Nactus eſt adiutores, vel moderatores potius dixeris operae collocandae, duumviros clarisſimos; alterum, *Ioh. Salom. Semlerum*, Theol. D. et in Academia Fridericiana Halenſi Prof. Ordin. omni litterarum meliorum in genere exercitatisſimum; alterum, *Ioh. Simonis*, Hiſt. S. et Antiquit. Prof. in Gymnaſio eiusdem urbis Reformato, doctisſimum inprimis rerum et dialectorum Orientalium interpretem. His curam ſuppeditantibus, factum eſt, ut anno LVI. et LVII. duobus *faſciculis*, priores decem plagulae, (per partes enim publicandum erat opus,) eisque adiunctae Tabulae XI. publicarentur. In his *Libri I. de Gentis Iudaicae Origine et Sedibus* initia leguntur. *Capite* quidem *Primo* de Origine et variis nominibus gentis diſputatur; *Capite Secundo* de vario terrae Iud. ambitu, et uſitatisſimis nominibus; *Tertio* de eiusdem terrae finibus et varia diviſione; *Quarto* de maribus, fluviis, fontibus, paludibus, montibus, ad eam pertinentibus. *Sectio II.* de terrae Iud. metropoli, Hieroſolymis, differit; cuius primum varia nomina, tum ſitus in genere; poſtea muri urbis, portae et turres; denique ambitus, praecipuae partes, aedificia et memorabilia, curioſe exponuntur; neque tamen poſtrema haec tractatio plagulis iſtis abſolvitur. Ac ne quis putet, Ugoliniana duntaxat hic excerpta fuiſſe, ſciant Lectores, longe plurima

plurima accesſiſſe ex doctrinae duumvirorum noſtrorum copia, prudenterque ab iis inſtituta optimorum ſcriptorum lectione. Quod cum ipſe capitum contextus, tum praeſertim ſubiectae illi annotationes, docent. Hae certe non ſolum illuſtrationis gratia, multa adferunt praeclare obſervata, ſed etiam in percenſendis ſcriptorum ſententiis, imo iudicandis, verſantur, lapſusque eorum notant. Ubi nec Ugolinianus Theſaurus omnis labis expers deprehenditur; v. c. cum pag. *6.* nota **) monetur, Clar. *Ugolinum*, nudum apographum tabulae *Relandinae* Palaeſtinam exhibentis dediſſe, ſervatis adeo, ſi qua illic minus recte caelata fuerunt, quae hic ex recentiorum commentariorum uſu emendata ſunt; pag. vero 35. not. qq) docetur, pro *Neblofa* apud *Ugolinum Nebuloſa* legendum eſſe. Oratione autem uſi ſunt doctisſimi Viri ſuaviter decurrente et perſpicua, cum in Latino exemplo harum *Antiquitatum*, quod in manibus habemus, tum in Theotiſco; nam utraque lingua procurata eſt operis editio, ut plurium uſui inſerviret. Tabulas autem figurarum, decem iſtis plagulis declarandis, has adiecit Lichtenſtegerus, ſatis nitidas et accuratas. *Prima* delineationem Palaeſtinae ſiſtit; *Secunda* vetuſtam terrae Canaan faciem, antequam ab Iſraelitis occuparetur; *Tertia* partim conſpectum terrae Iud. ex mente *Relandi*, ad illuſtrandos libros apocryphos et Nov. Teſt. partim montem Carmel, cum memorabilibus in et prope eum locis; *Quarta* montem Thabor, Libanum atque Anti-Libanum; *Quinta* montem Oliveti, cum deſignatione nobiliorum ea in regione locorum, dein ſepulchrum Rachelis; *Sexta* ſepulchrum Abſolonis; *Septima* monumentum Zachariae; *Octava* ciſternam Salomonis, prope Hieroſolymas exſtructam, Hieroſolymarum item delineationem Havercampianam; *Nona* ampliorem eiusdem urbis deſcriptionem; *Decima* Hieroſolymae hodiernae accuratam imaginem, ex relatione *Pocockii*; *Undecima* denique ichnographiam, ſeu veſtigium

Regiae

Regiae Saltus Libani, a Salomone aedificatae. Erravit quidem in nonnullis operarum manus; verum illa corrigi sub calcem perfecti operis poterunt. Huius autem progressus cum avide exspectaremus, repente illud, quasi fulmine ictum, constitit, nec adhuc, post biennii moram, ultra decem illas, quas diximus, plagulas, productum est. Obiecti impedimenti caussas nescimus: divinare quidem non difficulter licuerit; sed cum tristiores sint, et studii Iudaicarum Antiquitatum sortem iniquam arguant, tacebimus. Tolli potius illas, quam fieri potest citissime, optamus, darique adeo duumviris eruditissimis, qui hanc telam inchoarunt, locum explicandae utiliter doctrinae: cum satis profecto constet, multas superesse inter nos de antiquis Hebraeorum moribus opiniones, delineationes etiam in vulgaribus libris multas, quae a veritate longius distent.



NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Decembris Anno MDCCLIX.

ANTHOLOGIA VETERUM LATINORUM Epigrammatum et Poematum. Sive Catalecta Poetarum Latinorum in VI. Libros digesta, ex marmoribus et monumentis Inscriptionum vetustis et Codicibus MSS. eruta, primum a IOSEPHO SCALIGERO, PETRO PITHOEO, FRID. LINDENBROGIO, THEOD. IANSONIO ALMELOVEENIO, aliisque colligi incepta, nunc autem ingenti ineditorum accessione locupletata, concinniorem in ordinem disposita, et nonnullis Virorum doctorum notis excerptis illustrata, cura PETRI BURMANNI SECUNDI, qui perpetuas adnotationes adiecit. TOM. I.

Amstelaedami, ex offic. Schouteniana, 1759. Alph. 4. plag. 8. 4. mai.

Quae solis Musis Graecis concessa videbatur felicitas, ut Epigrammatum et Catalectorum veterum Anthologiam, in iustum corpus redactam, certasque in classes et capita digestam, haberent, eam Latinis quoque contigisse, opera *Petri Burmanni*, Viri docti, plurimarumque virtutum magni sui Patrui aemuli, maximopere laetamur. Nam, cum antiquitatis qualescunque reliquiae iucundae nobis atque acceptae et sunt, et esse debent, tum

Vir Cl. munus ſuum, iam per ſe gratum futurum, copioſo et docto addito Commentario, multo ornatius et iucundius reddidit; reddidiſſet vero iucundiſſimum, ſi, quas humanitas et modeſtia iis praeſertim imponunt, qui eas litteras, quae ab humanitate nomen nactae, profitentur, legibus obtemperaſſet. Nos quidem tria capita noſtrae recenſionis faciemus: quorum primo, quae *Burmannus* de fatis et editionibus Latinorum Epigrammatum in praefatione diſputat, repetemus breviter; altero, quibus opibus auxiliisque inſtructus, et quomodo in edenda hac Anthologia verſatus ſit, declarabimus; tertio de animadverſionibus ita dicemus, ut neque levis aut tralatitia noſtra opera, neque ex lividiore erga Batavos animo profecta eſſe V. Cl. videatur.

Primus inter Italos Cyriacus Anconitanus Inſcriptiones et Epigrammata vetera, carminibus compoſita, ſummo quidem ſtudio collegit, ſed nunquam edidit. Eadem diligentia Nicolaus Perottus, Sipontinus Epiſcopus, et Ptolemaeus Flavius, conquiſiverunt vetera Epigrammata: hic etiam eorum editionem promiſit, ſed non *praeſtitit.* Tandem Laurentius Abſtemius, Maceratenſis, Duci Urbinati a Bibliotheca, aliquot Epigrammata, Pindaro Thebano adiuncta, Fani A. MDV, et MDXV. edidit. Evulgavit deinde Iacobus Mazochius, Romae, A. MDXXI. Epigrammata Antiquae Vrbis, multa quae carmina ſepulchralia et Epitaphia exhibent. Talia etiam, ſed pauca, *ex vetuſtis lapidibus collecta Epigrammata,* e Mazochio ſine dubio vel ſimilibus operibus repetita, Ioh. Matthaeus Toſcanus A. MDLXXVI. Tomo I. Illuſtr. Poetar. Italor. ſubiunxit. Neque exiguam Epigrammatum multitudinem debemus Aldo Manutio, Urſato, Scardeonio, Onuphrio Panvinio, Tomaſino, Octavio Rubeo, Malvaſiae, Fabretto, Oliverio, Bianchino, Bertolo, Maffeo, et Muratorio, indefeſſo qui ſtudio lapidum literatorum titulos collegerunt et ediderunt. Inter Hiſpanos ingenium operamque ſuam ad Inſcriptiones vetuſtas et Epitaphia eruenda atque illuſtranda

ſtranda contulerunt, Ambroſius Morales, Andreas Reſendius, Ioh. Vaſaeus, Rudericus Carus, Antonius Auguſtinus, alii. Quorum laborem ſuperaſſet procul dubio Emmanuel Martinus, Vir ingenii elegantia et doctrinae copia inſignis, ſi, quas collegerat, ſuisque adnotationibus illuſtraverat, Inſcriptiones edidiſſet. In Germania primi Bartholomaeus Amantius, et Petrus Apianus, ſumtibus atque liberalitate Raymundi Fuggeri adiuti, Inſcriptiones vetuſtas et plurima Epigrammata, Ingolſtadii A. MDXXXIV, ediderunt. Quos etſi Ant. Auguſtinus ſuppoſititias, et a diverſis auctoribus adulteratas Inſcriptiones pro veris et genuinis lectoribus obtruſiſſe cenſeat, venia tamen illis temporibus danda eſt, quibus antiquitatis ſtudia nondum ſatis exculta fuerunt. Hos ſecutus Georgius Fabricius, Chemnicenſis, Libro II. et III. Romae ſuae, primum Baſileae A. MDL. impreſſae, et deinde A. MDLXXXVII. recuſae, varia Antiquitatis monumenta, Inſcriptiones ſepulchrales, aliaque Epigrammata inſeruit. Poſt Fabricium, Melanchthone, Camerario, et Ioh. Sturmio auctoribus, Laurentius Schradaeus, Halberſtadienſis Saxo, in Libris IV. Monumentorum Italiae, Helmaeſtadii A. MDXCII. editis, volumen variarum Inſcriptionum exhibuit, quas in itinere per Italiam facto collegerat. Cuius licet diligentia minime merita laude defraudanda, utilior tamen illa et iucundior fuiſſet, niſi antiqua et Romana novis atque Chriſtianis ita miſcuiſſet, ut vix periti harum litterarum altera ab alteris diſtinguere continuo poſſint. Eluxerunt deinde magna ingenia Thomae Reineſii, et Marquardi Gudii: quorum ille, aureo Syntagmate Inſcriptionum, immortalitatem nominis conſecutus eſt; hic in Italia non ſolum Inſcriptiones ab aliis iam editas ad lapides ipſos diligenter examinavit, ſed ingentem quoque ineditarum theſaurum congeſſit. Plurima igitur pars huius Anthologiae ex horum, atque etiam Gruteri immortali opere, hauriri potuit. Nunc ad illos venimus, qui Epitaphia et Epigrammata ediderunt, notisque ſuis illuſtrarunt. Ex Italis Ioh. Baptiſta

Ferretius, Vicetinus, A. MDCLXXII. Musas Lapidarias, seu antiquorum in marmoribus carmina, ex Grutero praecipue repetita, evulgavit, sed negligenter et vitiose, cuiusque notis historicis, nihil ad Epigrammata emendanda conferentibus, aequo animo lectores carere potuisse, Vir Cl. arbitratur. Huc etiam referendae Deliciae, seu Inscriptionum monumenta, a Nathane Chytraeo, Herbornae A. MDXCIV. et Coloniae A. MDCXV. a Franc. Sweertio in lucem emissae; in quibus tamen numerus recentiorum veteres longe superat. Paucula inseruit Ioh. Bonifacius libro Rhodigii de Epitaphiis componendis, A. MDCXXIX. edito: evulgavit Philippus Labbeus Parisiis A. MDCLXXXVI. Thesaurum Epitaphiorum veterum et recentium, atque etiam Fleetwoodus Londini, A. MDCXCI. Inscriptionum antiquarum Syllogen dedit. Verum hi neque ordinem observasse; neque recentiora ab antiquis recte distinxisse; neque mutilis, vitiosis, ac corruptis supplendis emendandisque aliquam opem attulisse, Nostro videntur. Multo magis succenset anonymo illi, qui circa A. MDCLXIII. Parisiis Epigrammatum Latinorum *Delectum* edidit, notulasque ineptas et pueriles adspersit. Meliori quidem adparatu Franciscum Mariam Bonadam Romae A. MDCCLI. Carmina ex antiquis lapidibus edidisse, sed nullis fere ineditis aucta, ex obviis Inscriptionum collectionibus excerpta, et dissertationibus nimis prolixis obruta. Atque hi quidem solas Inscriptiones vetustas, aut Epitaphiorum collectiones dederunt, alii vero ex Catalectorum veterum Codicibus MSS. varii generis et argumenti carmina evulgarunt. Primus Iosephus Scaliger, multa, nunquam antea typis expressa Epigrammata, Adpendici Virgilianae, Lugduni A. MDLXXIII. adiecit. Haec editio repetita et aucta est a Lindenbrogio, Lugd. Batav. A. MDXCV. Post Scaligerum Claudius Binetus, Bellovacus, non pauca Petronii et aliorum veterum poetarum Epigrammata Pictavii A. MDLXXIX. evulgavit, quae deinde in Petronianorum Catalectorum editionibus *multis*

acces-

acceſſionibus locupletata ſunt. Maioribus copiis inſtructus Petrus Pithoeus Epigrammata vetera, ex codicibus MSS. et lapidibus collecta, atque in ordinem meliorem digeſta, A. MDXC. Pariſiis publicavit. Irrepſerunt vero huc multa ambiguae vetuſtatis, atque etiam nonnulla recentioris Seculi. Poſt Pithoeum Epigrammata haec et poematia edere et augere ingenti ineditorum numero voluit Caſpar Barthius; atque etiam Thomas Munckerus Epigrammata Pithoei vetera cum notis ſuis edere conſtituit: verum invidit litteris praematura virorum doctorum mors hunc fructum. Dein Theod. Ianſonius Almeloveenius, auctore Broukhuſio, Epigrammatum vetuſtorum colligendorum cepit conſilium, ſuarumque virium Amſtel. A. MDCXCIV. periculum fecit. Sed eius labor magis diligentiae, quam eruditionis nomine, Noſtro commendari videtur. Maiores copias undique congeſſit Nicolaus Heinſius, atque ad novam editionem ſuſcipiendam, cuius ſaepe ſpem fecit, inſtructiſſimus viſus eſt. Cuius poſt obitum cum ſubſidia haec nactus eſſet Petrus Burmannus, patruus Noſtri, meditatus quidem eſt novam Catalectorum Scaligeri et Pithoei editionem, ſed deinde Heinſianas chartas, aliaque huc facientia, Noſtro commiſit. Qui quibus copiis inſtructus ad hoc opus adornandum et digerendum acceſſerit, nunc, ut propoſuimus, enarrabimus.

Habuit primum ſchedas Epigrammatum veterum, maximam partem ineditorum, Nicolai Heinſii manu ex vetuſtiſſimo Salmaſii codice, ſaepius a viris doctis celebrato, ex quo ille tot Epigrammata, cum in commentario ad Solinum et ad Hiſtoriae Auguſtae Scriptores, tum aliis in locis produxit, deſcriptas. Ipſe Salmaſius in notis ad Lamprid. Elagab. cap. 20. de inſigni hoc codice ita dicit: *Habui vetuſtiſſimum codicem Latinorum Epigrammatum, mihi a doctiſſimo Iohanne Lacurnaeo commodatum; in quo et multa exſtant nondum edita epigrammata, et quae iam edita ſunt, longe in eo habentur emendatiora.* Qui codex Salmaſianus cum in Bibliothecam Regiam Pariſienſem translatus ſit,

non exiguam Epigrammatum partem, ut ea cum ſchedis Heinſianis Noſter conferret, V. Cl. Runckenius deſcripſit, atque etiam aliquot variantes lectiones ad poematia vetera Pithoei ex ſchedis Ioh. Chriſt. Wolfii, et collationes nonnullas Gudii, cum Burmanno communicavit. Contulit deinde ex Bibliotheca Leidenſi duos codices Voſſianos, qui MS. Salmaſiani apographi ſunt, quorum primus manu Iſ. Voſſii ſcriptus, alter a recenti manu multis mendis refertus eſt. Ex eadem Bibliotheca etiam Voſſianos codices alios adhibuit, atque librum Iſ. Voſſii manu ſcriptum, in quo variae lectiones ad quaedam Pithoei Epigrammata, et nonnulla alia Epigrammata vetera, leguntur, evolvit. Nicolaus porro Heinſius praeter ſchedas iſtas, quas ex Salmaſiano codice deſcripſit, excerpſit quoque quaedam Epigrammata vetuſta ex codice Io. Gerardi Vosſii. Idem uſus eſt codice Vosſiano Auſonii, plurima tam in fronte, quam ad calcem, Epigrammata vetera adſcripta habenti, Thuaneo, Petaviano, Puteaneo, et codice S. Galli, et Chriſtinae, Reginae Sueciae. Quorum excerpta cum Heinſius duobus Pithoei Pariſinae editionis *exemplaribus*, multis ingenioſis additis coniecturis, adſcripſiſſet, nactus eſt Noſter a Patruo has opes. Praeter codicem Catalectorum Virgilianorum Baſileenſem, habuit etiam V. Cl. aliquot editionis Scaligerianae, et Pithoeanae, exemplaria, quorum marginibus viri docti ſua manu coniecturas notasque, non contemnendas, adſperſerant, ut et tria Pithoeanae Genevenſis editionis exemplaria, quorum primo Martinus Opitius haud pauca adſcripſit, duobus reliquis Almeloveenius indicia, unde pleraque Epigrammata eſſent deſumta, adpoſuit, et denique Pariſinam Pithoei editionem, nonnullis Iſ. Caſauboni notis marginalibus ornatam. Magnos etiam fructus profitetur ſe ad hanc collectionem cepiſſe ex Cyriaci inſcriptionum codice MS. et e codice alio Perotti, eximiam collectionem Inſcriptionum, Epitaphiorum, et Epigrammatum antiquorum, cum ex antiquis marmoribus, tum libris vetuſtis excerptorum, complectente.

te. Quoniam vero non minima huius Anthologiae pars ex Inſcriptionum veterum collectionibus derivanda fuit, operae erit pretium commemorare, quibus opibus instructus, et ab aliis iam edita conferre atque emendare, et inedita Epitaphia illis addere potuerit V. Cl. Primum habuit librum Inſcriptionum, manu Nicolai Heinſii exaratum, in quem tam ex Pyrrhi Ligorii Antiquitatum opere inedito, et praecipue ex eius Lib. XXXIV. quam ex veteri codice membranaceo Inſcriptionum, ante annos plus quam ducentos ſcripto, cuius illi copiam fecit Carolus Moronus, non exiguam ſoluti ligatique ſermonis Epitaphiorum copiam coniecerat. Nactus deinde eſt Stephani Vinandi Pighii Inſcriptiones ineditas, quas *inaeſtimabilem antiquitatis theſaurum* appellat Broukhuſius, qui illas paſſim laudat. Nec minorem copiam Noſtro ſuggesſit Codex Wittianus, continens Syllogen Inſcriptionum antiquarum, cum marmorum ac monumentorum delineationibus, addito ineditarum indicio, et notatis e Grutero, Fabretto, aliisque lectionum diſcrepantiis, ac marmorum defectu. Hauſit etiam quaedam hic illic ex Pauli Petavii ſupellectile Antiquaria, eadem, ex qua pars exigua in Salengr. Tom. II. Novi Theſauri Antiqu. Rom. ſub titulo *Portiuncula Antiquaria* ſupellectilis Pauli Petavii, edita eſt. Quartum adminiculum fuit variarum Inſcriptionum et Epigrammatum codex, in Italia ante duo fere ſecula ſcriptus, quem, a poſſeſſore olim ſuo, Henr. Chriſt. Henninio, Henninianum vocat. Suis etiam locis adhibuit Codicem MS. Inſcriptionum veterum, ex bibliotheca Comitis Waſſenarii Obdamii, duosque alios Inſcriptionum Brixianarum et Narbonenſium, et ſchedas MSS. Italicas, tum bina exemplaria primae editionis Gruteri, quorum uni plurima adſcripſerat Petrus Scriverius, alteri Marquardus Gudius. Denique uſus eſt libro ex Arkeliana bibliotheca, qui antiquitates, Inſcriptiones veteres, et plurima varii argumenti Epigrammata continebat, atque codice, in quo Arnoldus Bucelius, ICtus Ultraiectinus, diverſi generis Inſcriptiones

et

et Epigrammata, inter peregrinandum conquisita, descripserat. Atque haec quidem fuerunt illi fontes, ex quibus hortos suos large irrigare potuit. Fatemur lubenter, vix maiorem melioremque copiarum et divitiarum numerum cuiquam contigisse, qui veteris aevi monumenta in lucem produxerit. Evolvat aliquis virorum doctorum editiones, nullum tot codices, tot αὐτόγραφα criticorum, habuisse videbit. Nunc propius accedamus, ipsiusque libri virtutes adspiciamus.

Totam hanc Epigrammatum collectionem in sex libros V. Cl. descripsit, atque hoc primo volumine tres priores edidit. Primo libro ea inclusit, quae ad Deos Deasque, Heroas et Heroidas pertinent. Numerus ad CLXXVII. carmina excrevit, quorum ultimum est Medea, carmen versuum 461. instar Tragoediae scriptum, ex centonibus Virgilianis conflatum, atque ex membranis Salmasii productum, qui saepe iactavit, se habere antiquam Tragoediam Medeam, atque viros doctos in errorem induxit, qui existimarent, eum deperditam Ovidii Medeam possedisse. Sed dixit quidem Salmasius, se *in vetustissimis membranis* Tragoediam Medeam habere, Ovidio autem illam minime tribuit. Gravius lapsi sunt, qui Ovidii Medeam Tertullianum, *de praescript. Haeret. c.* 39. indicare voluisse putarent. Noster melius ex loco illo: *Vides hodie ex Virgilio fabulam in totum aliam componi, materia secundum versus, versibus secundum materiam concinnatis. Denique Hosidius Geta Medeam Tragoediam ex Virgilio plenissime exsuxit* etc. Osidium vel Hosidium, Getam, male cum Ovidio inter Getas exsulante confusum, eandemque illam ibi Medeam indicari docet, quam e Centonibus Virgilianis compositam nunc primus ediderit. Quis autem hic Hosidius fuerit, se discernere vix posse fatetur: certe illum ad inferiorem aetatem detrudendum esse, neque aliud centonarii carminis genus hac ipsa Medea, et Ausoniano Centone Nuptiali, vetustius superesse. Quod ad ipsum carmen attinet, videtur quidem nobis illud neque a poeta valde

valde eleganti compoſitum eſſe, verſibus Virgilianis ſaepe ſine arte et ingenio immixtis, neque Ovidianae Medeae deſiderium lenire poſſe; illius tamen editio, ut omnium qualiumcunque antiquitatis reliquiarum, grata nobis et iucunda eſt. Secundus liber exhibet carmina CCLXVIII. quae virorum illuſtrium et doctorum vituperia laudesve continent. His inſerta etiam eſt incerti auctoris, Albinovanum Pedonem Scaliger credit, in Maecenatis obitum elegia. Obtulit hoc carmen Noſtro occaſionem, acerbius, quam decet viros graves et doctos, in Theodorum Gorallum, ſive Iohannem Clericum invehendi, erroresque, in explicanda Elegia commiſſos, caſtigandi. Quas tamen ſuas cenſuras *hereditario potius odio, quam ardori verum litterarum elegantiorum guſtum promovendi*, tribuendas eſſe ſcribit. In tertio congeſſit Noſter Carmina CCXCII. quae vel locorum celebrium deſcriptionem continent, vel didaſcalica et moralia ſunt; tum quae vitam tranquillam et privatam commendant; luxuriem temperandam, affectuumque impetus compeſcendos docent; quibus ſubiunguntur Epigrammata hilarioris argumenti, de Amore, aut ad amorem ſpectantia. In his igitur libris, hoc primo volumine incluſis, multa profecto carmina exhibentur, nunquam antea edita. Sunt eorum plurima ſatis elegantia, eaque inprimis, quae in tertio libro proponuntur, multa ingenii ſuavitate condita; ſed habent etiam aliqua nullam aliam, quam antiquitatis, commendationem. Ut igitur V. Cl. in carminibus hiſce edendis rite verſaretur, adnotavit primum diligenter, unde ſingula carmina transſumta, et a quibus antea edita ſint: adſcripſit porro varias codicum lectiones, quarum inſignis eſt copia: deinde tum ſuas, tum aliorum, Franciſci inprimis Oudendorpii, et Ioh. Schraderi, coniecturas et emendationes attulit: denique ipſa verba et dicendi formulas uberrimo commentario explicavit et illuſtravit. Admiſcuit etiam ſuis animadverſiones aliorum virorum doctorum, Scaligeri, Pithoei, Scriverii, Lindenbrogii, Gronovii, Schotti, Tollii, Fruterii,

Dousae, Victorii, et talium, qui huic collectioni inserta epigrammata iam antea exposuerunt. Nos, ut de opera Burmanni eo melius lectores iudicare possint, de singulis breviter, adspersis subinde observationibus nostris, agemus. Ne vero iusto longiores simus, versabimur potissimum in libro primo excerpendo.

Emendationum, ex ingenio V. Cl. profectarum, specimina haec sunto. Pag. 4. corruptam schedarum Salmasianarum lectionem:

Humanum tandem veniam donentur amori,

bene mutat in

Humani tandem venia donentur amores.

Pag. 6. in epigrammate, quod alias non male restituit, legit pro

Nunc pelagi nymphae crimen de more tenentem
Suspensum et pariter comitique onerique timentem:
Egregia interea etc.
Nunc pelagi nymphae crinem *de more* solutae
Succedunt *pariter comitique onerique timentes;*
Europa *interea* —

sic ut poeta respiciat ad Aeneam apud Virgil. Aen. II. *pariter comitique onerique timentem*. At ibi *parvus Julus se dextrae implicuit*. Vellemus igitur explicasset, quem hic comitem dicat. Pro *egregia*, ne longius a scriptura recedatur, coniicimus *Regina*. Ita enim supra poeta de Europa: *Imponit regina manum*. Pag. 23. lectionem codicum

Deiicit horrisono, *quinto*, *Stymphalidas* arcu,

emendare mavult in

Deiicit aerisonis, *quinto*, *Stymphalidas* armis:

quoniam Hercules aereorum crepitaculorum sonitu aves Stymphalidas Arcadia abegit. Pag. 35. pro

Exuvieisque eius templum tuum decoravi,

coniicit vel *templum tibi condecoravi*, vel *templum tuum condecoravi*, ut *tuum* sit monosyllabum, sicut saepe alias. Pag. 36. in mendo illi cubare videntur haec:

Corni-

Corniger hos aries humilis, et maxima taurus
Victima sacratos tinguet honore focos.

Primum enim displicet *hos sacratos focos*, displicet deinde ultima syllaba in *humilis*, sequente *et*, producenda, denique hos versus contraria cumulare putat, corniger aries humilis, et maxima taurus victima. Quare legendum opinatur:

Corniger haud *aries humilis*, sed *maxima taurus*
Victima sacratos tinguet honore focos.

Nobis etiam *corniger aries humilis* displicet; quare substitueremus: *Corniger haud aras humilis.* Pag. 39. pro

Haec tibi diva Venus deponit munera Sylla,
Vt somno monitus, Martis armatus in armis,

coniicit *animatus*, vel *animosus in armis.* Pag. 43. *Ornat terra nemus, nunc locos vitis inumbrat*, emendat vel *nunc lucos vitis*, vel *nunc lotos mitis inumbrat.* Pag. 44. versus:

Flos lectus flos vincla toris, substramina flores,
Deliciis Veneris dives natura laborat;

hac emendatione egere putat:

Flos lectis dat *vincla, toris substramina flores*
Deliciis —

Nobis displicet, verbum eiectum aliudque intrusum esse, qui vulgatam lectionem bonam, atque ita explicandam esse existimamus: Flores hoc loco sunt pro lecto, flores sunt tori vincula, flores a natura deliciis Veneris substernuntur, vel, si post vincla distinguas, floribus comae seu lecti vinciuntur. Pag. 45.

Inque modum vocis nunc motus forte decentes
Corpora laeta dabat,

eleganter mutat in *Corpore laeta dabat:* i. e. ad vocis modos et numeros dedit motus, seu gesticulationes, corpore. Pag. 47. *pro lucis forte Cupido,*

Martis tela regens,

mavult vel *proludens*, vel *pro ludis.* Nobis iterum vulgata locum habere posse videtur: Cupido lucis egressus, ne spectator esset amorum Veneris et Martis, Martis tela in

manus sumsit. At pro *Martis tela regens,* facili mutatione, legeremus *gerens.* Pag. 48.

— — Stant capti iudice tanto
Mars, Amor, et Paphie, ramisque incerta tremiscunt
Lumina, nec possunt crimen, te teste, negare;

coniicit primum *capti stant indice tanto,* verbumque hoc saepius de eadem re usurpari variis exemplis probat, atque deinde haec addit: ramisque incerta tremiscunt:] „Ita „in Salmas. et Divion. sed melius in codice Leidensi, ra„misque inserta tremiscunt; inserta ramis lumina, ut apud „Virg. III. Aen. 152.

multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras.

„Ubi Servius, quasi lumine suo Luna inseruerat, ab inse„rendo, quod se per rimas insereret; ubi tamen aliter Pa„truus meus, vide ad Propert. Lib. I. El. 3, 31. diversas „percurrens Luna fenestras.“ Hic Virgilii locus quid ad epigramma hoc illustrandum conferat, nos minime assequi fatemur. Quid tandem sunt illa *ramis inserta lumina?* Altum de hoc in observationibus V. Cl. silentium. Nos quidem certissime nobis persuasum habemus, pro *Lumina* legendum esse *Numina,* nempe Martem, Amorem, Venerem. Quid vero sunt *Numina ramis inserta?* An, quae se arboribus ramisque occuluerunt? Sed dubitamus an latine hoc *inseri ramis* dicatur. Coniicimus legendum esse, *animi* vel *animis incerta.* Sic totus locus eleganter ita restitueretur:

— — capti stant indice tanto
Mars, Amor, et Paphie, animisque incerta tremiscunt
Numina, nec possunt crimen, te teste, negare.

Ille defectus ellipseos, *Paphie animis,* si quem forte offendat, evolvat Gisan. Ind. Lucret. pag. 436. et alios, quos larga manu ipse V. Cl. pag. 119. dabit. Pag. 51. pro *Uranie numeris scrutatur munera mundi,* substituit — *scrutatur moenia mundi,* ut Catull. init. carm. de Com. Berenic.

Omnia

Omnia qui magni diſpexit moenia mundi,
Qui ſtellarum ortus comperit atque obitus.

Pag. 68.

Foemineos iuvenem iuſſit me ſumere cultus,
Et celare virum falſo per tegmina ſexu:

mavult mutare in

Foemineos iuvenem iuſſit me ſumere ſexus,
Et celare virum falſo per tegmina cultu.

Pag. 78. acutam coniecturam affert, nam pro

Pande manum genetrix, totus tingatur Achilles,
Tu facies natum mortis habere locum;

ſubſtituit, *tu facies talum m. h. l.* ut intelligatur ima pars pedis, qua Achillem Styge tingendum tenuit Thetis.

Pag. 104.

Et proprio fuerint diſtentae lacte capellae
Ubera,

diſplicet Noſtro *τὸ proprio;* nobis etiam *diſtentae capellae ubera lacte;* quare bene emendat:

Et propriae diſtenta ferant tibi lacte capellae
Ubera.

Neque tamen nobis placet emendatio pag. 140. facta, ubi pro — *feſſus iuga ſolvit arator,*

Et noctem per vota capit,

legit *rapit*, et connectit cum *noctem.* Nam etſi non ignoramus, *occaſionem rapere, dona diei rapere,* et ſimilia, bene dici, dubitamus tamen an bene latine dicatur, *per vota noctem rapere.* Cur non vulgatam retineamus? Latinum eſt omnino *vota capere per noctem.* Pag. 156. mutilam corruptamque codicum lectionem:

Quid cauſas petis aut in me exitiumque meorum?

acute mutat in

Quid cauſas petis ex alto, excidiumque meorum?

Pag. 194. acutiſſimam elegantisſimamque Noſter I. F. Gronovii emendationem profert. Vulgata eſt:

Quale fuit regnum, mundo nova ponere iura?
Hoc terrae fiat: hac mare, dixit, eat.

Gronoviana vero ex emendatione legendum:

Hoc terrae fiant, hoc *mare, dixit*, erant.

Merito hanc coniecturam Noster amplectitur, qua nihil sublimius et acutius excogitari posse ait, illamque illustrat ex Longini Sect. IX. de dicto Mosis: *εἶπεν θεὸς, γενέσθω φῶς, κ. λ.* et Arriani in Epictet. Lib. I. c. 14. *καθάπερ ἐκ προστάγματος τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐκεῖνος εἴπῃ τοῖς φυτοῖς ἀνθεῖν, ἀνθεῖ. ὅταν εἴπῃ βλαστάνειν, βλαστάνει. κ. τ. λ.*

Neque tamen in solis Anthologiae carminibus emendandis V. Cl. versatur, sed digreditur subinde ad alios scriptores, multaque loca, vel ingenii, vel codicum ope emendat. Sic multas videmus Virgilii, Statii, Ovidii, Claudiani, Ausonii, Apuleii, Catulli, Lucani, Isidori, Prudentii, aliorum emendationes, quas vel ipse profert, vel a viris doctis factas confirmat. Sic apud Virg. Ecl. 3. emendat pag. 37.

Et fugit ad salices, sed *se cupit ante videri*,

pro *et s. c. a. v.* Apud Valerium Fl. L. VII. 483. pro

Hei mihi! cur nullos stringunt tua lumina fletus?
An me mox merita morituram patris ab ira
Dissimulas?

pag. 162. substituit:

Hei mihi cur nullos fingunt tua lumina fletus?
Ut me mox merita morituram patris ab ira
Dissimules;

id est: cur lacrimas saltem non fingis, ut paratam mihi perniciem eo magis tegas ac dissimules. Pag. 89. Pindar. Theb. Epit. Iliad. v. 976. emendat:

Horruit instantem defectus *viribus Hector*,

vulgo *defectis viribus;* et Maximianum El. 5. 83.

Ast ubi defecti *persensit funera membri*,

ubi vulgo editur *delecti.* Pag. 70. apud Stat. Achill. II. 161. pro

Tunc (Achilles) *molles gressus, tunc adspernatur amictus*
Plus solito, rumpitque choros et plurima turbat;

amictum Insolitum legit, nempe habitum femineum. Hic

locus

locus nobis in memoriam revocat alium in hac Anthologia pag. 70. ubi de eodem hoc Achille poeta dicit:

Nec puerum decuit muliebri pectora peplo,
Induere, et teneram gressu simulare puellam.

Hic nos legeremus lubenter *tenero gressu*, ita ut in loco modo laudato Statius *gressus molles* dixit.

Iudicabunt ex his lectores de ingenio et ἐυςοχίᾳ V. Cl. Nos ad adnotationes, textui subiectas, progrediamur. Speciminis loca aliquot totas huc transferemus. Pag. 18. ad illa:

Alcmenae Iovis et magni fortissima proles,
Tricosūs subito post mea fata vocor;

haec adnotat: „*Tricosum* Herculem pro contentioso rixa„rum perquisitore, explicat Ferretius; sed perperam, licet „ita etiam exponat Pighius in Inscriptionibus ineditis, quia „Herculis ingenium rixosum, eaque propter quum Iasoni „parere nolebat, ab Argonautis relictus fuit, ut *tricones* „pro vafris et contentiosis apud Capitolin. in Aelio Vero „c. 4. ubi v. Salmas. et Gulielm. II. Veris. cap. 21. nec „felicius, ut puto, sensum huius loci percepit Ever. Otto, „in Libro de Tutel. Viar. c. X. pag. 183. ubi de Hercule „agens dicit: *Tot fabulis et mendaciis historica fide comtis „est involutus, ut vix dignosci queat: ipse a variis tricis trico„sum se appellatum conqueritur in Epigrammate vetusto* etc. „quae non intelligere me lubens profiteor; nisi velit Her„culem ideo tricosum dici, quia antiquitas veris de Her„cule historiis multa fabulosa immiscuit, ideoque intricata „sit Herculis historia: sed quomodo, si hic sensus esset, „Hercules tricosus diceretur, et id huic loco congruum „esset, nullus video. Epitome MS. Glossarum S. Ger„mani, *Tricosus* ἀχρεῖος, ἔκλυτος, λαγγων δυς — — „ubi Scaliger in suo codice, qui est in Biblioth. Leidensi, „supplet δύσκολος vel δύσχρηςος: nam male Labbaeus „iunctim edidit λαγγώνδυς, quomodo etiam profert Box„hornius, licet aliter Salmas. ad Capitolin. d. l. Fateor „hic aquam mihi haerere, neque rationem huius nominis

„satis

„ſatis adſequi; forte igitur alia huius nobis quaerenda erit „lectio. Scriverius margini exemplaris ſui pro *Tricoſus* „adſcripſerat *Strigoſus*, quae vox propria eſt de iumentis, „et vitium equorum denotat. Nonius Marcellus pag. „168. ita in verſu Lucilii ex Lib. XII. Satyr. *His ſtrigoſu'* „*bovinatorque ore improbu' duro*, ubi *tricoſu'* corrigit Douſa „pater in Explan. Plautin. pag. 177. cuius coniecturam „margini editionis ſuae pag. 50. adlevit Filius eius Fran- „ciſcus; Scaliger autem ad Catalecta pag. 241. *ſtrigoſum* „illo in loco explicat non ἰσχνὸν, ſeu macilentum, ut vul- „go acceperunt, verum morabundum ac tergiverſatorem. „Legitur et hic Lucilii verſus apud Gellium Lib. XI. c. 7. „ubi ineptus et antiquarius orator, uſus voce bovinatore „cum eſſet et irriſus, hunc Lucilii verſum adfert, ibidem- „que in ſcriptis et editis eadem eſt varietas. vide notas. „Verum Gronovius, in nota ad illum Maecenatis verſum, „*Ninnio videas ſtrigoſiorem*, qui legitur in vita Horatii Sue- „tonio addita pag. 405. edit. noviſſ. Patrui mei, erudite de „hoc verbo agens, locum Lucilii rectius explicat, ac no- „tat, bovinatorem eſſe tergiverſatorem ac morabundum, „ſed ſtrigoſum dici debilitato corpore gracilem, et ita „haec duo equi vitia, primum indolis, alterum corporis, „ſeparanda eſſe; et hinc praeferrem in hoc verſu *ſtrigo-* „*ſus*, ut ita translatione a iumentis et equis deſumta di- „catur Hercules, poſt ingentia facta et exantlatos duriſſi- „mos labores, corporis vires adeo adtenuaſſe, ac conſum- „ſiſſe, ut quaſi deſertus viribus et defectus annis ſtrigoſus „vocetur, cum antea Iovis magni fortiſſima proles eſſet.“ Haec V. Cl. Sed plura afferamus ex adnotationibus. Pag. 4. multa adferuntur poetarum loca, quibus, exaggerandis Iovis furtis, ſive amoribus, ſuos amores excuſant. Pag. 7. docetur *crines* in fluminibus appellari diverticula et ramos, quibus ſe ab uno alveo dividunt, et pluribus brachiis in mare devolvuntur. Pag. 10. de neutris active poſitis, ut *effluere liquorem*, *micare ignem* etc. prolixe agitur. Pag. 12. multa de Bacho *ignigena:* pag. 14. de Septimio et Aulo

Sereno:

Sereno: pag. 20. de titulo Herculis, *Invictus:* pag. 27. de deo Tutano et dea Tutelina: pag. 32. de taurobolíis et crioboliis, afferuntur. Pag. 35. illuſtratur uſus verbi *eſſe* pro poteſtate, opportunitate, tempore, occaſione, facultate, ut *cernere erat, ſuerit delere Saguntum:* pag. 37. verbum *honor* de ſacrificiis; pag. 39. verbum *verſicolor;* pag. 51. ſignificatio verbi *mundus* pro *coelo*, ut *ſidera mundi*, et verbi *numeri* pro *Aſtrologiae ſtudio:* pag. 59. formula *donis donare;* et pag. 72. *Φράσις cernere*, ſeu *videre videor.* Pag. 43. de Byblo, Syriae urbe; pag. 55. de Harmonia ſ. Eunomia; pag. 59. de ſcriptura *adicit* pro *adiicit;* pag. 57. 58. de Avieno et Muſonio: pag. 61. de Iove Arcano: pag. 70. de *ſuppara*, muliebris, nunquam virilis, veſtimenti genere, exponitur. Pag. 76. Noſter de verbo *breviare:* pag. 79. de ſubſtantivis vim adiectivorum habentibus, ut *victor pes* apud Ovidium; pag. 78. de verbo *puerperium* pro foetu recens edito; pag. 82. de verbo *dicere* pro praedicere, de oraculis et vaticiniis; pag. 84. de verbo *murus* pro praeſidio et tutela, ut *Graium murus Achilles*, diſputat. Pag. 95. illuſtratur verbum *ſentire*, de marmoribus et ſtatuis; pag. 99. *vita* pro vita humana, ſeu hominibus viventibus, ut *vitam voce temperavit;* pag. 104. formula *dirigere vulnera* pro telis ac ſagittis, quibus vulnera ita infliguntur, ut ictus certus ſit neque fallat; pag. 135. *pietas* pro conſtantia caſtitatis et candore amoris; ibid. *patiens* pro eo, qui iniurias animo laeto perfert; pag. 139. *affectus* pro liberis et filiis hominum; p. 143. *fallere* de eo, qui ficta ſub imagine latet. Pag. 105. diſputat Auctor de Cyrne, quo nomine olim Corſica appellata; pag. 115. de Thymele; pag. 180. de tibiis paribus et imparibus; pag. 137. de verbo *frui*, cum accuſativo conſtructo, atque de aliis pluribus, quae nihil repetere attinet. Si, quae noſtra ſit de labore V. Cl. ſententia, libere dicendum eſt, non negamus quidem, efflореſcere haſce adnotationes accuratae eruditionis varietate, iidem vero, et nimia copia, et nimio defectu plurimas earum laborari, profitemur. Similis nobis

bis videtur Burmannianus commentarius agro, in quibusdam locis ſterili et nudo, in aliis tot floribus collucenti, ut ipſa copia oculis faſtidium pariat. Sed de hoc paullo copioſius agamus.

Primum quidem quid opus fuit, tantos phraſium acervos cumulare, tot veterum auctorum loca comportare, ut vel patientiſſimus quisque non ſine taedio haec perlegere poſſit? Eſt proprium hoc ſcholae Burmannianae, cui alias litterae multum debent, vitium, in cumulandis exemplis operoſam ſedulitatem oſtentare. Non negamus, aliquo lectorum cum fructu exemplorum inter ſe comparationem inſtitui, dicendique formulas bene ſimilibus allatis explicari et illuſtrari, ſi vel verba ſint obſoleta, vel ex aevo recentiore aut Graeco ſermone repetenda quaedam occurrant, vel denique phraſes nondum in vulgus notae ſint. Verum eos, qui res et verba vel tironibus et pueris nota ſine neceſſitate, ſolius lectionis oſtentandae cauſa, ambitioſe multis exemplis illuſtrant, atque eiusmodi diſputationibus, quibus paullulum in his litteris progreſſi aequo animo careant, librum onerant, magnam laudem et gloriam mereri negamus. Quare miramur, Burmannum ſaepe talia congeſſiſſe et ſcripſiſſe, ut lectores vix tironibus peritiores exſpectaſſe et poſtulaſſe videatur. Pueris certe haec pag. 36. ſcripta ſunt: „puras manus habere dicebantur, „qui nullo capitali ſcelere admiſſo eas inpollutas ſervave„rant ac caſtas; ut dicto Ovidii loco — puras ad ſidera „ſupplex Creſſa manus tollens; ita apud Iuſtinian. Novell. „21. cap. 1. Et ut ipſe quoque puris utatur manibus. „vide Gronov. ad Senec. Med. v. 901. et Torrent. ac Li„pſium ad Suetonii Titum cap. IX. Sic in loco Ioſephi Iſca„ni modo prolato, Mente litat pura: et in genere pura „manus, mens pura, veſtis et ſimilia, in ſacrorum cerimo„niis uſitatisſima ſunt, quia in iis omnia pura eſſe debe„bant. vide Patruum ad Petron. cap. XLIV. pag. 212." Eratne, quaeſumus, operae pretium, adnotare pag. 59: „Hoc „poſuit donum, ſignificat, dedicat, conſecrat, ut ſaepe;

„ita

„ita in alio Epigrammate apud Pithoeum Lib. I. pag. 5. „Aediculam hanc Nymphis posui. Virg. VI. Aen. v. 19. de „Daedalo: — posuitque immania templa. Iuvenalis Sat. „XII. v. 94. Cuius pro reditu tot pono altaria. Auctor „carminis liberi in Priapeiis carm. XXVI. Cymbala cum cro„talis, pruriginis arma, Priapo ponit; sed hoc satis notum „et obvium est. vide Munker. ad Hygin. Fab. 3. et 188. „et Broukhus. ad Propert. Lib. II. El. XI. v. 27." Verum non insuave erit plura huc transferre. „Pag. 85. sic apud „Horat. Lib. III. Od. 30. 10. violens Aufidus; et violens „victor Lib. I. Epist. 10. 37. ita Cel. Oudendorpius puta„bat emendandum esse apud Apulei. Lib. VI. pag. 119. „ed. Pric. violentes aquas excipit. — Marcian. Cap. Lib. I. „pag. 7. undarum violens rapiditas; immo Virgilio IV. „G. 373. violentior amnis; tum apud Serenum Sammon. „v. 471. violens natura medelae." En tibi aliud: pag. 72. „Elegans, apud poetas praesertim, usus est huius locutio„nis, *neque enim*, sed saepe depravatae; ita supra in hoc „carmine v. 12. ex emendatione Heinsii: — neque enim „ulla est culpa parentis. Ovidius XIV. Met. v. 25. At Cir„ce, neque enim flammis habet aptius ulla Talibus inge„nium, et v. 246. Nate Dea, (neque enim, finito Marte, „vocandus Hostis es,) Aenea; et sic ille saepius. Statius „Lib. V. Sylv. II. 51. Disce puer, nec enim externo mo„nitore petendus Virtutis tibi pulcher amor. Iosephus „Iscanus Lib. II. v. 363. nec enim secura meandi Copia, „et ibid. v. 523. nec enim tibi, Iuno, nepotes Invideo. „Iustinus Lib. II. cap. 13. §. 11, Siquidem quotidiano la„bori, (neque enim ulla est metuentibus quies,) etiam fa„mes accesserat." Addere potuisset V. Cl. epistolam Ciceronis ad Lucceium, Lib. V. ep. 12. in qua minimum decies verba *neque enim* repetuntur. Ultimum adscribamus. Pag. 141. „consumere, ait, de iis, quae irrito co„natu perdimus; ut consumere preces, pro incassum fun„dere, apud Ovid. VIII. Met. v. 106. Consumtis preci„bus violentam transit in iram, et Lib. II. v. 575. — ut-

„que precando Tempora cum blandis consumsit inania verbis; ubi vide notas. quo loco egregie firmatur lectio „Cod. MSS. Florent. et Dorvill. apud Apuleium, monente „Oudendorpio, Lib. V. Met. pag. 91. Eo simul cum „nocte dilapso diem totum cum lacrimis (vel in lacrimis) „ac plangoribus misella consumit: eo sensu consumere „orationem apud Sallust. Iug. 25. fine; multa tamen oratione consumta legati frustra discessere, ubi vid. Cort. „ita consumere pro exhaurire Ovidio VIII. Met. 875. „Vis tamen illa mali postquam consumserat omnem Materiam; et de mole mundi pondere fessa Valer. Fl. Lib. I. „832. Ingenti iacet ore Chaos, quod pondere fessam „Materiem, lapsumque queat consumere mundum; ita „fortuna vires consumere dicitur Senecae Agam. 698. „Fortuna vires ipsa consumsit suas. vide notas Patrui ad „Petron. cap. XXXIII. pag 130." Sed en! plane nova et inaudita se offert nobis observatio. Scribit enim V. Cl. pag. 506. „hactenus non de tempore, sed loco vel re dicitur. de quo vide Manut. ad Cicer. II. ad Fam. I. et „Gronov. Observ. ad Script. Ecclef. cap. 22. licet contra „sentiat Pincier. III. Parerg. 13." Digna haec fuerint, quibus V. Cl. tempus et chartam perderet, alii iudicent: nobis quidem legentibus non semel venit in mentem illud poetae, *Turpe est difficiles habere nugas;* nam profecto nugae sunt, coacervare haec talia. Errabunt vero, qui haec sola ab Auctore praeter necessitatem recocta lectoribusque apposita existiment: sunt enim longe plura. Sic pag. 7. multa loca cumulat, in quibus *praepes* occurrit. At utinam eo loco explicasset, quid sit — *magnus cui praepete nimbo Perfluit Oceanus?* Notum est, nimbum esse tempestatem ingruentem subito, repentinam perturbationem aeris, pluviam. Habebuntne vero hae significationes hic locum? non putamus. Mallet fortasse aliquis legere *lympha.* Deinde quid, cui flumina cana sonanti Cincta salo resonant? Melior profecto Isidori lectio huius loci: sed in his, *cui tempora cana crepanti Cincta salo resonant,* odiosus etiam con-

concurſus verborum *ſonanti ſalo reſonant*. Niſi fortaſſe aliquis cum Taubmanno ad Plaut. Menaech. II, 3, 53. et Turnebo Adv. Lib. VII. cap. 19. hunc concurſum exemplis Virgilii aliorumque defendere velit. Pag. 15. ut Noſter Cupidinis in deos hominesque imperium et poteſtatem declararet, non Claudiani ſolum et Virgilii, ſed teſtimonia quoque Ioſephi Iſcani, Alani ab Inſulis, Regiani de Thermis, Io. Matth. Toſcani, Sannazarii, et Nic. Grudii adfert. Quid opus fuit, tot ſcriptores, tot auctoritates cumulare de laboribus Herculis, de Nemeo leone, de virginibus ab eo vitiatis? pag. 21. de curru Veneris? p. 28. de cognominibus Dianae? p. 63. de Syrenibus? p. 113. et p. 142. Sed quid hoc nobis mirum videtur, cum multis exemplis idem Burmannus demonſtret, primam in *cycnus* interdum corripi, pag. 29. *tremiſcere* active uſurpari, pag. 46. quid ſit *animoſus*, pag. 39. *ſtare* de ſtatuis dici, ibid. *motus* poni pro ſaltatione, pag. 51. bene latine dici *alta vulnera*, pag. 66. elegantem eſſe uſum particularum *ſic quoque*. Quare tot locis pag. 69. phraſin *rumpere moram*: pag. 81. *tangere littus*: pag. 86. *proferre imperium* pro extendere: pag. 96. *enſe metere*: pag. 72. *ſecurus amorum*: pag. 107. *opus amoris*, illuſtrat? Ignorabamus fortaſſe, *micare* de ſideribus dici, pag. 138. aut arbores *aerias* appellari a poetis, pag. 100. Ignorabamus etiam, Philomelam in ramis ſedere et cantare, pag. 138. atque laborem et quietem vices hominum alternare, ſomnumque nos operi reparare, pag. 140. Si hoc non erat, non opus habuit Vir Cl. nubem exemplorum et auctoritatum congerere. Atque talia quidem multa poſſemus adferre, ſi fines nobis circumdatos tranſilire, et duo reliquos libros liberet perluſtrare. Melius profecto egiſſet, ſi inutilibus hiſce, quae ſcholaſtici hominis collectanea, obſcura diligentia congeſta, ſapiunt, omiſſis, maiorem in obſcuris enodandis, et corruptis emendandis, diligentiam poſuiſſet. Afferamus ex Libro I. aliquot exempla, quae luce aliqua adhuc nobis egere videntur.

Debuerat v. c. pag. 2. explicare, *Deus unus et omnis.* Pag. 8. *cruribus aethera carpo:* pag. 16. *anhelat in se saevus Amor, fraudemque in vulnere quaerit:* ibid. *numerosa caede necemus.* Pag. 3. *rei omnis Iupiter ortus.*

Nam simul occuluit, rursum extulit omnia leto,
Corde suo e sacro, consultor lumine rebus:

Deesse nobis aliquid videtur, quod τῷ *occuluit* respondeat. Nos hunc defectum ita resarciremus:

Nam simul occuluit vultum, caligine tristi
Omnia merguntur,(vel cuncta immersa iacent,) *rursum* etc.

Hoc enim indicare voluisse videtur poeta, sicut Iupiter quando vultum exserat, omnia animet, sic, si abscondat, omnia tristia fieri et caliginosa. Ibid. ad Ep. 6. bene advocare potuisset Vir Cl. epigramma Posidippi *εἰς τὸν καιρὸν,* et Ausonii similis argumenti, quae poeta prae oculis sine dubio habuit: sed totum epigramma aliqua luce eget, ut et Ep. 7. cur *pluteus machina sacra,* quid *vana mendacia?* adde ep. 16. pag. 8. et 33. ep. 57. et 59. p. 40. ep. 69. p. 64. ep. 83. p. 78. ep. 92. p. 89. ep. 107. p. 110. ep. 159. p. 111. ep. 166. p. 146. ep. 175. Maxima plerorumque epigrammatum elegantia in acuminibus latet, quorum tamen, licet subobscurorum saepe, explicationem Vir Cl. praetermittit. Pag. 5.

Vulneris impatiens hominum rerumque repertor,
Et faciem tauro propior (ut Noster pro *proprior* bene emendat) *descendit ad undam,*
Europam nivei solatur amore iuvenci;

τὸ solari, non male egisset Vir Cl., si illustrasset. Legendum videtur, ut expeditior sit versuum horum lectio, *En! faciem* — et pro *solatur, solatus.* Pag. 13. de Marte

Incutis e vultu radiantia lumina ferro,

pro quo Heinsius in praef. ad Claud. *e cultu ferreo.* Cur non potius e *vultu ferreo?* sive illud proprie sumas, sive per ferum exponas, ut Ovid. Ep. 12. 183. *ferrea* praecordia, Tibullus saecula *ferrea,* et alii dixerunt. Pag. 16. *Myrti inter frutices pallentis roris in herba.* Quid *herba pallentis*

pallentis roris? An rore perfusa? non credimus ita latine dici posse. An potius herba roris marini? myrtus certe cum rore marino saepe apud poetas coniungitur, ut apud Ovid. Art. 3. 690. *Ros maris et laurus, nigraque myrtus olent*, et Horat. *Parvo coronantem marino Rore deos fragilique myrto.* Verum nullum recordamur locum, in quo simpliciter *ros* pro rore marino dicatur. Pag. 29. quid *Pallada bubo vehit, sed eum rota nulla figurat?* quid pag. 30. *age tympano sonanti quate flexibile caput?* quid pag. 40. *deum remota mens vostro colitur favente ductu?* quid pag. 41. *Nunc alterna movens suspenso pollice crura?* ibid. v. 8. 12. 19. 83. et 132. explicare debebat Noster; ut et haec pag. 71. *Quae te prima virum conlato pectore fecit:* pag. 76. *Namque hominis semper meritorum lege perenni. Quam breviat fatum, propagat gloria vitam:* pag. 90. *flamma dissiluit nullis noxia turbinibus.* Obscuri sunt pag. 134. versus:

Sic tua semper ames, quisquis pia vota requiris,
Nostra libenter habe; quid carminis otia ludant,
Cerne bonus, mentisque fidem probus incole iudex.

Pag. 136. v. 15. vellemus exposuisset Noster: — dextram
Torpor et ira ligat, dum dura vocabula firmat,
Et minus explicitam commendat littera vocem.

Sed totum carmen negligentius habitum esse videtur: vide v. 24. 35. 36. 54. 56. 71. 94. 97. 98. 139. Pag. 134. in centone Virgiliano miramur certissimam emendationem a Viro Cl. omissam esse. Nam locus hic

— — *cui talia fanti*
Delapsus color atque in ventos vita recessit,

corrigendus est ex illo Virg. Aen. IV. v. 705. — *omnis et una*
Dilapsus calor atque in ventos vita recessit.

Pag. 96.
Omnis in hac picta est virtutis imagine forma
Hanc labor acer opus grande parare iubet.

emendandum *Hic labor* — id est, in hac tabula. Sed totum carmen recentius aevum redolere videtur. Pag. 100.
Quos paribus nutrix eadem pavisse papillis,

Pectore

Pectore quos uno genetrix gestasse probatur,
Dissidiis indisciſſis in mutua saepe
Vulnera non una peritura clade ruerunt.

Molestisſima in versu tertio compositio; fallimur, aut *Dissidiis illi saevis* — legendum. Pag. 145.

Nec pater Anchises, vestraeque aut Dardanus auctor
Gentis, sed durae tigres lapidesque sinistri
Te genuere virum sylvae montesque profani.

Quid hic *lapides sinistri?* Immo legamus *lapidesque, sinistrum Te genuere virum* — id est noxium, infelicem, ut saepe boni scriptores verbo *sinister* utuntur. Pag. 167.

Nec venit in mentem sudans sub vomere taurus,
Iam gravior Pelias, et aena undantia flammis
Squamosusque draco, et quaesitas sanguine dotes:

Facilis, sed bona et necessaria est emendatio, *quaesitae*—.

Restant praeterea aliqua, in quibus vel Vir. Cl. errasse existimamus, vel ab illo dissentimus, quae bona illius cum venia ex Lib. I. proponemus. Pag. 4. *Terga bovis credens Europa, ascendit alumni;* addit Noster: male Tollius primo versu bovi. At quomodo tunc verborum ordo collocetur, scire lubet. Tolliana vero lectio facilis et expedita est. In eodem epigr. non opus erat, pro *non revisura* patrem, scribere *non reditura patri.* Non adeo religiose metri et syllabarum rationem habuerunt plurimi poetarum, quorum carmina haec Anthologia exhibet. Ad epigr. XXII. pag. 11.

Infantem Nymphae Bachum, quo tempore ab igne
Prodiit, inventum sub cinere, abluerant:
Ex illo Nymphis cum Bacho gratia multa est
Seiunctus quod sit ignis et urat adhuc:

inter alia haec adnotata sunt: „carminis huius Auctor co„lore poetico nihil aliud docet, quam vinum aqua tempe„randum esse.“ Nobis quidem tale quidquam hic observare non contigit. Videtur potius vel poeta illud indicare voluisse, vino amorem excitari, ut paullo post in alio Epigr. *Ardenti Bacho succenditur ignis Amoris;* vel solam Nympha-

Nympharum cum Bacho coniunctionem cecinisse. Has enim saepe poetae Bachi amicas et comites faciunt, ut Horatius in nobili carmine:

Bachum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem (credite posteri)
Nymphasque *discentes* —

et sic saepe alii. Pag. 25. pro *Undecimum mala Hesperidum distracta triumphum,* edit *destricta. Destringere* nobis significationem stringendo et arcte comprehendendo aliquid auferendi habere videtur, atque ideo quidem de frondibus et foliis dici posse, non autem de pomis, quae arboribus *detrahuntur.* Atque hoc verbum substitueremus hoc loco. Pag. 41.

Nam quae deiectis volvuntur saxa catervis,
Haec sunt murorum mox revocanda minis:

illud catervis mendosum esse, iam Cl. Oudendorpius vidit. Vellemus vel *columnis,* vel *cavernis,* quibus inaedificatum templum, quibusque dirutis saxa devolvuntur, emendare. Facilior nobis emendatio se offert in Epigr. 72. ibid. Nam pro

Discite securos nonnunquam credere amores,

certe rescribendum *vos nunquam.* Commemorat in hoc carmine poeta concubitum Martis et Veneris, deorumque exemplo nunquam secure amari docet. Nam, ut paullo post ait, ipsa Venus,

Nec sibi securas potuit praebere latebras:

et multo clarius mentem suam declarat poeta infra p. 48.

O rerum male tuta fides! o gaudia et ipsis
Vix secura deis: quis non, cum Cypris amaret,
Praeside sub tanto tutum speraret amorem?
Quid speret mortalis amor? —

Nihil evidentius. Pag. 85. non opus est legere pro

O quantos Priamo lux attulit illa dolores!
Quos fletus Hecube, quos dedit Andromache.

Quot fletus Hecubae, quot dedit Andromachae! Fletus dat Hecube latinum est: quos, ponitur pro quantos: sensus in

hac lectione aeque bonus est, ac in illa. Pag. 115. pro *Transiluit scopulos et inhospita littora classis*, coniicit *Transiit ut scopulos* —, insolitam enim illam locutionem putat, et quae dicatur sine exemplo. Valde nobis hoc mirum videtur. Habuit procul dubio poeta in animo notum locum Horatii, Lib. I. Od. 3. v. 24.

— — *si tamen impiae*
Non tangenda rates transiliunt vada.

Nihil igitur mutandum. Pag. 101. pro:

Invenit proprios Narcissus fontibus ignes,
Et sua deceptum torret imago virum:

invenit in cod. *urit*, atque ideo coniicit *ludit*. Quare vero? Primum *torrere* pro amore inflammare et cruciare est bene latine dictum; notum illud Horatii, *face mutua torrere*. Deinde requiri etiam videtur torrere s. urere, cum praecedant proprii ignes, totumque Epigrammatis acumen in eo consistat, ut aquae poeta flammas tribuat. Pag. 147.

Aspera diverso laxatur vita dolore,
Et morti vicinus eo, — —

Noster coniicit *lassatur*. At nihil opus. Vita mea, quae antea fortuna secunda quasi continebatur, dissolvitur aerumnis, variisque doloribus, ut supra pag. 142. *parvumque resolvere corpus Morte gravi*. Sensus elegantissimus est. Pag. 140. — *spisso revirescit gramine campus, Et vitreas ligat herba comas.* Burmannus corrigit *virides*. Utinam potius τὸ *ligat* explicasset. Illa enim emendatione carere poteramus. *Vitreus* saepissime pro viridi ponitur, ut docet Salmasius ad Lamprid. Heliog. c. 19. ubi ex veteri Inscriptione *vitream pilam* adfert, et per viridem exponit. Nota sunt etiam *vitrea antra*, *vitrea* sedilia, et alia, quae saepe apud poetas occurrunt. Statius Silv. I. 5. 16. *Nymphis vitreum crinem* tribuit. An forte igitur locus ita explicandus: Campus offert Nymphis flores ad revinciendas comas. Eadem prope sententia est infra pag. 141. ubi

Pictus

Pictus ager sub flore latet, dat fronte coronas
Lascivis natura rosis. — —

In Salm. et Leid. cod. legitur *dat fronde coronas.* Licet hoc Vir Cl. reiiciat. Age, restituamus pulcherrimum poetae locum sic: *dat fronde coronis Lascivas natura rosas.* Iudicent viri docti. Pag. 135. insignem nobis hallucinationem Auctoris deprehendisse videmur. Locus est ex epistola Didonis ad Aeneam hic:

Dum studet iratas animus celare *querelas*
Continuit dolor ipse manum, nec plura loquentem
Passus amor meritisque vias et verba ligavit.

Ad quae Vir Cl. haec adnotat: celare querelas: „ita emendandum non dubitavi, cum prave in Salmas. Leid. et Divion. cod. legeretur *colorare;* non dissimile illud Paridis „apud Ovid. Epist. XVI. 7. sed male dissimulo, quis enim „celaverit ignem? Lumine qui semper proditur ipse suo: „et Medeae Epist. XII. 37. Perfide, sensisti; quis enim „bene celat amorem? Eminet indicio prodita flamma suo." Non recte attendisse videtur Vir Cl. Nam si illius emendationem amplectamur, quomodo explicabimus: *Continuit dolor ipse manum.* Certissimum est, Didonem hoc dicere velle: se prae dolore ne scribere quidem, angoremque et cruciatum animi enarrare posse. Hoc iam supra poeta dixerat:

Quamvis saepe, gravi componam carmine fletus,
Plus habet ipse dolor, nec complent verba dolorem:

hoc infra repetit:

— — *dextram*
Torpor et ira ligat, dum dura vocabula firmat:

atque idem v. 83. inculcat:

— vellem placidis peritura querelis
Flere domo, vellem tacitos profundere fletus,
Sed negat ipse dolor.

Longe igitur alius est horum versuum sensus, quam eorum, quos Vir Cl. ex Ovidio laudat; atque retinendum aptum et necessarium verbum *colorare.* At metrum repugnat;

pugnat; quaſi hoc carmen ſolum eſſet in Anthologia, in quo metri leges poetae neglexerint. Si vero aures tuas delicatas haec ſyllaba tantopere offendit, retineas per nos verbum Burmannianum, ſed levi mutatione transformatum, nempe ſic:

Dum ſtudet iratas animus caelare *querelas*
Continuit dolor ipſe manum:

caelare, id eſt, exprimere carmine, pingere, narrare. Finem faciat ſatis lepida adnotatio pag. 173. ab Auctore ſcripta: — „veteres ἐυφημισμȣ̃ cauſſa numina inauſpicata „nominare ſubterfugiebant —, hinc Il. A. 340. βασιλῆον „ἀπήνεα rectius vertas non memorandum, vel illaudatum „regem, quam inmitem, ut illaudatum Buſirida dixit Virg." Primum dicere debebat Vir Cl. βασιλῆα ἀπηνέα: deinde idem eſſe putare videtur, *non memorandum* et *illaudatum:* ſed differre haec vehementer, docebunt Servius ad Virg. Georg. 3, 4. Gell. 2, 6. et Clarckius ad Iliad. A. denique ἀπηνὴς eo loco nihil eſt aliud, quam χαλεπὸς, σκληρὸς, ut Schol. exponit, crudelis, ferus. Alias etiam ἀεικέα, λοιγὸν, μῆνιν ὀυλομένην, νȣ̃σον κακὴν, et alia, quae mali ſignificationem habent, per *non memoranda* poſſemus interpretari. Sed cur in his ob ἐυφημισμὸν veram verborum vim non ponere liceat, hoc non aſſequimur.

Atque hic quidem calamum poneremus, niſi moleſtam nobis Vir Cl. neceſſitatem impoſuiſſet, pauca quaedam pro Viro quodam docto dicendi, cuius de *Specimine novae editionis Anthologiae Latinae* iudicium, in Actis noſtris A. MDCCXLVIII. pag. 123. propoſitum, parum modeſte et humane acceptum eſſe videmus. Conſtitueramus quidem primum, qui minime Burmanno tantum tribuimus, ut noſtram exiſtimationem illius vel laude augeri, vel vituperio minui credamus, convicia, quae in nos coniecit, ſilentio praeterire, illisque refutandis neque tempus, neque chartam impendere: ſed ne, ſi iniuriam contemtu ulciſceremur, nos errorem agnoviſſe, et agnitum diſſimulaſſe arbitretur, aut ſibi nimium beatus et pulcher videatur, noluimus

luimus nobis nostroque Collegae deesse. Res vero se ita habent. Adsperserat Vir doctus in illa recensione Speciminis Anthologiae observationes aliquot, atque, quibus carmina emendanda esse putaverat, coniecturas. Quis hoc reprehendat, aut ideo conviciis nos dignos existimet? *Hanc qui emendationem admittere negaverit,* ait Barthius in Advers. Lib. XLIX. c. 12. *per me sane sibi excogitet aliam. Ut enim haec de publico petuntur, non habent qui impediat quo minus cuilibet pateant.* Neque tamen idem sensit Burmannus, neque hunc quasi in suum regnum impetum aequo animo tulit. Non certe alioquin pag. 74. hoc rusticitatis suae testimonium dedisset: „Aliter rei litterariae tribunus in Actis Lipsiens.— „— liberalitate non invidenda suppositis his, vel insertis „octo versibus, quos addere hic operae pretium est, nisi „tantum lectori faciant taedium legendo, quam mihi de- „scribendo — —: festivam vero corniculam, cuius tam „belli sunt pulli. Nos eos cum auctore suo illuc redire „iubemus, unde malum pedem attulerunt. Iovem certe „Patroum iurare velim, artificem hunc, cum Scholastico ve- „nae minime felicis aut foecundae versificatore, de palma „invenusti et inculti modulaminis certare voluisse. — „— nostrum non esse sciat, cum eiusmodi ingeniis capi- „talibus in campum progredi. Melius, micare in tran- „quillo tuarum litterarum portu in posterum latere poteris, „quam conatu temerario in Parnassum eniti:

„— — tu si iveris illuc,
„Saevorum certa ex fatorum lege peristi.“

Haec Burmannus, ὅς ῥ᾽ ἔπεα φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδη,— ὀξέα κεκληγὼς λέγ᾽ ὀνείδεα. Nos quidem sententiam magni Apollinis non magnopere ad animum revocamus; sed eo magis inhumanitatem illius miramur, quo modestius Vir doctus cum eo egerat. Quid enim humanius dici potuit, quam hoc: „Nihil hic neque a Codicibus, „neque ab elegante Burmanni nostri Musa, opis accipi- „mus. Utinam illa defectum — nobis explevisset! Inter- „ea tentemus indoctam nostram et agrestem poesin, spe-

„rantes rogantesque venustam Burmanni Calliopen, ut in-„conditos nostros cantus aliquando arguto suo modulami-„ne deleat." Quid igitur est, quod tantopere excanduerit? quid est, quod illi stomachum movere potuit? Si, quod hinc colligimus, nefas esse putat, aliquem a se dissentire, atque ideo Virum doctum dignum iudicavit in quem inveheretur, nihil profecto effecit hac sua defensione aliud, quam ut insigne exemplum Critici immodesti, acerbi adversus bona monentes, et paedagogico fastu turgidi, omni aeternitati traderet. Verum non satis habuit Vir Cl. hasce tantummodo coronas et laudes, ita enim de conviciis illius sentimus, in nos coniicere. Iterum pag. 77. in nos insurgit: „Dictator, ait, Lipsiensis, a longo ab-„hinc tempore litterariis Batavorum studiis nimis certe ad-„versus et iniurius." Iniquus fortasse Collega noster est, qui non plenis manibus *Petro Burmanno Secundo* thura obtulerit, qui non statim cum Iano Grotio illi occinuerit:

Barbariae domitor, quem Suada latina loquentem
Et Charis inrorant nectaris imbre sui.
Posteritas venerare virum, qui vindice dextra
Adserit Ausonii tot monumenta soli.
Quid mirum et veteres illum aequiparare poetas?
Ingentis Patrui pondus et instar habet.

An vero ideo iniurii et adversi Batavorum studiis censendi sumus? Honorifice omni tempore de Dorvillio, Wesselingio, Hemsterhusio, Runckenio, Meermanno, Valckenario, aliisque verae doctrinae statoribus et vindicibus, sensimus, eorumque immortalia monimenta laudavimus atque summopere commendavimus. Quomodo etiam nos, qui ad litterarum decus splendoremque tuendum, conservandum, augendumque, omnem nostram operam et laborem conferimus, non illorum ingeniis et diligentiae faveamus, qui idem sibi nobiscum propositum habent? Sed est operae pretium repetere ea paucis, quae ibi Vir doctus de Burmanniano Specimine dixit, ut hoc facilius homines, a partium studiis liberi, de animo nostro erga Batavos iudicare possint.

ſint. Dixeramus vero ibi: „neminem fore, qui Viri Cl. „ſtudium, et benignam de literis bene merendi volunta-„tem, non laudet et exoſculetur, vitamque et vires ipſi „perficiendo tanto operi neceſſarias optet, avidusque id, „quam primum liceat, praeſtoletur; — eundem, ſi quis „alius, operi ſuo parem eſſe, eoque inſtructum uſu poe-„tarum latinorum, ea Romanae poeſeos peritia, iisque „tandem dotibus, quae in Critico requirantur.“ Suntne vero haec verba animi lividi et iniqui indicia? Quid humanius dici potuit? aut quibus verbis ingenium et doctrina Viri Cl. magis extolli? Sed videmus, eheu! quid illum tantopere uſſerit. Profeſſus enim tum fuit Collega noſter, ut multa in his animadverſionibus praeteriiſſe, ſic phraſium ſaepe, ultimi ſubſellii pueris notarum, acervos cumulaſſe, et ſexcenties dicta recoxiſſe Burmannum. An vero mentitus eſt? Nonne nos idem in hac recenſione ſatis ſuperque docuimus? Atque longe pluribus male ſedulam Viri Cl. diligentiam oſtendere poteramus, ſi duo reliquos libros evolvere libuiſſet. Verum noluimus laudi illius detrahere, ſed brevibus tantum lectores, ne, ſi in laudibus enarrandis nimii eſſemus, deinde ſe, ab aſſentatoribus nobis deceptos, pro theſauro carbones inveniſſe quererentur, monere. Atque etiam nunc lenius cum Viro Cl. egimus, quam inhumanitas illius meretur. Quis enim, ſi aſperius in illum invehi velimus, hoc nobis non concedat? Nam, qui, quae voluit, dixit, etiam, quae nolit, illi audienda ſunt. Sed carum nobis ſemper et venerabile Burmannianum nomen fuit eritque. Maioris igitur Burmanni meritis, quorum memoria non, niſi cum ipſis litteris, delebitur, peccata Minoris, inhumanitatem, puta, immodeſtiam, et protervitatem, condonabimus. Denique non verendum eſſe certiſſime nobis perſuaſum habemus, ut, quamdiu et Anthologiae Burmannianae, et horum Actorum plagula ſuperſit, nos cauſa cadamus.

HISTOIRE

HISTOIRE DES HOMMES ILLUSTRES DE L'ORDRE de Saint Dominique, etc.

id eſt:

HISTORIA VIRORUM ILLUSTRIUM ORDINIS S. Dominici, videlicet Pontificum, Cardinalium, Praelatorum, ſcientia et ſanctitate eminentium, celebrium doctorum, aliorumque magnorum virorum, qui ſocietatem hanc inde a morte primi conditoris, ad pontificatum usque Benedicti XIII. plurimum illuſtrarunt. Auctore Rev. Patre A. TOURON, Sodalitii huius Socio.

TOM. I. Paris. apud Barbaty 4. mai. Alph. 4. plag. 12. TOM. II. ibid. Alph. 4. plag. 6.

Sodalitas illa, quae a Dominico nomen tulit, a multo ſatis tempore floruit, illa aetate confirmata, qua plures ob doctrinae corruptionem, ſuperſtitionem, et invaleſcentem tyrannidem, ab eccleſiae Romanenſis ſocietate ſe ſeiungebant, quibus Dominicanorum familia fuit oppoſita: et quoniam ex ipſa illa multi prodierunt, qui ad ſummas eccleſiae dignitates fuerunt evecti, facile adparet, Dominicanos haud poſtremam partem mutationum illarum fuiſſe, quae poſt in eccleſia ſunt conſecutae, adeoque accuratiorem notitiam ſocietatis huius multum facere ad hiſtoriae eccleſiaſticae illuſtrationem. Quare laudem omnino meretur rever. *Touronius*, laborem hunc in ſe ſuſcipiendo, ut vitas virorum, qui doctrina, virtute, et meritis prae aliis inter Dominici ſequaces eminuerunt, enarraret; quem ita favente Lucina eſt exſecutus, ut non ſolum Benedicti XIV. adprobationem, verum etiam communem fere plauſum fuerit nactus; nam et in linguas Hiſpanicam et Italicam liber eſt converſus. Opus integrum V. abſolvitur Tomis, quorum cuique fere integrum deſtinavit ſaeculum.

Tom. I. *Benedicto XIV.* P. M. ob ſingularem, qua in ſodalitium ferebatur, benevolentiam, inſcripſit. In praefatione praedicat Dominicanorum doctrinam, ſanctitatem, et merita in eccleſiam, quorum etiam plures ad ſupremas dignitates ſint promoti. Non viſum fuit ipſi ordinem ſequi hiſtoricum, ſed potius chronologicum, non interrupta ſerie ea, quae ad vitam cuiusque ſpectant, exhibendo. Ob ingentem ſociorum, qui doctrina incluti exſtitere, numerum, multos praeterire eſt coactus: maxime cum documenta neceſſaria non praeſto adeſſent. Nihil tamen ſe adfectui dediſſe profitetur, ubique ſecutum teſtimonia illorum, quorum fides in illuſtri poſita loco ſit. Evolvit igitur diligenter libros et manu exaratos, et typis evulgatos, quorum etiam verba utplurimum latine adduxit, et ſuae relationi ſubiecit. Ex recentioribus in ſubſidium adhibuit *Odoricum Raynaldum*, *Ughellium*, *Spondanum*, *Baluzium*, *Fleurium*, *Dionyſ. Sanmarthanum*, quos ubi cum ſcriptoribus ſocietatis ſuae non usque quaque convenire deprehendit, pondera et evidentiam rationum penſitavit.

Tom. I. abſolvitur VIII. Libris, quibus vitae 80. enarrantur. Vitae *Dominici*, et primorum inſtituti huius ſociorum, fruſtra hic quaeruntur, quas aliquot annis ante ſingulari volumine perſecutus eſt. Paucis nominabimus illos, quorum vitas deſcribit Lib. I: 1) *Raymondus* de *Pennaforti*, illuſtri apud Catalonos gente procreatus A. MCLXXV. Munere publici doctoris apud Bononienſes multa cum laude functus, in patriam reverſus, additus eſt iuveni regi Arragoniae *Iacobo I.* quo illius vitam atque ſtudia moderaretur. A *Gregorio IX.* ſolus dignus eſt iudicatus, qui decreta Pontificum, poſt collectionem, a *Gratiano* inſtitutam, edita, colligeret, inque ordinem digereret; quod opus intra triennium abſolvit, ſeque Pontifici mirum in modum probavit. Anno MCCXXXVIII. Superior generalis Societatis eſt electus. In Mauris et Iudaeis, ad chriſtianam religionem perducendis, multum operae poſuit, in exilium pulſis illis, qui in pervicacia ſua perſiſterent;

contra illos vero, qui se Christianos tantum simulabant, inquisitionis tribunal ipsius suasu potissimum est erectum. Mortuus d. 6. Ian. A. MCCLXXV: in sanctorum numerum relatus a *Clemente VIII.* A. MDCI. 2) S. *Petrus Gonçalez*, vulgo dictus *Telmus*, Hispanus, in vitam hanc est ingressus circa A. MCXC. Iuvenis favore avunculi, antistitis Asturigensis, amplissimis muneribus ecclesiasticis est praefectus, quibus vero se sponte abdicavit, et societati nomen dedit. Miraculis inclaruisse dicitur, vivis exemtus A. MCCXLVI. inde beatorum coelitum numero adscriptus. Hunc nautae Hispani et Lusitani tanquam numen aliquod tutelare venerantur, ad eundemque sub nomine S. *Telmi* preces suas, tempestatibus coortis, dirigunt. 3) S. *Gonçalez*, cognomento *Amarantus*, Lusitanus, in lucem editus A. MCLXXXVII. Cum iam muneribus ecclesiasticis admotus esset, amore in terram sanctam ductus, iter eo instituit. Decessit A. MCCLIX. in sanctorum numerum cooptatus a *Pio IV.* A. MDLX. 4) *Gilles de Sainte Iréne*, Hispanus, lucem vitae adspexit Anno MCXC. rector provincialis societatis suae per totam Hispaniam est constitutus A. MCCXXXIV. qua dignitate se exuit A. MCCXLII. Obiit d. 14. Maii A. MCCLXV. Dono prophetiae et miraculorum clarus fuisse perhibetur, quem Lusitani ceu deum praestitem suspiciunt. Lib. II. 5) *Ioannes Teutonicus*, natus circa finem Saec. XII. Wildeshusae, oppido Westphaliae. Initio secutus est aulam Friderici II. Imp. illique acceptus fuit, sed post, pertaesus vitae aulicae, Bononiam, litteris operaturus, abiit. A. MCCXXXII. Pontifex eum episcopum Bosniae constituit, et nuntium suum dixit, quam tamen dignitatem, adnuente Pontifice, A. MCCXXXVII. missam fecit, A. MCCXLI. supremus totius societatis praefectus declaratus, diem suum obiit d. 14. Nov. A. MCCLII. 6) *Gualterus Mauclerck*, Anglus gente, vivendi initium fecit circa A. MCXC. Ex episcopo, qui simul praecipuis regni negotiis implicitus esset, monachus Dominicanus factus, decessit Anno MCCXLVIII.

MCCXLVIII. d. 28. Oct. 7) *Iacobus Placentinus*, episcopus Intemiliensis, denatus circa finem A. MCCL. 8) *Dan. Makelly*, in lucem hanc editus in Hibernia sub finem Saec. XII. archiepiscopus Cassiliensis electus A. MCCXXXVII. inter vivos esse desiit A. MCCLIII.. 9) *Ioannes de S. Gilles*, Anglus natione, primum medicum regis Galliae Philippi Augusti egit, post se totum sacris dedit studiis, inque Angliam reversus, theologiam in academia Oxoniensi docuit. 10) *Ascelinus*, aliquando etiam *Anselmus* dictus, Italus gente. A. MCCXLV. ad Tartaros a Pontifice est missus, ut ipsos, si ad fidem in Christum permovere non posset, saltim ad mitiorem mentem revocaret, quo a devastatione terrarum christianarum abstinerent. Ad Mohammedanos etiam profectus, ut ipsorum conversioni intentus esset. Martyrio inter gentes functum fuisse, sunt qui referant. 11) *Andreas* de *Lonjumeau (de Longiamello)*, Gallus ortu. A S. Ludovico Constantinopolin est missus, ut sacras reliquias inde referret, et ab Innocentio IV. A. MCCXLV. ad patriarchas orientales, ut illos sedi Romanae reconciliaret, ad Tartaros etiam concessit. Ubi loci, et quo anno exspiraverit, incertum est. 12) *Constantinus Mediceus* natales ducebat ex illustri Mediceorum gente: A. MCCLVI. Constantinopolin ablegatus, ut dissidia inter ecclesiam Latinam et Graecam componeret. Mortuus in Graecia circa finem Anni MCCLVII. 13) *Iacobus Boncambius*, episc. Bononiensis, et legatus apostolicus in Anglia, fato cessit A. MCCLX. 14) *Rogerius Leontinus*, episcopus Melfitanus, legatus papae in regno Siciliae, floruit circa medium Saec. XIII. naturae debitum solvit A. MCCLX. 15) *Guilielmus Peraldus*, Gallus. Num episcopus Lugdunensis fuerit, auctoritate fide dignorum scriptorum probari nequit. Docuit Parisiis, et multa scripta reliquit, quorum aliqua edita, alia in bibliothecis delitescunt. 16) *Vincentius Bellovacensis*, pluribus scriptis clarus, quem nonnulli episcopum Bellovacensem dicunt, fati legem implevit A. MCCLXIV. Lib. III. 17) *Hugo de*

Sancto Claro, quem Gallum fuisse probavit *Franc. Duchesnius.* A. MCCXXXIII. Constantinopolin missus est, ut Graecos Latinis reconciliaret, sed colloquiis ultro citroque habitis, inde rediit. A. MCCXLIV. Cardinalis presbyter nominatus, Anno MCCLI. tanquam legatus a latere in Germaniam discessit. Vivendi finem fecit A. MCCLXIII. d. 19. Mart. 18) *Henricus* Polonus, episcopus Culmensis et legatus pontificius. Lithuanos et Borussos doctrina Christi imbuere est adnisus. 19) *Thomas Cantipratanus*, Belga, oriundus Lovanio A. MCCI. Num coadiutor episcopi Cameracensis fuerit, non omnino constat. 20) *Hannibaldus Hannibaldensis de Molaria*, Romanus, purpura donatus A. MCCLXI. vel ut *Fleurius* vult, A. MCCLXII. Fato succubuit A. MCCLXXII. 21) *Iacobus Crescentinus*, Romae circa finem Saec. XII. in lucem editus. Avunculo suo, purpurato Crescenti, socius adiunctus, in terris septentrionalibus doctrinam Evangelii disseminare studuit. Viventium numero exemtus circa A. MCCLXXII. 22) *Thomas de Bertha*, episcopus Senensis creatus A. MCCLIII. mortuus A. MCCLXXIII. 23) *Guilielmus Tripolitanus*, Tripoli in Syria circa A. MCCXX. vita frui cepit. Mohammedanorum conversionem tentavit. Vivere desiit post A. MCCLXXIII. 24) *Gottofr. de Belloloco*, confessionarius Ludovici sancti, quem etiam in Orientem, post Africam, est comitatus. 25) *Petrus de Sancto Asterio*, natus circa finem Saec. XII. Petricoriensis episcopus nominatus A. MCCXXXII. a quo tamen munere missionem impetravit A. MCCLXVI. mortem oppetiit d. 14. Iul. A. MCCLXXV. 26) *Reinerius*, Italus, a Gregorio IX. Vicecancellarius ecclesiae Romanae nuncupatus A. MCCXLVII. episcopus Magalonensis factus A. MCCXLVIII. venenata hostia, immani scelere, sublatus. 27) *Rainerius Placentinus.* A Waldensibus, quorum pastor fuerat, ad catholicos reversus, illos omni ratione est insectatus, mortuus A. MCCLXII. 28) *Rainerius*, Pisanus, vitalem auram haurire coepit inclinato Saec. XIII. 29) *Humbertus Romanus*, societatis suae Generalis electus A. MCCLIV.

quam

quam tamen provinciam depofuit A. MCCLXIII. animam efflavit A. MCCLXXVII. d. 14. Iul. Lib. IV. 30) *Innocentius* V. P. M. Petrus de Tarantefia ante dictus, natus A. MCCXXV. Archiepifcopus Lugdunenfis conftitutus Anno MCCLXXII. anno feq. purpuratorum collegio adfcriptus, pontifex electus A. MCCLXXVI. d. 21. Ian. Viterbii vitae finem vidit A. MCCLXXVI. d. 22. Iun. 31) *Andreas Albalathenfis*, epifcopus Valentinus ab A. MCCXLVIII. vitam finivit Viterbii A. MCCLXXVII. 32) *Martinus Polonus*, Archiepifcopus Gnesnenfis, et Primas regni declaratus A. MCCLXXII. 33) *Aldobrandinus*, alias adpellatus *Hildebrandus*, a pontifice Gregorio X. urbi veteri datus epifcopus A. MCCLXXII. exfpiravit A. MCCLXXIX. 34) *Morandus Signienfis*, Callienfis epifcopus initiatus A. MCCLIX. poft ad fedem Florentinam translatus A. MCCLXV. Mors ipfius a quibusdam innectitur A. MCCLXXVI. 35) *Robertus Kilovarli*, Anglus, natus circa A. MCCIV. Cum per aliquot annos theologiam in academia Oxonienfi docuiffet, Archiepifcopus Cantuarienfis, et Primas regni eft factus A. MCCLXXII. purpura ornatus A. MCCLXXVIII. d. 12. Mart. veneno extinctus fuiffe cenfetur Viterbii A. MCCLXXX. 36) *Guido de Soliaco*, Archiepifcopus Biturigum denominatus A. MCCLXXVI. d. 27. Maii. Mors ipfius contigit A. MCCLXXXI. d. 15. Mart. 37) *Guilielmus de Morbeca*, Belga, A. MCCLXXVII. Corinthi archiepifcopus defignatus, in quo munere multas moleftias devorandas habuit. 38) *Rogerius Calcagnus*, Florentinus, epifcopus Caftrenfis in Italia factus A. MCCXL. de vita deceffit A. MCCLXXIV. 39) *Ioannes de Derlintona*, Anglus, Archiepifcopus Dublinienfis ab A. MCCLXXIX. morte fuperatus Londini d. 29. Mart. A. MCCLXXXIV. 40) *Ioannes de Vercellis*, Generalis focietatis per Longobardiam, ad Imperatorem graecum miffus, quo religionis diffidia componerentur, Anno MCCLXVII. denatus A. MCCLXXXIII. d. 30. Nov. Lib. V. 41) *Ambrofius* Senenfis, natus A. MCCXX. d. 16. April. evangelium multis praedicavit in locis, et cum fingulari

ſuada eſſet, ipſius opera in componendis diſſidiis deſiderata fuit. Vitae finem fecit A. MCCLXXXVI. d. 20. Mart. in ſanctorum numerum poſt obitum relatus. 42) *Guido de la Tour du Pin* natus A. MCCXXXII. obiit A. MCCLXXXVI. 43) *Petrus* et *Franciſcus de Cendre*, quorum ille fuit Prior monaſterii Barcinonenſis, fato functus A. MCCXLIV. hic in convertendis Mauris multum ſtudii poſuit, exſpiravit A. MCCLXXXI. 44) *Paullus Chriſtiani*, linguae Ebraicae peritiſſimus, celebris diſputatione, inter ipſum et R. Moſen Gerundenſem, praeſente rege, domo regia, et proceribus, A. MCCLXIII. habita, in qua hic cauſa cecidit, multorumque Iudaeorum ſecuta eſt converſio. 45) *Raymundus Martini*, Catalonus, ſocius Paulli, in debellandis erroribus Iudaeorum et Maurorum totus fuit, cuius *pugio fidei* prolixe recenſetur. 46) *Arnaldus de Segarra*, Catalonus, A. MCCXLIX. provincialis Hiſpaniae eſt factus, poſt confesſionarius regis Arragoniae, Iacobi I. 47) *Ioannes Columna*, Archiepiſcopus Meſſanenſis. 48) *Io. Polus*, archiepiſcopus Piſanus. 49) *Paperonus*, epiſcopus Fulginatenſis et Spoletanus, inauguratus A. MCCLXV. obiit circa A. MCCXC. 50) *Ioannes II.* archiep. Upſalienſis, exſpiravit d. 8. Sept. A. MCCXCI. 51) *Bartholomaeus Varelli*, Leontinus, Liparenſis epiſcopus ab A. MCCLII. 52) *Simon Leontinus*, epiſcopus Syracuſanus nominatus A. MCCLXVIII. mort. A. MCCXCII. 53) *Nicolaus de Hanaps*, patriarcha Hieroſolymitanus et Ptolemaidis, qua expugnata, cum, nave conſcenſa, vitam ſervare vellet, ſubmerſus periit. Lib. VI. 54) *Latinus Malebranche*, nepos Nicolai III. A. MCCLXXVIII. d. 12. Mart. purpuratus eccleſiae Romanae et epiſcopus Oſtienſis nominatus, multas legationes cum laude obiit, defecit A. MCCXCIV. m. Aug. 55) *Raymundus de Mevillon*, epiſcopus Vapinci et Ebroduni, in lucem hanc ingresſus A. MCCXXXV. obiit A. MCCXCIV. 56) *Bonifacius de Fiesqui*, nuntius pontificis in Gallia, archiepiſcopus Ravennatenſis inde ab A. MCCLXXIV. vivendi finem fecit A. MCCXCIV. d. 24. Dec. 57) *Hugo Aycelinus de Billon*,

A.

A. MCCLXXXVIII. purpuratis patribus adſcriptus, inde ſacri collegii decanus factus, deceſſit A. MCCXCVII. d. 29. Dec. 58) *Iacobus de Voragine*, primus ſacras litteras in Italicum idioma convertiſſe dicitur, provincialis ſocietatis per Langobardiam A. MCCLXVII. archiepiſcopus Genuenſis A. MCCXCII. obiit A. MCCXCVIII. 59) *Guilielmus de Hotun*, Anglus, provincialis per Angliam A. MCCLXXXII. archiepiſcopus Dublinenſis A. MCCXCVII. Ultimum exhalavit ſpiritum in Gallia A. MCCXCVIII. m. Aug. 60) *Munio de Zamora*, Hiſpan. praefectus ſocietatis A. MCCLXXXV. nuncupatus, quo munere tamen eſt exutus, factus epiſcopus Palentinus, deceſſit A. MCCC. d. 7. Mart. 61) *S. Iacobus Mevanienſis*, vita frui coepit A. MCCXX. multa in commodum ſodalitatis ſuae fecit, vivis exemtus A. MCCCI. d. 22. Aug. 62) *Hugolinus Ariminenſis*, epiſcopatum in urbe patria adminiſtravit ab A. MCCXXXII. ad MCCXLIX. 63) *Aloiſius de Roſſat*, ſucceſſit Hugolino A. MCCL. inde translatus Bergomum, mort. A. MCCLXVII. d. 26. Ianuar. 64) *Herbordus*, Hungarus, antiſtes Bergomenſis ab A. MCCLXI. deceſſit A. MCCLXXII. 65) *Laurentius* Ariminenſis, obiit A. MCCCII. 66) *Ioannes Iordanus Savellus*, Romanus, factus epiſcopus Patavinus A. MCCXCV. inde Bononiam ad idem munus conceſſit. 67) *Gentilis Urſinus*, epiſcopus Catanenſis, vitam reliquit A. MCCCIII. 68) *Radulphus de Granville*, Gallus, ex Palaeſtina redux factus, confeſſionarius Caroli regis Neapolitani, A. MCCXCIV. creatus patriarcha Hieroſolymitanus, exſpiravit A. MCCCIV. m. Nov. Lib. VII. 69) *Benedictus XI.* obſcuris ortus natalibus A. MCCXL. poſt varios honores purpuratus eſt proclamatus a Bonifacio VIII. A. MCCCIII. d. 21. Oct. concordibus ſuffragiis creatus pontifex, elapſis autem 8. menſibus et 17. diebus veneno exſtinctus periit. Lib. VIII. 70) *Nicolaus Albertinus*, lucem adſpexit A. MCCLV. Epiſcopus Spoletanus nominatus A. MCCXCIX. quem pontifex tanquam oratorem ſuum ablegavit in Galliam et Angliam, poſt vicarium ſuum Romae conſtituit, A. MCCCIII.

d. 18.

d. 18. Dec. in purpuratorum collegium adſcitus. Diem obiit A. MCCCXXII. m. Mart. 71) *Guilielmus de Maclesfeld*, Anglus, cardinalis presbyter declaratus A. MCCCIII. d. 18. Dec. non multo poſt fato functus. 72) *Gualterius* Vinterbornenſis, Anglus, cardinalis factus d. 21. Febr. A. MCCCIV. 73) *Ioannes de Allodio*, Gallus, primum canonicus eccleſiae cathedralis Pariſienſis, poſt eiusdem cancellarius, denatus d. 1. Oct. A. MCCCVI. 74) *Dietherius* Naſſovius, illuſtri principum Naſſoviorum proſapia ortus, frater Adolphi Imperatoris, legatus pontificis ad Imperatorem dictus A. MCCXCV. nec ita multo poſt ad faſtigium archiepiſcopi Trevirenſis evectus, vitam cum morte commutavit A. MCCCVII. d. 23. Nov. 75) *Guilielmus de Moncade*, Catalonus, epiſcopus eccleſiae Urgelitanae Anno MCCXCIV. vivendi finem fecit A. MCCCVIII. 76) *Thomas Iorzius*, provincialis ordinis ſui per Angliam, confesſionarius regis Angliae, et miniſter ſtatus, cardinalis declaratus et legatus a latere, Gratianopoli ultimum clauſit diem A. MCCCX. d. 30. Dec. 77) *Raymundus de Ponte*, Hiſpanus, cancellarius regis Arragoniae, et inde ab A. MCCLXXXVIII. epiſcopus Valentinus. 78) *Richardus de Montecrucis*, Florentinus, maximam vitae partem in terris verſus orientem ſolem ſitis exegit, vivere deſiit A. MCCCIX. d. 31. Oct. 79) *Iacobus Salomo*, Venetus, natus A. MCCXXXI. deceſſit A. MCCCXIV. 80) *Franco Peruſinus*, in peregrinis oris, et ſpeciatim in Perſia, magna cum libertate, nec minore fructu, Ieſum adnuntiavit, quem proinde pontifex in illis partibus archiepiſcopum eſſe iuſſit.

Tomus II. pariter VIII. complectitur libros, in quibus vitae habentur 58. Lib. IX. 1) *Auguſtinus de Zagothes*, Illyricus, epiſcopus primum Zagrabienſis, cui poſt rex Siciliae epiſcopatum in urbe, cui nomen Luceria paganorum, commiſit, deceſſit A. MCCCXXIII. d. 30. Aug. ab *Ioanne XXII.* ſanctis accenſus. 2) *Nicolaus de Freauville*, natus Rotomagi circa medium Saec. XIII. A. MCCCV. d. 15. Dec. in purpuratorum collegio locum obtinuit,

tinuit, gravissimis a pontifice adhibitus negotiis, denatus A. MCCCXXIV. d. 14. Febr. 3) *Oddo de Sala*, Pisanus, A. MCCXCVII. episcopi munus suscepit in urbe Sardiniae *Terra nova*, inde ad archiepiscopalem sedem Arboreensem transitum fecit, post A. MCCCXII. factus archiepiscopus Pisanus, tum patriarcha Alexandrinus A. MCCCXXII. mortuus A. MCCCXXV. 4) *Raymundus Beguinus*, Tolosanus, magister sacri palatii factus A. MCCCXXI. cardinalis A. MCCCXXIV. et patriarcha Hierosolymitanus. Viventium numero est exemtus sub finem A. MCCCXXVIII. 5) *Nicolaus Trivetus*, Anglus, natus A. MCCLVIII. Docuit Oxonii et Parisiis, variis scriptis celebris. 6) *Berengarius de Langore*, lucem vidit A. MCCLXII. Anno MCCC. commissarius apostolicus Carcassoniensis, et vicarius generalis totius societatis A. MCCCVII. constitutus, inde superior generalis et confessionarius Henrici VII. Imperatoris, archiepiscopus Compostellensis nominatus A. MCCCXVII. d. 5. Sept. Lib. X. 7) *Bernhardus Guidonis*, Lemovicensis, in lucem editus A. MCCLX. Generalis ordinis sui electus A. MCCCVII. ad sedem Tudensem promotus A. MCCCXXIII. episcopatum Lutevensem occupavit, de vita decessit A. MCCCXXXII. d. 30. Dec. 8) *Bartholomaeus* Bononiensis. Circa finem A. MCCCXVIII. constituebatur caput missionis in orientem, et episcopus Marathensis inaugurabatur, tandem novae sedi archiepiscopali in provincia Naxivanensi praeficiebatur, decessitque A. MCCCXXXIII. d. 5. Aug. 9) *Ioannes Florentinus*, socius laborum et praedicationis Bartholomaei Bononiensis, quem pontifex A. MCCCXXIX. primum episcopum urbis Teflis constituit. 10) *Angelus Porta Solius*, Perusinus, lucem hausit circa A. MCCXC. cui post pontifex locum inter poenitentiarios ecclesiae Romanae dedit, inde factus episcopus Solzensis in Sardinia A. MCCCXXIV. denique Grossetanus A. MCCCXXX. Vivis exemtus est d. 22. Febr. A. MCCCXXXIV. 11) *Iacobus de Benefactis*, Mantuanus, qui, patriae suae episcopus designatus, obiit A. MCCCXXXVIII. 12) *Du-*

 randus

randus de Sancto Porciano, primum magiſter ſacri palatii, poſt haec epiſcopus Anicienſis factus, inde A. MCCCXXVI. translatus ad ſedem Meldenſem. 13) *Franciſcus Camerinus* et *Richardus Cam.* quorum ille Italus, hic Anglus, uterque inſigni ardore evangelium infidelibus praedicandi flagrabat: igitur in orientem abiverunt, ac inter Armenios, Tartaros, aliasque gentes Aſiae, evangelium adnuntiarunt. 14) *B. Mauritius*, princeps Hungariae, regio ſanguine cretus. Hic ſponte ſua, una cum coniuge, Palatini filia, omnia commoda externa poſthabuit, et terras ſuas ac praedia alicui cognatorum reliquit, parte quadam redituum adſignata monaſterio, in quo vitam agebat. Margaretha coniux in Italiam ſeceſſit, ibidemque omne tempus meditando, precando, aliisque exercitiis ſpiritualibus, extraxit. Deceſſit A. MCCCXXXVI. d. 20. Mart. Lib. XI. 15) *Guilielmus Petrus Godinus*, Gallus, natus circa medium Saec. XIII. A. MCCCIII. In hunc dignitas Superioris Dominicanorum Provinciae et Toloſae conferebatur; poſt variis legationibus nomine Pontificis obitis, A. MCCCVI. magiſter ſacri palatii eſt conſtitutus, A. MCCCXII. m. Dec. Cardinalis creatus, inde in Hiſpaniam tanquam orator pontificius miſſus. Inter vivos eſſe deſiit A. MCCCXXXVI. d. 4. Iun. 16) *Benedictus d'Aſinago*, dictus etiam *Benedictus de Cunis*, Italus. Ad Imperatorem graecum Andronicum mittebatur A. MCCCXXVI. ut graecos in ſinum eccleſiae reduceret. Redux factus eſt epiſcopus Comi, denatus A. MCCCXXXIX. 17) *Matthaeus Urſinus*, A. MCCCXXII. ſocietatis per provinciam Romanam nominatus eſt praefectus, poſt epiſcopus Gergentinus, inde archiepiſcopus Sipontinus, tandem Cardinalis, mortuus d. 17. Aug. A. MCCCXL. 18) *Dalmatius Morerus*, Catalonus, natus A. MCCXCI. denatus A. MCCCXLI. d. 14. Sept. ſanctorum coetui adnumeratus ſecuto tempore. 19) *Petrus de Palude*, vita frui coepit A. MCCLXXV. factus deinceps Generalis ordinis ſui: patriarcha Hieroſolymitanus A. MCCCXXIX. denominatus, in Palaeſtinam ſe contulit. Quoniam autem Chriſtiano-

rum

rum in terra sancta conditionem miseram deprehenderat, inde redux principibus Europae suasit, ut de novo expeditionem eo instituerent: sed res effectu caruit. Decessit Parisiis A. MCCCXLII. d. 31. Ian. 20) *Simon Salterellus*, natus Florentiae A. MCCLXI. Provincialis ordinis sui per provinciam Romanam creatus est A. MCCCXI. sequ. anno factus procurator generalis, A. MCCCXVII. episcopus Parmensis, post Pisanus, turbis, quae Italiam concutiebant, implicitus, per tempus aliquod sede sua est deiectus, sed restitutus A. MCCCXXIX. finem vivendi fecit A. MCCCXLII. d. 24. Sept. Lib. XII. 21) *Gerhardus Domarus*, Generalis societatis est electus A. MCCCXLII. nec ita multo post Cardinalis. Avenione ultimum diem vidit A. MCCCXLIII. d. 27. Sept. 22) *Venturinus Bergomensis*, natus Anno MCCCIV. populos et principes ad expeditionem adversus Turcas excitavit, quibus seipsum adiunxit, atque passim in oriente, potissimum Smirnae, praedicavit: occubuit A. MCCCXLVI. d. 28. Mart. 23) *Annibal Tolomeus, Michael* et *Aeneas Tolomei.* Primus, iuvenis non optimam egit vitam, sed inde ad meliorem frugem conversus, virtutibus eminuit, et passim praedicando multos ecclesiae adiunxit; qua re motus Honorius IV. A. MCCLXXXV. ipsum nuntium apostolicum per Siciliam declaravit; inde ablegatus in orientem. Decessit tandem Avenione A. MCCCXX. d. 24. Iun. Michael et Aeneas, eidem adscripti societati, vivere desierunt A. MCCCXLVIII. 24) *Hugolinus de S. Marco*, Parmensis, episcopus Cremonensis factus Anno MCCCXXVII. m. Mart. qui, quoniam se Ludovico Bavaro opponebat, multa perpessus est. Munere se suo abdicavit A. MCCCXLIX. inque monasterium secessit, mortuus A. MCCCL. 25) *Guilielmus Dulcinus*, Montalbanensis, nuntius apostolicus per Italiam declaratus Anno MCCCXXVII. episcopus Lucensis A. MCCCXXX. decessit A. MCCCXLIX. d. 12. Aprilis. 26) *Guilielmus Laudunensis*, Gallus, natus circa A. MCCLXX. magister sacri pala-

tii nuncupatus A. MCCCXII. archiepiſcopus Viennenſis in Gallia A. MCCCXX. a pontifice in Franciam miſſus A. MCCCXXIII. ut diſcordias familiae regiae ſopiret, poſt translatus ad ſedem archiepiſcopalem Toloſanam. 27) *Ioannes de Molendino*, magiſter ſacri palatii ab A. MCCCXLV. ad MCCCXLIX. quo ſupremus praefectus ſocietatis eſt electus, Cardinalis dictus d. 17. Dec. A. MCCCL. Vitae finem nactus eſt Avenione d. 23. Febr. A. MCCCLIII. 28) *Ioannes Taulerus*, Germanus, vitae luce donatus A. MCCXCIV. Multo ardore virtutem pietatemque chriſtianam promotam cupiit, ſuis concionibus non Argentorati ſolum, verum etiam per totam Germaniam, celebris. Obiit Argentorati d. 17. Maii A. MCCCLXI. ſecundum Echardum A. MCCCLXXIX. 29) *Humbertus II.* illuſtri principum Delphinatus proſapia oriundus A. MCCCXII. Mortuo fratre, principatus ad ipſum eſt devolutus, quem etiam adiit, et multa cum laude adminiſtravit. Interfuit et expeditioni adverſus Saracenos: ſed principe filio mortuo, poſteaquam de terris ſuis cum rege Galliae pactus eſſet, monaſterium eſt ingreſſus A. MCCCXLIX. patriarcha Alexandrinus denominatus, A. MCCCLII. adminiſtratio etiam eccleſiae Remenſis ipſi eſt demandata, obiit A. MCCCLV. d. 22. Maii. 30) *Angelus Acciaiolus*, Florentinus, natus A. MCCXCVII. Invitus epiſcopatum in urbe Aquila ſuſcepit A. MCCCXXVIII. inde arceſſitus ad ſedem Florentinam Anno MCCCXLII. a rege Neapoleos titulo magni cancellarii honoratus eſt A. MCCCXLVIII. obiit d. 6. Oct. A. MCCCLVII. 31) *Nicolaus Roſſelli*, in lucem editus A. MCCCXIV. d. 30. Nov. Provincialis ordinis ſui per Hiſpaniam deſignatus, itemque inquiſitor generalis Anno MCCCLVI. Innocentius ipſi locum in purpuratorum ſenatu dedit A. MCCCLVI. denatus A. MCCCLXII. d. 28. Mart. 32) *Petrus* et *Alexander Strozzi*, illuſtres Florentini, quorum ille, ubi multa cum laude Pariſiis et Florentiae docuerat, ſocietatis praefectus eſt adpellatus, et obiit

A.

A. MCCCLXII. d. 22. Aprilis. Alter, a pietatis exercitiis et concionibus laudatus omnibus, decessit A. MCCCLXXXIII. 33) *Henricus Amandus Suson*, Suevus, per omnem vitam vacavit exercitiis spiritualibus. Diem supremum obiit A. MCCCLXV. d. 25. Ian. 34) *Ioannes de Tambacho*, natus in Alsatia A. MCCLXXXVIII. Cum A. MCCCXLVII. academia Pragensis aperiretur, ex primis nascentis scholae professoribus fuit, sacri palatii magister factus A. MCCCLXVI. Decessit Friburgi d. 30. Ian. A. MCCCLXXII. 35) *Ioannes Schadenland*, A. MCCCLIX. episcopus Culmensis creatus, inde translatus Hildesiam, quo munere vero se abdicavit circa A. MCCCLXV. post episcopus Vormatiensis constitutus, exspiravit Constantiae A. MCCCLXXIII. 36) *Guilielmus Sudre*, Gallus, A. MCCCXLVIII. provincialis dioeceseos Tolosanae est electus, anno sequenti factus sacri palatii magister, A. MCCCLXI. episcopus Massiliensis, purpuratus ecclesiae Romanae A. MCCCLXVI. obiit versus finem A. MCCCLXXIII. 37) *Carolus Alenconiensis*, munus archiepiscopale Lugduni adiit A. MCCCLXV. fato functus A. MCCCLXXV. d. 5. Iul. 38) *Hugo Gaspot*, Anno MCCCXLIX. episcopus Cenedensis in Marchia Tarvisina est constitutus, post ut legatus apostolicus Constantinopolin missus, decessit A. MCCCLXXVI. 39) *Andreas de la Tour*, quem Urbanus V. A. MCCCLXVII. poenitentiarium suum adpellavit, sed non ita multo post archiepiscopus Genuensis est electus d. 21. Febr. A. MCCCLXVIII. vivis exemtus d. 6. April. A. MCCCLXXVII. Lib. XIV. 40) *Catharina Senensis* cui inter viros illustres locum concedit A. quoniam et alii scriptores ecclesiastici eius meminerunt. Huius animi dotes, virtutes, prudentiam, praedictiones, miracula, amplis verbis dilaudat. Mortua A. MCCCLXXX. d. 9. April. in sanctorum concilium relata a Pio II. Lib. XV. 41) *Philippus Gezza Rufinus*, Romanus, quem Clemens VI. poenitentiarium apostolicum in ecclesia S. Petri Romae constituit, non multo post episcopum Iseriae dictum A. MCCCXLVIII. unde A. MCCCLXVII. ad sedem Tiburti-

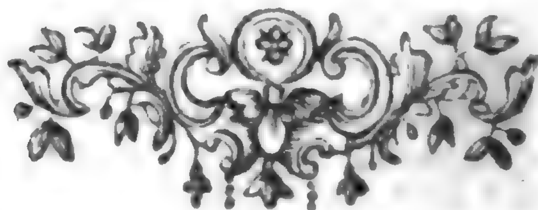
nam est translatus, tandem Cardinalis factus, mortuus A. MCCCLXXX. 42) *Thomas*, Anglus, confessionarius regis Angliae Richardi II. post Cardinalis. 43) *Nicolaus a S. Saturnino*, Gallus, provincialis per Provinciam creatus A. MCCCLXVI. magister sacri palatii factus A. MCCCLXXVI. mortuus A. MCCCLXXXII. d. 21. Iun. 44) *Ioannes Aldobrandinus*, Florentinus, episcopus Gubiensis, quam tamen dignitatem post sponte sua missam fecit. 45) *Simon Lingoniensis*, Gallus, quem Clemens poenitentiarium suum elegit A. MCCCL. et ordinis sui per Franciam Superiorem dixit, A. MCCCLXVI. m. April. constitutus episcopus Nannetensis. Tandem senio confectus, munere se suo abdicavit, inque monasterium secessit. 46) *Nicolaus Moschinus Caracciolus*, ad cardinalitiam adsurrexit dignitatem d. 18. Sept. A. MCCCLXXVIII. mort. d. 29. Iul. A. MCCCLXXXIX. 47) *Elias Raimundus*, Tolosan. vulgo dictus, A. MCCCLXVI. vicarius generalis ordinis sui factus, tandem Superior generalis, decessit A. MCCCLXXXIX. d. 31. Dec. 48) *Thomas Casatensis*, Pedemontanus, confessionarius ducis Sabaudiae A. MCCCLXXXIII. Cardinalis a Clemente VII. creatus, exspiravit A. MCCCXC. d. 17. Ian. 49) *Ioannes de Novo Castro*, Cardinalis nominatus a Clemente VII. d. 23. Dec. A. MCCCLXXXIII. denatus A. MCCCXCVIII. d. 4. Octobr. 50) *Guido Marannaldus*, generalis inquisitor per regnum Neapolitanum, exspiravit d. 25. Iun. A. MCCCXCI. cui ob miraculorum frequentiam per longum satis tempus cultus publicus in regno Neapolitano est exhibitus. 51) *Nicolaus Eymericus*, Catalonus, natus A. MCCCXX. inquisitor generalis per Arragoniam factus A. MCCCLVI. defunctus A. MCCCXCIX. d. 4. Ianuar. 52) Ex illis, qui e Graecis ecclesiae latinae et Dominicanorum familiae adscripti fuerunt, A. nominat 1. *Simonem* Constantinopolitanum, qui celebrem se reddidit illa tempestate, qua latini imperium orientis tenuerunt, vita decessit A. MCCCXXV. 2. *Philippum de Pera*, qui celebritatem aliquam consecutus est disputationibus adversus graecos. 3. *Emmanuelem Calecam*,

lecam, qui ob diſputationes et ſcripta contra graecos Conſtantinopoli eſt expulſus. Lib. XVII. 53) *Raymundus Capuenſis*, poſt diverſos labores in emolumentum eccleſiae exantlatos, Gregorius XI. ipſum A. MCCCLXXVI. poenitentiarium ſuum nominavit, A. MCCCLXXIX. factus eſt provincialis per Langobardiam, fato ſuccubuit A. MCCCXCIX. m. Octobr. 54) *Andreas de Franchis*, nobilis Florentinus, A. MCCCLXXVII. epiſcopus Piſtoienſis electus, quo munere ſe abdicavit poſtea ob ſenium, inque monaſterium ſe contulit, ultimum diem clauſit A. MCCCCI. d. 26. Maii. Memoria et reliquiae eius apud Piſtoienſes magna fuerunt in veneratione, qui ſemel atque iterum flagitarunt, ut ſanctorum catalogo insereretur; titulum *beati* ipſi dedit Benedictus XIII. eique ſtatuam marmoream poni curavit. 55) *Ioannes Benedictus*, nobilis Venetus, A. MCCCC. patriarchatus Gradenſis ei decernebatur, ſed ut munus hoc adiret, nullis precibus, nec adhortationibus flecti potuit. 56) *Vincentius Ulyſſiponenſis*, circa A. MCCCLXXVIII. conſtitutus provincialis ſocietatis per Luſitaniam et Caſtellam, itemque inquiſitor per totam Hiſpaniam. Ioannes I. rex Luſitaniae eum A. MCCCLXXXV. adpellavit concionatorem ſuum, confesſionarium, et conſiliarium. Denatus A. MCCCCI. d. 14. Iul. 57) *Thomas Firmanus*, Italus, generalis ſuperior ſocietatis electus A. MCCCCI. m. Maio, obiit d. 27. April. A. MCCCCXIII. 58) *Ioannes Dominicus*, illuſtris Florentinus, procreatus A. MCCCLVII. vel ſecundum alios A. MCCCLX. archiepiſcopus Raguſanus, tandem Cardinalis. In concilio Conſtantienſi opera ipſius fuit plane eximia, et Imperator Sigismundus conſiliis eius in gravisſimis negotiis eſt uſus. Viventium numero eſt exemtus A. MCCCCXVIII. vel ex aliorum ſententia d. 10. Iun. MCCCCXIX. Index rerum memoratu dignarum ſingulis Tomis eſt ſubiectus. Chartae et typorum nitor ſe harum elegantiarum ſtudioſis facile commendabunt.

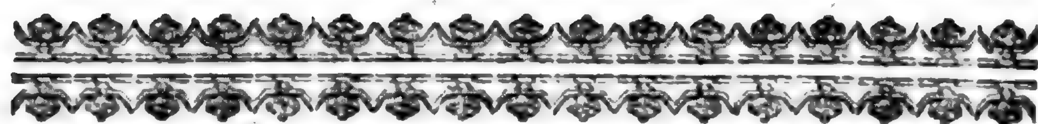
NOVA

NOVA LITTERARIA.

In omnium doctorum manibus verſantur, meritaque celebrantur laude, Benedictinorum e S. Mauri Congregatione *Novi Commentarii de Re Diplomatica*, (Nouveau Traité de Diplomatique,) de quibus nos quoque in his Actis, recenſendo Tomum eorum I. et II. diximus. Sed cum maiori pretio vendatur hoc opus a librariis, quam ut in bibliothecas mediocri fortuna hominum pervenire poſſit, praetereaque emendationum et ſupplementorum nequaquam impatiens videatur: convertendi eius in theotiſcum ſermonem conſilium ſuſcepit Vir doctus, *Ioh. Chriſtoph. Adelung*, in Gymnaſio Evangelico Erfurtano Profeſſor, et hoc ipſo tempore primi Voluminis verſionem eadem in urbe publicavit. Non ſolum autem diligenter ille et accurate vertit, ſed adnotationes etiam plurimas ſubiecit bonae frugis, quibus partim corrigit Auctorum narrationes, partim auget. Ut commodius legerentur hi commentarii, in fronte Sectionis cuiusque ſynopſin argumenti poſuit, contextumque continuum in paragraphos diremit. Iubet etiam nos Supplementorum Tomum unum et item alterum ſperare, quibus cum aliorum auctorum de re diplomatica obſervationes ſelectae, tum, quas hic deſideres adhuc, de patriae noſtrae diplomatibus, disquiſitiones proponantur. Hac vero opera quin libri utiliſſimi, neque tantum, quod imperiti forſitan exiſtiment, ad diplomata cognoſcenda, ſed ad omnem litterarum hiſtoriam imbibendam aptiſſimi, praeſtantia, non contemnendam nanciſcatur acceſſionem, dubitari non poteſt.







INDEX AUCTORUM, quorum Libri, aut Inventa, in hoc Volumine recensentur:

I. *Libri Theologici et ad Historiam Ecclesiasticam spectantes.*

II. *Libri Iuridici.*

Kip-

III. *Libri Medici et Physici.*

IV. *Libri Mathematici.*

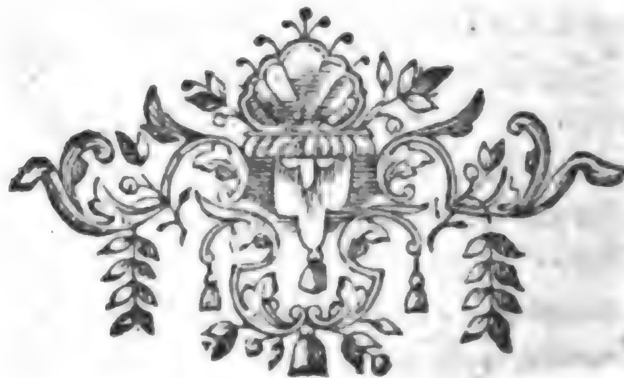
V. *Libri Hiſtorici, Geographici, Numiſmatici recentiores.*

Boehmii

VI. *Libri Philosophici, Antiquarii, Classici, Philologici, Miscellanei.*

Floer-

te



INDEX

INDEX
RERUM NOTABILIORUM.

A.

B.

C.

Poly-

Ricardi

Exod.

Solis

V.

Franc.

Tabulae figurarum ex aere ductarum.

Lapsus operarum quidam:

Pag. 109. lin. 22. pro *sua* lege *suae;* pag. 204. lin. 13. pro *V.* lege *XV.* pag. 289. addendum est indici libri de Cochleis et Conchis, eum non Latino, sed Germanico et Francogallico sermone scriptum esse; pag. 377. lin. 29. pro *lex* lege *ex;* pag. 524. lin. 1. pro *Tab. III.* lege *Tab. II.* pag. 579. lin. 3. pro *ante* lege *post.*



